CHARLES CHAPLIN

POVESTEA VIEȚII MELE

EDITURA MUZICALĂ A UNIUNII COMPOZITORILOR

Charles Chaplin

Povestea vieţii mele

Traducere din limba engleză de Sanda Râpeanu

Editura muzicala a Uniunii Compozitorilor
Bucureşti, 1973

Această carte s-a tradus după:
© CHARLES CHAPLIN 1964
Printed and bound in Great Britain for
The Bodley Head Ltd
10 Earlliam Street, London
by Wiliam Clowes & Sons Ltd, London
Set in Monotype Ptantin
First published 1964
Reprinted, before publication 1964
Third impression 1964
Fourth impression 1964

ebook v1.0 [FRB]

Oonei

PRELUDIU

Înainte de construirea podului Westminster, Kennington Road nu era decît o alee de călărie. După 1750, s-a deschis un nou drum ce pornea de la pod şi lega direct Londra de Brighton. Ca urmare, Kennington Road, unde mi-am petrecut cea mai mare parte a copilăriei, se mîndrea cu numeroase clădiri, remarcabile ca arhitectură, cu balcoane de fier forjat împodobind faţadele. De aici îl priviseră odinioară locatarii pe George al IV-lea trecînd în caleaşcă spre Brighton.

Către mijlocul veacului al XIX-lea, majoritatea acestor reşedinţe deveniseră case de raport şi apartamente. Unele, totuşi, ocupate de medici, de mari comercianţi sau de vedete de music-hall, fuseseră scutite de asemenea decădere. Duminica dimineaţa, pe Kennington Road puteai vedea, în faţa cîte unei case, poneiul vioi înhămat la şareta englezească, gata să plece cu vreo vedetă de revistă într-o excursie de cincisprezece kilometri, la Norwood sau Merton, oprindu-se în drum, la întoarcere, pe la felurite birturi ca „Halba cu Bere”, „Calul Bălan” sau „Cornul de Vînătoare” de pe Kennington Road.

La doisprezece ani, mă postam adesea în faţă la „Halba cu Bere”, să-i privesc pe domnii aceia chipeşi coborînd în costume de călărie şi intrînd în barul unde se întîlnea duminica elita music-hall-ului, ca să ia un ultim pahar înainte de masă. Cît erau de minunaţi în haine cadrilate şi melon cenuşiu, cu inele strălucitoare şi ac la cravată! La orele două după amiază, barul închidea, iar clienţii ieşeau unul cîte unul, zăbovind o clipă înainte de a-şi lua rămas bun; iar eu nu mă săturam observîndu-i, fascinat şi amuzat totodată, căci unii dintre ei îşi dădeau nişte aere de-a dreptul caraghioase.

Cînd cel din urmă se pierdea în zare, era ca şi cum soarele s-ar fi ascuns după nori. Eu mă întorceam spre un şir de case vechi şi dărăpănate, îndărătul lui Kennington Road, pînă la Pownall Terrace nr. 3 şi urcam scara şubredă ce ducea la mica noastră mansardă. Imobilul era cît se poate de deprimant, iar în aer pluteau miasme de lături şi rufe murdare. În duminica aceea, cînd am intrat în cameră, mama şedea uitîndu-se pe fereastră. Se întoarse privindu-mă cu un surîs şters. Odaia era neîncăpătoare, n-avea nici trei metri pe patru şi părea chiar mai mică, iar plafonul înclinat o făcea joasă de tot. Masa aşezată la perete era plină de ceşti şi farfurii murdare; în colţ, lipit de peretele cel mai scund, un pat vechi de fier, pe care mama îl vopsise în alb. Între pat şi fereastră se afla un şemineu mic, iar la picioarele patului, un vechi fotoliu-pat pe care dormea fratele meu Sydney. Dar acum Sydney era departe, pe mare.

Odaia era şi mai apăsătoare în duminica aceea căci, nu ştiu de ce, mama uitase să facă ordine. De obicei o ţinea curată, deoarece era vioaie, veselă şi tînără încă, n-avea nici treizeci şi şapte de ani şi izbutise ca mansarda noastră sărăcăcioasă să arate strălucitoare şi plăcută. Mai cu seamă dimineaţa, în duminicile de iarnă, cînd mama îmi aducea micul dejun la pat, mă trezeam într-o cămăruţă deretecată, cu focul arzînd încet în cămin, vedeam ibricul fumegînd şi un fileu de cod stînd la cald în vreme ce mama prăjea pîinea. Prezenţa ei veselă, odaia plăcută, zgomotul jucăuş şi slab al apei clocotinde turnate în ceainicul nostru de ceramică, în timp ce eu citeam foiletonul umoristic ilustrat al săptămînalului, toate acestea alcătuiau bucuriile unei dimineţi de duminică.

Dar în după amiaza aceea, mama stătea absentă la fereastră. De trei zile nu se mai mişca, ciudat de tăcută şi preocupată. Ştiam că era împovărată de griji. Sydney se afla în largul mării şi nu mai aveam ştiri de la el de două luni; pe deasupra, cum eram în întîrziere cu ratele,

veniseră să ne ia înapoi maşina de cusut închiriată, la care trudea ca să ne ţină (procedeu destul de frecvent). Mărunta mea contribuţie de cinci şilingi pe săptămînă, pe care-i cîştigam dînd lecţii de dans, încetase brusc.

Aproape nici nu-mi dădeam seama că trecem printr-o criză, deoarece ne aflam mereu în criză. Şi, cum eram copil, alungam aceste necazuri cu o uşuratică nepăsare. Ca de obicei, după şcoală, mă întorceam repede acasă, la mama, făceam cumpărături, aruncam apa murdară şi aduceam o căldare cu apă curată, apoi alergam la familia McCarthy să-mi petrec seara la ei: făceam orice ca să scap de mansarda noastră apăsătoare.

Familia McCarthy erau nişte prieteni vechi de-ai mamei pe care-i cunoscuse în vremea cînd fusese actriţă de music-hall. Locuiau într-un apartament confortabil în partea frumoasă de pe Kennington Road şi erau relativ mai înstăriţi decît noi. Aveau un fiu, Wally, cu care mă jucam pînă la căderea serii, după care eram invitat de fiecare dată să rămîn la ceai. Stînd la ei, aşa, pînă tîrziu, luam deseori masa acolo. Din cînd în cînd, doamna McCarthy mă întreba de mama, cum se face că n-o mai văzuse în ultimul timp. Născoceam cîte o scuză, căci de cînd mama avea necazuri se vedea foarte rar cu prietenii ei de teatru.

Erau desigur şi zile în care stăteam acasă; mama pregătea ceaiul cu pîine prăjită în untură, care-mi plăcea grozav, şi timp de o oră îmi făcea lectură cu glas tare, căci citea minunat. Aflam astfel o adevărată încîntare în tovărăşia ei şi-mi dădeam seama că petrec momente mult mai plăcute rămînînd acasă decît ducîndu-mă la familia McCarthy.

De data asta, auzindu-mă intrînd, s-a întors şi m-a privit dojenitor. Înfăţişarea ei m-a îngrozit; era slabă şi trasă la faţă, iar în priviri i se citea suferinţa. O tristeţe de nedescris m-a cuprins şi iată-mă sfîşiat între datoria care mă îndemna să rămîn acasă, ca să-i ţin tovărăşie, şi dorinţa

de a fugi de toată această atmosferă apăsătoare. Ea mă privi abătută.

— De ce nu te duci la McCarthy? îmi spuse.

Eram gata să izbucnesc în plîns.

— Pentru că vreau să rămîn cu tine.

S-a întors spre fereastră privind în gol.

— Du-te la familia McCarthy şi rămîi la ei la cină... În casă nu mai e nimic de mîncare.

Am simţit în tonul ei un reproş, dar m-am făcut că nu-l aud.

— Mă duc dacă vrei tu, am răspuns fără convingere.

Ea zîmbi palid şi mă mîngîie pe creştet.

— Sigur că da, sigur că da, hai, fugi!

Degeaba am rugat-o să mă lase să rămîn, ea stăruia să plec. Am plecat deci cu un simţămînt de vină, părăsind-o în mansarda noastră sărăcăcioasă, fără să-mi închipui că peste cîteva zile un destin cumplit avea s-o aştepte.

1

M-am născut la 16 aprilie 1889, la orele opt seara, pe East Lane, în cartierul Walworth. Puţin mai tîrziu, familia noastră se instala în West Square, St. George's Road, cartierul Lambeth. După spusele mamei, cei din jurul meu erau fericiţi pe atunci. Ne bucuram de oarecare confort; locuiam în trei camere mobilate cu gust. Una din primele mele amintiri este că în fiecare seară, înainte de-a pleca la teatru, mama ne învelea cu dragoste, pe Sydney şi pe mine, într-un pat comod, lăsîndu-ne în grija unei cameriste, în universul meu de copil de trei ani şi jumătate, totul era cu putinţă; dacă Sydney, cu patru ani mai mare decît mine, ştia să facă numere de prestidigitaţie, băgînd în gură o monedă şi scoţînd-o pe la ceafă, puteam să fac şi eu la fel; aşa că într-o zi am înghiţit o piesă de jumătate de penny şi mama a trebuit să cheme doctorul.

În fiecare seară cînd se întorcea de la teatru, mama obişnuia să ne lase pe masă dulciuri pe care Sydney şi cu mine le găseam a doua zi de dimineaţă - o felie de prăjitură sau bomboane - cu condiţia să nu facem zgomot, căci în general dormea pînă tîrziu.

Juca roluri de subretă de comedie; era măruntă şi se apropia de treizeci de ani, pielea îi era albă, ochii de un albastru violet şi părul şaten deschis, atît de lung încît putea să şadă pe el. Sydney şi cu mine o adoram. Cu toate că nu era o frumuseţe extraordinară, nouă ni se părea ca o zeiţă. Cei care au cunoscut-o mi-au spus mai tîrziu că era subţirică şi atrăgătoare şi avea mult farmec. Îi plăcea să ne dichisească pentru plimbările noastre de duminică, pe Sydney în costum Eton cu pantaloni lungi, iar pe mine în catifea albastră, cu mănuşi asortate. În asemenea ocazii, ne plimbam mîndri pe Kennington Road.

Pe atunci Londra era un oraş liniştit. Ritmul său era lent; chiar tramvaiele trase de cai pe Westminster Bridge Road înaintau calm şi fără să se grăbească, apoi făceau calentoarsă pe o placă turnantă la capătul liniei, nu departe de pod. Cîtă vreme mamei i-a mers bine, am locuit şi noi pe Westminster Bridge Road. Atmosfera acestei străzi era veselă şi prietenoasă, cu magazine atrăgătoare, restaurante şi teatre de revistă. Magazinul de fructe din colţ, chiar peste drum de pod, era o adevărată galaxie de culori, cu piramidele-i îngrijit aranjate de portocale, mere, pere şi banane afară pe tarabe, în contrast cu cenuşiul solemn al Parlamentului, exact de partea cealaltă a Tamisei.

Aceasta era Londra copilăriei mele, Londra viselor şi deziluziilor mele: îmi amintesc de Lambeth primăvara; de întîmplări mărunte şi fără importanţă; plimbări cu mama, pe imperiala omnibusului cu cai, de unde căutam să ating în trecere liliacul în floare; numeroase bilete de omnibus de toate culorile, portocalii, albastre, roz şi verzi acopereau trotuarul în staţiile de tramvai şi omnibus; rotofeie vînzătoare de flori, chiar lîngă podul Westminster, făceau bucheţele de pus la butonieră, degetele lor îndemînatice mînuiau staniolul şi feriga; mi-amintesc de aroma proaspătă a trandafirilor stropiţi de curînd şi care mă umplea de o tristeţe vagă, de duminicile melancolice şi de părinţi traşi la faţă, cu copiii lor fluturînd morişte şi baloane colorate peste podul Westminster; sau de vaporaşele care-şi coborau încet coşurile ea să alunece pe sub poduri. Din toate aceste amănunte, cred, e alcătuit sufletul meu.

Erau apoi obiectele şi bibelourile din salon care mă impresionau puternic: portretul în mărime naturală al lui Nell Gwyn, care-i aparţinea mamei, dar pe care nu-l puteam suferi; carafele cu gîtul lung de pe bufet mă deprimau şi ele, iar o cutiuţă rotundă cu muzică al cărei capac, cu suprafaţa emailată, era împodobit cu îngeraşi plutind pe deasupra norilor, mă atrăgea şi mă nedumerea

în acelaşi timp. Numai scăunelul ieftin cumpărat de la ţigani îmi plăcea din cale-afară, pentru că simţeam din adîncul fiinţei că-mi aparţine.

Apoi amintirea unor clipe de basm: o vizită la Acvariul Regal[1] unde, împreună cu mama, priveam atracţiile: „Ea”, aşa se numea capul viu al unei doamne zîmbind în mijlocul flăcărilor, pescuitul, surpriză de doi bani, cînd mama mă ridica pînă la marginea unui butoi mare plin cu rumeguş ca să pescuiesc un săculeţ cu surprize: un fluier de acadea care nu scotea nici un sunet şi o broşă ieftină. Apoi o vizită la Canterbury Music Hall unde, aşezat într-un fotoliu de catifea roşie, îl priveam pe tata jucînd...

E seara tîrziu şi sînt învelit într-un pled pe bancheta unei căleşti cu patru cai, care le duce pe mama şi colegele ei de la teatru; mă las legănat de veselia şi rîsetele lor, în timp ce surugiul nostru, cu glas de trompetă, ne deschide drumul pe Kennington Road, în zornăitul ritmat al hamurilor şi în tropotul copitelor de cai.

***

Dar deodată s-a petrecut ceva! O lună sau poate numai cîteva zile mai tîrziu, mi-am dat seama că lucrurile nu merg aşa cum trebuie între mama şi lumea din afară. Fusese plecată toată dimineaţa împreună cu o prietenă şi se întorsese acasă foarte agitată. Eu mă jucam pe jos şi deodată am simţit deasupra mea un zbucium, ca şi cum aş fi ascultat din fundul unei fîntîni. O auzeam pe mama scoţînd strigăte furioase întretăiate de hohote de plîns şi vorbind tot timpul despre Armstrong: Armstrong a spus asta, Armstrong a spus aia, Armstrong e o brută! Agitaţia ei era atît de ciudată şi de violentă încît am început să plîng şi mama a trebuit să mă ia în braţe ca să mă liniştească, Cîţiva ani mai tîrziu am aflat ce se petrecuse în după amiaza aceea. Mama se întorsese de la tribunal unde îl

dăduse pe tata în judecată pentru refuzul de a-i plăti pensia alimentară pentru copii; procesul nu prea se desfăşurase în favoarea ei. Armstrong era avocatul tatei.

Abia dacă ştiam că am un tată şi nu-mi amintesc să fi locuit vreodată cu noi. Era şi el artist de music-hall, un om tăcut şi melancolic cu ochii negri. Mama era de părere că semăna cu Napoleon. Avea o voce uşoară de bariton şi trecea drept un artist remarcabil. Cîştiga chiar pe atunci importanta sumă de patruzeci de livre pe săptămînă. Nenorocirea era că bea prea mult şi aceasta a fost, spunea mama, cauza despărţirii lor.

Era greu pentru artişti să nu bea în vremea aceea, căci în toate teatrele se vindea alcool şi, cînd terminau numărul, li se părea firesc să se cinstească la barul teatrului împreună cu spectatorii. Anumite teatre de music-hall realizau mai multe beneficii la bar decît la casă, iar numeroase vedete erau bine plătite nu numai pentru talentul lor, ci şi pentru că îşi lăsau aproape toţi banii la bar. Aşa încît pe mulţi artişti îi ruina băutura; şi cu tata s-a întîmplat la fel. A murit din cauza alcoolismului la treizeci şi şapte de ani.

Mama povestea despre el întîmplări pline de haz şi de tristeţe în acelaşi timp. Cînd bea, devenea foarte violent; în timpul unei astfel de crize, mama fugise la Brighton cu nişte prietene şi drept răspuns la telegrama lui alarmată: „Ce cauţi acolo? Răspunde imediat!” ea telegrafie: „Baluri, serate şi distracţii la iarbă verde, scumpule!”

Mama avea o soră mai mică. Tatăl ei, Charles Hill, un pantofar irlandez, era originar din Comitatul Cork. Avea faţa roşie ca mărul, o claie de păr alb şi o barbă ca a lui Carlyle din portretul pictat de Whistler. Era îndoit de mijloc, din cauza reumatismelor contractate, spunea el, dormind pe pămîntul gol în timp ce se ascundea de poliţie, cînd cu răscoalele naţionaliste. Pînă la urmă s-a stabilit la Londra ca pantofar pe East Lane, în cartierul Walworth.

Bunica era pe jumătate ţigancă. Era ruşinea familiei. Se lăuda totuşi că ai ei îşi plătiseră întotdeauna chiria pentru

terenul unde se instala şatra. Numele ei de fată era Smith. Mi-o amintesc ca pe-o bătrînică plină de vioiciune care-mi făcea de fiecare dată o primire entuziastă şi-mi vorbea ca unui copilaş. A murit cînd nu împlinisem încă şase ani. Era despărţită de bunicul din motive pe oare nici unul din ei nu le mărturisea. Dar după spusele mătuşii Kate, bunica avea un iubit şi bunicul îi surprinsese odată împreună.

A judeca morala familiei noastre după criteriile obişnuite însemna să comiţi o greşeală tot atît de gravă ca şi aceea de a scufunda un termometru într-o oală cu apă fiartă. Cu o asemenea ereditate, nu le-a trebuit mult celor două fete frumuşele ale cizmarului să plece de-acasă, atrase de mirajul scenei.

Mătuşa Kate, sora mai mică a mamei, juca şi ea roluri de subretă; nu ştiam însă mare lucru despre ea, căci din cînd în cînd dispărea din viaţa noastră. Chipeşă şi iute la mînie, nu prea se înţelegea cu mama. Vizitele pe care ni le făcea uneori se terminau de obicei prost, cu cîte o observaţie neplăcută la adresa mamei.

La optsprezece ani, mama a fugit în Africa cu un bărbat de vîrstă mijlocie. Ne vorbea adeseori de viaţa pe care o dusese acolo; o viaţă de lux în mijlocul plantaţiilor, servitorilor şi cailor de călărie.

Fratele meu Sydney s-a născut pe cînd ea avea optsprezece ani. Mi s-a spus că era fiul unui lord, iar la majorat avea să moştenească o avere de două mii de lire, ceea ce îmi făcea plăcere şi mă necăjea în acelaşi timp.

Mama n-a stat mult în Africa. S-a întors în Anglia şi s-a măritat cu tata. Nu ştiu cărui fapt i s-a datorat sfîrşitul episodului african, dar în starea de mizerie în care ne aflam, îi reproşam adesea că renunţase la o viaţă atît de minunată. Rîdea şi-mi spunea că fusese prea tînără ca să fie prevăzătoare sau înţeleaptă.

N-am aflat niciodată cît de mult ţinuse la tata, dar povestea despre el fără amărăciune, ceea ce mă face să cred că era prea obiectivă ca să-l fi iubit cu adevărat.

Uneori îl compătimea, alteori vorbea despre violenţa lui şi despre faptul că-i plăcea să bea. Mai tîrziu, ori de cîte ori era supărată pe mine, îmi spunea cu durere: „Ai să sfîrşeşti în şanţ ca tatăl tău.”

Îl cunoscuse înainte de a pleca în Africa. Fuseseră îndrăgostiţi unul de celălalt şi jucaseră împreună în aceeaşi melodramă irlandeză intitulată *Shamus O'Brien*. La şaisprezece ani ea era primadonă. Iar în cursul unui turneu cu trupa îl întîlnise pe lordul între două vîrste pe care l-a urmat în Africa. La întoarcerea ei în ţară, tata a înnodat firele rupte ale idilei lor şi s-au căsătorit. Trei ani mai tîrziu m-am născut eu. Nu ştiu ce alţi factori decît alcoolismul au intrat în joc, dar la un an după ce m-am născut, părinţii mei s-au despărţit. Mama n-a cerut pensie alimentară. În calitate de vedetă, cu un venit de douăzeci şi cinci de lire pe săptămînă, avea de ajuns pentru ea şi copiii ei. Numai cînd a lovit-o nenorocirea, a căutat ajutor; altfel niciodată n-ar fi intentat acţiune în justiţie.

Avea necazuri din pricina vocii ei care nu fusese niciodată prea puternică şi răceala cea mai uşoară era urmată de o laringită care ţinea săptămîni întregi; dar trebuia să lucreze în continuu, aşa încît încet-încet a început să-şi piardă vocea. Nu mai putea fi sigură de ea. Glasul i se frîngea în mijlocul unui cîntec sau se prefăcea deodată într-un murmur, iar publicul izbucnea în rîs şi începea să fluiere. Grijile i-au înrăutăţit sănătatea şi i-au zdruncinat nervii. Contractele deveniră tot mai rare pînă cînd încetară de tot.

Aşa s-a făcut că la cinci ani am apărut pentru prima oară pe scenă. Mama prefera să mă ia seara la teatru decît să mă lase singur într-o cameră închiriată. Juca un rol de cîrciumăreasă, la Aldershot, pe atunci un teatru nenorocit şi sordid, cu un public alcătuit mai cu seamă din soldaţi. Zgomotoşi, profitau de orice prilej ca să-şi bată joc de actori. Pentru artişti, o săptămînă la Aldershot însemna o încercare de temut.

Mi-aduc aminte cum stăteam în culise cînd vocea mamei scăzu brusc devenind o şoaptă. Publicul începu să rîdă, să cînte fals şi să fluiere. Totul era nedesluşit şi nu înţelegeam prea bine ce se petrece. Dar zgomotul continuă să crească pînă cînd mama fu obligată să părăsească scena. Ieşi în culise agitată şi începu să discute cu regizorul. Acesta mă văzuse producîndu-mă în faţa unui grup de prieteni ai mamei şi spuse că aş putea să apar pe scenă în locul ei.

În mijlocul vacarmului, îl văd parcă luîndu-mă de mînă şi, după. cîteva cuvinte adresate publicului, lăsîndu-mă singur pe scenă. În faţa luminilor orbitoare ale rampei şi a figurilor pierdute în fum, am început să cînt, acompaniat de orchestră care şovăi puţin în căutarea tonalităţii mele. Era un cîntec cunoscut, intitulat *Jack Jones* şi suna după cum urmează:

Jack Jones în orice casă şi hogeac
E foarte cunoscut şi admirat.
Nimic nu pot să spun de rău de Jack
Atunci cînd e aşa ca altădat'.
Acuma însă, cînd a dat de bani,
S-a cam schimbat şi s-a schimbat în rău;
Nu-i pasă nici de vechii săi golani.
Că-mi face silă pe cuvîntul meu.
Duminica citeşte Telegraph,
Deşi cîndva se mulţumea cu Star,
Căci astăzi, cînd bancnote are-un vraf,
Nu-i mai ajungi la nas nici chiar c-un par.

Pe la jumătate, o ploaie de monede a început să cadă pe scenă. M-am oprit pe dată anunţînd că am să adun întîi banii şi numai pe urmă am să cînt mai departe. Lumea izbucni în rîs. Regizorul a apărut cu o batistă să-mi dea o mînă de ajutor. Eu credeam că vrea să pună mîna pe ei. Spectatorii mi-au înţeles spaima şi hazul s-a înteţit, mai ales cînd l-au văzut dispărînd cu batista, iar pe mine

ţinîndu-mă după el, îngrijorat. Nu m-am liniştit decît cînd i-a înmînat mamei banii şi m-am întors pe scenă să-mi continui numărul. Mă simţeam în largul meu. M-am adresat publicului, am dansat, am mimat. Printre altele, am imitat-o pe mama cîntînd un marş irlandez.

Riley, Riley,
e un băiat fermecător.
Riley, Riley,
în inimă îmi dă fior.
În toată oastea-n lung şi-n lat
N-ai să găseşti mai şic băiat
Ca mîndrul Riley, un sergent
Din cel mai vajnic regiment.

Fără voie, de cîte ori reluam refrenul, imitam vocea dogită a mamei şi eram uluit de efectul pe care-l făceam asupra publicului. Au urmat rîsete şi aplauze, şi o nouă ploaie de bănuţi; iar cînd mama a venit pe scenă să mă ia, ropote de aplauze au întîmpinat-o. A fost seara primei mele apariţii pe scenă şi seara ultimei reprezentaţii a mamei.

Cînd soarta intervine în viaţa oamenilor, nu cunoaşte nici milă nici dreptate. Aşa a făcut şi cu mama, care nu şi-a recăpătat niciodată vocea. După cum toamnei îi urmează iarna, situaţia noastră se înrăutăţea cu fiecare zi. Deşi mama fusese grijulie şi pusese ceva bani de-o parte, aceştia se topiră curînd, ca şi bijuteriile şi alte obiecte mărunte pe care le amanetase ca să avem din ce trăi, în speranţa că-şi va recăpăta glasul.

Între timp, din trei odăi confortabile ne-am mutat în două, apoi într-una singură, bagajele noastre împuţinîndu-se de fiecare dată, iar cartierul devenind tot mai sordid.

Atunci mama se îndreptă spre biserică, fără îndoială în nădejdea că ea îi va reda vocea. Mergea regulat la biserica de pe Westminster Bridge Road; în fiecare duminică trebuia să stau cuminte, în timp ce orga revărsa acorduri din

muzica lui Bach şi să ascult cu o dureroasă nerăbdare vocea plină de zel şi dramatism a reverendului F. B. Meyer răsunînd asemenea unui zgomot de paşi tîrşiţi. Predicile lui trebuie să fi fost teribil de impresionante, căci uneori o surprindeam pe mama ştergîndu-şi o lacrimă pe tăcute, ceea ce mă cam stînjenea.

Mi-amintesc foarte bine de prima împărtăşanie, într-o fierbinte zi de vară, şi de potirul răcoros de argint conţinînd deliciosul suc de struguri pe care credincioşii şi-l treceau unul altuia, şi mîna blîndă a mamei oprindu-mă după ce băusem prea mult. Mi-amintesc şi uşurarea mea cînd preotul îşi închidea Biblia, ceea ce însemna că predica se apropia de sfîrşit, după care urmau rugăciunile şi imnul final.

De cînd mergea regulat la slujbă, mama îşi vedea rareori prietenii. Toată lumea aceea dispăruse, nu mai era decît o amintire. De parcă am fi dus-o din totdeauna numai în mizerie. Acest ultim an ni s-a părut cît o viaţă întreagă de trudă. Trăiam într-un declin mohorît; era greu să găseşti de lucru, iar mama, care nu primise altă îndrumare decît pe cea artistică, mai avea şi alte necazuri. Era mică, delicată şi sensibilă, luptînd împotriva unor condiţii vitrege de viaţă într-o eră victoriană în care bogăţia şi sărăcia erau extreme, iar femeile din clasele sărace nu puteau fi decît slujnice sau să trudească din greu în manufacturi. Găsea uneori un post de infirmieră, dar asta se întîmpla rar şi nu dura mult. Era totuşi foarte destoinică: deoarece îşi lucrase singură costumele de teatru, ştia să mînuiască acul şi mai cîştiga cîţiva şilingi cosînd pentru cîteva doamne din parohie. Sumă care însă abia ne ajungea să trăim toţi trei. Cum tata bea mult, angajamentele sale deveneau tot mai neregulate, la fel ca şi plata celor zece şilingi pe săptămînă.

Mama îşi vînduse tot avutul. Nu-i mai rămăsese decît un cufăr plin de costume. Nu voia să se despartă de ele nici în ruptul capului, în nădejdea că avea poate să-şi recapete glasul şi să apară din nou pe scenă. Din cînd în cînd căuta

ceva prin cufăr, iar noi vedeam cîte o rochie împodobită cu paiete sau o perucă şi o rugam să şi le pună. Mi-o amintesc cu o perucă şi o robă de judecător cîntînd cu firicelul ei de voce una din vechile-i bucăţi de mare succes, scrisă chiar de ea.

Cîntecul avea un ritm antrenant, era compus în măsura de două pătrimi, iar cuvintele erau cam acestea:

Eu sînt judecătoare;
În judecăţi sînt tare.
Rezolv orice dosar,
- Deşi se-ntîmplă rar -
Pe avocaţi i-aş învăţa
Cîte ceva.
Să afle şi ei ce e
O minte de femeie.

Cu o uimitoare uşurinţă schiţa şi cîţiva paşi de dans, îşi uita lucrul şi ne încînta şi cu alte cîntece ale ei cu care cucerise publicul, însoţite de dans, învîrtindu-se pînă cînd se oprea istovită şi fără suflu. Evoca atunci amintiri şi ne arăta afişe vechi. Pe unul din ele se putea citi:

Un număr extraordinar!
Fermecătoarea şi talentata

LILY HARLEY
Actriţă de dramă şi comedie, imitatoare şi balerină.

Executa în faţa noastră nu numai propriile ei numere de music-hall, ci imita şi alţi artişti pe care-i văzuse în teatrele „adevărate”.

1. Mama

Cînd povestea o piesă, interpreta fiecare rol: de pildă, în Semnul crucii, era Mercia, cu o licărire plină de credinţă în ochi intrînd în arenă spre a fi aruncată drept hrană leilor. Imita în acelaşi timp vocea răsunătoare şi emfatică a lui Wilson Barret declamînd, cocoţat pe tălpi de vreo doisprezece centimetri, căci era mărunţel: „Nu ştiu ce e creştinismul, dar un lucru ştiu, că dacă a dat naştere unor femei ca Mercia - Roma, ce spun eu, lumea întreagă ar putea deveni mai bună numai datorită lui!”... rostea mama cu o nuanţă de umor, dar nu fără să recunoască talentul lui Barret.

Era neîntrecută în a recunoaşte orice talent adevărat. Fie că era actriţa Ellen Terry sau Joe Elvin, artistul de music-hall, ea ştia să-ţi explice în ce le consta măiestria. Era o tehniciană înnăscută şi vorbea cum numai cineva îndrăgostit de teatru este în stare s-o facă.

Povestea anecdote şi le mima, evocînd de pildă un episod din viaţa lui Napoleon: ridicat pe vîrful picioarelor, în bibliotecă, pentru a-şi lua o carte şi surprins de mareşalul Ney (mama interpreta cu mult umor ambele personaje): „Sire, îngăduiţi-mi s-o iau eu. Sînt mai mare”. Iar Napoleon replicînd indignat: „Mai mare? Vrei să spui mai înalt!”

Sau o imita pe Tell Gwyn, aplecată peste scara palatului, ţinîndu-şi pruncul în braţe şi ameninţîndu-l pe Carol al II-lea (Stuart): „Ori îi dai un nume copilului, ori îi dau drumul jos!” Iar regele grăbit să răspundă: „Foarte bine! Ducele de St Albans.”

Îmi amintesc de o seară, în unica noastră cameră, la parterul unei case de pe strada Oakley. Zăceam în pat după un acces de friguri. Sydney plecase la cursurile serale, iar mama şi cu mine eram singuri. Cobora seara, iar ea şedea cu spatele la fereastră citind, jucînd şi explicînd în felul ei inimitabil Noul Testament, dragostea şi mila lui Isus faţă de săraci şi copii. Poate că tulburarea din glas se datora bolii mele, dar mi-a fost dat să văd şi să aud cea mai încîntătoare şi mai luminoasă evocare a lui Cristos, din viaţa mea. Vorbea despre marea lui îngăduinţă; despre femeia păcătoasă în care mulţimea voia să azvîrle cu pietre şi cuvintele lui: „Acela dintre voi care se ştie fără de păcat să arunce primul piatra”.

Mama citea mereu, deşi se întunecase, oprindu-se numai ca să aprindă lampa, vorbindu-mi apoi despre credinţa pe care Isus o inspira bolnavilor, aşa încît nu trebuia decît să-i atingă veşmîntul ca să se vindece.

Îmi vorbi apoi despre ura şi gelozia marilor preoţi şi a fariseilor, mi-l descrise pe Isus şi prinderea lui, precum şi liniştea lui plină de demnitate în faţa lui Pilat din Pont care, spălîndu-se pe mîini, spuse (şi aici declama teatral): „Nu găsesc nici o vină acestui om”. Îmi povesti cum a fost Isus despuiat de veşminte şi lovit cu vergi şi cum, punîndu-i-se o coroană de spini pe cap, a fost batjocorit şi scuipat în faţă cu vorbele: „Plecăciune, împărat al Iudeilor!”

Tot citind, ochii i s-au umplut de lacrimi. Mi-a istorisit apoi de Simon, care l-a ajutat pe Isus să-şi poarte crucea şi de privirea plină de recunoştinţă a lui Isus; mi-a vorbit de Barabas, tîlharul pocăit, murind cu el pe cruce şi cerîndu-i iertare, în timp ce Isus rostea: „Adevărat îţi spun că astăzi vei fi cu Mine în rai”. Şi cum de pe cruce spunea, privindu-

şi mama: „Femeie, iată pe fiul tău.” Şi în ultimele clipe ale agoniei, strigînd: „Doamne, de ce m-ai părăsit?” Şi am plîns amîndoi.

— Vezi, zise mama, şi el tot om a fost, a cunoscut îndoiala tot aşa ca noi.

Într-atît mă tulburase povestirea mamei, încît vroiam să mor chiar în seara aceea ca să-l întîlnesc pe Isus. Dar ea nu prea părea încîntată.

— Isus doreşte ca mai întîi să trăieşti, să-ţi îndeplineşti menirea pe care o ai aici pe pămînt, îmi explică ea.

În camera întunecoasă de la parterul de pe Oakley Street, mama îmi evoca lumina cea mai plină de bunătate pe care a cunoscut-o vreodată această lume şi care a înzestrat literatura şi teatrul cu temele cele mai importante şi mai bogate: dragostea, mila şi omenia.

***

Aşa cum trăiam noi în păturile umile ale societăţii, am fi putut uşor să ne neglijăm dicţiunea. Dar mama era întotdeauna atentă la felul cum vorbeam, corectîndu-ne greşelile de gramatică şi lăsîndu-ne impresia că sîntem distinşi.

Cu cît sărăceam mai mult, cu atît îi reproşam, în neştiinţa mea de copil, că nu se întoarce la teatru. Ea zîmbea spunînd că asta e o viaţă falsă, artificială, în oare uşor puteai să-l uiţi pe Dumnezeu. Cu toate acestea, de cîte ori vorbea despre teatru, se lăsa cuprinsă de entuziasm. Cîteodată, după ce-şi depăna amintirile, cădea într-o lungă tăcere şi rămînea aplecată asupra lucrului ei, iar eu mă întunecam, căci îmi dădeam seama că noi nu mai făceam parte din existenţa aceea plină de strălucire. Atunci mama îşi ridica ochii şi văzîndu-mă abătut, căuta să mă mîngîie.

Iarna se apropia şi, cum lui Sydney toate hainele îi rămăseseră mici, mama i-a croit un palton din jacheta ei veche de catifea cu dungi negre şi roşii pe mîneci, cu nişte

creţuri la umeri de care încercase ea să scape, dar zadarnic. Sydney a plîns cu lacrimi amare cînd a fost silit să-l poarte:

— Ce-or să spună băieţii la şcoală?

— Ce importanţă are ce spun oamenii? spuse mama. Şi de altfel îţi stă foarte bine. Te face distins.

Mama avea o asemenea putere de convingere încît nici pînă azi Sydney nu ştie cum s-a învoit să umble cu o asemenea haină. Dar s-a supus, şi de la paltonul ăsta cum şi de la o pereche de pantofi de damă, cărora mama le tăiase tocurile, i s-au tras nenumărate păruieli. Copiii îi spuneau „Iosif, Haină pestriţă”. Iar mie, gătit cu nişte şosete roşii tăiate din colanţii maniei (şi ei tot încreţiţi), mi se spunea „Sir Francis Drake”.

Zbătîndu-se în mijlocul unor asemenea dureroase împrejurări, mama începu să se plîngă de dureri de cap şi fu silită să renunţe la croitorie; zile întregi stătea lungită în pat, cu storurile lăsate, cu un pansament de frunze de ceai pe ochi. Picasso a avut o perioadă albastră. Noi am avut o perioadă neagră în cursul căreia am trăit din mila enoriaşilor, din bonuri de supă şi din colete trimise de societăţi de binefacere. Cu toate acestea, Sydney vindea şi el ziare, în orele libere şi deşi această contribuţie a lui nu era decît o picătură de apă într-un ocean, însemna totuşi o completare. Dar în orice criză există un paroxism: la noi, criza a cunoscut un deznodămînt fericit.

Într-o zi pe cînd mama se odihnea cu un bandaj pe ochi, Sydney intră val-vîrtej în camera cu storurile trase, îşi aruncă ziarele pe pat strigînd: „Am găsit o pungă!” Şi i-o întinse mamei. Ea o deschise şi găsi o mulţime de monede de argint şi de aramă. O închise apoi repede la loc, istovită de emoţie şi căzu din nou pe pat.

Sydney îşi vînduse ziarele în diferite omnibuse. Pe imperiala unuia din ele văzu o pungă pe un loc liber. Lăsă repede să cadă un jurnal deasupra, ca din întîmplare, apoi îl luă cu pungă cu tot şi coborî grăbit. Îndărătul unui

avizier, pe un teren viran, se uită în pungă şi văzu banii. Ne povesti cum inima începuse să-i bată şi, fără să-i numere, strînsese punga la loc luînd-o la fugă spre casă.

Cînd mama îşi mai veni în fire, răsturnă punga pe pat. Dar punga era tot grea; căci înăuntru se mai afla o despărţitură! Mama o desfăcu şi găsi şapte „sovereigns” de aur. Bucuria noastră nu mai cunoştea margini. În pungă nu era nici o adresă, slavă domnului, aşa încît mama nu avu prilejul să-şi pună în aplicare scrupulele religioase. Un gînd fugar la adresa nefericirii proprietarului fu repede alungat de convingerea mamei că dumnezeu îi trimisese această pungă în semn de binecuvîntare a cerului.

Nu ştiu dacă boala mamei era de ordin fizic sau psihic, dar după o săptămînă s-a însănătoşit. Îndată ce s-a simţit mai bine, am plecat să ne petrecem vacanţa la Southend-on-Sea, înnoiţi din cap pînă-n picioare.

Primul meu contact cu marea a fost într-adevăr zguduitor. Cum mă apropiam de ea, pe un soare strălucitor coborînd o stradă povîrnită, îmi apăru deodată, ameninţătoare, ca un monstru fremătînd, gata să se prăvale peste mine. Toţi trei ne-am scos pantofii, ca să ne bălăcim. Apa călduţă ce clipocea pe lîngă picioarele mele, nisipul care se cufunda uşor sub paşii mei erau o minunată descoperire.

Ce zi încîntătoare! Plaja de culoarea şofranului, cu căldăruşele roz şi albastre ale copiilor şi lopăţelele de lemn, corturile şi umbrelele viu colorate, bărcile săltînd vesele pe deasupra valurilor scînteietoare, iar pe mal alte bărci lăsate leneş pe-o parte, mirosind a alge şi-a gudron; amintirea lor îmi stăruie încă în minte, plină de încîntare.

În 1957 am revenit la Southend şi am căutat în zadar strada îngustă ce cobora în pantă, de unde văzusem pentru prima oară marea, nu mai rămăsese nimic din ea. La marginea oraşului erau urmele a ceea ce părea să fi fost un sat de pescari, cu magazine vechi. Toate acestea îmi

aduceau vag aminte de trecut - poate din cauza mirosului de alge şi gudron.

Precum nisipul într-o clepsidră, comoara noastră se topea văzînd cu ochii şi iar ne aşteptau vremuri grele. Mama căuta de lucru, dar nu găsea uşor. Greutăţile creşteau. Eram în urmă cu ratele; mamei i se luă iarăşi maşina de cusut. Iar tata nu ne mai dădea deloc cei zece şilingi pe săptămînă.

În disperare de cauză, ea consultă un nou avocat care, văzînd că nu prea e rost de cîştig, o sfătui să ceară să fie luată împreună cu copiii sub protecţia autorităţilor din cartierul Lambeth, ca să-l oblige pe tata să trimită regulat sumele pentru întreţinerea noastră.

Mama nu mai avea de ales: cu doi copii şi bolnavă, înţelese că eram nevoiţi să intrăm toţi trei la azilul săracilor din Lambeth.

2

Cu toate ca înţelegeam cît de ruşinos era să ajungi la azil, cînd mama ne vorbi despre această soluţie, Sydney şi cu mine am crezut că e o aventură şi o schimbare să trăieşti altfel decît într-o singură cameră înăbuşitoare. Dar n-am înţeles cu adevărat ce se întîmplă decît în ziua cînd am păşit pragul azilului. M-a cuprins atunci un simţămînt de deznădejde şi singurătate, căci din primul moment am fost despărţit de marna, ea plecînd într-o direcţie, la pavilionul femeilor, iar noi în alta, la cel al copiilor.

2. Azilul din Lambeth

Cît de bine îmi amintesc de tristeţea copleşitoare a primei zile de vizită: şocul de-a o vedea pe mama intrînd în vorbitor îmbrăcată în uniforma azilului. Cît de pierită şi încurcată părea! Într-o săptămînă îmbătrînise şi slăbise, dar faţa i s-a aprins cînd ne-a văzut. Sydney şi cu mine am

izbucnit în hohote, ceea ce a făcut-o şi pe mama să plîngă cu Lacrimi mari ce i se prelingeau pe obraji. Pînă la urmă a izbutit să se stăpînească şi ne-am aşezat pe o bancă de lemn negeluit, cu mîinile în poalele ei, iar ea ni le mîngîia cu dragoste, făcînd haz de capetele noastre tunse şi căutînd să ne consoleze; apoi ne-a promis că în curînd vom fi din nou împreună. A scos la iveală din şorţ o pungă cu bomboane de nucă de cocos cumpărate de la magazinul azilului cu banii pe care îi cîştigase croşetînd manşete de dantelă pentru una din infirmiere. După plecarea ei, Sydney nu mai contenea să-mi repete întristat cît de îmbătrînită i se păruse mama.

***

Sydney şi cu mine ne-am adaptat uşor la viaţa azilului, dar nu fără amărăciune. Nu-mi amintesc întîmplări anume, dar parcă văd cum luam prînzul la o masă lungă, împreună cu ceilalţi copii - ceremonie plină de căldură, aşteptată de toţi. Era prezidată de un pensionar al azilului, un domn de vreo şaptezeci şi cinci de ani, impunător, cu o barbă subţire şi albă şi ochii trişti. M-a ales să stau lîngă el pentru că eram cel mai mic şi pentru că, pînă cînd am fost tuns, eu aveam părul cel mai buclat. Îmi spunea „tigrule” şi mai spunea că atunci cînd voi fi mare am să port joben cu cocardă şi voi sta în spatele caleştii lui, cu braţele încrucişate. Această onoare m-a făcut să mă apropii numaidecît de el. Dar după o zi sau două, un copil şi mai mic îşi făcu apariţia, cu părul şi mai buclat decît al meu şi-mi luă locul alături de domnul cel bătrîn căci, aşa cum îmi explică el glumind, băiatul cel mai mic şi cu părul cel mai buclat avea întotdeauna întîietate.

După trei săptămîni am fost transferaţi de la azilul din Lambeth la şcoala din Hanwell pentru orfani şi copii părăsiţi, la vreo douăzeci de kilometri de Londra. A fost o adevărată expediţie, într-o şaretă de brutar, călătorie

plăcută de altfel, date fiind împrejurările, căci peisajul de pe lîngă Hanwell era splendid, cu alei de castani, cu lanuri de grîu gata de seceriş, livezi cu pomii încărcaţi de fructe. De atunci, mireasma tare şi aromată a cîmpului după ploaie îmi aminteşte de fiecare dată de Hanwell.

La sosire, am fost instalaţi în pavilionul de aşteptare, sub supraveghere medicală şi psihică. Înainte de a fi primiţi la şcoala propriu-zisă; şi aceasta deoarece printre trei-patru sute de băieţi, un copil înapoiat sau bolnav ar fi avut o influenţă nesănătoasă asupra celorlalţi şi, în acelaşi timp, şi el s-ar fi aflat într-o situaţie neplăcută.

În primele zile, mă simţeam pierdut şi nenorocit, căci la azil ştiam că mama e prin apropiere, ceea ce ne dădea curaj, pe cînd la Hanwell ne aflam parcă la kilometri întregi depărtare unii de alţii. În fine, am fost trecuţi amîndoi la şcoală unde ne-au despărţit, Sydney ducîndu-se cu băieţii mai mari, iar eu cu copiii mici. Dormeam în pavilioane diferite, aşa încît nu ne vedeam decît rareori. Abia împlinisem şase ani şi eram singur, ceea ce mă făcea să mă simt tare nefericit; în serile de vară mai cu seamă, la rugăciunea dinaintea culcării cînd îngenuncheam împreună cu alţi douăzeci de copii în cămăşi de noapte, în mijlocul pavilionului, priveam afară pe ferestrele înalte, cerul în asfinţit, apoi căderea nopţii şi conturul vălurit al colinelor, mă simţeam străin de toate acestea, în timp ce cîntam puţin cam fals:

Stai lîngă mine. Doamne; amurgul, iată, vine,
Şi umbra se-adînceşte; stai, Doamne, lîngă mine,
Cînd nu mai sper pe lumea aceasta ajutor,
Stai lîngă mine, Doamne, şi fi-mi ocrotitor.

Atunci mă simţeam cel mai abătut. Cu toate că nu prea înţelegeam imnul, melodia şi înserarea mă făceau şi mai trist.

Dar, spre marea noastră bucurie, după două luni, mama aranjă ieşirea noastră şi am fost expediaţi din nou la Londra la azilul din Lambeth. Mama ne aştepta la poartă, îmbrăcată cu hainele ei. Ceruse îngăduinţa să ne întîlnească şi să stea o zi cu copiii ei şi-şi făcea socoteala ca după cîteva ore petrecute împreună să ne întoarcem în aceeaşi zi; şi ea pensionară a azilului, găsise astfel mijlocul de a ne vedea.

Cînd intrasem la azil, ni se luaseră hainele pentru a fi trecute prin etuvă. Acum ni le dăduseră înapoi necălcate. Mama, Sydney şi cu mine aveam o înfăţişare destul de jalnică păşind pe poarta azilului. Era dimineaţa devreme şi n-aveam unde să ne ducem, aşa încît ne-am îndreptat spre Kennington Park, aflat nu departe. Sydney avea nouă pence legaţi într-o batistă; am cumpărat o jumătate de kilogram de cireşe negre pe care le-am mîncat stînd toată dimineaţa pe o bancă în parc. Sydney a mototolit o foaie de ziar, legînd-o cu puţină sfoară şi o vreme ne-am jucat toţi trei cu mingea. La prînz, am intrat într-o cafenea şi cu restul de bani am cumpărat o brioşă de două pence, o scrumbie de un penny şi două ceşti de ceai de jumătate de penny, pe care le-am împărţit. Ne-am întors apoi în parc unde Sydney şi cu mine am continuat să ne jucăm în timp ce mama stătea pe bancă şi croşeta.

După amiază am pornit spre azil. Cum spunea mama pe tonul cel mai firesc: „Vom fi la timp pentru ceai.” Administraţia s-a arătat indignată deoarece escapada noastră o obliga să ne treacă iarăşi hainele prin etuvă, dar Sydney şi cu mine trebuia să mai rămînem la azil înainte de a ne înapoia la Hanwell, aşa încît o puteam vedea mai des pe marna.

Dar de astă dată am rămas la Hanwell aproape un an - un an foarte important în formaţia noastră, cînd mi-am început studiile şi am învăţat să-mi scriu numele: „Chaplin”. Cuvîntul mă fascina şi mi se părea că-mi seamănă.

Şcoala din Hanwell era împărţită în două, o secţie pentru băieţi şi alta pentru fete. Sîmbăta după amiază băile erau rezervate celor mici pe care fetele mai mari aveau sarcina să-i spele. Nu împlinisem încă şapte ani şi eram foarte ruşinos în asemenea împrejurări; umilinţa pe care trebuia s-o îndur cînd o fată de paisprezece ani îmi freca trupul cu buretele a fost prima jenă de care-mi amintesc.

La şapte ani am trecut de la pavilionul celor mici la pavilionul celor intre şapte şi paisprezece ani. Puteam acum să iau parte la toate activităţile elevilor mari, gimnastică şi exerciţii, precum şi la plimbările pe care le făceam regulat de două ori pe săptămînă în afara şcolii.

Cu toate că se ocupau de noi la Hanwell, duceam o viaţă singuratică. Tristeţea plutea peste drumurile de ţară pe care le străbăteam cei o sută de pensionari, în rînduri de cîte doi. Aveam oroare de plimbările acelea şi de satele prin care treceam. Locuitorii se uitau după noi; pentru ei eram pensionarii „azilului”.

Curtea unde se jucau băieţii avea cam optzeci de metri pe cincizeci şi era pavată cu dale mari. De jur împrejur era străjuită de clădiri din cărămidă cu un etaj, adăpostind birouri, magazine, o infirmerie, un cabinet dentar şi un vestiar. În colţul cel mai întunecos al curţii era o încăpere goală, unde se afla închis de cîtăva vreme un băiat de paisprezece ani, un caz disperat, după spusele celorlalţi. Încercase să fugă din şcoală, căţărîndu-se pe acoperiş printr-o fereastră de la etajul doi, îi înfrunta pe supraveghetorii care-l urmăreau, bombardîndu-i cu proiectile şi cu castane sălbatice. Toate acestea se întîmplaseră în timp ce noi, cei mici, dormeam: a doua zi dimineaţă, cei mari ne povestiră faptele, plini de încîntare.

Pentru asemenea greşeli grave, pedeapsa avea loc în fiecare vineri în sala cea mare de gimnastică, o încăpere mohorîtă de vreo douăzeci de metri pe doisprezece, cu un plafon înalt, cu frînghii de căţărat atîrnînd de grindă. Vinerea dimineaţa, două sau trei sute de elevi, între şapte

şi paisprezece ani, intrau în pas de marş şi se aliniau ca soldaţii pe trei părţi ale careului. Cea de-a patra latură era în fund unde, îndărătul unui pupitru lung, mare cît o masă de cantină, aşteptau vinovaţii, gata să fie judecaţi şi pedepsiţi. În dreapta biroului, un şevalet de care spînzurau brăţări de piele şi nuiele ameninţătoare.

Pentru greşelile mărunte, elevul era culcat pe pupitru cu faţa în jos, cu picioarele legate şi ţinute de un sergent, în timp ce alt sergent îi ridica în sus cămaşa şi-i trăgea pantalonii.

Căpitanul Hindrum, ofiţer de marină în retragere cîntărind aproape o sută de kilograme, cu o mînă la spate, cu cealaltă învîrtind un băţ gros de un deget şi lung de un metru şi mai bine, se înţepenea zdravăn pe picioare, comparînd lungimea băţului cu locul incriminat al delicventului. Apoi, cu un gest tacticos şi teatral, îl ridica sus de tot, lăsîndu-l să cadă cu un şuierat pe spinarea celui pedepsit. Spectacolul era înspăimîntător şi de fiecare dată cîte un elev din rînd cădea leşinat.

Numărul cel mai mic de lovituri era de trei, iar maximum de şase. Dacă un pîrdalnic căpăta mai mult de trei, strigătele pe care le scotea erau cumplite. Uneori păstra o tăcere îngrijorătoare, ceea ce însemna că îşi pierduse cunoştinţa. Loviturile aveau un efect paralizant, aşa încît victima trebuia să fie transportată pînă la o saltea din sala de gimnastică pe care era lăsată să se zvîrcolească cel puţin zece minute înainte ca durerea să-i mai treacă, iar pe spate îi rămîneau trei umflături roşietice, late cît un deget de spălătoreasă.

Cu nuielele era altfel. După trei lovituri, băiatul era sprijinit de doi sergenţi şi dus la infirmerie pentru a fi îngrijit.

Băieţii susţineau că nu e bine să negi o acuzaţie, chiar dacă eşti nevinovat pentru că, dacă ţi se dovedea vina, căpătai maximum de pedeapsă. De altfel, nici nu prea ştiam

noi să ne exprimăm în aşa fel încît să ne susţinem nevinovăţia.

Aveam acum şapte ani şi făceam parte din grupa celor mari.

Îmi amintesc de prima corecţie la care am asistat, în picioare, fără un cuvînt, cu inima bătîndu-mi la intrarea directorului însoţit de cortegiul său. Îndărătul biroului se afla nenorocitul care încercase să fugă de la şcoală. Nu i se vedeau decît capul şi umerii pe deasupra biroului, într-atît părea de mic. Avea o feţişoară slabă şi ascuţită şi nişte ochi imenşi.

Directorul citi cu solemnitate actul de acuzare şi întrebă:

— Eşti sau nu vinovat?

Nenorocitul nostru refuză să răspundă privind sfidător drept în faţa lui; fu dus apoi pînă la şevalet şi cum era prea mic, fu ridicat pe o cutie de săpun ca să i se poată lega mîinile. După ce primi trei lovituri de nuiele, fu transportat la infirmerie pentru tratament.

Joia, trompeta suna în curte şi noi ne întrerupeam joaca, încremenind ca nişte statui, în timp ce căpitanul Hindrum anunţa cu ajutorul unui megafon numele celor care trebuia să se prezinte vineri pentru a fi pedepsiţi.

Într-o joi, spre uimirea mea, mi-am auzit numele. Nu-mi puteam da seama ce făcusem. Cu toate astea, nu ştiu de ce, m-am înfiorat, poate pentru că mă aflam în centrul unei drame. În ziua judecăţii, am păşit în faţă. Directorul spuse:

— Eşti acuzat că ai dat foc closetelor.

Ceea ce nu era adevărat. Cîţiva băieţi dăduseră foc la nişte hîrtii pe pardoseala de ciment şi în timp ce ardeau, mă dusesem şi eu la toaletă, dar nu aveam nici un amestec.

— Eşti vinovat sau nu? mă întrebă el.

Emoţionat şi împins de o forţă supranaturală, am bîlbîit: „Sînt vinovat.” N-am resimţit nici ură şi nu m-am socotit nici nedreptăţit, ci am avut impresia unei înspăimîntătoare aventuri în timp ce eram condus la pupitru şi mi se administrau trei lovituri pe spate. Durerea a fost atît de

violentă încît mi-a tăiat respiraţia; dar n-am scos nici un strigăt şi, deşi paralizat de durere, m-am simţit curajos şi triumfător în timp ce eram aşezat pe saltea ca să-mi vin în fire.

Cum Sydney lucra la bucătărie, n-a aflat de întîmplare decît în ziua pedepsei, cînd a intrat în sală mărşăluind alături de ceilalţi şi mi-a văzut cu groază chipul apărînd pe deasupra pupitrului. Mi-a spus după aceea că plînsese de furie cînd am primit cele trei lovituri de baston.

Un mezin vorbea de fratele lui mai mare numindu-l „frăţiorul meu”, ceea ce-l umplea de mîndrie şi-i dădea oarecare siguranţă.

3. Fratele meu, Sydney

Îl vedeam deci din cînd în cînd pe „frăţiorul meu”, Sydney, plecînd din sala de mese. Cum el lucra la bucătărie, îmi strecura cîte o chiflă tăiată în două cu o bucată mare de unt la mijloc; eu o ascundeam sub jacheta de lînă şi o împărţeam cu un coleg - nu că am fi fost flămînzi, dar generoasa felie unsă cu unt însemna un lux de zile mari. Acest răsfăţ însă nu avea să dureze multă vreme, căci Sydney plecă de la Hanwell pe nava-şcoală *Exmouth*.

La unsprezece ani, orice pensionar al azilului avea posibilitatea să se angajeze în armată sau în marină. Dacă alegea marina, era trimis pe bordul lui *Exmouth*. Nu era obligatoriu, bineînţeles, dar Sydney vroia să se facă marinar. M-am pomenit deci singur la Hanwell.

***

Părul face parte intrinsecă din personalitatea copiilor. Toţi plîng cu disperare cînd sînt tunşi pentru prima oară; oricum ar creşte, ca peria, drept sau buclat, ei simt că li se ia ceva al lor.

Fusese o epidemie de rîie la Hanwell, şi cum e o boală foarte molipsitoare, bolnavii au fost izolaţi într-un pavilion la primul etaj, cu vederea spre curtea de recreaţie. Adeseori priveam în sus, spre ferestrele acelor nenorociţi care se uitau la noi, cu capetele rase complet şi înnegrite de iod. Era un spectacol hidos şi ne uitam la ei cu dispreţ.

Astfel, cînd în sala de mese o infirmieră s-a oprit brusc în spatele meu, ca să mă caute în cap şi a anunţat: „rîie”, am izbucnit în hohote de plîns.

Tratamentul a durat săptămîni întregi care mi s-au părut o veşnicie. Am fost tuns chilug, apoi badijonat cu iod; umblam cu o batistă legată în jurul capului, asemeni culegătorilor de bumbac. Şi cu nici un preţ nu vroiam să mă uit pe fereastră, la copiii de jos, căci ştiam cît eram de dispreţuiţi.

În timpul carantinei, a venit mama să mă vadă. Izbutise nu ştiu cum să părăsească azilul şi căuta să ne aranjeze un cămin. Prezenţa ei era asemenea unui mănunchi de flori; părea atît de proaspătă şi de încîntătoare încît mi-era ruşine de înfăţişarea mea neîngrijită şi de capul meu ras, uns cu tinctură de iod.

— Iertaţi-l dacă e mînjit pe faţă, spuse infirmiera.

Mama începu să rîdă şi-mi amintesc cu cîtă dragoste m-a strîns în braţe şi m-a sărutat, spunîndu-mi:

— Cu toate că eşti murdar, eu tot te iubesc.

Puţin timp după aceea, Sydney a renunţat la *Exmouth*, eu am plecat de la Hanwell şi ne-am strîns iarăşi toţi trei la un loc. Mama închiriase o cameră în spatele lui Kennington Park şi o vreme a izbutit să găsească din ce să trăim. Dar în curînd ne-am pomenit iarăşi la azil, căci mama nu mai avea de lucru, iar activitatea teatrală a tatei nu era de loc strălucită. În acest scurt răgaz ne-am mutat mereu dintr-o cămăruţă în alta; era ca un joc de dame: ultima mişcare ne-a dus îndărăt la azil.

Deoarece acum locuiam în altă parohie, am fost trimişi la alt azil, iar de acolo la şcoala din Norwood, care era şi mai sinistră decît cea din Hanwell; frunzele mai întunecate şi copacii mai înalţi. Poate că peisajul înconjurător avea mai multă grandoare, dar atmosfera era lipsită de veselie. Într-o zi, în timp ce Sydney juca fotbal, două infirmiere l-au chemat de-o parte ca să-i comunice că mama îşi pierduse minţile şi că fusese trimisă la ospiciul de alienaţi de la Cane Hill. Cînd Sydney a aflat ştirea, n-a avut nici o reacţie şi a continuat să joace fotbal. Dar apoi s-a retras într-un colţ şi a început să plîngă.

Cînd mi-a spus şi mie, nu-mi venea să cred. N-am plîns, dar m-a cuprins disperarea. De ce făcuse asta? Să înnebunească mama, atît de inimoasă şi veselă? Simţeam vag că se lăsase pradă disperării, cu bună ştiinţă şi că ne părăsise. În deznădejdea mea, mi-o închipuiam privindu-mă patetic, înainte de a se cufunda în abis.

Oficial, am aflat vestea o săptămînă mai tîrziu; am mai aflat că în urma hotărîrii Tribunalului, tata avea să ne ia în grija lui, pe Sydney şi pe mine. Perspectiva de a locui cu tata era pasionantă. Îl văzusem numai de două ori pînă atunci, o dată pe scenă şi altădată, trecînd prin faţa unei case de pe Kennington Road, pe cînd străbătea grădina împreună cu o doamnă. Mă oprisem să-l privesc, dîndu-mi seama instinctiv că e tatăl meu. El îmi făcuse semn să mă apropii şi mă întrebase cum mă cheamă. Conştient de

dramatismul situaţiei, am făcut pe naivul şi am răspuns: „Charlie Chaplin”. El îşi privi partenera cu înţeles, se scotoci în buzunar şi-mi întinse o jumătate de coroană; la care, fără să mai stau pe gînduri, am luat-o la fugă spre casă ca să-i spun mamei că l-am întîlnit pe tata.

4. Tata

Şi iată că acum urma să locuim cu el! Orice s-ar fi întîmplat, Kennington Road era un loc familiar, nu straniu şi întunecos ca Norwood.

Direcţia azilului ne-a trimis cu maşina care transporta pîine pînă pe Kennington Road, 287, casa unde îl văzusem pe tata străbătînd grădina. Ne-a deschis uşa chiar doamna care era atunci cu el. Dezordonată şi morocănoasă, era totuşi atrăgătoare, înaltă şi bine făcută, cu buzele pline şi o privire melancolică, de căprioară; trebuie să fi avut cam treizeci de ani. O chema Louise. Ne informă că domnul Chaplin nu era acasă, dar după formalităţile de rigoare şi semnarea hîrtiilor oficiale, funcţionarul ne lăsă în grija Louisei, care ne conduse într-un salon, la etaj. Cînd am intrat, un băieţel se juca pe covor; era un copil foarte frumos, de patru ani, cu ochii mari, negri şi părul şaten, tot numai inele; era fiul Louisei - fratele meu vitreg.

Familia locuia în două camere şi cu toate că cea din faţă avea ferestre mari, lumina pătrundea ca într-un acvariu. Totul părea la fel de trist ca şi Louise; tapetul de hîrtie era mohorît, mohorîtă mobila tapisată şi tot aşa ştiuca împăiată în vitrina ei - din gura căreia ieşea capul unei alte ştiuci la fel de mari.

5. Etajul întîi de pe Kennington Road, nr. 287,
unde Sydney şi cu mine am locuit împreună
cu Louise şi cu tata

În camera din fund, Louise instalase un pat pentru Sydney şi pentru mine, dar era prea mic. Sydney propuse să dormim pe divanul din salon.

— Ai să dormi unde o să ţi se spună, declară Louise.

Se aşternu o tăcere supărătoare, apoi ne-am întors îndărăt în salon. Că nu eram primiţi bucuros, nu mă mira. Cădeam aşa, deodată, pe capul lor şi pe deasupra eram copiii soţiei părăsite a tatii.

Am rămas ţintuiţi pe scaun, fără o vorbă, uitîndu-ne la Louise care punea masa.

— Haide, îi spuse ea lui Sydney, fă şi tu ceva, du-te şi umple găleata cu cărbuni. Iar tu, şi se întoarse către mine, mergi la băcănia de lîngă Cerbul Alb şi cumpără o conservă de carne de un şiling.

Eram foarte bucuros să scap de prezenţa ci şi de toată atmosfera aceea deprimantă, căci începea să mă cuprindă teama şi aş fi preferat să fi rămas la Norwood.

Tata sosi puţin mai tîrziu şi ne salută cu căldură. Mă fascina. La masă, îi pîndeam toate gesturile, îl observam cum mănîncă ţinînd cuţitul ca pe un creion, atunci cînd tăia carnea. Ani de zile după aceea l-am copiat.

Cînd Louise i-a explicat că Sydney se plînge de dimensiunile patului, tata a fost de părere ca Sydney să se culce pe divanul din salon. Această victorie a stîrnit ura Louisei care nu l-a iertat niciodată. I se plîngea mereu tatei de el. Cu toate că era încruntată şi urîcioasă, nu m-a lovit niciodată şi nici nu m-a ameninţat, dar cum nu-l iubea pe Sydney, mă temeam de ea. Bea mult, ceea ce nu făcea decît să-mi mărească spaima. Cînd era ameţită, avea aerul înspăimîntător al cuiva care nu ştie ce face; zîmbea amuzată privindu-şi băieţelul cu chip de înger, care o acoperea cu ocări şi vorbe urîte. Nu ştiu de ce, dar n-am avut niciodată de-a face cu el. Deşi era fratele meu vitreg, nu-mi amintesc să fi schimbat vreun cuvînt cu el; bineînţeles că eram cu patru ani mai mare decît el. Uneori, cînd bea, Louise rămînea pe gînduri, morocănoasă, iar pe mine mă apuca groaza. Dar Sydney nici n-o băga în seamă; în general se întorcea acasă destul de tîrziu. Eu însă, eram obligat să vin direct de la şcoală, ca să fac cumpărături şi treburile mărunte.

Louise ne trimitea la şcoala de pe Kennington Road, ceea ce însemna oricum o schimbare, căci tovărăşia altor copii mă făcea să mă simt mai puţin singur.

6. La şcoala din cartierul Kennington, la şapte ani şi jumătate

Sîmbăta aveam şcoală numai dimineaţa, dar niciodată nu aşteptam cu plăcere această zi, deoarece pentru mine însemna să mă întorc acasă, să frec podelele şi să curăţ cuţitele, fără să mai pun la socoteală că Louise se apuca de fiecare dată să bea. În timp ce eu frecam pe jos, ea stătea de vorbă cu o prietenă, bea şi i se întuneca privirea, plîngîndu-se pe faţă că trebuie să se ocupe de Sydney şi de mine, ceea ce i se părea o nedreptate. Mi-amintesc cum spunea: „Cu ăsta (ăsta eram eu) mai merge, dar frate-su e o secătură şi ar trebui trimis la şcoala de corecţie... şi unde mai pui că nici nu-i copilul lui Charlie”. Acest fel de a-l ponegri pe Sydney mă înspăimînta şi mă deprima; amărît, mă trînteam pe pat, dar nu puteam să adorm. N-aveam opt ani, iar zilele acelea au fost dintre cele mai lungi şi mai triste din viaţa mea.

Cîteodată, sîmbăta seara, cînd mă simţeam tare abătut, auzeam la fereastra odăii din fund un acordeon vesel intonînd un marş scoţian, în rîsete de tineri gălăgioşi şi chicoteli de zarzavagioaice. Atîta însufleţire şi bucurie de viaţă mă lăsa indiferent în nenorocirea mea şi totuşi, pe măsură ce muzica se îndepărta, îmi părea rău că n-o mai aud. Alteori trecea cîte un negustor ambulant: era mai cu seamă unul ce părea că strigă: „Rule Britannia” încheind cu un fel de mormăit, dar de fapt vindea stridii. De la cîrciumă, trei case mai departe, auzeam beţivii care la ora de închidere răcneau un cîntec la modă pe atunci.

De dragul vremii vechi să ne-mpăcăm.
De dragul vremii vechi să ne iertăm.
Prea scurtă-i viaţa pentru duşmănie,
iar inima-i păcat a fi sfărmată.
Dă-mi mîna-ncoa în semn de prietenie,
De dragul vremii bune de-altădată.

Nu mi-a plăcut niciodată sentimentalismul, dar acest refren mi se părea foarte potrivit cu împrejurările triste în care trăiam şi era pentru mine ca un cîntec de leagăn.

Cînd Sydney se întorcea tîrziu, ceea ce se întîmpla mereu, dădea cîte o raită prin cămară înainte de culcare, Louise se înfuria şi într-o seară cînd băuse, intră în cameră, strînse cearşafurile de pe pat şi-i porunci să plece. Dar Sydney era pregătit. Vîrî iute mîna sub pernă şi flutură un stilet, un încălţător lung pe care îl ascuţise la un capăt.

— Apropie-te, îi spuse el, şi ţi-l înfig în inimă!

Ea se dădu înapoi îngrozită.

— A, mizerabilul!... Vrea să mă omoare!

— Exact, răspunse Sydney pe un ton dramatic, am să te omor!

— Aşteaptă numai, să vină domnul Chaplin!

Dar domnul Chaplin dădea cam rar pe-acasă. Mi-amintesc totuşi de o sîmbătă seara cînd Louise şi cu tata

băuseră şi cînd, nu mai ştiu de ce, stăteam toţi, împreună cu proprietăreasa şi cu soţul ei, în salonul lor de la parter. La lumina de gaz, tata era de o paloare groaznică şi - cum era prost dispus, mormăia în barbă. Deodată scoase din buzunar un pumn de bani şi-i azvîrli pe jos, monede de aur şi de argint risipindu-se în toate părţile. Efectul a fost extraordinar. Nimeni nu s-a clintit. Proprietăreasa a rămas pe scaun, posomorită, dar i-am surprins privirea iscoditoare urmărind rostogolirea unui sovereign de aur pînă sub fotoliu, într-un colţ al odăii; dar şi eu eram cu ochii după el. Cum toată lumea rămăsese nemişcată, mi-am spus că ar fi mai bine să mă apuc să strîng bănuţii; proprietăreasa şi ceilalţi îmi urmară exemplul, dar avînd grijă să acţioneze pe faţă, sub privirea ameninţătoare a tatii.

Într-o sîmbătă, după şcoală, întorcîndu-mă acasă, n-am găsit pe nimeni. Sydney, ca de obicei, lipsise toată ziua ca să joace fotbal, iar proprietăreasa îmi spuse că Louise plecase de dimineaţă cu copilul ei. La început am simţit că mi s-a luat o greutate de pe inimă; asta însemna că nu trebuia să mai frec podelele şi nici să curăţ tacîmurile. Am aşteptat pînă tîrziu după prînz, apoi am început să mă îngrijorez. Poate că m-au părăsit? Pe măsură ce trecea timpul, le simţeam tot mai mult lipsa. Ce se întîmplase? Camera avea un aer sinistru şi neprimitor, iar singurătatea mă înspăimînta. Apoi a început să-mi fie foame; m-am uitat în cămară, dar nu era nimic. Cum nu mai puteam să suport încăperile acelea goale, am ieşit şi mi-am petrecut după-amiaza prin pieţele din vecinătate. Am umblat pe Lambeth Walk şi Cut, aruncînd priviri lacome pe la vitrinele magazinelor alimentare, unde fripturi fumegînde de vacă şi de porc se lăfăiau ademenitoare, precum şi cartofi prăjiţi, scăldaţi rumeni în sosul lor. Ceasuri întregi m-am uitat la şarlatanii care-şi vindeau poţiunile. Această distracţie m-a liniştit şi o vreme am uitat de starea în care mă aflam şi foamea care mă chinuia.

Cînd m-am întors acasă, era noapte; am ciocănit la uşă, dar nu mi-a răspuns nimeni. Erau plecaţi cu toţii. Abătut, m-am dus pînă la colţul străzii şi m-am aşezat pe trotuar, nu departe de casă, ca să observ dacă vine careva. Eram obosit şi amărît, şi mă întrebam unde putea să fie Sydney. Era aproape de miezul nopţii şi pe Kennington Cross nu se vedea nimeni, în afară de cîţiva trecători întîrziaţi. Luminile magazinelor începură să se stingă toate, rînd pe rînd, în afară de cele ale farmaciilor şi cîrciumilor şi mă simţeam cuprins de disperare.

Deodată am auzit o muzică minunată. Venea de la localul Cerbul Alb şi răsuna vesel în piaţa pustie. Era melodia *Caprifoliul şi albina*, cîntată cu multă virtuozitate la acordeon şi clarinet. Niciodată pînă atunci nu fusesem atent la o melodie, dar aceasta era atît de frumoasă şi de lirică, atît de veselă şi antrenantă, atît de caldă şi liniştitoare, încît mi-am uitat amărăciunea şi am trecut strada către locul de unde venea muzica. Acordeonistul era fără vedere, cu orbitele goale; iar un om cu chipul abrutizat şi plin de amărăciune cînta la clarinet.

Dar totul luă sfîrşit prea repede şi plecarea lor lăsă noaptea şi mai tristă. Obosit, tîrîndu-mi picioarele, am traversat îndărăt spre casă, fără să mai îmi pese dacă aveam să găsesc pe cineva sau nu. Tot ce doream era să mă culc. Atunci am desluşit o siluetă care străbătea grădina îndreptîndu-se spre casă. Era Louise cu băieţelul care alerga în faţa ei. Am observat cu uimire că şchiopăta rău, aplecată într-o parte. La început am crezut că avusese un accident, apoi mi-am dat seama că era criţă. Nu văzusem niciodată un beţiv umblînd pe două cărări. În starea în care se afla, m-am gîndit că era mai înţelept să stau de-o parte şi am lăsat-o să intre în casă. Puţin mai tîrziu a venit şi proprietăreasa şi am intrat cu ea. Cum mă furişam pe scările întunecoase, nădăjduind să mă strecor neobservat, Louise ieşi clătinîndu-se pe palier.

— Ce cauţi aici? spuse ea. Doar nu eşti la tine acasă!

Am rămas încremenit.

— N-ai să dormi aici la noapte. M-am săturat de voi! Pieriţi din ochii mei! Şi tu, şi frate-tu! Să mai vadă şi tat-tu de voi!

Fără să mai stau pe gînduri, am făcut stînga-mprejur, am coborît şi am ieşit din casă. Nu mai eram obosit; îmi revenisem. Ştiam că tata era un client obişnuit al cîrciumii „La capul încoronat” de pe Prince's Road, la mai puţin de un kilometru depărtare şi m-am îndreptat într-acolo, în nădejdea că-l voi găsi. Deodată i-am zărit silueta masivă ce se apropia, conturîndu-se în lumina felinarului.

— Louise nu vrea să mă lase să intru, am scîncit, şi cred că e băută.

Ne-am îndreptat spre casă şi am băgat de seamă că şi el mergea legănîndu-se.

— Nici eu nu sînt tocmai treaz, mormăi el.

Am încercat să-l conving că e treaz.

— Ba nu, sînt beat.

Deschise uşa salonului şi rămase în prag, tăcut şi ameninţător, privind-o pe Louisa. Ea stătea în picioare, sprijinită de cămin şi clătinîndu-se.

— De ce nu l-ai lăsat să intre?

Ea îl privi uluită, apoi mormăi:

— Duceţi-vă cu toţii la dracu'!

Tata luă deodată o perie grea de haine de pe scrin şi i-o azvîrli cu putere drept în obraz. Louise închise ochii, apoi căzu fără cunoştinţă pe podea, bucuroasă parcă de această prăbuşire în uitare.

Gestul tatii m-a zguduit; o asemenea violenţă m-a făcut să-mi pierd orice respect faţă de el. Nu mai ţin minte ce s-a petrecut după aceea. Cred că Sydney a sosit puţin mai tîrziu, tata ne-a culcat pe amîndoi şi a plecat din nou.

Am aflat apoi că tata şi Louise se certaseră de dimineaţă, pentru că el o lăsase singură, ca să-şi petreacă ziua la fratele lui, Spencer Chaplin, proprietar al mai multor cîrciumi din cartierul Lambeth. Cum Louisei, jenată de

situaţia în care se afla, nu-i plăcea să meargă la familia Spencer Chaplin, tata plecase singur, iar ea, ca să se răzbune, îşi petrecuse ziua în altă parte.

Îl iubea pe tata. Cu toate că eram copil încă, mi-am dat seama văzîndu-i privirea, în seara cînd stătea în picioare lîngă sobă, consternată şi rănită de nepăsarea lui. Şi sînt sigur că şi el o iubea. Am avut destule dovezi. Ştia uneori să fie încîntător şi tandru, luîndu-şi rămas bun înainte de-a pleca le teatru. Iar duminicile dimineaţa, cînd nu era băut, lua micul dejun cu noi şi-i vorbea Louisei despre numerele celorlalţi artişti care lucrau cu el, fermecîndu-ne pe toţi. Eu îl urmăream cu nesaţ, atent la fiecare din gesturile lui. Odată, cînd era bine dispus, şi-a răsucit un prosop în jurul capului şi l-a urmărit pe fratele nostru cel mai mic prin cameră, strigînd: „Eu sînt Rubarb, regele turcilor!”

Pe la opt seara, înainte de a pleca la teatru, obişnuia să înghită şase ouă crude amestecate cu porto şi rareori mînca ceva mai consistent. Aşa se ţinea el zile întregi. Nu prea dădea pe-acasă, şi cînd venea, era numai ca să doarmă după beţie.

Într-o zi, Louise primi o vizită de la Societatea pentru prevenirea cruzimii faţă de copii, ceea ce a înfuriat-o din cale-afară. Veniseră deoarece poliţia îi sesizase că ne-a găsit pe Sydney şi pe mine dormind la ora trei dimineaţa lîngă focul unui paznic. Era într-o noapte cînd Louise ne trîntise uşa în nas; poliţia o forţase să ne deschidă şi să ne lase înăuntru.

Dar la puţin timp după aceea, cînd tata jucă în provincie, Louise primi o scrisoare anunţînd-o că mama ieşise din azil. A doua sau a treia zi, proprietăreasa ne spuse că jos la intrare se află o doamnă şi întreabă de Sydney şi de Charlie.

— E mama voastră, spuse Louise.

A urmat un moment de stinghereală. Apoi Sydney o luă la goană pe scări drept în braţele ei, iar eu pe urmele lui. Era

într-adevăr măicuţa noastră bună şi surîzătoare, care ne îmbrăţişă plină de afecţiune.

Louise şi mama se simţeau prea stînjenite la ideea unei întîlniri, aşa încît muma aşteptă afară ca eu şi Sydney să ne strîngem lucrurile, Nici o umbră de supărare sau resentiment nu s-a văzut de o parte sau de alta; la drept vorbind, Louise s-a arătat foarte amabilă, chiar faţă de Sydney, cînd şi-a luat rămas bun.

***

Mama închiriase o cameră pe o străduţă în spatele lui Kennington Cross, lîngă fabrica de murături Hayward, şi în fiecare după amiază mirosul de oţet se răspîndea peste tot. Dar camera era ieftină şi ne aflam iarăşi împreună. Mama era sănătoasă de parcă nu fusese niciodată bolnavă.

7. Locul unde am stat după ieşirea mamei din azil, lîngă abator si fabrica de murături

Nu mai ştiu cum am trăit atunci. Cu toate acestea nu-mi amintesc de greutăţi deosebite sau probleme de nerezolvat. Tata ne trimitea regulat pensia de zece şilingi pe săptămînă, iar mama se apucase iar de croitorie şi reînnoi legătura cu biserica.

Un incident din vremea aceea îmi stăruie totuşi în minte. La capătul străzii noastre era un abator şi turme de oi treceau regulat prin faţa casei noastre. Ţin minte că una a scăpat şi a luat-o la goană pe stradă, în hazul trecătorilor. Unii încercau s-o prindă, alţii se poticneau. Am rîs privind oaia cum sare, behăind înnebunită; mi se părea comic. Dar cînd a fost prinsă şi mînată spre abator, mi-am dat seama de grozăvia acestei tragedii, m-am repezit în cameră, spre mama, plîngînd şi strigînd cît mă ţinea gura: „Au s-o omoare! Au s-o omoare!” Zile întregi mi-am amintit de după amiaza aceea de primăvară, şi de caraghioasa urmărire a oii; mă întreb dacă episodul nu conţinea în germene viitoarele mele filme: îmbinarea dintre tragic şi comic.

Şcoala ar fi putut acum să-mi deschidă noi orizonturi: istoria, poezia şi ştiinţa. Erau şi materii mai prozaice şi plicticoase, aritmetica mai cu seamă: adunarea şi scăderea mă duceau cu gîndul la un funcţionar şi la maşina lui de înregistrat, al căror rost era, în cel mai bun caz, să nu lase clientul să fie păcălit.

Istoria nu era decît ticăloşie şi violenţă, un şir de regicide şi de regi omorîndu-şi nevestele, fraţii şi nepoţii; geografia - numai hărţi; iar poezia, nimic mai mult decît o gimnastică a memoriei. Şcoala îmi împuia capul cu date şi fapte care mă interesau prea puţin.

Dacă cineva şi-ar fi dat ceva mai multă osteneală şi mi-ar fi prezentat fiecare materie aşa încît să-mi stimuleze interesul, dacă s-ar fi adresat mai degrabă fanteziei mele decît să mă îndoape cu fapte, dacă m-ar fi distrat şi m-ar fi uimit prin curiozităţi matematice, sau folosind hărţi romantice, dacă mi s-ar fi dat posibilitatea să-mi formez un punct de vedere propriu asupra istoriei şi dacă mi s-ar fi predat muzica poeziei, aş fi devenit, poate, un învăţat.

După ce s-a întors la noi, mama a început să-mi trezească din nou interesul pentru teatru. Căuta să-mi arate că nu eram lipsit de talent. Dar abia înainte de Crăciun, cînd la şcoală a început să se pregătească *Cenuşăreasa*, am simţit

nevoia să pun în aplicare tot ce mă învăţase mama. Nu mai ştiu de ce, eu nu făceam parte din distribuţie şi în sinea mea eram invidios şi mă simţeam în stare să interpretez mult mai bine un rol decît cei care fuseseră distribuiţi. Criticam jocul greoi şi lipsit de imaginaţie al băieţilor. Surorile cele rele n-aveau nici facondă, nici simţ al umorului. Îşi rosteau replicile cu o erudiţie şcolărească, subliniind anumite pasaje într-un *falsetto* supărător. Cît mi-ar fi plăcut să joc rolul uneia din surorile cele rele, cu îndrumările pe care mi le-ar fi putut da mama! Eram totuşi atras de fetiţa care făcea pe *Cenuşăreasa*. Era frumoasă, fină, avea vreo paisprezece ani şi o iubeam într-ascuns. Dar nu puteam ajunge pînă la ea, nici pe plan social, nici ca vîrstă.

Reprezentaţia însăşi mi s-a părut groaznică, în afară de frumuseţea fetei, care mă cam întristă. Dar nu mă aşteptam la triumful glorios de care aveam să mă bucur două luni mai tîrziu, cînd am fost adus în faţa fiecărei clase ca să recit *Pisica domnişoarei Priscilla*. Era un monolog pe care mama îl văzuse în vitrina unei librării şi-l găsise atît de amuzant încît îl copiase prin geam ca să mi-l aducă. Într-o recreaţie l-am recitat colegilor mei. Domnul Reid, învăţătorul nostru, ridică ochii dintre hîrtii şi-i plăcu atît de mult încît, după ce fiecare se aşeză la locul lui, mă puse să repet recitarea, care stîrni hohote de rîs. Vestea se răspîndi şi a doua zi am fost trecut prin toate clasele, de băieţi şi de fete, să-mi rostesc monologul.

Mai jucasem o dată în faţa unui public, înlocuind-o pe mama, la cinci ani, totuşi era prima oară cînd mă bucuram în mod conştient de succesul meu. Şcoala era acum un loc plin de interes. Din băieţelul necunoscut şi timid, devenisem centrul interesului, atît al profesorilor cît şi al elevilor. Ajunsesem mai bun şi la învăţătură. Dar aveam să-mi întrerup studiile plecînd să mă angajez într-o trupă de dansatori de step, numită *Cei Opt Băieţi din Lancashire*.

3

Tata îl cunoştea pe domnul Jackson, directorul trupei, şi a convins-o pe mama că acesta ar fi pentru mine un bun început de carieră teatrală, pe lîngă faptul că aş ajuta-o şi băneşte: aveam casă şi masă, iar mama primea jumătate de coroană pe săptămînă. La început, pînă l-a cunoscut pe domnul Jackson şi familia lui, a cam şovăit, dar apoi a acceptat.

Domnul Jackson avea cam cincizeci şi ceva de ani. Fusese învăţător în comitatul Lancashire şi avea trei băieţi şi-o fată, oare făceau toţi parte din ansamblul celor *Opt Băieţi din Lancashire*. Era un catolic fervent şi, după moartea primei sale soţii, se sfătuise cu copiii înainte de a se recăsători. Cea de-a doua soţie era puţin mai în vîrstă decît el şi ne povestea, pios, cum o luase de nevastă. Dăduse un anunţ matrimonial într-un ziar şi primise peste trei sute de scrisori. După ce rugase cerul să-l călăuzească, nu deschisese decît una singură, cea a doamnei Jackson. Şi ea fusese institutoare şi, răspunzînd parcă rugăciunii lui, era catolică.

Natura n-o înzestrase cu un fizic prea avantajos şi nu se putea spune că-l are pe vino-ncoace. Mi-amintesc de obrazul ei sfrijit şi osos, scheletic, cu pielea zbîrcită, poate pentru că îi dăruise domnului Jackson un fiu la o vîrstă cam înaintată. Era totuşi o soţie credincioasă şi vrednică şi cu toate că îşi mai hrănea copilul la sîn, se străduia să dea o mînă la ajutor la conducerea trupei.

Felul ei de-a povesti romanul lor de dragoste era puţin diferit de-al domnului Jackson. Îşi scriseseră, dar nu se văzuseră pînă în ziua căsătoriei. În cursul primei lor întrevederi între patru ochi, în salon, în timp ce familia aştepta în altă cameră, domnul Jackson spusese: „Eşti tot

ceea ce mi-am dorit” şi ea îi făcuse aceeaşi mărturisire. În încheiere, ne spunea dînsa pe un ton cam înţepat: „Dar nu mă aşteptam să mă pomenesc dintr-o dată mamă a opt copii”.

Cei trei băieţi aveau între doisprezece şi şaisprezece ani, fata avea nouă şi părul tuns băieţeşte ca să poată face parte din trupă.

În fiecare duminică, toţi, în afară de mine, se duceau la biserica catolică. Fiind unicul protestant, mă simţeam singur, aşa încît îi însoţeam din cînd în cînd. Dacă n-ar fi fost respectul faţă de scrupulele religioase ale marnei, m-aş fi lăsat repede atras de catolicism, căci îmi plăcea misticismul său, ca şi micile altare simple cu statuete din ipsos ale fecioarei Maria, împodobite cu flori şi luminări aprinse pe care băieţii ie aranjau într-un colţ al camerei de dormit şi în faţa cărora îngenuncheau ori de cîte ori treceau pe-acolo.

După şase săptămîni de lecţii, am fost admis să dansez cu trupa. Dar acum că aveam opt ani trecuţi, îmi pierdusem siguranţa, şi ideea că trebuie să înfrunt publicul pentru prima oară îmi dădea trac. Abia îmi tîram picioarele. Mi-au trebuit săptămîni întregi ca să pot dansa solo la fel ca ceilalţi.

Nu eram prea încîntat la ideea că sînt un simplu dansator de step într-o trupă de opt persoane. Ca şi ei, doream să am numărul meu, nu numai pentru că asta însemna mai mulţi bani, ci pentru că simţeam din instinct că astfel aş avea mai multe satisfacţii decît dansînd. Mi-ar fi plăcut să fiu actor, dar mi-ar fi trebuit multă stăpînire ca să ţin scena singur. Totuşi, primul meu imbold de a face altceva decît să dansez mă îndrepta spre comedie. Idealul meu era un număr în doi, doi băieţi costumaţi în vagabonzi. Am împărtăşit planurile mele unuia din băieţi şi am hotărît să ne asociem. Acesta deveni visul nostru drag, al amîndurora: să fim „Bristol şi Chaplin, vagabonzi milionari”, cu favoriţi ca haimanalele şi inele cu diamant pe deget. După părerea

noastră, aşa era şi comic, şi bănos, numai că proiectul nu s-a înfăptuit niciodată.

Publicul îi iubea pe cei *Opt Băieţi din Lancashire* deoarece, aşa cum spunea domnul Jackson, nu arătau ca nişte copii minune. Era mîndru de faptul că nu ne machiam niciodată, iar rumeneala din obraji era naturală. Dacă vreunul din noi era puţin palid înainte de-a intra în scenă, ne punea să ne ciupim de obraz. Dacă la Londra, după ce dansam în cîte două-trei music-hall-uri pe seară, mai uitam uneori şi arătam cam obosiţi şi mohorîţi pe scenă, îl vedeam deodată pe domnul Jackson în culise zîmbind cu gura pînă la urechi şi arătîndu-ne faţa, ceea ce ne electriza pe loc, făcîndu-ne să afişăm un surîs radios.

Cînd ne aflam în turneu în provincie, mergeam la şcoală în fiecare oraş prin care treceam, ceea ce însă n-a prea ajutat la desăvîrşirea educaţiei mele.

De Crăciun am fost angajaţi să interpretăm roluri episodice de animale într-o pantomimă cu *Cenuşăreasa*, la Hipodromul din Londra. Era pe atunci un teatru nou, o îmbinare de music-hall şi de circ, cu decoruri încărcate şi maşinării senzaţionale. Planşeul pistei cobora, putînd fi acoperit în întregime cu apă, permiţînd montarea unor balete impresionante. Şiruri de fete frumoase în armuri strălucitoare defilau rînd pe rînd şi dispăreau cu totul sub apă. După ce ultimele dansatoare se scufundau în adînc, apărea Marcelin, marele clovn francez, într-un costum de seară ponosit şi cu joben. Intra cu o undiţă în mînă, se aşeza pe un scaun pliant, deschidea o casetă mare cu bijuterii, agăţa un colier de diamante şi arunca undiţa în apă. Apoi începea să folosească drept momeală bijuterii mai puţin valoroase, cum ar fi cîteva brăţări, golind pînă la urmă toată caseta. Deodată părea că s-a prins ceva, deoarece începea să se răsucească într-un mod foarte comic, agitîndu-se şi trăgînd de undiţă şi scoţînd din apă în cele din urmă un căţel dresat, care imita întocmai tot ce

făcea Marcelin; dacă el se aşeza pe scaun, se aşeza şi căţelul; dacă Marcelin stătea în cap, stătea şi căţelul la fel.

Numărul lui Marcelin era încîntător şi plin de spirit şi clovnul deveni curînd o vedetă. În scena bucătăriei, mi s-a dat şi mie un rolişor comic pe care să-l joc împreună cu el. Eu eram pisica, iar Marcelin, ferindu-se de cîine, cădea peste mine în timp ce-mi beam laptele. Îmi reproşa mereu că nu-mi arcuiesc îndeajuns spinarea ca să-i amortizez căderea. Purtam o mască de pisică mirată şi, la primul matineu pentru copii, am mers pe urmele unui cîine, adulmecîndu-l. Publicul izbucnind în rîs, m-am întors către sală surprins, trăgînd de o sfoară datorită căreia făceam cu ochiul. După ce am repetat de cîteva ori aceste schimonoseli, l-am văzut pe director repezindu-se în culise şi gesticulînd cu disperare. Dar am continuat. După ce am mirosit cîinele m-am dus să adulmec rampa, apoi am ridicat o labă. Publicul se prăpădea de rîs, fără îndoială pentru că nu era un gest de pisică. În cele din urmă, directorul îmi atrase atenţia şi eu ieşii dîndu-mă de-a dura, în ropote de aplauze.

— Nu cumva să mai faci una ca asta! Altfel lordul Chamberlain o să ne închidă teatrul.

Cenuşăreasa a avut mare succes şi cu toate că Marcelin nu prea era implicat în acţiunea propriu-zisă a piesei, toată lumea venea să-l vadă. Cîţiva ani mai tîrziu, Marcelin apăru la Hipodromul din New York unde făcu de asemenea senzaţie. Dar cînd Hipodromul desfiinţă pista de circ, Marcelin iu dat repede uitării.

Cam prin 1918, circul cu trei piste al fraţilor Ringling veni la Los Angeles, cu Marcelin în trupă. Mă aşteptam să-i văd numele cu litere de-o şchioapă, dar am fost consternat să constat că nu era decît unul din nenumăraţii clovni care alergau împrejurul pistei: un mare artist pierdut în extravaganţa vulgară a unui circ cu trei piste.

După spectacol m-am dus în loja lui şi i-am reamintit că jucasem împreună la Hipodromul din Londra. Dar abia îmi

răspunse. Chiar şi sub machiajul de clovn părea abătut şi cufundat într-o apatie plină de tristeţe.

Un an mai tîrziu, s-a sinucis la New York. O notiţă inserată în ziare anunţa că un locatar din acelaşi imobil auzise un foc de armă şi-l găsise pe Marcelin întins pe jos, cu un pistol în mînă, iar un disc se mai învîrtea încă pe patefon cîntînd *Clar de lună şi trandafiri*.

Mulţi mari comici englezi s-au sinucis. T. E. Dunville, un clovn remarcabil, surprinse pe cînd intra într-un bar, pe cineva spunînd: „Cu omul ăsta s-a zis!” Cîteva ore mai tîrziu, îşi trase un glonte în cap, pe malul Tamisei.

Mark Sheridan, unul din cei mai buni comici englezi, repetă gestul într-un parc din Glascow, deoarece nu avusese succes la publicul din oraş.

Frank Coyne, cu care jucam în acelaşi program, era un actor inimos şi plin de haz, ajuns celebru datorită unui cuplet vesel:

Nu mă mai prindeţi niciodată-n şa;
Să călăresc astfel de cai mi-e greu.
Un singur cal mai pot încăleca:
Micuţul meu căluţ, căluţul meu!

În viaţa de toate zilele era încîntător şi zîmbea tot timpul. Dar într-o după amiază pe cînd urma să facă o plimbare cu trăsura, împreună cu soţia lui, uitîndu-şi ceva, i-a spus să-l aştepte să se ducă pînă sus. După douăzeci de minute, soţia lui a urcat să vadă de ce întîrzie atîta şi l-a găsit zăcînd pe pardoseala de la baie, într-un lac de sînge, cu un brici în mînă: îşi tăiase gîtul, decapitîndu-se aproape.

Dintre numeroşii artişti pe care i-am văzut în copilărie, cei care m-au impresionat în chip deosebit n-au fost întotdeauna artiştii de succes, ci oamenii cu o puternică personalitate în afara scenei. Zarmo, vagabondul jongleur, îşi impunea o disciplină de fier şi exersa ore întregi în fiecare dimineaţă, de cum se deschidea teatrul. Putea fi

văzut în culise, ţinînd un tac de biliard pe bărbie, azvîrlind în sus o bilă de biliard şi prinzînd-o în vîrful tacului, aruncînd apoi o alta;şi prinzînd-o peste cea dintîi, ceea ce nu-i reuşea întotdeauna. De patru ani, îi explică el într-o zi domnului Jackson, lucra la această scamatorie şi la sfîrşitul săptămînii avea de gînd s-o încerce pentru prima oară în faţa publicului. În seara respectivă eram cu toţii în culise, privindu-l. A reuşit perfect şi încă de prima dată! Aruncă bila şi o prinse în vîrful tacului de biliard, apoi o aruncă pe-a doua şi o prinse peste cea dintîi. Dar publicul aplaudă numai din vîrful degetelor. Domnul Jackson povestea adeseori întîmplarea din seara aceea. Îi spuse lui Zarmo: „Dai impresia că scamatoria ta e prea uşoară, nu faci destul caz de ea. Ar trebui să dai greş de cîteva ori şi abia pe urmă să izbuteşti”. Zarmo izbucni în rîs. „Încă nu sînt destul de abil ca să dau greş”. Zarmo se ocupa şi de frenologie[2] şi ne dezvăluia fiecăruia caracterul. Mie îmi spuse că voi reţine toate cunoştinţele pe care aveam să mi le însuşesc şi voi şti să mă folosesc de ele.

Erau apoi fraţii Griffith, caraghioşi şi impresionanţi în acelaşi timp, care mă tulburau: comici acrobaţi, ei se balansau agăţaţi la trapez, azvîrlindu-şi unul altuia în obraz furioase lovituri de picioare, cu ghetele lor mari de molton.

— Uiii! Mai dă o dată, să te văd!

— Nu zău!

Şi bang!

Celălalt părea surprins şi se bălăbănea:

— Ia te uită c-a făcut-o!

Atîta violenţă mă întrista. Dar în afara scenei, ţineau mult unul la altul, erau liniştiţi şi serioşi.

Dan Leno a fost neîndoios cel mai mare comic englez, după legendarul Grimaldi. Cu toate că nu l-am apucat în epoca lui de glorie, pentru mine era mai degrabă un actor de compoziţie decît un comic. După spusele mamei,

interpretările lui fanteziste ale unor personaje din lumea măruntă a Londrei erau încîntătoare şi pline de omenie.

Celebra Mary Lloyd trecea drept frivolă, şi totuşi cînd am jucat cu ea la vechiul Tivoli, pe Strand, s-a dovedit a fi artista cea mai serioasă şi mai conştiincioasă. Mă uitam la această femeie mititică, nelinişţită şi durdulie, ce se plimba nervoasă de colo pînă colo, prin culise, irascibilă şi îngrijorată, pînă cînd venea vremea să intre în scenă. Din clipa aceea devenea veselă şi firească. Mai era şi Bransby Williams, care întruchipa mai cu seamă personaje de Dickens şi care îmi stîrnea admiraţia interpretîndu-l pe Uriah Heep, Bill Saykes şi pe bătrînul din *Magazinul de antichităţi*. Talentul acestui tînăr frumos şi mîndru, machiindu-se direct în faţa unui public gălăgios cum era cel din Glascow şi luînd rînd pe rînd chipul a diferite personaje fascinante, m-a făcut să descopăr un nou aspect al teatrului. El mi-a deşteptat şi interesul pentru literatură; doream să ştiu ce mister se ascunde în cărţi, ce fel de personaje crease Dickens, desenate în sepia şi mişcîndu-se în lumea stranie a lui George Cruikshank[3]. Şi cu toate că abia ştiam să citesc, nu m-am lăsat pînă cînd nu mi-am cumpărat *Oliver Twist*.

Eram atît de fascinat de personajele lui Dickens, încît îl imitam pe Bransby Williams imitîndu-le. Era de la sine înţeles că un talent în devenire ca al meu nu putea rămîne multă vreme în umbră. Astfel într-o zi, domnul Jackson mă văzu imitîndu-l în faţa băieţilor pe bătrînul din *Magazinul de antichităţi*. Am fost proclamat pe loc un geniu, iar domnul Jackson hotărî că o asemenea noutate trebuia să fie cunoscută de toată lumea.

Marele eveniment s-a produs la teatrul din Middlesbrough. După numărul nostru de step, domnul Jackson păşi pe scenă cu gravitatea celui ce trebuie să anunţe venirea unui nou Mesia şi declară că a descoperit în trupa sa un copil minune care avea să-l imite pe marele

Bransby Williams, în rolul bătrînului din *Magazinul de antichităţi*, care nu vrea cu nici un chip să creadă că micuţa Nell a murit.

Publicul nu mai era prea receptiv, după o seară foarte plicticoasă. Am intrat totuşi, în costumul meu obişnuit de dansator - bluză albă de olandă, guler de dantelă, pantaloni de catifea şi pantofi roşii de dans, cu un machiaj care să mă facă să par de nouăzeci de ani. Nu ştiu cum, pusesem mîna pe o perucă veche - trebuie că o cumpărase domnul Jackson - dar nu-mi venea de loc. Deşi aveam capul mare, peruca era şi mai mare; era o scăfîrlie goală, roz, înconjurată de cîteva fire lungi de păr cărunt, lipicios, aşa că prin intrarea mea pe scenă, încovoiat ca un moşneag, dădeam impresia unui gîndac tîrîtor, ceea ce stîrni hohote de rîs.

Era foarte greu să mai linişteşti publicul. Am murmurat: „Sst, sst, nu faceţi gălăgie, să n-o treziţi pe micuţa Nelly”.

— Mai tare! Mai tare! Nu se aude nimic! striga publicul.

Dar eu continuam să vorbesc în şoaptă, ca şi cum le-aş fi împărtăşit o taină; aşa încît lumea începu să bată din picioare. Aşa a luat sfîrşit cariera mea de imitator al personajelor lui Dickens.

Cu toate că trăiam modest, viaţa cu cei *Opt Băieţi din Lancashire* era plăcută. Din cînd în cînd ne mai certam, fireşte. Mi-aduc aminte că figuram în acelaşi program cu doi tineri acrobaţi începători, cam de vîrstă mea, care ne-au spus în secret că mama lor încasează şapte şilingi şi şase pence pe săptămînă, iar ei găsesc în fiecare luni dimineaţă cîte un şiling, ca bani de buzunar, sub farfuria de jumări cu şuncă. „Şi cînd te gîndeşti, se plînse unul dintre ai noştri, că noi nu primim decît două pence şi pîine cu marmeladă dimineaţa”.

Cînd John, fiul domnului Jackson, află că ne plîngem, izbucni în hohote şi ne spuse că uneori cînd izbuteau să joace cîte o săptămînă întreagă în suburbiile londoneze, tatăl lor nu încasa decît şapte lire pe săptămînă pentru toată trupa şi că le era tare greu s-o scoată la capăt.

Traiul îmbelşugat al celor doi ucenici a fost pricina ambiţiei noastre de a deveni acrobaţi. Zile în şir, de cum se deschidea teatrul dimineaţa, ne antrenam cîte unul sau doi pentru saltul mortal, cu o coardă legată în jurul mijlocului şi prinsă de un scripete pe care cineva o ţinea de celălalt capăt. În ce mă priveşte, făceam salturi foarte îndrăzneţe de felul acesta, pînă în ziua cînd am căzut şi mi-am sucit degetul mic de la mînă, fapt care a pus capăt carierei mele de acrobat.

Pe lîngă dans, ne străduiam fără încetare să căpătăm noi cunoştinţe. Eu voiam să mă fac jongleur comic: am economisit aşadar suma necesară ca să-mi cumpăr patru mingi de cauciuc şi patru farfurii de tablă şi, ore întregi, mă antrenam stînd în picioare la marginea patului.

Domnul Jackson era de fapt un om foarte cumsecade. Cu trei luni înainte de-a părăsi eu trupa, am participat cu toţii la o gală de binefacere în favoarea tatălui meu, care era foarte bolnav; numeroşi artişti de music-hall au contribuit benevol, împreună cu cei *Opt Băieţi din Lancashire*. În seara spectacolului, tata a apărut pe scenă, respirînd greu şi făcînd eforturi, a rostit un mic discurs. Îl urmăream dintr-o parte a scenei, fără să-mi dau seama că de fapt era un muribund.

De cîte ori ne aflam la Londra, mă duceam s-o văd pe mama în fiecare duminică. Găsea că sînt palid şi slab şi că dansul îmi oboseşte plămînii. Era foarte neliniştită, şi-i scrise în acest sens domnului Jackson, care fu cuprins de o asemenea indignare, încît pînă la urmă mă trimise acasă, spunînd că nu meritam să dau bătaie de cap unei mame atît de grijulii.

Cîteva săptămîni mai tîrziu totuşi, am avut un atac de astm. Crizele deveniseră atît de puternice încît mama era convinsă că am tuberculoză şi mă duse imediat la spitalul Brompton, unde am fost supus unui examen minuţios. S-a constatat că n-am nimic la plămîni, dar că am într-adevăr astm. Luni întregi am trecut prin chinuri groaznice, fiindu-

mi imposibil să respir. Uneori îmi venea să mă arunc pe fereastră. Inhalaţiile cu plante mă mai uşurau puţin. Dar aşa cum spusese doctorul, pînă la urmă am scăpat de boală.

Amintirile mele din această perioadă sînt uneori precise, alteori foarte vagi. Dominantă rămîne totuşi impresia că ne zbăteam în lipsuri cumplite. Nu-mi amintesc unde era Sydney; fiind cu patru ani mai mare decît mine, nu apărea decît rareori în universul meu. Stătea poate la bunicul, ca s-o uşureze pe mama. Cît despre noi, ne schimbam dintr-o locuinţă într-alta, ajungînd în cele din urmă într-o mică mansardă de pe Pownall Terrace, nr. 3.

8. Ferestrele mansardei din Pownall Terrace, nr. 3, Kennington Road

Eram pe deplin conştient de stigmatul social al sărăciei noastre. Pînă şi copiii cei mai lipsiţi cinau acasă duminica. O friptură pregătită în casă era simbolul respectabilităţii, un adevărat element de ritual care deosebea o clasă săracă

de alta. Cei care nu puteau să se aşeze la masa lor duminică făceau parte din clasa cerşetorilor, aşa ca noi. Mama mă trimitea la băcănia cea mai apropiată să cumpăr o conservă de şase pence (carne cu două legume alături), care alcătuia prînzul nostru. Ce ruşine... mai ales într-o duminică. I-am reproşat că nu pregăteşte nimic acasă, iar ea încerca în zadar să-mi explice că ar fi costat dublu.

Totuşi într-o vineri, cînd a avut norocul să cîştige cinci şilingi la curse, mama, ca să-mi facă plăcere, s-a hotărît să pregătească în casă cina de duminică. Între alte bunătăţi, a cumpărat o bucată de carne de fript despre care nu puteai spune dacă era carne de vacă sau o bucată de seu. Cîntărea două kilograme şi mai bine şi purta o etichetă: „de friptură”.

Neavînd cuptor, mama îl folosea pe-al proprietăresei şi, cum era prea timidă ca să intre mereu în bucătărie, socoti cam în cît timp putea fi gata friptura. Astfel, spre uimirea noastră, bucata de carne ajunsese de mărimea unei mingi de cricket. Şi cu toate afirmaţiile mamei că mesele noastre de şase pence îi dădeau mai puţină bătaie de cap şi erau mai gustoase, eu eram încîntat şi simţeam că sîntem şi noi în rîndul oamenilor.

***

O schimbare bruscă s-a petrecut în viaţa noastră. Mama a întîlnit o veche prietenă care devenise foarte înstărită, un fel de splendidă Junonă înzorzonată, care părăsise scena pentru a deveni amanta unui colonel bătrîn şi bogat. Locuia în elegantul cartier Stockwell; şi în entuziasmul reîntîlnirii, ne invită să ne petrecem vara la ea. Cum Sydney era la ţară la culesul hameiului, a convins-o uşor pe mama care, datorită mîinilor ei fermecate de cusătoreasă, a căpătat o înfăţişare cît se poate de prezentabilă, iar eu în costumul meu de duminică, o relicvă de la *Cei Opt Băieţi din Lancashire*, eram destul de arătos.

Aşa s-a făcut că pe negîndite ne-am pomenit într-o locuinţă extrem de liniştită, pe colţ, în Lansdowne Square, cufundaţi în lux, cu o casă plină de servitori, de camere roz şi bleu, cu perdele de creton şi blănuri de urs alb; şi, pe deasupra, trăiam în belşug. Şi-acum mi-aduc aminte de strugurii de seră, cu boaba mare, neagră, ce împodobeau bufetul din sufragerie şi simţământul meu de vină faţă de felul misterios în care scădeau, devenind în fiecare zi tot mai scheletici.

Personalul era alcătuit din patru femei: bucătăreasa şi trei cameriste. În afară de mama şi de mine, mai era un invitat, un tînăr frumos, foarte ţeapăn, cu mustaţa roşcată, tunsă scurt. Era amabil şi curtenitor şi părea că face parte din ai casei, pînă cînd apărea colonelul cu favoriţii cărunţi. Atunci frumosul fante dispărea.

Vizitele colonelului erau sporadice, o dată sau de două ori pe săptămînă. În timpul şederii lui, casa se umplea deodată de mistere şi oprelişti, iar mama îmi spunea să nu mă arăt. Într-o zi am dat buzna în hall chiar în timp ce colonelul cobora scara. Era un domn impunător, înalt, cu jachetă şi joben, cu faţa îmbujorată şi cu favoriţi lungi şi cărunţi. Mi-a zîmbit binevoitor şi şi-a văzut de drum.

Nu înţelegeam rostul tuturor acestor taine şi frămîntări legate de sosirea colonelului. Dar niciodată nu stătea mult, tînărul cu mustaţa tunsă scurt se întorcea şi în casă toate mergeau iar ca înainte.

Am prins mare drag de tînărul cu mustaţa tunsă scurt. Făceam, lungi plimbări împreună pe Clapham Common, cu cei doi splendizi ogari ai stăpînei casei. Pe Clapham Common domnea în vremea aceea o atmosferă plină de distincţie. Pînă şi farmacia, unde intram întîmplător să cumpărăm cîte ceva, respira eleganţă, datorită amestecului de arome de parfumuri, săpunuri şi pudre: de atunci, mirosul unor anumite farmacii trezeşte în mine o dulce nostalgie. Farmacistul o sfătui pe mama să-mi facă în fiecare dimineaţă băi reci ca să mă vindece de astm şi

poate că mi-au folosit; erau foarte întăritoare şi ajunseseră să-mi placă.

E uluitor cît de repede se obişnuieşte omul cu comodităţile vieţii. În mai puţin de-o săptămînă totul mi se părea firesc. Încercam un simţămînt de bunăstare urmînd tabietul de dimineaţă, plimbarea cîinilor, ţinuţi în lesa lor nouă de piele, apoi întoarcerea într-o casă frumoasă, plină de servitori, ca să aştept prînzul servit cu eleganţă pe tăvi de argint.

Grădina se învecina cu livada unei case cu tot atît de mulţi servitori ca a noastră. Era o familie compusă dintr-o pereche tînără şi fiul lor, cam de vîrsta mea, care avea o odaie plină de jucării minunate. Eram deseori invitat să mă joc cu el şi să rămîn la cină, aşa încît am devenit prieteni buni. Tatăl lui avea o situaţie importantă într-o bancă din City, iar mama era tînără şi foarte frumoasă.

Într-o zi am surprins-o pe camerista noastră stînd la taifas cu bona băieţelului, care spunea că domnişorul are nevoie de o guvernantă. „Şi pentru al nostru ar fi nevoie”, sări camerista, gîndindu-se la mine. Eram încîntat să fiu socotit copil de oameni bogaţi, dar n-am înţeles niciodată de ce mă ridicase atît de sus, poate doar ca să-şi dea şi ea importanţă, lăsînd să se vadă că şi stăpînii ei erau la fel de înstăriţi şi respectabili ca şi vecinii lor. De atunci, de cîte ori eram invitat la masă la vecinul meu, aveam impresia că sînt un impostor.

Deşi a fost tristă ziua în care am părăsit casa cea frumoasă ca să ne întoarcem în Pownall Terrace, nr. 3, am simţit totuşi o oarecare uşurare la gîndul că ne regăsim libertatea; la urma urmelor, în calitate de musafiri trăiam tot timpul într-o anumită tensiune şi, cum spunea mama, invitaţii sînt ca prăjiturile: dacă le ţii prea mult, rîncezesc şi nu mai sînt bune de mîncat. Firele de mătase ale unui episod trecător şi luxos s-au rupt astfel, iar noi am revenit la existenţa noastră obişnuită şi precară.

4

1899 a fost anul favoriţilor; toată lumea purta - regii, oamenii de stat, soldaţii şi marinarii, Krüger, marchizul Salisbury, mareşalul Kitchener, Kaiserul şi jucătorii de cricket; a fost o epocă extraordinară de fast şi absurditate, de extremă bogăţie şi de sărăcie extremă, de stupid fanatism politic, prezent în ziare ca şi în desenele umoristice. Dar Anglia avea să cunoască în curînd multe zguduiri şi nemulţumiri. Cîţiva fermieri buri din Transvaalul african duceau un război fără să respecte regula jocului trăgînd, de după stînci şi bolovani, asupra soldaţilor noştri în uniforme roşii, care erau nişte ţinte excelente. Ministerul de război a înţeles şi a înlocuit repede uniformele roşii cu altele kaki. Dacă burii înţelegeau să continue lupta în felul acesta, n-aveau decît.

Auzisem vag despre acest război din cîntecele patriotice, din numere de music-hall şi din chipurile generalilor de pe cutiile de ţigări. Fără doar şi poate inamicii erau nişte indivizi jalnici. S-a răspîndit vestea dureroasă a încercuirii oraşului Ladysmith de către buri, după cum întreaga Anglie a fost nebună de bucurie aflînd că Mafeking a fost despresurat. În cele din urmă am cîştigat, sau mai exact am scos-o la capăt de bine, de rău. Toată lumea vorbea numai despre asta, în afară de mama care nu făcea niciodată aluzie la război. Ea avea propria ei luptă de purtat.

Sydney avea acum paisprezece ani, renunţase la şcoală şi lucra ca telegrafist la poşta de pe Strand. Cu salariul lui Sydney şi cu ceea ce cîştiga mama cu maşina de cusut aproape că izbuteam să ne descurcăm, cu toate că aportul mamei era modest. Lucra cu bucata pentru o firmă de speculă: trăgea la maşină bluze, pentru un şiling şi jumătate duzina. Degeaba i se aducea materialul gata croit,

îi trebuia douăsprezece ore ca să facă o duzină de bluze. Recordul mamei era de cincizeci şi patru de bluze pe săptămînă, ceea ce reprezenta şase şilingi şi nouă pence. Adeseori, seara, mă trezeam în mansarda noastră şi o priveam stînd aplecată deasupra maşinii de cusut, lampa de petrol formînd ca un nimb de lumină în jurul capului; faţa îi era ascunsă într-o dulce penumbră, iar buzele puţin depărtate din cauza efortului de a împinge cusătura ce trecea cu repeziciune pe sub acul maşinii, pînă cînd zbîrnîitul ei mă făcea să adorm din nou. Cînd lucra aşa pînă tîrziu, însemna că avea de făcut o plată. Întîmpina mereu greutăţi cu ratele lunare pentru maşina de cusut.

Şi iată că s-a petrecut o dramă: Sydney avea nevoie de un costum nou. Purtase uniforma lui de telegrafist în fiecare zi, inclusiv duminica, încît colegii au început să-şi bată joc de el. Două duminici a rămas acasă, pînă cînd mama a reuşit să-i cumpere un costum de serj albastru.

Izbutise nu ştiu cum să strîngă optsprezece şilingi, ceea ce a clătinat economia noastră în aşa măsură încît mama era obligată să dea costumul în gaj în fiecare luni după ce Sydney pleca la lucru în uniforma de telegrafist. Primea şapte şilingi pentru costum pe care-l lua înapoi sîmbăta pentru ca Sydney să poată ieşi în oraş. Acest obicei săptămînal a devenit un adevărat ceremonial timp de peste un an pînă cînd costumul s-a ros de-a binelea. Atunci am avut cu toţii un şoc!

Luni dimineaţa, ca de obicei, mama a plecat la cămătar. Omul şovăi.

— Îmi pare rău, doamnă Chaplin, dar nu mai putem să vă împrumutăm şapte şilingi.

— Dar de ce? întrebă mama, uluită.

— E un risc prea mare; pantalonul este complet uzat. Uitaţi-vă şi dumneavoastră, spuse el, trecînd mîna pe sub stofă, se vede prin ea.

— Dar îl iau înapoi sîmbăta viitoare.

Negustorul dădu din cap.

— Tot ce pot face e să vă dau trei şilingi pentru vestă şi jiletcă.

Rar i se întîmpla mamei să plîngă, dar refuzul negustorului a însemnat pentru ea o lovitură atît de dureroasă, încît s-a întors acasă cu ochii în lacrimi. Conta pe aceşti şapte şilingi ca să avem cu ce trăi toată săptămînă.

Lăsînd la o parte faptul că şi hainele mele se aflau într-o stare cel puţin jalnică. Ceea ce mai rămăsese din costumul de la *Cei Opt Băieţi din Lancashire* oferea privirii un spectacol cu totul pestriţ. Aveam petece peste tot, la coate, la pantaloni, la pantofi şi la ciorapi. Şi aşa îmbrăcat, am dat peste micul şi drăgălaşul meu prieten din cartierul Stockwell. Nu ştiu ce căuta prin Kennington şi eram prea jenat ca să-l întreb. M-a întîmpinat foarte prietenos, dar vedeam bine că înfăţişarea mea jalnică nu-i scăpase. Ca să-mi ascund stînjeneala, mi-am luat un aer dezinvolt şi pe tonul meu cel mai monden şi mai cultivat, i-am spus că port nişte haine atît de ponosite pentru că mă întorc de la o oră grea de tîmplărie.

Dar explicaţia mea nu l-a prea convins. Părea descumpănit şi a întors ochii ca să-şi ascundă nedumerirea. Mă întrebă ce face mama.

I-am răspuns pe un ton firesc că e la ţară, apoi am reluat:

— Tot acolo locuieşti?

— Da, răspunse el, măsurîndu-mă cu privirea, de parcă aş fi comis un păcat capital.

— Acuma trebuie s-o şterg, am spus deodată.

A zîmbit în silă.

„La revedere”, mi-a spus şi ne-am despărţit, el depărtîndu-se încet într-o direcţie, iar eu, furios şi ruşinat, luînd-o la goană în direcţia opusă.

***

Mama spunea întotdeauna: „Poţi să te apleci şi să nu culegi nimic”. Dar ea era prima care nu ţinea seama de această zicală şi bunul meu simţ era adesea jignit. Într-o zi, pe cînd se întorcea de la spitalul din Brompton, mama s-a oprit să facă observaţie unor băieţi care chinuiau o biată bătrînă în zdrenţe groteşti şi murdare. Avea părul scurt, ceea ce nu prea se obişnuia pe atunci, iar băieţii rîdeau şi se îmbrînceau în faţa ei cu nişte mutre îngrozite, de parcă s-ar fi temut să nu se molipsească dacă ar atinge-o. Biata femeie stătea nemişcată ca un animal hăituit cînd mama interveni. Atunci bătrîna păru că o recunoaşte.

— Lil, murmură ea, rostind numele de teatru al mamei, nu-ţi mai aminteşti de mine - Eva Lestock?

Mama o recunoscu îndată: o prietenă veche de pe vremea cînd era actriţă de music-hall.

Eu m-am simţit atît de încurcat încît am trecut mai departe, aşteptînd-o pe mama la colţul străzii. Băieţii trecură pe lîngă mine zîmbind ironic şi chicotind. Eram furios. M-am întors să văd ce face mama şi, cînd colo, nenorocita în zdrenţe se luase după ea şi amîndouă se îndreptau spre mine.

— Îl mai ţii mijite pe micuţul meu Charlie?

— Dacă-l mai ţin minte! spuse femeia, cu voce plîngăreaţă. De cîte ori nu l-am ţinut în braţe cînd ara de-o şchioapă!

La gîndul ăsta mi s-a făcut silă, într-atît era de murdară şi respingătoare. Iar pe drum era penibil să vezi lumea întorcîndu-se să se uite după noi trei.

Mama o ştia de la music-hall sub numele de „eleganta Eva Lestock”; era drăguţă, plină de viaţă pe-atunci, după spusele mamei. Femeia ne lămuri că stătuse multă vreme la spital şi că, de cînd ieşise, dormea pe sub poduri şi prin azilurile Armatei Salvării.

Mama o trimise în primul rînd la baia publică apoi, spre disperarea mea, o aduse acasă, în mica noastră mansardă. N-am aflat niciodată dacă numai boala a fost cauza stării în

care se găsea. Dar mi se părea revoltător faptul că dormea în fotoliul-pat al lui Sydney. Mama îi dădu toate hainele de care se putea lipsi şi-i împrumută şi ceva bănuţi. După trei zile a plecat şi n-am mai auzit niciodată despre „eleganta Eva Lestock”!

***

Înainte de moartea tatii, ne-am mutat din Pownall Terrace într-o cameră cu chirie în casa doamnei Taylor, o prietenă a mamei foarte cucernică. Era o femeie mărunţică şi îndesată, de vreo cincizeci de ani, cu maxilarele proeminente şi faţa gălbejită şi plină de zbîrcituri. Privind-o cu atenţie la biserică, am descoperit că avea dinţi falşi, care se desprindeau de pe gingiile de sus şi-i căzeau pe limbă în timp ce cînta: efectul era extraordinar.

Era autoritară şi plină de energie. O luase pe mama sub aripa ei creştinească şi-i închiriase pentru o sumă foarte modestă o cameră la stradă, la etajul doi al unei case mari, proprietatea ei, care se învecina cu cimitirul.

Soţul, copie fidelă a domnului Pickwick, personajul lui Dickens, fabrica instrumente de precizie şi-şi avea atelierul la ultimul etaj. Tavanul avea un luminator şi locul acesta liniştit mi se părea că e raiul pe pămînt. De multe ori mă uitam la domnul Taylor cînd lucra, fascinat de privirea lui pătrunzătoare îndărătul ochelarilor cu lentile groase şi de lupa enormă pe care-o folosea la fabricarea unei rigle de oţel în stare să măsoare a cincizecea parte dintr-un inch[4]. Lucra singur şi deseori îi făceam diferite comisioane.

Doamna Taylor avea o mare dorinţă, aceea de a-şi converti soţul care, după credinţele ei creştineşti, era un mare păcătos. Fiica ei semăna leit cu maică-sa, numai că avea faţa mai puţin gălbejită şi era, bineînţeles, mult mai tînără; l-ar fi avut şi pe vino-ncoace dacă n-ar fi fost arogantă şi nu şi-ar fi dat aere. Ca şi tatăl ei, nu mergea

niciodată la biserică. Doamna Taylor nădăjduia să-i aducă pe calea cea bună. Mama ei o iubea ca pe ochii din cap, dar mama nu putea s-o sufere.

Într-o după amiază, Cînd eram sus şi-l priveam pe domnul Taylor lucrînd, am auzit o discuţie între mama şi domnişoara Taylor. Doamna Taylor era în oraş. Nu ştiu cum începuse cearta, dar strigau una la alta cît le ţinea gura. Cînd am ajuns pe palierul nostru, mama era aplecată peste balustradă:

— Da' ştii ce eşti? O tîrfă!

— Aşa! răspunse fata. Frumoase vorbe în gura unei creştine!

— Fii fără teamă, îi riposta mama, e şi în Biblie. Deuteronomul, capitolul douăzeci şi opt, versetul treizeci şi şapte; drept e că acolo se foloseşte alt cuvînt. Dar ăsta ţi se potriveşte foarte bine.

După care, ne-am mutat îndărăt pe Pownall Terrace.

***

Deşi *Cei Trei Cerbi* de pe Kennington Road nu era localul obişnuit al tatii, totuşi într-o seară, trecînd prin partea locului, ceva m-a îndemnat să-mi arunc privirea înăuntru să văd dacă nu-i acolo. Am întredeschis uşa cafenelei şi l-am zărit, aşezat într-un colţ! Era gata să plec, dar faţa i s-a luminat deodată şi mi-a făcut semn să mă apropii. Am fost surprins de-o asemenea primire, căci nu era o fire expansivă. Părea foarte bolnav. Avea ochii duşi în fundul capului şi tot corpul umflat. Ţinea o mînă virilă în jiletcă, asemenea lui Napoleon, ca pentru a respira mai uşor. În seara aceea se arătă plin de grijă, mă întrebă de mama şi de Sydney, iar înainte de a-mi da drumul să plec, mă luă în braţe şi, pentru prima oară, mă sărută. De atunci nu l-am mai văzut în viaţă.

Trei săptămîni mai tîrziu, a fost dus la spitalul St. Thomas. L-au îmbătat ca să-l poată duce. Cînd a înţeles

unde se află, s-a zbătut ca un diavol, dar era condamnat. Deşi foarte tînăr - n-avea decît treizeci şi şapte de ani - murea de hidropizie. I s-au scos aproape douăzeci de litri de lichid din genunchi.

Mama se ducea mereu să-l vadă şi de fiecare dată se întorcea abătută. Ne vorbea de dorinţa lui mărturisită de a se întoarce la ea şi de a-şi reface viaţa în Africa. Cînd mă entuziasmam în faţa acestei perspective, mama dădea din cap, căci ştia ea ce ştia. „Spune aşa numai ca să mă cruţe”, ne lămurea ea.

Într-o zi veni acasă indignată deoarece reverendul John McNeil, evanghelic, fusese în vizită la tata şi-i spusese: „Zău aşa, Charlie, cînd mă uit la tine, nu pot să nu mă gîndesc la proverbul acela: Cînd semeni vînt, culegi furtună.”

„Frumoase cuvinte ca să mîngîi un muribund!”, ne spuse mama. Cîteva zile mai tîrziu tata muri.

Spitalul voia să ştie cine avea să suporte cheltuielile de înmormîntare. Mama, care n-avea un ban, propuse Fondul filantropic al artiştilor, o organizaţie de ajutorare a oamenilor de teatru. Această sugestie stîrni însă proteste violente din partea familiei Chaplin: gîndul ca unul de-ai lor să fie înmormîntat din mila publică îi umilea. Unchiul Albert din Africa, cel mai mic frate al tatii, se afla la Londra în momentul acela şi declară că va suporta el cheltuielile de înhumare.

În ziua înmormîntării, trebuia să ne ducem la spitalul St. Thomas să-i întîlnim pe ceilalţi membri ai familiei Chaplin şi de-acolo să ne îndreptăm spre cimitirul Tooting. Sydney nu putea să vină deoarece lucra. Mama şi cu mine am sosit la spital cu cîteva ore mai devreme, căci ea vroia să-l vadă pe tata înainte de a fi închis în coşciugul capitonat cu şaten alb, avînd pe margini margarete mici albe ce-i încadrau chipul. Mamei i se părură atît de simple şi impresionante încît întrebă cine le aranjase. Funcţionarul spitalului îi

spuse că o doamnă venise devreme în dimineaţa aceea cu un băieţel. Era Louise.

În prima trăsură luară loc, mama, unchiul Albert şi cu mine. Drumul pînă la Tooting a fost un adevărat chin, căci mama nu-l cunoscuse pe unchiul Albert pînă atunci. Era un fel de dandy şi vorbea pe un ton afectat; deşi foarte politicos, avea o atitudine glacială. Se spunea că e bogat, posesor al unor mari crescătorii de cai în Transvaal, cai pe care-i furnizase guvernului britanic în timpul războiului cu burii.

În timpul slujbei începu să plouă. Groparii azvîrleau peste coşciug bulgări de pămînt ce răsunau cu un zgomot surd şi brutal. Era macabru şi îngrozitor, iar eu am izbucnit în plîns. Apoi membrii familiei au început să arunce în groapă florile şi coroanele. Mama, neavînd ce să arunce, a luat batista mea de preţ, brodată cu negru. „Hai, scumpul mamii, să fie din partea noastră, a amîndurora”, a murmurat ea. Apoi familia Chaplin s-a oprit pentru prînz la unul din localurile lor şi înainte de-a ne lua rămas bun, ne-au întrebat politicos unde doream să ne lase. Şi astfel am fost conduşi acasă cu trăsura.

Dar acasă nu mai era nimic de mîncare, în afară de o cană cu grăsime de la friptură. Mama n-avea nici un ban, căci ultimile două pence i le dăduse lui Sydney pentru prînz. De cînd cu boala tatii, nu mai avusese timp să lucreze şi în ziua aceea, aproape de sfîrşitul săptămînii, cei şapte şilingi pe care Sydney îi cîştiga cu slujba lui de telegrafist erau deja cheltuiţi. Din fericire, tocmai trecea pe stradă un telal iar noi aveam o sobă veche cu petrol. Aşa încît mama, cu părere de rău, o vîndu pentru o jumătate de penny şi cumpără pîine pe care am uns-o cu grăsime.

În calitatea ei de văduvă legală a tatii, mama a fost rugată a doua zi să se prezinte la spital pentru a-i ridica lucrurile: un costum negru pătat de sînge, lenjerie de corp, o cămaşă, o cravată neagră, un halat vechi şi nişte papuci de casă ecosez cu cîte-o portocală îndesată în vîrf. Cînd am

scos portocalele o jumătate de sovereign s-a rostogolit din papuc pe pat. Un adevărat dar ceresc!

Săptămîni întregi am purtat doliu la braţ. Acest însemn al durerii s-a dovedit rentabil cînd într-o sîmbătă după amiază m-am apucat să vînd flori. O convinsesem pe mama să-mi împrumute un şiling, m-am dus la piaţa de flori şi am cumpărat două legături de narcise din care, după şcoală am făcut bucheţele de cîte un penny. După ce le-am vîndut, am constatat că realizasem un profit de sută la sută.

Intram prin restaurante, cu un aer abătut, murmurînd: „Narcise, domnişoară!", „Narcise, doamnă!" Femeile mă întrebau de fiecare dată: „Pe cine ai pierdut, micuţule?" Eu murmuram abia auzit: „pe tata", iar ele îmi dădeau cîţiva bănuţi. Mama era uimită cînd mă întorceam acasă cu cinci şilingi şi ceva în urma unei după amieze de lucru. Într-o seară, dădu peste mine pe cînd ieşeam dintr-un local, ceea ce puse capăt negoţului meu cu flori; faptul că fiul ei vindea flori prin cîrciumi rănea convingerile ei creştine. „Băutura l-a ucis pe tăică-tu şi banii obţinuţi prin mijlocirea ei nu ne pot aduce decît nenorocire", mi-a spus. A păstrat cîştigul, dar nu mi-a mai dat voie să vînd flori.

Hotărît lucru, aveam stofă de negustor. Făceam tot timpul planuri: priveam prăvăliile goale şi mă gîndeam ce întrebuinţare bănoasă aş putea să le dau, începînd cu vînzarea de peşte şi cartofi prăjiţi şi terminînd cu produsele de băcănie. Tot ce-mi trebuia era un capital - dar cum se procură un capital? Pînă la urmă am convins-o pe mama să mă lase să renunţ la şcoală şi să-mi găsesc de lucru.

Am avut multe îndeletniciri. La început am fost comisionar la un negustor de mărunţişuri. Între două curse, mă desfătam făcîndu-mi de lucru în pivniţă printre luminări, săpun, amidon, bomboane şi biscuiţi, gustînd din toate dulciurile pînă mi se făcea rău.

Am lucrat apoi la cabinetul lui Hool şi Kinsey-Taylor, medicii unei companii de asigurări de pe Throgmorton Avenue, post moştenit de la Sydney, care mă recomandase.

Slujba era bănoasă, aveam doisprezece şilingi pe săptămînă ca să primesc bolnavii şi să curăţ după plecarea medicilor. Prima însărcinare o îndeplineam cu mult succes, îi cuceream pe toţi pacienţii, dar cînd era vorba de curăţenie, nu-mi mai plăcea - Sydney se pricepea mult mai bine. Nu mi-era silă să răstorn vasele cu urină, dar să spăl geamurile înalte de trei metri era într-adevăr o muncă de gigant; aşa încît odăile au devenit tot mai întunecoase şi mai prăfuite pînă în ziua cînd mi s-a declarat politicos că sînt prea mic pentru slujba aceea.

Aflînd vestea, am izbucnit în plîns. Doctorului Kinsey-Taylor, care se însurase cu o doamnă foarte bogată cu o casă mare pe Lancaster Gate, se făcu milă de mine şi-mi spuse că o să mă angajeze *groom* la el acasă. Pe loc m-am luminat la faţă. *Groom* într-o reşedinţă particulară şi încă atît de înstărită!

Eram încîntat de slujbă, deoarece toate cameristele mă răsfăţau. Mă tratau ca pe un copil şi mă sărutau înainte de-a merge la culcare. Dacă soarta nu mi-ar fi fost potrivnică aş fi ajuns majordom. Doamna mi-a poruncit într-o zi să fac ordine în pivniţă, într-un loc plin cu lăzi şi lucruri vechi ce trebuiau triate, curăţate şi puse la loc. Atenţia mi-a fost sustrasă de o ţeavă lungă de fier în care m-am apucat să suflu ca într-o trompetă. Şi cînd mă amuzam mai bine, a apărut doamna - care mi-a dat un preaviz de trei zile.

Îmi făcea plăcerea să lucrez la librăria W. H. Smith şi fiii, dar mi-am pierdut locul cînd au descoperit că sînt minor. Am fost apoi sticlar - o singură zi. Citisem la şcoală ceva despre suflarea sticlei şi mi se păruse romantic, dar căldura m-a doborît şi am fost dus în nesimţire şi lăsat pe o grămadă de nisip. Atîta mi-a fost de ajuns: nu m-am mai întors nici măcar să-mi iau plata pentru ziua lucrată. Mai tîrziu m-am angajat la *Straker, tipograf şi papetar*. Am încercat să-i duc, făcîndu-i să creadă că ştiu să mînuiesc o rotativă Warfedale. O maşină enormă, lungă de peste şase metri. O văzusem în funcţiune, uitîndu-mă din stradă în

subsol şi treaba mi se păruse simplă şi uşoară. O pancartă anunţa: „Căutăm tînăr pentru mînuirea unei rotative Warfedale.” Cînd maistrul m-a condus lîngă maşină, am văzut-o ridicîndu-se în faţa mea, ameninţătoare. Ca s-o pun în funcţiune, trebuia să mă urc pe o platformă înaltă de un metru şi jumătate. Aveam impresia că mă aflu în vîrful turnului Eiffel.

— Porneşte-o! spuse maistrul.

— S-o pornesc?

Văzîndu-mă că stau pe gînduri, izbucni în rîs.

— N-ai lucrat în viaţa ta pe o maşină Warfedale!

— Daţi-mi voie să încerc, am să învăţ foarte repede, am spus eu.

„A porni” însemna a trage de o pîrghie pentru a pune în funcţiune dihania. Îmi arătă pîrghia, apoi dădu drumul maşinii cu jumătate din turaţie. Colosul începu să se învîrtească, scrîşnind şi mormăind, încît credeam că mă înghite. Colile de hîrtie erau imense; una singură ar fi fost de ajuns ca să mă acopere cu totul. Cu o clapă de fildeş despărţeam colile, apucîndu-le apoi de colţuri şi aşezîndu-le cu grijă aproape de dinţii maşinii, aşa ca monstrul să le înhaţe de îndată, să le devoreze şi să le aducă înapoi, la celălalt capăt. La sfîrşitul primei zile, eram stors de puteri şi enervat la gîndul că monstrul ăsta înfometat căuta tot timpul să mi-o ia înainte. M-au primit totuşi, cu doisprezece şilingi pe săptămînă.

Era ceva romantic şi aventuros să porneşti în dimineţile reci, înainte de revărsatul zorilor la lucru, pe străzile liniştite şi pustii, însufleţite doar de una sau două siluete nedesluşite ce se îndreptau ca spre un far, către ceainăria lui Lockhart, unde-şi luau micul dejun. Era reconfortant să bei ceaiul fierbinte în căldura molcuţă a acestui răgaz de o clipă, înaintea zilei de lucru. Şi ceea ce făceam la tipografie nu era neplăcut; în afară de apăsătoarea îndatorire de care trebuia să mă achit la sfîrşitul săptămînii, cînd aveam de spălat cerneala de pe nişte valţuri imense şi grele de

gelatină, cîntărind fiecare peste cincizeci de kilograme, munca era suportabilă. Cu toate acestea, după trei săptămîni am făcut o gripă şi mama a insistat să mă întorc la şcoală.

Sydney avea acum şaisprezece ani şi într-o zi se întoarse acasă fericit pentru că obţinuse un post de trompetist pe un vas de pasageri al companiei *Donovan şi Castle Line* care făcea legătura cu Africa. Sarcina lui consta în a suna apelul la prînz, cină etc. Învăţase să sune din trompetă pe bordul navei-şcoală *Exmouth* şi iată că asta-i servea. Urma să primească două lire şi zece şilingi pe săptămînă şi bacşişurile de la trei mese de clasa a doua unde trebuia să servească. I se promiseseră treizeci şi cinci de şilingi înainte de plecare, pe care, bineînţeles, avea să-i dea mamei. În faţa unor perspective atît de îmbucurătoare, ne-am mutat în două camere deasupra unei frizerii de pe Chester Street.

Întoarcerea lui Sydney din prima lui călătorie ne-a prilejuit o mică sărbătorire, căci venise cu peste trei lire de pe urma bacşişurilor, şi totul în monede de argint. Parcă-l văd răsturnînd pe pat banii din buzunar. Nu văzusem în viaţa mea atîţia bani şi nu puteam să-mi iau mîinile de pe ei. Am luat un pumn întreg, i-am lăsat să cadă, i-am strîns în grămăjoare şi m-am jucat cu ei pînă cînd mama şi Sydney au declarat că am stofă de harpagon.

Ce lux! Ce desfătare! Era vară şi a început o perioadă de prăjituri şi îngheţate, dar şi de heringi afumaţi, scrumbii, haddock şi prăjiturele pentru ceai, brioşe şi clătite duminica dimineaţa.

Sydney a răcit şi a stat în pat cîteva zile, mama şi cu mine veghind pe rînd la căpătîiul lui. Atunci am început să ne îndopăm cu Îngheţată: de un penny căpătăm un pahar întreg, cu care mă înfăţişam vînzătorului italian, spre indignarea acestuia. Cînd m-am dus a doua oară, m-a sfătuit să aduc mai bine o copaie. Una din băuturile noastre favorite din vara aceea a fost sucul de fructe cu lapte;

bulele din suc ţîşneau prin laptele smîntînit, formînd un amestec delicios.

Sydney ne povestea o mulţime de anecdote amuzante din călătoria sa. Înainte de a se îmbarca era gata să-şi piardă locul, cînd sunase primul apel de prînz. Se dezobişnuise, iar soldaţii care se aflau la bord îl primiseră cu huiduieli. Intendentul de bord sosi furios.

— Ce înseamnă asta?

— Îmi pare rău, domnule, spuse Sydney, dar buzele încă nu mi s-au obişnuit cu muştiucul.

— Să faci bine să te obişnuieşti pînă ridicăm ancora, altfel te poftesc să debarci.

În timpul meselor, chelnerii făceau coadă la bucătărie, aşteptînd să dea comanda. Dar cînd venea rîndul lui, Sydney uita ce trebuia să comande şi era silit să se aşeze din nou la coadă. Ne povestea că în primele zile, cînd toţi pasagerii terminaseră masa, el mai servea încă supa.

A rămas acasă pînă cînd se terminară banii. S-a angajat pentru o nouă traversare şi iarăşi s-au avansat treizeci şi cinci de şilingi, pe care i-a dat mamii. Dar banii n-au ţinut mult. După trei săptămîni, dădusem de fundul sacului şi Sydney urma să se întoarcă abia după alte trei săptămîni. Deşi mama continua să lucreze la maşina de cusut, cîştigul ei nu ne ajungea ca să trăim. Iată-ne prin urmare din nou în criză.

Dar eu nu duceam lipsă de idei. Mama avea o mulţime de haine vechi şi, cum era sîmbătă dimineaţa, m-am gîndit să încerc să le vînd în piaţă. Mama era puţin încurcată şi-mi spuse că nu aveau nici o valoare. Eu totuşi le-am strîns într-un cearceaf şi am pornit-o spre Newington Butts; acolo mi-am înşirat vechiturile direct pe trotuar - trist spectacol! - apoi m-am aşezat pe rigolă strigînd: „Ia priviţi!” - în timp ce fluturam o cămaşă veche, apoi un corset demodat - „cît daţi? - un şiling, şase pence, trei pence, două pence?” Nici la un penny n-am găsit cumpărător. Oamenii se opreau, priveau uimiţi, apoi făceau haz şi-şi vedeau de drum. Dar

am început să nu mă mai simt în largul meu cînd persoanele dintr-un magazin de bijuterii de peste drum au început să mă privească prin vitrină. Totuşi nu m-am dat bătut. În cele din urmă, am reuşit să vînd cu şase pence o pereche de ghetre care nu păreau prea uzate. Dar cu cît stăteam mai mult, cu atît mă simţeam mai stînjenit. După un timp, proprietarul magazinului se apropie de mine şi mă întrebă cu un pronunţat accent rusesc, de cîtă vreme mă aflu în afaceri. În ciuda aerului lui grav, am înţeles că glumea şi i-am răspuns că abia începusem. Se întoarse încet înapoi la cei doi vînzători ai lui care mă priveau prin vitrină, rînjind. Era de ajuns! Am socotit că venise momentul să-mi strîng marfa şi s-o iau din loc. Cînd i-am spus mamii că am dat ghetrele cu şase pence, s-a supărat: „Puteai să iei mai mult, spuse ea. Erau nişte ghetre frumoase!”

În aceste împrejurări, nu prea ne băteam capul cu plata chiriei; problema se rezolva foarte uşor, deoarece lipseam de-acasă cînd sosea încasatorul şi cum lucrurile noastre nu valorau cine ştie ce, ar fi costat mai mult decît datoram să le transportăm cu un căruţ. Aşa încît ne-am mutat iarăşi pe Pownall Terrace nr. 3.

Cam tot atunci am făcut cunoştinţă cu un bătrîn şi fiul lui care lucrau în nişte grajduri, îndărătul lui Kennington Road. Erau fabricanţi de jucării, ambulanţi, veneau de la Glascow şi-şi vindeau produsele prin oraşele pe unde treceau. Erau liberi şi fără obligaţii şi-i invidiam. Profesia lor nu cerea mult capital. Cu o investiţie de un şiling puteau să se lanseze în afaceri. Adunau cutii de pantofi, pe care magazinele le ofereau bucuros, precum şi rumeguş de plută care servea la ambalatul strugurilor, pe care şi-l procurau tot gratis. Trebuia să cumpere numai clei de un penny, sfoară de două pence, hîrtie colorată de un penny şi trei pachete a două pence de paiete colorate. Cu un şiling, puteau construi şapte duzini de vaporaşe pe care le vindeau cu un penny bucata. Carcasele erau decupate din

cutii de pantofi şi cusute pe un suport de carton, partea netedă era unsă cu clei şi apoi acoperită cu rumeguş. Catargele erau greeate cu fire strălucitoare, iar în vîrf se lipeau steaguri albastre, galbene sau roşii. Sute de asemenea ambarcaţii la un loc, strălucitoare şi viu colorate, erau plăcute la vedere şi atrăgeau clienţii, astfel că se puteau vinde uşor. Cu timpul, am început să-i ajut şi eu şi nu după multă vreme am ajuns să le cunosc bine meşteşugul. Cînd au părăsit cartierul nostru, m-am instalat pe cont propriu. Cu un capital de numai şase pence şi cu bătăturile făcute de pe urma tăierii atîtor cartoane, am izbutit să confecţionez trei duzini de vaporaşe într-o săptămînă.

Dar în mansarda noastră nu era spaţiu de ajuns şi pentru lucrul mamei şi pentru micul meu şantier naval. În plus, mama se plîngea de mirosul cleiului încălzit şi de faptul că vasul cu clei însemna o veşnică ameninţare pentru bluzele ei de olandă care, în treacăt fie spus, erau risipite peste tot. Cum cîştigul meu era mai mic decît al mamii, ea a avut întîietate, iar eu a trebuit să renunţ la ambarcaţiile mele.

Nu prea îl văzusem pe bunicul în ultimul timp. De un an încoace nu se simţea bine. Mîinile îi erau deformate de gută, ceea ce îl împiedica să-şi facă munca lui de pantofar. Altădată o ajuta pe mama, dîndu-i, ori de cîte ori putea, cîţiva şilingi. Uneori ne pregătea cina, compusă dintr-o minunată tocană din fulgi de ovăz şi ceapă, totul fiert în lapte, cu sare şi piper. În serile de iarnă era mîncarea noastră de nădejde ca să rezistăm la frig.

Cînd eram mic, bunicul mi se părea un bătrîn sever şi arţăgos care îmi făcea mereu observaţii, fie asupra purtării, fie asupra greşelilor de gramatică. În urma acestor mici ciondăneli, ajunsesem să mi se pară nesuferit. Dar acum era la spital, ros de reumatisme iar mama mergea zilnic să-l vadă. Aceste vizite erau rentabile, deoarece se întorcea de obicei cu o sacoşă plină cu ouă proaspete, ceea ce însemna un adevărat lux în perioada de lipsuri prin care treceam.

Cînd nu putea să meargă ea, mă trimitea pe mine. Mă surprindea de fiecare dată faptul că-l găseam pe bunicul foarte primitor şi fericit să mă vadă. Era răsfăţatul infirmierelor. Mi-a povestit mai tîrziu că glumea cu ele, spunînd că în ciuda reumatismului care-l schilodea, nu era complet scos din uz. Toată această fanfaronadă le distra pe surori. Cînd îl mai lăsau durerile, făcea treabă la bucătărie, de unde proveneau ouăle noastre. În zilele de vizită, îl găseam de obicei în pat; dintr-un dulăpior alăturat scotea pe furiş o sacoşă mare, plină cu ouă, pe care mi-o dădea, iar eu mă grăbeam înainte de a pleca, s-o ascund în bluza mea de marinar.

Timp de cîteva săptămîni ne-am hrănit numai cu ouă, pregătite în toate felurile, fierte, prăjite sau budincă. Degeaba spunea bunicul că e prieten cu infirmierele şi că ele ştiau mai mult sau mai puţin ce se petrece, mă temeam de cîte ori ieşeam din spital cu ouăle, terorizat la gîndul că aş putea aluneca pe parchetul proaspăt lustruit sau că cineva ar putea să observe silueta mea umflată. Şi, ciudat lucru, cînd mă pregăteam de plecare, surorile dispăreau toate ca prin farmec. A fost tristă pentru noi ziua în care bunicul s-a vindecat şi a părăsit spitalul.

Trecuseră şase săptămîni şi Sydney tot nu se întorsese. La început, mama nu s-a alarmat, dar după încă o săptămînă a scris la sediul companiei *Donovan şi Castle Line* de unde i s-a răspuns că Sydney debarcase la Cap, ca să fie tratat de reumatism. Vestea a îngrijorat-o pe mama şi a dăunat sănătăţii sale. A continuat totuşi să coasă şi am avut noroc că am găsit şi eu ceva de lucru: dădeam cîteva lecţii de dans într-o familie, după şcoală, pentru cinci şilingi pe săptămînă.

Cam tot atunci s-a instalat şi familia McCarthy pe Kennington Road. Doamna McCarthy, o irlandeză, fusese actriţă şi prietenă cu mama. Se măritase cu Walter McCarthy, expert-contabil. Dar cînd mama a fost silită să renunţe la cariera teatrală, i-am pierdut din vedere pe

domnul şi doamna McCarthy şi nu i-am mai întîlnit decît şapte ani mai tîrziu, cînd s-au mutat în Walcott Mansions, pe partea elegantă a lui Kennington Road.

Fiul lor, Wally McCarthy şi cu mine eram de aceeaşi vîrstă. Copii fiind, ne plăcea să ne jucăm de-a oamenii mari, făcînd pe artiştii de music-hall, fumînd ţigări de foi imaginare şi plimbîndu-ne în echipaje închipuite, spre hazul părinţilor noştri.

De cînd familia McCarthy locuia în Walcott Mansions, mama îi văzuse foarte puţin, dar Wally şi cu mine eram nedespărţiţi. Cum ieşeam de la şcoală, dădeam fuga s-o întreb pe mama dacă trebuie să fac ceva cumpărături, apoi plecam repede la familia McCarthy. Ne jucam de-a teatrul în spatele casei. Ca regizor, îmi luam întotdeauna rolurile de trădător, ştiind din instinct că erau mai colorate decît cele de viteji. Ne jucam pînă cînd venea vremea ca Wally să meargă la cină. De obicei eram invitat şi eu. Aveam darul să fiu întotdeauna acolo la ora mesei. Se întîmpla însă ca toate manevrele mele să se soldeze printr-un eşec, iar eu mă întorceam acasă cu părere de rău. Mama era fericită de fiecare dată cînd mă vedea şi-mi prepara cîte ceva, frigănele sau un ou de la bunicul şi o ceaşcă de ceai. Îmi citea sau ne aşezam amîndoi în faţa ferestrei şi se distra făcînd comentarii asupra trecătorilor. Născocea poveşti pe socoteala lor. Dacă era un tînăr cu mersul vioi şi degajat, spunea: „Uite-l pe domnul Ţopăilă. Se duce să joace la curse. Dacă are noroc astăzi, o să-şi cumpere de ocazie o bicicletă de două persoane pentru el şi drăguţa lui.”

Trecea apoi un bărbat prost dispus. „Asta se duce acasă la cină, are tocană cu garnitură de ţelină, care nu-i place nici de frică.”

Urma apoi unul care-şi dădea aere de superioritate. „Ia te uită ce tînăr rafinat, dar pentru moment se gîndeşte la gaura din fundul pantalonilor.”

Şi iată un altul grăbit.

„Domnul acesta a luat un purgativ!” Şi o ţinea tot aşa, iar eu mă prăpădeam de rîs.

A mai trecut o săptămînă şi nici o veste de la Sydney. Să fi fost cu puţin mai mare şi mai sensibil la îngrijorarea mamii, mi-aş fi putut da seama de ceea ce se pregătea. Aş fi observat că de zile întregi stătea nemişcată pe scaun, dusă pe gînduri, la fereastră, nu se mai ocupa de gospodărie şi era mai tăcută ca de obicei. M-aş fi îngrijorat cînd firma de cămăşi a început să găsească că bluzele erau greşite, încetînd chiar să-i mai dea de lucru, şi cînd i s-a luat înapoi maşina de cusut pentru întîrzieri în plata ratelor, şi cînd pe deasupra m-am pomenit şi fără cei cinci şilingi cîştigaţi cu lecţiile de dans; aş fi putut să-mi dau seama că la toate acestea mama rămînea indiferentă.

Doamna McCarthy muri subit. Era suferindă de cîtăva vreme şi sănătatea ei se înrăutăţi pînă în ziua cînd se stinse. Atunci m-au năpădit gîndurile: ce bine ar fi dacă domnul McCarthy s-ar însura cu mama! Wally şi cu mine eram doar atît de buni prieteni! În plus, ar fi fost o soluţie ideală pentru toate necazurile mamei.

Curînd după înmormîntare, i-am vorbit mamii.

— Ar trebui să faci în aşa fel ca să te vezi mai des cu domnul McCarthy. Pun rămăşag că ar fi încîntat să te ia de nevastă.

Mama zîmbi slab:

— Mai lasă-l să răsufle, bietul om!

— Dacă te-ai îmbrăca şi tu mai bine şi te-ai face frumoasă, ca altădată, te-ar lua de nevastă. Dar tu nu-ţi dai deloc osteneala; te mulţumeşti să stai în camera asta mizerabilă şi să arăţi groaznic.

Biata mama! Cît regret cuvintele astea! Nu-mi dădeam seama că era slăbită din cauza proastei alimentaţii. A doua zi totuşi, cu un efort supraomenesc, a făcut curăţenie.

Eram în vacanţa mare; am hotărît aşadar să plec devreme la familia McCarthy, numai ca să fug din mansarda noastră mizerabilă. Mă invitaseră să rămîn la ei la masă, dar eu

simţeam că trebuie să mă întorc numaidecît la mama. Cînd am ajuns în faţa casei, copiii din cartier m-au oprit la uşă:

— Mama ta a înnebunit, spuse o fetiţă.

Mi s-a părut că cineva mi-a dat o palmă.

— Ce vrei să spui? am şoptit.

— Uite-aşa, spuse alta, a venit şi-a ciocănit pe la toate uşile, oferind bucăţi de cărbune şi spunînd că sînt cadouri de ziua copiilor. Poţi s-o întrebi pe mama.

Fără să mai stau pe gînduri, m-am repezit în casă, am suit scările patru cîte patru şi am deschis uşa camerei noastre. Am rămas o clipă nemişcat ca să-mi trag sufletul, observînd-o atent pe mama. Era o după amiază de vară, căldură apăsătoare. Ea stătea ca de obicei la fereastră. Şi-a întors încet capul privindu-mă cu chipu-i palid şi chinuit.

— Mamă! am strigat aproape.

— Ce e? spuse absentă.

Am alergat şi m-am lăsat în genunchi lîngă ea; mi-am pus capul în poala ei, izbucnind într-un plîns nestăpînit.

— Hai, lasă, spuse ea încetişor mîngîindu-mă pe cap. Ce s-a întîmplat?

— Dar nu te simţi bine! am strigat printre suspine.

— Ba da, mă simt bine, spuse ea căutînd să mă liniştească.

Vorbea însă pe un ton vag, preocupat.

— Nu, nu! Te-ai dus şi ai ciocănit la toate uşile şi... Neputînd să-mi termin vorbele, am început iar să plîng.

— L-am căutat pe Sydney. Mi l-au ascuns.

Atunci mi-am dat seama că ceea ce spuneau copiii era adevărat.

— O, mămico, nu vorbi aşa, te rog! am suspinat. Haide, că mă duc după doctor.

Dar ea continua, mîngîindu-mă mereu pe cap:

— McCarthy ştie unde e, dar mi l-a ascuns.

— Mamă, lasă-mă, te rog, să caut un doctor, am strigat.

M-am ridicat şi am pornit spre uşă.

Ea mă privi îndurerată.

— Unde te duci?

— După doctor, mă întorc îndată.

Nu scoase o vorbă, dar se uită speriată în urma mea. Coborîi scările în goană pînă la proprietăreasă.

— Trebuie să găsesc un doctor, numaidecît, mama nu se simte bine.

— Am şi chemat unul, spuse proprietăreasa.

Medicul de cartier era un bătrîn morocănos; după ce ascultă relatarea proprietăresei, care coincidea cu a copiilor, o examină sumar pe mama.

— Alienaţie. Trebuie internată.

Completă un formular; se arăta acolo printre altele că suferă de subnutriţie, ceea ce înseamnă, îmi explică el, că nu mănîncă îndeajuns.

— O să se simtă mai bine acolo şi o să fie bine hrănită, mă consolă proprietăreasa.

Mă ajută să strîng lucrurile mamei şi s-o îmbrac. Ea se supunea ca un copil; era atît de slabă încît părea complet lipsită de voinţă. Am ieşit din casă, iar vecinii şi copiii adunaţi în faţa porţii se uitau la noi încremeniţi.

Spitalul era la vreo douăzeci de minute depărtare. Pe drum, mama se clătina ca o femeie beată, bălăbănindu-se de colo pînă colo, deşi o susţineam. Soarele fierbinte de după amiază părea că evidenţiază fără milă mizeria noastră. Lumea care trecea pe lîngă noi credea de bună seamă că mama e beată, dar pentru mine toţi erau parcă nişte năluci într-un vis. Mama nu vorbea, dar părea că ştie încotro ne îndreptăm şi se grăbea să ajungă o dată. Pe drum, m-am străduit s-o liniştesc şi ea zîmbea, prea slăbită ca să mai spună ceva.

Cînd am sosit în sfîrşit la spital, un medic tînăr a luat-o în primire. După ce-a citit biletul doctorului, a spus cu blîndeţe:

— Foarte bine, doamnă Chaplin. Poftiţi pe aici.

Ea l-a urmat supusă. Dar pe cînd infirmierele o purtau, s-a întors deodată, dîndu-şi seama cu durere că se desparte

de mine.

— Pe mîine, i-am spus, încercînd să par vesel.

S-a lăsat, în fine, dusă, aruncîndu-mi o privire îngrijorată. După ce a dispărut, doctorul m-a întrebat:

— Dar tu ce-ai să faci, tinere?

Şi cum eram sătul de azil şi de şcolile lui, am răspuns politicos:

— A, nu-i nimic, am să locuiesc la mătuşa mea.

În drum spre casă, m-am simţit cuprins de o tristeţe copleşitoare. Eram totuşi mai uşurat ştiind că pentru ea era mai bine într-un spital decît singură în camera noastră întunecoasă, fără nimic de mîncare.

Dar n-am să uit niciodată privirea aceea sfîşietoare pe care mi-a aruncat-o pe cînd o duceau. M-am gîndit la tot ce mi-o făcea dragă: veselia, bunătatea şi afecţiunea ei; mi-o aminteam de statură mărunţică, mergînd pe drum ostenită şi preocupată, pînă cînd dădea cu ochii de mine; atunci se schimba pe loc şi devenea numai zîmbet, în timp ce eu mă uitam pe furiş la punga de hîrtie plină cu tot felul de dulciuri pentru Sydney şi pentru mine. Chiar în dimineaţa aceea cumpărase bomboane şi-mi oferise cînd plîngeam în poala ei.

Nu m-am dus direct acasă, n-aş fi putut. M-am îndreptat spre piaţa Newington Butts şi am privit vitrinele, pînă spre seară. Cînd am ajuns în mansarda noastră, mi s-a părut pustie şi plină de reproşuri. Pe un scaun, un lighean cu apă, în care erau înmuiate două cămăşi ale mele şi un combinezon al mamei. Am început să cotrobăi prin casă; nimic de mîncare în cămară, doar un pacheţel de ceai pe jumătate gol. Pe cămin, punga ei cu trei monede de o jumătate de penny, nişte chei şi cîteva chitanţe de la cămătari. Pe colţul mesei mai erau bomboanele pe care mi le dăduse ea. Atunci n-am mai putut şi am izbucnit din nou în plîns.

Istovit de toate emoţiile prin care trecusem am dormit adînc în noaptea aceea. M-am deşteptat cu o impresie

chinuitoare de singurătate; soarele care năpădise odaia făcea parcă şi mai dureroasă lipsa mamei. Puţin mai tîrziu, proprietăreasa a venit să-mi spună că pot rămîne în continuare pînă cînd va găsi alt chiriaş şi că dacă voiam ceva de mîncare, n-aveam decît să-i cer. I-am mulţumit şi i-am răspuns că Sydney avea să ne plătească toate datoriile la întoarcere. Dar n-am îndrăznit să-i cer de mîncare.

Nu m-am dus s-o văd pe mama a doua zi, cum promisesem. N-am putut, ar fi fost prea sfîşietor. Dar proprietăreasa îl văzuse pe doctor care-o înştiinţase că mama fusese transportată la azilul din Cane Hill. Această veste tristă mi-a mai liniştit conştiinţa căci Cane Hill se afla la o depărtare de peste treizeci de kilometri şi n-aveam nici un mijloc să ajung pînă acolo. Sydney urma să se întoarcă în curînd şi aveam s-o vizităm amîndoi. Cîteva zile n-am mai văzut pe nimeni cunoscut şi n-am mai vorbit cu nimeni.

Ieşeam pe ascuns dimineaţa devreme şi rămîneam toată ziua în oraş; izbuteam de fiecare dată să găsesc cîte ceva de mîncare şi de altfel nu mi se părea atît de greu să sar cîte-o masă. Într-o dimineaţă, proprietăreasa mă surprinse coborînd scara în vîrful picioarelor şi mă întrebă dacă-mi luasem micul dejun. Am făcut semn că nu.

— Atunci vino-ncoace, spuse ea, morocănoasă cum îi era felul.

Am căutat să-i evit pe domnul McCarthy şi pe Willy, căci nu voiam să afle de starea mamei. Mă feream de toată lumea, ca un fugar.

Trecuse o săptămînă de la plecarea mamei, iar eu duceam o viaţă precară, fără supărări prea mari, fără bucurii. Grija mea de căpetenie era proprietăreasa, căci dacă Sydney nu avea să se întoarcă, mai curînd sau mai tîrziu ar fi fost silită să mă dea pe mîna autorităţilor parohiale şi mă aştepta iar şcoala de la Hanwell. Mă feream aşadar de ea, ajungînd uneori chiar să dorm în altă parte.

Am legat cunoştinţă cu cîţiva tăietori de lemne care lucrau în mişte foste grajduri în spatele lui Kennington

Road: adevărate epave umane, muncind din greu într-un hangar întunecos, vorbind blînd, în şoaptă, tăind cu fierăstrăul şi despicînd lemne cît era ziua de mare pentru a face legături de o jumătate de penny. Eu mă aţineam în faţa uşii deschise şi mă uitam la ei. Luau cîte o bucată de lemn cam de treizeci de centimetri diametru, îl tăiau în felii de doi-trei centimetri grosime, apoi despicau feliile în surcele. Iuţeala cu care crăpau lemnele mă fascina de-a dreptul, iar munca lor mi se părea deosebit de atrăgătoare, în curînd am început să-i ajut. Cumpărau bîrne din demolări, le cărau cu o căruţă pînă la hangar, le stivuiau, ceea ce însemna cel puţin o zi, tăiau apoi lemnele cu ferăstrăul în altă zi şi le despicau în ziua următoare. Vinerea şi sîmbăta le vindeau ca lemn de foc. Nu vînzarea mă interesa, ci atmosfera caldă din hangarul lor întunecos.

Aceşti oameni cordiali şi taciturni se apropiau de patruzeci de ani, dar păreau mult mai în vîrstă. Patronul (cum îi spuneam) avea un nas roşu de diabetic şi un singur canin în partea de sus. Chipul lui trăda totuşi multă blîndeţe. Arbora un zîmbet caraghios, arătîndu-şi unicul dinte în chip ciudat. Cînd îi lipsea o ceaşcă pentru ceai, lua o cutie goală de lapte condensat, o clătea şi spunea rîzînd: „Da, ce, asta nu-i bună?” Tovarăşul lui, deşi cumsecade, era potolit, cu faţa gălbejită, buzele groase şi vorba rară. Pe la ora unu, patronul se întorcea către mine:

— Ai mîncat vreodată plăcintă ca în ţara Galilor, cu coji de brînză?

— Da, de multe ori, răspundeam eu.

Atunci, cu un plescăit de plăcere şi cu zîmbetul lui, îmi dădea o monedă de două pence şi eu mă duceam la Ashe, băcanul din colţ, care mă simpatiza şi întotdeauna mă servea bine pentru banii mei şi cumpăram coji de brînză de un penny şi pîine de un penny. După ce spălam şi rădeam brînza, adăugam apă şi puţină sare şi piper. Uneori patronul mai adăuga o bucăţică de slănină şi o ceapă tăiată felii şi, cu ceai cald, aveam o masă foarte gustoasă.

Cu toate că nu cerusem niciodată bani, la sfîrşitul săptămînii patronul îmi dădu şase pence, ceea ce însemna o surpriză plăcută.

Joe, cel cu faţa gălbejită, făcea crize de epilepsie şi patronul îi ardea hîrtie pe la nas ca să-şi vină în fire. Uneori făcea spume la gură şi-şi muşca limba, iar cînd îşi revenea, era trist şi ruşinat.

Tăietorii de lemne lucrau ide la şapte dimineaţa la şapte seara şi mai tîrziu chiar, dar de fiecare dată mă întristam cînd îşi închideau hangarul ca să plece acasă. Într-o seară, patronul hotărî să ne ofere cîte un loc de două pence la galerie, la South London Music Hall. Joe şi cu mine eram gata spălaţi şi curăţaţi şi-l aşteptam. Eram foarte tulburat, căci în săptămînă aceea se juca *Păsările matinale*, comedia lui Fred Karno (trupă din care aveam să fac şi eu parte cîţiva ani mai tîrziu). Joe stătea rezemat de perete, iar eu, în picioare, în faţa lui, agitat şi plin de nerăbdare, cînd deodată scoase un răcnet şi alunecă pe o parte, cuprins de spasme. Se bucurase prea mult şi asta îl dăduse gata. Patronul voia să rămînă cu el să-l îngrijească, dar Joe insistă să plecăm amîndoi, fără el, asigurîndu-ne că pînă a doua zi se va face bine.

Ameninţarea şcolii era ca un căpcăun care mă urmărea tot timpul. Din cînd în cînd, tăietorii de lemne îmi puneau întrebări în legătură cu acest subiect. Păreau cam stînjeniţi cînd vacanţa se sfîrşi, aşa încît nu mă mai duceam la ei decît după patru şi jumătate. Dar ziua trecea greu, iar eu mă simţeam singur pe străzile elegante şi dezaprobatoare, aşteptînd sfîrşitul cursurilor, ca să mă întorc la adăpostul meu cald şi la tăietorii de lemne.

Într-o seară, pe cînd mă suiam fără zgomot în camera mea să mă culc, proprietăreasa mă strigă. Mă aşteptase să mă întorc. Era foarte agitată şi-mi întinse o telegramă care spunea: „Sosesc mîine dimineaţă ora zece gara Waterloo. Îmbrăţişări Sydney”.

Mă înfăţişam cam jalnic pentru a-mi întîmpina fratele la gară. Hainele mi~erau murdare şi rupte, ghetele căscate, iar căptuşeala de la şapcă atîrna precum juponul de sub rochia unei femei; pe faţă mă spălam la robinetul tăietorilor de lemne, căci asta mă scutea să mai car acasă găleata cu apă, la etajul trei, trecînd prin faţa bucătăriei proprietăresei. De aceea, cînd m-am dus la gară să-l aştept pe Sydney, urechile şi gîtul meu lăsau de dorit în privinţa curăţeniei.

Măsurîndu-mă din cap pînă-n picioare, mă întrebă:

— Dar ce s-a întîmplat?

Eu i-am răspuns de-a dreptul:

— Mama şi-a pierdut minţile şi-a trebuit s-o trimitem la spital.

Chipul i s-a întunecat, dar s-a stăpînit.

— Unde stai?

— Tot acolo, pe Pownall Terrace.

S-a întors să se ocupe de bagaje. Am observat că era palid şi sfrijit. Ceru o trăsură, iar hamalii rînduiră bagajele deasupra - printre altele o ladă cu banane.

— Ea noastră? l-am întrebat nerăbdător.

El dădu din cap.

— Dar sînt verzi; o să mai aşteptăm o zi-două înainte de-a le mînca.

În drum spre casă începu să mă întrebe despre mama. Eram prea tulburat ca să-i fac o relatare clară, dar el a înţeles imediat cum stau lucrurile. Îmi povesti atunci că rămăsese într-un spital din Capetown pentru a fi îngrijit şi că la întoarcere pusese de-o parte douăzeci de lire pe care voia să le dea mamei. Le cîştigase organizînd tombole şi loterii pentru soldaţi.

Îmi vorbi de planurile lui. Avea de gînd să renunţe la călătoriile pe mare şi să se facă artist. Socotise că banii trebuie să ne ajungă cam cinci luni, iar în timpul ăsta urma să-şi caute de lucru într-un teatru.

Sosirea noastră în trăsură, cu o ladă de banane, i-a impresionat atît pe vecini, cît şi pe proprietăreasă. Ea i-a povestit lui Sydney despre mama, dar fără să intre în amănunte neplăcute.

În aceeaşi zi, Sydney ieşi în oraş şi mă echipă din cap pînă în picioare; seara, dichisiţi, ne-am instalat în stal la South London Music Hall. În timpul reprezentaţiei, Sydney repeta într-una: „Şi cînd te gîndeşti ce-ar fi însemnat seara asta pentru mama!”

În timpul săptămînii ne-am dus la Cane Hill s-o vedem. Şedeam în sala de primire şi aşteptarea devenise de-a dreptul insuportabilă, îmi amintesc de zgomotul cheii răsucite în broască şi de mama intrînd în încăpere. Era palidă, cu buzele vinete şi, cu toate că ne-a recunoscut, nu s-a bucurat din cale-afară; vioiciunea ei de-odinioară dispăruse. Era însoţită de o infirmieră, o femeie inofensivă şi bună de gură, care nu se mişca de lîngă noi şi se amesteca tot timpul în vorbă.

— Ce păcat că aţi picat tocmai azi, cînd nu ne prea simţim în apele noastre, nu-i aşa, drăguţă?

Mama îi aruncă o privire politicoasă şi schiţă un zîmbet, ca şi cum o aştepta să plece.

— Să mai poftiţi cînd o să fim mai în formă, adăugă infirmiera.

A plecat în cele din urmă şi ne-a lăsat singuri. Cu toată strădania lui Sydney de-a o înveseli pe marna, vorbindu-i despre norocul lui şi explicîndu-i de ce lipsise atîta vreme, ea se mulţumea să-l asculte şi să dea din cap, nehotărîtă şi dusă pe gînduri. I-am spus că în curînd se va însănătoşi.

— Sigur că da, spuse ea cu părere de rău, să-mi fi dat numai o ceaşcă de ceai în după-amiaza aceea şi n-aş mai fi avut nimic.

Medicul i-a explicat apoi lui Sydney că mintea îi era slăbită din cauza subalimentaţiei, că avea nevoie de îngrijire medicală şi că, deşi avea momente de luciditate, vor trece luni de zile înainte de a se restabili complet. Dar

zile întregi după aceea m-au urmărit spusele ei: „Să-mi fi dat numai o ceaşcă de ceai în după-amiaza aceea şi n-aş mai fi avut nimic.”

5

Joseph Conrad îi scria unui prieten că viaţa îl face să se simtă ca un şoarece orb într-un cotlon aşteptînd să fie omorît. Această comparaţie s-ar potrivi de minune tristelor împrejurări pe care le cunoaştem cu toţii; totuşi cîteodată norocul dă brusc peste noi, ceea ce mi s-a întîmplat şi mie.

Fusesem vînzător de ziare, muncitor tipograf, fabricant de jucării, sticlar, comisionar la un doctor şi altele, dar în toiul acestor aventuri profesionale, ca şi Sydney de altminteri, n-am pierdut niciodată din vedere ţelul meu final, acela de a deveni actor. Astfel, între două meserii, îmi lustruiam ghetele, îmi periam hainele, îmi puneam un guler curat şi dădeam o fugă la agenţia teatrală Blackmore, pe Bedford Street, lîngă Strand. Pînă în ziua în care starea veşmintelor m-a împiedicat să mai calc pe-acolo.

Cînd m-am dus prima dată, biroul era ticsit cu adoratori ai lui Thespis, de ambele sexe, îmbrăcaţi fără cusur, stînd în picioare şi discutînd între ei cu emfază. Aşteptam tremurînd într-un colţ lîngă uşă, teribil de intimidat, căutînd să nu mi se vadă costumul, uzat din cauza intemperiilor, şi pantofii cam deformaţi la vîrf. Un tînăr funcţionar îşi făcea apariţia din cînd în cînd în pragul încăperii din fund, iar cuvintele sale cădeau precum grindina peste aspiraţiile noastre teatrale, cînd rostea: „Nimic pentru dumneata... nici pentru dumneata... nici pentru dumneata...” Atunci biroul se golea ca o biserică după slujbă. O singură dată rămăsesem acolo ultimul. Cînd funcţionarul m-a zărit, s-a oprit brusc.

— Ce doreşti?

Mi se părea că sînt Oliver Twist.

— N-aveţi nici un rol de băiat? am bîiguit.

— Eşti înscris?

Am făcut semn că nu.

Spre uimirea mea, m-a dus într-un birou vecin, mi-a luat numele, adresa şi toate datele necesare, spunînd că dacă avea să se prezinte vreo ocazie, mă va înştiinţa. Am plecat cu plăcuta senzaţie că mi-am făcut datoria, dar şi destul de mulţumit că nu se alesese nimic din încercarea mea.

La o lună după întoarcerea lui Sydney însă, am primit o carte poştală cu următorul cuprins: „Sînteţi rugat să treceţi pe la agenţia Blackmore, Bedford Street, Strand”.

Gătit cu costumul meu cel nou, am fost condus la domnul Blackmore în persoană, care se arătă surîzător şi plin de amabilitate.

Domnul Blackmore, pe care mi-l închipuisem ca pe o fiinţă atotputernică şi cu priviri necruţătoare, mă primi cu multă bunătate şi îmi dădu un bilet pentru domnul C. E. Hamilton, la administraţia teatrului Charles Frohman.

Domnul Hamilton îl citi şi se arătă vesel şi surprins că mă vede atît de mic. L-am minţit, bineînţeles, cu privire la vîrstă, spunîndu-i că am paisprezece ani - în realitate aveam doisprezece şi jumătate. Mi-a explicat apoi că voi juca rolul lui Billie, micul servitor din *Sherlock Holmes*, într-un turneu de patruzeci de săptămîni ce avea să înceapă în toamnă.

— Între timp, spuse domnul Hamilton, îţi oferim un rol excepţional de băiat în noua piesă, *Jim, povestea romanţată a unui Cockney*, scrisă de domnul H. A. Saintsbury, cel care va interpreta rolul principal în *Sherlock Holmes*, în turneul proiectat.

Jim se punea în scenă la teatrul Kingston, pentru un angajament de probă, înainte de turneul cu *Sherlock Holmes*. Salariul era de două lire şi zece şilingi pe săptămînă, acelaşi pe care urma să-l primesc şi pentru *Sherlock Holmes*.

Deşi suma era o adevărată mană cerească, nici n-am clipit din ochi.

— Trebuie să mă consult cu fratele meu în privinţa condiţiilor, am spus eu grav.

Domnul Hamilton izbucni în rîs şi păru teribil de amuzat, după care pofti întreg personalul agenţiei să mă vadă.

— Iată-l pe Billie al nostru! Cum vi se pare?

Toată lumea se arătă încîntată şi-mi zîmbi bucuroasă. Ce se întîmplase? Părea că lumea se schimbase brusc, mă îmbrăţişase cu căldură şi mă adoptase. Apoi domnul Hamilton îmi dădu cîteva cuvinte către domnul Saintsbury, pe care-mi spuse că-l găsesc la Green Room Club în Leicester Square, aşa încît am plecat, în al nouălea cer de bucurie.

Acelaşi lucru s-a petrecut la Green Room Club. Domnul Saintsbury chemă şi el pe alţi membri ai clubului ca să mă vadă. Mi-a dat imediat textul rolului lui Sammy, atrăgîndu-mi atenţia că era unul din personajele importante din piesa lui. Eram cam nervos, de teamă să nu-mi ceară să-l parcurg pe loc, ceea ce ar fi fost cît se poate de neplăcut, dat fiind că aproape nu ştiam să citesc; din fericire mi-a spus să-l iau acasă şi să-l citesc pe îndelete, căci repetiţiile nu vor începe mai curînd de-o săptămînă.

M-am întors acasă cu autobuzul, năuc de fericire, începînd încet-încet să-mi dau seama cu adevărat ce se întîmplase cu mine. Lăsasem deodată în urmă o viaţă de sărăcie şi mă pregăteam să intru într-un vis mult aşteptat, un vis despre care mama îmi vorbise adeseori şi care-o incinta. Aveam să devin actor! Totul se petrecuse atît de brusc, atît de neaşteptat! Frunzăream într-una paginile textului meu - cu o copertă nouă cafenie - cel mai important document pe care-l ţinusem vreodată în mînă. Pe drum, în autobuz, am înţeles că intrasem într-o etapă deosebit de importantă a vieţii mele. Nu mai eram un neisprăvit al mahalalelor; făceam parte acum din lumea teatrului; îmi venea să plîng.

Lui Sydney i se umplură ochii de lacrimi cînd i-am spus ce se petrecuse. Stătea pe pat, privind gînditor pe

fereastră, clătinînd din cap cînd aprobator cînd dezaprobator; spuse apoi plin de gravitate: „Ne aflăm într-un moment de răscruce al existenţei noastre. Ce bine era să fi fost şi mama aici să se bucure împreună cu noi”!

— Gîndeşte-te, am continuat eu plin de entuziasm. Patruzeci de săptămîni cu două lire şi zece şilingi. I-am spus domnului Hamilton că tu eşti cel care te ocupi de toate contactele mele, aşa încît, m-am înflăcărat eu, poate obţinem chiar mai mult. Oricum, anul ăsta putem pune de-o parte şaizeci de lire!

După ce entuziasmul nostru s-a mai potolit, ne-am socotit că două lire şi zece şilingi erau destul de puţin pentru un rol atît de important. Sydney plecă să vadă dacă nu poate obţine mai mult. „Încercarea moarte n-are”, am spus eu - dar domnul Hamilton s-a arătat de neclintit. „Două lire zece şilingi e maximum”, ne-a declarat el... şi eram chiar foarte mulţumiţi să-i avem.

Sydney îmi citi rolul şi mă ajută să-l învăţ pe dinafară. Era un rol mare, de aproape treizeci şi cinci de pagini, dar după trei zile îl ştiam pe de rost.

Repetiţiile cu *Jim* avură loc în foaierul de la etaj, la Drury Lane Theatre. Sydney se ocupase de mine cu atîta zel încît spuneam textul aproape fără greşeală. Un singur cuvînt îmi dădea de furcă. Replica era: „Drept cine te iei - doar n-oi fi domnul Pierpont Morgan?” iar eu spuneam: „Putterpint Morgan”. Domnul Saintsbury m-a pus să păstrez versiunea mea. Aceste prime repetiţii au fost pentru mine o revelaţie. Ele m-au făcut să descopăr o întreagă lume a tehnicii. Nici nu-mi închipuiam că există un meşteşug al scenei, al ritmului, al pauzelor, al replicii, un fel de a te aşeza, dar toate acestea mi-au venit de la sine. Făceam o singură greşeală: mişcăm capul şi mă strîmbam prea mult cînd vorbeam.

După ce am repetat cîteva scene, domnul Saintsbury s-a arătat, uimit şi a vrut să ştie dacă mai jucasem. Ce satisfacţie simţeam văzînd că-i plac lui şi restului trupei!

Dar acceptam entuziasmul lor ca şi cum ar fi fost lucrul cel mai firesc din lume.

Jim trebuia rodat o săptămînă la Kingston Theatre şi o săptămînă la Fulham. Era o melodramă extrasă din *Regele de argint*, de Henry Arthur Jones; povestea unui aristocrat lovit de amnezie, care ajunge să locuiască într-o mansardă, împreună cu o tînără florăreasă şi uni vînzător de ziare, Sammy, rolul meu. Pe plan moral, totul era aşa cum trebuie; fata dormea în dulapul din perete al mansardei, pe cînd ducele, cum îi spuneam noi, avea dreptul la canapea, iar eu dormeam pe podea.

Primul act se petrecea în Devereux Court nr. 7 A, lîngă palatul de justiţie, în cabinetul lui James Seaton Gatlock, un avocat înstărit. Ducele zdrenţăros vine la omul care fusese odinioară rivalul lui în dragoste să-i ceară ajutor pentru binefăcătoarea lui bolnavă, florăreasa care-l îngrijise în timpul amneziei.

În cursul unei altercaţii, ticălosul îi spune ducelui: „Ieşi afară! N-aveţi decît să crăpaţi de foame, tu şi ţiitoarea ta!”

Ducele, deşi slăbit şi şubred, apucă un coupe-papier de pe birou pentru a-l lovi pe mizerabil, dar arma îi scapă din mînă, căci este cuprins de o criză bruscă de epilepsie şi cade fără cunoştinţă la picioarele trădătorului. În clipa aceea, fosta soţie a mizerabilului, de care zdrenţărosul duce fusese îndrăgostit pe vremuri, intră în cameră. Pledează şi ea cauza ducelui zdrenţăros, spunînd: „Cu mine a dat greş; cu baroul de asemenea! Măcar tu să-l ajuţi!”

Dar nemernicul refuză. Scena ajunge la punctul culminant, cînd trădătorul o acuză pe fosta lui soţie că l-a înşelat cu sărmanul duce şi-o copleşeşte de injurii. Cuprinsă de furie, femeia ia coupe-papier-ul care-i scăpase din mînă ducelui şi-l înjunghie pe trădător; acesta se prăbuşeşte mort în fotoliu, în timp ce ducele zace fără cunoştinţă la picioarele lui. Ea dispare de pe scenă, iar ducele, venindu-şi în fire, îşi descoperă rivalul mort. „Doamne, ce-am făcut?” exclamă el.

Se aşază apoi pe treabă. Scotoceşte prin buzunarele mortului, găseşte un portofel de unde scoate cîteva lire, un inel cu diamant şi nişte bijuterii pe care le bagă în buzunar şi cînd să iasă pe fereastră, se întoarce spunînd: „Adio, Gatlock; la urma urmelor, tot m-ai ajutat”. Şi cortina cade.

Actul următor se petrece în mansarda unde locuieşte ducele. La ridicarea cortinei, un inspector de poliţie cercetează dulapul. Eu intru fluierînd, apoi mă opresc văzînd poliţistul.

Băiatul: Ei, dumneata de colo! Nu ştii ce înseamnă odaia de culcare a unei doamne?

Comisarul: Ce vorbeşti! Dulapul ăsta dormitor? Poftim de vino puţin încoace!

Băiatul: Ce obraznic!

Comisarul: Ia aminte la ce vorbeşti! Intră şi închide uşa!

Băiatul *(îndreptîndu-se spre el)*: Halal politeţe să inviţi omul în propria lui casă!

Comisarul: Sînt comisar.

Băiatul: Cum un copoi? Am şters-o!

Comisarul: Nu-ţi fac nimic. Tot ce vreau este să-mi dai cîteva informaţii care ne vor ajuta să facem bine cuiva.

Băiatul: Să faceţi bine! N-aş crede! Dacă are cineva noroc, asta sigur nu se datoreşte copoilor!

Comisarul: Nu fi prost! Ce, altfel ţi-aş fi spus de la început că sînt de la poliţie?

Băiatul: Mersi de informaţie. Ţi se văd colţii.

Comisarul: Cine locuieşte aici?

Băiatul: Ducele.

Comisarul: Bine, dar care-i numele lui adevărat?

Băiatul: Nu ştiu. Ducele este „numele lui conspirativ”, cum spune el, dar habar n-am ce înseamnă asta.

Comisarul: Şi cum arată?

Băiatul: Slab ca o scîndură. Părul cărunt, întotdeauna proaspăt ras, joben şi monoclu. Grozav mai se uită la tine prin el.

Comisarul: Şi Jim... cine-i ăla?

Băiatul: Ala? Vrei să spui aia!

Comisarul: A, atunci ea e doamna oare...

Băiatul (*întrerupîndu-l):* Care doarme în dulap... camera asta e a noastră, a mea şi a ducelui

etc. etc.

Rolul mai cuprindea şi alte replici şi, vă asigur, publicul se distra grozav datorită, cred eu, faptului că arătam mult

mai mic decît eram de fapt. Orice replică rosteam, stîrnea rîsul. Numai accesoriile de ordin tehnic mă nemulţumeau: faptul că trebuia să pregătesc ceai adevărat pe scenă. Niciodată nu ştiam ce trebuie să torn mai întîi în ceainic: ceaiul sau apa fierbinte. Printr-un ciudat paradox, mi-era mai uşor să declam decît să execut jocul de scenă.

Jim n-a prea avut succes. Criticii au sfîrtecat piesa fără milă. Totuşi eu m-am bucurat de aprecieri favorabile. Unul din articole, pe care domnul Charles Rock, din trupa noastră, mi l-a arătat, era excepţional de bun. El însuşi era un vechi actor de la Adelphi[5], foarte cunoscut şi cele mai multe scene le jucam cu el. „Tinere, îmi spuse grav, bagă de seamă ca citind toate astea, să nu ţi se suie la cap”. Şi după ce-mi ţinu o prelegere despre modestie şi bunătate, îmi citi critica din *London Topical Times*, pe care mi-o amintesc aproape cuvînt cu cuvînt. După cîteva comentarii aspre cu privire la piesă, criticul continua: „dar există un detaliu care îndreaptă mult lucrurile, rolul lui Sammy, vînzătorul de ziare, un mic golan isteţ de pe străzile Londrei, căruia i se datorează în mare măsură comicul piesei. În ciuda aspectului banal şi demodat al rolului, Sammy este redat cu mult haz de Charles Chaplin, un tînăr actor inteligent şi plin de energie. N-am auzit niciodată vorbindu-se de acest băiat, dar nădăjduiesc să aflu în curînd lucruri mari despre el”. Sydney cumpără o duzină de exemplare.

După două săptămîni de reprezentaţii cu *Jim*, am început să repetăm *Sherlock Holmes*. În vremea asta, Sydney şi cu mine locuiam tot în Pownall Terrace deoarece, din punct de vedere economic, nu ne simţeam tocmai siguri.

Cînd eram liberi, Sydney şi cu mine porneam amîndoi spre Cane Hill s-o vizităm pe mama. La început infirmierele ne-au spus că n-o putem vedea căci nu se simţea bine în ziua aceea. L-au luat pe Sydney de-o parte, dar l-am auzit răspunzîndu-le:

— Nu, nu cred că vrea.

Apoi întorcîndu-se către mine, trist:

— Nu vrei s-o vezi pe mama într-o celulă capitonată, nu-i aşa?

— Nu, nu! N-aş putea să suport! am spus trăgîndu-mă înapoi.

Dar Sydney a văzut-o; mama l-a recunoscut, regăsindu-şi luciditatea. Cîteva minute mai tîrziu, o infirmieră m-a anunţat că mama era destul de bine, dacă doream s-o văd şi am luat cu toţii loc în celula ei capitonată. Înainte de plecare, m-a chemat de-o parte şi mi-a şoptit disperată:

— Vezi să nu te rătăceşti, că s-ar putea să te reţină aici.

Un an şi jumătate a stat la Cane Hill pînă s-a însănătoşit. Dar Sydney mergea regulat s-o vadă cît am fost eu plecat în turneu.

***

Domnul Saintsbury, care îl juca pe *Sherlock Holmes* în turneu, era o replică vie a ilustraţiilor din *Street Magazine*. Avea o faţă lungă şi sensibilă şi o frunte inspirată. Dintre toţi cei care interpretau rolul lui *Sherlock Holmes*, el trecea drept cel mai bun, mai bun chiar decît William Gillette, creatorul rolului şi autorul piesei.

În primul turneu, administratorul a hotărît să locuiesc împreună cu domnul şi doamna Green, tîmplarul trupei şi soţia lui, garderobieră. Perspectiva nu era prea strălucită. Iar pe deasupra, domnului şi doamna Green le cam plăcea să tragă la măsea. În ce mă priveşte, nu aveam întotdeauna chef să iau masa în acelaşi timp cu ei şi nici să mănînc ce mîncau ei. De altfel sînt convins că menajul meu cu familia Green era mai supărător pentru ei decît pentru mine. De aceea, după trei săptămîni, am hotărît de comun acord, să ne despărţim şi, cum eram prea tînăr ca să locuiesc cu alţi membri ai trupei, am rămas singur. Eram singur, în oraşe străine, singur în odăiţe dosnice, rareori întîlnind pe cîte cineva înainte de reprezentaţia de seară, timp în care nu

auzeam decît vocea mea cînd îmi vorbeam. De multe ori, intram prin cafenele unde se întîlneau membrii trupei şi-i priveam jucînd biliard; dar aveam mereu impresia că prezenţa mea le stînjeneşte conversaţia şi aveau grijă să mă facă s-o simt. Nu puteam să zîmbesc la glumele lor, că se şi încruntau la mine.

Am început să devin melancolic. Cînd ajungeam în cîte un oraş din nord, în vreo duminică seara şi auzeam dangătul trist al clopotelor în timp ce mă plimbam pe strada mare la căderea nopţii, singurătatea mi se părea şi mai apăsătoare. În timpul săptămînii, hoinăream prin pieţe ca să-mi fac tîrguielile, cumpăram articole de băcănie şi carne pe care gazda mi le gătea. Uneori găseam o cameră cu pensiune şi luam masa în bucătărie împreună cu toată familia. Asta îmi plăcea, căci bucătăriile din nord sînt îngrijite şi curate, cu vetrele lor albastre şi grilele lustruite. Ce plăcut era să vii din frigul şi întunericul străzii la lumina roşietică a focului, într-o bucătărie din Lancashire, cînd stăpîna casei cocea pîine, şi să priveşti în jurul vetrei tăvile cu aluat, şi să te aşezi la ceai împreună cu toată familia; pîinea caldă scoasă din cuptor şi unsă cu unt proaspăt era savurată cu o gravă solemnitate.

Eram în turneu de şase luni. Între timp, Sydney nu izbutise să-şi croiască iun drum în teatru, aşa încît s-a văzut silit să renunţe la ambiţiile sale de actor şi să solicite un loc de barman într-un subsol numit „La bomba cu cărbuni”, pe Strand. Din o sută cincizeci de candidaţi, el a fost cel ales. Dar avea sentimentul unei cumplite înjosiri.

Îmi scria regulat şi mă ţinea la curent cu starea mamei, dar eu răspundeam rareori scrisorilor lui, în primul rînd pentru că nu prea ştiam să scriu corect. O scrisoare mai cu seamă m-a mişcat adînc şi ne-a apropiat mult; el îmi reproşa că nu-i răspund şi-şi amintea de toate nenorocirile prin care am trecut împreună şi care ar fi trebuit să ne unească şi mai strîns. „De cînd cu boala mamei, scria Sydney, nu ne mai avem decît unul pe celălalt. Trebuie

aşadar să-mi scrii cu regularitate ca să-mi aminteşti că am un frate”. Cuvintele lui erau atît de impresionante încît i-am răspuns pe loc. De atunci l-am privit pe Sydney cu alţi ochi. Scrisoarea lui pecetluia o dragoste fraternă care a dăinuit toată viaţa mea.

Mă obişnuisem să trăiesc singur. Dar îmi pierdusem într-atîta uzul vorbirii încît atunci cînd mă întîlneam pe neaşteptate cu un membru al trupei, mă simţeam teribil de stînjenit. Nu reuşeam să mă regăsesc destul de repede pentru, a răspunde în chip inteligibil întrebărilor ce mi se puneau. Interlocutorul meu se despărţea de mine îngrijorat în ce priveşte limpezimea minţii mele. Astfel, domnişoara Greta Hahn, vedeta noastră feminină, era frumoasă, fermecătoare şi foarte amabilă; cu toate acestea, ori de cîte ori o vedeam traversînd strada în dreptul meu, mă grăbeam să mă întorc privind într-o vitrină sau o luam pe altă stradă ca s-o evit.

Ajunsesem să mă neglijez şi să nu-mi mai pese de ţinuta mea. Cînd călătoream cu trupa, soseam întotdeauna în întîrziere la gară, în ultimul moment, zbîrlit şi fără guler, ceea ce făcea să fiu mereu mustrat.

Ca să am tovărăşie, mi-am cumpărat un iepure şi peste tot unde poposeam îl introduceam pe furiş în cameră, fără ştirea proprietăresei. Era o dihanie mică şi drăgălaşă, dar nu era făcut să trăiască într-un apartament. Blăniţa lui era atît de albă şi curată, încît nu-ţi venea să crezi că emană un miros atît de puternic. Îl ţineam într-o colivie de lemn ascunsă sub pat. Gazda intra veselă în cameră cu micul dejun, pînă cînd într-o bună zi a simţit mirosul şi a ieşit mirată şi preocupată. Cum a plecat, am dat drumul iepurelui care ţopăia prin cameră.

Am izbutit repede să-l dresez aşa încît să se repeadă în colivie de fiecare dată cînd cineva bătea la uşă. Dacă proprietăreasa îmi descoperea taina, puneam iepurele să execute acest număr, ceea ce de obicei o impresiona pe cucoană şi aşa ne suporta tot restul săptămînii.

Dar la Tonypandy, în Ţara Galilor, cînd i-am arătat ce ştia să facă iepurele meu, proprietăreasa mi-a zîmbit enigmatic, abţinîndu-se de la orice comentariu; seara însă, întorcîndu-mă de la teatru, micul meu tovarăş dispăruse. Cînd am întrebat de el, gazda s-a mulţumit să dea din umeri.

— O fi fugit sau l-o fi furat cineva.

Rezolvase singură problema într-un mod eficace.

De la Tonypandy, ne-am îndreptat spre oraşul minier Ebow Vale, unde urma să dăm trei reprezentanţii şi m-am felicitat că nu trebuia să rămînem mai mult, căci Ebow Vale era pe-atunci o aşezare groaznică, umedă şi rece, cu şiruri de case cumplit de asemănătoare, fiecare compusă din patru cămăruţe luminate cu lămpi de petrol. Majoritatea actorilor s-au instalat la un mic hotel. Eu, din fericire, am găsit o cameră la stradă în casa unui miner care, deşi mică, era confortabilă şi curată. Seara, după spectacol, mi se lăsa cina pe plită, la cald.

Gazda, o femeie înaltă, frumoasă, între două vîrste, avea ceva tragic în fiinţa ei. Sosea dimineaţa să-mi aducă micul dejun şi abia dacă deschidea gura. Am băgat de seamă că uşa bucătăriei stătea tot timpul închisă; de cîte ori aveam nevoie de cîte ceva, trebuia să ciocănesc şi uşa abia se crăpa de-o palmă.

A doua seară, pe cînd stăteam la cină, intră bărbatul, cam de aceeaşi vîrstă cu soţia lui. Fusese la teatru în seara aceea şi-i plăcuse piesa. Stătu de vorbă o vreme, ţinînd în mînă o luminare aprinsă, gata să se ducă la culcare. Se opri apoi, părînd că se gîndeşte la ceea ce voia să spună.

— Ascultă, am ceva în legătură cu profesiunea dumitale, oare ar putea să te intereseze. Ai văzut vreodată o broască omenească? Ţine dumneata luminarea să iau eu lampa.

O porni înainte spre bucătărie şi puse lampa pe bufet care în partea de jos avea o perdea trasă de la un capăt la altul în locul uşilor.

— Hei, Gilbert, ieşi de-acolo! spuse el dînd perdeaua la o parte.

O jumătate de om fără picioare, mare, blond, cu capul turtit, faţa de o paloare bolnăvicioasă, cu nasul turtit, gura mare şi muşchii dezvoltaţi la umeri şi braţe, ieşi tîrîndu-se de sub bufet. Purta nişte indispensabili de flanelă tăiaţi în dreptul coapselor, unde se aflau împlîntate zece degete scurte şi butucănoase. Monstrul putea să aibă la fel de bine douăzeci sau patruzeci de ani. Privi în sus rînjind, arătîndu-şi dinţii galbeni şi rari.

— Hai, Gilbert, sari! spuse tatăl şi nenorocitul se lăsă încet apoi, sprijinindu-se în mîini, ţîşni în sus, pînă aproape de înălţimea capului meu.

— Nu crezi că şi-ar putea găsi un loc la circ? Broasca omenească!

Eram atît de înspăimîntat, încît aproape că n-am putut răspunde.

Am sugerat totuşi numele cîtorva circuri cărora le-ar putea scrie.

A insistat ca biata creatură să mai facă şi alte giumbuşlucuri, să ţopăie, să se caţere şi să se ţină în mîini pe braţele balansoarului. Cînd a terminat, m-am arătat plin de entuziasm şi l-am felicitat pentru agilitatea lui.

— Noapte bună, Gilbert, i-am spus la plecare şi cu o voce dogită şi sugrumată bietul băiat mi-a răspuns:

— Noapte bună.

De Cîteva ori în timpul nopţii m-am trezit şi am verificat ca uşa să fie bine închisă. A doua zi dimineaţă, stăpîna casei s-a arătat amabilă şi vorbăreaţă:

— Va să zică l-ai văzut pe Gilbert aseară. Se-nţelege că nu doarme în bufet decît atunci cînd primim în gazdă artişti de la teatru.

Atunci mi-am dat seama cu groază că dormisem în patul lui Gilbert.

— Da, am răspuns şi i-am vorbit cu un entuziasm măsurat, despre posibilităţile lui de a intra la circ.

Ea mă aproba dînd din cap.

— Ne-am gîndit şi noi de multe ori la asta.

Însufleţirea mea - sau ce-o fi fost - păru să-i placă proprietăresei şi înainte de plecare am intrat în bucătărie să-mi iau rămas bun de la Gilbert. Străduindu-mă să par cît mai degajat, i-am strîns mîna mare şi bătătorită, iar el mi-a strîns-o cu blîndeţe pe-a mea.

***

După patruzeci de săptămîni în provincie, ne-am întors să mai jucăm vreo opt săptămîni prin toate suburbiile Londrei. *Sherlock Holmes* bucurîndu-se de un succes formidabil, avea să înceapă un al doilea turneu, trei săptămîni după terminarea primului.

Sydney şi cu mine am hotărît să renunţăm la locuinţa din Pownall Terrace şi să închiriem una mai acătării pe Kennington Road; asemenea şarpelui, voiam să năpîrlim, să lepădăm orice urmă a trecutului.

Am vorbit cu administratorul despre Sydney, pentru un rolişor în apropiatul turneu cu *Sherlock Holmes*, şi i l-a dat - treizeci şi cinci de şilingi pe săptămînă! De data asta am plecat împreună în turneu.

Sydney îi scria mamei în fiecare săptămînă şi, către sfîrşitul celui de-al doilea turneu, am primit o scrisoare de la Cane Hill, înştiinţîndu-ne că se restabilise complet. Era o veste îmbucurătoare. Am aranjat imediat să i se dea drumul ca să ne întîlnim la Reading. Pentru sărbătorirea evenimentului, am luat un apartament de lux, compus din două camere şi un salon cu pian, i-am împodobit camera cu flori şi în plus am comandat o cină gustoasă.

Sydney şi cu mine ne-am dus s-o aşteptăm la gară, încordaţi şi fericiţi; şi totuşi mă întrebam cu oarecare spaimă cum avea să-şi reia locul în viaţa noastră, ştiind că înţelegerea perfectă de altădată n-o vom mai regăsi niciodată.

În cele din urmă sosi şi trenul. Tulburaţi şi şovăitori, cercetam chipurile călătorilor ce coborau din vagoane. Iat-o

în sfîrşit şi pe mama, zîmbitoare, îndreptîndu-se către noi cu un mers liniştit. Nu s-a arătat prea emoţionată cînd ne-am repezit s-o întîmpinăm, dar ne-a primit cu un tact plin de afecţiune. Era clar că şi ea avea nevoie de o perioadă de adaptare.

În trăsură, în drum spre casă, am vorbit despre tot felul de lucruri, mai mult sau mai puţin importante.

După ce i-am arătat, bucuroşi, apartamentul şi florile din camera ei, ne-am pomenit în salon, privindu-ne cu răsuflarea tăiată. Era o zi cu soare, apartamentul nostru dădea pe o stradă liniştită, dar tăcerea ni se părea acum apăsătoare şi cu toată dorinţa mea de a fi fericit, m-am simţit copleşit de gînduri negre. Biata mama, care cerea atît de puţin de la viaţă ca să fie veselă şi plină de însufleţire, îmi amintea de trecutul meu nefericit - şi doar era ultima persoană din lume care putea să-mi inspire asemenea gînduri. Dar am făcut tot ce-mi stătea în putinţă ca să-mi ascund simţămintele. Îmbătrînise puţin şi cîştigase în greutate. Fusesem întotdeauna mîndru de înfăţişarea mamei şi de felul cum se îmbrăca şi aş fi vrut s-o arăt colegilor în lumina ei cea mai bună, dar acum mi se părea mai puţin îngrijită. Cred că-mi ghicise teama, căci se întoarse către mine întrebătoare.

Timid, i-am aranjat o şuviţă de păr.

— Înainte de a-i cunoaşte pe membrii trupei, i-am spus zîmbind, vreau să arăţi cît mai bine.

M-a privit, apoi şi-a luat puful şi s-a pudrat.

— Sînt fericită că sînt în viaţă, mi-e de ajuns atît, spuse ea cu însufleţire.

Nu ne-a trebuit mult ca să ne simţim iarăşi bine împreună şi tristeţea mea s-a risipit.

Ea înţelegea mai bine decît noi că am depăşit intimitatea pe care o ştia de pe cînd eram copii, ceea ce ne-o făcea şi mai dragă. În timpul turneului, se ocupa de tîrguieli, aducînd acasă fructe şi delicatese şi, întotdeauna, cîteva flori. Căci, oricît de săraci fusesem altădată, ea izbutea să

cumpere în fiecare sîmbătă seara cînd făcea piaţa, mixandre de un penny. Uneori era tăcută şi rezervată şi detaşarea ei mă întrista. Se comporta de parcă ar fi fost mai degrabă un oaspete decît mama noastră.

După o lună s-a hotărît să se întoarcă la Londra, căci era nerăbdătoare să se instaleze, aşa încît să găsim un cămin la întoarcerea noastră din turneu; de altfel, cum spunea ea, era mai puţin costisitor decît să călătorească mereu şi să plătim de fiecare dată un bilet în plus.

A închiriat apartamentul de deasupra frizeriei de pe Chester Street, unde mai locuisem o dată şi cu zece lire cumpără mobile în rate. Încăperile nu erau spaţioase ca cele de la Versailles şi nici aşa de elegante; dar ea făcu minuni îmbrăcînd cu creton lăzi de portocale, făcîndu-le să pară nişte comode. Sydney şi cu mine cîştigam împreună patru lire şi cinci şilingi pe săptămînă, din care îi trimiteam mamei o liră şi cinei şilingi.

Ne-am întors după cel de-al doilea turneu şi am stat vreo cîteva săptămîni cu ea. Deşi eram fericiţi împreună, ne-am simţit mulţumiţi în sinea noastră să plecăm iarăşi în turneu, căci în Chester Street nu aveam confortul apartamentelor din provincie, toate acele mici comodităţi cu care amîndoi ne obişnuisem. Fapt de care mama îşi dădea seama fără îndoială. Cînd a venit să ne conducă la gară, căuta să pară veselă, dar ni s-a părut îngîndurată, aşa cum stătea pe peron zîmbind şi fluturînd batista pe cînd trenul se punea în mişcare.

În timpul celui de-al treilea turneu, mama ne-a scris că Louise, la care Sydney şi cu mine locuisem în casa de pe Kennington Road, murise, printr-o ironie a soartei, la azilul din cartierul Lambeth, chiar acolo unde fusesem închişi şi noi. Nu mai trăise decît patru ani după moartea tatii, lăsîndu-l orfan pe micuţul ei fiu, care şi el fusese trimis la aceeaşi şcoală din Hanwell unde fusesem şi eu cu Sydney.

Mama ne scria că se dusese să-l vadă pe băiat, explicîndu-i cine era, că Sydney şi cu mine locuisem cu el,

cu tatăl şi mama lui pe Kennington Road. Dar abia dacă-şi mai aducea aminte, căci nu avea pe atunci decît patru ani. Nu şi-l mai amintea de loc pe tatăl lui. Avea zece ani acum. Purta numele de fată al Louisei şi, atît cît putuse mama să afle, nu avea rude. Îl descria ca fiind un băiat frumuşel, foarte liniştit, timid şi preocupat. Îi adusese o pungă de bomboane, portocale şi mere şi-i promisese că va veni să-l vadă cu regularitate, ceea ce cred că a şi făcut pînă cînd s-a îmbolnăvit din nou şi a fost internată iarăşi la Cane Hill.

Această veste ne-a lovit ca un trăznet. N-am aflat niciodată amănuntele. N-am primit decît o scurtă înştiinţare oficială că a fost găsită rătăcind pe străzi şi vorbind fără şir. Nu puteam face altceva decît să acceptăm destinul bietei noastre mame. Nu şi-a mai revenit niciodată pe de-a-ntregul. Ani de zile a lîncezit la Cane Hill pînă cînd ne-am putut permite s-o internăm într-un sanatoriu.

Uneori zeii potrivnici ostenesc şi fac dovadă de oarecare îndurare, cum s-a întîmplat şi cu mama. Ultimii şapte ani ai vieţii avea să-i trăiască în confort, înconjurată de flori şi soare şi să-i vadă pe băieţii ei cei mari bucurîndu-se de o celebritate şi de-o avere depăşind tot ce-şi putuse închipui vreodată.

***

Din cauza turneului nostru cu *Sherlock Holmes*, au mai trecut multe săptămîni înainte ca Sydney şi cu mine s-o putem revedea pe mama. Turneul cu trupa lui Frohman s-a întrerupt. Atunci domnul Harry York, proprietarul Teatrului regal din Blackburn, a cumpărat drepturile pentru *Sherlock Holmes* de la Frohman în vederea reprezentării în oraşe mai mici. Sydney şi cu mine am fost angajaţi în noua trupă, dar venitul nostru a fost micşorat la treizeci şi cinci de şilingi pentru fiecare.

Era trist să joci în orăşelele din nord cu o companie aproape necunoscută. Cu toate acestea, comparaţia dintre

actuala trupă şi cea dinainte mi-a ascuţit spiritul critic. Mă străduiam să nu fac nici o remarcă, dar în timpul repetiţiilor, în zelul meu de a-l ajuta pe noul regizor, care-mi punea tot felul de întrebări cu privire la jocul de scenă, la înlănţuirea replicilor, la gesturi şi la mimică, îi spuneam cum se lucra în trupa lui Frohman. Ceea ce, bineînţeles, nu m-a făcut prea popular printre actori, care mă socoteau un puşti nesuferit. După cît va timp, un nou regizor mă luă la ochi şi mă amendă cu zece şilingi pentru un nasture care-mi lipsea de la uniformă, după ce mă avertizase de mai multe ori.

William Gillete, autorul lui *Sherlock Holmes*, veni la Londra împreună cu Marie Doro, ca să joace o piesă intitulată *Clarissa*, pe care o scrisese el. Criticii nu s-au arătat de loc îngăduitori nici faţă de piesă, nici faţă de dicţiunea lui Gillette, ceea ce-l făcu să scrie o piesă într-un act, *Trista situaţie a lui Sherlock Holmes*, în care el nu rostea nici un cuvînt. Nu erau decît trei roluri, o nebună, Holmes şi slujitorul lui. A fost o adevărată mană cerească telegrama domnului Postance, impresarul lui Gillette, întrebîndu-mă dacă puteam veni la Londra să joc în această piesă scurtă, rolul lui Billie, împreună cu William Gillette.

Tremuram de emoţie, căci nu ştiam dacă Billie va putea fi înlocuit în turneu, într-un timp atît de scurt şi zile întregi am trăit într-o aşteptare dureroasă. Dar pînă la urmă s-a găsit un alt Billie.

Însemna o adevărată renaştere pentru mine să mă întorc la Londra, să joc într-un teatru din West End. Cel mai mic incident mă înfiora: sosirea mea seara la teatrul Ducele de York şi întîlnirea cu domnul Postance, regizorul care m-a dus în cabina domnului Gillette, precum şi cuvintele acestuia după ce i-am fost prezentat: „Vrei să joci în Sherlock Holmes cu mine?” Şi explozia de entuziasm, nervos aproape, cu care am răspuns: „O, sigur că da, domnule Gillette!” A doua zi dimineaţă, aşteptînd pe scenă ora repetiţiei, am văzut-o pentru prima oară pe Marie Doro,

îmbrăcată cu cea mai încîntătoare rochie albă de vară. Ce impresie neaşteptată să vezi o fiinţă atît de frumoasă la o oră atît de matinală! Venise cu trăsura, descoperise o pată de cerneală pe rochie şi voia să ştie dacă accesoristul n-avea o substanţă de scos petele şi cum acesta nu era prea sigur, ea exclama cu cea mai încîntătoare expresie de enervare: „O, dar e îngrozitor!”

9. Marie Doro în *Sherlock Holmes*

Era de-o frumuseţe atît de copleşitoare, încît mi-era necaz pe ea. Îi reproşam buzele gingaşe şi bosumflate, dinţii albi şi regulaţi, bărbia-i adorabilă, părul negru ca pana corbului şi ochii căprui închis. Îi reproşam enervarea prefăcută şi farmecul pe care-l degaja. În tot timpul discuţiei cu accesoristul nu păru să remarce prezenţa mea, deşi eram chiar acolo, cu gura căscată, împietrit în faţa ei. Împlinisem şaisprezece ani şi vecinătatea acestei frumuseţi radioase mi-a trezit dorinţa nestrămutată să nu mă las subjugat de ea. Dar, doamne Dumnezeule, cît era de frumoasă! Mă îndrăgostisem de la prima vedere.

În *Trista situaţie a lui Sherlock Holmes*, Irene Vanbrugh, o actriţă deosebit de înzestrată, juca rolul nebunei; vorbea

mereu, în timp ce Holmes nu făcea decît să stea pe scaun şi să asculte. În felul acesta înţelegea el să-şi bată joc de critici. Eu rosteam primele replici: intram val-vîrtej în apartamentul lui Sherlock Holmes, ţinîndu-mă de clanţă cu putere, în timp ce nebuna lovea în uşi cu pumnii apoi, pe cînd încercam cu sufletul la gură să-i explic lui Sherlock Holmes situaţia, nebuna dădea buzna înăuntru! Timp de douăzeci de minute nu contenea să înşire vrute şi nevrute cu privire la un caz pe care dorea să i-l încredinţeze. Pe furiş, Holmes scria un bileţel, suna şi mi-l dădea mie. Puţin mai tîrziu, doi găligani zdraveni o duceau pe cucoană, lăsîndu-ne pe Holmes şi pe mine singuri; iar eu remarcam în concluzie: „Aţi avut dreptate, domnule, acolo era azilul.”

Criticii au gustat gluma, dar *Clarissa*, piesa pe care Gillette o scrisese pentru Marie Doro, s-a dovedit a fi un eşec. Apreciind frumuseţea Mariei, ei declarară că nu era de ajuns ca să salveze o melodramă înfiorătoare, aşa încît Gillette încheie stagiunea reluînd *Sherlock Holmes*, unde am fost angajat pentru rolul lui Billie.

Eram atît de tulburat la ideea să joc alături de celebrul William Gillette, încît uitasem să mă interesez de condiţii. La sfîrşitul săptămînii, domnul Postance se apropie cu un aer spăşit, cu un plic în mină.

— Mă jenez într-adevăr să-ţi dau aşa de puţin, dar la agenţia Frohman mi s-a spus să-ţi plătesc tot atît cît ai primit şi pînă acum: două lire şi zece şilingi.

A fost o surpriză plăcută.

La repetiţiile cu *Holmes*, ara întîlnit-o din nou pe Marie Doro - mai frumoasă ca oricînd! - şi în ciuda hotărîrii mele de a nu mă lăsa cucerit de ea, am început să mă cufund tot mai adînc în hăţişurile disperate ale unei pasiuni tăinuite. Mi-era silă de această slăbiciune a mea, mi-era ciudă că n-am nici un pic de tărie. Eram pătruns de simţăminte echivoce: o uram şi o iubeam în acelaşi timp. Şi, pe deasupra, era fermecătoare şi cît se poate de îndatoritoare.

În *Sherlock Holmes*, juca rolul lui Alice Faulkner, dar n-aveam nici o scenă împreună. Aşteptam totuşi, calculînd clipa în care puteam s-o întîlnesc pe scară şi să-i şoptesc un „bună seara” cu vocea sugrumată, la care ea răspundea vesel: „bună seara”. Asta a fost tot ce s-a petrecut între noi.

Sherlock Holmes s-a bucurat de un succes fulgerător. Regina Alexandra a asistat la una din reprezentaţii; în lojă mai erau regele Greciei şi prinţul Christian. După toate aparenţele, prinţul îi explica regelui piesa şi în momentul de cea mai mare tensiune, cînd Holmes şi cu mine ne aflam singuri pe scenă, o voce tunătoare şi cu accent puternic răsună în sală: „Nu-mi povesti! Nu-mi povesti!”

Dion Boucicault îşi avea biroul la teatrul Ducele de York şi în trecere mă bătu încurajator pe umăr; ca şi Hali Cîine, care venea deseori în culise să vadă pe Gillette. O dată, m-am bucurat chiar de zîmbetul lordului Kitchener.

În timpul spectacolelor cu *Sherlock Holmes*, a murit Sir Henry Irving şi am asistat la înmormîntare, la Westminster Abbey. Deoarece eram actor în West End, mi s-a dat un permis special de care mă simţeam foarte mîndru. În timpul slujbei, am stat între Lewis Waller, plin de gravitate, pe atunci idolul romantic al teatrelor londoneze şi „doctorul” Walford Bodie, celebru pentru rolurile lui de chirurg, care nu făcea să curgă nici o picătură de sînge şi pe care l-am parodiat mai tîrziu într-un număr de music-hall.

10. În rolul doctorului Walford Bodie

Waller îşi punea în evidenţă, cu această ocazie, splendidul său profil, stînd ţeapăn, fără să privească nici în dreapta nici în stînga. În schimb, „doctorul” Bodie, ca să vadă mai bine momentul coborîrii coşciugului în criptă, nu contenea să calce pe mormîntul unui duce, sub privirea indignată a domnului Waller. În ce mă priveşte, am renunţat să mai văd ceva şi m-am aşezat, resemnîndu-mă să privesc spatele celor din faţa mea.

Două săptămîni înainte de ultimul spectacol cu *Sherlock Holmes*, domnul Boucicault mi-a dat o scrisoare de recomandare pentru domnul şi doamna Kendal, celebri pe atunci, în speranţa că voi obţine un rol în noua lor piesă. Tocmai încheiaseră cu succes o serie de reprezentaţii la teatrul St James. Întîlnirea cu doamna Kendal se fixase pentru ora zece dimineaţa în foaierul teatrului. Era în întîrziere cu douăzeci de minute. În cele din urmă, o siluetă îşi făcu apariţia, venind din stradă: era doamna Kendal, o persoană corpolentă şi impunătoare care mă întîmpină astfel:

— Aşadar, dumneata eşti băiatul! Vom pleca în curînd în turneu cu o nouă piesă şi aş vrea să te ascult citindu-ţi rolul. Dar acum sîntem foarte ocupaţi. Vrei să vii mîine dimineaţă la aceeaşi oră?

— Îmi pare rău, doamnă, am răspuns cu răceală, dar nu pot să accept nici un rol în afara Londrei.

Apoi mi-am ridicat pălăria, am ieşit din foaier, am oprit o trăsură care trecea - şi timp de zece luni am rămas fără lucru.

În seara ultimei reprezentaţii cu *Sherlock Holmes* la teatrul Ducele de York, după care Marie Doro urma să se întoarcă în America, am plecat singur, încercînd să-mi înec disperarea în alcool. Am revăzut-o pe Marie peste doi sau trei ani la Philadelphia. Prezida deschiderea unui nou teatru unde eu jucam în trupa lui Karno. Era tot aşa de frumoasă. Din culise, o priveam de sub machiajul meu, în timp ce rostea un mic discurs, dar eram prea timid ca să mă duc s-o salut.

O dată cu reprezentaţiile cu *Sherlock Holmes* la Londra, lua sfîrşit şi turneul, aşa încît Sydney şi cu mine ne-am pomenit fără lucru. Dar Sydney n-a pierdut timpul căutînd altceva. În urma unui anunţ în *Era*, o revistă de teatru, s-a angajat în trupa de comedianţi acrobaţi a lui Charlie Manon. În vremea aceea, numeroase trupe cutreierau music-hall-urile: *Funcţionarii de bancă* ai lui Charlie Baldwin, *Brutarii lunatici* ai lui Joe Boganny şi trupa Boicette, toate formate din mimi. Şi deşi jucau comedie burlescă, aveau un acompaniament muzical foarte reuşit, ca pentru balet, ceea ce-i făcea deosebit de apreciaţi. Cu totul remarcabilă era trupa lui Fred Karno, cu un vast repertoriu de comedie. În titlul fiecăreia din ele figura cuvîntul „pasăre”. Erau astfel *Păsările închise în colivie*, *Păsările matinale*, *Păsările rău prevestitoare* etc. Pornind de la aceste trei sketch-uri, Karno puse bazele unei antreprize teatrale de peste treizeci de companii, cu un repertoriu mergînd de la pantomime de Crăciun pînă la comedii muzicale, unde s-au format actori strălucitţi şi comici ca Fred Kitchen, George Graves, Harry Weldon, Billie Reeves, Charlie Bell şi mulţi alţii.

În timp ce Sydney lucra în trupa lui Manon, Fred Karno l-a văzut şi l-a angajat plătindu-i patru lire pe lună. Cu patru ani mai mic decît Sydney, nu eram potrivit pentru nici un gen de teatru, nefiind nici copil, nici june prim. Dar pusesem ceva bani de-o parte şi cînd Sydney era plecat în turneu, eu rămîneam la Londra şi-mi încercam norocul la curse.

6

Ajunsesem la vîrstă dificilă şi ingrată a adolescenţei şi eram cuprins de aceleaşi simţăminte ca toţi băieţii între şaisprezece şi optsprezece ani. Aveam cultul curajului şi al melodramei, eram un visător gata să mă înduioşez, urînd viaţa dar iubind-o în acelaşi timp, într-un cuvînt, sufletul meu era prins într-o crisalidă, ţîşnind în bruşte zvîcniri de maturitate. Zăboveam în acest labirint de oglinzi deformante, ambiţia mea manifestîndu-se doar prin scurte izbucniri. Cuvîntul „artă” nu apărea niciodată în mintea sau vocabularul meu. Pentru mine totul era un mod de existenţă şi nimic mai mult.

Trăiam singur în ceaţă şi confuzie. Această perioadă a fost străbătută bineînţeles de femei de moravuri uşoare şi chefuri ocazionale, dar nici vinul, nici escapadele, nici cîntecele nu m-au interesat prea mult. Ceea ce doream cu adevărat era romantismul şi aventura.

Înţeleg foarte bine atitudinea psihologică a acelui „teddy boy” (golan), îmbrăcat după moda eduardiană; la fel ca noi toţi, doreşte şi el să fie băgat în scamă, să ducă o viaţă romantică şi străbătută de drame. De ce n-ar avea şi el momentele lui de şotii şi teribilism, ca un licean care hoinăreşte noaptea, provocînd scandaluri. Nu e firesc ca atunci cînd îi vede pe cei din aşa-zisa înaltă societate afişînd o atitudine teribilistă, să vrea şi el acelaşi lucru?

El ştie că maşina se supune voinţei lui, tot aşa cum se supune voinţei oricărei clase; nu e nevoie de o mentalitate specială pentru a schimba vitezele sau a apăsa pe un buton. În această epocă de nebunie, nu este el la fel de redutabil ca un Lancelot, ca un aristocrat sau ca un savant, gestul lui nu-i tot atît de puternic în a distruge un oraş ca o armată napoleoniană? Nu este el o adevărată pasăre phoenix ce

renaşte din cenuşa unei clase conducătoare delicvente; şi poate că atitudinea lui se datoreşte unor simţăminte inconştiente: că omul nu-i decît un animal pe jumătate îmblînzit care timp de generaţii i-a stăpînit pe ceilalţi prin înşelăciune, cruzime şi violenţă? Dar, vorba lui Bernard Shaw: „Bat şi eu cîmpii ca omul copleşit de necazuri”.

Am izbutit în cele din urmă să găsesc de lucru la circul Casey într-un scheci burlesc despre Dick Turpin, bandit de drumul mare şi despre „doctorul” Walford Bodie. Cu „doctorul Bodie” am avut ceva succes, căci era mai mult decît o comedie ordinară; era parodierea unui profesor, unui erudit şi am avut fericita idee să-mi compun exact masca lui. Eram vedeta trupei şi cîştigam trei lire pe săptămînă. Mai era şi o bandă de puşti care făceau pe oamenii mari într-o scenă de stradă; era, după părerea mea, un spectacol de foarte proastă calitate, dar îmi dădea ocazia să-mi desăvîrşesc meseria de comediant.

Circul Casey odată ajuns la Londra, şase dintre noi am tras pe Kennington Road la pensiunea doamnei Fields, o văduvă bătrînă de şaizeci şi cinci de ani, cu trei fete: Frederica, Thelma şi Phoebe. Frederica era măritată cu un ebenist rus, un om cumsecade dar tare urît, cu o faţă latră de tătar, părul şi mustaţa blonde şi un uşor strabism. Toţi şase luam masa în bucătărie şi am ajuns să cunoaştem foarte bine familia. Cînd Sydney lucra la Londra, locuia şi el tot acolo.

Cînd, în cele din urmă am părăsit circul Casey, m-am întors pe Kennington Road, locuind în continuare la familia Fields. Bătrîna doamnă era bună, răbdătoare şi harnică; singurul ei cîştig venea de la odăile pe care le dădea cu chirie. Frederica, fiind căsătorită, era întreţinută de soţul ei. Thelma şi Phoebe ajutau la treburile casei. Phoebe avea cincisprezece ani şi era frumoasă. Avea trăsături prelungi şi acviline, iar eu mă simţeam subjugat de ea, atît din punct de vedere fizic cît şi sentimental; am rezistat însă acestei din urmă înclinări, deoarece nu împlinisem încă

şaptesprezece ani şi intenţiile mele faţă de fete nu erau tocmai curate. Iar Phoebe era serioasă şi nimic nu s-a petrecut între noi. S-a apropiat de mine şi am devenit foarte buni prieteni.

Cei din familia Fields erau iuţi la mînie şi din cînd în cînd certuri aprinse izbucneau între ei. Pricina era de obicei desemnarea celei căreia îi venea rîndul să facă menajul. Thelma, care avea vreo douăzeci de ani, îşi dădea aere de cucoană mare, era leneşă şi pretindea mereu că e rîndul Fredericăi sau al lui Phoebe. Discuţia degenera într-o adevărată scenă, în cursul căreia ieşeau la iveală reproşuri uitate, şi secrete de familie erau astfel date în vileag cui voia să le asculte. Doamna Fields dezvăluia, de exemplu, că de cînd Thelma fugise cu un tînăr avocat din Liverpool, se credea o doamnă şi socotea că nu-i de rangul ei să se mai ocupe de gospodărie, încheind printr-o tiradă: „Mă rog, dacă eşti într-adevăr cucoană, şterge-o repede şi du-te înapoi la avocatul tău din Liverpool... numai că nu te mai vrea". Şi pentru a-şi întări spusele, lua o ceaşcă de ceai şi dădea cu ea de pămînt. În timp ce Thelma stătea în continuare la masă, imperturbabilă ca o adevărată lady. Apoi, calmă, lua la rîndul ei o ceaşcă şi făcea la fel, lăsînd-o pur şi simplu să cadă pe podea şi spunînd: „Şi eu pot să-mi ies din fire", şi arunca pe jos încă o ceaşcă şi încă una, pînă cînd podeaua se umplea de cioburi. „Şi eu pot să fac scene!" Biata maică-sa şi surorile o priveau descumpănite. „Uite-te la ea! Uite-te ce face! gemea mama. Poftim! Sparge-o şi pe-asta!" spunea ea, întinzîndu-i Thelmei zaharniţa, pe care Thelma o lua şi, liniştită, o lăsa să cadă la pămînt.

În asemenea cazuri, arbitrul era Phoebe. Dreaptă şi nepărtinitoare, ea se bucura de respectul familiei şi de obicei punea capăt discuţiei oferindu-se să facă ea toată treaba, ceea ce Thelma refuza.

Eram fără lucru de aproape trei luni şi mă ţinea Sydney, plătindu-i doamnei Fields paisprezece şilingi pe săptămînă

pentru casa şi masa mea. El devenise una din vedetele trupei lui Fred Karno, căruia îi vorbise adeseori despre talentatul lui frăţior, dar Karno nici nu voia să audă de mine socotindu-mă prea tînăr.

Pe-atunci, actorii evrei erau vedetele Londrei şi m-am gîndit să-mi ascund tinereţea purtînd favoriţi. Sydney mi-a dat două lire pe care le-am investit în aranjamente muzicale de cîntece şi în dialoguri comice luate dintr-o culegere americană de umor, intitulată Madison's Budget. Am repetat săptămîni de-a rîndul, jucînd în faţa familiei Fields. Ei mă ascultau cu atenţie şi mă încurajau, dar nimic mai mult.

Obţinusem un angajament de probă, fără plată, timp de-o săptămînă, la music-hall-ul Forester, un teatru mic de pe lîngă Mile End Road, în plin cartier evreiesc. Mai jucasem acolo cu circul Casey şi direcţiei i se părea că sînt destul de bun ca să mă lase să fac o încercare. Nădejdile şi visurile mele de viitor depindeau de această săptămînă de probă. După Forester, aveam să joc pe toate traseele importante din Anglia. Şi cine ştie? Un an mai tîrziu, aş fi devenit poate un cap de afiş al music-hall-ului. Promisesem întregii familii Fields să le procur bilete spre sfîrşitul săptămînii, cînd numărul meu urma să fie bine pus la punct.

— Cred că n-ai să mai vrei să stai la noi după succes, spuse Phoebe.

— Cum să nu vreau? am răspuns eu îndatoritor.

Luni la ora douăsprezece a avut loc repetiţia cu orchestra pentru cîntece şi legătura dintre scene, unde m-am descurcat onorabil. Dar nu mă gîndisem îndeajuns cum să mă machiez. Nu eram hotărît ce mască să-mi compun. Seara înaintea reprezentaţiei, m-am închis în cabină ore în şir, încercînd în fel şi chip, dar oricîte meşe de păr mi-aş fi pus, nu izbuteam să-mi ascund tinereţea. Cu toate că n-aveam nici o vină, numărul meu părea antisemit, iar glumele erau nu numai răsuflate, dar destul de puţin

convingătoare, la fel ca şi accentul meu evreiesc. Şi, în plus, n-aveam nici un haz.

După primele două-trei glume, publicul începu să azvîrle cu monede, cu coji de portocală, să tropăie şi să huiduie. Întîi n-am înţeles ce se întîmplă. Abia la urmă mi-am dat seama de toată grozăvia situaţiei. Atunci i-am dat drumul şi am început să vorbesc tot mai repede, în timp ce batjocurile, fluierăturile, monezile şi cojile de portocală se înteţeau. Ieşind de pe scenă, n-am mai aşteptat verdictul direcţiei; m-am dus direct în cabină, mi-am şters machiajul, am plecat din teatru şi n-am mai revenit niciodată, nici măcar să-mi iau partiturile.

Era tîrziu cînd am ajuns în Kennington Road şi mi-a părut bine că familia Fields se culcase. Dimineaţa la micul dejun, doamna Fields dorea să ştie cum fusese reprezentaţia. Am făcut pe indiferentul: „Foarte bine, dar mai e nevoie de cîteva modificări.” Mi-a spus că şi Phoebe fusese să mă vadă, dar nu le povestise nimic, căci fusese prea obosită şi se dusese direct la culcare. Cînd am văzut-o pe Phoebe, n-a făcut nici o aluzie şi nici eu, nici doamna Fields, şi nici un alt membru al familiei n-a mai deschis vreodată vorba despre aceasta, după cum nimeni nu s-a arătat cîtuşi de puţin surprins văzînd că nu mai continuu săptămînă de probă.

Din fericire, Sydney era în turneu, ceea ce m-a scutit de încercarea penibilă de a-i povesti ce se petrecuse; dar pesemne că familia Fields îi relatase întîmplarea, căci nu m-a întrebat nimic. Am făcut tot posibilul ca să uit acea seară îngrozitoare, dar ea mi-a zdruncinat pentru multă vreme încrederea în mine. Teribilă experienţă, care m-a învăţat să mă văd într-o lumină mai adevărată; am înţeles că nu eram actor de music-hall, că nu aveam încă priză la public, nu cream o intimitate între el şi mine; m-am consolat spunîndu-mi că eram un actor de compoziţie. Aveam să mai cunosc cîteva decepţii înainte de a mă ţine pe propriile picioare, profesional vorbind.

La şaptesprezece ani, am făcut pe junele prim într-un scheci intitulat Maiorul vesel, o experienţă jalnică şi penibilă care n-a durat decît o săptămînă. Vedeta, soţia mea, era o femeie de vreo cincizeci de ani. În fiecare seară intra clătinîndu-se pe scenă, mirosind a băutură cale de-o poştă, iar eu, soţul entuziast şi iubitor, trebuia s-o iau în braţe şi s-o sărut. Această grea încercare m-a lecuit de orice ambiţie de a face pe junele prim.

Am încercat apoi să devin autor. Am scris un scheci comic intitulat *Doisprezece oameni drepţi*, o scenetă burlescă despre un juriu deliberînd un caz de încălcare a promisiunii de căsătorie. Unul dintre juraţi era surdo-mut, un altul beţiv, iar al treilea un medic şarlatan. I-am vîndut ideea lui Charcoate, un hipnotizator de vodevil care era în stare să hipnotizeze un confrate ce se oferea drept cal de bătaie şi să-l facă să traverseze oraşul pe capra unei trăsuri, cu ochii legaţi, în timp ce el, aşezat în spate, continua să-i facă pase. Mi-a dat trei lire pentru textul meu, cu condiţia să-l regizez. Am angajat actori şi am repetat în sala clubului de deasupra birtului „Cornul de vînătoare”, de pe Kennington Road. Un actor bătrîn şi cîrcotaş a spus că sceneta era nu numai prost scrisă, dar şi stupidă.

A treia zi, în toiul repetiţiilor, am primit un bilet de la Charcoate în care-mi spunea că hotărîse să nu mai monteze sceneta mea. Cum nu prea eram curajos de felul meu am pus scrisoarea în buzunar şi am continuat repetiţiile. Nu-mi venea să le spun actorilor. În schimb, la ora prînzului i-am poftit la noi, sub cuvînt că fratele meu doreşte să le vorbească. L-am luat pe Sydney de-o parte în dormitor şi i-am arătat biletul. L-a citit şi mi-a spus:

— Şi cum, nu le-ai comunicat nimic?

— Nu, am murmurat eu.

— Ei bine, spune-le.

— Nu pot. Nu pot - după ce i-am pus să repete trei zile pe gratis.

— Dar tu n-ai nici o vină, răspunse Sydney. Du-te şi spune-le, strigă el.

M-am pierdut cu firea şi am început să plîng.

— Ce să le spun?

— Nu fi prost!

Se ridică, trecu în odaia de alături şi le arătă scrisoarea lui Charcoate, explicîndu-le ce se întîmplase, apoi ne duse pe toţi la birtul din colţ să luăm un sandviş şi să bem ceva.

De la actori nu ştii niciodată la ce să te aştepţi. Bătrînul cîrcotaş care bombănise tot timpul se arătă cel mai înţelegător şi izbucni în rîs cînd Sydney le povesti în ce hal eram.

— Doar nu-i vina ta, băiete, spuse el, bătîndu-mă pe spate. Hoţul ăla bătrîn de Charcoate!

***

După eşecul de la Forester, toate încercările mele au dat greş. Totuşi tinereţea te face extraordinar de optimist, căci îţi dai seama din instinct că ghinionul nu durează mult şi că o perioadă lungă de neşansă este tot atît de puţin probabilă ca şi drumul drept şi îngust al virtuţii. Şi într-un caz şi în altul, trebuie să survină o cotitură la un moment dat.

Şi într-adevăr norocul meu se schimbă. Într-o zi Sydney mă înştiinţă că domnul Karno vrea să mă vadă. Era, îmi spuse Sydney, nemulţumit de unul din actori, care-i dădea replica domnului Harry Weldon, în *Meciul de fotbal*, unul din scheciurile lui Karno care avea cel mai mare succes. Weldon era un comic foarte popular şi aşa a rămas pînă la moarte, prin anii 1930.

Domnul Karno era mic de statură, bondoc şi bronzat, cu nişte ochi vii, scăpărători, care te examinau tot timpul. Începuse ca acrobat la bară fixă, apoi şi-a asociat trei comedianţi. Acest cvartet a format nucleul scheciurilor sale vesele. Era el însuşi un excelent actor comic şi a creat

numeroase roluri. A continuat să joace chiar după ce avea alte cinci trupe în turneu.

11. Domnul şi doamna Fred Karno (stînga) pe vasul lor, la Tagg's Island

Unul din membri fondatori povestea în ce condiţii s-a pensionat Karno. Într-o seară la Manchester, la sfîrşitul unei reprezentaţii, actorii s-au plîns de el că nu dă replicile la timp, ratînd astfel efectele comice. Karno, care la data aceea strînsese cincizeci de mii de lire sterline graţie celor cinci trupe ale sale, declară:

— Foarte bine, dragii mei, dacă aşa credeţi voi, mă dau bătut!

Apoi scoţîndu-şi peruca, o aruncă pe masa de toaletă şi zîmbi:

— Puteţi să consideraţi că mi-am dat demisia!

Casa lui era în Camberwell[6], pe Coldharbour Lane; alături se afla un hambar în care depozita decorurile celor

douăzeci de producţii. Tot acolo erau şi birourile. Cînd am sosit, m-a primit cu căldură.

— Sydney mi-a spus cît de înzestrat eşti, mi se adresă el. Crezi că ai putea să joci cu Harry Weldon în *Meciul de fotbal*?

Harry Weldon era angajat în condiţii speciale, cu un onorariu de treizeci şi patru de lire pe săptămînă.

— Nu-mi lipseşte decît prilejul, am spus cu plin de încredere.

El zîmbi:

— Şaptesprezece ani e foarte puţin, şi nici pe aceia nu-i arăţi.

Am ridicat nepăsător din umeri:

— Asta nu-i decît o problemă de machiaj.

Karno izbucni în rîs. Felul cum am ridicat din umeri, i-a mărturisit el mai tîrziu lui Sydney, l-a făcut să mă angajeze.

— Bine, să vedem de ce eşti în stare, mi-a spus el.

Era vorba de un angajament de probă de două săptămîni, cu trei lire şi zece şilingi pe săptămînă şi, dacă mă dovedeam corespunzător, urma să mi se semneze un contract pe un an.

***

Aveam timp o săptămînă să studiez rolul înaintea premierei de la Coliseul din Londra. Karno îmi spuse să mă duc la teatrul Shepherd's Bush Empire, unde se dădea *Meciul de fotbal*, ca să urmăresc actorul al cărui rol urma să-l joc. Trebuie să recunosc că era plicticos şi stîngaci şi, fără falsă modestie, ştiam că sînt în stare de ceva mai bun. Rolul trebuia interpretat într-un stil mai burlesc şi m-am hotărît să-l joc întocmai.

Nu mi s-au dat decît două repetiţii, căci domnul Weldon nu dispunea de timp mai mult, la drept vorbind, era de-a dreptul plictisit, deoarece aceste repetiţii îl împiedicau să se ducă la golf.

La repetiţii, n-am prea făcut impresie. Cum citeam greu, mi s-a părut că Weldon avea rezerve în privinţa aptitudinilor mele. Sydney care jucase acelaşi rol, ar fi putut să mă ajute, dacă ar fi fost la Londra, dar se afla în turneu cu un alt spectacol.

Cu toate că *Meciul de fotbal* era o scenetă burlescă, nimeni nu rîdea înainte de apariţia lui Weldon. Totul era intrarea lui şi, bineînţeles, Weldon, actor excelent, nu contenea să stîrnească rîsul publicului din momentul apariţiei sale pe scenă.

În seara premierei la Coliseu, aveam nervii încordaţi ca arcul unui ceasornic. Pentru mine, seara aceasta trebuia să-mi redea încrederea şi să şteargă ruşinea coşmarului de la Forester. În spatele uriaşei scene, umblam cu paşi mari încoace şi-ncolo, rugîndu-mă în gînd, plin de nelinişte şi mai cu seamă de emoţie.

Muzica începu! Cortina se ridică! Pe scenă evolua un grup de gimnaşti. În cele din urmă au părăsit-o, lăsînd scena goală. Acum era rîndul meu. Am înaintat, pradă unui adevărat haos de simţăminte. Sînt împrejurări cînd ori te arăţi la înălţime, ori te prăbuşeşti. Din clipa cînd am păşit pe scenă, m-am simţit uşurat, totul mi-era limpede. Am intrat cu spatele la public, o idee a mea. În felul acesta, aveam o înfăţişare impecabilă, în redingotă, cu joben şi ghetre, şmecherul tipic din epoca eduardiană. Apoi m-am întors, arătîndu-mi nasul roşu. Publicul izbucni în rîs: îl cucerisem. Am ridicat din umeri cu un gest melodramatic, apoi am pocnit din degete şi bălăbănindu-mă, am pornit să străbat scena în diagonală. Pe drum, am alunecat pe un halter. Apoi bastonul mi s-a izbit de un sac de nisip din acelea la care se antrenează boxerii; sacul, pus astfel în mişcare, m-a izbit drept în faţă. M-am clătinat gata să cad, lovindu-mă cu bastonul în frunte. Publicul era în culmea fericirii.

Eram destins şi plin de idei. Aş fi putut continua scena timp de cinci minute, făcînd lumea să rîdă într-una, fără să

rostesc un cuvînt. În toiul plimbărilor mele, au început să-mi cadă pantalonii. Pierdusem un nasture. M-am apucat să-l caut. Am ridicat un obiect imaginar, apoi l-am azvîrlit indignat: „Al dracului iepure, a luat-o la fugă!” Iarăşi rîsete.

Capul lui Harry Weldon apăru din culise ca o lună plină. Nimeni nu rîsese niciodată înainte de intrarea lui în scenă.

Cînd îşi făcu apariţia, i-am apucat mîna cu un gest dramatic şi i-am şoptit: „Repede! Îmi pierd pantalonii! Un ac cu gămălie!” Totul era improvizat. Pregătisem bine publicul pentru intrarea lui Weldon, încît a avut un succes triumfal în seara aceea şi amîndoi am adăugat o serie de replici care au stîrnit rîsul. La căderea cortinei, am ştiut că mă descurcasem bine. Mai mulţi actori mi-au strîns mîna şi m-au felicitat. Îndreptîndu-se către cabina lui, Weldon mă privi peste umăr şi-mi spuse scurt: „A fost foarte bine... perfect!”

În seara aceea, m-am întors acasă pe jos, ca să mă destind. M-am oprit pe podul Westminster şi m-am aplecat să privesc apele sumbre şi mătăsoase. Aş fi vrut să plîng de bucurie, dar nu puteam. Mă tot forţam şi mă schimonoseam, dar lacrimile refuzau să vină. De pe podul Westminster am continuat pînă în Elephant and Castle[7] şi m-am oprit să iau o ceaşcă cu ceai. Aveam poftă să stau de vorbă cu cineva, dar Sydney era plecat în turneu. Să fi fost acolo, să-i pot povesti ce se întîmplase în seara aceea şi tot ce însemna asta pentru mine, mai ales după experienţa de la Forester.

Mi-era imposibil să dorm. Am pornit din nou pe Kennington Gate să mai beau un ceai. Pe drum, nu conteneam să vorbesc şi să rîd de unul singur. Era cinci dimineaţa cînd, sleit, m-am dus să mă culc.

Domnul Karno nu era acolo în prima seară; m-a văzut de-abia la al treilea spectacol, şi publicul m-a aplaudat de cum mi-am făcut apariţia pe scenă. A venit apoi să mă vadă,

numai zîmbete şi mi-a spus să trec pe la el pe la birou a doua zi dimineaţă să semnez contractul.

Nu-i scrisesem lui Sydney să-i povestesc cum a fost la premieră, i-am trimis numai o telegramă laconică: „Semnat contract pentru un an cu patru lire pe săptămînă. Toată dragostea. Charlie”. *Meciul de fotbal* s-a reprezentat la Londra timp de paisprezece săptămîni, apoi am plecat în turneu.

12. Cele cinci trupe în faţa biroului lui Karno, la Camberwell, pregătindu-se să plece în turneu

Weldon interpreta rolul unui neghiob, un ţărănoi din Lancashire cu vorba molcomă. Ceea ce se potrivea foarte bine în nordul Angliei, în sud n-a fost prea bine primit. La Bristol, Cardiff, Plymouth, Southampton, publicul a fost cam rece cu Weldon. În timpul spectacolului, trebuia să-mi tragă o palmă şi să mă lovească puţin. Adică să pară că mă pălmuieşte, în timp ce în culise cineva bătea din palme pentru a produce mai mult efect. Uneori însă mă lovea cu adevărat şi cu o violenţă inutilă provocată, cred, de gelozie.

La Belfast, situaţia ajunsese la paroxism. Criticii îi trăseseră o săpunea lui Weldon, dar pe mine mă lăudaseră. Weldon nu se mai putu abţine şi seara îmi arse un pumn zdravăn care făcu să-mi piară toată buna dispoziţie şi sîngele începu să-mi curgă din nas. I-am spus apoi de la obraz că, dacă mai face aşa ceva, o să-i dau una în cap cu halterele de pe scenă, iar dacă e gelos să nu se răzbune pe mine.

— Eu gelos pe tine? răspunse el cu dispreţ, în timp ce ne îndreptam spre cabine. Dar am mai mult talent în fund decît ai tu în tot trupul!

— Se poate, dar dumneavoastră nu aveţi decît acolo, i-am replicat eu, închizînd repede uşa cabinei.

***

Cînd Sydney s-a întors la Londra, ne-am hotărît să închiriem un apartament pe Brixton Road şi să cheltuim patruzeci de lire ca să-l mobilăm. Ne-am adresat unui negustor de ocazie de pe Newington Butts, explicîndu-i cît eram dispuşi să cheltuim şi că aveam de mobilat patru camere. Patronul se ocupă de noi şi umblă ore întregi ca să ne ajute să găsim adevărate ocazii. În salon am aşezat un covor, iar în celelalte camere, linoleum; de asemenea am cumpărat un divan şi două fotolii de piele. Într-un colţ al salonului am aşezat un paravan maur din lemn traforat, luminat din spate de un bec galben, iar în colţul opus, pe un şevalet aiurit, o acuarelă într-o ramă tot aurită. Tabloul reprezenta un nud, în picioare, pe un piedestal, privind într-o parte peste umăr, în timp ce un pictor bărbos era gata să alunge o muscă de pe şoldul, ei. Acest obiect de artă, precum şi paravanul, mi se părea mie, erau de un efect grozav. În ansamblu, aducea în acelaşi timp cu o tutungerie maură şi cu o casă de toleranţă franceză. Dar nouă ne plăcea foarte mult. Ne-am cumpărat şi o pianină, şi cu toate să depăşisem cu cincisprezece lire bugetul stabilit,

ne alesesem sigur cu nişte mobile grozave. Apartamentul din blocul Glenshaw nr. 15, pe Brixton Road, era refugiul nostru mult iubit. De cîte ori nu ne gîndeam la bucuria de a-l regăsi după cîte un turneu mai lung! Eram acum destul de avuţi ca să-l ajutăm pe bunicul, dîndu-i zece şilingi pe săptămînă; am angajat şi o servitoare care venea de două ori pe săptămînă să cureţe apartamentul, dar aproape nu era nevoie, căci rareori se întîmpla să deranjăm un lucru de la locul lui. Locuiam în el ca într-un templu. Sydney şi cu mine stăteam amîndoi plini de mîndrie în fotoliile uriaşe. Cumpărasem un paravan de bronz pentru cămin, cu o banchetă de piele roşie; eu mă aşezam cînd pe fotoliu cînd pe banchetă, să văd cît sînt de confortabile.

***

La şaisprezece ani, ideile romanţioase mi-erau inspirate de un afiş de teatru reprezentînd o tînără pe o faleză, cu părul răvăşit de vînt. Mă vedeam jucînd golf cu ea - un joc pe care nu pot să-l sufăr - plimbîndu-ne pe dunele umede de rouă, lăsîndu-mă în voia simţămintelor, sănătăţii şi naturii. Asta era idila romantică. Dar prima dragoste e altceva. Ea urmează de obicei un model uniform. O privire, cîteva cuvinte de început (de obicei stupide) şi, într-o clipă, toată viaţa se schimbă, natura întreagă ţi-e prietenă, dezvăluindu-ţi bucuriile-i ascunse. Aşa mi s-a întîmplat şi mie.

Aveam aproape nouăsprezece ani şi eram un actor comic de succes al companiei Karno, dar îmi lipsea totuşi ceva. Abia trecuse primăvara şi vara îmi lăsă un gol în suflet. Rutina zilnică mi se părea fără nici un haz, cei din jur mă plictiseau. Viitorul îmi apărea sub forma unei existenţe banale printre oameni banali şi plicticoşi. Să n-ai altceva de făcut decît să te străduieşti a-ţi cîştiga pîinea nu mi-era de ajuns, însemna o viaţă meschină şi lipsită de orice farmec. Eram cuprins de tristeţe şi nemulţumire; duminicile mă

plimbam de unul singur, ascultînd muzica din parcuri. Nu puteam suporta nici propria mea tovărăşie, nici pe-a altora. Şi, bineînţeles, ceea ce trebuia să se întîmple s-a întîmplat: m-am îndrăgostit.

Jucam la teatrul Empire din Streatham[8] (pe-atunci jucam în cîte două-trei music-hall-uri în fiecare seară, deplasîndu-ne de la unul la altul, într-un autobuz închiriat). La Streatham începeam reprezentaţia devreme ca să trecem mai tîrziu la Canterbury Music Hall, apoi la Tivoli. Era încă ziuă cînd începeam. Căldura era înăbuşitoare şi Streatham Empire era pe jumătate gol, ceea ce, în treacăt fie spus, nu mă putea lecui de melancolia mea.

Înaintea noastră se producea o trupă de cîntăreţi şi dansatori, numită „Fetele Yankee-Doodle ale lui Bert Coutts". Abia dacă le-am remarcat prezenţa. Dar a doua seară, pe cînd aşteptam în culise, indiferent şi apatic, una din fete alunecă în timpul dansului şi celelalte începură să chicotească. Una din ele aruncă o privire spre mine, să vadă dacă incidentul mă amuza. Deodată m-am simţit subjugat de doi ochi mari căprui lucind maliţios, ai unei graţioase gazele cu chipul oval şi pur, o gură cu buze pline, fermecătoare, cu dinţi minunaţi - efectul a fost fulgerător. Cînd a ieşit din scenă, mi-a cerut să-i ţin o oglinjoară ca să-şi aranjeze părul. Am avut astfel prilejul s-o examinez de aproape. Acesta a fost începutul. Miercuri am şi întrebat-o dacă nu ne-am putea vedea duminică. Ea a izbucnit în rîs.

— Nici măcar nu ştiu cum arăţi fără nasul ăla roşu! (Făceam pe beţivul în *Păsările rău prevestitoare*, îmbrăcat în frac şi cu cravată albă.)

— Cred că n-am un nas atît de roşu şi nu sînt chiar atît de ponosit pe cît par, am spus eu, şi ca să-ţi dovedesc, am să-ţi aduc mîine seară o fotografie de-a mea.

I-am dat o fotografie care mă avantaja, credeam eu, reprezentînd un tînăr trist cu lavalieră neagră.

— O, spuse ea, dar eşti tînăr de tot! Te credeam mult mai în vîrstă.

— Cîţi ani îmi dădeai?

— Pe puţin treizeci.

Am zîmbit:

— Am nouăsprezece ani neîmpliniţi.

Cum aveam repetiţii în fiecare zi, era imposibil să ne dăm întîlnire în timpul săptămînii. În cele din urmă îmi promise că va fi la Kennington Gate, duminică după amiază, la ora patru.

Duminică era o minunată zi de vară şi soarele strălucise fără întrerupere. Eu purtam un costum închis, elegant ajustat pe talie, cravată neagră şi arboram un baston negru de abanos. Era ora patru fără zece, eram în toate stările, aşteptam şi cercetam toţi călătorii ce coborau din tramvai.

Aşteptînd-o, mă gîndeam că n-o văzusem niciodată fără machiaj şi mi se părea că nu mai ştiu nici cum arată. Mă străduiam dar nu eram în stare să mi-o amintesc. Începu să mi se facă frică. Poate că frumuseţea ei nu era decît o iluzie! Fiecare fată care cobora făcea să mă treacă sudorile. N-aveam să fiu dezamăgit? Nu eram victima propriei mele imaginaţii sau a artificiilor de machiaj?

La patru fără trei minute, cineva coborî dintr-un tramvai şi se îndreptă către mine. Mi se strînse inima. Înfăţişarea ei nu era deloc încîntătoare. Perspectiva deprimantă de a petrece o după amiază întreagă cu ea, de-a mă preface plin de entuziasm mă făcea să-mi pară rău că-i dădusem întîlnire. Am ridicat totuşi pălăria şi i-am adresat un zîmbet radios; ea mă fulgeră cu privirea şi trecu mai departe. Slavă domnului, nu era ea!

În fine, la patru şi un minut foarte precis, o fată coborî dintr-un tramvai, înaintă spre mine şi se opri în faţa mea. Era nemachiată şi părea mai frumoasă ca oricînd, purtînd o pălărie de marinar şi o jachetă bleu-marine cu nasturi de metal şi mîinile înfundate în buzunare.

— Iată-mă, spuse ea.

Eram atît de copleşit de prezenţa ei încît abia puteam să vorbesc. Eram agitat. Nu ştiam ce să spun şi ce să fac.

— Să luăm o trăsură, am spus eu cu o voce răguşită, cercetînd strada, întorcîndu-mă apoi spre ea.

— Unde ai vrea să mergi?

Ea ridică din umeri:

— Oriunde.

— Hai să mergem atunci să luăm masa în West End.

— Eu am luat masa, spuse ea liniştită.

— Atunci o să vedem în trăsură, i-am răspuns.

Intensitatea emoţiei mele o surprinsese fără îndoială, deoarece tot timpul drumului repetam fără încetare: „Ştiu că o să-mi pară rău, eşti prea frumoasă!” Încercam zadarnic s-o distrez şi să-i fac impresie. Scosesem trei lire de la bancă şi plănuiam s-o duc la Trocadero unde, într-o ambianţă de muzică şi mobilier pluşat, putea să mă vadă într-o lumină mai romantică. Aveam de gînd s-o fac praf. Dar ea mă privea liniştită, neştiind ce să creadă la auzul vorbelor mele, mai cu seamă cînd i-am spus că pentru mine ea e Nemesis, cuvînt pe care-l învăţasem de curînd.

Nu prea înţelegea ea ce însemnau toate astea. Sentimentele mele nu erau animate de dorinţă; mult mai importantă era compania ei. Întîlnirea cu eleganţa şi frumuseţea în situaţia mea era ceva neobişnuit.

În seara aceea la Trocadero am încercat zadarnic s-o conving să cineze. A luat numai un sandvici, ca să-mi ţină tovărăşie, spunea ea. Cum ocupam o masă la un restaurant foarte elegant, m-am simţit obligat să comand un menu complet de care în realitate n-aveam poftă. Masa n-a fost decît o lungă corvoadă: nu prea ştiam de ce tacîmuri să mă servesc. Am făcut glume tot timpul afişînd un farmec degajat, pînă şa în nonşalanţa cu care mi-am clătit degetele în castronelul cu apă, dar cred că ne-am bucurat amîndoi cînd am ieşit din restaurant şi ne-am simţit eliberaţi.

După Trocadero, a hotărît să se întoarcă acasă. I-am propus să luăm o trăsură, dar ea prefera să meargă pe jos.

Cum locuia tocmai în cartierul Camberwell, nimic nu putea să-mi facă mai multă plăcere; asta însemna că puteam să fiu mai mult timp cu dînsa.

Acum că mă mai liniştisem, părea şi ea mai în largul ei. În seara aceea, am mers pe cheiurile Tamisei, Hetty vorbindu-mi de prietenele ei, spunîndu-mi glume sau povestindu-mi lucruri fără şir. Aproape că nici nu eram atent la ce spune. Ştiam numai că era o noapte de basm: că mă plimbam prin paradis, nebun de fericire.

După ce ne-am despărţit, m-am întors pe chei, în al nouălea cer? Şi într-o pornire de mărinimie şi bunăvoinţă, am împărţit vagabonzilor care dormeau pe sub malurile Tamisei, tot ce-mi mai rămăsese din cele trei lire.

Ne înţelesesem să ne întîlnim a doua zi de dimineaţă, la ora şapte, deoarece ea avea repetiţie undeva pe Shaftesbury Avenue. Erau vreo doi kilometri de-acasă de la ea pînă la staţia de metro Westminster Bridge Road şi cu toate că lucram noaptea tîrziu şi nu mă culcam niciodată înainte de două, mă trezeam o dată cu zorile ca să mă întîlnesc cu ea.

Camberwell Road mi se părea acum o arteră de-a dreptul încîntătoare căci acolo stătea Hetty Kelly. Aceste plimbări matinale, ţinîndu-ne de mînă pînă la metrou, însemnau pentru mine o adevărată fericire împletită cu dorinţe nedesluşite. Camberwell Road, o stradă tristă şi urîtă, pe care o ocoleam de obicei, mă atrăgea acum, cînd mă îndreptam în ceaţa dimineţii, înfiorat la gîndul că voi zări de departe silueta lui Hetty venind spre mine. Nu-mi amintesc de loc ce spunea în cursul acestor plimbări. Eram prea subjugat, convins că o forţă mistică ne apropie şi că prietenia noastră era rezultatul unei afinităţi predestinate.

O cunoşteam de trei dimineţi; trei scurte dimineţi care făceau ca restul zilei să nu mai existe pînă dimineaţa următoare. Dar în cea de-a patra dimineaţă, atitudinea ei se schimbă. Mă întîmpină cu răceală, fără entuziasm şi refuză

să mă ia de mînă. Lucru pe care i l-am reproşat, acuzînd-o în glumă că nu prea e îndrăgostită de mine.

— Prea multe vrei, spuse ea. La urma urmelor n-am decît cincisprezece ani, iar tu n-ai decît patru ani mai mult decît mine.

M-am făcut că nu înţeleg sensul vorbelor ei. Dar nu puteam ignora distanţa pe care o stabilea deodată între noi. Privea drept în faţă, mergînd cu un pas uşor de liceană, cu mîinile înfundate în buzunarele jachetei.

— Cu alte cuvinte, nu mă iubeşti cu adevărat, am spus eu.

— Nu ştiu.

Am rămas buimac.

— Dacă nu ştii, înseamnă că nu mă iubeşti.

Drept răspuns, a continuat să meargă fără să spună nimic.

— Vezi cum am ghicit, am reluat eu mai mult în glumă. Ţi-am spus eu că o să-mi pară rău că te-am întîlnit.

Încercam s-o descos ca să aflu care erau exact sentimentele ei faţă de mine, dar la toate întrebările mele, răspundea de fiecare dată:

— Nu ştiu.

— Ai vrea să te măriţi cu mine? am încercat-o eu.

— Sînt prea tînără.

— Bine, dar dacă ai fi silită să te măriţi, m-ai alege pe mine sau pe altul?

Dar ea nu vroia să se angajeze şi repeta într-una:

— Nu ştiu... ţin la tine... dar...

— Dar nu mă iubeşti, am completat eu, cu inima strînsă.

Ea continua să tacă. Era o dimineaţă noroasă, străzile păreau cenuşii şi sinistre.

— Nenorocirea e că am lăsat lucrurile să meargă prea departe, am spus eu cu o voce răguşită. (Ajunsesem la intrarea în metro.) Cred că am face mai bine să ne despărţim şi să nu ne mai vedem niciodată, am spus eu întrebîndu-mă cum avea să reacţioneze.

Era gravă.

I-am luat mîna şi i-am strîns-o cu tandreţe.

— Adio, e mai bine aşa. Însemni de pe acum prea mult pentru mine.

— Adio, răspunse ea. Îmi pare foarte rău.

Această scuză era o lovitură de moarte pentru mine. Iar cînd a dispărut în metro, am resimţit o cumplită senzaţie de vid.

Ce făcusem? Mă arătasem prea brutal? N-ar fi trebuit s-o pun la încercare. Mă purtasem ca un idiot pretenţios şi creasem o asemenea situaţie încît n-aş mai fi putut s-o văd pe Hetty fără să cad în ridicol. Ce era de făcut? Nu-mi rămăsese decît să sufăr. Dacă aş fi putut măcar să înec această angoasă într-un somn adînc pînă în clipa cînd urma s-o văd! Trebuia s-o evit cu orice preţ, fără doar dacă şi-ar fi manifestat ea dorinţa să mă vadă. Eram poate prea serios, prea înfocat. Data viitoare voi fi nepăsător şi detaşat. Dar vroia să mă mai vadă oare? Fără îndoială! Nu putea să renunţe atît de uşor la mine.

A doua zi de dimineaţă n-am mai putut rezista şi m-am dus pînă pe Camberwell Road. Nu mi-a deschis ea, ci mama ei.

— Ce i-ai făcut lui Hetty? întrebă ea. S-a întors acasă plîngînd şi mi-a spus că nu mai vrei s-o vezi niciodată.

Am ridicat din umeri cu un surîs ironic.

— Dar ea ce mi-a făcut mie?

Apoi, şovăind, am întrebat dacă puteam s-o văd. Mama ei dădu din cap neîncrezătoare.

— Nu, nu cred că e cazul.

Am invitat-o la o trataţie şi ne-am dus la bodega din colţ, să stăm de vorbă; după ce am implorat-o să mă lase s-o revăd pe Hetty, a încuviinţat.

Cînd am sosit acasă, ne-a deschis Hetty. Părea surprinsă şi îngrijorată. Se spălase pe faţă şi mai mirosea a săpun de toaletă. Rămase nemişcată în prag, cu ochii ei mari privindu-mă rece şi nepăsătoare. Am înţeles că nu mai era nici o nădejde.

— Ştii, începui eu încercînd să fiu glumeţ, am venit să-ţi mai spun o dată la revedere.

Ea nu răspunse, dar mi-am dat seama că dorea să scape mai repede de mine.

I-am întins mîna zîmbind.

— Atunci, încă o dată la revedere.

— La revedere, răspunse ea cu răceală.

M-am întors şi am auzit uşa de la intrare închizîndu-se încet în urma mea.

N-o văzusem decît de cinci ori şi rareori vreuna din întîlnirile noastre durase mai mult de douăzeci de minute, dar această scurtă întîlnire m-a tulburat pentru multă vreme.

7

În 1909 am plecat la Paris. Domnul Burnell, de la Folies-Bergere, angajase trupa lui Karno pe timp de o lună. Eram teribil de emoţionat la ideea de a călători într-o ţară străină! În săptămînă din ajunul îmbarcării am jucat la Woolwich; o săptămînă rece şi deprimantă într-un oraş trist; abia aşteptam o schimbare. Urma să pornim duminică dimineaţa devreme. Era gata să pierd trenul, am alergat de-a lungul întregului peron şi am prins ultimul vagon de bagaje în care am călătorit pînă la Douvres. Pe vremea aceea aveam darul să pierd trenurile.

Ploua cu găleata deasupra Canalului Mînecii, dar cînd am zărit pentru prima oară Franţa prin perdeaua de burniţă, am simţit un fior de neuitat. „Asta nu-i Anglia, îmi repetam într-una, e continentul! Franţa!” Era ţara care-mi stîrnise întotdeauna imaginaţia. Tata avea sînge francez, căci familia Chaplin era originară din Franţa. Se instalase în Anglia pe vremea hughenoţilor. Unchiul tatii spunea cu mîndrie că un general francez întemeiase ramura engleză a familiei Chaplin.

Era toamna tîrziu şi călătoria de la Calais la Paris a fost mohorîtă. Cu toate acestea pe măsură ce ne apropiam de Paris, emoţia mea devenea tot mai puternică. Trecusem printr-o regiune sumbră şi puţin populată. Şi iată că deodată, pe cerul care se întuneca, am văzut o iluminare.

— E reflectarea luminilor Parisului, ne spuse un francez care se afla în compartiment.

Parisul era exact aşa cum mi-l închipuisem. Drumul de la Gara de Nord pînă în strada Geoffroy-Marie m-a iritat şi m-a făcut să-mi pierd răbdarea: îmi venea să mă opresc la fiecare colţ de stradă şi să continui drumul pe jos. Era ora şapte seara; luminile aurite se revărsau îmbietor din

cafenele, iar mesele aşezate afară evocau bucuria de a trăi. Cu excepţia înnoirii produse de cîteva automobile, era acelaşi Paris al lui Monet, Pissaro şi Renoir. Era duminică şi lumea părea că nu se gîndeşte decît la distracţii. Atmosfera fremăta de veselie şi de viaţă. Nici odaia din strada Geoffroy-Marie, pardosită cu dale de piatră, Bastilia mea, cum îi spuneam, n-a izbutit să-mi potolească entuziasmul, deoarece afară, pe terasele bistrourilor şi cafenelelor, viaţa se scurgea plină de însufleţire.

Duminică seara eram liberi, ceea ce ne-a dat posibilitatea să vedem spectacolul de la Folies Bergere, unde urma să ne facem debutul a doua zi, luni. Nici un teatru nu mi se păruse vreodată atît de somptuos, cu aurăriile şi catifeaua sa, cu oglinzile şi lustrele imense de cristal. Lumea se perinda prin foaierele cu mochetă groasă şi la primul rînd de balcoane. Prinţi indieni împodobiţi cu bijuterii, gătiţi cu turbane roz, ofiţeri francezi şi turci, cu căşti panaşate, sorbeau coniac la bar. În foaierul mare exterior, în acordurile orchestrei, doamnele îşi lăsau etolele şi mantourile de blană, dezvelindu-şi umerii albi. Erau obişnuite de-ale casei care-şi exercitau cu discreţie îndeletnicirile de peripateticiene în foaiere şi la balcoane. Pe-atunci erau frumoase şi aristocrate.

La Folies Bergere erau şi translatori profesionişti care străbăteau teatrul avînd cuvîntul „interpret” înscris pe caschetă şi m-am împrietenit cu şeful lor care vorbea curent mai multe limbi.

După ce ne-am terminat numărul, am rămas în ţinuta de seară pe care-o purtam pe scenă şi m-am strecurat printre spectatori. O fiinţă zveltă cu gît de lebădă şi cu pielea albă făcu să-mi bată inima. Era o fată înaltă, asemenea modelelor lui Gibson, extrem de frumoasă, cu nasul cîrn şi gene lungi; purta o rochie din catifea neagră şi mănuşi lungi albe. Urcînd scara ce ducea la balcon, ea lăsă o mănuşă să-i cadă, iar eu m-am grăbit să i-o ridic.

— Merci, spuse ea.

— M-aş bucura s-o lăsaţi să mai cadă o dată, am spus eu pe un ton glumeţ.

— Pardon?

Atunci mi-am dat seama că nu ştie englezeşte, iar eu nu vorbeam franţuzeşte. Aşa încît m-am dus să-l caut pe prietenul meu interpretul.

— Este aici o doamnă care mi-ar plăcea, dar trebuie să fie foarte scumpă.

— Nu mai mult decît un ludovic, spuse el ridicînd din umeri.

— Bine, am răspuns eu, cu toate că un ludovic pe vremea aceea mi se părea pe drept cuvînt o groază de bani.

I-am cerut interpretului să-mi scrie pe spatele unei cărţi poştale cîteva fraze de dragoste în franţuzeşte: *„Je vous adore”, „Je vous ai aimee la premiere fois que je vous ai vue”* şi altele pe care aveam de gînd să le folosesc la momentul potrivit. I-am cerut să procedeze la aranjamentele preliminare, iar el jucă rolul de curier, mergînd de la unul la altul. Pînă la urmă reveni spunîndu-mi:

— S-a aranjat, un ludovic, dar trebuie să plăteşti trăsura pînă acasă la ea şi îndărăt.

Am zăbovit o clipă.

— Dar unde locuieşte?

— N-o să coste peste zece franci.

Zece franci însemna un adevărat dezastru căci nu prevăzusem cheltuieli suplimentare.

— Da' pe jos nu poate merge? am spus eu în glumă.

— Ascultă, e o fată pe cinste şi trebuie să plăteşti trăsura, spuse el.

Aşadar, am acceptat.

O dată tratativele încheiate, am trecut prin faţa ei pe scara ce ducea la balconul întîi. Ea mi-a zîmbit, iar eu am privit-o lung.

— Ce soir!

— *Enchantee, Monsieur!*

Cum ne venea rîndul înainte de pauză, ne-am înţeles să revin după ce terminam numărul.

— Tu aduci o trăsură pînă cînd mă duc eu după fată. În felul acesta nu pierzi vremea, spuse prietenul meu.

— Cum să pierd vremea?

Străbăteam Boulevard des Italiens, iar luminile şi umbrele ce treceau peste chipul şi gîtul ei alb o făceau şi mai încîntătoare.

Mi-am aruncat ochii pe furiş peste cartea poştală cu fraze franţuzeşti.

— *Je vous adore*, am început.

Ea rîse, arătîndu-mi dinţii albi, desăvîrşiţi.

— Vorbeşti foarte bine franţuzeşte.

— *Je vous ai aimee la premiere fois que je vous ai vue,* am continuat eu plin de înfocare.

Ea rîse iar şi mă corectă explicîndu-mi că trebuia s-o tutuiesc. Amintindu-şi de fraza mea, rîse din nou. Se uită la ceas, dar ceasul i se oprise; mi-a arătat prin gesturi că dorea să ştie ce oră e, explicîndu-mi că la miezul nopţii avea o întîlnire foarte importantă.

— Nu astă seară, am spus eu timid.

— Oui, ce soir.

— Dar astă seară eşti ocupată, *toute la nuit!*

Păru deodată surprinsă.

— O, non, non, non! *Pas toute la nuit!*

Din clipa aceea totul a devenit sordid.

— *Vingt francs pour le moment?*

— *C’est ca!* replică ea apăsat.

— Îmi pare rău, am spus eu, dar cred că e mai bine să opresc trăsura.

Şi, după ce i-am plătit birjarului ca s-o ducă înapoi la Folies Bergere, am coborît, foarte trist şi dezamăgit.

Am fi putut rămîne la Folies Bergdre zece săptămîni căci ne bucuram de succes, dar domnul Karno avea alte angajamente. Salariul meu era de şase lire pe săptămînă şi-l cheltuiam pe tot. Un văr al fratelui meu, rudă de departe

cu tatăl lui Sydney, îşi făcu apariţia. Era bogat, făcea parte din aşa-zisa înaltă societate şi cît timp a stat la Paris ne-am distrat grozav. Avea o adevărată pasiune pentru teatru şi ajunse chiar să-şi radă mustaţa ca să treacă drept actor în trupa noastră şi să poată avea acces în culise. Din păcate, a trebuit să se întoarcă în Anglia unde, după cît am înţeles, a fost scuturat bine de respectabilii lui părinţi care l-au expediat în America de Sud.

Înainte de a pleca la Paris aflasem că trupa lui Hetty juca la Folies Bergere, aşa încît îmi făceam socoteala că aveam s-o reîntîlnesc. În seara sosirii, m-am dus în culise şi am întreprins o anchetă, dar am aflat de la una din balerine că trupa plecase cu o săptămînă în urmă la Moscova. În timp ce stăteam de vorbă cu fata, o voce răstită răsună pe scară:

— Vino numaidecît! Cum îndrăzneşti să vorbeşti cu nişte necunoscuţi?

Era mama fetei. Am încercat eu să-i explic că nu doream decît să obţin cîteva informaţii cu privire la o prietenă a mea, dar nici n-a vrut să audă.

— Termină o dată, şi vino sus numaidecît!

Mojicia ei mă indignă. Totuşi, mai tîrziu, am ajuns s-o cunosc mai bine. Locuia la acelaşi hotel cu mine, împreună cu cele două fiice care făceau parte din corpul de balet de la Folies Bergere. Cea mai mică, în vîrstă de treisprezece ani, era primă balerină, foarte drăguţă şi plină de talent, dar cea mai mare, care avea cinsprezece ani, era pe cît de netalentată pe atît de urîtă. Mama lor era o franţuzoaică de vreo patruzeci de ani măritată cu un scoţian care locuia în Anglia. După incidentul de la Folies Bergere, a venit să se scuze pentru că se purtase atît de nepoliticos. Acesta a fost începutul unei prietenii deosebit de cordiale. Eram mereu invitat la ele la ceai, pe care îl pregăteau în dormitor.

Cînd mă gîndesc acum, îmi dau seama cît eram de naiv. Într-o după amiază pe cînd fetele lipseau, iar eu şi mama lor eram singuri, atitudinea ei deveni ciudată şi începu să tremure în timp ce turna ceaiul. Eu îi vorbeam despre

nădejdile şi visurile mele, despre amorurile şi decepţiile mele iar ea se arăta teribil de mişcată. Cînd m-am ridicat să pun pe masă ceaşca cu ceai, s-a apropiat de mine.

— Eşti încîntător, mi-a spus, luîndu-mi capul între mîini şi privindu-mă drept în ochi. Un băiat aşa de drăguţ ca tine n-ar trebui să sufere. Ochii i se tulburară, deveniră stranii, hipnotici aproape, iar vocea începu să-i tremure. Ştii că te iubesc ca pe copilul meu, continuă ea ţinîndu-mi tot timpul capul în mîini. Apoi, încet, faţa ci se apropie de a mea şi mă sărută.

— Mulţumesc, am spus eu cu toată sinceritatea şi, nevinovat, am sărutat-o la rîndul meu.

Ea continua să mă privească fix, cu buzele tremurînde şi ochii sticloşi apoi, căutînd să se stăpînească, îmi turnă o altă ceaşcă de ceai. Atitudinea ei se schimbase şi zîmbea puţin ironic.

— Eşti tare drăguţ, spuse ea. Îmi placi foarte mult.

Şi-mi făcu la rîndu-i confidenţe cu privire la fiicele ei.

— Cea mică e un copil bun, spuse ea, dar pe cea mare trebuie s-o supraveghez; o să ne dea de furcă.

După reprezentaţie, mă invita la cină, într-o odaie încăpătoare în care dormea împreună cu fiica cea mai mică, şi înainte de a trece în camera mea, le sărutam pe mamă şi pe mezină urîndu-le noapte bună; trebuia să trec prin cămăruţa unde dormea fiica mai mare. Într-o seară, ea îmi făcu semn şi-mi şopti: „Lasă uşa descuiată la camera ta şi am să vin după ce se culcă toţi”. N-o să credeţi poate, dar am îmbrîncit-o cu indignare pe pat şi am ieşit repede. Am aflat că la sfîrşitul angajamentului la Folies Bergere, fata cea mai mare care n-avea mai mult de cinsprezece ani, a fugit cu un dresor de cîini, un neamţ gras de şaizeci de ani.

Dar nu eram chiar atît de nevinovat pe cît păream. În tovărăşia altor actori de trupă, petreceam uneori nopţile făcînd tot felul de şotii, ca tinerii. Într-o seară după ce băusem mai multe pahare de absint, am început să mă bat cu un fost boxer profesionist de categorie uşoară, pe nume

Ernie Stone. Încăierarea începu într-un restaurant şi după ce chelnerii şi poliţia ne despărţiră, îmi spuse: „Ne întîlnim la hotel”, unde locuiam amîndoi. Stătea în camera de deasupra mea şi la ora patru dimineaţa m-am întors pe două cărări şi am ciocănit la uşa lui.

— Intră, spuse el aspru şi scoate-ţi pantofii, să nu facem zgomot.

În tăcere ne-am scos cămăşile, apoi ne-am înfipt unul în faţa celuilalt. Multă vreme ne-am lovit şi am fentat. De mai multe ori m-a atins drept în bărbie, ceea ce însă nu m-a impresionat.

— Credeam că ştii să dai, am rînjit eu.

Plonja spre mine, nu mă nimeri însă şi se lovi cu capul de perete, ceea ce îl făcu aproape knock-out. Am căutat să-i vin de hac, dar loviturile mele erau moi. Puteam să-l ating fără teamă de ripostă, dar nu mai aveam forţă în pumni. Şi deodată m-am pomenit cu o izbitură în plin peste gură, lovitură care îmi clătină dinţii din faţă şi avu darul să mă trezească pe loc.

— Ajunge, spusei eu. Nu vreau să-mi pierd dinţii.

El se apropie şi mă strînse în braţe, apoi se privi în oglindă: îi ciopîrţisem obrazul. În schimb mîinile mele erau umflate ca nişte mănuşi de box, iar pe tavan, pe perdele şi pe pereţi era plin de sînge. Nu înţeleg de loc cum am reuşit să facem aşa ceva.

Peste noapte, un firicel de sînge mi-a curs din colţul gurii prelungindu-se pe gît. Micuţa primă balerină care-mi aducea o ceaşcă de ceai în fiecare dimineaţă scoase un strigăt, închipuindu-şi că m-am sinucis. De-atunci nu m-am mai bătut niciodată.

Într-o seară, translatorul veni să-mi spună că un muzician celebru dorea să mă cunoască şi mă invita în loja lui. Invitaţia nu era lipsită de interes, căci în lojă cu el se afla o femeie foarte frumoasă, puţin exotică, ce făcea parte din trupa Baletelor ruseşti. Translatorul mă prezentă. Domnul spuse că i-a plăcut mult numărul meu şi constată cu

surprindere că eram foarte tînăr. În faţa acestor complimente m-am înclinat politicos, aruncînd din cînd în cînd cîte o privire furişă către prietena lui.

— Eşti un muzician şi un dansator înnăscut, spuse el.

Socotind că nu există alt răspuns la acest compliment decît un zîmbet încîntător, m-am uitat cu coada ochiului la interpret şi m-am înclinat curtenitor. Compozitorul se ridică şi-mi întinse mîna; m-am ridicat şi eu la rîndul meu.

— Da, spuse el luîndu-şi rămas bun, eşti un adevărat artist.

După ce ne-am despărţit, m-am întors către interpret:

— Cine e doamna care era cu el?

— O dansatoare din Baletele ruseşti, domnişoara... Urma un nume lung şi greu.

— Dar domnul cine era? am întrebat.

— Debussy, răspunse el, celebrul compozitor.

— N-am auzit în viaţa mea de el, observai eu.

Era anul marelui scandal şi faimosului proces al doamnei Steinheil, găsită nevinovată de moartea soţului ei; anul dansului de senzaţie „pom-pom” în care perechile se învîrteau într-un chip indecent; anul în care au fost votate legi fiscale de necrezut ce prevedeau un impozit asupra venitului de şase pence la o liră; anul în care s-a reprezentat în Anglia Preludiul la după-amiaza unui faun de Debussy; spectacolul a fost fluierat, iar publicul a părăsit sala.

Nu fără părere de rău m-am întors în Anglia şi am început din nou turneele prin provincie. Ce contrast cu Parisul! Apăsătoarele seri de duminică în oraşele din nord: totul era închis; doar dangătul trist al clopotelor, dojenitoare parcă, îi însoţea pe tinerii cheflii şi fetele vesele plimbîndu-se pe străzile întunecoase şi aleile dosnice. Era singura lor distracţie de duminică seara.

13. Echipa de hochei a trupei Karno. Eu sînt al doilea din stînga, în prim-plan. Stan Laurel e cel din spatele meu

Trecuseră şase luni de cînd mă aflam în Anglia şi-mi reluasem obiceiurile, cînd o veste îmbucurătoare de la agenţia noastră din Londra îmi ajunse la urechi, menită să-mi înseninеze puţin viaţa. Domnul Karno mă înştiinţa că trebuie să-l înlocuiesc pe Harry Weldon în cea de-a doua stagiune cu spectacolul *Meciul de fotbal*. Parcă începea să-mi surîdă şi mie norocul. Mi se oferea o şansă. Avusesem oarecare succes în *Păsările rău prevestitoare* şi în alte scheciuri din repertoriul nostru, dar erau reuşite mărunte faţă de rolul principal pe care aveam să-l joc în *Meciul de fotbal*. Unde mai pui că deschiderea se făcea la Oxford, cel mai important music-hall din Londra. Noi constituiam atracţia principală, iar numele meu avea să figureze pentru prima oară în fruntea afişului. Era un considerabil pas înainte. Dacă aveam succes la Oxford mi-aş fi făcut o faimă care m-ar fi îndreptăţit să cer un onorariu mare şi pînă la urmă să joc în propriile mele scheciuri; şi aşa ajungeam să-mi fac tot felul de planuri minunate. Cum, practic, distribuţia era neschimbată, o săptămînă de repetiţii era de ajuns. Mă gîndisem multă vreme la felul cum trebuia să joc rolul. Harry Weldon avea un pronunţat accent din

Lancashire. Eu m-am hotărît să fac din personajul meu un cockney.

De la prima repetiţie însă am făcut o criză de laringită. Am căutat din răsputeri să-mi menajez vocea, vorbind numai în şoaptă, făcînd inhalaţii şi gargară, pînă cînd, de frică, mi-a pierit toată naturaleţea şi umorul necesar rolului.

În seara premierei, fiecare nerv şi fiecare vînă a gîtului mi-erau încordate, gata să pleznească. Dar nu izbuteam să mă fac auzit. Apoi Karno veni să mă vadă, dezamăgit şi dispreţuitor în acelaşi timp.

— Nimeni nu te-a auzit, spuse el pe un ton de reproş.

L-am asigurat că aveam să mă simt mai bine pînă a doua zi, dar n-a fost de loc aşa. Ba a fost şi mai rău încă, deoarece îmi forţasem într-atît vocea, încît era gata s-o pierd de-a binelea. În seara următoare, am fost înlocuit de dublura mea, iar la sfîrşitul primei săptămîni angajamentul încetă. Toate nădejdile şi visurile pe care mi le făurisem în legătură cu reprezentanţii la music-hall-ul Oxford se năruiseră şi, de supărare, am căzut la pat bolnav de gripă.

***

N-o mai văzusem pe Hetty de un an. În starea de slăbiciune în care mă adusese gripa, m-am gîndit din nou la ea şi într-o seară am pornit spre locuinţa ei din Camberwell. Dar casa era goală şi purta inscripţia: „De închiriat”.

Am continuat să umblu pe străzi fără nici un ţel, cînd deodată o siluetă apăru în noapte, traversînd strada şi se apropie de mine.

— Charlie! Ce cauţi tu pe-aici?

Era Hetty. Purta o haină de focă neagră cu o pălăriuţă rotundă neagră, tot din blană de focă.

— Am venit să te văd, glumii eu.

— Eşti tare slab, răspunse ea zîmbind.

I-am spus că abia m-am sculat după gripă. Avea acum şaptesprezece ani, era foarte frumoasă şi elegant îmbrăcată.

— Dar tu ce cauţi prin părţile astea? am întrebat eu.

— Am fost la o prietenă şi acum mă duc la fratele meu. Nu vrei să vii cu mine?

Pe drum mi-a povestit că sora ei se măritase eu un milionar american, Frank J. Gould, că locuiau la Nisa, unde urma să plece şi ea a doua zi dimineaţă.

În seara aceea am privit-o dansînd cu fratele ei, plină de cochetărie. Se purta cu el ca o vampă cam prostuţă şi, fără voie, mi-am dat seama că ardoarea sentimentelor mele se potolise oarecum. Devenise oare la fel ca oricare altă fată? Acest gînd mă întristă şi am început s-o privesc cu obiectivitate. M-aş fi însurat oare cu ea dacă aş fi avut posibilitatea? Nu, n-aveam chef să mă însor cu nimeni.

Însoţind-o acasă în noaptea rece şi clară, a trebuit să mă arăt trist şi indiferent în acelaşi timp, cînd am vorbit de perspectiva ei de a avea o viaţă minunată şi fericită.

— Eşti atît de melancolic, spuse ea, încît îmi vine să plîng.

În seara aceea m-am întors acasă cu un sentiment de izbîndă, căci izbutisem s-o impresionez prin tristeţea mea şi s-o fac să-mi simtă personalitatea.

Karno îmi dădu iarăşi un rol în *Păsările rău prevestitoare* şi, ironie a soartei, după mai puţin de o lună, îmi regăseam vocea. Oricît de mare era dezamăgirea mea cu privire la *Meciul de fotbal*, încercam să nu dau prea mare importanţă acestei întîmplări. Dar mă urmărea ideea că poate nu sînt în stare să-l înlocuiesc pe Weldon şi, pe deasupra, stăruia ca un spectru amintirea eşecului meu de la Forester. Cum nu-mi regăsisem pe deplin încrederea în puterile mele, fiecare nou scheci în care jucam rolul de comic principal însemna o grea încercare pentru mine. Între timp sosi ziua hotărîtoare în care trebuia să-i comunic domnului Karno

expirarea contractului meu şi faptul că-i solicitam mărirea salariului.

Karno ştia să fie foarte crud şi cinic cu persoanele pe care nu le suferea. Deoarece pe mine mă simpatiza, nu avusesem niciodată prilejul să observ această latură a caracterului său, dar într-adevăr era de o vulgaritate fără margini. În timpul reprezentării uneia din comediile sale, dacă nu-i plăcea un actor, se instala în culise, se apuca de nas şi fîrnîia într-un chip foarte supărător. Dar o dată a exagerat, şi actorul, înfuriat, a părăsit scena năpustindu-se asupra lui; aceasta a fost ultima oară cînd a mai recurs la asemenea măsuri vulgare. Iar acum mă aflam în faţa lui discutînd condiţiile unui nou contract.

— Aşa, va să zică, spuse el cu un zîmbet cinic, vrei să-ţi măresc salariul, iar administraţia teatrelor îmi cere să ţi-l tai. (Ridică din umeri.) De cînd cu insuccesul de la Oxford, n-am avut decît reclamaţii, că trupa nu e la înălţime, că nu e rodată[9].

— Bine, dar nu văd ce vină am eu.

— Tocmai asta e, răspunse el, privindu-mă ţintă în ochi.

— Ce nu le place?

Îşi limpezi glasul şi privi în jos.

— Se spune că eşti un actor prost.

Deşi vorbele lui m-au lovit drept în moalele capului şi m-au înfuriat din cale-afară, i-am răspuns calm:

— Ei bine, sînt alţii care nu cred la fel şi sînt gata să-mi ofere mai mult decît îmi dai dumneata. (Ceea ce nu era deloc adevărat - nu aveam nici o altă propunere.)

— Se spune că spectacolul e groaznic, iar vedeta nu-i bună de nimic. Poftim, spuse el apucînd receptorul, am să chem agenţia Star de la Bermondsey, ca să te lămureşti singur... „Se pare că n-a mers deloc bine săptămînă trecută”, spuse el în aparat.

— Îngrozitor, răspunse o voce.

Karno mă privi rînjind:

— Cum se explică asta?

— Un spectacol slab!

— Da' despre Chaplin, actorul principal, ce crezi? E bun de ceva?

— E de-a dreptul prost! spuse vocea.

Karno îmi întinse receptorul zîmbind ironic.

— Ascultă şi tu!

Am luat receptorul.

— O fi prost, dar nici pe departe cît teatrul vostru împuţit! am spus eu.

Încercarea lui Karno de a-mi tăia salariul nu izbutise. I-am declarat că dacă şi el era de aceeaşi părere, nu era nevoie să-mi reînnoiască contractul. O fi fost în multe privinţe Karno un vulpoi dibaci, dar nu era un fin psiholog. Chiar dacă aş fi fost un actor nepriceput, nu trebuia să cheme pe altcineva la telefon ca să mi-o spună. Primeam cinci lire pe săptămînă şi cu inima cît un purice, am cerut şase. Spre uimirea mea, Karno a fost de acord şi am intrat iarăşi în bunele lui graţii,

***

Alf Reeves, administratorul trupei americane a lui Karno, se întoarse în Anglia şi se auzea că umblă după un actor principal ca să-l ia cu el în Statele Unite.

De cînd cu eşecul meu răsunător la Oxford, nu visam decît să plec în America, nu numai pentru aventura pasionantă pe care o întrevedeam, ci şi fiindcă acest lucru îmi dădea o licărire de speranţă, un nou debut într-o lume nouă. Din fericire, *La patinaj*, unul din noile scheciuri în care jucam rolul principal, se dădea cu mare succes la Birmingham şi cînd domnul Reeves a venit să ne vadă, mi-am desfăşurat tot talentul, aşa încît Reeves îi telegrafie lui Karno că a găsit actorul dorit pentru Statele Unite. Dar Karno avea alte planuri pentru mine. Această cumplită veste m-a lăsat în nesiguranţă mai multe săptămîni, pînă

cînd a început să se intereseze de un scheci intitulat *Vau-vau*. Era o parodie despre iniţierea unui membru într-o societate secretă. Lui Reeves şi mie sceneta ni se părea stupidă, pretenţioasă şi lipsită de orice valoare. Dar Karno nu vroia să renunţe nici în ruptul capului la ideea lui şi afirma că America e plină de societăţi secrete şi că o parodie cu acest subiect va avea mare succes acolo, aşa încît, spre marea mea uşurare şi bucurie, Karno mă alese să joc rolul principal în America.

Acest prilej de a pleca în Statele Unite era exact ceea ce-mi trebuia. Aveam impresia că în Anglia nu puteam să mai evoluez; de altfel, posibilităţile mele erau restrînse. Cu educaţia sumară pe care o primisem, dacă eşuam ca artist de music-hall, nu mi-ar mai fi rămas decît să mă fac servitor. În Statele Unite, perspectivele erau mai strălucite.

În seara din ajunul plecării, m-am dus să mă plimb în West End, oprindu-mă în Leicester Square, pe Coventry Street, pe Mali şi în Piccadilly, cu impresia dureroasă că vedeam Londra pentru ultima oară, căci hotărîsem să mă instalez definitiv în America. M-am plimbat pînă la două dimineaţa, cufundîndu-mă în poezia străzilor pustii şi în propria mea tristeţe.

Nu voiam să-mi iau rămas bun de la nimeni. Ceea ce simţi, cînd te desparţi de rude şi de prieteni, devine cu mult mai greu de suportat cînd vin să te însoţească la gară. Nu l-am trezit aşadar pe Sydney, ci m-am mulţumit să-i las pe masă un bileţel cu următorul cuprins: „Plec în America. T voi ţine n curent. Cu toată dragostea, Charlie”.

8

În drum spre Quebec, am călătorit douăsprezece zile pe furtună, pe o vreme mizerabilă. Trei zile am stat în port cu o cîrmă defectă. Totuşi mă simţeam uşor ca un fulg şi bucuros la ideea de a merge în altă ţară. Am călătorit prin Canada pe bordul unui cargobot şi cu toate că nu se aflau animale la bord, era plin de şobolani care căutau, obraznici, să se caţere la picioarele cuşetei mele, pînă cînd am azvîrlit cu un pantof în ei.

14. Cu Alf Reeves, soţia lui şi Muriel Palmer, în drum spre America, împreună cu trupa lui Karno

Ne aflam la începutul lui septembrie şi am trecut pe lîngă Terra Nova pe vreme de ceaţă. În cele din urmă am zărit uscatul. Era o zi cu burniţă şi malurile rîului St Lawrence păreau pustii. Văzut de pe vapor, Quebec-ul te ducea cu gîndul la meterezele pe care se plimba fantoma din *Hamlet* şi începeam să mă întreb unde or fi Statele Unite.

Dar pe măsură ce ne îndreptam spre Toronto, peisajul devenea tot mai frumos în culorile sale de toamnă, iar eu îmi recăpătăm speranţa. La Toronto am luat numaidecît trenul şi am trecut prin serviciul american de imigraţie. Am

sosit în cele din urmă la New York, într-o duminică, la ora zece dimineaţa. Cînd am coborît din tramvai la Times Square, am fost cam dezamăgit. Ziare zburate de vînt acopereau strada şi trotuarele, iar Broadway avea o înfăţişare jalnică, asemenea unei femei neglijente care abia s-a sculat. Aproape la fiecare colţ de stradă vedeai scaune înalte cu cîte o ladă de lustragiu şi clienţii instalaţi confortabil, numai în cămaşă, îşi curăţau încălţămintea Lăsau impresia că-şi termină toaleta în plină stradă. Mulţi păreau străini, înţepeniţi fără rost pe trotuar, ca şi cum ieşeau dintr-o gară şi căutau să-şi omoare vremea între două trenuri.

Totuşi acesta era New York-ul, un New York tulburător, care mă cam speria, îndemnîndu-mă în acelaşi timp la aventură. Parisul păruse mai prietenos. Cu toate că nu vorbeam franţuzeşte, oraşul mă primise la fiecare colţ cu bistrourile şi terasele cafenelelor sale. Dar New York-ul era prin excelenţă un oraş de afaceri. Zgîrie-norii păreau de o aroganţă neîndurătoare şi puţin le păsa de interesele muritorilor de rînd; nici barurile nu aveau scaune să te aşezi, ci numai o bară lungă de metal pe care să pui un picior, iar restaurantele populare, deşi curate şi cu pereţii de marmură albă, aveau un aer rece, de clinică.

Mi-am luat o cameră cu vedere spre curte, într-un imobil de piatră cafenie pe lîngă strada patruzeci şi trei, unde se ridică astăzi clădirea ziarului Times. Era tristă şi murdară şi-mi amintea cu nostalgie de Londra şi de micul nostru apartament. La subsol se afla o curăţătorie chimică şi, în timpul săptămînii, mirosul îngrozitor al hainelor trecute prin presă, în valuri de aburi, sporea lipsa mea de confort.

În prima zi m-am simţit tare stînjenit. Era un chin să intru într-un restaurant şi să comand ceva, din pricina accentului meu englezesc şi pentru că vorbeam rar. Toată lumea vorbea repede şi întretăiat, iar eu mă simţeam jenat că mă bîlbîi, făcîndu-i să-şi piardă vremea.

Nu izbuteam să mă adaptez acestui ritm. La New York, pînă şi proprietarul celui mai mic negoţ se dovedeşte plin de zel. Lustragiul îşi mînuieşte cu repeziciune periile, barmanul serveşte la iuţeală o halbă cu bere, dîndu-i drumul să alunece pe zincul lustruit al tejghelei. Sau, acelaşi barman îţi oferă un lapte cu malţ şi ou bătut desfăşurînd gesturi de jongler dezlănţuit. Într-un adevărat vîrtej, apucă un pahar, apoi atacă pe rînd toate ingredientele, vanilia, un polonic de îngheţată, două linguri de malţ, un ou crud, spărgîndu-i coaja dintr-o dată, adaugă apoi laptele, agită totul într-un shaker şi ţi-l serveşte în mai puţin de un minut.

Pe stradă, în ziua aceea, mulţi păreau că încearcă aceleaşi sentimente ca mine, simţindu-se izolaţi, pierduţi, alţii, dimpotrivă, călcau apăsat de parcă toată strada ar fi fost a lor. Alţii iarăşi afişau o atitudine dură, ca de automat, ca şi cum a fi amabil sau politicos trăda o slăbiciune. Dar seara, plimbîndu-mă pe Broadway, alături de mulţimea în haine de vară, m-am liniştit. Plecasem din Anglia pe un frig aspru de septembrie şi picasem la New York în plină vară indiană, pe o temperatură de aproape douăzeci şi şapte de grade; în timp ce umblam în sus şi-n jos pe Broadway, strada prinse să se lumineze de miriade de becuri electrice colorate ce scînteiau asemenea unor giuvaeruri scumpe. Şi în noaptea caldă, atitudinea mea se schimbă şi începui să înţeleg America: zgîrie-norii, luminile vesele şi strălucitoare, extraordinarele reclame luminoase făcură să mă simt năpădit deodată de nădejde şi de dorinţa de aventură. „Iată, mi-am spus, aici e locul meu!”

Toată lumea de pe Broadway părea că face parte din spectacol; pe stradă, în restaurante, în hoteluri şi magazine, peste tot întîlneai actori, artişti de music-hall, de circ sau de cabaret, discutînd despre meseria lor. Se rosteau numele unor directori de teatru ca: Lee Shubert, Martin Beck, William Morris, Percy Williams, Klaw şi Erlanger, Frohman, Sullivan şi Considine, Pantages. Femeie

de serviciu, liftier, piccolo, vatman, barman, lăptar sau brutar, toţi vorbeau ca nişte adevăraţi actori. Auzeai frînturi de conversaţie pe stradă, mame venerabile avînd aerul unor soţii de fermieri, care spuneau: „Numai ce s-a întors dintr-un turneu în vest pentru campania Pantages, cu cîte trei reprezentaţii pe zi. Cu un număr bine pus la punct, băiatul acesta ar putea să reuşească într-un mare music-hall.” „L-ai văzut pe Al Jolson la Winter Garden? întreba o portăreasă. Poţi spune că i-a salvat spectacolul lui Jake.”

Zilnic ziarele cuprindeau cîte o pagină de teatru, aranjată la fel ca şi pagina de curse, cu numerele de music-hall clasate după succes şi aplauze, pe locul întîi, doi sau trei, exact ca pentru cursele de cai. Nu intrasem încă în competiţie şi eram nerăbdător să ştiu ce loc vom ocupa în clasament. Urma să facem un turneu cu compania lui Percy Williams de numai şase săptămîni. După aceea nu mai aveam alte angajamente. De rezultatul acestui turneu depindea aşadar durata şederii noastre în America. Dacă eşuam, ne întorceam în Anglia.

Am închiriat o sală şi timp de-o săptămînă am repetat *Vau-Vau*. Din trupă făcea parte şi bătrînul Whimsical Walker, celebrul clovn de la Drury Lane. Avea peste şaptezeci de ani şi o voce joasă şi sonoră, dar fără pic de dicţie, după cum am putut să ne dăm seama la repetiţii, şi tocmai el avea rolul să explice intriga. N-a fost în stare să rostească nici măcar o dată corect replica: „O să fie o distracţie grozavă ad libitum!” În prima seară îngăimă: „Ablib-blum”, care deveni apoi „ablibum”, dar niciodată cuvîntul corect.

În Statele Unite, Karno se bucura de o mare reputaţie. Eram aşadar principala atracţie într-un program cu artişti excelenţi. Şi cu toate că nu puteam suferi scheciul, căutam desigur să iasă cît mai bine. Nădăjduiam că va fi ceea ce lui Karno îi plăcea să numească „exact ce trebuie pentru America”.

Nu voi descrie enervarea, grija şi spaima dinaintea intrării mele în scenă, în seara premierei, nici jena mea în timp ce artiştii americani ne observau din culise. Prima glumă pe care o rosteam dezlănţuia în Anglia hohote de rîs şi era un barometru asupra modului cum avea să fie primit restul scheciului. Era o scenă de camping. Eu ieşeam dintr-un cort, cu o ceaşcă de ceai în mînă.

Archie *(adică eu):* Bună dimineaţa, Hudson. Vrei să-mi dai puţină apă?
Hudson: Sigur că da. Dar pentru ce-ţi trebuie?
Archie: Ca să fac o baie.
(slabe chicoteli, apoi o tăcere ostentativă din partea publicului).
Hudson: Şi cum ai dormit azi noapte, Archie?
Archie: O, foarte prost. Am visat că eram urmărit de o omidă.

Tăcere mormîntală. Şi am ţinut-o aşa, cu feţele americanilor din culise alungindu-se tot mai mult. Dar au avut grijă să dispară înainte de sfîrşitul numărului.

Era un scheci stupid, plictisitor la culme şi doar îl sfătuisem pe Karno să nu înceapă cu el. Aveam în repertoriu alte scheciuri mai amuzante, cum ar fi *La patinaj, Hoţii Dandy, Oficiul poştal* şi *Domnul deputat Perkins*, care ar fi distrat mult mai mult publicul american. Dar Karno era încăpăţînat.

Fapt este că un eşec într-o ţară străină este de-a dreptul deprimant. Să joci seară de seară, în faţa unui public rece şi tăcut, joviala noastră comedie englezească, era un chin. Intram şi plecam din teatru ca nişte fugari. Timp de şase săptămîni am îndurat această ruşine. Ceilalţi actori se fereau de noi de parcă am fi fost ciumaţi. Cînd ne adunam în culise ca să intrăm pe scenă, abătuţi şi umiliţi, era ca şi cum urma să ne aliniem în faţa unui pluton de execuţie.

Cu toate că mă simţeam stingher şi neapreciat, mulţumeam cerului că locuiesc singur. Cel puţin nu aveam să împărtăşesc cu nimeni umilinţa mea. În timpul zilei, făceam plimbări nesfîrşite pe jos, pe lungile *avenide* ce păreau că nu duc nicăieri, vizitam grădini zoologice, parcuri, acvarii, muzee. De la eşecul nostru, oraşul părea

acum de temut, zgîrie-norii prea înalţi, atmosfera lui de concurenţă îndîrjită, prea apăsătoare. Minunatele reşedinţe de pe Avenida a Cincea nu erau case, ci adevărate monumente ale succesului. Imobilele opulente şi magazinele elegante păreau să-mi amintească fără milă cît de netrebnic eram.

Făceam marşuri lungi prin oraş, către mahalale, traversînd Madison Square, unde bătrîne epave ponosite şedeau pe bănci într-o stare de apatie disperată, privind fix în jos. Treceam apoi pe Avenida a Treia, apoi pe a Doua. Aici sărăcia era brutală, amară şi cinică, era sărăcia care se lăfăia, striga, rîdea, plîngea, îngrămădindu-se pe la uşile caselor, pe scările de incendiu şi revărsîndu-se pe străzi. Totul era foarte deprimant şi nu doream decît să mă întorc cît mai repede pe Broadway.

Americanul e un optimist care visează tot timpul că se va descurca într-un fel şi o ia mereu de la început. Nădăjduieşte mereu că „va da lovitura”. Că va trage lozul cel mare! Că o va scoate la capăt într-un fel. Să lichideze tot! Să pună mîna pe bani şi să plece! Să găsească altă combinaţie! Oricît ar părea de ciudat, această atitudine îmi dădea curaj, într-un chip destul de paradoxal, ca rezultat al eşecului nostru, am început să mă simt uşor, eliberat parcă de orice povară. Mai erau şi alte ocazii în America. De ce să mă agăţ cu orice preţ de lumea teatrului? Doar nu-mi închinasem viaţa artei! N-aveam decît să găsesc o altă combinaţie! Începeam să capăt din nou încredere. Orice întorsătură ar fi luat lucrurile, eram hotărît să rămîn în Statele Unite.

Ca să mai uit de necazuri, m-am gîndit să-mi cultiv spiritul şi să-mi completez educaţia; am început aşadar să intru pe la anticari. Am cumpărat mai multe cărţi de şcoală - *Retorica* lui Kellogg, o gramatică engleză şi un dicţionar latin-englez - cu gîndul să le studiez. Dar toate hotărîrile mele s-au dus pe apa sîmbetei. Am aruncat o privire asupra

lor, le-am pus în fundul geamantanului unde le-am şi uitat pînă la următoarea călătorie în Statele Unite.

Pe afiş, în prima săptămînă la New York, figura un scheci intitulat *Gus Edward la şcoală* în care jucau copii. Era în această trupă un şmecher simpatic care părea cam mic pentru purtările lui afectate. Avea patima jocului cu cupoane din pachetele de ţigări, care puteau fi schimbate la depozitarii lui United Cigar, pe articole mergînd de la o cafetieră nichelată pînă la un pian cu coadă; pentru asta era gata oricînd să joace zaruri cu maşiniştii sau cu oricine altcineva. Vorbea cu o repeziciune uimitoare şi-l chema Walter Winchell. Cu toate că nu şi-a pierdut niciodată debitul de adevărată mitralieră, i s-a întîmplat de-a lungul anilor s-o ia pe-alături cînd dorea să povestească ceva exact aşa cum se întîmplase.

Deşi spectacolul nostru s-a dovedit a fi un eşec, m-am bucurat totuşi de o critică bună. Sime Silverman de la *Variety* a spus despre mine: „Bine că în trupă se afla cel puţin un englez plin de haz care ar fi foarte potrivit pentru America.”

Noi ne şi resemnasem să ne facem bagajele şi să ne întoarcem în Anglia după şase săptămîni. Dar pe la mijlocul intervalului, jucam tocmai la teatrul de pe Fifth Avenue, în faţa unui public alcătuit numai din chelneri şi valeţi englezi. Spre uimirea mea, luni, ziua premierei, a fost un adevărat triumf. Spectatorii rîdeau la fiecare glumă. Toţi membrii trupei, printre care şi eu, eram uluiţi, căci ne aşteptam să fim primiţi cu indiferenţa obişnuită. Jucînd fără să-mi dau osteneala, eram probabil destins şi această impresie de firesc s-a transmis publicului.

În timpul săptămînii a venit să ne vadă reprezentantul unei agenţii şi ne-a angajat pentru douăzeci şi cinci de săptămîni să dăm spectacole în vest cu turneele Sullivan şi Considine. Erau mici music-hall-uri şi trebuia să dăm cîte trei reprezentaţii pe zi.

Cu toate că acest turneu n-a însemnat pentru noi un succes triumfal, ne-am arătat la înălţime în comparaţie cu alte numere. Pe atunci, Middle West-ul era plin de farmec. Ritmul de viaţă era mai lent, atmosfera romantică; fiecare *drugstore* şi *saloon* avea la intrare un joc de zaruri unde puteai să-ţi încerci norocul şi să cîştigi produsele expuse la vînzare înăuntru. Duminică dimineaţa, strada principală răsuna de ciocănitul zarurilor, un zgomot plăcut şi atrăgător; şi nu o dată mi s-a întîmplat să cîştig, cu zece cenţi, marfă de un dolar.

Viaţa era ieftină. Într-un hotel mic, puteai găsi o cameră cu pensiune pentru şapte dolari pe săptămînă, cu trei mese pe zi. Hrana costa mai nimic. Raionul de mîncăruri gratuite al restaurantului era punctul de atracţie al trupei noastre. Cu douăzeci şi cinci de cenţi, primeai un pahar de bere şi mezeluri la alegere. Erau acolo picioare de porc, felii de şuncă, salată de cartofi, sardele, parmezan, tot felul de cîrnaţi, leber, sahim şi crenvurşti. Unii profitau ca să-şi clădească pe farfurie o adevărată piramidă pînă cînd barmanul intervenea spunînd: „Ia! Voi de colo! Unde aveţi de gînd să mergeţi cu toată încărcătura aia... la Klondike?”

Trupa noastră număra vreo cincisprezece persoane, pe puţin, şi fiecare economisea aproape jumătate din cîştig, chiar după ce-şi plătise cuşeta de tren. Leafa mea era de şaptezeci şi cinci de dolari pe săptămînă, dintre care cincizeci luau regulat şi fără greş drumul către banca Manhattan.

Turneul ne-a dus pînă pe coasta Pacificului. Împreună cu noi figura pe afiş un texan tînăr şi frumos, trapezist care nu ştia ce să facă; să-şi continue numărul împreună cu partenerul său sau să se facă boxer. În fiecare dimineaţă îmi puneam mănuşile în faţa lui şi, cu toate că era mai mare şi mai solid decît mine, îl loveam de cîte ori voiam. Am devenit foarte buni prieteni şi, după cîteva reprize, luam masa împreună. Părinţii lui, îmi spunea, erau simpli fermieri în Texas şi-mi povestea despre viaţa la ţară. Ne-am

hotărît fără întîrziere să părăsim meseria de actor şi împreună să ne ocupăm de creşterea porcilor.

Aveam împreună două mii de dolari şi visam să facem avere; plănuiam să cumpărăm pămînt în Arkansas cu cincizeci de centi hectarul, pentru început; am fi luat două mii de hectare şi de rest am fi cumpărat porci şi-am fi îmbunătăţit solul. Dacă totul mergea bine, calculasem că odată cu naşterea porcilor, în proporţie de cinci pe an, în cinci ani am fi putut cîştiga cîte o sută de mii de dolari fiecare.

În timpul călătoriei cu trenul, ne uitam pe fereastră şi entuziasmaţi la culme cercetam cu privirea fermele de porci. Mîncam, dormeam şi visam sub zodia porcului. Dacă n-aş fi cumpărat o carte despre creşterea ştiinţifică a porcilor, aş fi părăsit poate music-hall-ul, devenind crescător de porci. Dar cartea aceea, oare descria grafic tehnica jugănirii porcilor, mi-a potolit entuziasmul şi curînd am uitat acest proiect.

În turneu luasem cu mine vioara şi violoncelul. De la vîrsta de şaisprezece ani exersam între patru şi şase ore pe zi, în camera mea. În fiecare săptămînă luam lecţii cu dirijorul teatrului sau cu cineva recomandat de el. Cum eram stîngaci, coardele de la vioară erau inversate. Nutream mari ambiţii să devin un artist concertant sau, dacă nu s-ar fi putut, să-mi folosesc talentul într-un număr de music-hall. Dar pe măsură ce trecea timpul, îmi dădeam seama că n-o să pot atinge perfecţiunea şi am renunţat.

În 1910 Chicago era un oraş fermecător cu toată urîţenia lui, negru şi plin de funingine, un oraş unde domnea încă spiritul zilelor de frontieră. O metropolă eroică şi prosperă „de fum şi oţel”, cum spunea Carl Sandburg. Cîmpiile care-l înconjoară sînt, în închipuirea mea, asemenea stepelor ruseşti. Chicago avea o veselie deschisă de pionieri, ce stimula simţurile şi totuşi, subteran, palpita de o bărbătească solitudine. Ca remediu pentru această suferinţă de structură, se descoperise o distracţie pe scară

naţională, cunoscută sub numele de burlesc. Ea consta dintr-un grup de comedianţi de circ însoţiţi de un cor de vreo douăzeci sau chiar mai multe fete. Unele erau drăguţe, altele ofilite. Unii dintre comedianţi erau plini de haz, cele mai multe scheciuri erau poveşti de harem, destul de pipărate, cu glume grosolane şi cinice. Atmosfera era chipurile „bărbătească”, încărcată de un fel de antagonism între cele două sexe care, în chip paradoxal, punea publicul la adăpost de orice dorinţă sexuală normală; reacţia bărbaţilor era mai curînd de batjocură. Chicago era plin de acest gen de spectacole. Unul din ele care se numea *Watson's Beff Trust* cuprindea douăzeci de femei de o anumită vîrstă şi enorm de grase care se expuneau în tricouri colante. Anunţurile clamau că greutatea lor totală se cifrează în tone. Fotografiile lor afişate la intrare şi arătîndu-le în atitudini sclifosite erau triste şi deprimante.

La Chicago locuiam în centru, într-un mic hotel de pe Wabash Avenue; deşi murdar şi deteriorat, avea un oarecare farmec romantic, căci cele mai multe dintre fetele de la burlescuri locuiau acolo. În fiecare oraş ne repezeam îndată spre hotelul unde locuiau aceste fete, plini de o speranţă libidinoasă care nu se materializa niciodată. Metroul aerian trecea noaptea pe lîngă camera mea şi arunca lumini pe perete ca un bioscop demodat. Şi totuşi mi-era drag acest hotel, deşi nu se întîmpla niciodată nimic care să semene a aventură.

O fată tînără, drăguţă şi tăcută era, nu ştiu de ce, întotdeauna singură şi umbla cu un aer puţin speriat. Din cînd în cînd o întîlneam intrînd sau ieşind din holul hotelului, dar n-am avut niciodată îndrăzneala să intru în vorbă cu ea şi trebuie să spun că nu prea m-a încurajat în acest sens.

Cînd am părăsit Chicago în drum spre coastă, era şi ea în acelaşi tren. Campanile burleşti care se îndreptau spre apus urmau de obicei acelaşi itinerar ca şi noi şi jucam în aceleaşi oraşe. Trecînd prin tren, ara văzut-o vorbind cu un

membru al trupei noastre. Ceva mai tîrziu acesta veni şi se aşează lîngă mine.

— Ce fel de fată e? l-am întrebat.

— Tare drăguţă. Săraca, mi-e milă de ea.

— De ce?

El se apropie mai mult de mine.

— Ţi-aduci aminte de zvonul care s-a răspîndit despre una din fete că ar avea sifilis? Ei bine, ea e aceea.

La Seattle, a trebuit să părăsească trupa şi să se interneze într-un spital. Am făcut pentru ea o chetă la care au contribuit toate trupele aflate în turneu. Biata fată, toţi ştiau ce e cu ea! Totuşi ne-a fost recunoscătoare şi mai tîrziu s-a întors la trupa ei, vindecată datorită injecţiilor cu Salvarsan, doctorie nouă la vremea aceea.

Pe atunci, cartierele cu felinare roşii se întindeau prin toată America. Mai cu seamă Chicago era vestit pentru casa naţiunilor, ţinută de surorile Everly, două fete bătrîne. Se aflau acolo femei de toate naţionalităţile. Fiecare cameră era mobilată în alt stil şi decor: turcesc, japonez, Ludovic al XVI-lea, era pînă şi un cort arab. Era cel mai perfecţionat stabiliment din lume şi cel mai scump. Număra printre clienţii săi miliardari, mulţi industriaşi, miniştri, senatori şi magistraţi. Participanţii la congrese îşi terminau de obicei reuniunile închiriind tot stabilimentul pentru o seară. Era cunoscut un sibarit foarte bogat care venea să se refugieze acolo pentru trei săptămîni, fără să vadă în acest răstimp lumina zilei.

Cu cît înaintam spre apus, cu atît eram mai mulţumit. Privind din tren la vastele întinderi de pămînt nelocuit, mă încîntam de făgăduieli, deşi peisajul era trist şi sumbru. Spaţiul liniştеşte sufletul. Îţi dă perspective mai largi. Oraşe ca Cleveland, St Louis, Minneapolis, St Paul, Kansas City, Denver, Butte, Billings palpitau de dinamismul viitorului de care eram pătruns şi eu.

Ne-am împrietenit cu membrii altor trupe de music-hall. În fiecare oraş ne duceam împreună în grupuri de şase sau

chiar mai mulţi în cartierele rău famate. Cîteodată, cîştigam afecţiunea cîte unei madame de bordel care accepta să închidă localul pe timpul nopţii şi să ni-l lase în exclusivitate. Din cînd în cînd, unele fete se îndrăgosteau de actori şi-i urmau pînă în oraşul următor. Cartierul cu felinare roşii din Butte, Montana consta dintr-o stradă lungă şi cîteva uliţe cu vreo sută de nişe în care erau instalate fete, cele mai tinere de şaisprezece ani şi pe care le puteam avea pentru un dolar. Butte se mîndrea că adăposteşte cele mai frumoase femei dintre toate cartierele de lupanare din Middle West. Şi era adevărat. Dacă vedeai o femeiuşcă drăguţă şi elegant îmbrăcată, puteai, fi sigur că era pensionară a unei asemenea case care-şi făcea cumpărăturile. În afara serviciului, nu se uitau nici în dreapta nici în stînga şi aveau un aer foarte respectabil. Mulţi ani mai tîrziu, am discutat cu Somerset Maugham despre personajul său, Sadie Thompson, din piesa Ploaia. Jeanne Eagels o pusese să se îmbrace mai degrabă grotesc, după cît mi-aduc aminte, cu cizme cu elastic. I-am explicat că nici o prostituată din Butte n-ar fi putut cîştiga o centimă îmbrăcîndu-se astfel.

În 1910, Butte, Montana era un oraş de felul „Nick Carter”, cu mineri în cizme cu turetci, pălărie cu boruri mari şi fulare roşii. Am asistat la împuşcături pe stradă, trase de un şerif bătrîn şi gras pe urmele unui prizonier evadat care a sfîrşit prin a fi încolţit într-o fundătură, scăpînd din fericire fără nici o rană.

Pe măsură ce călătoream spre apus, mă simţeam tot mai uşurat: oraşele arătau mai curate. Ruta noastră trecea prin Winnipeg, Tacoma, Seattle, Vancouver, Portland. La Winnipeg şi Vancouver, publicul era în cea mai mare parte englez şi, în ciuda înclinaţiilor mele pro-americane, era plăcut să joc în faţa lui.

În sfîrşit, California! Un rai însorit, cu livezi de portocali, cu vii şi palmieri întinzîndu-se de-a lungul coastei Pacificului, pe vreo mie cinci sute de kilometri. San

Francisco, poarta Orientului, era un oraş cu mîncăruri bune şi preţuri ieftine; primul oraş în care am mîncat picioare de broască *a la provencale*, prăjituri cu căpşuni şi pere *avocado*. Am ajuns acolo în 1910, după ce oraşul se ridicase în urma cutremurului din 1905 sau după foc, cum preferă ei să-l numească. Mai erau două-trei crăpături în străzile în pantă, dar urmele dezastrului se mai vedeau prea puţin. Totul era nou şi curat, inclusiv hotelul modest în care locuiam.

Am jucat la Empress, proprietatea lui Sid Grauman şi a tatălui său, oameni simpatici şi sociabili. Am figurat pentru prima oară pe un afiş fără numele lui Karno. Iar publicul, ce încîntare! Deşi *Vau-Vau* era un scheci plicticos, sălile erau arhipline la fiecare reprezentaţie şi se rîdea în hohote. Încîntat, Sid Grauman mi-a spus: „Dacă vreodată ai să te desparţi de trupa lui Karno, vino înapoi aici şi-o să montăm spectacole împreună.” Acest entuziasm era lucru nou pentru mine. La San Francisco se simţea un spirit optimist şi întreprinzător.

Los Angeles, dimpotrivă, era un oraş urît, în care domnea o căldură apăsătoare. Oamenii arătau slabi şi anemici. Era o climă mult mai caldă, lipsită de răcoarea din San Francisco; natura înzestrase nordul Californiei cu resurse care aveau să dureze şi să prospere cînd Hollywood-ul va fi dispărut în puţurile preistorice de gudron de pe bulevardul Wilshire.

Am încheiat primul nostru turneu la Salt Lake City, patria mormonilor, care m-a dus cu gîndul la Moise conducîndu-i pe fiii lui Israel. E un oraş larg deschis ce pare că tremură sub căldura soarelui ca un miraj, cu străzi late pe care numai cineva care a traversat vaste cîmpii le-ar putea concepe. Ca şi mormonii, oraşul este distant şi auster. Şi aşa era şi publicul.

După ce am jucat scheciul *Vau-Vau*, pe circuitul Sullivan şi Considine, ne-am întors la New York cu gîndul de a ne înapoia direct în Anglia, dar domnul William Morris, care se

lupta cu celelalte trusturi de music-hall, ne-a oferit şase săptămîni pentru a juca tot repertoriul nostru la teatrul său de pe strada patruzeci şi doi la New York. Am deschis prima seară cu *O noapte într-un music-hall englez* care s-a bucurat de un succes formidabil.

15. Înainte de succes...

16. ... şi după

În timpul săptămînii, un tînăr şi un prieten al său aveau o întîlnire tîrzie cu două fete şi, ca să-şi omoare timpul, au intrat din întîmplare în music-hall-ul american al lui William Morris, unde au văzut spectacolul nostru. Unul din ei a făcut o remarcă: „Dacă am să ajung vreodată mare, uite un tip pe care l-aş angaja pe contract”. Se referea la rolul meu de beţiv din O seară într-un music-hall englez. Pe vremea aceea lucra pentru D. W. Griffith ca figurant în *Biograph Company*, cu cinci dolari pe zi. Era Mack Sennett care mai tîrziu a pus bazele lui Keystone Film Company. După ce-am jucat timp de şase săptămîni cu mare succes pentru William Moms la New York, am fost din nou angajaţi pentru alt turneu de douăzeci de săptămîni pe circuitul Sullivan şi Considine.

Pe măsură ce ne apropiam de sfîrşitul celui de-al treilea turneu, mă simţeam tot mai trist. Mai aveam doar trei săptămîni, San Francisco, San Diego, apoi Salt Lake City şi, înapoi spre Anglia.

În ajunul zilei în care urma să părăsim San Francisco, mă plimbam pe jos pe Market Street; deodată m-am pomenit în faţa unei mici prăvălii cu o vitrină cu perdea şi cu o firmă pe care scria: „Norocul dumneavoastră citit în mînă şi în cărţi - un dolar”. Am intrat, uşor încurcat şi m-am aflat în faţa unei femei grase de vreo patruzeci de ani care venise dintr-o cameră din fund mestecînd încă, deoarece îi întrerupsesem masa. Îmi arătă cu neglijenţă o măsuţă la peretele din fata uşii şi fără să mă privească, îmi spuse: „Luaţi loc, vă rog”, apoi se aşează în faţa mea. A intrat în subiect fără introducere: „Amestecaţi cărţile şi tăiaţi-le de trei ori înspre mine, puneţi apoi mîinile pe masă cu palmele în sus”. Ea întoarse cărţile şi le întinse, se uită cu atenţie la ele, apoi îmi privi mîinile. „Vă gîndiţi la un drum lung, ceea ce înseamnă că veţi părăsi Statele Unite. Dar vă veţi întoarce în curînd şi vă veţi apuca de o nouă afacere... altceva decît faceţi acum”. Aici şovăi şi se încurcă. „Este aproape acelaşi lucru, dar e altceva. Văd un succes

formidabil în ceea ce veţi întreprinde; o carieră extraordinară vi se deschide, dar nu ştiu despre ce e vorba.” Mă privi atunci pentru întîia oară şi-mi luă mîna. „Aha, uite trei căsătorii: primele două nu sînt reuşite, dar vă veţi sfîrşi viaţa printr-un mariaj fericit din care veţi avea trei copii.” (Aici a greşit-o!) Apoi mi se uită din nou în palmă. „Da, veţi face o avere formidabilă, e o mînă care trage la bani.” Apoi se uită cu atenţie la chipul meu. „Veţi muri la optzeci şi doi de ani de bronhopneumonie. Un dolar, vă rog. Mai aveţi vreo întrebare de pus?”

— Nu, am rîs eu. Cred că e de ajuns atît!

La Salt Lake City jurnalele nu vorbeau decît de jefuirea unor bănci şi de atacuri gangstereşti. Clienţii cluburilor de noapte şi ai cafenelelor erau puşi la zid şi devalizaţi de bandiţi mascaţi cu ciorapi pe faţă. Într-o singură noapte avuseseră loc trei tîlhării şi bandiţii terorizau oraşul întreg.

După reprezentaţie ne duceam de obicei la cîrciuma din apropiere să bem ceva şi întîmplător intram în vorbă cu clienţii. Într-o seară, un bărbat gras, jovial, cu o faţă rotundă, a intrat în local însoţit de alţi doi. Grasul, care era şi cel mai vîrstnic dintre cei trei, se apropie de noi:

— Nu sînteţi voi ăia care jucaţi la Empress în piesa englezească?

Noi am încuviinţat zîmbind.

— Mi se părea mie că vă cunosc! Hei, băieţi, veniţi încoace!

Îi chemă pe cei doi tovarăşi şi după ce ni i-a prezentat, au dat de băut.

Bărbatul cel gras era englez, deşi mai păstra foarte puţin din accentul specific. Avea vreo cincizeci de ani, om de treabă cu nişte ochi mici şi scînteietori şi o figură deschisă.

Mai tîrziu, cei doi prieteni ai săi şi cîţiva membri ai trupei noastre s-au îndreptat spre bar şi eu am rămas singur cu „grăsanul”, cum îi spuneau tinerii săi ciraci.

El începu să-mi facă mărturisiri:

— M-am întors în Europa acum trei ani. Dar nu mai e la fel... Aici,e locul în care merită să trăieşti. Am venit aici acum treizeci de ani un coate-goale, m-am spetit muncind în minele de cupru din Montana şi pe urmă m-am înţelepţit şi mi-am zis: „Asta-i muncă de fraier!” Acum alţii lucrează pentru mine. Şi scoase un teanc gros de bancnote. Hai să mai bem ceva!

— Fii atent, îi spusei eu glumind, ai putea fi atacat.

Mă privi cu un zîmbet sarcastic, apoi făcu cu ochiul:

— Nu ţine!

Îndată, un simţământ îngrozitor mă cuprinse. Acest semn al lui cu ochiul era foarte grăitor. Continuă să zîmbească fără să-şi ia ochii de la mine.

— Pricepi? făcu el.

Am încuviinţat cu un aer înţelept.

Îmi vorbi apoi încet la ureche:

— Îi vezi pe ăştia doi? şopti el arătînd spre prietenii lui. Asta e echipa mea. Doi dobitoci! Fără minte, dar îndrăzneţi.

Dusei un deget la buze, dîndu-i să înţeleagă că ar putea fi auzit.

— Nici o grijă, băiete, ne îmbarcăm la noapte. Uite, continuă el, sîntem englezi amîndoi, nu-i aşa?... doi fii ai negurii. Te-am văzut de mai multe ori la Islington Empire, intrînd şi ieşind din cutia aia, se strîmbă el. Grea meserie, măi frate!

Am izbucnit în rîs.

Devenind tot mai încrezător, îşi exprimă dorinţa de a mă face prietenul lui pe veci şi a-mi cunoaşte adresa din New York.

— Am să-ţi trimit cîteva rînduri ca să ne aducem aminte de trecut, spuse el.

Din fericire n-am mai auzit de el niciodată.

9

Nu eram prea trist la gîndul că părăsesc Statele Unite, căci eram hotărît să mă întorc; nu ştiam însă nici cum, nici cînd. Şi-apoi mă gîndeam cu plăcere să revăd Londra şi apartamentul nostru mic şi confortabil. De cînd cu turneele prin Statele Unite mă gîndeam la el ca la un altar, vegheat de zeii mei lari.

Nu mai primisem de mult ştiri de la Sydney. În ultima lui scrisoare spunea că bunicul locuia la noi. Dar, la Londra, Sydney mă întîmpină la gară să-mi spună că renunţase la apartament, că se însurase şi stătea într-o cameră mobilată pe Brixton Road. A fost o lovitură grea pentru mine - limanul acela plin de farmec ce dăduse un sens existenţei mele şi de care eram atît de mîndru nu mai exista... eram fără casă. Am închiriat o cămăruţă pe Brixton Road. Era atît de sinistră încît am hotărît să mă întorc în Statele Unite cît mai curînd. În prima seară, Londra mi s-a părut tot atît de indiferentă la sosirea mea ca un automat gol, în care trebuie să pui un bănuţ.

Cum Sydney era căsătorit şi lucra în fiecare seară, nu-l vedeam dar duminica mergeam amîndoi s-o vizităm pe mama. Era o zi tristă, căci nu se simţea bine de loc. Trecuse printr-o fază zgomotoasă în care cîntase imnuri şi trebuise să fie închisă într-o cameră capitonată. Infirmiera ne prevenise. Sydney s-a dus s-o vadă pe mama, dar eu n-am avut curajul şi am rămas să aştept. S-a întors tulburat şi mi-a spus că mamei i se aplicase un tratament de şoc, cu duşuri reci ca gheaţa şi că era vînătă la faţă. Ne-am hotărît s-o internăm într-un sanatoriu particular - aveam acum posibilitatea - aşa încît am transferat-o la sanatoriul unde fusese îngrijit marele actor englez, răposatul Dan Leno.

În fiecare zi mă simţeam tot mai declasat şi mai dezrădăcinat. Cred că dacă m-aş fi întors în micul nostru apartament, simţămintele mele ar fi fost altele. Sigur că nu m-am lăsat copleşit de tristeţe. Obiceiurile, familia, care mă legau de Anglia, m-au impresionat adînc la întoarcerea din Statele Unite. Era o vară engleză ideală al cărei farmec romantic nu semăna Intru nimic cu ceea ce cunoscusem prin alte părţi.

Domnul Karno, patronul, m-a invitat la Tagg's Island să petrec un week-end pe iahtul lui. Interiorul părea bine amenajat, cu lambriuri de mahon şi cabine pentru oaspeţi. Noaptea, de jur împrejurul iahtului am văzut ghirlande de lampioane, vesele şi încîntătoare. Vremea era frumoasă şi călduţă şi, după cină, ne-am instalat pe punte, la lumina lampioanelor, cu cafele şi ţigări. Asta era Anglia pentru care aş fi lăsat oricare altă ţară.

Deodată o voce sîsîită de falset începu să strige cu disperare: „Priviţi cu toţii vaporaşul meu! Priviţi vaporaşul meu! Şi iluminaţia! Ha! ha! ha!” Şi vocea se frînse într-un hohot batjocoritor şi isteric. Ne-am uitat să vedem de unde venea o asemenea izbucnire şi am zărit într-o barcă un bărbat într-un costum de flanelă albă, însoţit de o femeie stînd rezemată pe banca din spate. Parcă era o caricatură din Punch. Karno se aplecă peste bastinaj şi scoase cîteva sunete foarte neplăcute. Dar nimic nu putea opri rîsul isteric al necunoscutului. „Nu mai rămîne decît un singur lucru de făcut, spusei eu: să fim tot atît de vulgari pe cît crede el că sîntem.” Aşa încît am început să proferez o ploaie de înjurături de-a dreptul rabelaisiene, atît de jenante pentru doamna cu care era, încît s-a depărtat în grabă vîslind cu nădejde.

Ieşirea ridicolă a acestui caraghios nu era atît o critică la adresa gustului lui Karno, cît expresia unei prejudecăţi de snob împotriva a ceea ce considera el o ostentaţie mic-burgheză. Niciodată un om ca el n-ar fi izbucnit în rîs în faţa palatului Buckingham, strigînd: „Ia priviţi în ce casă

mare stau!” Şi nici n-ar fi făcut haz la trecerea echipajului încoronării. Această împărţire pe clase am simţit-o mereu prezentă cît timp am stat în Anglia. Tipul ăsta de englez e gata oricînd să măsoare inferioritatea socială a semenului.

Îndată după întoarcerea din America, trupa noastră a pornit la treabă şi, timp de paisprezece săptămîni, am jucat în music-hall-urile din împrejurimile Londrei. Spectacolul a fost bine primit, publicul minunat, dar eu mă întrebam într-una cînd aveam să ne întoarcem în Statele Unite. Iubeam Anglia însă mi-era imposibil să trăiesc aici; din cauza antecedentelor mele personale, aveam impresia penibilă că mă cufund într-o banalitate deprimantă. Aşa încît la primirea ştirii că eram angajat pentru un nou turneu în Statele Unite, m-am simţit în al nouălea cer.

Într-o duminică, Sydney şi cu mine ne-am dus la mama care parcă se simţea mai bine, şi înainte de plecarea lui în turneu, în provincie, am cinat împreună. În ultima seară la Londra, puţin descumpănit, trist şi amărît, m-am plimbat din nou prin West End, gîndind în sinea mea: „E ultima dată cînd mai văd aceste străzi.”

***

De astă dată am sosit la New York pe bordul vasului *Olympic*, la clasa a doua. Trepidaţia maşinilor s-a potolit, ceea ce însemna că ne apropiem de destinaţie. Acum mă simţeam în Statele Unite ca la mine acasă: un străin printre străini, înfrăţit cu toţi ceilalţi.

Oricît îmi plăcea New York-ul, aşteptam cu nerăbdare să plec spre vest, să-mi revăd cunoştinţele pe care le priveam ca pe nişte adevăraţi prieteni: barmanul irlandez din Butte, Montana, agentul imobiliar miliardar, cordial şi ospitalier din Minneapolis, frumoasa fată din St Paul cu care petreceam o săptămînă plină de romantism, MacAbee, proprietarul scoţian al unei mine din Salt Lake City,

dentistul prietenos din Tacoma şi, la San Francisco, familia Grauman.

Înainte de a ne îndrepta spre coasta Pacificului, am făcut ceea ce se numea „micul turneu”, turul micilor teatre de cartier din Chicago, Philadelphia sau din oraşe industriale ca Fall River, Duluth şi altele.

Ca de obicei, locuiam singur; ceea ce prezenta şi anumite avantaje, căci aveam ocazia să mă cultiv, hotărîre pe care o luasem de multă vreme, dar n-o pusesem niciodată în aplicare.

Există o fraternitate a celor care vor să ştie cu orice preţ. Şi eu eram unul dintre ei. Dai* motivele mele nu erau dintre cele mai pure; doream să ştiu nu atît de dragul ştiinţei, ci ca să mă apăr de dispreţul oamenilor, faţă de ignoranţi. Aşa încît, ori de cîte ori aveam timp, dădeam o raită pe la anticari.

La Philadelphia, am găsit din întîmplare o ediţie de *Eseuri şi prelegeri* de Robert Ingersoll. A fost o descoperire minunată; ateismul lui mi-a întărit credinţa că oribila cruzime a Vechiului Testament era degradantă pentru spiritul omenesc. L-am descoperit apoi pe Emerson. După ce-am citit eseul lui cu privire la încrederea în sine, m-am simţit de parcă mi s-ar fi inanimat un titlu de nobleţe ce valora aur. A urmat Schopenhauer. Am cumpărat trei volume din *Lumea ca voinţă şi reprezentare*, din care am citit doar anumite pasaje fără s-o fi citit vreodată de la un capăt la altul în peste patruzeci de ani. *Fire de iarbă* de Walt Whitman m-a plictisit şi mă plictiseşte şi astăzi. Vrînd să exprime cu tot dinadinsul o mistică naţională, pare mai mult o inimă explodînd de dragoste. În loja mea, între reprezentaţii, am avut bucuria să-i descopăr pe Twain şi Poe, Hawthorne, Irving şi Hazlitt. În acest al doilea turneu, nu mi-am însuşit poate atîta cultură clasică cît aş fi dorit, dar m-am ales cu o puternică doză de plictiseală în contact cu straturile inferioare ale meseriei de actor.

Aceste sărmane turnee de music-hall erau triste şi deprimante, iar nădejdile cu privire la viitorul meu în America se risipeau în ritmul obligatoriu de trei şi uneori patru reprezentaţii zilnice, timp de şapte zile pe săptămînă. Prin comparaţie, music-hall-ul în Anglia era un adevărat rai. Cel puţin nu lucram decît şase zile pe săptămînă, cu numai două reprezentaţii pe seară. Ne mîngîiam cu faptul că în America se puteau pune ceva mai mulţi bani de-o parte.

De cinci luni juram fără încetare în nişte adevărate spelunci; mă simţeam cuprins de o adevărată descurajare. Iar cînd la Philadelphia ni s-a dat o săptămînă de concediu, am întîmpinat-o cu bucurie. Aveam nevoie de schimbare, de un alt mediu - să-mi pierd identitatea şi să devin altcineva. Eram sătul de rutina tristă a unor music-hall-uri de mîna a zecea şi mi-am spus că timp de o săptămînă puteam să-mi îngădui să trăiesc pe picior mare. Economisisem o sumă considerabilă şi, în disperarea mea, am hotărît s-o cheltuiesc după pofta inimii. De ce nu? Trăisem strîns ca să pun de-o parte aceşti bani şi cînd contractul avea să expire, urma să trăiesc la fel de strîns; atunci de ce să nu cheltuiesc o mică parte?

Am cumpărat aşadar un halat de casă scump şi o valijoară elegantă, oare m-au costat şaptezeci şi cinci de dolari. Negustorul s-a arătat cît se poate de curtenitor: „Nu doriţi să vi le trimitem noi acasă, domnule?” Aceste cîteva cuvinte au fost de-ajuns ca să-mi ridice moralul, să-mi confere puţină distincţie. Aveam să plec la New York, să uit de music-hall-uri de mîna zecea şi de viaţa lor mohorîtă.

Am luat o cameră la Hotel Astor, care pe-atunci era de-a dreptul grandios. Purtam o jachetă croită elegant, pălărie melon şi baston şi, bineînţeles, valijoara cu pricina. Holul somptuos şi dezinvoltura oamenilor care-l străbăteau m-au făcut să tremur puţin în timp ce-mi completam fişa la recepţie.

Camera costa patru dolari şi jumătate pe zi. Timid, am întrebat dacă trebuie să plătesc înainte. Funcţionarul îmi răspunse pe un ton cît se poate de amabil, menit să mă liniştească:

— O, nu, domnule, nu-i nevoie.

Eram de-a dreptul emoţionat trecînd prin holul plin de aurării şi catifele aşa încît, ajuns în cameră, aproape că m-a podidit plînsul. Am stat mai bine de-o oră inspectînd baia cu instalaţia ei complicată, încercînd diferitele robinete de apă caldă şi rece. Cit de plăcut şi liniştitor e luxul!

Am făcut o baie, m-am pieptănat şi mi-am pus halatul cel nou, cu intenţia de a profita de tot confortul la care-mi dădeau dreptul cei patru dolari şi jumătate ai mei. Să fi avut cel puţin ceva de citit. Dar n-am îndrăznit să telefonez să cer un ziar. Am luat aşadar un scaun şi m-am aşezat în mijlocul odăii examinînd totul cu un simţămînt de melancolie, stîrnit de luxul ce mă înconjura.

Puţin mai tîrziu, m-am îmbrăcat şi am coborît. Am întrebat unde e restaurantul. Era cam devreme pentru cină; în afară de unul sau doi clienţi, sala era aproape pustie. Şeful m-a escortat pînă la o masă în apropierea ferestrei.

— Domnul doreşte să se aşeze aici?

— Foarte bine, am răspuns eu cu cel mai bun accent englez.

Deodată un balet de chelneri grăbiţi au început să se desfăşoare în jurul meu, aducînd apă rece, lista de bucate, pîine şi unt. Eram prea emoţionat ca să-mi fie foame. M-am stăpînit totuşi şi am comandat supă, pui fript şi îngheţată de vanilie ca desert. Chelnerul mi-a întins o listă de vinuri şi, după o matură chibzuinţă, am cerut o jumătate de sticlă de şampanie. Eram prea prins de rolul pe care-l trăiam ca să savurez vinul sau felurile de mîncare. La sfîrşit, am lăsat un dolar, ceea ce pe atunci era un bacşiş extraordinar. Dar merita, pentru toate plecăciunile şi consideraţia care mi se arătase. Fără vreun motiv anume, m-am suit din nou în

cameră şi-am mai stat vreo zece minute, apoi m-am spălat pe mîini şi am plecat.

Era o seară plăcută de vară, care se potrivea foarte bine cu starea mea sufletească; am pornit-o încet spre Metropolitan Opera, unde se reprezenta *Tannhäuser*. Nu văzusem niciodată o operă, ci numai fragmente, prin music-hall-uri, şi aveam oroare de ea. Dar de astădată doream să intru. Am luat un bilet şi m-am instalat la balconul al doilea, Opera era în limba germană, n-am înţeles un cuvînt şi nu cunoşteam nici povestea. Dar cînd regina moartă a fost dusă în accentele corului pelerinilor, am plîns cu lacrimi amare. Mi se părea că această scenă rezuma toate încercările din viaţa mea. Abia mai puteam să mă stăpînesc; nu ştiu ce-or fi gîndit oamenii care stăteau lîngă mine, dar cînd am ieşit de-acolo, îmi tremurau picioarele şi eram zdrobit de emoţie.

Am făcut o plimbare prin oraş, alegînd străzile cele mai întunecoase, căci nu puteam suporta strălucirea vulgară a Broadway-ului şi nici nu mă puteam întoarce în camera aceea stupidă de hotel cîtă vreme nu m-aş fi liniştit. Cînd mi-am revenit, m-am îndreptat către casă, cu gîndul să mă duc direct la culcare. Eram epuizat atît fizic cît şi moral.

Cînd să intim în hotel, am dat peste Arthur Kelly, fratele lui Hetty şi directorul trupei în care juca ea. Dată fiind rudenia lui cu ea, căutasem întotdeauna să păstrez legături de prietenie. Nu-l mai văzusem de cîţiva ani.

— Charlie! Încotro? spuse el.

Indiferent, am făcut senin cu capul în direcţia hotelului Astor.

— Mă duceam să mă culc.

Răspunsul meu făcu impresie asupra lui Arthur.

Era împreună cu doi prieteni şi, după ce m-a prezentat, propuse să mergem să luăm o cafea şi să stăm puţin de vorbă în apartamentul lui de pe Madison Avenue.

Apartamentul era foarte confortabil, ne-am aşezat în cerc, vorbind despre una-alta. Arthur evita cu grijă orice

aluzie la trecutul nostru; totuşi, cum trăsesem la Astor, era curios să afle noutăţi. Dar eu m-am arătat foarte laconic, mulţumindu-mă să spun că venisem la New York să petrec două-trei zile de vacanţă.

Arthur făcuse un drum lung de cînd locuia în Camberwell. Era acum un om de afaceri prosper şi lucra pentru cumnatul lui, Frank J. Gould. Melancolia mea creştea ascultîndu-i conversaţia mondenă. Vorbind despre unul din prietenii lui, Kelly spunea: „E un băiat încîntător, provine dintr-o familie foarte bună, mi se pare.” Zîmbeam în sinea mea văzînd interesul Iui pentru genealogie şi mi-am dat seama că Arthur şi cu mine nu mai aveam mare lucru în comun.

N-am rămas decît o zi la New York. A doua zi dimineaţă, m-am hotărît să mă întorc la Philadelphia. Cu toate că îmi adusese schimbarea de care aveam nevoie, fusese pentru mine o zi de emoţii şi singurătate. Acum aveam nevoie de companie. Abia aşteptam reprezentaţia noastră de luni dimineaţă şi întîlnirea cu actorii trupei. Oricît mi-ar fi displăcut întoarcerea la vechea rutină, ziua aceea de huzur îmi fusese de ajuns.

Cum am sosit la Philadelphia, am trecut pe la teatru. Acolo am găsit o telegramă adresată domnului Reeves şi întîmplător eram de faţă cînd a deschis-o.

— Mă întreb dacă despre dumneata e vorba, spuse el.

Telegrama suna astfel: „În trupa dumneavoastră este cineva pe nume Chaffin sau aşa ceva stop în caz afirmativ să ia legătura cu Kessel şi Bauman, 24 Longacre Building Broadway.”

Nu era nimeni cu numele ăsta în trupă dar, vorba lui Reeves, poate vruseseră să spună Chaplin. Eram foarte tulburat, căci descoperisem că Longacre Building se află în inima Broadway-ului şi este plin de birouri de avocaţi; amintindu-mi că aveam o mătuşă bogată undeva prin Statele Unite, fantezia mea îşi luase zborul; poate că murise şi-mi lăsase ceva avere. Am telegrafiat aşadar

numaidecît lui Kessel şi Bauman că exista un Chaplin în trupă şi că de el se interesau poate. Aşteptam plin de îngrijorare un răspuns, care a venit în aceeaşi zi. Am desfăcut cu înfrigurare telegrama cu următorul cuprins: „Rugaţi-l pe Chaplin să se prezinte la sediul nostru de îndată”.

Nerăbdător şi plin de speranţe, am luat trenul de dimineaţă spre New York, care se află numai la două ore şi jumătate depărtare de Philadelphia. Nu prea ştiam la ce să mă aştept: mă şi vedeam în cabinetul unui om al legii asistînd la citirea unui testament.

Cînd am ajuns la New York, m-am simţit totuşi puţin dezamăgit, deoarece Kessel şi Bauman nu erau avocaţi, ci producători de film. Faptele însă aveau să se dovedească pasionante.

Domnul Charles Kessel, unul din proprietarii lui Keystone Comedy Film Company, mi-a explicat că Mack Sennett mă văzuse jucînd rolul beţivului la *Music-Hall American* de pe strada patruzeci şi doi şi dacă eu eram acela, dorea să mă angajeze în locul lui Ford Sterling. Visasem de multe ori să fac cinema, ba chiar îi propusesem lui Reeves, administratorul nostru, să ne asociem şi să cumpărăm drepturile tuturor scheciurilor lui Karno pentru a le transpune pe ecran. Dar Reeves se arătase sceptic şi pe bună dreptate, căci nici el nici eu nu aveam noţiuni de regie.

— Ai văzut vreo comedie Keystone? mă întrebă domnul Kessel.

Văzusem desigur mai multe, dar nu i-am spus că le găsisem de un comic destul de vulgar. Totuşi, din cînd în cînd, o fată de-a dreptul fermecătoare, cu ochi căprui, pe nume Mabel Normand, îşi făcea apariţia în aceste filme, ceea ce îndreptăţea existenţa lor. Nu eram prea încîntat de comediile de tip Keystone, dar îmi dădeam seama de valoarea lor publicitară. Un an de asemenea reclamă şi mi-ar fi fost de ajuns ca să mă întorc la music-hall ca mare

vedetă internaţională. În plus, asta însemna pentru mine o viaţă nouă într-un mediu plăcut. Kessel îmi spuse că, după contract, trebuia să joc în trei filme pe săptămînă, în schimbul unui onorariu de o sută cincizeci de dolari. Era de două ori mai mult decît îmi dădea Karno. Cu toate acestea, am făcut tot felul de mofturi, declarînd în cele din urmă că nu pot să accept mai puţin de două sute de dolari pe săptămînă. Kessel mi-a răspuns că asta depindea de domnul Sennet; avea să-l anunţe în California şi mă va ţine la curent.

Nici nu ştiu cum de-am mai trăit, în aşteptarea veştilor de la Kessel. Poate că cerusem prea mult? Scrisoarea sosi în cele din urmă arătînd că erau gata să semneze un contract pe un an, cu o sută cincizeci de dolari pe săptămînă în primele trei luni şi o sută şaptezeci şi cinci în următoarele nouă, mai mulţi bani decît mi se oferiseră vreodată în viaţă. Urma să debutez îndată după încheierea turneului Sullivan şi Considine.

În timpul spectacolului de la Empress, la Los Angeles, am avut, slavă domnului, un succes răsunător. Era o comedie intitulată O seară la club. Jucam rolul unui bătrîn beţiv şi decrepit şi arătam ca de cincizeci de ani. Sennett veni să mă vadă după reprezentaţie şi mă felicită. În timpul acestei scurte întrevederi, m-am aflat faţă în faţă cu un bărbat corpolent, cu sprîncenele stufoase, linia gurii aspră, buzele groase şi maxilarele puternice - pe scurt, întreaga lui înfăţişare m-a impresionat puternic. Dar mă întrebam cît de binevoitor avea să se arate în relaţiile noastre viitoare. În timpul întîlnirii fusesem foarte nervos şi incapabil să-mi dau seama dacă era mulţumit sau nu de mine.

Mă întrebă cînd intenţionam să pornesc la lucru cu el. I-am răspuns că puteam începe din prima săptămînă a lui septembrie, cînd expira contractul meu cu Karno.

La Kansas City, gîndul că părăsesc trupa mă întristă. Ei urmau să se întoarcă în Anglia, iar eu plecam la Los Angeles, unde aveam să-mi croiesc singur drum, situaţie ce

nu prea era menită să mă liniştească. Înainte de ultima reprezentaţie am oferit de băut la toată lumea, cu inima strînsă la gîndul despărţirii.

Un actor din trupa noastră, Arthur Dando care, nu ştiu de ce, nu mă putea suferi, s-a gîndit să-mi facă o farsă şi lăsă să se înţeleagă, prin vagi aluzii, că voi primi un mic dar din partea trupei.

Trebuie să recunosc că acest gînd m-a mişcat. Dar nu s-a întîmplat nimic. După ce toţi au ieşit din cabină, Fred Karno junior mi-a mărturisit că Dando plănuise într-adevăr să ţină un discurs şi să-mi ofere cadoul, dar că, atunci cînd oferisem de băut, nu mai avusese curajul să-şi ducă farsa pînă la capăt şi lăsase aşa-zisul dar îndărătul oglinzii din cabină. Era o cutie de tutun goală, învelită în staniol, plină cu resturi uscate de cremă de machiat.

10

Nerăbdător şi îngrijorat în acelaşi timp, am sosit la Los Angeles şi am luat o cameră într-un hotel modest, *Great Northern*. Ca orice om care se bucură de o zi liberă, m-am dus în prima seară să văd al doilea spectacol la Empress, unde se produsese şi trupa lui Karno. Plasatoarea mă recunoscu şi cîteva clipe mai tîrziu veni să-mi spună că domnul Sennett şi domnişoara Mabel Normand se aflau cu două rînduri mai în spate şi mă rugau să vin să stau lîngă ei. Eram încîntat şi după o prezentare făcută în grabă, pe şoptite, am urmărit împreună spectacolul. La sfîrşit, am făcut cîţiva paşi pe Main Street şi am intrat la o braserie să mîncăm ceva uşor şi să bem un pahar. Domnul Sennett se arătă mirat de cît eram de tînăr. „Te credeam mult mai în vîrstă”, spuse el. Am remarcat în vocea lui o umbră de îngrijorare care m-a consternat, căci mi-a amintit că toţi actorii lui Sennett erau persoane de o anumită vîrstă. Fred Mace avea peste cincizeci de ani, iar Ford Sterling trecuse de patruzeci. „Pot să par de orice vîrstă dacă mă machiez”, i-am răspuns. Mabel Normand, dimpotrivă, era mai îndatoritoare. Chiar dacă avea rezerve în privinţa mea, nu şi le-a dat în vileag. Domnul Sennett mă înştiinţă că nu voi începe numaidecît, dar să viu la studio, la Edendale, să cunosc actorii. După ce am plecat de la cafenea, ne-am urcat repede în somptuosul automobil de curse al lui Sennett şi m-au însoţit pînă la hotel.

A doua zi de dimineaţă, am luat un tramvai ce ducea la Edendale, o suburbie din Los Angeles. Avea un aer atît de ciudat încît nu ştiai bine ce e: un modest cartier de locuinţe sau unul semiindustrial. Întîlneai depozite de cherestea şi fier vechi şi mici ferme părăsite şi unde se ridicase cîte o prăvălioară-două din lemn la marginea şoselei. După ce am

întrebat de mai multe ori care e drumul, m-am pomenit în faţa studiourilor Keystone. Era o clădire dărăpănată, de jur împrejur cu un gard verde ce se întindea cam pe o sută de metri pătraţi. Se intra printr-o alee şi printr-un vechi bungalou: totul părea la fel de ciudat ca şi Edendale însuşi. Am rămas locului privind ţintă de pe partea cealaltă a drumului şi neîncumetîndu-mă să intru.

Era ora prînzului; bărbaţi şi femei, machiaţi încă, ieşiră din bungalou, şi mai cu seamă „sticleţii” de la Keystone. Traversară şoseaua pînă la un mic magazin universal de unde ieşiră iarăşi, mîncînd sandviciuri şi cîrnaţi calzi. Toţi strigau în gura mare: „Ei, Hank, vino o dată!” „Spune-i lui Slim să se grăbească!”

Intimidat brusc, m-am îndepărtat repede pînă la colţul străzii, ca să văd dacă domnul Sennett sau domnişoara Normand nu ieşeau din bungalou, dar nu se arătară. Am rămas acolo o jumătate de oră, apoi m-am hotărît să mă întorc la hotel. Ideea de a intra în studio şi de a-i înfrunta pe toţi aceşti oameni mi se părea o problemă de neînvins. Două zile la rînd am venit pînă în faţa studioului fără să am curajul să intru. A treia zi, domnul Sennett îmi telefonă, întrebîndu-mă de ce nu mă prezentasem. Am născocit scuze vagi.

— Vino numaidecît, îmi spuse el. Te aşteptăm.

Am sosit aşadar, am păşit plin de îndrăzneală în bungalou şi am întrebat de domnul Sennett.

Păru mulţumit că mă vede şi mă luă numaidecît eu el în studio.

17. Mack Sennett

Eram fascinat. O lumină dulce şi egală scălda întreg platoul: ea provenea de la nişte fîşii lungi de pînză albă ce răsfrîngeau razele soarelui, creînd atmosfera eterată de care era nevoie pentru a se putea fotografia la lumina zilei.

După ce am fost prezentat cîtorva actori, am început să mă interesez de ceea ce se petrecea. Erau trei platouri, imul lîngă altul şi trei trupe lucrau concomitent. Parcă era un spectacol de la Expoziţia Internaţională. Pe un platou, Mabel Normand bătea la o uşă, strigînd: „Daţi-mi drumul!” Apoi aparatul încetă să mai filmeze; scena era gata. Nu-mi închipuiam că aşa se fac filmele, pe bucăţi.

Pe un alt platou se afla marele Ford Sterling, pe care trebuia să-l înlocuiesc.

18. Ford Sterling

Domnul Sennett mă prezentă. Ford părăsea studiourile Keystone pentru a întemeia propria sa companie, împreună cu Universal. Era foarte prietenos cu publicul şi cu cei din studio. Toată lumea se strîngea în jurul platoului unde juca el şi se rîdea cu poftă. Sennett mă luă de-o parte şi-mi explică metoda lor de lucru.

— Nu avem scenariu; plecăm de la o idee şi urmăm desfăşurarea firească a evenimentelor pînă în momentul cînd se ajunge la o urmărire, care constituie esenţialul comediei noastre.

Metoda era desăvîrşită, numai că, în ce mă priveşte, nu-mi plăceau urmăririle. Ele irosesc personalitatea; şi oricît de puţine cunoştinţe aveam despre cinema, ştiam că nimic nu înlocuieşte personalitatea.

În ziua aceea am mers din platou în platou, privind cum lucrau diferitele echipe. Toţi păreau că-l imită pe Ford Sterling, ceea ce mă îngrijora, căci stilul său nu-mi plăcea de fel. Juca rolul unui olandez hărţuit, adăugind replici cu un accent olandez, ceea ce era foarte amuzant, dar efectul se pierdea, în filmul mut. Mă întrebam ce aştepta Sennett de la mine. Mă văzuse pe scenă şi îşi dădea seama că nu

eram făcut să joc genul de comedie pe care-l făcea Ford; stilul meu era cu totul altul. Şi totuşi, fiecare situaţie concepută în studio era, cu bună ştiinţă sau nu, făcută pentru Sterling; pînă şi Roscoe Arbuckle îl imita pe Sterling.

19. Roscoe Arbuckle

Studioul fusese desigur o fermă. Cabina lui Mabel Normand era instalată într-un vechi bungalou şi alături se afla o altă încăpere unde se îmbrăcau celelalte actriţe. În faţa bungaloului se ridica un fost grajd, care servea drept vestiar pentru actorii de mîna a doua şi pentru sticleţii de la Keystone, dintre care cei mai mulţi fuseseră clovni de circ sau boxeri. Mie mi s-a atribuit cabina vedetelor, utilizată de Mack Sennett, Ford Sterling şi Roscoe Arbuckle. Era tot o construcţie în formă de grajd unde se păstraseră pe vremuri harnaşamentele.

Pe Lîngă Mabel Normand, mai erau şi alte fete drăguţe. Domnea o atmosferă ciudată şi unică, unde oricînd puteai vedea o „frumoasă” alături de o „bestie”.

20. Marbel Normand

Zile întregi am cutreierat studioul, întrebîndu-mă cînd aveam să încep lucrul. Uneori îl întîlneam pe Sennett pe platou; trecea pe lîngă mine preocupat, fără să mă vadă. Aveam impresia neplăcută că-i părea rău că mă angajase, gînduri ce nu erau menite să potolească tensiunea nervoasă în care trăiam.

Zilnic, liniştea mea sufletească depindea de Sennett. Dacă din întîmplare mă vedea şi-mi zîmbea, nădejdile mele creşteau. Ceilalţi membri ai companiei stăteau în expectativă dar unii, simţeam eu, mă socoteau un slab înlocuitor al lui Ford Sterling.

Sîmbătă, Sennett se arătă cit se poate de îndatoritor:

— Du-te să-ţi iei salariul de la birou, îmi spuse el.

I-am explicat că doream mai cu seamă să mă apuc de treabă. Tocmai voiam să-i spun părerea mea cu privire la faptul că toţi îl imitau pe Sterling, cînd el mă expedie, adăugind:

— Nu fi îngrijorat, stăm noi de vorbă cît de curînd.

Trecuseră nouă zile de inactivitate, iar tensiunea era istovitoare. Totuşi Ford căuta să mă încurajeze şi, uneori, după terminarea lucrului, cu maşina lui, mă lua în oraş

unde ne opream la Alexandria Bar să bem un pahar şi să ne întîlnim cu prieteni de-ai lui. Unul din ei, un oarecare Elmer Ellsworth, care mi-a displăcut din prima clipă şi mi s-a părut de o prostie crasă, începu să mă ironizeze:

— Se pare că ai să-i iei locul lui Ford. Ia spune, ai haz?

— Modestia mă împiedică să răspund, i-am replicat eu foarte jenat.

Acest fel de glume îmi displăceau profund, mai cu seamă în prezenţa lui Ford. Dar chiar el m-a scos din încurcătură, spunînd:

— Nu l-ai văzut la Empress făcînd pe beţivul? Era foarte bine.

— Pe mine încă nu m-a făcut să rîd, observă Ellsworth.

Era un tip greoi, stîngaci şi care trebuie că suferea de tulburări glandulare; avea un aer melancolic şi abătut, era spîn, cu ochii trişti, o gură flască şi un zîmbet ce lăsa să se vadă lipsa a doi dinţi din faţă. Ford îmi şopti plin de importanţă că era cineva în materie de literatură, finanţe şi politică, unul din oamenii cei mai bine informaţi ai ţării, înzestrat cu un deosebit simţ al umorului. Dar eu nu apreciam toate astea şi încercam tot timpul să-l ocolesc. Într-o seară, la Alexandria Bar, îmi spuse:

— Ce faci, tot n-ai debutat, englezule?

— Încă mu, am rîs eu strîmb.

— Ei bine, caută să fii hazliu!

Cum mă săturasem de el pînă-n gît, i-am întors-o:

— Oho, dacă aş fi pe jumătate aşa de caraghios ca dumneata, ar fi grozav!

— Straşnic! Ai replică, băiete! Merită să bem un pahar!

***

În cele din urmă a sosit şi clipa mult aşteptată. Sennett turna în exterior împreună cu Mabel Normand şi întreaga trupă a lui Ford Sterling, aşa încît aproape că nu mai era nimeni în studio. Henry Lehrman, principalul regizor după

Sennett, trebuia să înceapă un nou film şi urma ca eu să interpretez rolul unui reporter de ziar. Lehrman era tare îngîmfat, foarte conştient de faptul că realizase cîteva scheciuri de succes folosind un comic de natură mecanică; susţinea că nu are nevoie de personalităţi, că stîrneşte rîsul numai datorită montajului şi efectelor mecanice.

Nu exista nici un subiect. Filmul trebuia să fie un documentar în legătură cu presa, presărat cu aluzii comice. Purtam o redingotă uşoară, joben şi mustaţă în formă de ghidon de bicicletă. De la bun început am înţeles că Lehrman era în căutare de idei. Iar eu, desigur, fiind nou venit la Keystone, doream să dau sugestii. Aşa mi-am atras ostilitatea lui Lehrman. Într-o scenă în care mă întîlneam cu redactorul unui ziar, strînsesem toate gagurile care-mi treceau prin cap, propunînd şi pentru ceilalţi. Cu toate că filmul a fost turnat în trei zile, mi se părea că născocisem cîteva situaţii pline de haz. Dar cînd am văzut filmul terminat, mi s-a rupt inima, căci monteurul îl masacrase, făcîndu-l de nerecunoscut, prin tăierea fără milă a celor mai izbutite pasaje. Eram uluit şi mă întrebam de ce procedaseră aşa. Mulţi ani mai tîrziu, Henry Lehrman a mărturisit că o făcuse anume căci, după spusele lui, prea ştiam multe.

A doua zi după ce terminasem lucrul cu Lehrman, s-a întors şi Sennett. Ford Sterling era pe un platou, Arbuckle pe altul; întreg studioul era ocupat de cele trei trupe care filmau din plin. Eram în ţinută de stradă şi cum n-aveam nimic de făcut, m-am postat aşa ca să mă vadă Sennett. El privea împreună cu Mabel un decor reprezentînd holul unui hotel şi trăgea nervos din ţigară.

— Ne-ar trebui cîteva gaguri aici, spuse el, apoi se întoarse către mine. Du-te şi potriveşte-ţi o ţinută comică. Orice.

N-aveam absolut nici o idee. Ţinuta mea de reporter nu-mi plăcea. Dar în drum spre vestiar, m-am gîndit să-mi pun un pantalon foarte larg, pantofi mari de tot, un baston şi

pălărie melon. Căutam să obţin un contrast: pantalonul extrem de larg, haina strîmtă, pălăria prea mică şi pantofii uriaşi. Dar mă întrebam dacă trebuie să par bătrîn sau tînăr; amintindu-mi că Sennett mă crezuse în vîrstă, mi-am pus şi o mustăcioară care, ziceam eu, îmi dădea cîţiva ani în plus, fără să-mi ascundă expresia.

N-aveam nici o idee de personajul pe care urma să-l joc. Dar din clipa în care m-am costumat, datorită hainelor şi machiajului, am simţit exact ceea ce trebuie să fie. Am început să-l cunosc şi de cum am păşit pe platou, avea deja o existenţă a lui. M-am dus la Sennett, luînd înfăţişarea personajului; păşeam ţanţoş, învîrtind bastonul între degete, îmi veneau în minte gaguri şi idei comice cu nemiluita.

Mack Sennett era un mare entuziast, ceea ce explică succesul lui. Era un ascultător minunat şi rîdea cu poftă la tot ce i se părea caraghios. Se prăpădea pur şi simplu de rîs. Aceasta mi-a dat curaj şi am început să-i explic personajul:

— Vedeţi, tipul ăsta are mai multe întruchipări, e un vagabond, un gentleman, un poet, un visător, un singuratic, romanţios şi mereu în căutarea aventurii. Vrea să vă facă să credeţi că e un savant, un muzician, un duce, un jucător de polo. Dar nu pregetă să strîngă mucurile de ţigări sau să şterpelească acadeaua unui copilaş. Şi, bineînţeles, dacă i se oferă ocazia, e bucuros să tragă un picior în dosul unei doamne... dar numai cînd e furios!

Am continuat astfel timp de vreo zece minute şi mai bine, în timp ce Sennett nu se putea opri din rîs.

— Bine, spuse el, vino pe platou şi să vedem de ce eşti în stare.

Ca şi în filmul lui Lehrman, nu prea ştiam mare lucru despre ceea ce se petrece pe scenă, decît doar că Mabel Normand avea plictiseli atît cu soţul cît şi cu iubitul.

În orice comedie, atitudinea este extrem de importantă, dar nu e întotdeauna uşor s-o găseşti. Totuşi, în decorul

reprezentînd holul unui hotel mi se părea că sînt un impostor care trece drept un client, pe cînd în realitate eram un vagabond care dorea numai să se pună puţin la adăpost. Am intrat, călcînd o cucoană pe picior. M-am întors şi m-am scuzat ridicîndu-mi pălăria, am plecat mai departe şi m-am împiedicat de o scuipătoare; m-am întors din nou şi mi-am ridicat pălăria în faţa scuipătoarei. Îndărătul camerei de luat vederi lumea începu să rîdă.

Se strînseseră nu numai actorii celorlalte trupe care-şi părăsiseră platoul ca să ne privească, ci şi maşinişti, dulgherii şi recuziterii. Ceea ce era foarte măgulitor. La sfîrşitul repetiţiei, un adevărat public rîdea cu poftă. În curînd l-am văzut pe Ford Sterling privind peste capetele celorlalţi. Cînd am terminat, ştiam că făcusem un lucru bun.

La sfîrşitul zilei, cum mă îndreptam spre cabină, i-am văzut pe Ford Sterling şi Roscoe Arbuckle demachiindu-se. Am schimbat doar cîteva cuvinte, dar atmosfera era încărcată de subînţelesuri. Ford şi Roscoe mă simpatizau, dar aveam impresia certă că se află pradă unor simţăminte contradictorii.

Scena ieşise lungă de peste douăzeci de metri. Sennett şi Lehrman discutară mai tîrziu dacă s-o lase aşa cum era, căci scena unei comedii obişnuite depăşea rareori trei metri.

— Dacă are haz, am spus eu, ce contează lungimea scenei?

Au hotărît s-o lase de douăzeci de metri. Cum îmbrăcămintea pe care o alesesem îmi inspirase un personaj, m-am hotărît pe loc s-o păstrez cu orice preţ.

În seara aceea, m-am întors acasă cu tramvaiul împreună cu un figurant.

— Să ştii, băiete, că ai avut o idee grozavă; nimeni pînă acum n-a făcut aşa lumea să rîdă atîta pe platou, nici chiar Ford Sterling..., şi drept să-ţi spun, merita să-i vezi mutra cînd se uita la tine.

— Să sperăm că la fel va rîde şi lumea din sală, am răspuns eu, căutînd să-mi stăpînesc bucuria.

***

Cîteva zile mai tîrziu, la Alexandria Bar, l-am surprins pe Ford descriind personajul meu prietenului nostru comun, Elmer Ellsworth:

— Tipul poartă un pantalon prea larg, are un mers lătăreţ de raţă şi arată ca cel mai mizerabil zdrenţăros pe care l-ai văzut în viaţa ta; are nişte gesturi ţepene de parcă-ar ţine nişte raci la subţioară - dar e plin de haz!

Personajul era într-adevăr deosebit şi aducea ceva nou americanilor, de altfel nou şi pentru mine. Dar îmbrăcat cu costumul meu, îl simţeam oi pe o realitate, ca pe-o fiinţă vie. La drept vorbind, deştepta în mintea mea tot felul de idei nebuneşti, la care nu m-aş fi gîndit niciodată înainte de-a mă îmbrăca şi de a mă grima ca vagabond.

M-am împrietenit cu un actor de mîna a doua şi în fiecare seară, în drum spre casă, în tramvai, mă informa cu privire la reacţiile din studio din ziua aceea şi discutam despre ideile mele cu privire la comedie. „Ai fost grozav cînd ţi-ai înmuiat degetele în castronaşul cu apă şi le-ai şters apoi de favoriţii bătrînului... niciodată nu s-a mai văzut, asemenea gen de comedie pe-aici”. Şi o ţinea tot aşa, în timp ce eu eram în al nouălea cer.

Sub direcţia lui Sennett mă simţeam la îndemînă, căci totul lua naştere pe platou în chip spontan. Cum nimeni nu era absolut sigur de el (nici chiar regizorul), am ajuns la concluzia că ştiam tot atît cît şi vecinul meu. Acest lucru mi-a dat încredere în mine; am început să dau sugestii pe oare Sennett le accepta bucuros. Astfel am ajuns la convingerea că eram înzestrat cu un har creator şi că voi putea scrie propriile mele scenarii. Sennett era cel care îmi inspirase această credinţă. Dar dacă îi plăceam lui Sennett, mai trebuia să plac şi publicului.

Pentru filmul următor, am încăput iarăşi pe mîna lui Lehrman. Îl părăsea pe Sennett pentru a-l urma pe Sterling şi, ca să-i facă un serviciu lui Sennett, mai rămînea două săptămîni în plus faţă de termenii contractului. Aveam iarăşi o mulţime de sugestii de dat cînd am început să lucrez cu cl. Asculta şi zîmbea, dar nu accepta nici una:

— O fi hazliu în teatru, spunea el, dar în film n-avem timp. E nevoie de mişcare: comedia e un simplu pretext pentru o urmărire.

Eu nu eram de aceeaşi părere.

— Umorul e umor, am răspuns eu, în cinema sau în teatru e tot una.

Dar el o ţinea morţiş pe-a lui, continuînd să lucreze la fel cum se lucrase întotdeauna la Keystone. Orice acţiune trebuia să se desfăşoare foarte repede: trebuia, adică, să alergi, să te caţeri pe acoperişurile caselor şi tramvaielor, să te azvîrli în rîu şi să sari de pe trambulină. În ciuda teoriilor sale cu privire la comedie, am reuşit să strecor două-trei gaguri de-ale mele dar, ca şi altădată, reuşea să le taie la montaj.

Nu cred ca Lehrman să-i fi vorbit prea frumos despre mine lui Sennett. După Lehrman, am fost dat în seama unui alt regizor, domnul Nichols, un bătrînel de aproape şaizeci de ani şi care se ocupase de film încă de la începuturile acestei industrii. Am avut aceleaşi dificultăţi şi cu el. Nu cunoştea decît un singur gag, care consta în a lua un actor de guler şi a-l azvîrli dintr-o scenă în alta. Am căutat să-i sugerez o tehnică ceva mai subtilă, dar nici el n-a vrut să audă.

— N-avem timp! striga.

Tot ce dorea era să-l imite pe Ford Sterling. Cu toate că am protestat discret, domnul Nichols s-a dus, pare-se, la Sennett, şi i s-a plîns că eram un tip îngrozitor cu care nu se poate lucra.

Cam tot atunci, filmul regizat de Sennett, *Ciudata întîmplare a lui Mabel*, a fost proiectat în oraş. Tremurînd

şi cu inima strînsă, am asistat la o proiecţie cu public. Cînd Ford Sterling apărea pe ecran, un freamăt de entuziasm şi rîsete străbăteau sala, dar apariţia mea era întîmpinată de o tăcere plină de răceală. Toate gagurile pe care le executasem în holul hotelului abia dacă smulseră cîteva zîmbete. Dar pe măsură ce filmul continua, publicul începu să chicotească, apoi să rîdă de-a binelea, iar spre sfîrşit se auziră cîteva hohote. Am descoperit la această reprezentaţie că publicul nu e indiferent faţă de un nou venit.

Mă îndoiesc că această primă încercare a răspuns aşteptărilor lui Sennett. Cred că a fost dezamăgit. A venit să mă caute a doua sau a treia zi:

— Uite ce, se pare că nu se lucrează prea uşor cu tine.

Am căutat să-i spun că sînt un om conştiincios şi că nu mă gîndesc decît ca filmul să iasă bine.

— Lasă, răspunse rece Sennett, fă ce ţi se spune şi vei fi mulţumit.

Dar a doua zi am avut o nouă înfruntare cu Nichols şi am izbucnit.

— Primul figurant cu trei dolari pe zi poate să facă ce-mi ceri dumneata, am declarat. Vreau să găsesc ceva deosebit, nu numai să mă las cotonogit şi să cad, de-a rostogolul de pe un tramvai. Nu de asta primesc o sută cincizeci de dolari pe săptămînă.

Bietul „papa Nichols”, cum îi spuneam, era în toate stările.

— Sînt în meseria asta de peste zece ani. Ce ştii tu despre cinema?

Am căutat să-l fac să înţeleagă, dar degeaba. Am încercat să stau de vorbă cu membrii trupei, dar şi ei erau împotriva mea.

— Ei, lasă că ştie el, doar face meseria asta de mai multă vreme decît tine, mi-a spus un actor bătrîn.

Am turnat cinci sau şase filme şi, în ciuda tăieturilor de la montaj, am reuşit să introduc în cîteva din ele două-trei idei

comice personale. Obişnuit cu procedeele lor, mi-am plasat giumbuşlucurile exact în momentul intrării sau ieşirii din scenă, ştiind că va fi greu să le taie. Profitam de toate ocaziile ce mi se ofereau pentru a-mi învăţa meşteşugul. Treceam din camera de developare în sala de montaj, observînd monteurul în timp ce lucra.

Eram mînat de dorinţa de a scrie şi de a pune în scenă propriile mele comedii, aşa încît i-am vorbit lui Sennett despre proiectele mele. Dar nici n-a vrut să audă; în schimb, mă încredinţă lui Mabel Normand care tocmai începuse să-şi regizeze singură filmele. Acest lucru m-a iritat la culme, deoarece oricît de încîntătoare era, mă îndoiam de competenţa ei; aşa încît din prima zi incidentul izbucni inevitabil. Turnam în aer liber într-o suburbie din Los Angeles; la un moment dat, Mabel mi-a cerut să stau în mijlocul drumului cu o tulumbă de apă, pentru ca automobilul mişelului să derapeze pe şoseaua umedă. Eu am propus să păşesc pe furtun, ca apa să nu poată ieşi apoi, examinînd muştucul, să ridic piciorul fără să-mi dau seama, făcînd apa să-mi ţîşnească drept în faţă. Dar ea mi-a tăiat-o numaidecît:

— N-avem timp! N-avem timp! Fă ce ţi se spune!

Asta era prea de tot! Nu puteam să suport un asemenea afront... şi încă de la o fată atît de frumoasă.

— Îmi pare rău, domnişoară Normand, dar n-am să fac ce mi se spune! Nu cred că eşti destul de competentă ea să-mi dai mie indicaţii.

Scena se petrecea în mijlocul drumului; m-am dus şi m-am aşezat pe bordura trotuarului. Mabel, draga de ea, nu avea pe-atunci decît douăzeci de ani, era frumoasă şi fermecătoare, preferata tuturor, răsfăţată de toţi. Rămăsese alături de camera de filmat, năucită; nimeni nu-i mai vorbise atît de brutal. Şi eu eram sensibil la farmecul frumuseţii ei şi în taină aveam o slăbiciune pentru ea, dar aici era vorba de munca mea. Numaidecît tehnicienii şi actorii s-au strîns în jurul ei şi au ţinut sfat. Doi-trei

figuranţi, mi-a povestit Mabel mai tîrziu, au vrut să mă cotonogească, dar ea le-a interzis. Apoi l-a trimis pe asistent să vadă dacă aveam de gînd să continui lucrul. Am trecut drumul acolo unde se afla ea.

— Iartă-mă, i-am spus scuzîndu-mă, dar nu mi se pare de fel că are haz. Dar dacă îmi dai voie, să-ţi sugerez cîteva idei comice...

Nici n-a vrut să stea de vorbă.

— Foarte bine, spuse ea. Dacă nu vrei să faci ce ţi se spune, să ne întoarcem la studio.

Deşi situaţia era disperată, mă resemnasem şi am ridicat din umeri. Nu se pierduse mult din ziua de lucru, deoarece lucram de la orele nouă dimineaţa. Acum era cinci trecut şi soarele se grăbea spre asfinţit.

La studio, pe cînd mă demachiam, Sennett intră val-vîrtej în cabină.

— Ce dracu' înseamnă asta? spuse el.

Am încercat să-i explic.

— Subiectul are nevoie de nişte gaguri suplimentare, am spus eu, dar domnişoara Normand nu vrea să ţină seama de nici un sfat.

— Ori faci ce ţi se spune, ori şterge-o, cu contract cu tot!

Eram foarte calm.

— Domnule Sennett, i-am răspuns, mi-am cîştigat pîinea şi înainte de a veni aici şi dacă mă daţi afară, foarte bine! Dar sînt un om conştiincios şi la fel de doritor să fac un film bun ca şi dumneavoastră.

Fără să mai rostească un cuvînt, ieşi trîntind uşa.

În seara aceea, întorcîndu-mă acasă cu tramvaiul împreună cu prietenul meu, i-am istorisit cele întîmplate.

— Păcat. Te descurci grozav, spuse el.

— Crezi că au să mă dea afară? l-am întrebat plin de voioşie, ca să-mi ascund spaima.

— Nu m-ar mira. Cînd l-am văzut ieşind din cabina ta, era negru de furie.

— Cu atît mai bine. Am o mie cinci sute de dolari puşi de-o parte, ceea ce ajunge cu vîrf şi îndesat pentru a-mi plăti drumul înapoi în Anglia. Oricum, am să turnez mîine şi dacă nu mă vor - *c'est la vie!*[10]

Eram convocaţi pentru a doua zi la ora opt şi cum nu prea ştiam ce să fac, aşteptam în cabina mea fără să mă machiez. Pe la opt fără zece, Sennett îşi vîrî capul pe uşă.

— Charlie, vreau să-ţi vorbesc, să mergem în loja lui Mabel, îmi spuse el surprinzător de prietenos.

— Bine, domnule Sennett, i-am spus urmîndu-l.

Mabel nu era acolo; viziona probele în sala de proiecţie.

— Ascultă, spuse Mack, Mabel ţine foarte mult la tine, toţi ţinem la tine şi credem că eşti un mare artist.

Uimit de această schimbare bruscă, am început să cedez şi cu.

— Am cel mai mare respect şi toată admiraţia pentru domnişoara Normand, am spus, dar nu cred că are competenţa necesară pentru a face regie... şi, la urma urmelor, e şi foarte tînără.

— Oricare ar fi părerea ta, spuse Sennett bătîndu-mă pe umăr, lasă de-o parte amorul propriu şi caută să ne ajuţi.

— Asta şi încerc să fac.

— Foarte bine, atunci încearcă să te înţelegi cu ea.

— Uite ce este, dacă mă lăsaţi să regizez eu, nu veţi avea nici o neplăcere, i-am spus.

Mack rămase pe gînduri o clipă.

— Şi cine suportă cheltuielile filmului dacă nu-l vom putea difuza?

— Eu, am răspuns. Depun o mie cinci sute de dolari în orice bancă şi dacă filmul nu se vinde, puteţi ridica banii.

Mack se gîndi.

— Ai un subiect?

— Sigur că da, cîte doriţi.

— Foarte bine, spuse Mack, termină filmul cu Mabel şi am să văd.

Am schimbat o strîngere de mînă plină de căldură. M-am dus apoi la Mabel şi i-am cerut scuze şi în seara aceea Sennett ne-a invitat pe amîndoi la cină. A doua zi Mabel era cum nu se poate mai drăgălaşă. M-a rugat chiar să-i dau sugestii şi idei. Astfel, spre uimirea tehnicienilor şi a restului trupei, am terminat filmul fără nici un fel de incident. Totuşi, schimbarea bruscă de atitudine a lui Sennett mă surprindea. Abia cîteva luni mai tîrziu am aflat motivul: se pare că Sennett avea de gînd să mă concedieze la sfîrşitul săptămînii, dar a doua zi după ce mă certasem cu Mabel, Mack a primit o telegramă de la biroul din New York cerîndu-i să turneze urgent şi alte filme cu Chaplin deoarece exista o mare cerere.

Cifra medie de copii pentru o comedie Keystone era de douăzeci. Treizeci însemna un succes. Ultimul film, al patrulea pe care-l turnasem, ajunse la cifra de patruzeci şi cinci de copii şi cererile continuau, să crească. De unde atitudinea prietenească a lui Mack Sennett după primirea telegramei.

Principiile punerii în scenă erau simple în anii aceia. Nu trebuia decît să deosebesc stînga de dreapta pentru intrări şi ieşiri. Dacă la sfîrşitul unei scene se ieşea prin dreapta, se intra prin stînga în scena următoare; dacă se ieşea cu faţa către camera de filmat, se intra din nou cu spatele spre cameră. Acestea, desigur, erau nişte reguli elementare.

Dar cu vremea am descoperit că amplasarea camerei nu avea numai un rol psihologic, ci constituia articularea însăşi a scenei; ea constituia de fapt baza stilului cinematografic. Cu o cameră aşezată prea aproape sau prea departe se poate pune în evidenţă sau se poate rata un efect. Cum economia de mişcare este foarte importantă, un actor nu poate fi pus să umble degeaba, fără un motiv precis, deoarece mersul nu e dramatic. Aşadar, plasarea camerei are rostul de a crea compoziţia, şi a permite actorului o intrare avantajoasă. Amplasarea camerei înseamnă accentul limbajului cinematografic. În principiu,

nu se poate susţine că un prim-plan accentuează mai puternic un joc de scenă decît un plan secund. Prim-planul e o chestiune de sentiment: în anumite cazuri printr-un plan secund se obţin efecte mai puternice.

Am să iau ca exemplu una din primele mele comedii, *Skating (Charlot la patinaj).* Vagabondul îşi face apariţia pe patinoar şi începe să patineze, cu un picior în aer, alunecînd şi rotindu-se, poticnindu-se şi ciocnindu-se de oameni, făcînd tot felul de pozne, ca pînă la urmă să-i lase pe toţi răsturnaţi pe spate în prim-plan, în timp ce el se îndreaptă spre fundul patinoarului; silueta lui se micşorează pe măsură, ce se îndepărtează, pînă cînd se opreşte să contemple printre spectatori, plin de nevinovăţie, ravagiile pe care le-a provocat. Silueta pierdută în depărtare a vagabondului devine astfel mai hazlie decît ar fi fost în prim-plan.

Cînd am început să pun în scenă primul meu film, nu eram atît de sigur pe mine cum credeam; ba chiar am intrat în panică. Dar cînd Sennett a văzut rezultatul primei zile de turnare, m-a liniştit. Filmul se numea *Caught in the Rain (Charlot şi somnambula).* Nu era o capodoperă, dar avea mult haz şi a însemnat un adevărat triumf. După ce am terminat, m-am grăbit să aflu părerea lui Sennett. L-am aşteptat la ieşirea din sala de proiecţie.

— Ei, eşti pregătit să începi alt film? îmi spuse.

Din ziua aceea mi-am scris şi mi-am regizat singur toate comediile. Ca să mă încurajeze, Sennett mi-a oferit o primă de douăzeci şi cinci de dolari de film.

Acum, practic, mă adoptase şi mă invita la cină în fiecare seară. Discuta cu mine scenariile celorlalte trupe, iar eu îi sugeram tot felul de idei năstruşnice de care îmi dădeam seama că erau prea personale pentru a fi înţelese de public. Dar Sennett rîdea şi le accepta.

Cînd asistam la o vizionare cu public a filmelor mele, reacţia spectatorilor era alta. Freamătul ce străbătea asistenţa la anunţarea unei comedii Keystone, chiotele de

bucurie provocate de simpla mea apariţie pe ecran, mă făceau fericit. Eram preferatul publicului: nu doream altceva decît să continui acest fel de viaţă. Împreună cu gratificaţia, cîştigam două sute de dolari pe săptămînă.

De cînd eram atît de ocupat, nu mai aveam timp pentru Alexandria Bar şi nici pentru sarcasticul meu prieten, Elmer Ellsworth. L-am întîlnit totuşi pe stradă, peste cîteva săptămîni.

— Ia ascultă, mi se adresă el, ţi-am văzut filmele de curînd şi, pe legea mea, eşti grozav! Ai ceva cu totul diferit de toţi ceilalţi! Şi să ştii că nu glumesc. Eşti plin de haz! De ce n-ai spus aşa de la început?

Bineînţeles, după aceea am devenit prieteni buni.

Am învăţat multe la Keystone, după cum şi Keystone a învăţat multe de la mine. Pe-atunci se ştiau puţine lucruri despre tehnică, despre arta şi mişcarea scenică pe care eu le aduceam din teatru. După cum nu se ştia mare lucru nici despre pantomima naturală. Blocînd o scenă, un regizor se afla cu trei-patru actori aliniaţi ostentativ în faţa aparatului şi, cu gesturi mari, se mima: „Vă cer mîna fiicei dumneavoastră”, arătîndu-se pe sine, ducînd apoi mîna la inelar şi arătînd în fine spre tînăra fată. Această mimică n-avea nimic comun cu subtilitatea şi nu făcea de ioc impresie, aşa încît, prin contrast, eu ieşeam în evidenţă. În acele prime filme, ştiam că beneficiez de multe avantaje şi că, asemenea unui geolog sînt pe cale să pătrund într-un domeniu bogat şi neexplorat încă. A fost, fără îndoială, perioada cea mai captivantă din cariera mea, căci mă aflam în preajma unei descoperiri minunate.

Succesul îţi atrage simpatii şi m-am împrietenit cu toată lumea la studio. Eram „Charlie” pentru figuranţi, pentru maşinişti, pentru garderobiere şi pentru operatori. Fără să fiu adeptul unei intimităţi exagerate, acest lucru îmi făcea plăcere, căci ştiam că familiaritatea celor din jur se datora succesului.

Aveam acum încredere în ideile mele, şi asta mulţumită lui Sennett care, deşi era la fel de neinstruit ca şi mine, avea încredere în gustul meu insuflîndu-mi şi mie siguranţa lui. Maniera lui de lucru mi-a dat curaj. Fraza pe care mi-o spusese în prima zi cînd sosisem la studio: „Noi nu aveam scenariu; pornim de la o idee şi urmăm desfăşurarea logică a evenimentelor”, îmi stimulase imaginaţia.

***

Datorită acestei metode de creaţie, realizarea filmelor mi se părea pasionantă. În teatru eram silit să fac mereu acelaşi lucru în fiecare seară; după ce rolurile şi jocul de scenă erau repetate şi puse la punct, arareori se mai încerca ceva nou. Singurul imbold în teatru era grija de a nu da un spectacol prost. În cinema, erai mai liber. Filmele îmi insuflau o dorinţă de aventură. „Cum ţi se pare ideea asta?” spunea Sennett sau: „E o inundaţie pe Main Street, în centru.” Asemenea remarci constituiau punctul de plecare al unei comedii Keystone. Acest spirit de improvizaţie era de-a dreptul minunat: însemna o provocare a propriului tău simţ creator. Era atît de liber, atît de uşor: nici literatură, nici autori, ci numai o idee în jurul căreia se improvizau gaguri, apoi piesa se lega încetul cu încetul.

În *His Prehistoric Past (Charlot om preistoric),* de pildă, începeam un gag care marca intrarea mea în scenă. Apăream înveşmîntat într-o blană de urs, ca omul preistoric şi tot cercetînd peisajul, mă apucam să smulg cîte un fir din blană ca să-mi umplu pipa. Această idee era suficientă pentru a declanşa o poveste preistorică, în care se găseau de toate, dragoste, rivalitate, lupte şi urmăriri. Iată care era metoda noastră de lucru la Keystone.

Pot să stabilesc cu precizie momentul cînd am simţit pentru prima oară dorinţa de a adăuga filmelor mele o nouă dimensiune în afara celei comice. Jucam într-un film

intitulat *The Janitor (Charlot portar),* o scenă în care directorul mă concediază. Implorîndu-l să-i fie milă de mine şi să mă lase să rămîn, am început să-i explic prin gesturi că am o familie grea, cu mulţi copii mici. Cu toate că mă prefăceam, Dorothy Davenport, o bătrînă actriţă, stătea la marginea platoului urmărind scena şi, în timpul repetiţiei, uitîndu-mă la ea, am observat cu surprindere că avea ochii plini de lacrimi.

— Ştiu că ar trebui să fie comic, spuse ea, dar mie îmi vine să plîng, ce să fac?

Ea îmi confirma un lucru pe care-l presimţeam deja: aveam darul să stîrnesc şi lacrimile şi rîsul.

Atmosfera „virilă" din studio ar fi fost aproape insuportabilă fără o influenţă fermecătoare. Prezenţa lui Mabel, fără îndoială, umplea studioul de strălucire. Era deosebit de frumoasă, cu ochi mari cu pleoape grele, buze pline ce se ridicau delicat la colţuri, exprimînd umor şi tot felul de indulgenţe. Era veselă şi fără mofturi, camaradă desăvîrşită, amabilă şi darnică şi toată lumea o adora.

Se vorbea de generozitatea de care dădea dovadă faţă de copilul garderobierei, de festele pe care le juca operatorilor. Mabel ţinea la mine ca o soră, căci pe vremea aceea era foarte îndrăgostită de Mack Sennett. Datorită lui Mack, o vedeam des pe Mabel; cinam toţi trei, după care Mack adormea în holul hotelului, iar noi intram o oră într-un cinematograf sau într-o cafenea, apoi ne întorceam şi-l trezeam. S-ar fi putut crede că o asemenea apropiere se va transforma cu timpul într-o idilă, dar nici vorbă; am rămas, din păcate, numai prieteni buni.

O dată totuşi, cînd Mabel, Roscoe Arbuckle şi cu mine apăream la o gală de binefacere la un teatru din San Francisco, eu şi Mabel am fost gata să ne îndrăgostim unul de altul. Era o seară strălucitoare şi toţi trei am avut mare succes. Mabel îşi lăsase haina în cabină şi m-a rugat să i-o aduc. Arbuckle împreună cu ceilalţi aşteptau jos într-o maşină. O clipă am fost singuri. Radia de frumuseţe şi

punîndu-i etola de blană pe umeri, am sărutat-o şi ea mi-a răspuns. Am fi putut merge mai departe, dar eram aşteptaţi. Puţin mai tîrziu am încercat să reiau acest început de aventură, dar degeaba.

— Lasă Charlie, îmi spuse ea zîmbind, nu sînt genul tău şi nici tu nu eşti genul meu.

Cam în aceeaşi perioadă Diamond Jim Brady sosi la Los Angeles; Hollywood era pe atunci într-o stare embrionară. Sosi împreună cu Dolly Sisters şi soţii lor şi organiză nişte recepţii somptuoase. La un dineu oferit la Alexandria Hotel, se aflau gemenele Dolly cu soţii lor, Carlotta Monterey, Lou Tellegen, partenerul Sahrei Bernhardt, Mack Sennett, Mabel Normand, Blanche Sweet, Nat Goodwin şi mulţi alţii. Gemenele Dolly erau de o mare frumuseţe. Ele două, soţii lor şi Diamond Jim Brady erau aproape nedespărţiţi; tovărăşia lor era uimitoare.

Diamond Jim era tipul americanului fără pereche, şi era ca un John Bull cumsecade. În acea primă seară nu-mi venea să-mi cred ochilor, căci butonii lui de la manşetă şi de la plastron erau din diamante, fiecare fiind mai mare decît o monedă de un şiling. Cîteva seri după aceea am cinat la Nat Goodwin's Cafe, pe chei, cînd Diamond Jim arboră garnitura de smaralde, cu pietre cît o cutie de chibrituri. Am crezut mai întîi că e vorba de o glumă şi, naiv, l-am întrebat dacă sînt veritabile. Mi-a răspuns că da.

— Dar, am remarcat eu uimit, sînt fabuloase.

— Dacă vrei să vezi smaralde frumoase, priveşte aici, răspunse.

Şi-a ridicat jiletca, lăsînd să se vadă o curea de mărimea celei făcute pentru marchizul de Queensberry pentru campionatul de box, în întregime bătută cu cele mai mari smaralde pe care le văzusem vreodată. Mi-a spus cu mîndrie că avea zece asemenea garnituri de pietre preţioase şi le schimba în fiecare seară.

Era în 1914, aveam douăzeci şi cinci de ani, mă aflam în floarea tinereţii, îndrăgostit de munca mea, nu numai

pentru succesul pe care mi-l oferea, ci şi pentru că aveam prilejul să întîlnesc toate vedetele de cinema - fiind rînd pe rînd preferatul uneia din ele: Mary Pickford, Blanche Sweet, Miriam Cooper, Clara Kimball Young, surorile Gish şi altele, toate frumoase; era într-adevăr minunat să te afli în preajma lor.

Thomas Ince organiza petreceri cu fripturi la frigare şi baluri la studioul lui, care se afla într-o regiune nelocuită, la nord de Santa Monica, pe ţărmul Pacificului. Ce nopţi minunate: tinereţea şi frumuseţea dansînd în accentul unei muzici tînguioase pe o estradă în aer liber, în zgomotul lin al valurilor ce se spărgeau pe ţărmul din apropiere!

Peggy Pierce, o fată deosebit de frumoasă, cu trăsături fine, cu gîtul de un alb strălucitor şi o siluetă încîntătoare, a fost prima după care mi s-a topit inima. Nu şi-a făcut apariţia la Keystone decît la trei săptămîni după sosirea mea, căci avusese gripă. Dar din clipa cînd ne-am întîlnit, ne-am îndrăgostit unul de celălalt. Cît de romantice erau dimineţile în care porneam la lucru cu gîndul că am s-o văd!

Duminica o vizitam la părinţii ei. Fiecare seară, cînd ne întîlneam, era o mărturisire de dragoste, după cum în fiecare seară, la despărţire, în sufletele noastre se dădea o luptă grea. Într-adevăr, Peggy mă iubea, dar cauza era pierdută. Ea a rezistat şi a continuat să reziste pînă cînd, deznădăjduit, am renunţat. În vremea aceea nu doream să mă însor cu» nimeni. Libertatea era o aventură prea frumoasă. Nici o femeie nu era la înălţimea imaginii nedesluşite pe care o aveam în minte.

Fiecare studio era ca o familie. Filmele se realizau într-o săptămînă, pentru un lung metraj era nevoie de cel mult trei-patru săptămîni. Lucram la lumina zilei şi de aceea ne instalasem în California: beneficiam în mod sigur de nouă luni însorite pe an.

Proiectoarele Klieg şi-au făcut apariţia prin 1915: dar la studiourile Keystone nu s-au folosit niciodată căci dădeau o

lumină inegală, nu erau atît de clare ca lumina soarelui, iar reglarea lor era anevoioasă. Turnarea unei comedii Keystone dura rareori mai mult de-o săptămînă: ba chiar una am realizat-o într-o singură după amiază: filmul intitulat *Twenty Minutes of Love (Charlot şi ceasul),* care era un lung hohot de rîs de la un capăt la altul. *Dough and Dynamite (Charlot brutar),* un film de mare succes, a fost turnat în nouă zile şi a costat o mie opt sute de dolari. Şi cum depăşisem bugetul de o mie de dolari care însemna maximum pentru o comedie Keystone, am pierdut cu această ocazie gratificaţia de douăzeci şi cinci de dolari. Singurul mod pentru studiourile Keystone de a-şi recupera cheltuielile, îmi explică Sennett, era de a transforma filmul meu într-unul de două bobine; ceea ce s-a şi făcut, cu o reţetă de peste o sută treizeci de mii de dolari în primul an.

21. După plecarea mea, studiourile Keystone în plină prosperitate

***

Aveam acum mai multe filme de succes la activul meu, printre care *Twenty Minutes of Love, Dough and Dynamite, Laughing Gas (Charlot dentist)* şi *The Stage Hand (Charlot maşinist).* Cam în acelaşi timp Mabel şi cu mine am fost

vedetele unui mare film cu Marie Dressier. Era o plăcere să lucrezi cu Marie, dar filmul nu mi s-a părut prea bun. Am fost cît se poate de fericit să mă întorc la regie.

I-l recomandasem pe Sydney lui Sennett; cum numele de Chaplin, devenise deja celebru, s-a arătat cît se poate de bucuros să-şi anexeze un alt membru al familiei noastre. Sennett i-a semnat un contract pe un an, cu două sute de dolari pe săptămînă, ceea ce însemna cu douăzeci şi cinci de dolari peste ce cîştigam eu. Sydney şi soţia lui, recent debarcaţi din Anglia, sosiră la studio chiar în momentul cînd eu plecam să fac nişte filmări exterioare. Seara am cinat împreună. L-am întrebat cum merg filmele mele în Anglia.

Înainte chiar de a se face publicitate în jurul numelui meu, îmi spuse el, numeroşi artişti de music-hall îi vorbiseră cu entuziasm despre un nou actor american de cinema pe care-l văzuseră. Mi-a mai povestit că înainte de a vedea vreuna din comediile mele, telefonase la Centrala Filmului pentru a şti cînd aveau să ruleze; aflîndu-se cine este, a fost invitat să vizioneze trei dintre ele. Stătea singur în sală şi se prăpădea de rîs.

— Ce crezi despre tot ce-am realizat aici? l-am întrebat.

Sydney nu se arătă prea surprins.

— Ştiam eu că ai să faci un lucru bun, spuse el plin de încredere.

Mack Sennett era membru la Athletic Club din Los Angeles, ceea ce îi permitea să ofere un permis de membru temporar unui prieten, şi mi-a dat mie unul. Era cartierul general al tuturor celibatarilor şi oamenilor de afaceri din oraş, un club elegant cu o sufragerie imensă şi saloane la etajul întîi, unde seara aveau acces şi doamnele, precum aşi un bar.

Eu ocupam o cameră spaţioasă pe colţ la ultimul etaj, cu pian şi o mică bibliotecă, avîndu-l vecin pe Mose Hamberger, proprietarul marilor magazine May (cele mai importante din Los Angeles). Viaţa era foarte ieftină pe

vremea aceea: plăteam doisprezece dolari pe săptămînă pentru cameră; pentru aceeaşi sumă aveam acces la toate înlesnirile pe care clubul le oferea membrilor săi, săli de gimnastică bine echipate, piscine şi un serviciu remarcabil. Duceam aşadar un trai îmbelşugat cu şaptezeci şi cinci de dolari pe săptămînă, socotind şi trataţiile şi cîte un dineu pe care le ofeream din cînd în cînd.

La club domnea un spirit de camaraderie pe care nici declaraţia de război din 1914 n-a reuşit să-l risipească. Toată lumea credea că războiul se va sfîrşi în şase luni; faptul că avea să dureze patru ani, aşa cum prezicea lordul Kitchener, părea de-a dreptul ridicol. Ba chiar destul de mulţi se arătau mulţumiţi că se declarase războiul, căci aveau să le arate ei nemţilor. Rezultatul nici nu se punea la îndoială: englezii şi francezii îi vor bate măr în şase luni. Dar războiul nu începuse cu adevărat şi California era departe de teatrul operaţiunilor.

Cam tot atunci Sennett începu să vorbească despre reînnoirea contractului şi dorea să afle care ar fi condiţiile mele. Ştiam destul de bine de ce popularitate mă bucuram, dar în acelaşi timp ştiam şi cît de efemeră e şi eram convins că, în ritmul în care mergeam, într-un an n-aş mai fi avut nici o idee nouă; trebuia aşadar să profit cît mai era timp.

— Vreau o mie de dolari pe săptămînă! am spus prevăzător.

Sennett se îngrozi.

— Dar nici eu nu cîştig atîta, spuse el.

— Ştiu, i-am răspuns, dar publicul nu face coadă la casă cînd vede pe afiş numele dumitale aşa cum face pentru mine.

— Se poate, ripostă Sennett, dar fără sprijinul organizării noastre n-ai face nimic. Apoi mă puse în gardă: - Uite ce s-a întîmplat cu Ford Sterling.

Şi era adevărat, căci Ford nu făcuse o carieră prea strălucită de cînd părăsise studiourile Keystone. Dar i-am spus lui Sennett:

— Tot ce-mi trebuie ca să fac o comedie este un parc, un poliţist şi o fată frumoasă.

Într-adevăr, cam cu atîta realizasem cîteva din filmele mele cele mai izbutite.

Între timp, Sennett le telegrafiase lui Kessel şi Bauman, asociaţii lui, cerîndu-le părerea cu privire la contractul şi pretenţiile mele. Cîteva zile mai tîrziu, Sennett veni cu propunerea următoare:

— Uite ce e, mai ai încă patru luni pînă la expirarea contractului. Îl distrugem pe acesta şi-ţi dăm cinci sute de dolari acuma, şapte sute anul viitor şi o mie cinci sute în anul care vine. Vei avea astfel cei o mie de dolari pe săptămînă pe care-i doreşti.

— Mack, i-am spus, inversează te rog cifrele, dă-mi o mie cinci sute în primul an, şapte sute în al doilea şi cinci sute în al treilea. Aşa accept!

— Dar e o nebunie!

Şi n-am mai vorbit despre un nou contract.

***

Mai aveam numai o lună la Keystone şi nici o altă companie nu-mi făcuse vreo ofertă. Începeam să mă neliniştesc şi cred că Sennett îşi dădea seama şi căuta să cîştige timp. De obicei, venea la mine după ce terminam cîte un film şi mă îndemna rîzînd să încep un altul; acuma, deşi nu mai făcusem nimic de două săptămîni, mă ocolea. Era politicos, dar distant.

Cu toate acestea, nu-mi pierdeam încrederea. Dacă nimeni nu-mi făcea vreo ofertă, aveam să mă instalez pe contul meu. De ce nu? Eram sigur de mine, liber. Îmi amintesc exact momentul cînd am simţit încolţindu-mi în minte această certitudine: semnam tocmai un bon de achiziţii pentru recuzită, rezemat de peretele studioului.

Cît despre Sydney, după ce se angajase la Keystone, făcuse cîteva filme de succes. Unul din ele care a bătut

toate recordurile din lume în ce priveşte reţeta, a fost *The Submarine Pirate*, în care, datorită camerei, Sydney obţinuse efecte extraordinare. Văzînd succesul lui, l-am întrebat dacă nu vrea să ne asociem şi să întemeiem propria noastră companie.

— Nu ne trebuie decît un aparat şi un teren viran, am spus eu.

Dar Sydney era conservator în fond. Se temea să nu-şi asume un risc prea mare.

— De altfel, adăugă el, nici nu-mi vine să renunţ la un salariu mai bun decît tot ce am cîştigat vreodată în viaţă.

Aşa încît a mai rămas la Keystone încă un an.

22. În timpul unei sărbătoriri la studiourile lui Mack Sennett. De la stînga la dreapta : Thomas Ince, eu. Mack Sennett, D. W. Griffith

Într-o zi am primit un telefon de la Carl Laemmle de la Universal Company. Era gata să-mi ofere doisprezece cenţi pentru fiecare treizeci de centimetri de peliculă şi să-mi finanţeze filmele, dar cum refuza să-mi dea un salariu de o mie de dolari pe săptămînă, convorbirea noastră n-a avut nici un rezultat.

Un tînăr pe nume Jess Robbins, reprezentînd Compania Essanay, mi-a spus că auzise vorbindu-se că ceream o primă de zece mii de dolari înainte de semnarea

contractului, precum şi o mie două sute cincizeci de dolari pe săptămînă. Auzeam pentru prima oară aşa ceva. Nici nu-mi trecuse vreodată prin minte să cer o primă de zece mii de dolari pînă cînd nu-l auzisem pe el, dar din acea fericită clipă a devenit o idee fixă pentru mine.

Seara l-am invitat pe Robbins la masă şi l-am lăsat să vorbească. Mi-a explicat că era trimis direct de domnul G. M. Anderson, numit şi Bronco Billv, de la Compania Essanay şi asociatul domnului George G. Spoor; avea misiunea să-mi propună o mie două sute cincizeci de dolari pe săptămînă, dar nu era sigur în ce priveşte prima. Am ridicat, din umeri.

— Iată ce mi se întîmplă cu mulţi din confraţii dumitale, am spus eu. Vin cu fel de fel de propuneri frumoase, dar nu vor să dea nici un ban.

Puţin mai tîrziu, îi telefonă lui Anderson, la San Francisco, spunîndu-i că tîrgul era încheiat, dar că ceream o primă de zece mii de dolari la semnarea contractului. Se întoarse încîntat.

— Afacerea e încheiată, mă înştiinţă el şi mîine aveţi cei zece mii de dolari.

Eram fericit. Mi se părea prea frumos ca să fie adevărat. Şi era într-adevăr, căci a doua zi Robbins îmi înmînă un cec de numai şase sute de dolari, explicîndu-mi că domnul Anderson urma să vină el însuşi la Los Angeles şi că povestea cu cei zece mii de dolari o va rezolva el. Anderson sosi plin de entuziasm şi încredere cu privire la contract, dar nici urmă de cei zece mii de dolari.

— Asociatul meu, domnul Spoor, va avea grijă de asta cînd vom sosi la Chicago.

Deşi o bănuială începu să-mi încolţească în minte, am preferat să n-o iau în seamă şi să-mi păstrez optimismul. Mai aveam două săptămîni de stat la Keystone. A fost un chin să-mi termin ultimul film, *His Prehistoric Past (Charlot om preistoric),* căci mi-era greu să mă concentrez cu atîtea proiecte care mi se perindau prin faţa ochilor. Cu toate

acestea, am izbutit în cele din urmă să duc filmul pînă la capăt.

11

Era sfîşietor pentru mine să părăsesc studiourile Keystone, căci mă ataşasem de Sennett şi de toţi ceilalţi. Nu mi-am luat rămas bun de la nimeni, n-am putut. Totul s-a petrecut într-un mod neîndurător de simplu. Am terminat montajul filmului sîmbătă seara, iar lunea următoare am plecat cu domnul Anderson la San Francisco, unde ne aştepta Mercedesul său verde, nou-nouţ. N-am făcut decît o scurtă oprire să dejunăm la St Francis Hotel, apoi am pornit spre Niles unde se afla micul studio al lui Anderson; acolo îşi turna el seria de western-uri cu Bronco Billy pentru compania Essanay. (Essanay era transcrierea fonetică a iniţialelor lui Spoor şi Anderson.)

Niles se afla la o oră depărtare de San Francisco cu automobilul şi era situat de-a lungul căii ferate. Era un orăşel cu o populaţie de patru sute de locuitori care se ocupau mai ales cu creşterea vitelor şi cultivarea lucernei. Studioul se afla în plin cîmp, la şase kilometri şi mai bine depărtare de orăşel. Cînd l-am văzut, am simţit că mi se strînge inima, căci nimic nu putea fi mai descurajant. Avea acoperişul de sticlă, ceea ce îl făcea extrem de călduros în timpul verii. Anderson îmi spuse că studiourile din Chicago vor fi mai pe placul meu şi mai bine echipate pentru comedii. N-am rămas decît o oră la Niles, pentru ca Anderson să rezolve anumite treburi cu colaboratorii săi. Ne-am întors apoi la San Francisco de unde am luat trenul pentru Chicago.

23. G. M. Anderson, cunoscut sub numele de Bronco Billy, din compania Essanay, care mi-a oferit prima mea gratificaţie de 600 de dolari

24. Un an mai tîrziu, preşedintele Freuler, de la Mutual Film Company, îmi înmînează un cec de 150.000 de dolari

Îmi plăcea Anderson; avea un farmec deosebit. În tren a avut grijă de mine ca un frate, cumpărîndu-mi pe drum bomboane şi reviste. La patruzeci de ani, era timid şi tăcut, iar cînd am început să discutăm afaceri, a declarat cu mărinimie: „Lasă, nu-ţi face griji! O să fie bine!” Nu prea

ştia ce să spună şi părea foarte preocupat. Dar simţeam că în fond era un vulpoi bătrîn.

Călătoria s-a dovedit foarte interesantă. În tren erau trei oameni pe care i-am observat pentru prima oară la vagon-restaurant. Doi dintre ei arătau bine, dar al treilea, un tip necioplit, cu o figură comună, părea că n-are ce căuta printre ei. Era ciudat să-i vezi cinînd împreună. Ne-am spus că primii doi trebuie să fie ingineri, iar cel ponosit, vreun muncitor necalificat. Cînd am părăsit vagonul-restaurant, unul din ei a venit în compartimentul nostru să se prezinte. Ne-a explicat că era şeriful din St Louis şi că-l recunoscuse pe Bronco Billy. Escorta un criminal de la închisoarea din San Quentin înapoi la St Louis, unde urma să fie spînzurat, dar cum nu putea să lase prizonierul singur, ne întreba dacă n-am fi dispuşi să venim noi în compartimentul lor să-l cunoşteam pe procurorul de district.

— M-am gîndit că aţi dori să cunoaşteţi împrejurările acestei întîmplări. Omul ăsta avea un cazier foarte încărcat. Cînd inspectorul l-a arestat la St Louis, a cerut voie să urce în camera lui să-şi ia nişte haine în valiză; în timp ce-şi scotocea printre lucruri, s-a întors brusc cu un revolver în mînă, l-a doborît pe inspector şi a fugit în California unde a fost prins cu ocazia unei spargeri şi condamnat la trei ani închisoare. La ieşire, procurorul de district şi cu mine îl aşteptam. E lucru hotărît: va fi spînzurat, încheie el satisfăcut.

Anderson şi cu mine l-am urmat în compartimentul lor. Şeriful era un bărbat îndesat şi jovial, cu zîmbetul pe buze şi o lucire ironică în ochi. Procurorul de district era mai serios.

— Luaţi loc, spuse şeriful după ce ne prezentase colegului său. Apoi se întoarse către prizionier: - Iar acesta e Hank. Îl ducem îndărăt la St Louis unde are nişte probleme.

Hank rîse ironic, dar nu făcu nici un comentariu. Era înalt de un metru optzeci şi părea să aibă aproape cincizeci

de ani. Dădu mîna cu Anderson spunînd:

— Te-am văzut de multe ori, Bronco Billy şi pe legea mea că le vezi grozav să mînuieşti pistolul şi să pui la cale un atac cu mîna armată.

În schimb, pe mine nu mă prea ştia, zise el. Era de trei ani la San Quentin, „şi multe se întîmplă afară, de care habar n-ai.”

Cu toate că discuţia era însufleţită, exista o anumită tensiune latentă, greu de suportat. Nu ştiam ce să răspund, aşa încît mă mulţumeam să zîmbesc la vorbele şerifului.

— E grea viaţa, spuse Bronco Billy.

— Da, continuă şeriful, dar noi căutăm s-o mai îndulcim. Şi Hank ştie asta.

— Ba bine că nu, spuse Hank răstit.

Şeriful începu pe un ton moralizator.

— Aşa i-am spus şi eu lui Hank atunci cînd a ieşit de la San Quentin. L-am lămurit că dacă se poartă cum trebuie cu noi, o să ne purtăm şi noi bine cu el. Nu vrem să folosim cătuşele sau să facem zarvă; n-are decît o piedică.

— Cum o piedică? am întrebat.

— N-aţi văzut niciodată? spuse şeriful. Ia ridică pantalonul, Hank.

Hank îşi suflecă partea de jos a pantalonului şi văzurăm un fel de brăţară dintr-o placă de nichel de vreo doisprezece centimetri lungime şi şapte sau opt centimetri grosime, care-i strîngea glezna şi cîntărea cam douăzeci de kilograme. Aşa am ajuns să discutăm despre ultimul tip de asemenea aparate: şeriful ne-a explicat că acesta avea un strat de cauciuc în interior, ca să-i fie mai uşor prizonierului.

— Doarme cu ea? am întrebat.

— Hm, depinde, spuse şeriful aruncînd o privire furişă spre Hank.

Hank zîmbi fioros şi enigmatic.

Am stat cu ei pînă la ora cinei şi în cursul zilei am ajuns să vorbim despre felul cum fusese arestat Hank pentru a

doua oară. Prin schimburile de informaţii între penitenciare, povesti şeriful, primiseră fotografii şi amprente digitale şi aşa au ajuns la convingerea că Hank era omul lor. De aceea se aflau în faţa închisorii din San Quentin în ziua cînd Hank urma să fie eliberat.

— Da, spuse şeriful, cu ochii mici, scăpărători, privindu-l pe Hank, aşteptam pe trotuarul din faţă. Curînd Hank ieşi pe uşa laterală a porţii închisorii.

Şeriful se frecă la nas, întinse cu un aer viclean degetul în direcţia lui Hank şi spuse încet cu un rînjet diabolic:

— Mi se pare că ăsta-i omul nostru!

Anderson şi cu mine îl ascultam fascinaţi.

— Am încheiat aşadar un pact, spuse şeriful, că dacă se poartă corect cu noi, va fi bine tratat. L-am poftit să ia micul dejun şi i-am oferit jumări cu şuncă şi prăjituri. Şi uite-te la el cum călătoreşte cu clasa întîi. E oricum mai bine decît să-l luăm tare, cu lanţuri şi cătuşe.

Hank zîmbi şi mormăi:

— Aş fi putut să protestez împotriva extrădării mele dacă voiam.

Şeriful îl străpunse cu o privire de gheaţă:

— Nu ţi-ar fi folosit prea mult, spuse el încet. N-ai fi cîştigat decît puţin timp. Nu-i mai bine să călătoreşti confortabil cu clasa întîi?

— Ba cum să nu, răspunse Hank cu vocea sugrumată.

Pe măsură ce ne apropiam de locul unde urma să coboare, Hank începu să vorbească aproape cu afecţiune despre închisoarea din St Louis. Era destul de bucuros că avea să se înfăţişeze dinaintea celorlalţi deţinuţi:

— Cînd mă gîndesc la ce-au să-mi facă gorilele alea cînd am să apar în faţa tribunalului lor! Au să-mi umfle desigur tot tutunul şi ţigările.

Relaţiile dintre şerif, procurorul de district şi Hank aminteau de dragostea matadorului pentru taurul pe care îl va ucide. Cînd au coborît din tren, era ultima zi a lunii decembrie şi, la despărţire, şeriful şi avocatul districtului

ne-au urat un an nou fericit. Hank ne strînse şi el mîna, spunîndu-ne ironic că toate lucrurile bune au un sfîrşit. Nu prea ştiam cum să ne luăm rămas bun de la el. Făptuise desigur o crimă plină de laşitate şi cruzime şi totuşi m-am pomenit urîndu-i noroc în timp ce cobora şchiopătînd din tren, tîrîndu-şi greutatea de la picior. Mai tîrziu am aflat că fusese spînzurat.

***

La Chicago, am fost primiţi de directorul studioului, dar Spoor nu era acolo. Domnul Spoor, ne spuse el, e plecat într-o călătorie de afaceri şi nu se va întoarce decît după Anul nou. Lipsa lui Spoor nu prea avea mare importanţă în momentul acela, deoarece nimic deosebit nu se petrecea la studio pînă după întîi ianuarie. Între timp, am petrecut revelionul împreună cu Anderson, soţia şi familia lui. În ziua de Anul nou, Anderson plecă în California, asigurîndu-mă că îndată ce Spoor va reveni, se va ocupa de toate, inclusiv de prima mea de zece mii de dolari. Studioul se afla în cartierul industrial şi era limpede că pe vremuri fusese un antrepozit. În dimineaţa cînd m-am prezentat, nici Spoor nu sosise şi nici nu se primise vreo dispoziţie cu privire la aranjamentele noastre financiare. Ara înţeles numaidecît că era ceva necurat la mijloc şi că la birou se ştia mai mult decît mi se spunea mie. Dar nu-mi făceam griji; eram sigur că un film bun va rezolva toate problemele. L-am întrebat aşadar pe directorul studioului dacă ştie că trebuie să primesc sprijinul întregului personal al studioului şi că aveam mînă liberă să folosesc toate mijloacele de care dispuneau.

— Sigur că da, răspunse el. Domnul Anderson ne-a lăsat instrucţiuni în acest sens.

— Atunci aş vrea să încep lucrul imediat, am spus.

— Foarte bine încuviinţă el. La etajul întîi o veţi găsi pe şefa departamentului de scenarii, domnişoara Louella

Parsons, care vă va da un text.

— Eu nu folosesc textele altora, mi le scriu singur, i-am întors-o eu.

Eram agresiv căci toţi păreau nehotărîţi, şi lipsa lui Spoor mă irita; pe de altă parte, toţi angajaţii studioului erau plini de importanţă şi circulau pe culoare ca nişte funcţionari de bancă, ducînd bonurile de recuzită de parcă lucrau la Guarantee Trust Company: aspectul administrativ era impresionant, dar nu şi filmele pe care le produceau. La etaj, diferitele servicii erau despărţite ca nişte ghişee de casierie. Ceea ce nu prea era menit să incite la idei creatoare. La ora şase, chiar dacă un regizor se afla în plină turnare, luminile se stingeau şi toţi plecau acasă.

A doua zi de dimineaţă, m-am prezentat la ghişeul actorilor.

— Am nevoie de actori, am spus pe un ton sec. Vă rog să-mi trimiteţi cîţiva oameni din echipele dumneavoastră, care nu sînt ocupaţi.

Mi i-au prezentat pe cei care credeau ei că ar fi putut să-mi convină. Era un tip şaşiu, pe nume Ben Turpin, care părea să cunoască toate dedesubturile şi nu prea avea de lucru la Essanay în momentul acela. Mi-a plăcut de cum l-am văzut, aşa încît l-am ales. Dar n-aveam vedetă feminină. După ce am convocat mai multe, am găsit o candidată care mi s-a părut mai acceptabilă: o tînără destul de frumoasă care fusese angajată de curînd. Dar nu era chip să obţin nici o reacţie din partea ei. Era atît de necorespunzătoare, încît am renunţat şi i-am dat drumul. Cu mulţi ani mai tîrziu, Gloria Swanson mi-a spus că ea era fata şi deoarece avea veleităţi de mare actriţă şi detesta comedia burlescă, jucase prost anume.

Francis X. Bushman, care pe atunci era o vedetă foarte populară la Essanay, a înţeles că nu-mi plăcea să lucrez acolo.

— Văd eu ce crezi despre studio, îmi spuse el, dar este exact invers.

Dar nu era de loc aşa, nu-mi plăcea studioul şi nu-mi plăcea nici cuvîntul invers. Şi toate mergeau din ce în ce mai rău. Cînd am cerut să văd probele, mi s-a proiectat originalul negativ, pentru a nu se mai cheltui cu copia. Aceasta m-a umplut de groază. Iar cînd le-am cerut să facă o copie pozitivă, au protestat de parcă aş fi vrut să-i aduc la sapă de lemn. Aveau un aer infatuat şi se arătau foarte mulţumiţi de ei înşişi. Cum erau printre primii care intraseră în industria cinematografică, protejaţi fiind de anumite brevete care le acordau un monopol, prea puţin se îngrijeau să facă filme bune. Degeaba alte companii contestau brevetele şi realizau filme mai bune. Essanay continua cu îndrăzneală să distribuie în fiecare luni dimineaţa scenarii, de parcă ar fi jucat cărţi.

Aproape terminasem primul meu film, intitulat *His New Job* (*Charlot debutează*), trecuseră două săptămîni şi domnul Spoor tot nu-şi făcuse apariţia. Cum nu-mi primisem nici prima, nici salariul, i-am luat de sus.

— Da' unde-i domnul Spoor ăsta? am întrebat la birou.

Funcţionarii, stînjeniţi, n-au putut să-mi dea nici o explicaţie mulţumitoare. N-am încercat să-mi ascund dispreţul şi i-am întrebat dacă aşa îşi tratau întotdeauna afacerile.

Ani de zile mai tîrziu Spoor mi-a povestit el însuşi ce se întîmplase. Se pare că atunci cînd Spoor, care nu auzise încă vorbindu-se de mine, aflase că Anderson semnase un contract pe un an, cu o mie două sute de dolari pe săptămînă şi o primă de zece mii de dolari, scos din fire, i-a trimis acestuia o telegramă, întrebîndu-l dacă nu cumva îşi pierduse minţile. Iar cînd a aflat că Anderson mă angajase la risc, în urma recomandării lui Jess Robbins, îngrijorarea lui a crescut şi mai mult. Cei mai buni actori de comedie pe care îi avea cîştigau cel mult şaptezeci şi cinci de dolari,pe săptămînă, iar filmele pe care le turnau abia acopereau cheltuielile. Aşa se explica absenţa lui Spoor din Chicago.

Dar la întoarcere, s-a întîmplat să ia masa într-unul din marile hoteluri din Chicago împreună cu cîţiva prieteni care, spre uimirea lui, l-au felicitat că mă angajase. Pe de altă parte, chiar atunci o publicitate neobişnuită se declanşase în jurul numelui lui Charlie Chaplin. S-a gîndit să facă o încercare. A dat două zeci şi cinci de cenţi unui băiat de la hotel ca să mă cheme. Şi în timp ce băiatul traversa holul strigînd: „Domnul Charlie Chaplin e căutat”, lumea începu să se strîngă, creîndu-se chiar o oarecare agitaţie. A fost primul semn pe care l-a avut cu privire la popularitatea mea. Al doilea se petrecuse la întreprinderea distribuitoare, în lipsa lui: a constatat că înainte chiar de a-mi începe filmul, se comandaseră şaizeci şi cinci de copii, fapt fără precedent, iar după ce l-am terminat, se vînduseră o sută treizeci de copii şi cererile continuau să curgă. Numaidecît s-a ridicat şi preţul de la treisprezece la douăzeci şi cinci de cenţi pentru treizeci de centimetri de peliculă.

Cînd în fine Spoor şi-a făcut apariţia, am atacat problema salariului şi a primei mele. Şi-a cerut mii de scuze, explicîndu-mi că anunţase biroul să se ocupe de toate chestiunile financiare. Nu văzuse contractul, dar îşi închipuia că biroul era la curent. Această poveste de adormit copiii m-a înfuriat de-a binelea.

— Dar de ce vă temeţi? am spus laconic. Mai puteţi încă rezilia contractul dacă doriţi... de fapt, mi se pare că l-aţi şi desfăcut.

Spoor era un tip înalt şi solid, cu vocea blîndă, aproape chipeş, dacă n-ar fi avut o expresie molatică şi buza de sus care se sprijinea lacomă pe buza inferioară.

— Îmi pare foarte rău că vorbeşti aşa, spuse el, dar cum ştii desigur, Charlie, noi sîntem o firmă serioasă care ne onorăm întotdeauna contractele.

— Ei bine, pe acesta nu l-aţi onorat, am replicat.

— Se aranjează numaidecît, spuse el.

— Nu sînt grăbit, am răspuns pe un ton sarcastic.

***

Puţin timp cît am stat la Chicago, Spoor a făcut tot posibilul ca să mă împace, dar n-am reuşit niciodată să fiu cordial cu el. I-am explicat că nu-mi place să lucrez la Chicago şi că dacă vroia să obţină rezultate, să aranjeze să lucrez în California.

— Vom face tot posibilul ca să fii mulţumit, spuse el. Vrei să mergi la Niles?

Nu eram de fel încîntat de această perspectivă, dar îmi plăcea mai mult Anderson decît Spoor; aşa încît, după ce am terminat Charlot debutează, am plecat la Niles.

Bronco Billy îşi realiza acolo toate western-urile; erau filme de o bobină pe care le turna într-o singură zi. Avea şapte subiecte pe care le relua fără încetare; datorită lor cîştigase cîteva milioane de dolari. Lucra cînd avea poftă. Uneori era în stare să turneze şapte western-uri de cîte o bobină într-o săptămînă, apoi îşi lua o vacanţă de şase săptămîni.

În jurul studioului de la Niles erau mai multe mici bungalouri californiene pe care Bronco Billy le construise pentru actori şi unul mare pe care-l ocupa el. Mi-a spus că dacă vreau, pot să stau şi eu acolo. Am fost bucuros de această propunere. Locuind cu Bronco Billy, cowboy-ul milionar care mă primise la Chicago în somptuosul apartament al soţiei lui, viaţa la Niles avea să mi se pară cel puţin suportabilă.

Era întuneric cînd am intrat în bungaloul lui şi, cînd am aprins lumina, am avut un adevărat şoc. Casa era goală şi sinistră. În camera lui era un pat vechi de fier avînd la căpătîi un bec ce atîrna din tavan. O masă veche şi şubredă cu un scaun alcătuiau restul mobilierului. Lîngă pat era o lădiţă de lemn cu o scrumieră plină de mucuri de ţigară. Camera destinată mie arăta cam tot aşa, doar fără lădiţa de la căpătîi. Nimic nu funcţiona. Sala de baie era într-un hal

fără hal. Trebuia să iei o cană, s-o umpli la robinetul băii, ca să funcţioneze toaleta. Aceasta era reşedinţa lui G. M. Anderson, cow-boy-ul miliardar!

Am ajuns la concluzia că Anderson era un excentric. În ciuda averii sale, nu-l prea interesa luxul; îi plăceau automobilele vopsite în culori vii, îi plăcea să lanseze boxeuri, să fie proprietar de teatru şi să monteze comedii muzicale. Cînd nu lucra la Niles, îşi petrecea vremea la San Francisco, trăgînd la hoteluri modeste. Era un om ciudat, instabil, excentric şi neastîmpărat, căruia îi plăcea viaţa singuratică; şi cu toate că avea la Chicago o soţie şi o fiică încîntătoare, le vedea rar. Fiecare îşi ducea viaţa lui.

Era supărător să treci mereu de la un studio la altul. Trebuia acum să organizez o nouă echipă, adică să găsesc un bun operator, un asistent de regie şi o trupă în toată regula; ultimul era lucrul cel mai greu dintre toate, deoarece nu prea aveam de ales la Niles. În afară de trupa de cow-boy a lui Anderson, se mai afla aici o echipă de comedie, fără un rost precis, care permitea companiei să funcţioneze şi acoperea cheltuielile cînd G. M. Anderson nu lucra. Această echipă număra doisprezece actori, majoritatea specializaţi în roluri de cow-boy. M-am aflat din nou în faţa problemei de a găsi o fată frumoasă pentru rolurile de vedetă feminină. Căci eram nerăbdător să pornesc la lucru. Cu toate că n-aveam scenariu, am cerut să mi se implanteze un decor de cafenea. Cînd eram în criză de gaguri sau idei, o cafenea mă ajuta întotdeauna. În timp ce se construia decorul, am plecat la San Francisco împreună cu G. M. Anderson să căutăm o vedetă printre fetele din comedia sa muzicală şi deşi a fost o muncă plăcută, nici una din ele nu era fotogenică. Carl Strauss, un frumos şi tînăr cow-boy germano-american care lucra cu Anderson, spuse că ştie el o fată care merge uneori la Tate's Cafe pe Hill Street. N-o cunoştea personal, dar era drăguţă şi poate că proprietarul cafenelei îi ştia adresa.

Domnul Tate o cunoştea foarte bine. Locuia împreună cu sora ei, căsătorită, era din Lovelock, Nevada şi o chema Edna Purviance. Îndată am intrat în legătură cu ea şi i-am dat înlîlnire la St Francis Hotel. Era mai mult decît drăguţă, era frumoasă. În timpul discuţiei părea tristă şi gravă. Am aflat după aceea că suferise de curînd o deziluzie sentimentală. Terminase colegiul şi urmase cursuri comerciale. Era tăcută şi rezervată, avea nişte ochi mari, minunaţi, dinţi frumoşi şi o gură senzuală. Era atît de gravă încît mă întrebam dacă ştie să joace sau dacă are umor. Am angajat-o totuşi, cu această rezervă. Avea să aducă cel puţin un element decorativ în comediile mele.

A doua zi m-am întors la Niles, dar cafeneaua nu era gata şi ceea ce se făcuse era groaznic şi nefinisat. După ce am dat instrucţiuni pentru cîteva modificări, am început să caut o idee. M-am gîndit la un titlu: *His Night Out (O noapte fără somn)* - un beţiv în căutare de distracţii - era un bun început. Am adăugat o fîntînă lîngă localul de noapte, socotind că-mi va folosi pentru nişte gaguri şi l-am luat pe Ben Turpin ca să mă secondeze. În prima zi de turnare, un actor din trupa lui Andersen mă invită la cină. Ne-a primit modest, cu sandviciuri şi bere. Eram vreo douăzeci de persoane, printre care şi Edna Purviance. După cină, unii se aşezară să joace cărţi, în timp ce alţii stăteau de vorbă. Am ajuns să discutăm despre hipnotism şi m-am lăudat că în şaizeci de secunde eram în stare să hipnotizez pe oricine se afla în cameră. Eram atît de convingător încît aproape toată lumea m-a crezut, în afară de Edna.

A izbucnit în rîs.

— Ce prostie! Pe mine nimeni nu mă poate hipnotiza!

— Ba dimpotrivă, i-am răspuns, dumneata eşti subiectul ideal. Pariez pe; zece dolari că te adorm în şaizeci de secunde.

— Foarte bine, răspunse Edna. Primesc pariul.

— Dar să ştii: dacă n-ai să te simţi tocmai bine după aceea, să nu-mi reproşezi... de fapt nu-i nimic grav.

Am încercat s-o sperii ca s-o fac să renunţe, dar era hotărîtă. O femeie o rugă să nu se lase hipnotizată.

— Eşti foarte imprudentă, i-a spus.

— Ţin pariul, a stăruit Edna liniştită.

— Foarte bine, i-am răspuns. Te rog să te ridici în picioare, cu spatele bine rezemat de perete, departe de toată lumea, aşa încît nimic să nu-ţi distragă atenţia.

Ea se supuse zîmbind ironic. Toţi cei prezenţi în odaie începură să privească tot mai interesaţi.

— Cineva să se uite la ceas, am cerut eu.

— Nu uita, spuse Edna, trebuie să mă adormi în şaizeci de secunde.

— În şaizeci de secunde vei fi complet fără cunoştinţă, i-am răspuns.

— Gata! dădu semnalul cel care cronometra.

Am făcut îndată două-trei pase spectaculoase, privind-o drept în ochi. M-am apropiat apoi de ea vorbindu-i în şoaptă aşa încît ceilalţi să nu audă: „Prefă-te!” apoi mi-am reluat pasele, spunînd:

— Îţi vei pierde cunoştinţa... îţi pierzi cunoştinţa, ţi-ai pierdut cunoştinţa!

Apoi m-am dat înapoi şi ea a început să se clatine. Am prins-o repede în braţe. Două persoane din asistenţă scoaseră un strigăt.

— Repede! am spus. Să mă ajute cineva s-o culc pe canapea!

Cînd şi-a revenit, s-a prefăcut mirată şi a spus că se simte obosită.

Cu toate că ar fi putut profita de situaţie dîndu-mă de gol, a renunţat în mod generos la triumful ei de dragul unei glume bune. Aceasta a făcut-o să cîştige în stima şi afecţiunea mea şi m-a convins că are umor.

A făcut patru comedii la Niles, dar cum studioul nu era suficient de bine înzestrat, nu m-am simţit nici la mine acasă şi nici mulţumit acolo, aşa încît i-am cerut lui Anderson să mă lase să plec la Los Angels, unde existau

condiţii mai bune pentru a se realiza comedii. El a acceptat, dar şi pentru alt motiv: eu monopolizam studioul care nu era destul de mare şi nu avea personal suficient pentru trei echipe. A aranjat aşadar închirierea unui mic studio la Boyle Heights, la Los Angeles, în plin centru.

În timp ce ne aflam acolo, doi tineri care tocmai debutau, au venit să închirieze şi ei un studio; se numeau Hal Roach şi Harold Lloyd.

Cum valoarea comercială a comediilor mele creştea la fiecare film, Essanay începu să ceară condiţii fără precedent, solicitînd directorilor de cinematografe minimum cincizeci de dolari pe zi locaţie pentru comediile mele de două bobine. Ceea ce însemna că percepea peste cincizeci de mii de dolari cu anticipaţie pentru fiecare film.

Într-o seară, mă întorsesem la Stoll Hotel, unde trăsesem, un local modest dar nou şi confortabil, cînd primesc un telefon urgent de la Examiner, din Los Angeles. Mi se citeşte o telegramă sosită din New York cu următorul cuprins:

> Oferim 25.000 dolari domnului Chaplin pentru ca să apară cincisprezece minute în fiecare seară timp de două săptămîni la Hipodromul din New York. Aceasta nu-l va împiedica să turneze.

L-am chemat îndată la telefon pe G. M. Anderson, la San Francisco. Era tîrziu şi n-am putut să-l găsesc decît la ora trei dimineaţa. I-am vorbit de telegramă şi i-am cerut să-mi acorde un concediu de două săptămîni ca să pot cîştiga aceşti douăzeci şi cinci de mii de dolari. I-am spus că aş putea începe o comedie în tren, în drum spre New York, iar acolo s-o termin. Dar Anderson refuză.

Fereastra odăii mele dădea spre curtea interioară a hotelului, aşa încît, atunci cînd vorbea cineva, se auzea în toate camerele. Legătura telefonică era proastă şi a trebuit să strig de mai multe ori:

— N-am de gînd să renunţ la şansa de a cîştiga douăzeci şi cinci de mii de dolari în numai două săptămîni!

O fereastră se deschise deasupra mea şi o voce strigă în gura mare:

— Termină o dată şi du-te de te culcă, fanfaronule!

Anderson îmi spuse la telefon că dacă turnam pentru Essanay încă o comedie de două bobine, mi se vor plăti douăzeci şi cinci de mii de dolari. A acceptat să vină la Los Angeles a doua zi, să-mi dea un cec şi să semneze o înţelegere. După ce am terminat convorbirea am stins lumina şi eram gata să adorm cînd, amintindu-mi de vocea care mă interpelase, m-am ridicat, am deschis fereastra şi am strigat:

— Du-te dracului!

Anderson sosi la Los Angeles a doua zi cu un cec de douăzeci şi cinci de mii de dolari, iar compania new-yorkeză care-mi făcuse propunerea a dat faliment două săptămîni mai tîrziu; aşa mi-a fost norocul.

Acum că mă aflam din nou la Los Angeles, eram mult mai fericit. Cu toate că studioul de la Boyle Heights se afla într-un cartier cam mohorît, îmi dădea posibilitatea să fiu aproape de fratele meu pe care îl vedeam uneori seara. Era tot la Keystone şi contractul lui urma să expire cu o lună înaintea contractului meu la Essanay. Succesul meu luase asemenea proporţii încît Sydney avea de gînd să se ocupe de acum înainte numai de afacerile mele. Popularitatea mea, după informaţiile primite, creştea cu fiecare comedie. Deşi ştiam ce succes am, după cozile din faţa sălilor de cinematograf, nu-mi dădeam seama ce proporţii luase în alte părţi. La New York, în toate marile magazine. În drug store-uri, se vindeau jucării şi mici statuete întruchipînd personajul meu. Dansatoarele de la Ziegfield Folies creau numere *a la Chaplin*, pocindu-se cu mustăţi, pălărie melon, pantofi uriaşi şi pantaloni largi, cîntînd un cîntec intitulat *Those Charlie Chaplin's Feet (O, picioarele lui Charlie Chaplin).*

Eram de asemenea copleşit de tot felul de propuneri comerciale cu privire la cărţi, articole de îmbrăcăminte,

lumînări, jucării, ţigări şi pastă de dinţi. Teancurile de scrisori trimise de admiratori se îngrămădeau şi ele, devenind o problemă. Sydney susţinea că trebuie să se răspundă la toate, în ciuda cheltuielii pe oare o implica angajarea unui secretar în plus.

Sydney îl sfătui pe Anderson să vîndă filmele mele în afara producţiei obişnuite. Nu era drept ca tot beneficiul să revină directorilor de cinematografe. Cu toate că Essanay vindea sute de copii după filmele mele, vînzarea se făcea după sistemul clasic de distribuire. Sydney sugeră să se diferenţieze tarifele, după numărul de locuri al sălilor. În felul acesta fiecare film putea să aducă o creştere a reţetei pînă la o sută de mii de dolari sau chiar mai mult. Lui Anderson i se părea imposibil acest lucru era împotriva politicii întregului trust Motion Picture ce grupa şaisprezece mii de săli, ale cărui reguli şi metode de cumpărare erau imuabile; puţini directori ar fi acceptat asemenea condiţii.

La puţin timp după aceea, *Motion Picture Herald* anunţă că Essanay renunţase la vechea sa metodă de vînzare şi că, aşa cum sugerase Sydney, condiţiile aveau să fie proporţionale cu numărul de locuri al fiecărei săli. După cum prevăzuse Sydney, reţeta s-a ridicat la o sută de mii de dolari pentru fiecare din filmele mele. Această veste m-a făcut să ciulesc urechile. Cum eu nu încasam decît o mie două sute cincizeci de dolari pe săptămînă şi făceam toată treaba de scenarist, de actor şi de regizor, am început să mă plîng că muncesc din greu şi că am nevoie de mai mult timp pentru a-mi realiza filmele. Aveam contract pe timp de un an şi realizasem cîte o comedie la trei-patru săptămîni. Reacţia de la Chicago nu se lăsă aşteptată: Spoor sări într-un tren de Los Angeles şi, ca încurajare, semnă un angajament, acordîndu-mi o primă de zece mii de dolari de film. Datorită acestui stimulent, sănătatea mea s-a ameliorat curînd.

Cam tot atunci, D. W. Griffith a realizat epopeea lui, *The Birth of a Nation (Naşterea unei naţiuni*), devenind astfel cel mai mare regizor de film al timpului său: era incontestabil un geniu al cinematografului mut. Cu toate că stilul lui era melodramatic, uneori chiar excesiv şi absurd, toate filmele lui Griffith aveau ceva original care le făcea demne de văzut.

25. D. W. Griffith (stîngă), pe care-l socoteam un geniu, şi Sid Grauman (dreapta), remarcabil organizator de spectacole

De Mille făcuse un debut promiţător cu *The Whispering Chorus (Corul şoptit)* şi o versiune după *Carmen*, dar după *Male and Female (Bărbat şi femeie*), n-a depăşit niciodată nivelul intrigii de budoar. Am fost totuşi atît de impresionat de versiunea lui după *Carmen* încît am făcut şi eu o comedie burlescă de două bobine cu acelaşi subiect, ultimul meu film la Essanay. După plecarea mea, ei au adăugat la montaj tot ce suprimasem eu, făcînd un film de patru bobine, ceea ce m-a consternat şi două zile am fost bolnav în pat. Deşi era un act necinstit, mi-a fost de folos, deoarece ulterior am stipulat în toate contractele că după terminarea filmelor, nu mai admit nici o tăietură, extindere sau modificare.

Cum contractul meu se apropia de sfîrşit, Spoor sosi la Los Angeles cu o propunere pe care, declară el, nimeni n-ar fi putut-o concura. Urma să-mi dea trei sute cincizeci de mii de dolari dacă turnam douăsprezece filme de două bobine, toate cheltuielile de producţie urmînd să le suporte el. I-am răspuns că la semnarea oricărui contract ceream o primă de o sută cincizeci de mii de dolari, bani peşin. Astfel au luat sfîrşit discuţiile mele cu Spoor.

Viitorul, viitorul... viitorul minunat! Încotro avea să mă îndrepte? Perspectivele erau de-a dreptul uluitoare. Succesul şi banii se năpusteau ca un torent; era tulburător, înspăimîntător... dar minunat.

***

În timp ce Sydney se afla la New York pentru a examina diferite oferte, eu terminam *Carmen* şi locuiam la Santa Monica într-o casă situată pe malul mării. Uneori, seara, luam masa la Nat Goodwin's Cafe la capătul debarcaderului de la Santa Monica. Nat Goodwin era socotit drept cel mai mare actor de comedie uşoară al scenei americane. Făcuse o strălucită carieră ca interpret al lui Shakespeare şi apoi ca actor de comedie modernă. Fusese prieten intim cu Sir Henry Irving, fusese căsătorit de opt ori, de fiecare dată cu cîte o frumuseţe renumită. Cea de-a cincea soţie fusese Maxine Elliot căreia îi zicea în glumă „senatorul roman”. „Dar era frumoasă şi de o inteligenţă remarcabilă”, spunea. Era un om încîntător şi cultivat, destul de vîrstnic, şi înzestrat cu un profund simţ al umorului; acum nu mai juca. Cu toate că nu-l văzusem niciodată pe scenă, aveam cel mai mare respect pentru persoana şi reputaţia lui.

Am devenit foarte buni prieteni şi, în serile răcoroase de toamnă, ne plimbam pe malul oceanului. Această atmosferă tristă şi melancolică accentua entuziasmul de care mă simţeam cuprins. Cînd a aflat că după terminarea filmului vreau să plec la New York, mi-a dat cîteva sfaturi excelente.

— Ai avut un succes remarcabil şi te aşteaptă o viaţă minunată dacă vei şti să te conduci... Cînd ai să fii la New York, evită Broadway-ul, evită publicul. Greşeala multor actori de succes este că vor să fie văzuţi şi admiraţi: acest lucru nu face decît să distrugă iluziile,

Avea o voce profundă şi sonoră.

— Vei fi invitat peste tot, reluă el, dar nu primi. Alege-ţi unul sau doi prieteni şi mulţumeşte-te să-ţi imaginezi restul. Mulţi actori mari au comis greşeala să accepte toate invitaţiile. John Drew, de pildă, era favoritul familiilor din înalta societate şi mergea peste tot; dar ei nu se duceau să-l vadă la teatru. Îl aveau în saloanele lor. Ai cucerit lumea şi poţi să continui tot aşa dacă te ţii de-o parte, încheie cu nostalgie.

Erau convorbiri minunate, puţin cam triste, în timp ce ne plimbam în asfinţitul de toamnă pe ţărmul pustiu. Nat, la sfîrşitul carierei, eu, la început.

Cum am terminat montajul la Carmen, mi-am umplut în grabă o valiză mică şi am plecat direct din cabina mea să iau trenul de ora şase în direcţia New York, trimiţîndu-i o telegramă lui Sydney ca să-i comunic ora plecării şi a sosirii.

Era un tren personal care făcea cinci zile pe drum. Stăteam singur într-un compartiment deschis - pe atunci nu mă cunoştea nimeni dacă nu eram machiat. Calea ferată trecea prin sud, prin Amarillo, Texas, unde am sosit pe la şapte seara. Hotărîsem să mă rad, dar alţi călători ocupaseră lavaboul înaintea mea aşa încît a trebuit să aştept. Eram încă în maiou cînd ne-am apropiat de Amarillo. În timp ce intram în gară am fost surprins de o agitaţie neobişnuită. Aruncînd o privire pe fereastra lavaboului, am văzut o mulţime ce forfotea în gară. Steaguri şi stindarde fluturau în toate părţile şi pe peron erau aşezate mese cu răcoritoare. Fără îndoială, mi-am spus, se sărbătoreşte sosirea sau plecarea vreunui potentat local. Dar agitaţia creştea, apoi am auzit voci întrebînd

foarte desluşit: „Unde e?” Deodată o mulţime se năpusti în tren, alergînd pe culoare şi vociferînd:

— Unde e? Unde e Charlie Chaplin?

— Aici, am spus.

— În numele primarului din Amarillo şi al tuturor admiratorilor dumneavoastră, vă invităm să luaţi cu noi o băutură răcoritoare.

Am fost cuprins de o panică subită.

— Nu pot să vin în halul ăsta! am spus împroşcînd spuma de bărbierit.

— O, nu-ţi face griji, Charlie. Ia-ţi un halat şi vino.

M-am spălat repede pe faţă şi, pe jumătate bărbierit, mi-am pus o cămaşă şi o cravată şi am coborît din tren încheindu-mi haina.

Am fost primit cu ovaţii. Primarul a încercat să vorbească:

— Domnule Chaplin, în numele admiratorilor dumneavoastră din Amarillo...

Dar vocea îi era acoperită de aclamaţii necontenite. Începu din nou:

— Domnul Chaplin, în numele admiratorilor dumneavoastră din Amarillo...

În clipa aceea mulţimea se înghesui, împingîndu-l pe primar peste mine şi strivindu-ne pe amîndoi de peretele trenului, aşa încît salutul de bun venit a fost uitat, în căutarea securităţii personale.

— Daţi-vă înapoi! striga poliţia plonjînd în mulţime ca să-şi croiască drum spre noi.

Primarului îi pierise tot entuziasmul şi ni se adresă cu oarecare asprime poliţiştilor şi mie:

— Haide, Charlie, să terminăm o dată, să te poţi sui şi dumneata în tren.

După o busculadă generală în direcţia meselor, lucrurile s-au liniştit şi primarul izbuti în fine să-şi rostească discursul. Lovi în masă cu o lingură.

— Domnule Chaplin, prietenii dumitale din Amarillo, Texas, doresc să-ţi exprime recunoştinţa pentru toată fericirea pe care le-ai adus-o, rugîndu-te să iei un pahar de Coca-Cola şi un sandvici cu ei.

După această scurtă închinare, m-a rugat să rostesc şi eu cîteva cuvinte, insistînd să mă urc pe masă, unde am mormăit ceva în sensul că sînt fericit să mă aflu la Amarillo, impresionat de această primire minunată şi plină de căldură de care aveam să-mi amintesc tot restul vieţii etc. M-am aşezat apoi şi am căutat să schimb cîteva cuvinte cu primarul.

L-am întrebat cum aflase de venirea mea.

— Prin impiegatul de la telegraf, mi-a spus, explicîndu-mi că telegrama pe care i-o trimesesem lui Sydney trecuse prin Amarillo, Kansas City şi Chicago, în drum spre New York şi că telegrafiştii transmiseseră ştirea presei.

Cînd m-am suit din nou în tren, m-am aşezat modest la locul meu, fără să mă pot gîndi la nimic. Apoi mulţimea se repezi în vagon, defilînd pe culoar, holbîndu-se la mine şi chicotind. Nu eram în stare să asimilez ceea ce se petrecuse la Amarillo, nici să mă bucur cu adevărat. Eram prea agitat, abia stăteam locului, încordat, fericit şi deprimat în acelaşi timp.

Mi s-au înmînat mai multe telegrame înainte de plecarea trenului. Una spunea: „Bun venit, Charlie, te aşteptăm la Kansas City”. Alta: „O limuzină te va aştepta la Chicago să te conducă de la o gară la alta”. Şi o a treia: „Nu vrei să rămîi peste noapte la Blackstone Hotel ca invitat al direcţiei?” În apropiere de Kansas City, lumea se aliniase de-a lungul căii ferate, strigînd şi fluturînd pălăriile.

Spaţioasa gară din Kansas City era tixită de oameni. Poliţia nu prididea să stăpînească alte grupuri ce se strînseseră afară. A fost sprijinită de tren o scară, ca să mă pot sui pe acoperiş, de unde să mă vadă mulţimea. M-am surprins repetînd aceleaşi banalităţi ca la Amarillo. Mă aşteptau noi telegrame: nu voiam să vizitez şcolile şi

instituţiile? Le-am strecurat în valiză ca să răspund de la New York. De la Kansas City pînă la Chicago, alţi oameni prin gări şi pe cîmp, făcînd semne cu mîna la trecerea trenului! Aş fi vrut să mă bucur din plin de toate astea, dar mă gîndeam mereu că lumea înnebunise! Dacă numai cîteva comedii burleşti puteau să provoace un asemenea entuziasm, celebritatea nu este întrucîtva efemeră? Mă gîndisem întotdeauna că mi-ar place să fiu popular şi acum cînd eram, iată că în mod paradoxal mă simţeam izolat, pradă unui simţămînt copleşitor de singurătate.

La Chicago, unde trebuia să schimb trenul şi gara, mulţimea se alintase înspre ieşire şi mă aclama în timp ce mă urcam într-o limuzină. Am fost condus la Blackstone Hotel unde mi se pusese la dispoziţie un apartament, să mă odihnesc înainte de-a porni spre New York.

La hotel mă aştepta o telegramă din partea şefului poliţiei din New York, rugîndu-mă să cobor la gara de pe strada 125, în loc de Grand Central Station cum aveam de gînd, căci acolo se şi strînsese o mare mulţime.

Pe strada 125, Sydney, încordat şi nervos, mă aştepta cu o limuzină. Vorbea în şoaptă:

— Ce părere ei? spuse el. Mulţimea se adună de azi dimineaţă la gară şi de cînd ai plecat din Los Angeles, presa tipăreşte buletine zilnice.

Şi-mi arăta un ziar anunţînd cu litere de-o şchioapă: „A sosit!” Alt titlu: „Charlie se ascunde!” În drum spre hotel mi-a spus că încheiase un contract cu Mutual Film Corporation în valoare de şase sute şaptezeci de mii de dolari plătibili cîte zece mii pe săptămînă, iar după ce aveam să mă supun vizitei medicale în vederea asigurării, urma să mi se înmîneze la semnarea contractului o primă de o sută cincizeci de mii. Avea întîlnire la prînz cu avocatul, cu care trebuia să lucreze apoi toată ziua; mă lăsă aşadar la Piaza, unde îmi reţinuse o cameră şi urma să stea cu mine în cursul dimineţii următoare.

Cum spune Hamlet: „Acum sînt singur”. În după amiaza aceea m-am plimbat pe străzi, am privit vitrinele şi am zăbovit fără ţintă pe la colţuri de stradă. Ce se întîmpla cu mine? Eram la apogeul carierei... elegant şi n-aveam unde să mă duc. Cum să cunoşti lumea, lumea interesantă? Părea că toţi mă cunosc, dar eu nu cunoşteam pe nimeni. Am început să meditez, să mă înduioşez de soarta mea şi o undă de melancolie m-a cuprins. Îmi amintesc de un actor de la Keystone care făcuse o carieră strălucită şi care-mi spunea odată:

— Acum am ajuns, Charlie; dar la ce bun?

— Am ajuns, unde? l-am întrebat.

M-am gîndit şi la sfatul lui Nat Goodwin: „Ţine-te departe de Broadway.” Pentru mine, Broadway era un deşert. Mă gîndeam la vechii prieteni pe care aş fi vrut să-i întîlnesc în această ambianţă nebunească a succesului... dar ce prieteni vechi aveam la New York, Londra sau aiurea? Duceam lipsa unui public deosebit... poate Hetty Kelly. Nu mai ştiam nimic despre ea de la debutul meu cinematografic; părerea ei m-ar fi amuzat.

Locuia pe-atunci la New York împreună cu sora ei, doamna Frank Gould. Am pornit-o pe Avenida a Cincea; sora ei stătea la numărul 834. M-am oprit în faţa casei, întrebîndu-mă dacă Hetty se afla înăuntru, dar n-am avut curajul să sun. Poate că avea să iasă şi atunci aş fi întîlnit-o ca din întîmplare. Am aşteptat o jumătate de oră, plimbîndu-mă în sus şi-n jos, dar nimeni n-a intrat şi n-a ieşit din casă.

M-am dus apoi la restaurantul Childs, la Columbus Circle; am comandat prăjituri şi o ceaşcă de cafea. Am fost servit cam neglijent pînă cînd am mai cerut chelneriţei o porţie de unt; atunci m-a recunoscut. A urmat o adevărată reacţie în lanţ, toată lumea din restaurant şi de la bucătărie a început să mă cerceteze cu atenţie. Pînă la urmă a trebuit să-mi croiesc drum printr-o mulţime imensă care se strînsese

înăuntrul restaurantului şi pe stradă şi să fug într-un taxi care trecea.

Timp de două zile m-am plimbat prin New York fără să întîlnesc fie nimeni cunoscut, oscilînd între fiori de fericire şi tristeţe adîncă. Între timp am fost examinat de medicii companiei de asigurare. Cîteva zile mai tîrziu, Sydney veni la hotel, radios:

— S-a aranjat, examenul medical e satisfăcător.

Au urmat formalităţile de semnare a contractului. Am fost fotografiat primind cecul de o sută cincizeci de mii de dolari. În aceeaşi seară am privit din mijlocul mulţimii din Times Square ştirea ce se perinda pe banda luminoasă de la sediul ziarului *Times*: „Chaplin semnează cu Mutual un contract de şase sute şaptezeci de mii de dolari pe an”. Stăteam acolo nemişcat şi citeam cu atîta detaşare de parcă ar fi fost vorba de altcineva. Mi se întîmplaseră atîtea, încît nu mai simţeam nici o emoţie.

12

Singurătatea e respingătoare. Are un vag parfum de tristeţe, ceva care nu atrage şi nu interesează pe nimeni; parcă te ruşinezi de ea. Dar în mai mare sau mai mică măsură, e o temă comună tuturor. Singurătatea mea era lipsită de sens deoarece aveam tot ce-mi trebuie ca să-mi fac prieteni; eram tînăr, bogat şi celebru şi, cu toate acestea, rătăceam prin New York singur şi stingher. Mi-aduc aminte că am întîlnit-o pe frumoasa Josie Collins, vedeta engleză de comedie muzicală, venind deodată spre mine în timp ce mă plimbam pe Avenida a Cincea.

— O, spuse ea înduioşată, ce faci aşa singur?

Parcă fusesem surprins pe cînd mă pregăteam să comit un delict minor. Am zîmbit şi i-am explicat că mă duceam să iau masa cu nişte prieteni; mi-ar fi plăcut să-i spun adevărul - că mă simţeam foarte singur şi că aş fi bucuros s-o invit la dejun - dar timiditatea m-a împiedicat.

Chiar în după amiaza aceea m-am dus să mă plimb pe lîngă Metropolitan Opera şi am dat peste Maurice Guest, ginerele lui David Belasco. Pe Maurice îl cunoscusem la Los Angeles. Debutase ca speculant de bilete, meserie înfloritoare cînd sosisem eu pentru prima oară la New York. (Speculantul era cel care cumpăra cele mai bune locuri şi le revindea la intrarea teatrului, cu suprapreţ.) Maurice avusese o ascensiune meteorică în calitate de producător de teatru, ajuns la apogeu datorită unui mare spectacol, *Miracolul*, în regia lui Max Reinhardt. Maurice, tip de slav cu chipul palid şi ochii mari căprui, cu o gură largă şi buze groase, părea o caricatură a lui Oscar Wilde. Era un tip emotiv, de cîte ori vorbea, părea că se răsteşte.

— Pe unde dracu' ai fost?

Apoi, fără să mă lase să răspund:

— De ce dracu' nu mi-ai dat nici un semn de viaţă?

I-am explicat că mă plimbam pur şi simplu.

— Cum aşa? Ce dracu'! Te plimbi de unul singur? Unde te duci?

— Nicăieri, i-am răspuns cu sfială. Am ieşit să iau puţin aer.

— Hai cu mine! spuse făcîndu-mă să mă întorc în direcţia lui şi luîndu-mă strîns de braţ, ca să nu-i scap. Am să te prezint unor oameni adevăraţi... Genul de oameni pe care ar trebui să-i frecventezi.

— Unde mergem? l-am întrebat îngrijorat.

— Ai să-l cunoşti pe prietenul meu Caruso, spuse el.

Am protestat, dar zadarnic.

— Se dă astăzi Carmen în matineu cu Caruso şi Geraldine Farrar.

— Dar eu...

— Doamne fereşte, doar nu ţi-e teamă! Caruso e un om minunat... simplu şi omenos, aşa ca dumneata. Va fi încîntat să te întîlnească, îţi va face portretul, ai să vezi...

Am căutat să-i explic că vroiam să merg pe jos, să iau aer.

— Asta o să-ţi facă mai bine decît aerul curat!

M-am pomenit condus cu paşi mari prin foaierul de la Metropolitan Opera şi tîrît în sală spre două locuri libere.

— Stai jos aici, şopti Guest. Mă întorc în pauză.

Spunînd acestea, străbătu din nou intervalul şi dispăru.

Auzisem muzica din Carmen de mai multe ori, dar acum mi se părea necunoscută. M-am uitat atent în program; într-adevăr, era miercuri şi pentru ziua aceea se anunţase Carmen. Daise cînta o altă arie pe care mi se părea că o ştiu şi care semăna mai curînd cu *Rigoletto*. Eram descumpănit. Cam cu două minute înainte de terminarea actului întîi, Guest se strecură în fotoliul gol de lîngă mine.

— E *Carmen*? am întrebat în şoaptă.

— Sigur, răspunse el. N-ai program?

Şi mi-l smulse din mînă.

— Bineînţeles, îmi suflă el, Caruso şi Gerladine Farrar, miercuri matineu... *Carmen*... uite!

Cortina se lăsă şi Guest mă împinse către o uşă laterală ce ducea în culise.

Bărbaţi în pîslari schimbau decorul, în aşa fel încît tot timpul mi se părea că le stau în drum. Te credeai într-un vis ciudat. În mijloc se desluşea silueta unui bărbat înalt, robust, solemn şi auster, cu o barbă ascuţită şi ochi de copoi care mă cercetau de la înălţimea lui. Stătea înfipt în mijlocul scenei, cu un aer preocupat, în timp ce fragmente de decor circulau în jur.

— Ce mai face bunul meu prieten signor Gatti-Casazza? spuse Maurice Guest întinzîndu-i mîna.

Gatti-Casazza i-o strînse, schiţă un gest plictisit şi mormăi ceva. Guest se întoarse către mine.

— Ai dreptate, n-a fost *Carmen*, a fost *Rigoletto*. Geraldine Farrar a telefonat în ultimul moment să spună că e răcită. Ţi-l prezint pe Charlie Chaplin, spuse Guest. Îl duc să-l vadă pe Caruso, ca să-l înveselesc. Vino cu noi.

Dar Gatti-Casazza dădu din cap plictisit.

— Unde e cabina lui?

Gatti-Casazza îl chemă pe asistentul de regie.

— Vă arată el.

Instinctul mă sfătuia să nu-l deranjez pe Caruso într-un moment, ca ăsta şi i-am spus şi lui Guest.

— Nu fi prost, mi-a răspuns.

Am bîjbîit pe întuneric pe culoar spre cabina lui Caruso.

— Cineva a stins lumina, spuse regizorul. O clipă, mă duc să caut comutatorul.

— Ascultă, îmi spuse Guest, mă aşteaptă nişte oameni, trebuie să fug.

— Doar n-ai de gînd să pleci? l-am întrebat repede.

— Ai să te descurci foarte bine.

Nici n-am apucat să-i răspund că a şi dispărut, lăsîndu-mă în întunericul cel mai adînc. Asistentul de regie aprinse un chibrit.

— Am ajuns, spuse el ciocănind la o uşă.

Dinăuntru o voce izbucni în italieneşte. Prietenul meu răspunse la fel, printr-o frază din care n-am înţeles decît ultimele două cuvinte „Charlie Chaplin”!

Se auzi o nouă explozie pe italieneşte.

— Lasă pentru altădată, am şoptit.

— Nu, nici vorbă, spuse regizorul care avea o misiune de îndeplinit.

Uşa se întredeschise şi garderobiera căscă ochii la noi prin întuneric. Cu un glas abătut, prietenul meu îi explică cine sînt.

— Aha! făcu garderobiera, apoi închise uşa din nou.

Uşa se deschise iar:

— Poftiţi, vă rog!

Această mică izbîndă păru să-i dea curaj prietenului meu. Cînd am intrat, Caruso şedea în faţa oglinzii, cu spatele la noi şi-şi ajusta mustaţa.

— O, signor, spuse tovarăşul meu cu însufleţire, am marea plăcere să vă prezint pe Caruso al cinematografului, domnul Charlie Chaplin.

Caruso dădu din cap în oglindă şi continuă să-şi taie mustaţa.

În cele din urmă se ridică şi mă examină din cap pînă-n picioare în timp ce-şi strîngea centura.

— Ai succes, nu? Cîştigi o mulţime de bani!

— Da, am spus zîmbind.

— Trebuie să fii foarte fericit.

— Da, aşa e. Apoi m-am întors către asistentul de regie.

— Bine, spuse el vesel, lăsînd să se înţeleagă că e momentul să ne luăm rămas bun.

M-am ridicat, apoi i-am zîmbit lui Caruso.

— Nu vreau să pierd scena toreadorului.

— Asta e în *Carmen*, astăzi jucăm *Rigoletto*, spuse el, strîngîndu-mi mîna.

— Sigur că da, bineînţeles! Ha-ha!

***

Asimilasem la New York, datorită împrejurărilor, tot ceea ce puteam valorifica şi am hotărît că era momentul să mă retrag înainte ca plăcerile bîlciului deşertăciunilor să înceapă a păli. În plus, eram grăbit să pornesc la lucru în termenii noului meu contract.

Întorcîndu-mă la Los Angeles, m-am instalat la Alexandria Hotel, cel mai somptuos hotel din oraş situat în colţul pe care strada a Cincea îl face cu Main Street. Era construit într-un măreţ stil rococo: coloane de marmură şi lustre de cristal împodobeau holul, în mijlocul căruia se afla celebrai „covor de un milion de dolari” - Mecca marilor afaceri ale cinematografului - denumit astfel în glumă din cauza nenumăraţilor colportori şi pretinşi impresari care se învîrteau pe-acolo punînd în discuţie cifre astronomice.

Totuşi Abrahamson a făcut avere pe acest covor, vînzînd ieftin filme ale companiei State Right pe care le realiza cu bani puţini închiriind studiouri şi angajînd actori fără contract. Aceste filme erau cunoscute ca fiind realizate de ceea ce se numea „Fundătura Lefterilor”. Răposatul Harry Cohn, director la Columbia, îşi făcuse şi el începutul în Fundătura Lefterilor.

Abrahamson era un realist; mărturisea că nu-l interesa arta, ci numai banii. Avea un puternic accent rusesc şi cînd îşi regiza filmele, îi striga vedetei feminine: „Aşaa, acum intră din partea fundului (adică din fundul scenei). Apropie-te oglindă şi priveşti. Ooh! Ce drăguţă sînt: Acuma maimuţăreşti pe şase metri” (asta însemna: improvizează pe şase metri de peliculă). Eroina era de cele mai multe ori o tînără bine înzestrată de la natură şi al cărei decolteu generos lăsa să i se vadă cu prisosinţă nurii. Îi spunea să se aşeze cu faţa spre aparatul de filmat, să se aplece şi să-şi lege şiretul de la gheată, să legene un scrînciob sau să mîngîie un cîine. În felul acesta Abrahamson a strîns două milioane de dolari, apoi a avut înţelepciunea să se retragă.

Covorul fermecat l-a adus pe Sid Grauman de la San Francisco să negocieze construirea sălilor sale de cinema de un milion de dolari. Sid prospera o dată cu oraşul. Avea simţul publicităţii şi într-o zi a uimit tot Los Angeles-ul lansînd în oraş două taxiuri care se urmăreau, cei din maşină schimbînd focuri oarbe între ei, iar pe spatele automobilelor o pancartă anunţa: „*Lumea interlopă* la noul cinematograf al lui Gnauman de un milion de dolari”.

Avea tot felul de idei de prost gust. Într-o zi s-a gîndit să ceară vedetelor din Hollywood să-şi imprime amprenta mîinilor şi picioarelor în cimentul umed din faţa Teatrului Chinez care-i aparţinea; nu se ştie de ce vedetele au acceptat. De atunci aceasta a devenit o cinste tot atît de mare ca şi obţinerea premiului Oscar.

În prima zi cînd am sosit la Alexandria Hotel, funcţionarul de la recepţie mi-a înmînat o scrisoare de la domnişoara Maude Fealy, celebra actriţă care fusese partenera lui Sir Henry Irving şi a lui William Gillette; mă invita la un dineu pe care-l oferea în onoarea Annei Pavlova, miercurea următoare, la Hollywood Hotel. Evident, eram încîntat. N-o întîlnisem niciodată pe domnişoara Fealy, dar văzusem cărţi poştale cu fotografia ei peste tot în Londra şi-i admiram frumuseţea.

26. Maude Fealy

În ajunul dineului, i-am spus secretarei mele să telefoneze ca să afle dacă este un dineu simplu sau trebuie să îmbrac un costum de seară.

— Din partea cui? întrebă domnişoara Fealy.

— Aici e secretara domnului Chaplin care urmează să ia masa cu dumneavoastră miercuri seara...

Domnişoara Fealy păru alarmată.

— O, fără protocol, desigur, spuse ea.

Amfitrioana mă întîmpină pe peronul hotelului Hollywood. Era la fel de încîntătoare ca întotdeauna. Am stat vreo jumătate de oră de vorbă, apoi am început să mă întreb cînd aveau să sosească ceilalţi oaspeţi.

— Mergem la masă? spuse ea în cele din urmă.

Spre surprinderea mea, am descoperit că aveam să cinăm singuri.

Pe lîngă faptul că era plină de farmec, era şi foarte rezervată şi, privind-o peste masă, m-am întrebat care puteau fi motivele acestei intimităţi. Gînduri ştrengăreşti şi nedemne îmi treceau prin minte, dar ea părea prea fină pentru presupunerile mele. Am început să-mi scot antenele, să aflu ce aştepta de la mine.

— E de-a dreptul ciudat, am spus eu exuberant, dineul ăsta în doi!

Ea zîmbi cu blîndeţe.

— Să organizăm ceva amuzant după cină, am spus: să mergem la un local de noapte, de pildă!

O expresie de îngrijorare îi apăru pe chip şi şovăi.

— Mă tem că trebuie să mă culc devreme astă-seară, mîine dimineaţă încep repetiţiile cu *Macbeth*.

Antenele începură să-mi tremure. Eram cu totul descumpănit. Din fericire sosi primul fel şi o vreme am mîncat în tăcere. Era ceva neclar la mijloc şi amîndoi ştiam asta. Domnişoara Fealy ezită.

— Mă tem că seara asta ţi se pare cam plicticoasă.

— Deloc, e de-a dreptul încîntător, i-am răspuns.

— Îmi pare rău că n-ai fost acum trei luni la dineul pe care l-am dat în onoarea Pavlovei, una din prietenele dumitale. Dar cred că erai la New York.

— Iartă-mă, i-am spus, scoţînd în grabă scrisoarea ei din buzunar, şi pentru prima oară m-am uitat la dată. Apoi i-am întins-o.

— Te rog priveşte, am rîs eu, am sosit cu trei luni întîrziere!

***

În 1910, Los Angeles însemna sfîrşitul epocii de glorie a pionierilor şi-a nababilor; am avut prilejul să fiu primit de mulţi din ei.

Unul era răposatul William A. Clark, multimilionar, magnat al căilor ferate şi regele cuprului, muzician amator care dăruia cîte 150.000 de dolari anual orchestrei simfonice în care cînta la vioara a doua.

Scottie din Valea Morţii era un personaj bizar, jovial, cu faţa plină, purtînd o pălărie imensă de cow-boy, cămaşă roşie şi pantalon de pînză albastră; cheltuia mii de dolari în fiecare noapte prin bombele şi localurile de pe Spring Street organizînd serate, împărţind bacşişuri de o sută de dolari, dispărînd apoi în chip misterios, ca să revină o lună mai tîrziu şi s-o ia de la capăt - şi asta ani de-a rîndul. Nimeni nu ştia de unde are bani. Unii credeau că are o mină ascunsă în Valea Morţii fi încercară să-l urmeze pînă acolo, dar el se descotorosea întotdeauna ei şi nimeni, niciodată, nu i-a aflat taina. Înainte de a muri în 1940, a ridicat un castel imens în Valea Morţii, în mijlocul pustiului, o construcţie nemaipomenită care a costat peste o jumătate de milion de dolari. Clădirea mai există încă, năruindu-se în plin soare.

Doamna Craney-Gatts din Pasadena era o femeie de patruzeci de milioane de dolari, dar şi o socialistă înfocată,

suportînd cheltuielile de apărare ale multor anarhişti şi socialişti.

Glenn Curtiss lucra pe atunci pentru Sennett, făcînd acrobaţie aeriană şi căutînd cu îndîrjire capital să finanţeze actualele uzine aeronautice Curtiss.

A. P. Giannini era proprietarul a două modeste bănci care mai tîrziu au devenit una din cele mai mari instituţii financiare din Statele Unite: Banca Americană.

Howard Hughes moştenise o avere importantă de la tatăl său, inventatorul perforatorului modern utilizat în industria petroliferă. Howard şi-a fructificat milioanele interesîndu-se de aviaţie; era un excentric care-şi conducea vastele întreprinderi industriale prin telefon, dintr-o cameră de hotel de mîna a treia şi nu era văzut decît rareori. Se ocupa în oarecare măsură şi de cinematograf, obţinînd un succes considerabil cu filme ca *Hell's Angels (Îngerii iadului)*, cu marea Jean Harlow în rolul principal.

Pe atunci, distracţiile mele obişnuite erau să urmăresc vineri seara luptele lui Jack Doyle la Vernon; să asist luni seara la reprezentaţia de music-hall de la Orpheum, joi seara la cea de la Morosco şi să iau parte la cîte un concert simfonic la Clune's Philarmonic Auditorium.

***

Athletic Club din Los Angeles era un centru unde se întîlnea elita societăţii şi a oamenilor de afaceri la ora cocteilului. Te credeai în străinătate.

Un tînăr, puţin actor, obişnuia să stea la bar, în general singur; venise la Hollywood să-şi încerce norocul, dar nu prea reuşea; îl chema Valentino. Mi-l prezentase un alt figurant, Jack Gilbert. Nu-l mai zărisem pe Valentino de aproape un an; între timp devenise vedetă. Cînd ne-am reîntîlnit, se arătă rezervat, pînă cînd i-am spus: „De ultima dată cînd te-am văzut, ai intrat în rîndul nemuritorilor”.

Începu să rîdă, renunţă la aerul lui rezervat şi deveni foarte prietenos.

Valentino părea întotdeauna trist. Accepta succesul cu graţie, lăsînd impresia că e aproape subjugat de el. Era inteligent, calm şi lipsit de vanitate; era un mare seducător, dar n-a prea avut noroc, iar femeile pe care le-a luat în căsătorie s-au purtat urît cu el. Curînd după una din căsătorii, soţia lui a devenit iubita unui tehnician de la laboratorul de developat cu care dispărea în camera obscură. Nici un bărbat n-a exercitat asupra femeilor o seducţie mai mare decît Valentino şi nici unul n-a fost mai dezamăgit de ele.

Mă pregăteam acum să-mi onorez contractul de 670.000 de dolari. Domnul Caulfield, reprezentantul lui Mutual Film Corporation, ce se ocupa şi de toate chestiunile de afaceri, a închiriat un studio în inima Hollywood-ului. Cu o mică echipă de actori talentaţi, printre care Edna Purviance, Eric Campbell, Henry Bergman, Albert Austin, Lloyd Bacon,

John Rand, Frank Jo Coleman şi Leo White, eram plin de încredere şi doream să încep lucrul.

Primul meu film, *The Floor Walker (Charlot, şef de raion)* a avut, din fericire, un succes răsunător. Acţiunea se petrecea într-un mare magazin, unde organizam o urmărire pe o scară rulantă. Cînd Sennett a văzut filmul, a comentat: „De ce dracu' nu ne-am gîndit şi noi la o scară rulantă?”

Mi-am găsit fără întîrziere ritmul şi am început să turnez cîte o comedie de două bobine pe lună. După *Charlot, şef de raion*, au urmat *The Fireman (Charlot pompier), The Vagabond (Charlot muzicant*), *One a.m. (Charlot se întoarce tîrziu acasă), The Count (Charlot Conte), The Pawnshop, (Charlot cămătar), Behind the Screen (Charlot maşinist), The Rink (Charlot patinează), Easy Street (Charlot poliţist), The Cure (Charlot la băi), The Immigrant (Emigrantul), The Adventurer (Evadatul).* Mi-a trebuit cu totul un an şi patru luni ca să realizez aceste douăsprezece comedii, socotind întreruperile datorate gripei sau altor mici neplăceri.

Uneori un subiect îmi dădea de furcă şi mi-era destul de greu să găsesc o soluţie. Lăsam atunci lucrul şi încercam să mă gîndesc, patrulînd nervos prin cabină sau stînd pe un scaun ore întregi în fundul platoului, luptîndu-mă cu cîte o problemă. Iar cînd dădeam cu ochii de administrator sau de actorii ce se holbau la mine, mă simţeam stînjenit, mai cu seamă că Mutual Film Corporation suporta cheltuielile de producţie, iar domnul Caulfield era pus acolo ca să vegheze la buna desfăşurare a lucrurilor.

Îl observam de departe traversînd studioul. Mi-era de ajuns să-l văd ca să ştiu ce gîndeşte: nu se face nimic şi cheltuielile de regie cresc. Şi cu delicateţea unui baros îl lăsam să înţeleagă că nu-mi place să am oameni în jurul meu atunci cînd gîndesc şi nici să-i simt îngrijoraţi.

La sfîrşitul unei zile de căutări zadarnice, făcea în aşa fel încît să mă întîlnească din întîmplare cînd plecam de la studio şi mă saluta cu o degajare prefăcută, întrebîndu-mă:

— Cum merge?

— Prost! Sînt un om mort! Nu mai am nici o idee!

Atunci scotea un sunet dogit, care voia să fie un hohot de rîs şi spunea:

— Nu te necăji, o să vină, ai să vezi!

Uneori soluţia îmi venea către seară, cînd mă aflam pradă disperării, după ce enumerasem toate posibilităţile şi le înlăturasem pe toate; soluţia apărea atunci, ca şi cum s-ar fi măturat tot praful de pe un dalaj de marmură; iată unde era minunatul mozaic pe care-l căutam. Tensiunea se risipea, studioul începea să funcţioneze din nou, iar domnul Caulfield rîdea fericit!

Nici un membru din echipă n-a fost rănit în vreunul din filmele mele. Repetam cu grijă scenele violente de parcă ar fi fost coregrafie. Palmele erau totdeauna trucate. Chiar în toiul încăierării, fiecare Ştia ce are de făcut, totul era cronometrat. Nu era permisă rănirea, căci în cinema toate efectele - scene de violenţă, cutremure, naufragii şi catastrofe - pot fi trucate.

În toată această serie n-am avut decît un singur accident, produs în timpul turnării lui *Easy Street (Charlot poliţist*). În timp ce eu îi îndesam pe cap un lampadar mişelului ca să-l asfixiez, partea superioară a felinarului se desprinse, iar marginea ascuţită de metal îmi căzu pe şeaua nasului; a fost nevoie să mi se facă două puncte de sutură.

Cred că perioada cînd am lucrat în cadrul contractului la Mutual Film Corporation a fost cea mai fericită din cariera mea. Mă simţeam uşor şi liber, aveam douăzeci şi şapte de ani, perspective minunate şi o lume prietenoasă şi încîntătoare în jurul meu. Peste puţin timp aveam să fiu milionar - totul mi se părea o nebunie. Banii curgeau. Cei zece mii de dolari pe care-i încasam în fiecare săptămînă se adunau transformîndu-se în sute de mii. Uneori valoram patru sute de mii, alteori cinci sute de mii de dolari. Nici nu-mi venea să cred.

Mi-aduc aminte de Maxine Elliot, prietenă a lui J. P. Morgan, care mi-a spus într-o zi: „Banii nu sînt buni decît ca să uiţi”. Dar sînt şi ceva de care să-ţi aduci aminte, zic eu.

Fără îndoială că cei care au succes trăiesc într-o lume aparte; cînd întîlneam cîte un om, faţa i se lumina. Cu toate că eram un parvenit, părerile mele erau luate în serios. Cunoştinţe; vagi doreau să ne împrietenim şi să-mi împărtăşească grijile, de parcă mi-ar fi fost rude. Era foarte măgulitor, dar firea mea nu se potrivea cu acest fel de intimitate. Îmi plac prietenii cum îmi place şi muzica: atunci cînd sînt dispus. O asemenea libertate totuşi se obţinea cu preţul unei oarecari singurătăţi.

Într-o zi. pe cînd contractul se apropia de sfîrşit, fratele meu intră în camera pe care o ocupam la Athletic Club şi mă înştiinţă cu însufleţire:

— Ascultă, Charlie, ai intrat în categoria milionarilor. Am semnat pentru tine un contract prin care First National[11]

te angajează să realizezi opt comedii a două bobine pentru 1.200.000 de dolari.

Tocmai făcusem o baie şi mă plimbam prin cameră cu un prosop înfăşurat peste mijloc, cîntînd la vioară din *Povestirile lui Hoffmann*.

— Hm, făcui eu, presupun că e minunat, nu?

Sydney izbucni în rîs.

— Asta o să figureze în memoriile mele: tu, cu prosopul în jurul mijlocului, cîntînd la vioară şi reacţia ta cînd afli că am semnat un contract de un milion şi mai bine de dolari.

Mărturisesc că era puţină pozã în atitudinea mea, dar mă gîndeam la munca pe care o reprezentau aceşti bani: trebuia să-i cîştig.

Totuşi, toate promisiunile de bogăţie nu mi-au schimbat de loc felul de viaţă. Mă împăcasem cu avuţia dar nu prea ştiam cum s-o folosesc. Banii pe care-i cîştigam erau mai degrabă o legendă: era un simbol exprimat în cifre, căci de fapt nu-i văzusem niciodată. Trebuia deci să fac ceva ca să dovedesc că îi am. Aşa încît mi-am luat un secretar, un valet, un automobil şi un şofer. Trecînd într-o zi prin faţa unei vitrine, am văzut o locomobilă cu şapte locuri care, pe atunci, era socotită cel mai bun automobil din America. Părea prea somptuos ca să fie de vînzare. Am intrat totuşi în magazin şi am întrebat:

— Cît?

— Patru mii nouă sute de dolari.

— Faceţi-mi un pachet, am spus.

Omul era uluit şi căuta să opună oarecare rezistenţă unei vînzări atît de rapide.

— Nu doriţi să vedeţi motorul? propuse el.

— Tot degeaba... n-am nici un fel de cunoştinţe de mecanică.

Am apăsat totuşi cu degetul pe cauciuc, ca să arăt că am idee de tehnică.

Tranzacţia era simplă; era de ajuns să-mi scriu numele pe o bucată de hîrtie şi automobilul devenea al meu.

Investiţia era o problemă despre care ştiam prea puţin, dar Sydney cunoştea tot vocabularul: ştia ce înseamnă valorile din registrele contabile, creşterea capitalului, acţiuni ordinare şi preferenţiale, titluri cotate sau nu, bonuri şi valori convertibile, operaţii financiare şi depozite legale la casele de economii. Ocaziile de a plasa banii erau nenumărate pe atunci. Un agent imobiliar din Los Angeles m-a implorat să mă asociez cu el, să punem fiecare cîte două sute cincizeci de mii de dolari şi să cumpărăm terenuri întinse în valea Los Angeles. Dacă aş fi investit capital în proiectul lui, partea mea ar fi crescut la cincizeci de milioane de dolari, căci s-a descoperit petrol, iar regiunea a devenit una din cele mai bogate din California.

13

Un mare număr de personaje ilustre au vizitat studioul în acest răstimp: Melba, Leopold Godowsky şi Paderewski, Nijinsky şi Pavlova.

27. Împreună cu mentorii mei, Upton Sinclair (stînga) şi Rob Wagner

Paderewski era plin de farmec, dar avea ceva burghez, o demnitate cam forţată. Era impresionant cu părul lung, mustaţa severă, întoarsă în jos şi smocul de barbă de sub buza inferioară care, după părerea mea, dovedea o formă de vanitate mistică. La recitalurile lui în semi-întuneric, cu atmosfera sumbră şi impunătoare, cînd era gata să se aşeze pe taburetul de la pian, aveam de fiecare dată impresia că cineva o să i-l tragă de sub el.

În timpul războiului, l-am întîlnit la Hotel Ritz la New York; l-am întîmpinat plin de entuziasm, întrebîndu-l dacă se afla acolo în vederea unor concerte. Mi-a răspuns cu o gravitate de pontif:

— Nu dau concerte cînd sînt în serviciul ţării.

Paderewski a devenit prim-ministru al Poloniei, dar eram şi eu de părerea lui Clemenceau, care i-a spus în timpul unei conferinţe de tristă memorie de la Versailles:

— Cum se poate ca un artist atît de talentat ca dumneavoastră să se coboare atît de jos încît să devină politician?

În schimb Leopold Godowsky, un mare pianist, părea simplu şi plin de umor; era un omuleţ cu faţa rotundă şi zîmbitoare.

28. Pianistul Godowsky cu familia. Fiul lui mai mare, în dreapta mea, a devenit unul din inventatorii fotografiei în culori

După concertul pe care l-a dat la Los Angeles, a închiriat acolo o casă unde l-am vizitat adeseori. Duminica aveam privilegiul să-l ascult exersînd şi să observ extraordinara lui uşurinţă şi tehnica mîinilor lui neobişnuit de mici.

29. Cinema între prieteni. Eroina, lady Mountbatten; trădătorul cu pistol : eu

30. Îi dau o veste tristă lordului Mountbatten: nu are talent

Nijinsky m-a vizitat la studio împreună cu mai mulţi dansatori din Baletele ruseşti. Era un om grav, frumos, cu pometii înalţi şi ochii trişti, ceea ce îl făcea să pară mai degrabă un călugăr în haine de mirean. Turnam *The Cure (Charlot la băi).* Aşezat îndărătul camerei, mă privea în timp ce pregăteam o scenă pe care eu o găseam comică, dar el nu zîmbea niciodată. Deşi ceilalţi rîdeau, Nijinsky şedea nemişcat, cu un aer din ce în ce mai trist. Înainte de plecare a venit să-mi strîngă mîna şi mi-a spus cu vocea lui cavernoasă cît de mult i-a plăcut ceea ce făceam şi m-a întrebat dacă mai poate veni.

A mai venit două zile la rînd şi m-a observat cu un aer lugubru. În ultima zi i-am spus operatorului să nu pună film în aparat, deoarece ştiam că prezenţa îndurerată a lui Nijinsky avea să compromită toate eforturile mele de a fi comic. Cu toate acestea mă felicita de fiecare dată.

— Comedia dumitale e înrudită cu baletul, spunea el, eşti un dansator.

Nu văzusem încă Baletele ruseşti, după cum nu văzusem nici un alt balet. Dar la sfîrşitul săptămînii am fost invitat să asist la o reprezentaţie în matineu.

La teatru am fost primit de Diaghilev: era un bărbat entuziast şi plin de viaţă. Se scuză că în ziua aceea nu se dădea programul care, după părerea lui, era cel mai bun.

— Îmi pare rău că nu se reprezintă *După amiaza unui faun*, spuse el. Cred că ţi-ar fi plăcut.

Apoi întorcîndu-se repede către asistentul lui:

— Spune-i lui Nijinsky că după antract vom da *Faunul* pentru Charlot.

Primul balet era *Şeherazada*. Reacţia mea a fost mai curînd negativă. Era, după mine, prea mult teatru şi prea puţin dans, iar muzica lui Rimski-Konsakov o găseam prea plină de repetiţii. Urma apoi un *pas de deux* cu Nijinsky. Din clipa în care a apărut, am fost electrizat. Puţine genii am văzut în lume, dar Nijinsky a fost unul dintre ele. Exercita asupra publicului un efect hipnotic, părea un zeu,

aerul lui sumbru îţi trezea stări sufleteşti din alte lumi, fiecare din mişcările lui era poezie, fiecare salt un zbor spre cine ştie ce stranie fantezie.

Îi ceruse lui Diaghilev să mă conducă în loja lui în pauză. Amuţisem. Nu-ţi poţi exprima uşor părerile asupra marii arte. Stăteam tăcut în lojă, privindu-i chipul straniu în oglindă în timp ce se machia pentru *Faun*, conturîndu-şi obrajii cu verde. Era stîngaci în conversaţie, punînd întrebări neînsemnate în legătură cu filmele mele, iar eu îi răspundeam, monosilabic. S-a auzit apoi soneria vestind sfîrşitul antractului şi i-am propus să mă întorc la locul meu.

— Nu, nu, nu încă, spuse el.

A urmat o bătaie în uşă.

— Domnule Nijinsky, uvertura s-a terminat.

Începui să mă îngrijorez.

— Lasă! Avem timp destul.

Eram uluit şi nu izbuteam să înţeleg de ce proceda astfel.

— Nu credeţi că e mai bine să plec?

— Nu, nu, lasă-i să mai cînte o uvertură.

În cele din urmă Diaghilev dădu buzna în cabină.

— Hai, vino o dată! Publicul aplaudă.

— Să aştepte, e mai interesant ce fac eu; apoi începu să-mi pună alte întrebări banale.

Eram cît se poate de stînjenit.

— Trebuie să mă întorc neapărat la locul meu, am spus.

Nimeni nu l-a egalat vreodată pe Nijinsky în *După amiaza unui faun*. Lumea plină de mistere pe care o crea, drama ce pîndeşte, nevăzută, în umbra unui încîntător decor pastoral, prin misterul căruia trece el, zeu al unei tristeţi înflăcărate - toate acestea izbutea să le exprime prin cîteva gesturi simple şi fără efort vizibil.

Peste şase luni Nijinsky înnebunea. Semnele bolii existau deja în după-amiaza aceea din cabina lui, cînd făcea publicul să aştepte. Am fost martorul unui spirit fragil ce se

depărta încet de lumea plină de brutalităţi, ajunsă pradă războiului, spre o altă lume, creaţie a propriilor sale vise.

Sublimul e rar în orice domeniu al artei. Dar Anna Pavlova era unul din acei rari artişti care-l posedau. De fiecare dată mă impresiona profund. Arta ei, deşi strălucitoare, avea o calitate de luminoasă paloare, asemenea petalelor unui trandafir alb. Cînd dansa, fiecare mişcare a ei era un centru de gravitate. Din clipa cînd intra pe scenă, oricît de veselă şi fermecătoare ar fi fost, mie îmi venea să plîng, deoarece în ochii mei ea personifica tragedia perfecţiunii.

31. Cu Ana Pavlova la studiourile Chaplin

Am cunoscut-o pe „Pav”, cum îi spuneau prietenii ei, la Hollywood unde turna un film la studiourile Universal şi am devenit foarte buni prieteni. Păcat însă că din cauza vitezei

de derulare a cinematografului de altădată nu s-a putut capta lirismul dansului ei, motiv pentru care marea ei artă s-a pierdut pentru omenire.

Odată, consulatul rus a oferit un dineu în cinstea ei şi am fost invitat şi eu. Era o recepţie internaţională, plină de solemnitate. În cursul dineului s-au ţinut nenumărate toasturi şi discursuri, unele în franţuzeşte, altele în ruseşte. Cred că eram singurul englez prezent, înainte de a-mi veni rîndul la cuvînt, un profesor a adus în ruseşte un strălucit elogiu artei Pavlovei. La un moment dat, profesorul a izbucnit în plîns, apoi s-a apropiat de ea şi a îmbrăţişat-o cu foc. Mi-am dat seama că după această scenă orice efort din partea mea ar părea searbăd; m-am ridicat aşadar şi am declarat că de vreme ce engleza mea era cu totul neîndestulătoare pentru a exprima măreţia artei Pavlovei, am să vorbesc chinezeşte. Am continuat apoi într-un jargon chinezesc, ajungînd la un crescendo aşa cum făcuse şi profesorul şi am încheiat sărutînd-o pe Pavlova mai aprins decît el, luînd o faţă de masă şi aruncînd-o peste capetele noastre; aşa am continuat s-o acopăr de sărutări pe prietena mea. Asistenţa a izbucnit în rîs, ceea ce a spart solemnitatea reuniunii.

Sarah Bernhardt a dat o reprezentaţie la Orpheum, un teatru de vodevil. Era, desigur, foarte bătrînă şi la sfîrşitul carierei şi nu pot emite o judecată dreaptă asupra jocului ei. Dar cînd Duse veni la Los Angeles, nici vîrsta şi nici sfîrşitul apropiat n-au reuşit să-i eclipseze strălucirea geniului. Era susţinută de o excelentă distribuţie italiană. Un actor italian tînăr şi frumos a recitat un splendid monolog înainte de intrarea ei pe scenă. Cum ar putea Duse depăşi remarcabila performanţă a acestui tînăr actor, mă întrebam?

Atunci, pe nesimţite, Duse intră din extrema stîngă a scenei, printr-o arcadă. Se opri îndărătul unui coş de crizanteme aşezat pe un pian cu coadă şi, în tăcere, începu să le aranjeze. Un murmur străbătu asistenţa şi mi-am

îndreptat de îndată atenţia de la tînărul actor asupra Eleonorei Duse. Nu privea nici la tînăr nici la alt personaj, ci continua liniştită să aşeze florile, adăugind altele pe care le adusese ea. După ce a terminat, a traversat încet scena în diagonală şi s-a aşezat într-un fotoliu în faţa căminului privind focul. O dată, o singură dată, s-a uitat la tînărul ei partener, şi toată înţelepciunea şi suferinţa umană era în această privire. A continuat apoi să asculte şi să-şi încălzească mîinile - mîinile atît de frumoase, atît de sensibile.

După tirada lui pătimaşă, a început să vorbească ea, liniştit, privind mereu focul. Debitul ei n-avea obişnuita emfază actoricească; vocea ei venea din jarul pasiunii celei mai tragice. N-am înţeles un cuvînt, dar mi-am dat seama că mă aflam în prezenţa celei mai mari actriţe pe care o văzusem vreodată.

***

Constance Collier, partenera lui Sir Herbert Beerbohm Tree, a fost angajată să interpreteze rolul lui Lady Macbeth, împreună cu sir Herbert pentru Triangle Film Company. Copil fiind, o văzusem adeseori de la galeria Teatrului majestăţii sale şi-i admirasem jocul memorabil din *The Eternal City* şi din *Oliver Twist* unde avea rolul lui Nancy.

32. Constance Collier

Aşa că primind la masa mea de la cafeneaua Levy un bilet în care domnişoara Collier îmi spunea că doreşte să mă întîlnească şi mă roagă să vin la masa ei, am fost fericit. De-atunci am devenit prieteni pe viaţă. Era inimoasă, plină de căldură şi de dragoste de viaţă. Marea ei plăcere era să ajute oamenii să se întîlnească. Ţinea să mă prezinte lui Sir Herbert şi unui tînăr pe nume Douglas Fairbanks, cu care spunea că am multe trăsături comune.

Sir Herbert era fără îndoială decanul teatrului englez şi cel mai subtil actor, făcînd apel atît la inteligenţa cît şi la emoţiile spectatorului.

33. Sir Herbert Beerbohm Tree

34. Imitîndu-l pe Beerbohm Tree în rolul lui Fagin

În rolul lui Fagin din *Oliver Twist* era în acelaşi timp plin de haz şi înfricoşător. Reuşea fără greutate să creeze o tensiune aproape insuportabilă. Era de ajuns să-l înţepe uşor cu furculiţa pe şmecherul de John Dawkins, pentru a inspira groaza. Avea întotdeauna felul său extrem de inteligent de a concepe un personaj. Astfel, ridicolul

Svengali te făcea să crezi în acest personaj absurd şi-i conferea nu numai umor, ci şi poezie. Criticii spuneau că Tree recurgea la o serie de trucuri; era adevărat, dar ştia să le folosească. Jocul lui era foarte modern. În *Iulius Caesar* interpretarea lui era intelectuală. Marc Antoniu al său, în scena funeraliilor, în loc de a predica mulţimii cu o pasiune convenţională, vorbea neglijent, pe deasupra capului tuturor, cu un cinism şi un dispreţ ce se simţea dincolo de fiecare frază.

La paisprezece ani, îl văzusem pe Tree în cîteva din marile sale realizări, aşa că atunci cînd Constance organiză o masă intimă cu Sir Herbert, fiica lui, Iris şi cu mine, am fost încîntat de această idee. Trebuia să ne întîlnim în apartamentul lui Tree, la Alexandria Hotel. Am sosit tîrziu anume, sperînd că o voi găsi acolo pe Constance ca să risipească stinghereala, dar cînd Sir Henry mă pofti înăuntru, era singur cu John Emerson, regizorul lui de film.

— Intră, te rog, Chaplin, spuse Sir Herbert. Am auzit-o pe Constance vorbindu-mi atîta despre dumneata!

După ce mă prezentă lui Emerson, îmi spuse că puneau la punct cîteva scene din *Macbeth*. Curînd Emerson plecă, iar eu m-am simţit deodată nespus de ruşinat.

— Iartă-mă că te-am făcut să aştepţi, spuse Sir Herbert, aşezîndu-se într-un fotoliu în faţa mea. Discutam un detaliu din scena vrăjitoarei.

— O-o-o, m-am bîlbîit eu.

— Cred că ar fi de efect să punem voal peste nişte baloane care să plutească pe scenă. Ce crezi?

— A... e grozav!

Sir Herbert mă examină în tăcere.

— Ai avut un succes fenomenal, nu-i aşa?

— A, nu, deloc, am murmurat eu scuzîndu-mă parcă.

— Dar eşti cunoscut în toată lumea! În Anglia şi în Franţa, soldaţii fredonează cîntece în care e vorba despre dumneata.

— Credeţi? am spus eu, prefăcîndu-mă că nu ştiu nimic.

El mă privi din nou: vedeam cum îndoiala şi o anumită rezervă îi năpădeşte chipul. Apoi se ridică.

— Constance întîrzie. Am să telefonez să văd ce s-a întîmplat. Între timp, ai s-o cunoşti pe fiica mea, Iris, spuse el şi ieşi din cameră.

Mă simţeam mai uşurat, căci îmi închipuiam o fetiţă cu care puteam să discut despre şcoală şi cinema. În clipa aceea o tînără înaltă îşi făcu apariţia, cu un *fume-cigarette* lung, spunîndu-mi cu vocea joasă şi sonoră în acelaşi timp:

— Bună seara, domnule Chaplin. Probabil că sînt singura persoană care nu te-a văzut încă pe ecran.

Am încuviinţat zîmbind forţat.

Iris avea un aer scandinav, părul blond tăiat scurt şi ochii de un albastru deschis. Avea pe atunci optsprezece ani, era foarte atrăgătoare, în stilul puţin sofisticat din Mayfair[12], iar la cinsprezece ani îi apăruse un volum de poeme.

— Constance vorbeşte mult despre dumneavoastră, spuse ea.

Am încuviinţat din nou zîmbind.

În cele din urmă Sir Herbert se întoarse, anunţînd că Constance nu putea veni, întîrziase pentru că făcuse mai multe probe de costume şi că va trebui să cinăm fără ea.

Doamne! Cum aveam să stau toată seara cu nişte străini? Cu acest gînd mistuitor, am părăsit camera în tăcere, am intrat în lift în tăcere şi tot în tăcere ne-am făcut şi intrarea în restaurant, unde ne-am aşezat la o masă, de parcă ne-am fi întors de la înmormîntare.

Bietul Sir Herbert şi Iris au făcut ce-au putut ca să întreţină conversaţia. Iris renunţă în curînd şi se lăsă pe speteaza scaunului examinînd încăperea. Dacă măcar am fi fost serviţi, faptul de a mînca mi-ar fi risipit tensiunea... Tatăl şi fiica au vorbit puţin despre sudul Franţei Roma, Salzburg... M-au întrebat dacă fusesem vreodată pe-acolo. Dacă văzusem vreun spectacol montat de Max Reinhardt.

Am clătinat din cap cu un aer de scuză.

Acum Tree mă examina îndelung.

— Ştii, spuse el, ar trebui să călătoreşti.

I-am spus că nu prea am timp pentru aşa ceva apoi am intrat, direct în subiect.

— Iată ce e, Sir Herbert, succesul meu a fost atît de neaşteptat încît nu prea am avut cînd să mă obişnuiesc cu el. Dar la paisprezece ani, v-am văzut în rolurile lui Svengali, Fagin, Antoniu, Falstaff, unele din ele de mai multe ori şi de atunci aţi fost tot timpul idolul meu Nu mi-am închipuit că existaţi cu adevărat şi în afara scenei; în ochii mei apăreaţi ca un personaj de legendă. Seara aceasta petrecută împreună cu dumneavoastră aici, la Los Angeles, mă copleşeşte.

Tree era impresionat.

— Adevărat? repeta într-una. Adevărat?

Şi de-atunci am devenit foarte buni prieteni. Îmi telefona din cînd în cînd şi cinam toţi trei, Iris, Sir Herbert şi cu mine. Uneori Constance venea şi ea şi ne duceam la restaurantul Victor Hugo, unde ne sorbeam gînditori cafeaua şi ascultam muzică de cameră sentimentală.

***

Constance îmi vorbise mult despre farmecul lui Douglas Fairbanks şi despre însuşirile sale: nu numai ca personalitate, dar era şi un strălucit *causeur*. Pe-atunci nu puteam să sufăr tinerii înzestraţi. Şi mai cu seamă *causeur*-ii străluciţi. Totuşi s-a organizat un dineu la el acasă.

Şi Douglas, şi eu aveam să povestim în felul nostru această întîlnire. Înainte de a mă duce, m-am scuzat faţă de Constance că mă simt rău dar ea nici n-a vrut să ştie de una ca asta. Aşa că m-am hotărît să simulez o migrenă şi să plec devreme. Fairbanks spune că şi el era nervos şi că, auzind soneria, s-a repezit kt subsol unde se afla o masă de biliard şi a început să joace. Seara aceea a însemnat începutul unei prietenii ce avea să dureze toată viaţa.

Nu degeaba cîştigase Douglas dragostea publicului. Filmele sale impecabile, pline de spirit şi de optimism, însemnau foarte mult pentru gustul american şi de altfel pentru gustul lumii întregi. Avea un magnetism şi un farmec extraordinar, un entuziasm sincer şi copilăros pe care-l transmitea publicului. Cînd l-am cunoscut bine, mi s-a părut de o sinceritate dezarmantă, deoarece recunoştea că e snob şi că oamenii care au izbutit în viaţă îl atrag.

Cu toate că Doug se bucura de o imensă popularitate, lăuda cu generozitate calităţile altoia, fiind modest cu ale lui. Spunea adeseori că Mary Pikford şi cu mine avem geniu, pe cînd el nu are decît un talent minor. Ceea ce bineînţeles nu era de loc adevărat; Douglas era un creator şi făcea lucrurile în stil mare.

Pentru *Robin Hood* a construit un platou de patru hectare, un castel cu întărituri şi poduri mobile, mult mai mare decît oricare castel fortificat care a existat vreodată. Plin de mîndrie, Douglas mi-a arătat uriaşul pod mobil.

— Splendid, i-am spus. Ce început grozav pentru una din comediile mele: podul se coboară, eu dau drumul pisicii şi iau sticla cu lapte.

Avea o întreagă colecţie de prieteni, de la cow-boy pînă la regi, şi tuturor le găsea însuşiri interesante. Prietenul lui, Charlie Mack, un cow-boy, un tînăr bun de gură, limbut chiar, îl distra grozav pe Douglas, în timp ce luam masa, Charlie îşi făcea apariţia în cadrul uşii şi glăsuia:

— Ai o căsuţă straşnică, Doug.

Cerceta apoi sufrageria şi adăuga:

— Păcat numai că e prea departe ca să scuipi de la masă pînă în foc.

Apoi se aşeza pe vine şi ne vorbea despre nevasta lui care avea de gînd să „di-vor-ţe-ze” învinuindu-l de „cru-u-zi-me”.

— Domniile judecător, zic, femeia asta are mai multă „cru-u-zi-me” în degetul mic decît am cu în tot corpul. Şi nimeni n-a umblat vreodată mai grozav cu un pistol ca ea.

M-a făcut să ţopăi şi să mă ascund după copacul ăla bătrîn pe care-l avem în curte pînă cînd l-a ciuruit ca pe-o sită!

Cred că îşi repeta povestea înainte de a veni la Doug.

Casa lui Douglas era un fost pavilion de vînătoare, un bungalou cu două etaje, destul de urît, construit pe o înălţime în mijlocul colinelor sterpe, năpădite pe atunci de mărăciniş, de la Beverly. Salvia răspîndea un miros puternic şi cam acru care îţi usca gîtul şi îţi pişcă nările.

Pe-atunci, Beverly Hills arăta ca un loc părăsit. Se vedeau trotuare care apoi dispăreau în plin cîmp, iar lampadare cu globuri albe împodobeau nişte străzi pustii; cele mai multe globuri lipseau, împuşcate de trecătorii cu chef ce se întorceau de la hanurile învecinate.

Douglas Fairbanks a fost prima vedetă de cinema care a locuit la Beverly Hills şi mă invita adeseori să petrec week-end-ul la el. Seara, din camera mea, auzeam urletele lupilor de preerie, haite întregi venind sa devasteze lăzile de gunoi. Urletele lor erau stranii, păreau clinchete de clopoţei.

Avea tot timpul cîţiva prieteni care locuiau cu el: Tom Geragthy, care-i scria scenariile, Carl, un fost atlet olimpic şi doi-trei cow-boy. Tom, Doug şi cu mine eram legaţi aproape ca cei trei muşchetari.

Duminica dimineaţa, Doug organiza cîte o escapadă călare: ne sculam de cu noapte şi călăream peste coline, pînă cînd mijea de ziuă. Cow-boy-ii priponeau caii, aprindeau focul şi pregăteau micul dejun cu cafea, carne de porc sărată şi prăjituri calde. În timp ce contemplam răsăritul soarelui, Doug vorbea cu elocinţă, dar eu făceam glume pe tema lipsei de somn şi susţineam că zorii nu meritau să fie contemplaţi decît în tovărăşia sexului opus. Aceste plimbări matinale erau totuşi romantice. Douglas a fost singurul care m-a făcut să mă urc pe cal, în ciuda afirmaţiilor mele că se făcea prea mult caz de acest dobitoc egoist, arţăgos şi aproape idiot.

Pe vremea aceea, Douglas era despărţit de prima lui soţie. Seara la cină invita prieteni, printre oare pe Mary Pickford, de care era foarte îndrăgostit. Se purtau amîndoi ca nişte iepuri speriaţi. Eu îi sfătuiam să nu se căsătorească, ci să trăiască împreună şi să se liniştească, dar el nu aprobau ideile mele non-conformiste. M-am arătat atît de potrivnic căsătoriei lor, încît căsătorindu-se în cele din urmă, au invitat toţi prietenii la nuntă în afară de mine.

Eu şi Douglas ne dedam speculaţiilor filozofice: eu o ţineam într-una cu zădărnicia vieţii; Douglas credea că vieţile noastre urmau un curs dinainte stabilit şi că important era destinul nostru. Această exuberanţă mistică a lui Douglas îmi provoca de obicei o reacţie cinică, îmi amintesc cum într-o seară de vară ne căţăram amîndoi pînă în vîrful unui rezervor mare de apă şi aşezaţi acolo sus, stăteam de vorbă în măreţia sălbatică pe care o oferea Beverly. Stelele străluceau misterios, luna era incandescentă, iar eu susţineam că viaţa n-are rost.

— Ia priveşte! exclama Douglas cu aprindere, într-un gest larg ce cuprindea tot cerul. Luna! Şi miriadele de stele! Sigur că există o raţiune a acestei frumuseţi! Ea împlineşte fără doar şi poate un destin! Trebuie să aibă un sens din care tu şi cu mine facem parte! Mă privea apoi, brusc iluminat:

— De ce ţi-e hărăzit ţie acest talent şi acest minunat instrument - cinematograful - care merge drept la inima a milioane de oameni din toată lumea?

— De ce îi e hărăzit lui Louis B. Mayer şi fraţilor Warner? întrebam eu.

Şi Douglas izbucnea în rîs.

Era un romantic incurabil. Cînd mă aflam la el, eram smuls uneori dintr-un somn adînc la ora trei dimineaţa şi întrezăream prin ceaţă o orchestră havaiană cîntînd serenade, pe peluză, sub fereastra lui Mary. Încîntătoare serenade, dar situaţia era greu de înţeles, cînd nu te privea

pe tine. Totuşi aceste însuşiri puierile făceau tot farmecul lui.

Douglas era şi tipul de sportiv care avea cîini lup şi cîini poliţişti cocoţaţi pe bancheta din spate a Cadillac-ului său decapotabil. Îi plăceau sincer astfel de lucruri.

***

Hollywood devenea repede o adevărată Meccă a scriitorilor, actorilor şi intelectualilor. Autori celebri veneau din toate colţurile lumii: Sir Gilbert Parker, William J. Locke, Rex Beach, Joseph Hergesheimer, Somerset Maugham, Gouverneur Morris, Blasco Ibanez, Elinor Glyn, Edith Wharton, Kathleen Norris şi mulţi alţii.

35. Jascha Heifetz

Somerset Maugham n-a lucrat niciodată la Hollywood, cu tot succesul pe care-l aveau povestirile sale. A locuit totuşi aici timp de cîteva. săptămîni, înaintea unei călătorii în mările Suriului, unde a scris admirabilele sale nuvele. Odată, la un dineu, ne-a istorisit lui Douglas şi mie, povestea lui *Sadie Thompson* bazată, spunea el, pe un fapt real şi care mai tîrziu a fost dramatizată şi ecranizată sub titlul de *Ploaia*. Am socotit întotdeauna *Ploaia* drept o piesă

model. Reverendul Davidson şi soţia lui sînt nişte personaje minunat caracterizate, mai interesante decît Sadie Thompson. Ce bine s-ar fi potrivit Sir Herbert Beerbohm Tree în rolul reverendului Davidson! Ar fi realizat un personaj în acelaşi timp blînd şi nemilos, onctuos şi înspăimîntător.

Acest grup îşi avea sediul într-un hotel de mîna a şaptea, un fel de grajd întortocheat, cunoscut sub numele de Hollywood Hotel. Devenise celebru ca o fată de la ţară care, uluită, se pomeneşte cu o moştenire. Chiria camerelor costa o avere, numai pentru că drumul de la Los Angeles la Hollywood era aproape impracticabil, iar aceste celebrităţi literare doreau să locuiască în vecinătatea studiourilor. Dar toţi păreau descumpăniţi, de parcă ar fi greşit adresa.

Elinor Glyn ocupa aci două camere: una o transformase în salon, îmbrăcînd pernele în cretoane pastel şi aşezîndu-le pe pat ca să pară o sofa. Acolo îşi primea invitaţii.

Am cunoscut-o pe Elinor într-o seară cînd a oferit un dineu de zece invitaţi. Trebuia să ne întîlnim în „apartamentul” ei, pentru cocteil, înainte de a merge la restaurantul hotelului, şi eu am sosit primul.

— O, spuse ea, luîndu-mi faţa în mîini şi privindu-mă fix, lasă-mă să te văd! Extraordinar! Credeam că ai ochii căprui, dar sînt albaştri de tot.

Mi s-a părut cam posesivă la început, dar pe urmă a început să-mi placă foarte mult.

Deşi era un monument de respectabilitate britanică, Elinor scandalizase lumea conformistă cu romanul ei *Three Weeks (Trei săptămîni).* Eroul, Paul, e un tînăr englez de familie bună care are o aventură cu o regină - ultima ei escapadă înainte de a se mărita cu bătrînul rege. Tînărul prinţ moştenitor este bineînţeles fiul lui Paul, dar nimeni nu ştie. Aşteptînd ceilalţi invitaţi, Elinor îmi arătă dormitorul cu pereţii plini de portrete ale unor tineri ofiţeri englezi din primul război mondial. Cu un gest larg îi arătă pe toţi, spunînd:

— Ei toţi sînt Paul al meu.

Era pasionată de ocultism. Îmi amintesc că într-o după-amiază Mary Pickford s-a plîns de oboseală şi insomnie. Eram în camera lui Mary.

— Arată-mi Nordul, porunci Elinor.

Îşi puse apoi degetul uşor pe fruntea lui Mary repetînd:

— Acuma adoarme repede!

Douglas şi cu mine ne-am apropiat în vîrful picioarelor şi ne-am uitat la Mary, ale cărei pleoape fluturau, Mary ne-a povestit mai tîrziu că a trebuit să simuleze somnul timp de o oră şi mai bine deoarece Elinor rămăsese în camera ei ca s-o vegheze.

Lui Elinor i se dusese vestea că este o extravagantă, dar nu exista fiinţă mai serioasă decît ea. Părerile ei despre dragoste în cinema erau de o naivitate de adolescentă: femei frumoase mîngîind cu genele obrazul iubiţilor sau lăfăindu-se pe blănuri de tigru.

Trilogia pe care a scris-o pentru Hollywood marca un fel de descreştere în timp. Primul film se numea *Three Weeks (Trei săptămîni),* al doilea, *His Hour (I-a venit şi lui clipa)* şi în fine *Her Moment (Acum este momentul ei).* Acest ultim scenariu avea nişte implicaţii teribile. Eroina, interpretată de Gloria Swanson, este o distinsă făptură aflată în preajma căsătoriei cu un om pe care nu-l iubeşte. Acţiunea se petrece într-o junglă tropicală. Într-o zi, porneşte singură călare şi, interesată fiind de botanică, coboară de pe cal ca să examineze o floare rară. Aplecîndu-se deasupra ei un şarpe veninos se repede şi o muşcă de sîn. Gloria îşi duce mîinile la piept şi scoate un strigăt; e auzită chiar de bărbatul pe care-l iubeşte cu adevărat şi care, întîmplător, trece pe acolo. E frumosul Tommy Meighan. Apare deodată printre liane.

— Ce s-a întîmplat?

Ea arată spre reptila veninoasă.

— Unde?

Ea duce mîna la piept.

— E cea mai otrăvitoare dintre toate! spune Tommy referindu-se bineînţeles la reptilă. Repede, trebuie să facem ceva! Nu mai e nici o clipă de pierdut!

Medicul se află la mulţi kilometri depărtare şi nici vorbă nu poate fi de remediu obişnuit, *tourniquet*-ul, făcut dintr-o batistă strînsă în jurul părţii afectate pentru a opri circulaţia sîngelui. Deodată el o strînge în braţe, îi sfîşie cămaşa, dezgolindu-i umerii albi, o fereşte apoi de privirea vulgară a camerei de filmat, se apleacă deasupra ei şi cu gura îi extrage otrava, scuipînd-o din cînd în cînd. În urma acestei intervenţii salvatoare, se mărită cu el.

14

La sfîrşitul contractului cu Mutual Film Corporation eram nerăbdător să încep lucrul cu First National, dar nu aveam studio. M-am hotărît să cumpăr un loc la Hollywood şi să construiesc eu. Terenul era situat la colţul Bulevardului Sunset cu La Brea, avea o casă cu zece camere şi două hectare de lămîi, portocali şi piersici. Am clădit un ansamblu desăvîrşit, cu laborator de developat, săli de montaj şi birouri.

36. Studioul pe care l-am construit la Hollywood

În timpul contrucţiei studioului, am făcut o călătorie la Honolulu împreună cu Edna Purviance, ca să mă odihnesc o lună de zile. Havai era pe atunci o insulă minunată. Totuşi gîndul că mă aflu acolo, la trei mii de kilometri de continent, mă deprima; cu toată frumuseţea-i radioasă, cu ananasul, trestia de zahăr, fructele exotice şi florile sale, am fost bucuros să mă întorc fiind cuprins de o vagă senzaţie de claustrofobie, de parcă m-aş fi aflat închis într-un crin.

Era inevitabil ca vecinătatea unei fete frumoase ca Edna Purviance să mă tulbure în cele din urmă. Cînd am sosit pentru prima oară să lucrăm la Los Angeles, Edna închiriase un apartament aproape de Athletic Club, unde o invitam la masă aproape în fiecare seară. Aveam amîndoi intenţii serioase şi în fond mă gîndeam că într-o zi vom ajunge poate să ne căsătorim, dar aveam rezerve în ce-o privea pe Edna. Nu eram sigur de ea, ceea ce mă făcea mai puţin sigur şi de mine.

37. Edna Purviance, care a rămas pînă la sfîrşitul zilelor ei salariata Companiei Chaplin

În 1916 eram nedespărţiţi şi luam parte la toate serbările, la toate galele Crucii Roşii. În asemenea ocazii Edna devenea geloasă şi se manifesta într-un mod subtil şi insidios. Dacă cineva îmi arăta prea multă atenţie, ea dispărea; printr-un mesaj eram înştiinţat că a leşinat şi are nevoie de mine, bineînţeles mă duceam şi stăteam cu ea tot restul serii. Odată, frumoasa gazdă care dădea un garden-party în cinstea mea mă purtă de la o femeie frumoasă la

alta şi pînă la urmă mă atrase într-un alcov. Din nou sosi mesajul că Edna a leşinat. Deşi mă simţeam măgulit că o fată atît de frumoasă mă cheamă de îndată ce-şi venea în fire, obiceiul devenea supărător.

Deznodămîntul s-a produs la o petrecere dată de Fanny Ward, unde se afla lui buchet de fete frumoase şi de tineri chipeşi. Din nou Edna a leşinat. Dar cînd şi-a revenit a întrebat de Thomas Meighan, junele prim înalt şi frumos de la Paramount. În seara aceea n-am ştiut nimic. Fanny Ward a fost cea care mii-a povestit totul a doua zi; cunoscînd sentimentele mele faţă de Edna, nu voia să mă fac de rîs.

Nu-mi venea să cred. Mă simţeam rănit în orgoliul meu; eram furios. Dacă era adevărat, acesta avea să fie sfîrşitul legăturii noastre. Totuşi nu puteam renunţa la ea aşa, deodată. Golul ar fi fost prea mare. Am simţit deşteptîndu-se în sufletul meu tot ceea ce fusesem unul pentru altul.

A doua zi după incident, n-am fost în stare să lucrez. După-amiază am telefonat la Edna ca să am o explicaţie, cu intenţia să tun şi să fulger; în schimb, amorul meu propriu a luat-o înainte şi am devenit sarcastic. Am început chiar să glumesc:

— Se pare că ai confundat numele făcînd apel la altcineva cînd ai leşinat la Fanny Ward - îţi pierzi cumva memoria?

Ea începu să rîdă şi am simţit-o puţin cam încurcată.

— Despre ce vorbeşti? spuse ea.

Nădăjduiam că o să nege cu îndîrjire. Dar a procedat cu abilitate, întrebîndu-mă cine-mi spusese toate prostiile astea.

— Ce importanţă are cine mi-a spus? Dar credeam că însemn destul de mult pentru tine ca să nu mă faci de rîs în public.

Foarte calmă, ea stărui că mi se spuseseră tot felul de minciuni.

Am căutat s-o rănesc prefăcîndu-mă indiferent.

— Nu-i nevoie să joci teatru cu mine, am spus. Eşti liberă să faci ce vrei. Nu sîntem căsătoriţi; să fii conştiincioasă la

treabă, e singurul lucru care contează.

Politicoasă, Edna era de acord cu toate spusele mele şi nu voia să intervină nimic în bunul mers al muncii noastre. Vom putea fi întotdeauna buni prieteni, încheie ea, ceea ce m-a făcut şi mai nenorocit.

Am stat de vorbă o oră la telefon, nervos şi tulburat, căutînd un pretext să ne împăcăm. Ca de obicei în asemenea împrejurări, m-am îndrăgostit şi mai tare de ca şi, la sfîrşitul convorbirii, am invitat-o seara la cină sub cuvînt că trebuie să discutăm situaţia.

Ea a şovăit, dar eu am insistat, de fapt am rugat-o, am implorat-o, renunţînd la apărarea şi la orgoliul meu. Pînă la urmă a consimţit... În seara aceea am mîncat amîndoi ouă prăjite pe care Ic-a pregătit în apartamentul ei.

Am ajuns la un fel de împăcare şi m-am mai înseninat puţin. În orice caz, am putut să lucrez a doua zi. Dăinuia totuşi un simţămînt de părăsire şi în acelaşi timp îmi făceam reproşuri. Mi se părea, de exemplu, că o neglijasem uneori pe Edna. Eram pradă unei dileme. Trebuia să rup definitiv cu ea sau nu? Poate că povestea asta cu Meighan nici nu era adevărată.

Cam la vreo trei săptămîni, ea veni la studio să-şi ridice cecul. Am întîlnit-o chiar în momentul cînd pleca. Era însoţită.

— Îl cunoşti pe Tommy Meighan? spuse ea prietenos.

A fost un şoc pentru mine. În clipa aceea Edna deveni o străină, de parcă o întîlneam pentru prima oară în viaţă.

— Sigur că da, am răspuns. Ce mai faci, Tommy?

El era cam încurcat. Ne-am strîns mîna şi după un schimb de glume, ei au plecat împreună.

Dar viaţa înseamnă conflict, şi dacă nu e una e alba, ca să nu ne lase un pic de răgaz. Dacă nu e problema dragostei, e altceva. Succesul era minunat, dar o dată cu el creştea şi efortul de a ţine pasul cu această nimfă nestatornică, popularitatea. Găseam de fiecare dată consolarea în muncă.

Dar să scrii, să joci şi să regizezi cincizeci şi două de săptămîni pe an însemna o exorbitantă cheltuială de energie nervoasă. La sfîrşitul fiecărui film eram atît de deprimat şi epuizat, încît trebuia să rămîn o zi în pat să mă odihnesc.

Spre seară mă sculam şi porneam să fac o plimbare. Simţindu-mă cuprins de singurătate şi melancolie, rătăceam pe străzi privind vitrinele fără să le văd. În asemenea momente, nu încercam niciodată să gîndesc; aveam creierul amorţit. Dar îmi regăseam repede forţele. De obicei, a doua zi dimineaţă, în drum spre studio, îmi recăpătăm puterea de muncă şi mintea începea să-mi meargă iar.

Neavînd încă decît o idee vagă, comandam decorurile; între timp, decoratorul venea la mine să-mi ceară amănunte, iar eu dădeam cu gura explicîndu-i unde aveam nevoie de uşi sau de arcade. Aşa, încolţit, am început mai multe comedii.

Uneori mintea mi-era încordată ca o frînghie şi aveam nevoie de o destindere. În asemenea cazuri, o plimbare seara se dovedea eficace. Nu mi-a plăcut niciodată alcoolul ca stimulent. De fapt, atunci cînd lucram aveam o superstiţie, că cel mai mic stimulent îmi afectează perspicacitatea. Nimic nu cere mai multă limpezime de spirit decît să concepi şi să regizezi o comedie.

Cît priveşte dragostea, tot ce aveam mai bun se arăta în lucrul meu. Iar cînd îşi arăta chipul drăgălaş, viaţa era atît de prost întocmită, încît dragostea exista fie din belşug, fie nu era de ajuns. Dar eu eram un om disciplinat şi-mi luam munca în serios. La fel ca Balzac, care credea că o noapte de dragoste reprezintă sacrificarea unei bune pagini de roman, eram de părere că ea înseamnă pierderea unei zile bune de lucru la studio.

***

O romancieră cunoscută, aflînd că îmi scriu biografia, mi-a spus: „Sper că ai curajul să spui adevărul”. Credeam că se referă la opiniile mele politice, dar ea făcea aluzie la viaţa mea amoroasă. Fără îndoială că într-o biografie lumea aşteaptă să găsească şi o relatare a autorului cu privire la aventurile sale, deşi nu văd de ce. După părerea mea, aceste fapte contribuie prea puţin la înţelegerea sau limpezirea unui caracter. Spre deosebire de Freud, eu nu cred că sexualitatea este elementul cel mai important în complexul comportării. Frigul, foamea şi ruşinea de sărăcie afectează în primul rînd psihicul.

Cum se întîmplă cu toată lumea, şi viaţa mea sentimentală se desfăşura în cicluri. Dar nu asta mă interesa cel mai mult în viaţă. Aveam alte motive de interes, pe planul creaţiei, la fel de captivante. Nu urmăresc în această carte să descriu ceea ce e clinic, lipsit de artă şi de poezie în dragoste. Socotesc că sînt mai interesante împrejurările care duc la dragoste.

În legătură cu aceasta aş vrea să amintesc un episod încîntător al cărui erou am fost la Alexandria Hotel în prima noapte cînd am sosit la Los Angeles de la New York. Mă urcasem devreme în camera mea şi mă pregăteam de culcare fredonînd o melodie la modă pe atunci la New York. Din cînd în cînd mă întrerupeam, pierdut în gînduri, şi o voce feminină venind din camera alăturată relua cîntecul acolo unde mă oprisem eu. Apoi continuam eu unde întrerupea ea, ajungînd astfel la un fel de joc. Şi aşa s-a terminat cîntecul. Trebuia să mă prezint? Era riscant. De altfel nu ştiam deloc cum arăta vecina. Am început să fluier din nou melodia şi din nou se întîmplă acelaşi lucru.

— Ha, ha, ha! Ce nostim! am rîs eu încetişor, putînd să se creadă că mă adresez ei tot atît de bine ca şi mie însumi.

O voce se auzi din camera vecină:

— Poftim?

Atunci am şoptit prin gaura cheii:

— Veniţi, de sigur, de la New York.

— Nu vă aud, răspunse ea.

— Atunci deschideţi uşa, i-am replicat.

— Am s-o deschid puţin, dar nu cumva să intraţi.

— Promit!

Întredeschise uşa de-o palmă şi am văzut cea mai încîntătoare blondă ce se putea închipui, uitîndu-se la mine. Nu ştiu exact cum era îmbrăcată, dar parcă era într-un neglijee de mătase şi efectul era de vis.

— Nu intraţi sau vă omor! spuse ea cu un glas dulce, dezvelindu-şi dinţii albi şi frumoşi.

— Bună seara, am şoptit şi m-am prezentat.

Ştia cine sînt şi că odăile noastre se învecinează.

Tîrziu în noapte mi-a spus că în nici un caz nu trebuie să arăt în public că o cunosc şi nici s-o salut dacă ne întîlnim în holul hotelului. Asta e tot ce am ştiut vreodată despre ea.

A doua seară, cînd am intrat în cameră, ea ciocăni de-a dreptul la uşa mea. A treia seară, începui să fiu destul de plictisit; şi-apoi aveam munca şi cariera mea la care trebuia să mă gîndesc. Aşa încît a patra seară mi-am deschis uşa cu mii de precauţii, apoi am intrat pe furiş, nădăjduind să mă culc fără să mă fac auzit, dar ea mă simţise şi începu să lovească în uşă. De data asta n-am răspuns şi m-am dus direct la culcare. Ziua următoare, cînd m-a întîlnit în hall, mi-a aruncat o privire glacială.

Seara următoare n-a ciocănit, însă mînerul uşii scîrţîi şi îl văzui răsucindu-se încet. Dar trăsesem zăvorul din camera mea. Ea zgîlţîi puternic clanţa apoi lovi cu nerăbdare. A doua zi dimineaţă am socotit că e mai bine să părăsesc hotelul şi să mă instalez din nou la Athletic Club.

***

Primul film în noul meu studio a fost *A Dog's Life (Viaţă de cîine).* Scenariul cuprinde un element de satiră, comparînd viaţa unui cîine cu cea a unui vagabond. Acest leitmotiv alcătuia structura pe care am construit apoi

diferite gaguri şi efecte de burlesc clasic. Începeam să gîndesc comedia într-un sens structural şi să devin conştient de forma ei arhitecturală. Fiecare secvenţă o implica pe cea următoare şi ansamblul alcătuia un întreg.

Prima secvenţă înfăţişa salvarea unui cîine dintr-o încleştare cu alţi semeni. În secvenţa următoare, într-o sală de bal, era salvată o tînără care şi ea ducea „o viaţă de cîine”. Mai erau multe alte secvenţe urmînd toate înlănţuirea logică a evenimentelor. Oricît de simple şi clare erau aceste comedii burleşti, ele cereau multă gîndire şi inventivitate. Dacă un gag dăuna logicii faptelor, oricît de plin de haz ar fi fost, nu-l foloseam.

Pe vremea comediilor Keystone, personajul lui Charlot era mai liber, mai puţin tributar intrigii. Creierul nu-i servea decît arareori - recurgea numai la instinctele privind funcţiile esenţiale: hrana, căldura şi adăpostul. Dar cu fiecare comedie de succes, personajul lui Charlot devenea tot mai complex. Simţămintele personajului începeau să iasă la lumină. Ceea ce nu era simplu, deoarece eram ţinut de limitele comediei burleşti. Acest lucru poate părea pretenţios, dar burlescul cere o psihologie foarte strictă.

Am aflat soluţia în ziua cînd l-am conceput pe Charlot ca pe un fel de Pierrot. Cu această concepţie am avut o mai mare libertate de expresie şi am putut să înfrumuseţez mai uşor comedia cu mici tuşe sentimentale. Dar, logic, era greu ca unei fete tinere să-i placă un vagabond. Aceasta a fost întotdeauna o problemă în filmele mele. În *Goana după aur (The Gold Rush)* fata începe să se intereseze de Charlot, jucîndu-i o festă, apoi mai tîrziu i se face milă de el, milă pe care el o ia drept dragoste. Tînăra din *Luminile oraşului (City Lights)* e oarbă. În această situaţie el i se pare romantic şi minunat pînă cînd îşi recapătă vederea.

Pe măsură ce priceperea mea în construirea conflictului creştea, libertatea comediei era limitată. Cum îmi scria într-o zi un admirator care prefera primele mele filme

Keystone, celor mai recente: „Pe-atunci, publicul era sclavul dumitale; astăzi, dumneata eşti sclavul publicului.”

Chiar în acele dintîi comedii, mă străduiam să creez o ambianţă; şi reuşeam, în general, graţie muzicii. Un vechi cîntec intitulat *Mrs Grundy* mi-a oferit ambianţa pentru *The Immigrant (Emigrantul*). Melodia era plină de o tandreţe nostalgică ce te ducea cu gîndul la doi nefericiţi singuratici care se căsătoresc pe o vreme tristă şi ploioasă.

Povestea îl arată pe Charlot în drum spre America. În cala vaporului întîlneşte o fată cu mama ei, tot atît de sărace ca şi el. Cînd ajung la New York, se despart. În cele din urmă el o întîlneşte din nou pe fată, dar ea e singură şi, ca şi el, a eşuat. În timp ce stau de vorbă, ea scoate din neatenţie o batistă tivită cu negru, arătînd astfel că mama ei a murit. Şi, bineînţeles, la sfîrşit se căsătoresc, într-o zi tristă şi ploioasă.

Cîntece mici şi simple mi-au dat astfel şi ideea altor comedii, într-una din ele, intitulată *Twenty Minutes of Love (Charlot şi ceasul*), unde scenele de urmărire şi de burlesc se succed într-un parc, cu poliţişti şi bone de copii, făceam trecerea de la o secvenţă la alta în accentele cîntecului *Too Much Mustard (Prea mult muştar*), o melodie de dans la modă prin 1914. Violetera mi-a inspirat *Luminile oraşului*, iar Auld Lang Syne, *Goana după aur*.

Încă din 1916, am început să am numeroase idei pentru filme de lung metraj: de exemplu, o călătorie în lună, un spectacol comic arătînd Jocurile Olimpice şi posibilităţile de a jongla cu legea gravitaţiei. Ar fi fost o satiră a progresului. M-am gîndit la o maşină de hrănit, la o pălărie radio-electrică putînd să înregistreze gîndurile; şi la încurcăturile în care intru după ce mi-o pun pe cap şi sînt prezentat seducătoarei soţii a Lunatocului. În cele din urmă am utilizat maşina de hrănit în *Modern Times (Timpuri Noi).*

Ziarişti m-au întrebat cum îmi vin ideile de film, dar pînă în ziua de azi n-am putut să le dau un răspuns mulţumitor.

Am descoperit de-a lungul anilor că ideile îţi vin atunci cînd le doreşti cu ardoare; datorită acestei dorinţe continui, mintea devine un adevărat turn de observaţie în căutare de incidente care să stîrnească imaginaţia - o melodie, un apus de soare pot oferi o schiţă pentru o idee.

Cred că cel mai bine e să alegi un subiect care te stimulează, să-l dezvolţi, şi să-l pui la punct; apoi, dacă nu poţi merge cu el pînă la capăt, să renunţi şi să alegi un altul. Eliminarea după acumulare, numai astfel poţi descoperi ceea ce doreşti.

Cum ajungi să ai idei? Printr-o perseverenţă împinsă pînă la marginile nebuniei. Trebuie să ai puterea să treci prin toate angoasele şi totuşi să-ţi păstrezi entuziasmul vreme îndelungată. E mai uşor poate pentru unii decît pentru alţii, deşi mă îndoiesc.

Desigur, fiecare comic în devenire trece printr-o fază de generalităţi filozofice cu privire la comedie. „Elementul de surpriză, şi de suspans” era o vorbă care se auzea tot timpul la Keystone.

Nu voi încerca să cercetez adîncurile psihanalizei pentru a explica comportamentul oamenilor, care este la fel de inexplicabil ca şi viaţa însăşi. Mai mult decît sexualitatea sau aberaţiile infantile, găsesc că cele mai multe concepţii care ne impulsionează au cauze atavice; n-am avut nevoie să citesc cărţi ca să ştiu că marea temă a vieţii este lupta şi suferinţa. Instinctiv, toate clovneriile mele s-au bazat pe acest fapt. Metoda mea pentru a organiza intriga unei comedii este simplă: ea constă în a pune personajele în încurcătură şi în a le descurca apoi.

Dar umorul este mai diferenţiat şi mai subtil. Max Eastman l-a analizat în cartea lui *A Sense of Humour (Simţul umorului*). El îl defineşte ca derivînd din durerea luată în rîs. El scrie că Homo sapiens e un masochist, că de fapt savurează durerea sub diferite forme şi că publicului îi place să sufere prin procură - cum fac copiii cînd se joacă

de-a indienii; le place să fie împuşcaţi şi să treacă apoi prin chinurile agoniei.

Sînt de acord cu toate acestea. Dar găsesc că e mai degrabă o analiză a dramei decît a umorului, cu toate că ambele sînt foarte asemănătoare. Concepţia mea despre umor diferă întru cîtva: pentru mine este o uşoară disonanţă faţă de comportamentul aparent normal. Cu alte cuvinte, el ne permite să distingem iraţionalul în ceea ce pare raţional, neesenţialul în ceea ce pare esenţial. Umorul ne întăreşte de asemenea instinctul de conservare şi ne păstrează echilibrul moral. Datorită umorului, ne simţim mai puţin copleşiţi de vicisitudinile vieţii. El stimulează simţul proporţiilor şi ne arată că îndărătul unei gravităţi exagerate pîndeşte întotdeauna absurdul.

De exemplu, la o înmormîntare, unde prieteni şi rude sînt reuniţi într-o pioasă tăcere în jurul catafalcului celui dispărut, un întîrziat soseşte chiar în momentul cînd începe serviciul religios şi se îndreaptă tiptil spre un scaun liber unde una din persoanele îndoliate şi-a lăsat jobenul. În grabă, întîrziatul se aşază din greşeală peste el, apoi, cu o expresie solemnă de tăcută scuză, întinde pălăria complet turtită posesorului care o ia cu o plictiseală vădită dar la fel de tăcută, continuînd să urmărească serviciul religios. Astfel, solemnitatea momentului devine ridicolă.

15

La începutul primului război mondial, opinia publică îşi închipuia că ostilităţile nu vor dura mai mult de patru luni, că ştiinţa războiului modern va cere un tribut atît de greu de vieţi omeneşti încît lumea va impune încetarea unei asemenea barbarii. Dar ne înşelam. Eram prinşi într-o avalanşă de distrugere nebunească şi de măcel brutal care a continuat timp de patru ani, spre consternarea întregii umanităţi. O hemoragie de proporţii mondiale fusese provocată şi nu mai putea fi oprită. Sute de mii de oameni luptau şi mureau şi toată lumea dorea să ştie de ce şi cum izbucnise războiul. Justificările nu păreau prea limpezi. Unii spuneau că ora din cauza asasinării unui arhiduce; dar era un motiv greu de admis pentru o asemenea conflagraţie. Se cerea o explicaţie mai realistă. S-a spus atunci că e un război menit să asigure viitorul democratici în lume. Deşi nu toţi luptau cu acelaşi eroism, pierderile erau cumplit de „democratice”. În timp ce mitralierele secerau milioane de soldaţi, cuvîntul „democraţie” se arăta la orizont. Pe măsură ce tronurile se răsturnau, luau naştere republici şi întreaga faţă a Europei se schimbă.

Dar în 1915 Statele Unite au pretextat că se simţeau „prea mîndre ca să se bată”. Astfel a luat naştere cîntecul *I Didn't Raise My Boy to Be a Soldier (Nu mi-am crescut băiatul ca să fie soldat).* Acest cîntec a cunoscut un imens succes popular pînă cînd a fost torpilată Lusitania, ceea ce a inspirat un alt cîntec, *Over There (Acolo în Europa)* şi multe alte melodii bine ritmate. Pînă la naufragiul Lusitaniei, California nu simţise de loc greutăţile războiului. Nu duceam lipsă de nimic, nici un produs nu era raţionalizat. Se organizau petreceri în aer liber în beneficiul Crucii Roşii, pretexte pentru tot atîtea reuniuni

mondene. La o gală, o doamnă a donat 20.000 de dolari Crucii Roşii ca să aibă un loc lîngă mine la un dineu foarte select. Dar pe măsura trecerii timpului, toţi au început să-şi dea seama de cumplita realitate a războiului.

În 1918 America lansase deja două campanii de subscripţie de Bonuri pentru Libertate şi acum Mary Pickford, Douglas Fairbanks şi cu mine eram rugaţi să lansăm oficial cea de-a treia campanie la Washington.

39. Mary, Douglas şi cu mine plecăm la Washington

Terminasem aproape primul meu film pentru First National, *A Dog's Life (O viaţă de cîine).* Şi cum trebuia să fie gata odată cu lansarea campaniei, am stat trei zile şi trei nopţi fără să dorm, ca să termin montajul. În cele din urmă am luat trenul, complet epuizat şi am dormit două zile. La sosire, am început toţi trei să ne redactăm discursurile.

Cum nu rostisem pînă atunci nici un discurs serios, eram puţin cam agitat, aşa încît Doug mă sfătui să fac o repetiţie în faţa mulţimii care ne aştepta în fiecare gară. De cîte ori se oprea trenul, grupuri-grupuri se strîngeau în spatele ultimului vagon. De pe platformă, Doug o prezenta pe Mary care ţinea un mic speech, mă prezenta apoi pe mine, dar abia începeam să vorbesc că trenul se şi punea în mişcare; pe măsură ce ne îndepărtam de mulţime, deveneam tot mai elocvent şi mai dramatic, iar siguranţa mea creştea cu cît oamenii deveneau mai mici şi se pierdeau în depărtare.

La Washington am defilat pe străzi ca nişte potentaţi, în drum spre terenul de fotbal unde urma să rostim prima noastră cuvîntare.

Estrada oratorilor era făcută din scînduri grosolane cu steaguri şi stindarde fluturînd de jur împrejur. Printre reprezentanţii armatei de uscat şi ai marinei care se aflau acolo, era şi un tînăr înalt şi frumos care stătea lîngă mine şi am început să stăm de vorbă. I-am explicat că nu mai luasem niciodată cuvîntul în public şi că eram foarte îngrijorat.

— N-ai de ce să te temi; vorbeşte-le de-a dreptul; spune-le să cumpere Bonuri pentru Libertate; nu căuta să faci glume!

— Lasă că văd eu! i-am răspuns cu ironie.

Aproape imediat am fost prezentat mulţimii; am dat atunci buzna pe estradă în genul lui Douglas Fairbanks şi am început să vorbesc repede ca o mitralieră, pe nerăsuflate:

— Nemţii sînt la porţile voastre! Trebuie să-i oprim! Şi-i vom opri dacă veţi subscrie în această campanie! Nu uitaţi! Fiecare bon cumpărat va salva viaţa unui ostaş... a unui fiu! şi va grăbi victoria.

Vorbeam atît de repede şi de agitat încît am alunecat de pe estradă, m-am agăţat de Marie Dressier şi am căzut împreună cu ea peste tînărul meu prieten care nu era altul

decît Secretarul adjunct de la Marină, Franklin D. Roosevelt.

După ceremonia oficială, urma să fim prezentaţi preşedintelui Wilson la Casa Albă. Eram emoţionaţi la culme cînd am fost introduşi în Salonul Verde. Uşa s-a deschis deodată şi un secretar a apărut rostind sec:

— Aliniaţi-vă pe un singur rînd şi faceţi un pas înainte!

Apoi preşedintele intră.

Mary Pickford a luat iniţiativa.

— Interesul manifestat de public a fost remarcabil, domnule preşedinte şi sînt sigură că triumful campaniei va fi desăvîrşit.

— Aşa a fost şi sînt sigur... m-am aflat şi eu în vorbă, cu totul încurcat.

Preşedintele m-a privit neîncrezător, apoi a spus o glumă cu un ministru căruia îi plăcea mult să bea whisky. Am rîs cu toţii politicos, apoi ne-am luat rămas bun.

Pentru campanie, Douglas şi Mary au ales statele din nord, iar eu pe cele din sud; cum nu mai fusesem niciodată acolo, am invitat un prieten din Los Angeles, Rob Wagner, pictor de portrete şi scriitor, să mă însoţească. Călătoria era foarte bine organizată şi am vîndut bonuri în valoare de milioane de dolari.

40. În Sud

Într-un oraş din Carolina de Nord, preşedintele comitetului de primire era cel mai mare om de afaceri din oraş. Mi-a mărturisit că pusese la gară zece băieţi să mă bombardeze cu torte cu frişcă, dar văzînd grupul serios pe care-l formam la coborîrea din tren, socotise că e mai bine să renunţe.

Acelaşi domn ne-a invitat la cină, împreună cu mai mulţi generali, printre care şi generalul Scott care se vedea cît de colo că nu-l simpatizează. În timpul mesei zise:

— Care e diferenţa dintre gazda noastră şi o banană?

S-a creat un moment de stupoare.

— Ei bine, banana o poţi jupui.

Întruchiparea perfectă a gentlemanului sudist am întîlnit-o la Augusta, în Georgia: judecătorul Henshaw, preşedintele campaniei. Am primit o scrisoare de la el anunţîndu-ne că deoarece urma să fim la Augusta de ziua aniversării mele, organizase o mică primire la Country Club. M-am şi văzut în centrul unei adunări, obligat să fac conversaţie şi, cum eram epuizat, m-am hotărît să refuz şi să mă duc direct la hotel.

De obicei, de cîte ori soseam în cîte-o gară, o mulţime imensă venea să ne salute, în frunte cu fanfara oraşului. Dar la Augusta nu l-am găsit decît pe judecătorul Henshaw, într-un pardesiu de ponga negru, pe cap cu o panama veche, îngălbenită de soare. Era curtenitor dar nu prea vorbăreţ; după ce s-a prezentat, ne-a condus pe Rob şi pe mine la hotel, într-un vechi landou.

Am mers un timp fără să scoatem o vorbă. Deodată judecătorul a rupt tăcerea:

— Ce-mi place mie în comediile dumitale este cunoaşterea a ceea ce este fundamental; ştii, de pildă, că partea cea mai lipsită de demnitate din anatomia omului este dosul şi comediile dumitale o dovedesc. Cînd tragi un picior în fundul unui domn important, îi iei orice urmă de demnitate. Şi în timp ce automobilul înainta pe căldură, şi-a aplecat capul într-o parte, monologînd cu un aer bizar: Hotărît! fundul este sediul demnităţii.

I-am dat un cot lui Rob şoptindu-i:

— Petrecerea a şi început!

A avut loc în aceeaşi zi cu mitingul. Henshaw nu mai chemase decît încă trei prieteni şi ne rugă să-l iertăm că a invitat atît de puţină lume, dar era egoist şi dorea să profite în exclusivitate de prezenţa noastră.

Clubul de golf se găsea într-un loc minunat. Umbrele copacilor înalţi peste peluza verde ofereau scenei un cadru de calmă eleganţă, pe care o savuram aşezaţi toţi şase în jurul unei mese rotunde, unde trona tortul cu luminări.

Judecătorul, ronţăind o bucată de ţelină, ne privi cu ochii lui scăpărători şi ne spuse lui Rob şi mie:

— Nu ştiu dacă veţi vinde multe bonuri în Augusta... Nu prea sînt un bun organizator. Dar cred că populaţia ştie de sosirea voastră.

Am început să laud frumuseţea peisajului.

— Da, spuse el, nu lipseşte decît un singur lucru: un julep[13] cu mentă.

De aici am ajuns să vorbim despre eventualitatea prohibiţiei, de avantaje şi inconveniente.

— Potrivit rapoartelor medicale, spuse Rob, prohibiţia va avea un efect salutar asupra sănătăţii populaţiei. Revistele medicale afirmă că dacă n-ar mai fi whisky, ar scădea şi numărul ulceroşilor.

Judecătorul luă un aer ofensat.

— Ce legătură este între stomac şi whisky? Whisky-ul e hrana sufletului. Se întoarse apoi spre mine: - Charlie, ai împlinit douăzeci şi nouă de ani şi nu eşti însurat?!

— Nu, am rîs eu. Dar dumneavoastră?

— Nici eu, făcu el cu un suspin plin de regrete. Prea multe cazuri de divorţ mi s-au perindat prin faţa ochilor. Dar dacă aş mai fi o dată tînăr, m-aş însura; tare e singur un celibatar! Totuşi cred în divorţ. Sînt fără îndoială cel mai criticat judecător din Georgia. Dacă oamenii nu mai vor să stea împreună, eu nu pot să-i silesc.

De la o vreme, Rob se tot uita la ceas:

— Dacă mitingul începe la opt şi jumătate, trebuie să ne grăbim.

Judecătorul îşi ronţăia tacticos bucata lui de ţelină.

— Avem tot timpul, spuse el. Mai staţi cu mine să trîndăvim! Grozav îmi place să trîndăvesc!

În drum spre miting, am trecut printr-un mic parc. Erau acolo vreo douăzeci dacă nu mai multe statui de senatori, cu o expresie ridicol de pompoasă, unii cu o mînă la spate şi cu cealaltă pe coapsă, ţinînd un document făcut sul. Am remarcat în glumă că erau exact personajele potrivite pentru gagul cu picioare în spate despre care vorbise mai înainte.

— Da, răspunse judecătorul nepăsător. Par plini de ifose şi de ţeluri mari.

Ne-a invitat la el: o veche şi frumoasă casă georgiană, unde Washinghton „dormise într-adevăr”, mobilată cu piese vechi americane din secolul al XVIII-lea.

— Ce frumos! am exclamat.

— Dar fără o femeie e tot atît de goală ca o casetă de bijuterii. Aşa încît nu amîna prea mult, Charlie.

În Sud, am vizitat mai multe centre militare de instrucţie şi am văzut multe chipuri triste şi abătute. Dar triumful turneului nostru a fost în ultima etapă la New York, pe Wall Street, unde Mary Douglas şi cu mine am vîndut bonuri în valoare de peste două milioane de dolari.

New York-ul oferea un spectacol deprimant: stihia militarismului era omniprezentă. America alunecase în tiparele obedienţei şi orice gînd era subordonat religiei războiului. Fanfarele defilînd de-a lungul lugubrului canion Madison Avenue erau la fel de deprimante auzite de la fereastra etajului doisprezece al hotelului meu, tîrîndu-se tot drumul pînă la Battery unde se îmbarcau pentru Europa.

În pofida acestei atmosfere, îşi făcea loc din cînd în cînd puţin umor. Şapte fanfare trebuia să străbată Ball Park şi să defileze prin faţa guvernatorului New Yorkului. Înainte de intrarea pe stadion, Wilson Mizner, arborînd nu ştiu ce insignă falsă, oprea toate fanfarele cerîndu-le să intoneze imnul naţional la trecerea prin faţa tribunei guvernatorului. Numai după ce guvernatorul şi întreaga suită s-au ridicat pentru a patra oară, a găsit în fine cu cale să le atragă atenţia celor ce urmau să nu mai cînte imnul naţional.

***

Înainte de a pleca din Los Angeles pentru cea de-a treia campanie, o întîlnisem pe Marie Doro. Venise la Hollywood ca interpretă principală în filmele Paramount. Mare admiratoare a lui Chaplin, i-a spus lui Constance Collier că singura persoană pe care dorea s-o cunoască la Hollywood era el, fără să-i treacă prin minte că jucasem împreună la Londra la Teatrul Ducelui de York.

Am revăzut-o aşadar pe Marie Doro. Parcă am fi fost în actul doi al unei melodrame. După ce Constance m-a

prezentat am spus:

— Dar noi ne cunoaştem! Mi-ai zdrobit inima. Te-am iubit în. tăcere.

Marie, frumoasă ca întotdeauna, mă privi prin lorgnon şi răspunse:

— Ce pasionant!

I-am explicat că eu eram Billy din *Sherlock Holmes*. Am cinat, apoi în grădină. Era o seară caldă de vară şi la flacăra luminărilor i-am vorbit despre decepţiile unui tînăr îndrăgostit de ea fără ştirea ei şi despre felul cum calculam la Teatrul Ducelui de York momentul în care urma să iasă din cabină, ca s-o întîlnesc pe scară şi să îngăim un „bunăseara”. Am vorbit despre Londra şi Paris; Marie adora Parisul şi am evocat împreună bistrourile, cafenelele, Maxim's şi Champs-Elysees...

Şi cînd te gîndeşti că Marie era acum la New York! Aflînd că locuiam la Ritz, mi-a scris un bilet, invitîndu-mă să iau masa în apartamentul ei:

> Dragă Charlie,
>
> Am un apartament cu vederea spre Champs-Elysees (Madison Avenue), unde am putea cina sau să mergem la Maxim's (The Colony). În fine, dară doreşti, putem face o plimbare cu automobilul prin Bois de Boulogne (Central Park).

Dar n-am făcut nimic din toate acestea; ne-am mulţumit să luăm masa liniştiţi în apartamentul Mariei.

***

M-am întors la Los Angeles şi m-am instalat tot la Athletic Club, unde am început să mă gîndesc la munca mea. *O viaţă de cîine* ceruse mai mult timp şi costase ceva mai mulţi bani decît prevăzusem. Totuşi nu-mi părea rău, căci totul avea să se echilibreze într-un fel pînă lai sfîrşitul contractului. Ceea ce mă preocupa însă era să găsesc o idee pentru cel de-al doilea film. Deodată m-am gîndit: ce-

ar fi să fac o comedie despre război? Am împărtăşit cîtorva prieteni proiectul meu, dar toţi au clătinat din cap. De Mille mi-a spus: „E periculos să ridiculizezi războiul pe timpurile astea”. Periculoasă ori nu, ideea îmi stîrnea interesul.

Shoulder Arms (Charlot Soldat) a fost proiectat mai întîi pentru cinci bobine. Începutul trebuia să fie „viaţa de civil”, urma „războiul”, şi se încheia cu „banchetul”, arătînd cum toate capetele încoronate din Europa sărbătoresc actul de eroism pe care-l făptuisem eu, luîndu-l prizonier pe Kaiser. Şi, bineînţeles, la sfîrşit mă trezeam din somn.

Secvenţele din preajma şi de după război au fost suprimate. Banchetul n-a fost niciodată turnat, dar începutul da. Era o comedie plină de aluzii, arătîndu-l pe Charlot cum se îndreaptă spre casă împreună cu cei patru copii ai lui. Îi lasă singuri cîteva clipe, apoi se întoarce ştergîndu-se la gură şi rîgîind. Intră în casă şi numai decît un grătar se vede pe ecran şi-l izbeşte în cap. Nevasta lui nu apare niciodată, dar o cămaşă imensă e întinsă la uscat în bucătărie, sugerîndu-i dimensiunile.

În secvenţa următoare, Charlot este examinat pentru încorporare şi se dezbracă gol puşcă. Pe o uşă de sticlă se vede numele, „Dr. Frances”. Apare o umbră vrînd să deschidă uşa, iar Charlot, crezînd că e o femeie, o ia la fugă pe altă uşă şi se pomeneşte într-un labirint de birouri despărţite prin pereţi de sticlă, unde mai multe funcţionare stau adîncite în lucru. Una dintre ele ridică ochii şi el se refugiază îndărătul unei mese expunîndu-se astfel privirilor alteia; pînă la urmă iese pe altă uşă care dă în alte birouri despărţite prin pereţi de sticlă, depărtîndu-se tot mai mult de locul de plecare, pînă cînd se pomeneşte gol pe un balcon deasupra unei artere foarte circulate. Deşi a fost turnată, această secvenţă n-a fost folosită. M-am gîndit că e mai bine să fac din Charlot un personaj despre care nu se ştie nimic şi să-l prezint ca deja intrat în armată.

Charlot soldat a fost realizat în toiul unui val de căldură copleşitoare. Să lucrezi în interiorul unui trunchi de copac

camuflat (aşa cum făceam într-una din secvenţe), numai comod nu era. Nu pot să sufăr turnările în exterior deoarece nu te poţi concentra. Concentrarea, inspiraţia se duc pe apa sîmbetei.

Realizarea filmului a durat mult, eu nu eram mulţumit de rezultat; toată lumea din studio ajunsese să aibă aceeaşi impresie, pînă cînd Douglas Fairbanks şi-a exprimat dorinţa să-l vadă. A venit cu un prieten; i-am prevenit că sînt atît de descurajat încît mă gîndesc să arunc bobinele la coş. Ne-am instalat toţi trei în sala de proiecţie. Chiar de la început Fairbanks a izbucnit în rîs, întrerupîndu-se doar ca să tuşească. Dragul de Douglas era cel mai bun public al meu. La sfîrşitul proiecţiei, cînd s-a aprins lumina în sală, am văzut că avea ochii umezi de atîta rîs.

— Crezi într-adevăr că are haz? l-am întrebat neîncrezător.

S-a întors către prietenul lui.

— Ce zici de omul ăsta care vrea să arunce filmul la gunoi? îl întrebă el în loc de orice comentariu.

41. Cu Sydney în rolul Kaiserului

Charlot soldat a cunoscut un succes extraordinar, mai cu seamă printre soldaţi, în timpul războiului, dar iarăşi turnarea durase mai mult decît prevăzusem şi pe deasupra fusese mai costisitoare decît *O viaţă de cîine*. Voiam acum să mă depăşesc pe mine însumi şi mi-am spus că First National ar putea să mă ajute. De cînd eram la ei deveniseră prosperi, angajînd numeroşi producători şi vedete şi plătindu-le 250.000 de dolari pe film şi cincizeci la sută profit asupra beneficiilor. Filmele lor costau mai puţin şi erau mai uşor de făcut decît comediile mele şi fără îndoială raportau mai puţin.

Cînd i-am vorbit despre asta domnului J. D. Williams, preşedintele lui First National, el mi-a răspuns că o să pună problema în consiliul de administraţie. Nu ceream mult, ci

numai atît cît să-mi acopăr cheltuielile suplimentare, care nu depăşeau zece-cincisprezece mii de dolari de film. Îmi spuse că urmează să aibă loc un consiliu la Los Angeles, peste o săptămînă, şi că îmi voi putea expune eu însumi punctul de vedere.

Pe atunci distributorii erau nişte comercianţi nemiloşi; pentru ei filmele însemnau o marfă care se vinde la metru. Mi se părea că am vorbit bine şi sincer, pledîndu-mi cauza în faţa lor. Am explicat că am nevoie de un mic supliment, deoarece cheltuisem mai mult decît era prevăzut, dar parcă eram un muncitor de la General Motors cerînd o mărire de salariu. Cînd am terminat de vorbit, s-a aşternut o tăcere, apoi delegatul lor începu să se agite.

— Ştii, Charlie, afacerile sînt afaceri. Ai semnat un contract şi înţelegem să-l respecţi.

— Pot să fac şi şase filme în două luni, dacă ăsta e genul care vă place, am spus ironic.

— Totul depinde de tine, Charlie.

— Vă cer un supliment, am reluat, pentru a menţine calitatea muncii mele. Indiferenţa voastră arată că sînteţi lipsiţi de psihologie şi, de prevedere. Doar nu faceţi comerţ de cîrnaţi, ci de entuziasm individual.

Dar nimic nu-i impresiona. Nu reuşeam să înţeleg atitudinea lor, cu atît mai mult cu cît reprezentam cel mai mare atu al industriei cinematografice.

— Cred că e în legătură cu convenţia ce urmează să se încheie în cinematografie, spuse fratele meu Sydney. Se aude că toate companiile producătoare vor fuziona.

A doua zi Sydney s-a întîlnit cu Douglas şi Mary. Şi ei erau îngrijoraţi deoarece contractele lor se apropiau de sfîrşit şi Paramount nu făcuse încă nimic pentru a le reînnoi. Ca şi Sydney, Douglas vedea şi el o legătură cu proiectele de fuziune,

— Ar fi o idee bună să punem un detectiv pe urmele lor, să vedem, despre ce e vorba.

Am căzut de acord să angajăm unul. Am apelat atunci la serviciile unei tinere foarte inteligente, isteaţă şi drăguţă. A obţinut neîntîrziat o întîlnire cu unul din directorii unei firme producătoare. Din raportul ei reieşea că trecuse pe lîngă domnul în chestiune, în holul hotelului Alexandria, îi zîmbise şi se scuzase apoi, spunînd că-l luase drept un prieten vechi. În aceeaşi seară el o invita la masă. Citind raportul, am tras concluzia că domnul era un fanfaron flecar, gata să se angajeze într-o aventură. Fata a ieşit cu el trei seri la rînd, ţinîndu-l la distanţă sub diferite pretexte şi promisiuni. Între timp a aflat tot ce se petrecea în industria cinematografică. Asociaţii lui şi cu el urmau să furnizeze şi să constituie o companie producătoare cu un capital de patruzeci de milioane de dolari, unind astfel toţi distributorii din Statele Unite printr-un contract pe cinci ani. I-a mai spus că aveau de gînd să creeze în industria cinematografică o bază comercială sănătoasă, în loc s-o lase să fie controlată de o bandă de actori nebuni care încasau onorarii astronomice. Acesta era în esenţă raportul ei, dar era suficient pentru ceea ce doream noi. Toţi patru i l-am arătat lui D. W. Griffith şi Bill Hart, care au avut aceeaşi reacţie ca şi noi.

Sydney ne spuse că am putea face să eşueze fuziunea lor, anunţînd distributorii că sîntem gata să înfiinţăm propria noastră casă producătoare, că intenţionăm să vindem filmele celui mai bun ofertant şi să rămînem independenţi. Noi reprezentam în momentul acela punctul de atracţie al cinematografiei. Totuşi gîndul nostru nu era să punem acest proiect în aplicare. Tot ce doream era să împiedicăm distributorii de sală să semneze un contract pe cinci ani cu viitoarea companie născută din această fuziune a lor, căci fără vedete ea nu însemna nimic. Am hotărît ca în ajunul convenţiei să ne facem cu toţii apariţia în sala mare a restaurantului de la Alexandria Hotel şi să dăm o declaraţie presei.

42. Portretul meu, executat de fotograful Edward Steichen

În seara aceea, Mary Pickford, D. W. Griffith, W. S. Hart, Douglas Fairbanks şi cu mine ne-am instalat la o masă în salonul cel mare al restaurantului, ceea ce a stîrnit senzaţie. Fără să bănuiască nimic, J. D. Williams a fost primul care a sosit, ca să cineze, dar a bătut repede în retragere. Unul după altul, producătorii apăreau în pragul uşii, aruncau o privire apoi plecau în grabă, în timp ce noi discutam afaceri, notînd cifre astronomice pe faţa de masă. De cîte ori un producător îşi făcea apariţia, Douglas

începea să spună orice-i trecea prin minte, cade pildă: „Arahidele cu varză şi mirodeniile cu carne de porc sînt foarte apreciate astăzi”. Griffith şi Bill Hart credeau că a înnebunit.

Curînd şi-au făcut apariţia vreo şase ziarişti şi s-au aşezat la masa noastră, luînd note în timp ce anunţam intenţia noastră de a întemeia o societate a Artiştilor Asociaţi, pentru a ne apăra independenţa şi a combate marea fuziune ce se pregătea. Ştirea a fost inserată în pagina întîi a ziarelor.

A doua zi, directorii mai multor case de producţie s-au arătat gata să-şi dea demisia din posturile lor pentru funcţia de preşedinte al firmei noastre, mulţumindu-se cu un salariu mic şi o participare la beneficiile societăţii. În faţa unei asemenea reacţii, am hotărît să dăm urmare proiectului nostru: astfel a luat naştere United Artists Corporation.

***

Am organizat o reuniune la Mary Pickford acasă. Fiecare din noi a venit cu avocatul şi cu impresarul său. Eram atît de mulţi încît se vorbea ca într-o adunare publică. De fapt, de cîte ori trebuia să iau cuvîntul, eram nervos. Dar mă uimea priceperea juridică şi comercială a lui Mary. Cunoştea toată terminologia, cum ar fi amortizare, acţiuni amînate etc. Înţelegea toate statutele societăţii, vorbea de eroarea juridică de la pagina 7, paragraful A, articolul 27 şi, imperturbabilă, se referea la condiţia implicită şi contradicţia din paragraful D, articolul 24. În asemenea ocazii mai mult mă întrista decît mă nedumerea, deoarece ea reprezenta un aspect al „Americii, draga de ea” pe care nu-l cunoşteam. O frază mai ales n-am uitat-o niciodată. În timp ce-l admonesta solemn pe reprezentantul nostru, ea exclamă: „Nouă, domnilor, ne incumbă! Ne incumbă!” În

clipa aceea am izbucnit în rîs repetînd:,.Auzi, ne incumbă! Ne incumbă!”

Era foarte frumoasă Mary pe atunci şi i se dusese vestea că e şi tare pricepută în afaceri. Îmi amintesc că Mabel Normand, prin care o cunoscusem, spunea: „Iat-o pe Hetty Green[14], alias Mary Pickford.”

Contribuţia mea la aceste discuţii comerciale era practic nulă. Din fericire, fratele meu era tot atît de dibaci în afaceri ca şi Mary; iar Douglas, sub aerul său de blîndă nonşalanţă, era mai abil decît noi toţi. În timp ce avocaţii noştri discutau detalii tehnice, el ţopăia ca un şcolar, dar cînd se citeau statutele societăţii, nu-i scăpa o virgulă.

Printre producătorii care se arătau gata să demisioneze pentru a ni se alătura, se afla şi Adolph Zukor, preşedintele şi fondatorul societăţii Paramount. Era o personalitate puternică; scund, încîntător şi semănînd cu Napoleon, era tot atît de activ ca şi el. Cînd discuta afaceri, era teatral şi irezistibil.

— Voi, spunea el cu un accent maghiar, aveţi tot dreptul să trageţi toate beneficiile de pe urma eforturilor voastre, căci sînteţi artişti! Voi creaţi! Pe voi vine să vă vadă lumea!

Noi încuviinţam modest.

— Aţi ajuns să constituiţi, continua el, ceea ce consider eu drept cea mai formidabilă societate din industria filmului, cu condiţia... cu condiţia, accentua el, să fie bine dirijată. Sînteţi nişte creatori în felul vostru, iar eu în felul meu. Ce poate fi mai minunat?

Şi continuă tot aşa, ţinîndu-ne cu sufletul la gură, vorbindu-ne despre concepţiile şi ideile lui; ne-a mărturisit că plănuieşte fuzionarea sălilor şi studiourilor, dar afirma că e gata să urmeze destinul nostru. Vorbea cu căldură, ca un patriarh:

— Credeţi că sînt duşmanul vostru! Dar vă sînt prieten, sînt prietenul artiştilor! Nu uitaţi, eu sînt primul care am conceput proiectul! Cine a desfiinţat sălile voastre

nenorocite? Cine a instalat fotolii de pluş? Eu v-am construit săli încăpătoare, am mărit preţurile şi v-am dat posibilitatea să obţineţi procente importante asupra reţetelor! Şi tocmai voi vreţi să mă condamnaţi!

Zukor era în acelaşi timp un mare actor şi un remarcabil om de afaceri. Pusese pe picioare cel mai important circuit de distribuire a filmelor din lume. Dar cum cerea acţiuni în societatea noastră, nu s-a ales nimic din aceste negocieri.

După şase luni, Mary şi Douglas turnau filme pentru noua societate, dar eu mai aveam de făcut încă şase comedii pentru First National. Atitudinea neîndurătoare a companiei mă amărîse într-atît încît lucram foarte încet. M-am oferit să-mi răscumpăr contractul şi să le dau o sută de mii de dolari profit, dar au refuzat.

Cum Mary şi Douglas erau singurele vedete care îşi distribuiau filmele prin noua companie, nu mai conteneau să mi se plîngă de povara care apăsa pe umerii lor, deoarece eu nu le aduceam nimic. Îşi distribuiau filmele la un preţ modic, de douăzeci la sută, aşa încît compania avea un deficit de un milion de dolari. Totuşi primul meu film, *The Golden Rush (Goana după aur*), a stins toate datoriile; astfel doleanţele lui Mary şi Douglas au încetat, şi nu s-au mai plîns niciodată.

***

Războiul devenise atroce. Europa se afla pradă unui masacru nemilos şi unor distrugeri fără precedent. Pe terenurile de instrucţie, soldaţii deprindeau atacul la baionetă, învăţau cum să strige, cum să se năpustească asupra duşmanului, străpungîndu-l drept în măruntaie, iar dacă lama se oprea în vintre, s-o tragă înapoi. Toată lumea trăia sub imperiul unei isterii colective. Dezertorii erau condamnaţi la cinci ani închisoare şi toată lumea trebuia să poarte un act de identitate. Ţinuta civilă era ruşinoasă, căci

aproape orice tînăr purta uniformă, iar în caz contrar, i se puteau cere actele sau o femeie îi oferea o pană albă.

Unele ziare mă criticau că nu plec să lupt. Altele îmi luau apărarea, susţinînd că filmele mele erau mai necesare decît prezenţa mea sub arme.

Armata americană, nou creată şi cu forţe proaspete cînd a debarcat în Franţa, a cerut de îndată să participe la operaţii şi, în ciuda sfaturilor înţelepte ale englezilor şi francezilor care aveau deja trei ani de lupte îndărătul lor, se aruncă în bătălie plină de curaj, dar eu preţul a sute de mii de victime. Săptămîni de-a rîndul veştile au fost apăsătoare; ziarele publicau lungi liste de morţi şi răniţi în rîndurile americanilor. A urmat apoi o perioadă de acalmie şi timp de luni întregi americanii şi ceilalţi aliaţi au rămas nemişcaţi în tranşee, ducînd o viaţă în care sîngele şi tristeţea se amestecau.

În sfîrşit, aliaţii începură să acţioneze. Pe hartă, steguleţele noastre înaintau. În fiecare zi, toată lumea urmărea cu nerăbdare progresele. A urmat apoi spargerea frontului, dar cu ce preţ înspăimîntător! Ziarele abordau cu litere de-o şchioapă: KAISERUL FUGE DIN OLANDA! Apoi toată pagina îmi era ocupată de aceste cuvinte: ARMISTIŢIUL A FOST SEMNAT! Eram în camera mea de la Athletic Club cînd mi-a sosit ştirea. Jos, pe străzi, un adevărat delir: claxoane de automobil, sirene de uzină, trompete se puseră în funcţiune şi vacarmul a continuat toată ziua şi toată noaptea. Lumea era nebună de bucurie - toţi dansau, se sărutau, se îmbrăţişau, se iubeau. În fine, era pace?

Să trăieşti fără război era ca şi cum ai fi ieşit din puşcărie. Fusesem supuşi unei asemenea discipline încît luni întregi ne temeam să ieşim fără buletin de identitate. Aliaţii cîştigaseră - oricare ar fi fost sensul acestui cuvînt. Dar nu erau deloc siguri că au cîştigat pacea. Un singur lucru era clar şi anume că civilizaţia, aşa cum o cunoscusem noi, nu va mai fi: vremurile acelea trecuseră.

Trecuseră de asemenea şi aşa-numitele convenienţe ale epocii; dar în fond în nici un moment al istoriei, convenienţele nu fuseseră prea viu respectate.

16

Tom Harrington a ajuns din întîmplare în serviciul meu, dar avea să joace un rol într-o schimbare dramatică a vieţii mele. Fusese valetul şi omul de încredere al prietenului meu Bert Clark, artist englez de music-hall, angajat de Keystone. Bert, excelent pianist, dar împrăştiat şi lipsit de simţ practic, m-a convins odată să mă asociez cu el şi să punem bazele unei edituri muzicale. Am închiriat o cameră la etajul trei al unui imobil de birouri în centru. Am tipărit apoi două mii de exemplare din două cîntece foarte proaste, a căror muzică era compusă de mine şi am aşteptat clienţii. Era o aventură de şcolari inconştienţi. Cred că am vîndut trei exemplare, unul lui Charles Cadman, compozitorul american şi două unor necunoscuţi care treceau întîmplător prin faţa biroului nostru, coborînd scara.

Clark îi încredinţase grija biroului nostru lui Harrington, dar o lună mai tîrziu l-a închis şi s-a întors la New York. Totuşi Tom a rămas, exprimîndu-şi dorinţa să lucreze pentru mine în condiţiile în care lucrase şi pentru Clark. Spre uimirea mea, mi-a spus că nu primise niciodată salariu de la Clark, ci numai strictul necesar pentru existenţă, ceea ce nu reprezenta mai mult de şapte-opt dolari pe săptămînă, căci fiind vegetarian, se mulţumea cu ceai, unt şi cartofi. Desigur, această veste m-a uimit din cale-afară şi i-am plătit un salariu convenabil pentru perioada cît fusese în serviciul editurii noastre muzicale; iar Tom deveni omul meu de încredere, valetul şi secretarul meu.

Avea o inimă de aur, era un om fără vîrstă, cu purtări enigmatice, cu chipul blînd şi ascetic al Sfîntului Francisc, cu buze subţiri, fruntea înaltă, iar ochii observau lumea cu o tristă obiectivitate. De origină irlandeză, era un boem

puţin misterios; venea din cartierul East Side din New York, dar părea făcut mai degrabă pentru mănăstire decît să trăiască în vîrtejul lumii spectacolului. Venea în fiecare dimineaţă la Athletic Club, aducîndu-mi curierul şi ziarele şi comanda pentru mine micul dejun. De obicei, fără nici un comentariu, îmi lăsa cîteva cărţi la căpătîi: Lafcadio Hearn şi Frank Harris, autori despre care nu auzisem niciodată. Datorită lui Tom am citit *Viaţa lui Johnson* de Boswell: „O să vă ajute să dormiţi”, mi-a spus el rîzînd. Nu vorbea niciodată neîntrebat şi avea darul să se facă nevăzut cînd îmi luam micul dejun. Tom deveni un adevărat sine qua nan al existenţei mele. Nu era nevoie decît să-i spun ce să facă, el încuviinţa şi totul se făcea.

***

Dacă n-ar fi sunat telefonul chiar în clipa cînd mă pregăteam să ies de la Athletic Club, viaţa mea ar fi avut alt curs. Suna Sam Goldwin care mă întreba dacă nu vreau să cobor la plajă să facem o baie. Era pe la sfîrşitul lui 1917. O după-amiază veselă şi nevinovată. Îmi amintesc de frumoasa Olive Thomas şi de alte fete încîntătoare care se aflau acolo. Mai tîrziu sosi o tînără pe nume Mildred Harris. Era escortată de un anume domn Ham. Mi s-a părut drăguţă. Cineva a observat că e îndrăgostită de Elliot Dexter, şi el de faţă şi într-adevăr, îl sorbea tot timpul din ochi. Dar tînărul nu-i dădea nici o atenţie. Nu m-am mai gîndit la ea pînă în clipa cînd, fiind gata să plec, m-a întrebat dacă nu vreau s-o las şi pe ea în oraş căci, îmi explică, se certase cu prietenul ei şi acesta plecase deja.

În automobil, am remarcat cu dezinvoltură că poate prietenul ei era gelos pe Elliot Dexter. A mărturisit că Elliot i se pare de-a dreptul minunat.

Am simţit că sporovăiala ei nu-i decît un subterfugiu feminin ca să se facă interesantă.

— E un om tare norocos, am remarcat cu un aer superior.

De fapt nu vroiam decît să fac puţină conversaţie în timpul drumului. Mi-a istorisit că lucra pentru Louis Weber şi că era vedeta unui film Paramount. Am lăsat-o acasă la ea, cu impresia că e cam prostuţă şi m-am întors la Athletic Club uşurat, bucuros că am rămas singur. Dar nu trecuseră nici cinci minute de cînd mă aflam în cameră cînd telefonul sună. Era Miss Harris.

— Doream numai să ştiu ce faci, spuse ea cu naivitate.

M-a uimit atitudinea ei, s-ar fi zis că eram în tandreţe de multă vreme. I-am spus că am de gînd să cinez în camera mea, să citesc o carte şi apoi să mă culc.

— O! făcu ea cu părere de rău.

A vrut apoi să ştie ce fel de cărţi şi ce fel de cameră am. Mă şi vedea culcat, cuibărit singur în patul meu.

Tonul acestei conversaţii cam stupide era contagios şi am început la rîndul meu să gînguresc şi să-i spun vorbe dulci.

— Cînd te mai văd? m-a întrebat ea.

M-am surprins tachinînd-o că-l trădează pe Elliot, după care ea m-a încredinţat că de fapt nu ţine cu adevărat la el; şi aşa am ajuns să renunţ la proiectele mele şi s-o invit la cină în oraş.

Deşi era drăguţă şi încîntătoare, în seara aceea, mi-au lipsit antrenul şi entuziasmul pe care mi le inspiră de obicei prezenţa unei fete drăguţe. Singurul ei interes pentru mine nu putea fi decît de ordin fizic; şi să întreprind tentative romantice în acest sens - cum se părea că aşteaptă - însemna un efort prea mare.

Nu m-am mai gîndit la ea pînă pe la mijlocul săptămînii, cînd Harrington mi-a spus că telefonase. Dacă n-ar fi făcut el o remarcă în trecere, poate că nu m-aş mai fi ostenit s-o caut, dar observă ca din întîmplare că şoferul îi povestise cum mă întorsesem de la Sam Goldwyn cu cea mai frumoasă fată pe care o văzuse vreodată. Cuvintele lui absurde m-au flatat... şi acesta a fost începutul. Au urmat dineuri, seri de dans, nopţi sub clar de lună, plimbări pe

ocean şi inevitabilul s-a produs. Mildred începu să se îngrijoreze.

Orice ar fi gîndit Tom Harrington, nu scotea o vorbă. Cînd într-o dimineaţă mi-a adus micul dejun, şi l-am anunţat ca din întîmplare că vreau să mă însor, nici n-a clipit.

— În ce zi? m-a întrebat calm.

— Ce zi e azi?

— Marţi.

— Să spunem vineri, am spus, fără să ridic ochii de pe ziar.

— Bănuiesc că e vorba de Miss Harris.

— Da.

Încuviinţă cu aerul cel mai firesc din lume.

— Aveţi verighetă?

— Nu, şi ar fi bine să cumperi una şi ocupă-te de toate pregătirile... dai cu discreţie.

A încuviinţat din nou şi nu s-a mai vorbit despre acest subiect pînă în ziua căsătoriei. Tom aranjase ca ceremonia să aibă loc vineri seara la ora opt.

În ziua aceea, am lucrat pînă tîrziu. La şapte şi jumătate Tom apăru liniştit pe platou şi-mi spuse la ureche:

— Nu uitaţi că aveţi o întîlnire la ora opt.

Cu senzaţia că mă dau la fund, m-am demachiat şi m-am îmbrăcat cu ajutorul lui Harrington. N-am schimbat nici un cuvînt pînă cînd nu ne-am văzut în maşină. Mi-a explicat atunci că urma s-o întîlnesc pe domnişoara Harris acasă la domnul Sparks, ofiţerul stării civile al cartierului.

Cînd am sosit, Mildred şedea în hol. Mi-a zîmbit trist cînd am intrat şi mi-a părut rău pentru ea. Era îmbrăcată într-un costum simplu, cenuşiu închis şi era foarte drăguţă. Harrington îmi puse repede un inel în podul palmei, în timp ce un bărbat înalt şi slab îşi făcu apariţia, amabil şi plin de căldură, invitîndu-ne în altă cameră. Era domnul Sparks.

— Să ştii, Charlie, că ai un secretar nemaipomenit, spuse el. N-am ştiut că e vorba de dumneata pînă acum o jumătate de oră.

Ceremonia a fost de o mare simplitate şi precizie. I-am pus în deget lui Mildred inelul pe care mi-l strecurase Harrington. Acum eram soţ şi soţie. Solemnitatea se sfîrşise. În timp ce ne pregăteam de plecare, l-am auzit pe domnul Sparks spunînd:

— Nu uita să-ţi îmbrăţişezi soţia, Charlie.

— Da, sigur că da, am răspuns zîmbind.

Eram cuprins de simţăminte confuze. Mi se părea că m-am lăsat prins într-un stupid concurs de împrejurări, că tot ce făcusem era lipsit de noimă şi inutil, că încheiasem o căsătorie care n-avea nimic trainic. Cu toate acestea, îmi dorisem întotdeauna o soţie. Mildred era tînără şi frumoasă, n-avea nici nouăsprezece ani şi deşi eram cu zece ani mai în vîrstă decît ea, poate că lucrurile aveau să meargă bine.

A doua zi de dimineaţă m-am dus la studio cu inima grea. Edna Purviance era acolo; citise jurnalele de dimineaţă şi cum treceam prin faţa cabinei ei, apăru în prag.

— Felicitări, mi-a spus încet.

— Mulţumesc, i-am răspuns şi mi-am urmat drumul spre cabină.

Edna mă făcuse să mă simt încurcat.

I-am mărturisit lui Douglas că Mildred nu era genială; dar că n-aveam nici un chef să mă însor cu o enciclopedie - puteam găsi într-o librărie orice stimulent intelectual de care aveam nevoie. Această teorie optimistă ascundea totuşi o anumită îngrijorare: nu mă va stingheri căsătoria în lucrul meu? Cu toată tinereţea şi frumuseţea ei, aveam să fiu întotdeauna alături de Mildred? Doream într-adevăr acest lucru? Mă aflam pradă unei dileme. Cu toate că nu eram îndrăgostit, acum că mă căsătorisem, voiam să fiu şi doream ca legătura noastră să fie încununată de succes.

Dar pentru Mildred căsătoria însemna o aventură tot atît de palpitantă ca şi obţinerea unui premiu de frumuseţe. Era un lucru despre care citise în romane. Îi lipsea cu totul simţul realităţii. Încercam să-i vorbesc serios de proiectele

noastre, dar nimic n-avea rezonanţă în sufletul ei. Era într-o stare permanentă de uimire.

43. Pe vremea căsătoriei mele cu Mildred Harris

După două zile de la căsătoria noastră, Louis B. Mayer de la Metro-Goldwyn-Mayer începu să negocieze un contract cu Mildred, oferindu-i cincizeci de mii de dolari pe an ca să turneze şase filme. Am încercat s-o conving să nu semneze.

— Dacă vrei să-ţi continui cariera cinematografică, pot să obţin pentru tine cincizeci de mii de dolari pentru un singur film.

Cu un zîmbet de Giocondă, încuviinţa tot ce spuneam, ceea ce n-a împiedicat-o apoi să semneze contractul.

Mania asta a ei de a fi de acord şi de a face apoi exact contrariul mă exaspera. Mi-era ciudă şi pe ea şi pe Mayer, căci se năpustise asupra ei cu un contract cînd cerneala de pe actul nostru de căsătorie nu se uscase încă.

Cam o lună mai tîrziu, avea încurcături cu Metro-Goldwyn-Mayer şi mă ruga să mă duc la Mayer să aranjez lucrurile. I-am spus că refuz categoric să-l întîlnesc. Dar ea îl şi invitase la cină, prevenindu-mă cu numai cîteva minute înainte de sosirea lui. Eram jignit şi indignat.

— Dacă îl aduci aici, am să-l insult.

Ca un iepure am ţîşnit în sera de lîngă salon, o încăpere cu pereţii de sticlă şi fără ieşire.

O bucată de vreme, parcă fără sfîrşit, am stat ascuns acolo, în timp ce Mildred şi oaspetele ei, aflaţi la cîţiva metri depărtare în cameră, discutau afaceri. Aveam impresia că Mayer ştie că sînt acolo, căci spusele lui păreau moderate şi părinteşti. După o clipă de tăcere, a întrebat de mine şi Mildred i-a explicat că probabil nu sînt acasă; i-am auzit apoi mişcîndu-se şi m-a cuprins groaza că intrînd în seră, ar putea să mă găsească. M-am prefăcut că dorm. Din fericire, Mayer născoci o scuză şi plecă fără să rămînă la cină.

***

După căsătorie, sarcina lui Mildred s-a dovedit a fi o falsă alarmă. Au trecut mai multe luni în care n-am turnat decît o comedie în trei bobine, *Sunnyside (Idilă pe cîmp);* a fost tot atît de greu ca o extracţie dentară. Fără îndoială, căsătoria avea o proastă influenţă asupra facultăţilor mele creatoare.

44. În *Idilă pe cîmp*

După *Idilă pe cîmp*, mi-am bătut capul să găsesc o idee.

Mi-a făcut plăcere în starea disperată în care mă aflam să merg la Orpheum să mă mai distrez; în această dispoziţie sufletească am văzut un dansator fantezist: nimic extraordinar, dar la sfîrşitul numărului, l-a adus şi pe băieţelul lui, un copil de patru ani, să salute împreună cu el. După reverenţa de rigoare, începu deodată să execute cîţiva paşi amuzanţi, aruncă spre public o privire plină de înţeles, făcu semne cu mîna şi ieşi. Sala izbucni în ropote de aplauze, încît copilul a trebuit să revină, executînd de data aceasta un dans complet diferit. La un alt copil ar fi fost insuportabil, dar Jackie Coogan era încîntător şi publicul era în culmea fericirii. În tot ce făcea, copilul dădea dovadă de o personalitate fermecătoare.

Nu m-am mai gîndit la el decît o săptămînă mai tîrziu, cînd stăteam pe platou împreună cu trupa, căutînd cu disperare o idee pentru viitorul film. În asemenea cazuri, veneam adesea printre actori, deoarece prezenţa ţi reacţiile lor erau un stimulent pentru mine. În ziua aceea,

bîjbîiam, eram apatic şi, cu tot zîmbetul lor politicos, ştiam că eforturile mele par neconvingătoare. Eram absent şi le vorbeam despre numerele pe care le văzusem la Orpheum şi despre băieţelul Jackie Coogan, care venise să salute împreună cu tatăl său.

Cineva a spus că văzuse în ziarul de dimineaţă că Roscoe Arbuckle încheiase un contract cu acest Jackie Coogan pentru a turna un film. Vestea m-a lovit ca un trăznet.

— Doamne Dumnezeule! Cum de nu m-am gîndit pînă acum?

Sigur că ar fi minunat într-un film! Am început să înşir posibilităţile, gagurile şi scenariul pe care-l puteam realiza cu el.

Ideile îmi veneau cu nemiluita.

— Închipuiţi-vă un Charlot geamgiu, piciul care umblă pe străzi şi sparge vitrinele, iar Charlot vine şi le înlocuieşte. Ce încîntător să-i vezi pe Charlot şi pe pici locuind împreună şi devenind eroii a tot felul de aventuri!

Am stat o zi întreagă punînd la punct scenariul, descriind secvenţele una după alta, în timp ce trupa mă privea îngrijorată, întrebîndu-mă de ce mă înflăcăram pentru o cauză pierdută. Ore întregi am continuat, născocind noi situaţii. Apoi îmi aminteam deodată: „Dar la ce bun? Arbuckle l-a angajat şi are desigur idei asemănătoare cu ale mele. Ce idiot să nu mă gîndesc mai demult!”

Toată după amiaza şi toată noaptea aceea n-am fost în stare să mă gîndesc decît la posibilităţile unui scenariu cu micul Coogan. A doua zi de dimineaţă, descurajat, am chemat trupa pentru repetiţie, Dumnezeu ştie de ce, căci n-aveam nimic de repetat; stăteam aşadar pe platou împreună cu actorii, în plin marasm.

Cineva a sugerat să încerc să găsesc alt băiat, poate un negru mic. Dar eu am dat din cap cu neîncredere. Ar fi greu de găsit un puşti cu atîta personalitate ca Jackie.

Pe la unsprezece şi jumătate, Carlisle Robinson, agentul nostru de publicitate, sosi în goană, cu răsuflarea tăiată şi

foarte agitat.

— Nu pe Jackie Coogan l-a angajat Arbuckle, ci pe tatăl lui, Jack. Coogan!

Am sărit de pe scaun.

— Repede! Caută-l pe tată la telefon şi spune-i să vină aici numaidecît; e foarte important!

Vestea ne-a electrizat pe toţi. De bucurie, actorii au venit şi m-au, bătut pe umăr. Cînd funcţionalii au aflat ce se întîmplase, au alergat, pe platou să mă felicite. Dar încă nu semnasem contractul cu Jackie; mai era timp ca Arbuckle să aibă subit aceeaşi idee. I-am spus deci lui Robinson să fie atent cum vorbeşte la telefon, să nu pomenească de copil: „Nici chiar tatălui, înainte de a fi aici, spune-i numai că e foarte urgent, că trebuie să-l vedem numaidecît, într-o jumătate de oră. Dacă nu poate veni, du-te dumneata la el la studio. Dar nu-i spune nimic pînă cînd nu vine aici.” A fost destul de greu să-l găsească, nu era la studio şi timp de două ore am aşteptat cu sufletul la gura.

În cele din urmă tatăl lui Jackie sosi, surprins, zăpăcit. L-am apucat de braţ.

— O să fie senzaţional - cea mai mare revelaţie care s-a văzut vreodată! Nu trebuie decît să facă filmul ăsta! Şi am continuat să vorbesc aşa, fără şir. Coogan şi-a închipuit desigur că sînt nebun. Pentru fiul dumitale, filmul ăsta înseamnă ocazia vieţii lui.

— Pentru fiul meu?

— Da, pentru fiul dumitale, dacă mi-l încredinţezi pentru acest unic film.

— Da' bineînţeles că poţi să-l iei, spuse el.

După cum se pare, copiii şi căţeii sînt cei mai buni actori de cinema. Puneţi un copilaş de un an într-o cadă cu un săpun şi numai încercînd să-l apuce, va face să rîdă o sală întreagă. Toţi copiii, într-un fel sau altul, au geniu: totul e să-l scoţi la iveală. La Jackie era uşor. Sînt cîteva reguli elementare de pantomimă care trebuie ştiute, iar Jakie le-a învăţat numaidecît. Putea să îmbine emoţia cu acţiunea şi

să repete de nenumărate ori fără să-şi piardă spontaneitatea.

Era o scenă în *The Kid (Piciul)* în care băiatul se pregăteşte să azvîrle o piatră într-o fereastră. Un poliţist se furişează îndărătul lui şi în momentul cînd băiatul duce mîna spre spate ca să-şi facă vînt, atinge tunica poliţistului. Ridică ochii spre el, aruncă în joacă piatra în sus şi o prinde, apoi o azvîrle cît colo şi-o porneşte agale, mărind pasul din ce în ce.

Explicîndu-i mecanismul scenei, i-am spus lui Jackie să fie atent la mine, accentuînd asupra punctelor importante:

— Iei o piatră; priveşti apoi la fereastră: te pregăteşti să arunci, piatra; îţi duci mîna la spate, dar simţi haina poliţistului; îi simţi nasturii, apoi te uiţi în sus şi descoperi că e un poliţist; arunci atunci piatra în sus de parcă te-ai juca, apoi o laşi să cadă şi pleci încet, rupînd-o deodată la fugă.

A repetat scena de trei-patru ori, pînă cînd a devenit atît de sigur de gesturile lui, încît emoţia urma în chip firesc. Cu alte cuvinte, chiar mecanismul gesturilor producea emoţia. Era una din cele mai izbutite scene ale lui Jackie şi s-a dovedit a fi unul din momentele culminante ale filmului.

Bineînţeles că nu toate secvenţele erau la fel de uşor de turnat. Cele mai simple îi dădeau adesea de furcă, aşa cum se întîmplă întotdeauna. Odată i-am cerut să se dea huţa pe o uşă, dar cum nu avea nimic altceva în minte, deveni conştient de sine şi a trebuit să renunţăm la scenă.

E greu să joci firesc cînd nu te gîndeşti la nimic. Să asculţi pe platou e obositor: amatorul tinde să fie prea atent. Atîta vreme cît Jackie avea spiritul ocupat, era de-a dreptul extraordinar.

Contractul tatălui lui Jackie cu Arbuckle a expirat în curînd, aşa încît stătea tot timpul cu fiul lui şi, la un moment dat, a jucat chiar rolul hoţului de buzunare din scena azilului de noapte. Uneori ne era demara ajutor. Într-o scenă aveam nevoie ca Jackie să plîngă de-a binelea cînd

doi slujbaşi de la orfelinat vin să mi-l ia. I-am spus tot felul de istorioare triste, dar Jackie era foarte vesel şi zîmbitor. După un ceas, tatăl hotărî:

— Îl fac eu să plîngă.

— Nu cumva să sperii sau să loveşti băiatul, am spus simţindu-mă vinovat.

— Nu, nu, lasă, spuse tatăl.

Jackie era atît de bine dispus încît n-am avut curajul să rămîn să văd ce va face tatăl; am trecut aşadar în cabina mea. Cîteva clipe mai tîrziu l-am auzit pe Jackie hohotind de plîns.

— E gata, spuse tatăl.

Era o scenă în cursul căreia îl smulg pe copil din mîinile slujbaşilor de la orfelinat şi, în timp ce el plînge, eu îl strîng în braţe şi-l sărut. Cînd totul s-a terminat, l-am întrebat pe tată:

— Cum ai făcut?

— I-am spus că dacă nu plînge, îl luăm din studio şi-l ducem într-adevăr la orfelinat.

M-am întors spre Jackie şi l-am luat în braţe ca să-l liniştesc. Avea obrajii încă uzi de lacrimi.

— Lasă, că nu te ia!

— Ştiam, şopti el. Tata a vrut să mă păcălească numai.

Gouverneur Morris, scriitor şi autor de nuvele care făcuse numeroase scenarii de film, mă invita deseori la el. „Guvvy”, cum îi spuneam, era un tînăr simpatic, de-a dreptul încîntător, iar cînd i-am vorbit despre Pici şi despre forma pe care o lua filmul, în care burlescul se armoniza cu sentimentul, îmi spuse:

— Nu e bine. Forma trebuie să fie pură, sau burlesc sau dramă; nu le poţi amesteca, altfel unul din elementele naraţiunii va rămîne sub aşteptări.

Am avut o întreagă discuţie în acest sens. I-am spus că trecerea de la burlesc la sentiment e o chestiune de nuanţă şi de pricepere în aranjarea secvenţelor. Am afirmat că forma se desăvîrşeşte după ce a fost creată, că dacă artistul

concepe o lume şi crede sincer în ea, oricare i-ar fi componentele, această lume trebuie să fie convingătoare. Bineînţeles, teoria nu se sprijinea decît pe propria mea intuiţie. Existase pînă atunci satira, farsa, realismul, naturalismul, melodrama şi fantezia, dar burlescul pur şi sentimentul, premisele *Piciului*, însemnau un fel de inovaţie.

***

În timpul montajului la *Piciul*, Samuel Reshevsky, care la şapte ani era campionul junior al lumii la şah, veni să viziteze studioul. Trebuia să facă o demonstraţie la Athletic Club, jucînd şah cu douăzeci de adversari în acelaşi timp, printre care doctorul Griffiths, campionul Californiei. Avea o feţişoară palidă, expresivă, cu ochi mari pe care îi aţintea în chip agresiv de îndată ce venea în contact cu lumea. Fusesem prevenit că are un caracter dificil şi că rareori dă mîna cu cineva.

După ce managerul lui a făcut prezentările şi a spus cîteva cuvinte, băiatul a rămas nemişcat în faţa mea, examinîndu-mă în tăcere. Mi-am continuat montajul, examinînd nişte benzi de film. După cîteva clipe, m-am întors spre el.

— Îţi plac piersicile?

— Da, răspunse el.

— Foarte bine, avem un piersic încărcat în grădină, poţi să te sui în pom să-ţi iei... şi adu-mi şi mie una.

Chipul i se lumină:

— Da? Unde?

— Îţi spune Carl, şi i l-am arătat pe agentul nostru de presă.

Se întoarse după un sfert de oră, încîntat, cu cîteva piersici. Aşa a început prietenia noastră.

— Ştii să joci şah? m-a întrebat.

A trebuit să mărturisesc că nu.

— Am să te învăţ. Vino să mă vezi astă seară, joc împotriva a douăzeci de adversari în acelaşi timp, spuse el, fanfaron.

I-am promis că voi veni şi că vom cina apoi împreună.

— Foarte bine, am să caut să termin repede.

Nu era nevoie să cunoşti regulile jocului de şah ca să înţelegi aspectul spectaculos al acestei seri: douăzeci de oameni de o anumită vîrstă concentraţi asupra tablei lor de şah, puşi în dilemă de un copil de şapte ani care părea chiar mai mic. Era un spectacol în sine, să-l priveşti cum se plimbă în jurul meselor dispuse în formă de U, trecînd de la una la alta.

Părea nefiresc să vezi un public de trei sute şi mai bine de oameni aşezaţi de o parte şi alta a sălii, privind în tăcere un copil care se măsoară cu oameni bătrîni şi gravi. Unii arborau un aer condescendent, examinîndu-şi tabla de şah cu un zîmbet misterios.

Micul Samuel era uluitor, dar mă îngrijora, căci văzînd faţa lui concentrată îmbujorîndu-se brusc, pălind apoi, am simţit că plătea cu sănătatea toate aceste eforturi.

Un jucător striga: „Aici!” şi copilul se apropia, studiind tabla de şah cîteva clipe, apoi făcînd brusc o mişcare sau spunînd „şah mat”! Şi un rîs înfundat străbătea asistenţa. L-am văzut făcînd mat opt jucători într-un timp foarte scurt, ceea ce provocă rîsete şi aplauze.

Examina acum tabla de şah a doctorului Griffiths. Publicul privea în tăcere. Deodată copilul mută o piesă, apoi se întoarse şi mă văzu. Chipul i se lumină şi-mi făcu semn cu mîna, că nu mai are mult.

După ce a făcut mat pe mulţi alţi jucători, s-a întors către doctorul Griffiths, care continua să se concentreze.

— N-aţi jucat încă, spuse copilul nerăbdător.

Doctorul dădu din cap.

— Da' grăbiţi-vă o dată!

Griffiths zîmbi.

Copilul se uită urît la el.

— Nu puteţi să mă bateţi! Dacă mutaţi piesa asta, eu o mut pe astălaltă! Şi dacă o mutaţi pe asta, eu o mut pe aceea! Şi înşiră la iuţeală şapte sau opt posibilităţi.

— Ar însemna să stăm aici toată noaptea, mai bine să zicem că e remiză.

Doctorul încuviinţă.

***

Cu toată afecţiunea mea pentru Mildred, nu eram de loc făcuţi să ne înţelegem. Nu era rea, dar avea o parte de prefăcătorie care mă exaspera. Nu izbuteam niciodată să comunic cu ea, mintea ei fiind plină de tot felul de nimicuri, prinse cu panglicuţe roz. Părea mereu agitată, permanent în căutare de noi orizonturi. După un an de căsătorie, dădu naştere unui copil care a trăit însă numai trei zile. Aceasta a marcat slăbirea legăturii noastre. Deşi locuiam sub acelaşi acoperiş, ne vedeam doar rareori, căci era la fel de ocupată la studioul ei pe cît eram eu la al meu. Casa noastră deveni foarte tristă. Soseam seara, găseam masa pusă pentru o singură persoană şi mîncam singur. Uneori lipsea o săptămînă întreagă fără să mă înştiinţeze şi nu ştiam decît văzînd uşa de la camera ei, goală, lăsată deschisă.

Uneori, duminica, ne întîlneam din întîmplare în momentul cînd ea pleca de-acasă şi mă anunţa în trecere că se duce să petreacă week-end-ul cu familia Gish sau cu alte prietene, iar eu mergeam la familia Fairbanks. A urmat apoi ruptura. S-a întîmplat în timpul montajului la *Piciul*. Îmi petreceam week-end-ul la familia Fairbanks (Douglas şi Mary erau căsătoriţi acum). Douglas îmi împărtăşi zvonurile care circulau pe seama lui Mildred.

— Cred că e de datoria mea să te pun în gardă, spuse el.

N-am căutat niciodată să aflu cît de adevărate erau aceste zvonuri, dar mă deprimau. Cînd am stat de vorbă cu Mildred despre asta, a negat totul cu răceală.

— Oricum ar fi, am spus, nu putem continua să trăim astfel.

S-a aşternut o tăcere şi ea m-a privit cu un aer glacial.

— Şi ce-ai de gînd să faci?

Vorbea cu atîta linişte încît m-a uimit.

— Eu… eu cred că ar trebui să divorţăm, am spus simplu, întrebîndu-mă cum va reacţiona.

Dar n-a răspuns, aşa încît după o tăcere am continuat:

— Cred că amîndoi am fi mai fericiţi. Tu eşti tînără, ai toată viaţa în faţă şi, bineînţeles, putem face un aranjament prin bună înţelegere. Avocatul tău poate lua legătura cu avocatul meu şi se va aranja aşa cum doreşti.

— Nu cer decît atîţia bani cît e nevoie ca s-o îngrijesc pe mama, spuse ea.

— Preferi poate să discutăm între noi, am riscat eu.

S-a gîndit un moment, apoi s-a hotărît:

— Cred că e mai bine să-i văd pe avocaţii mei.

— Foarte bine, am răspuns. Între timp, rămîi tu acasă, iar eu am să mă întorc la Athletic Club.

Ne-am despărţit prieteneşte, după ce am convenit să ceară ea divorţul pe motiv de cruzime morală şi să nu dezvăluim nimic presei.

A doua zi, Tom Harrington mi-a mutat bagajele la Athletic Club. A fost o greşeală, deoarece zvonul că ne-am despărţit s-a răspîndit fără întîrziere şi ziariştii au început să-i telefoneze lui Mildred. M-au chemat şi pe mine la Club, eu însă n-am vrut nici să-i văd, nici să fac vreun comentariu. Dar ea a apărut cu o declaraţie răsunătoare pe prima pagină a ziarelor, spunînd că o părăsisem şi cerea divorţul pentru cruzime morală. Faţă de felul cum se procedează astăzi, afirmaţiile ei erau anodine. Totuşi am chemat-o să aflu de ce se întîlnise cu ziariştii. Mi-a spus că refuzase la început, dar ei afirmaseră că eu am dat publicităţii un atac violent, într-adevăr, o minţiseră ca să ne învrăjbească şi i-am explicat acest lucru. Mi-a promis că n-o să mai facă alte declaraţii, dar tot nu s-a lăsat.

Legea californiană i-a dat dreptul la douăzeci şi cinci de mii de dolari; eu i-am propus o sută de mii pe care i-a acceptat cu titlu definitiv. Dar cînd veni ziua să semnăm actele, îşi schimbă brusc hotărîrea fără să dea nici o explicaţie.

Avocatul meu se arătă surprins:

— Cred că se urzeşte ceva, spuse el.

Şi aşa era. Avram necazuri cu First National în legătură cu *Piciul* - era un film de opt bobine şi ei vroiau să-l distribuie pe baza a trei comedii de două bobine. În felul acesta, nu mi-ar fi plătit pentru *Piciul* decît 405.000 de dolari. Cum filmul costase aproape o jumătate de milion, fără să mai vorbim de un an şi jumătate de lucru, le-am răspuns că mai puteau să aştepte. M-au ameniţat că mă vor urmări în justiţie. Legal, aveau puţine şanse şi ei ştiau asta. Au hotărît atunci să se servească de Mildred ca să încerce să pună mîna pe film.

Cum nu terminasem montajul, instinctul mi-a spus să mă duc să-l termin în alt stat. Am plecat deci la Salt Lake City cu doi colaboratori şi peste 120.000 de metri de film, ceea ce însemna cinci sute de bobine.

Am descins la Salt Lake Hotel. Într-una din camere am întins pelicula, peste tot: pe scrinuri, pervazuri, în sertare. Cum era ilegal să ţii în hotel material inflamabil, trebuia să acţionăm în secret. Şi astfel am continuat să montăm filmul. Am avut de clasat peste două mii de filmări şi cu toate că erau numerotate, cîte una se pierdea din cînd în cînd şi stăteam ore întregi s-o căutăm pe pat, pe sub pat. În baie, pînă o găseam. Cu toate aceste greutăţi şi cu toată lipsa de comoditate, am izbutit ca prin minune să terminăm montajul.

A trebuit apoi să înfrunt chinul unei avanpremiere cu public. Nu văzusem filmul decît cu un mic proiector de montaj, cu ajutorul căruia se obţinea pe un şervet o imagine cît o carte poştală. Din fericire vizionasem probele

în studio pe ecran normal, dar aveam acum impresia deprimantă că lucrasem toată vremea pe întuneric.

Nimeni nu văzuse filmul în afara colaboratorilor mei de la studio. După ce-l derulasem de multe ori în aparatul de montaj, nu ni se mai părea la fel de comic şi pasionant cum ni-l închipuisem. Ne linişteam numai spunîndu-ne că entuziasmul nostru de la început se mai răcise.

Am hotărît să facem un test şi să proiectăm filmul într-o sală de cinematograf din oraş fără să anunţăm nimic. Era o sală mare, plină pe trei sferturi. M-am aşezat, deznădăjduit şi am aşteptat să înceapă filmul. Publicul nu părea dispus să aprecieze nimic din ceea ce i-aş fi prezentat. Am început să mă îndoiesc de părerile mele cu privire la gustul publicului şi la reacţiile lui în faţa unei comedii. Poate comisesem o greşeală. Poate că filmul nu va prinde, iar lumea îl va privi consternată. Atunci mă bătu un gînd care mă îngheţă, că uneori un autor se poate înşela în mod cumplit în concepţiile sale cu privire la comedie.

Deodată mi se puse un nod în gît; pe ecran se citea: „Charlie Chaplin în ultimul său film: *Piciul*”. Strigăte de bucurie răsunară în sală şi cîteva aplauze. Printr-un ciudat paradox, m-am simţit şi mai îngrijorat: lumea se aşteaptă poate la prea mult şi va fi dezamăgită.

Primele scene erau o expunere lentă şi solemnă - ceea ce m-a aruncat într-o încordare de moarte. O mamă îşi părăseşte copilul punîndu-l într-o limuzină, maşina e furată şi hoţii lasă în cele din urmă copilul lîngă o ladă de gunoi. Apoi apar eu în chip de vagabond.

Hohote de rîs răsunau tot mai numeroase. Spectatorii înţeleseseră gluma! Din clipa aceea nu se mai putea să nu fie bine. Descopăr copilaşul şi-l înfiez.

45. Scenă din Piciul

46. Scenă din Piciul

Oamenii rîdeau văzîndu-mă improvizînd un hamac dintr-o pînză veche de sac, răcneau de-a binelea văzîndu-mă hrănind copilul cu un ceainic la vîrf cu o susetă, se dezlănţuiau văzîndu-mă cum tai o gaură în fundul unui

scaun de pai şi-l aşez peste o oală de noapte. De fapt, n-au încetat să rîdă în hohote tot timpul filmului.

47. Scenă din *Piciul*

***

Acum după ce vizionarea avusese loc, ne-am dat seama că montajul s-a terminat; ne-am făcut aşadar bagajele şi am plecat din Salt Lake City, îndreptîndu-ne spre est. La Ritz, la New York, am fost silit să stau închis în cameră, deoarece eram hărţuit de portăreii trimişi de First National, care se folosea de procesul meu de divorţ cu Mildred ca să pună mîna pe film. Timp de trei zile, portăreii au stat de veghe în holul hotelului, iar eu eram sătul pînă peste cap. Aşa încît atunci cînd Frank Harris m-a invitat la el la masă, n-am putut rezista tentaţiei. În seara aceea, o femeie înfăşurată în văluri grele traversa holul de la Ritz şi se urca într-un taxi: eram eu! Împrumutasem îmbrăcămintea cumnatei mele, pe care am pus-o peste costumul meu şi pe care am scos-o în taxi înainte de a ajunge la Frank.

Frank Harris, ale cărei cărţi le citisem şi le admirasem, era idolul meu. Frank era într-o continuă criză financiară; la fiecare două săptămîni, revista lui, Pearson's Magazine, era gata-gata să-şi înceteze apariţia. În urma unuia din apelurile pe care le publicase, îi trimisesem un cec şi, pentru a-şi arăta recunoştinţa, mi-a trimis două volume din lucrarea lui despre Oscar Wilde, cu următoarea dedicaţie:

> Lui Charlie Chaplin –
> unul din puţinii care m-au ajutat
> fără măcar să mă cunoască şi căruia i-am admirat adesea
> deosebitul simţ al umorului,
> căci cei care-i fac pe oameni să rîdă
> preţuiesc mai mult decît cei care-i fac să plîngă,
> de la prietenul său Frank Harris,
> care-i adresează propriul său exemplar, august 1919.
> „Admir şi stimez numai, pe scriitorul
> care spune adevărul despre oameni –
> cu lacrimi în ochi.” **Pascal**

În seara aceea îl întîlneam pentru prima oară pe Frank. Era un om scund şi îndesat, cu un cap frumos, cu trăsături puternice şi bine desenate şi o mustaţă în chip de ghidon de bicicletă puţin cam surprinzătoare. Avea o voce gravă, răsunătoare, pe care-o folosea cu mult efect. Avea pe-atunci şaizeci şi şapte de ani şi o soţie tînără şi frumoasă cu părul roşu, care-i era foarte devotată.

Deşi socialist, Frank era un mare admirator al lui Bismarck şi afişa un oarecare dispreţ pentru socialistul Liebknecht. Felul în care îl imita pe Bismarck, cu pauzele sale pline de efect în stil german, în răspunsul dat lui Liebknecht în Reichstag, era de un efect extraordinar. Frank ar fi putut fi un mare actor. Am sporovăit pînă la patru dimineaţa, Frank vorbind în cea mai mare parte a timpului.

M-am hotărît să rămîn peste noapte la alt hotel pentru cazul cînd, chiar la ora aceea, portăreii s-ar mai fi aflat prin partea locului, dar toate hotelurile din New York erau ocupate. După ce am umblat o oră şi mai bine, şoferul

taxiului, un tip bine clădit, de vreo patruzeci de ani, s-a întors către mine şi mi-a spus:

— Uite ce e, nu găsiţi nici o cameră de hotel la ora asta. Mai bine veniţi la mine acasă şi rămîneţi pînă mîine dimineaţă.

La început am ezitat, dar cînd a pomenit de nevasta şi copiii lui, mi-am dat seama că nu riscam nimic; şi apoi eram la adăpost de portărei.

— Foarte amabil din partea dumitale, am spus şi m-am prezentat.

El rămase surprins şi rîse:

— Nevastă-mea o să rămînă cu gura căscată.

Am ajuns undeva în Bronx, un cartier aglomerat, cu şiruri de case din piatră cenuşie. Am intrat într-una din ele, destul de sărăcăcios mobilată, dar curată ca un pahar. M-a condus într-o odaie care dădea spre curte, eu un pat mare, unde dormea copilul lui de vreo doisprezece ani.

— Staţi puţin, spuse el, apoi ridică băiatul şi-l aşează la marginea patului, fără să-l trezească. Se întoarse apoi spre mine:

— Instalaţi-vă aici!

Eram cît pe-aci să mă răzgîndesc, dar această ospitalitate era atît de mişcătoare, încît nu puteam s-o refuz. Mi-a dat o cămaşă de noapte curată şi m-am strecurat în pat cu grijă să nu trezesc băiatul.

N-am închis ochii toată noaptea. În fine, copilul s-a deşteptat, s-a sculat şi s-a îmbrăcat; printre gene, l-am văzut aruncîndu-mi în treacăt o privire apoi, fără altă reacţie, a ieşit din cameră; mai tîrziu s-a întors în vîrful picioarelor, însoţit de o tînără domnişoară de opt ani, desigur sora lui. Prefăcîndu-mă în continuare că dorm, i-am văzut cum mă examinau cu ochii larg deschişi şi foarte emoţionaţi. Fetiţa şi-a dus mîna la gură ca să-şi acopere un hohot de rîs, apoi au ieşit.

Curînd am auzit şoapte pe coridor; şoferul a deschis încet uşa să vadă dacă m-am trezit. L-am încredinţat că da.

— V-am pregătit baia, spuse el. E la capătul culoarului. Îmi adusese un halat, papuci de casă şi un prosop. Ce doriţi pentru micul dejun?

— Orice, am spus, scuzîndu-mă parcă.

— Tot ce doriţi - ouă cu şuncă, pîine prăjită şi cafea?

— Minunat!

Totul era calculat cu precizie. Cînd mi-am terminat toaleta, soţia intra în camera din faţă cu micul dejun.

Nu existau alte mobile decît o masă, un fotoliu şi un divan; mai multe fotografii de familie erau agăţate deasupra căminului şi pe perete în dreptul canapelei. În timp ce mîncam, în faţa casei se auzea un freamăt de copii şi de oameni în toată firea.

— A început să se afle că sînteţi aici, mi-a spus zîmbind nevasta şoferului, aducîndu-mi cafeaua.

Apoi şoferul intră şi el, foarte agitat.

— E o adevărată mulţime afară şi se strîng tot mai mulţi. Dacă îi lăsaţi pe copii să vă vadă puţin, or să plece, da nu, o să vină presa şi s-a zis cu dumneavoastră!

— Atunci lasă-i să intre, am răspuns.

Copiii intrară chicotind, defilară în jurul mesei, în timp ce eu îmi beam cafeaua. Afară, şoferul spunea:

— Încet, nu vă înghesuiţi, aşezaţi-vă în rînd doi cîte doi.

O femeie tînără pătrunse în odaie, cu chipul grav şi încordat. M-a cercetat îndelung, apoi a izbucnit în plîns:

— Nu, nu e el, credeam că e el, rosti ea printre sughiţuri.

Se pare că o prietenă îi spusese misterios: „Cine crezi că e aici? „Nici nu-ţi trece prin minte!” Apoi o aduseseră în faţa mea; ea se aştepta să-şi vadă fratele care fusese dat dispărut în timpul războiului.

Fie ce-o fi, m-am hotărît să mă întorc la Ritz. N-am întîlnit nici un portărel. În schimb, am găsit o telegramă de la avocatul meu din California, înştiinţîndu-mă că totul se aranjase şi că Mildred ceruse divorţul.

A doua zi, şoferul de taxi şi soţia lui, spilcuiţi, au venit în vizită. El mi-a povestit că presa îl hărţuise să scrie un

articol de senzaţie pentru ziarele de duminică în legătură cu popasul meu la el.

— Dar, mi-a spus plin de hotărire, nu le-am dat nici un răspuns înainte de a vă cere permisiunea.

— Dă-i drumul, l-am încurajat.

***

Domnii de la First National veniră la mine spăşiţi, cu pălăria în mînă. Unul din vicepreşedinţi, domnul Gordon, mare proprietar de teatre în statele din est, mi-a declarat: „Vrei un milion şi jumătate de dolari şi nici măcar n-am văzut filmul.” Am recunoscut că aveau dreptate, aşa încît am organizat o vizionare.

A fost o seară sinistră. Douăzeci şi cinci de distributori de la First National au intrat unul cîte unul în sala de proiecţie, de parcă urmau să asiste la o anchetă de poliţie, o adunare de oameni lipsiţi de graţie, sceptici şi în fond antipatici.

Filmul începu. În titlu se preciza: „Un film cu un zîmbet şi poate o lacrimă”.

— Nu e rău, spuse domnul Gordon, chipurile ca să-şi arate mărinimia.

După avanpremiera de la Salt Lake City, devenisem mai încrezător, dar nici nu ajunsesem la jumătatea filmului că această încredere se şi risipise: acolo unde filmul stîrnise hohote homerice de rîs la avanpremieră, n-am auzit decît una sau două chicoteli. În sfîrşit, s-au aprins luminile; a urmat o clipă de tăcere. Apoi au început să se dezmorţească, să se privească chiondărîş şi să vorbească despre altceva.

— Ce faci diseară, Harry?

— Îmi duc cucoana la Piaza, apoi vrem să vedem revista de la Ziegfeld.

— Am auzit că nu e rea.

— Nu vii şi tu cu noi?

— Nu, plec din New York diseară. Trebuie să fiu acasă cu ocazia împărţirii premiilor, la şcoală la fiu-meu.

După atîta flecăreală, ajunsesem la capătul răbdării. Pînă la urmă i-am luat repede.

— Ei bine, domnilor, care e verdictul dumneavoastră?

Unii au început să se mişte pe scaun, puţin jenaţi, alţii se uitau în pămînt. Domnul Gordon care în mod evident era purtătorul lor de cuvînt, se plimba încet de colo pînă colo. Era un bărbat greoi şi corpolent, cu o faţă rotundă de bufniţă şi ochelari cu sticle groase.

— Ştii, Charlie, trebuie să mă consult cu asociaţii mei.

— Da, ştiu, am ripostat, dar filmul vă place?

A şovăit, apoi a încercat să glumească:

— Charlie, sîntem aici ca să-l cumpărăm, nu să-ţi spunem cît de mult ne place.

Această remarcă trezi cîteva hohote de rîs.

— Nu vă cer nimic în plus dacă vă place, am spus.

Ezită:

— Ca să-ţi spun drept, mă aşteptam la altceva.

— La ce?

— Ei bine, Charlie, pentru un milion şi jumătate de dolari, găsesc că nu-i cine ştie ce.

— Dar ce voiaţi - să se dărîme podul Londrei?

— Nu, dar pentru un milion şi jumătate... Şi vocea i se frînse.

— Domnilor, acesta este preţul. Sînteţi liberi să-l luaţi sau nu, am spus pierzîndu-mi răbdarea.

Preşedintele, J. D. Williams, sosi şi el şi, înţelegînd din ce parte bate vîntul, începu să mă linguşească:

— Charlie, filmul e minunat. E uman, e altceva... (acest „altceva” nu mi-a plăcut). Ai puţină răbdare şi lămurim noi lucrurile.

— N-avem nimic de lămurit, i-am ripostat. Vă dau o săptămînă să vă hotărîţi.

După felul cum se purtaseră, nu mai aveam nici un respect faţă de ei. Oricum, s-au hotărît cît ai bate din palme

şi avocatul meu pregăti un contract conform căruia trebuia să primesc cincizeci la sută din beneficii după ce îşi vor fi recuperat milionul lor şi jumătate. Totul era calculat pe baza unei locaţii de cinci ani, după care filmul redevenea proprietatea mea, la fel ca şi celelalte filme ale mele.

***

După ce am pus puţină ordine atît în chestiunile de afaceri cît şi în viaţa mea particulară, mi se părea că plutesc în al nouălea cer. Săptămîni întregi trăisem retras ca un sihastru, fără să văd altceva decît cei patru pereţi ai camerei mele de hotel. Citind articolul despre întîmplarea cu şoferul de taxi, prietenii mei se grăbiră să mă cheme şi începu din nou o viaţă minunată şi nestînjenită.

New York-ul m-a primit cu braţele deschise. Frank Crowninshield, director la *Vogue* şi *Vanity Fair*, mi-a servit drept ghid în mijlocul vieţii pline de strălucire a oraşului, iar Conde Nast, proprietarul şi editorul acestor reviste, dădea recepţiile cele mai somptuoase. Locuia într-un apartament în partea de sus a unui zgîrie-nori de pe Madison Avenue, unde se reunea elita artelor şi a banului; uneori aceste adunări erau de-a dreptul strălucitoare prin prezenţa celor mai drăguţe fete de la Ziegfeld Follies, în frunte cu încîntătoarea Olive Thomas şi frumoasa Dolores.

La Ritz, unde locuiam, duceam o viaţă trepidantă. Toată vremea primeam telefoane de invitaţii. Nu eram dispus să petrec un week-end ici sau să asist la curse colo? Totul părea foarte monden, dar eu eram încîntat. New York-ul era plin de intrigi sentimentale, supeuri la miezul nopţii, dejunuri, dineuri, nu mai aveam o clipă de răgaz - nici să-mi respect întîlnirile pentru micul dejun. După ce parcursesem suprafaţa societăţii new-york-eze, doream să pătrund în stratul mai adînc al intelectualităţii de la Greenwich Village.

48. În lumea bună a New York-ului. Frank Crowninshield (la stînga), Ambassador Gerrard, Edward Knoblock, şi (la dreapta) Conde Nast, toţi în picioare. Alice Delysia e aşezata între mine şi ...

Mulţi actori, clovni şi cîntăreţi de muzică uşoară, după ce au cîştigat cursa succesului, ajung la un moment dat să caute să-şi mobileze spiritul: sînt doritori de o mană intelectuală. Atunci studiosul se arată acolo unde te aştepţi mai puţin: printre croitori, fabricanţi de ţigări, boxeri, chelneri, şoferi de camioane.

Mi-aduc aminte că odată vorbeam în casa unui prieten, la Greenwich Village, despre greutatea de a găsi cuvîntul potrivit pentru a-ţi exprima gîndurile şi spuneam că dicţionarul obişnuit este insuficient.

— S-ar putea desigur, spuneam eu, pune la punct un sistem de clasare lexicografică a ideilor, pornind de la cuvintele abstracte către cele concrete şi. printr-o serie de procedee de deducţie şi inducţie, să se ajungă la cuvîntul just care să exprime ideea dorită.

— Există o asemenea carte, răspunse un negru, şofer de camion: este *Thesaurus* de Roget.

Un acrobat şi comediant în acelaşi timp, care vorbea cu un pronunţat accent din Brooklyn, mi-a recomandat Anatomia melancoliei de Burton, adăugind că Shakespeare

şi Samuel Johnson suferiseră influenţa lui. „Dar puteţi sări peste părţile latineşti”, adăugă el.

Ceilalţi scriitori însă nu erau pentru mine decît nişte tovarăşi de drum. Încă de pe vremea cînd făceam music-hall, am citit mult, dar nu în profunzime. Fiindcă citesc încet, frunzăresc. Din clipa în care ajung să cunosc bine teza şi stilul unui autor, încetează în mod automat să mă mai intereseze. Am parcurs de la un capăt la altul cinci volume din *Vieţile Paralele* de Plutarh; dar nu mi s-au părut destul de edificatoare ca să justifice efortul de a le citi. Uneori făceam o lectură atentă, reluînd o carte de cîteva ori. De-a lungul anilor, am răsfoit Platon, Locke, Kant, *Anatomia melancoliei* a lui Burton şi, în felul acesta trunchiat, am cules tot ce-mi trebuia.

La Greenwich Village l-am cunoscut pe Waldo Frank, eseist, istoric şi romancier, pe Hart Crane, poetul, pe Max Eastman, directorul de la The Masses, pe Dudley Field Malone, avocat strălucit şi administrator al portului New York, ca şi pe soţia lui, Margaret Foster, sufrageta. Luam masa la restaurantul „Cristine”, unde am întîlnit mai mulţi actori din trupa Provincetown Players, care dejunau acolo regulat în timpul repetiţiilor cu împăratul Jones, dramă scrisă de un tînăr autor dramatic. Eugene O'Neill (care mai tîrziu avea să devină socrul meu). M-au invitat să le vizitez teatrul, un fel de grajd, mare doar cît să încapă şase cai.

Pe Waldo Frank am ajuns să-l cunosc datorită volumului său de eseuri *Our America (America noastră),* publicat în 1919. Eseul lui despre Mark Twain cuprinde o analiză profundă, subtilă asupra omului; de altfel, Waldo a fost primul care a scris serios despre mine. Aşa încît, firesc, am devenit foarte buni prieteni. Waldo este o îmbinare de mistic şi istoric; datorită perspicacităţii sale, a pătruns adînc în sufletul celor două Americi, cea de nord şi cea de sud.

La Greenwich Village, petreceam împreună seri deosebit de interesante. Datorită lui Waldo l-am întîlnit pe Hart

Crane şi am cinat de multe ori în micul apartament al lui Waldo de la Greenwich Village, tăifăsuind pînă a doua zi dimineaţă la ora micului dejun. Erau discuţii înflăcărate, în cursul cărora căutam toţi trei o cît mai subtilă definire a propriilor noastre gînduri.

Hart Crane era sărac lipit. Tatăl lui, un fabricant de bomboane miliardar, voia să-l atragă să lucreze împreună cu el şi să-l dezguste de poezie, tăindu-i subsidiile. N-am nici urechea nici gustul formate pentru poezia modernă, dar scriind această carte, am citit *The Bridge (Podul)* de Hart Crane, o revărsare de emoţie stranie şi dramatică, străbătută de o suferinţă pătrunzătoare şi un ascuţit simţ al imaginii, puţin prea mult pentru mine. Poate că acest exces ţinea de însăşi fiinţa lui Hart Crane. Cu toate acestea, era un om de o mare blîndeţe.

Discutam despre rostul poeziei. Eu spuneam că e o scrisoare de dragoste adresată lumii întregi. „0 lume foarte mică" îmi răspunse Hart cu mîhnire. Spunea de opera mea că este în tradiţia comediilor greceşti. I-am mărturisit că am încercat să citesc o traducere engleză din Aristofan, dar n-am reuşit niciodată să merg pînă la capăt.

În cele din urmă i s-a decernat o bursă Guggenheim, dar era prea tîrziu. După ani de zile de sărăcie şi subalimentaţie, căzu în patima beţiei şi a desfrîului şi pe cînd se întorcea cu vaporul dintr-o călătorie din Mexic în Statele Unite, s-a aruncat în mare.

Cîţiva ani înainte de a se sinucide, mi-a trimis un volum de poeme scurte, întitulat Clădiri albe publicat de Boni şi Liveright. Pe pagina de gardă, a scris: „Lui Charles Chaplin în amintirea *Piciului*, din partea lui Hart Crane. 20 ianuarie 1928". Unul din poeme se intitula Chaplinesque:

Cu resemnare ne adaptăm
Mulţumindu-ne cu consolări întîmplătoare
Pe cele pe care vintul le strecoară
În buzunare-adînci şi prea încăpătoare.

Pentru că iubim încă lumea, noi, cei ce găsim
Un pisoi înfometat în prag şi ştim
Cum să-l adăpostim de mînia străzii,
într-un culcuş cald de fulgi.

Vrem să scăpăm şi pînă-n ultima clipă
Să evităm verdictul acestui deget ameninţător
Care-şi întoarce spre noi chipul zbîrcit,
Înfruntînd cu nevinovăţie
Şi uimire privirea întunecată.

Şi totuşi aceste prăbuşiri subtile sînt tot atît de-amăgitoare
Ca şi piruetele unui beţigaş docil;
Îngropăciunea noastră nu-i, de fapt, o împlinire.
Putem să ocolim, să fugim de toate, dar nu de inimă:
Ce putem face dacă inima ne este vie?

Trebuia să rîdem, aşa e jocul; dar noi am văzut
Luna pe uliţele pustii, lăsînd şiroaie
De rîsete pe o ladă de gunoi, goală,
Iar dincolo de-aceste zgomote de veselie
Am auzit un pisoi mieunînd în singurătate.

***

Aş fi vrut să rămîn mai multă vreme la New York, dar aveam de lucru în California. În primul rînd, voiam să termin cît mai repede contractul meu cu First National, deoarece eram grăbit să încep colaborarea cu United Artists.

Întoarcerea în California a însemnat o decepţie după viaţa liberă, uşoară şi fascinantă pe care o dusesem la New York. Problema de a termina patru comedii în două bobine pentru First National mi se părea o adevărată corvoadă.

Zile întregi umblam prin studio antrenîndu-mă să gîndesc. După cum pentru a cînta la pian sau la vioară ai nevoie de studii, a gîndi cere un exerciţiu zilnic, iar eu pierdusem obişnuinţa.

Mă înfruptasem prea mult din viaţa caleidoscopică a New Yorkului şi nu reuşeam să-mi revin. Aşa încît, împreună cu prietenul meu englez, doctorul Cecil Reynolds, am hotărît să pornim spre Catalina să pescuim puţin.

Pentru pescari, Catalina era un adevărat paradis. Avalon, satul vechi şi adormit, avea două hoteluri. Se putea pescui tot timpul anului. Dacă era ton, nu găseai nici un vas de închiriat. Încă de dimineaţă cineva striga: „Iată-i!” Tonul, cîntărind între cincisprezece şi o sută cincizeci de kilograme, se zvîrcolea împroşcînd cît vedeai cu ochii. Hotelul adormit se însufleţea dintr-o dată ca un stup; abia aveai timp să te îmbraci şi, dacă erai unul dintre fericiţii care comandaseră o ambarcaţie dinainte, săreai în ea, încheindu-te la cămaşă.

Odată, doctorul şi cu mine am prins opt toni înainte de masă, fiecare in greutate de aproape cincisprezece kilograme. Dar dispăreau tot atît de repede cum apăreau şi reveneam atunci la pescuitul obişnuit. Uneori prindeam tonul cu ajutorul unui zmeu agăţat de undiţă, care menţinea la suprafaţa apei momeala, un peşte zburător. Acest gen de pescuit era pasionant, căci puteai vedea tonul zbătîndu-se, făcînd un vîrtej de spumă în jurul momelii, urmărind-o apoi cale de şaizeci de metri sau chiar mai mult.

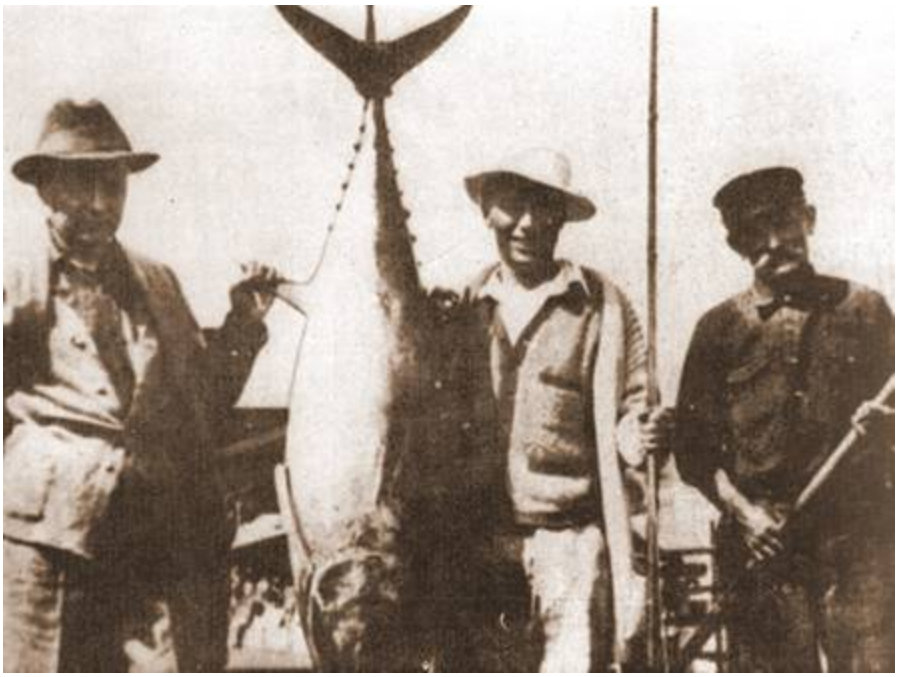

50. Tonul de 47 de kilograme pe care l-am pescuit la Catalina Island cu Edward Knoblock

Peştii-spadă care se prind împrejurul Catalinei cîntăresc între cincizeci şi trei sute de kilograme. Acest gen de pescuit este mai delicat. Undiţa e liberă şi peştele-spadă apucă uşor momeala, un mic albacor sau un peşte zburător şi se îndepărtează cam o sută de metri. Apoi se opreşte, opreşti şi tu vasul şi aştepţi o vreme ca peştele-spadă să-şi înghită momeala, mulinind încet pînă cînd firul este întins. Îl zmunceşti zdravăn de două-trei ori şi atunci începe partea interesantă. Peştele parcurge în viteză vreo sută de metri şi mai bine, în care timp mulineta vîjîie puternic, apoi se opreşte pe loc. Rebobinezi repede undiţa pînă cînd se încordează din nou, căci dacă nu, ar plezni. Dacă din întîmplare în cursa lui, peştele s-ar întoarce brusc, frecarea apei ar rupe undiţa. Peştele începe să sară de douăzeci, de patruzeci de ori, deasupra apei, dînd cu putere din cap, ca un buldog. În cele din urmă se scufundă. Atunci începe munca grea: scoaterea lui la suprafaţă. Peştele meu spadă

cîntărea şaptezeci şi nouă de kilograme şi mi-au trebuit numai douăzeci şi două de minute ca să-l trag pe punte.

Erau zile fără nori, cînd doctorul şi cu mine ţineam undiţele şi dormitam la pupa corăbiei, dimineţi minunate cu ceaţă pe ocean şi orizontul pierdut în infinit, cînd tăcerea adîncă era întretăiată doar de strigătul pescăruşilor şi de clipocitul leneş al bărcii noastre cu motor.

Doctorul Reynolds era un geniu al chirurgiei creierului şi obţinuse în acest domeniu rezultate miraculoase. Cunoşteam istoria multora din cazurile pe care le operase. Unul era o fetiţă cu o tumoră la creier; avea douăzeci de crize pe zi şi degenera în cretinism. Datorită intervenţiei lui Cecil, şi-a regăsit complet sănătatea şi a făcut studii strălucite.

Dar Cecil avea o slăbiciune pentru teatru. Datorită acestei pasiuni nestăvilite ne-am împrietenit.

— Teatrul e un suport al sufletului, spunea el.

Îi replicam adesea că arta lui de chirurg ar trebui să-i ofere suficiente satisfacţii. Ce putea fi mai dramatic decît să faci dintr-o biată debilă mintal o studentă strălucită?

— E de ajuns să ştii unde se află fibrele nervoase, afirma Reynolds, dar să joci este o experienţă psihică ce dezvoltă sufletul.

L-am întrebat de ce se specializase în chirurgia creierului.

— Pur şi simplu pentru aspectul dramatic al lucrului, mi-a răspuns.

Juca adeseori mici roluri la Teatrul de amatori din Pasadena. A interpretat de asemenea rolul pastorului care vizitează închisoarea în filmul meu *Modern Times (Timpuri noi).*

Cînd m-am întors de la pescuit, am aflat că starea sănătăţii mamei se îmbunătăţise şi acum, după ce războiul se terminase, puteam s-o aducem fără nici un risc în California. L-am trimis pe Tom în Anglia s-o însoţească în

timpul traversării. A fost înscrisă pe un alt nume în lista pasagerilor.

Tot timpul călătoriei, s-a arătat perfect normală. Cina în fiecare seară în salonul cel mare, iar ziua participa la jocurile organizate pe punte. La sosirea la New York era fermecătoare şi perfect stăpînă pe sine, pînă cînd directorul Serviciului de imigraţie a venit în întîmpinarea ei.

— A, doamna Chaplin! Ce plăcere! Sînteţi aşadar mama marelui nostru Charlie.

— Da, răspunse mama suav, iar dumneata eşti Isus Cristos.

Figura funcţionarului merita să fie văzută. Şovăi, apoi se întoarse către Tom şi spuse politicos:

— Vă rog să treceţi puţin de-o parte, doamnă Chaplin.

Tom şi-a dat atunci seama că vor avea neplăceri. Totuşi, după nenumărate formalităţi, Serviciul de imigraţie i-a acordat mamei un permis de un an pasibil de reînnoire, cu condiţia să nu fie niciodată întreţinută de stat.

N-o mai văzusem de la ultima mea călătorie în Anglia, adică de vreo zece ani, aşa încît am avut un şoc cînd o doamnă bătrînă şi mărunţică a coborît din tren la Pasadena. Ne-a recunoscut numaidecît pe Sydney şi pe mine şi s-a comportat foarte normal.

Am aranjat să locuiască aproape de noi, într-un bungalou pe malul mării, împreună cu doi tineri căsătoriţi care să supravegheze casa şi o infirmieră diplomată care să aibă grijă de ea. Sydney şi cu mine mergeam din cînd în cînd s-o vizităm şi să jucăm seara cărţi. În timpul zilei îi plăcea să ia masa la iarbă verde sau să facă plimbări cu maşina ei. Uneori venea la studio şi o puneam să-mi vadă filmele.

În cele din urmă *Piciul* a început să ruleze la New York şi a cunoscut un uriaş succes. Şi, aşa cum îi prezisesem tatălui său în prima zi cînd îl întîlnisem, Jackie Coogan era de-a dreptul senzaţional. Ca rezultat al succesului său în *Piciul*, Jackie a cîştigat în cursul carierei sale peste patru

milioane de dolari. În fiecare zi primeam tăieturi elogioase din presă: *Piciul* era proclamat un film clasic. Dar niciodată n-am avut curajul să merg la New York să-l văd; am preferat să rămîn în California şi să aud vorbindu-se de el.

***

Această autobiografie scrisă fără un plan anume nu trebuie să excludă cîteva remarci privind modul de a face un film. Deşi multe cărţi de valoare s-au scris în legătură cu acest subiect, majoritatea, din păcate, vor să impună gustul autorului în materie de cinematografie. Pe cînd o asemenea carte n-ar trebui să fie decît un curs tehnic elementar care să arate modul de întrebuinţare al uneltelor acestui meşteşug. După aceea, studentului înzestrat cu imaginaţie îi revine sarcina de a-şi utiliza propriul simţ artistic pentru a afla noi efecte dramatice. Dacă amatorul e un creator, nu are nevoie decît de cele mai elementare principii tehnice. Pe un artist, libertatea de a face tocmai ceea ce nu e ortodox îl stimulează în general şi de aceea primul film al unul regizor este adeseori atît de plin de prospeţime şi originalitate.

Intelectualizarea liniei şi spaţiului, compoziţia, ritmul etc., toate acestea sînt foarte bune, dar nu prea au de-a face cu interpretarea propriu-zisă şi pot duce uşor la un dogmatism sec. Concepţia cea mai simplă este întotdeauna cea mai bună.

În ceea ce mă priveşte, nu-mi plac defel efectele bizare ca, de exemplu, să filmezi focul dintr-un cămin, din punctul de vedere al unei bucăţi de cărbune, sau să urmăreşti un actor prin holul unui hotel ca şi cum l-ai escorta de pe bicicletă; pentru mine, sînt procedee facile, cusute cu aţă albă. Din momentul în care publicul se familiarizează cu decorul, vrea să fie scutit de oboseala unei pete care se mişcă pe ecran pentru a vedea un actor deplasîndu-se dintr-un loc în altul. Asemenea efecte pompoase încetinesc

acţiunea, sînt obositoare şi neplăcute şi au fost luate drept acel cuvînt obositor „artă”.

Dispunerea camerei de care mă folosesc este destinată să faciliteze coregrafia în mişcările actorului. Cînd o cameră este plasată pe podea sau se învîrteşte în jurul nărilor actorului, camera e cea care dă reprezentaţia şi nu actorul. Camera nu trebuie să se facă simţită.

În cinema, a cîştiga timp este virtutea esenţială. Eisenstein şi Griffith o ştiau foarte bine. Un montaj rapid şi trecerea treptată de la o scenă la alta constituie dinamica tehnicii cinematografice.

Sînt uimit cînd aud linii critici spunînd că tehnica mea de luat vederi e demodată, că nu merg în pas cu epoca. Ce epocă? Tehnica mea este rezultatul unor meditaţii personale, al logicii şi al punctului meu de vedere; ea nu datorează nimic procedeelor altora. Dacă în artă ar trebui să te ţii în pas cu vremea, atunci Rembrandt ar fi mult în urmă în comparaţie cu Van Gogh.

Şi fiindcă vorbim de film, cîteva cuvinte ar putea fi de folos celor care intenţionează să realizeze o super-farsă ceea ce, de fapt, este foarte uşor de făcut. Cere puţină imaginaţie sau talent în ce priveşte jocul sau regia. Ajung zece milioane de dolari, o mulţime numeroasă, costume, decoruri şi maşinării complicate. Cu pînză şi clei din belşug, Cleopatra poate să plutească pe apele Nilului, se pot pune în mişcare douăzeci de mii de figuranţi pe valurile Mării Roşii, sau se pot prăbuşi zidurile Ierihonului; toate acestea nu depind decît de virtuozitatea decoratorilor. Şi în timp ce mareşalul stă în scaunul lui regizoral cu scenariul şi decupajul, sergenţii asudă din greu în peisaj, răcnind ordine diviziilor: un fluierat înseamnă „zece mii din stînga”, două fluierături „zece mii din dreapta”, iar trei, „atac general”.

Tenia celor mai multe din aceste spectacole este Superman. Eroul ştie să sară, să se caţere, să tragă, să se bată şi să iubească mai bine decît toate celelalte personaje

din film. De fapt, toate problemele omului sînt rezolvate prin aceste metode - în afară de gîndire.

Un cuvînt despre regie. Pentru a îndruma actorii pe scenă, psihologia este de mare ajutor. De exemplu, se întîmplă ca un actor să se alăture trupei în timpul turnării unui film. Deşi actor excelent, se poate simţi nervos în acest nou anturaj. Aici diplomaţia regizorului se dovedeşte foarte eficace, după cum am observat adesea în asemenea împrejurări. Cu toate că ştiam foarte bine ce vreau, îl luam de-o parte pe noul venit şi-i mărturiseam că mă simt obosit, îngrijorat şi nu prea ştiu cum să rezolv scena asta. El îşi uita fără întîrziere propria nervozitate şi căuta să mă ajute, iar eu obţineam de la el o interpretare excelentă.

Marc Connelly, autorul dramatic, a pus odată întrebarea: care trebuie să fie atitudinea autorului cînd scrie pentru scenă? Intelectuală sau afectivă? Cred că trebuie să fie în primul rînd afectivă, căci e un punct de vedere mai interesant în teatru decît cel intelectual; tocmai pentru aşa ceva este conceput teatrul, cu rîndurile de fotolii, avanscena, cortina roşie; întreaga sa concepţie arhitecturală se adresează sensibilităţii. Desigur, intelectul participă de asemenea, dar cu un rol secundar. Cehov ştia acest lucru, ca şi Molnar, şi numeroşi alţi dramaturgi. Ei cunoşteau importanţa artei teatrale care este esenţialmente arta de a şti să scrii pentru teatru.

Pentru mine, teatru este sinonim cu înfrumuseţare dramatică: este arta „suspense”-ului; înseamnă să ştii să închizi brusc o carte; să aprinzi o ţigară; e arta efectelor de culise, un foc de pistol, un strigăt, o cădere, un zgomot oarecare; arta de a şti să intri pe scenă, de a şti să ieşi... toate acestea pot părea procedee evidente şi lipsite de însemnătate dar, folosite cu sensibilitate şi discreţie, ele constituie poezia teatrului.

O idee lipsită de simţ teatral nu prea are valoare. E mai important să te dovedeşti eficace. Cu simţ teatral, se pot obţine efecte din nimic.

Ca o ilustrare a ceea ce vreau să spun, aş cita exemplul unui prolog pe care l-am adăugat, la New York, filmului meu *A Woman of Paris (Parizianca).* Pe-atunci, toate marile filme comportau prologuri de cîte o jumătate de oră. Eu n-aveam nici scenariu, nici subiect, dar mi-am amintit de o gravură sentimentală în culori, intitulată „Sonata de Beethoven", reprezentînd un studio de artişti şi un grup de boemi, stînd gravi în penumbră şi ascultînd un violonist. Am reprodus aşadar această gravură pe scenă, avînd doar două zile la dispoziţie pentru pregătiri.

Am angajat un pianist, un violonist, un cîntăreţ şi nişte dansatori apaşi, apoi am făcut apel la toate trucurile de teatru pe care le cunoşteam. Oaspeţii erau aşezaţi în cerc pe canapele şi pe podea cu spatele la public, fără să se sinchisească de spectatori şi bînd scotch, iar în timp ce violonistul îşi executa sonata, în pauza dintre două mişcări, se auzea sforăitul unui beţiv. Cînd violonistul termina de cîntat, dansatorii apaşi de dansat şi cîntăreţul de cîntat *Aupres de via Blonde*, urmau două rînduri de text. Unul dintre invitaţi spunea: „E ora trei, trebuie să plec". Şi un altul: „Da trebuie să plecăm cu toţii", fiecare improvizînd pe măsură ce ieşea. După plecarea ultimului invitat, gazda aprindea o ţigară şi începea să stingă luminile atelierului în timp ce pe stradă se auzeau voci cîntînd *Aupres de via Blonde*. Scena e cufundată în întuneric şi doar o rază de lună străbate prin fereastra din mijloc; gazda iese şi, pe măsură ce cîntecul de afară devine tot mai slab, cortina se lasă încet.

În tot timpul acestei scene fără sens în fond, se putea auzi musca. Timp de jumătate de oră nu se spusese nimic, nu se petrecuse nimic pe scenă în afara cîtorva numere de music-hall foarte obişnuite. Şi totuşi, în seara premierei, au fost nouă chemări la rampă.

Nu pot să spun că-mi place Shakespeare în teatru. Mă simt prea legat de epoca mea. Şi pe urmă cere un anumit

panaş care mă oboseşte şi nu mă interesează. Mi se pare că ascult o predică erudită:

„Apropie-te, Puck! Ţi-aduci aminte,
Stăteam cîndva pe-o stîncă lîngă mare,
Cînd răsună un cîntec de sirenă,
Atît de dulce, că-nspumatul val
S-a domolit; şi stele lunecat-au
S-asculte viersul ei” **[15]**

E poate foarte frumos, dar nu apreciez acest gen poetic în teatru. Mai mult chiar, îmi displac temele shakespeariene cu tot cortegiul lor de regi, regine, auguste personaje şi onoarea lor. Aceasta ţine poate de propria mea psihologie, de solipsismul propriu. Cînd luptam să-mi cîştig existenţa n-a fost niciodată vorba de onoare. Sînt incapabil să mă identific cu problemele unui prinţ. Mama lui Hamlet putea să facă dragoste cu toată curtea şi tot aş fi rămas indiferent la durerea lui Hamlet.

În ce priveşte gusturile mele în prezentarea unei piese, prefer teatrul convenţional, cu avanscena ce separă publicul de universul himerelor. Îmi face plăcere să văd scena cînd cortina se ridică sau se dă de-o parte. Am oroare de piesele care se petrec în faţa rampei cu participarea publicului, de acele piese în care un personaj sprijinit de avanscenă explică intrige. Pe lîngă faptul că este un procedeu didactic, distruge farmecul teatrului şi constituie un mod prozaic de a se debarasa de expunere.

În materie de decor, îl prefer pe cel care contribuie la realismul scenei, şi nimic mai mult. Dacă e vorba de o piesă modernă din viaţa cotidiană, nu vreau planuri geometrice. Aceste efecte stranii mă împiedică să cred în ceea ce văd.

Cîţiva actori cu totul remarcabili şi-au impus efuziunile scenice pînă într-atît încît au sufocat şi actorul şi piesa. Pe de altă parte, simple perdele şi trepte suind spre infinit sînt

o ingerinţă şi mai rea. Respiră erudiţia cale de-o poştă strigînd parcă: „Iată, vrem să lăsăm loc şi pentru nobila dumneavoastră sensibilitate şi imaginaţie!” L-am văzut odată pe Laurence Olivier în ţinută de seară, recitind un fragment din *Richard al III-lea*, în cursul unui spectacol de gală. Cu toate că a reuşit să creeze o ambianţă medievală datorită măiestriei sale, cravata albă şi fracul erau cam nelalocul lor.

Cineva a spus că arta actoriei este arta de a se destinde. Într-adevăr, acest principiu fundamental se poate aplica tuturor artelor, dar un actor trebuie în primul rînd să fie reţinut şi să-şi înăbuşe propriile sentimente. Oricît de frenetică ar fi scena pe care o joacă, tehnicianul din fiecare actor trebuie să fie calm şi destins, controlînd şi îndrumînd fluxul şi refluxul emoţiilor sale - pasionat, în aparenţă, şi stăpîn pe el, în fond. Numai prin relaxare un actor poate să izbutească o asemenea performanţă. Cum te poţi relaxa? E un lucru greu. Metoda mea e destul de personală: înainte de a intra pe platou, sînt întotdeauna extrem de nervos şi neliniştit, ceea ce mă epuizează în aşa măsură încît, în momentul cînd îmi fac intrarea, sînt destins.

Nu cred că tehnica interpretării se poate învăţa. Am văzut oameni inteligenţi care n-au izbutit, precum şi prostănaci care jucau foarte bine. Dar actoria cere înainte de toate sensibilitate. Wainwright, o autoritate în estetică, prieten cu Charles Lamb şi cu personalităţile literare, din timpul său, era un criminal nemilos care şi-a otrăvit cu sînge rece vărul pentru raţiuni venale. Iată exemplul unui om inteligent care n-ar fi putut fi niciodată un bun actor căci era complet lipsit de sensibilitate.

Inteligenţa singură şi lipsa de sensibilitate pot fi caracteristice prototipului de criminal, după cum o persoană lipsită de inteligenţă, dotată numai cu sensibilitate este tipul însuşi al idiotului inofensiv. Dar cînd inteligenţa şi sensibilitatea se află într-o balanţă perfectă, atunci avem actorul minunat.

Esenţial pentru un mare actor este să se placă atunci cînd joacă. Şi nu spun asta în sens pejorativ. Am auzit adesea un actor afirmînd: „Cum mi-ar place să joc acest rol”, ceea ce înseamnă că s-ar place pe sine în rolul respectiv. Este poate egocentric; dar marele actor este preocupat înainte de orice de propria sa virtuozitate: Irving în *Clopotele*, Tree în rolul lui Svengali, Martin Harvey în *Povestea unei lucrătoare la o fabrică de ţigări*, toate trei piese foarte comune, dar cu roluri excelente. Dragostea fierbinte pentru teatru nu ajunge, trebuie să fie însoţită de o dragoste fierbinte de sine însuşi şi de încredere în sine.

Ştiu puţin despre cursurile de artă dramatică de la Method School. Se pare că sînt concentrate asupra dezvoltării personalităţii, care ar putea foarte bine să fie mai puţin dezvoltată la unii actori. De fapt, a juca înseamnă să te prefaci că eşti altcineva. Personalitatea este un element greu de definit, ce se desprinde din jocul actorului. Dar toate metodele aduc ceva nou. Stanislavski, de pildă, năzuia către „adevărul interior” ceea ce, pare-se, înseamnă „a fi” un anumit personaj în loc de a-l „juca”. Acest lucru cere putere de transpunere şi o mare intuiţie: trebuie să poţi simţi ce înseamnă să fii leu sau vultur, să simţi instinctiv sufletul personajului, să ştii în orice împrejurare care-i vor fi reacţiile. Acest aspect al meseriei nu se învaţă.

Cînd explici unor adevăraţi actori un personaj, e suficient adeseori un singur cuvînt, o singură frază: „E un Falstaff” sau „E o Madame Bovary modernă”. Se spune că Jed Harris a explicat într-o zi unei actriţe: „Acest personaj are mobilitatea unei lalele negre unduitoare”. E totuşi puţin exagerat.

Teoria conform căreia trebuie să cunoşti biografia unui personaj e inutilă. Nici un autor nu poate reda într-o piesă acele nuanţe cu totul remarcabile pe care Eleonora Duse le transmitea publicului. Erau, probabil, dimensiuni ce depăşeau concepţia autorului. Iar Duse, pare-se, nu era o intelectuală.

Detest şcolile şi cursurile dramatice care încurajează meditaţia şi introspecţia pentru a trezi emoţia dorită. Simplul fapt că asupra unui elev e nevoie să se exercite o adevărată operaţie mentală e o dovadă suficientă că trebuie să renunţe de a mai juca.

Cit priveşte termenii metafizici, cum ar fi „adevăr”, ei au forme diferite şi un adevăr este la fel de bun ca şi altul. Interpretarea clasică de la Comedia Franceză este tot atît de verosimilă ca şi pretinsul joc realist al unei piese de Ibsen; ambele ţin de domeniul artificialului şi sînt concepute pentru a da iluzia adevărului - la urma urmelor, în orice adevăr există şi o sămînţă de minciună.

N-am studiat niciodată meseria de actor, dar în tinereţe am avut şansa să trăiesc într-o epocă de mari actori şi am dobîndit un fel de transfer al experienţei şi cunoştinţelor lor. Deşi aveam talent, eram surprins să descopăr la repetiţii cît de mult am de învăţat în privinţa tehnicii. Chiar şi tinerii înzestraţi trebuie să cunoască tehnica, deoarece oricît de mari le-ar fi darurile, le trebuie un anumit antrenament pentru a le pune în valoare.

Am descoperit că cel mai bun mijloc de a izbuti este orientarea, adică să ştii unde eşti şi ce faci în fiecare moment în care te afli pe scenă. Cînd îţi faci apariţia în cursul unei scene, trebuie să ai destulă autoritate ca să ştii unde să te opreşti; cînd să te întorci; unde să te ridici; cînd şi unde să te aşezi, dacă să te adresezi direct sau indirect unui personaj. Simţul orientării îţi dă siguranţă şi-l deosebeşte pe profesionist de amator. Insist întotdeauna asupra acestei metode de orientare cu actorii mei, ori de cîte ori îmi regizez filmele.

În privinţa jocului, îmi place subtilitatea şi reţinerea. John Drew reprezenta fără îndoială chintesenţa în această privinţă. Era vesel, plin de umor, subtil şi înzestrat cu mult farmec. E uşor să emoţionezi - toată lumea aşteaptă asta de la un bun actor - şi bineînţeles e nevoie de dicţiune şi voce. Cu toate că David Warfield avea o voce minunată şi darul

de a-şi exprima emoţiile, ţi se părea mereu că rosteşte cele zece porunci.

Am fost întrebat adesea care sînt actorii şi actriţele mele preferate de pe scenele americane. E un răspuns greu de dat, deoarece o alegere presupune că pe ceilalţi îi consider inferiori, ceea ce nu o cazul. Nu toţi preferaţii mei erau actori de teatru serios. Unii erau actori comici, iar alţii simpli măscărici.

Al Jolson, de pildă, era un mare artist înnăscut, înzestrat cu o vitalitate fascinantă. Era prezentatorul cel mai impresionant de pe scena americană, un menestrel negricios, cu o puternică voce de bariton, povestind glume banale şi cîntînd refrene sentimentale. Orice cînta, te aducea la nivelul lui, făcîndu-te să urci sau să cobori: chiar ridicola sa melodie *Mammy* entuziasma pe toată lumea. Numai umbra lui a apărut în filme, dar în 1918 era la apogeul gloriei, electrizînd el singur un întreg auditoriu. Prezenta o atracţie ciudată, un corp mlădios, capul mare şi ochii pătrunzători şi adînciţi în orbite. Cu melodii ca *There's a Rainbow Round My Sholdder* şi *When I Leave the World Behind*[16] ridica literalmente publicul în picioare. El încarna poezia de pe Broadway, cu vitalitatea şi vulgaritatea, ţelurile şi visurile lui.

Sam Bernard, olandez, un alt artist remarcabil, exagera totul. „Ouă! Şaizeci de cenţi duzina... şi stricate pe deasupra! Dar preţul cărnii de vacă! Doi dolari! Doi dolari... pentru o biată cutiuţă de carne de vacă!” Aici se prefăcea că trece un fir de aţă printr-un ac, ca să arate cît de mică era conserva, apoi se înfuria, dedîndu-se la imprecaţii: „Mi-aduc aminte de vremurile cînd nu puteai să cari cîtă carne îţi dădea de doi dolari!”

În viaţa de toate zilele era un filosof. Cînd Ford Sterling s-a dus la el ca să se plîngă de nevasta care-l înşelase, Sam i-a spus: „Ei şi? Parcă Napoleon n-a fost înşelat!”

Pe Frank Tinney l-am văzut cu prilejul primei mele călătorii la New York. Era unul din actorii preferaţi de la Winter Garden şi făcea confidenţe publicului. Se apleca peste rampă şi şoptea: „Juna primă are cîrlig la mine”, arunca o privire furişă spre culise să se convingă că nu-l aude nimeni, apoi se întorcea către spectatori mărturisindu-le: „E înduioşător; cînd am văzut-o venind pe la intrarea artiştilor astă-seară, i-am spus «bună-seara», dar ea e atît de făcută praf după mine încît i-a fost cu neputinţă să-mi răspundă”.

Tot atunci vedeta traversa scena; Tinney ducea repede un deget la buze, prevenind spectatorii ca nu cumva să-l trădeze. Apoi i se adresa vesel: „Hei fetiţo, ce mai faci!” Ea se întorcea indignată şi ieşea de pe scenă cu paşi mari, pierzîndu-şi pieptenele.

El şoptea către public: „Ce vă spuneam! Dar între noi sîntem la cataramă!” Şi luînd pieptenul de jos, chema regizorul de culise: „Harry, vrei să-l duci în loja noastră?”

L-am revăzut pe scenă cîţiva ani mai tîrziu şi am avut un şoc, deoarece muza comediei îl părăsise. Era atît de stîngaci încît nu-mi venea să cred că e acelaşi om. Această schimbare mi-a dat ideea, mulţi ani mai tîrziu, pentru filmul meu *Limelight (Luminile rampei*). Voiam să ştiu de ce îşi pierduse antrenul şi siguranţa. În *Luminile rampei* motivul este virata; Calvero îmbătrîneşte şi începe să se analizeze, căpătînd astfel un sentiment al demnităţii care-l face să piardă orice intimitate cu publicul.

Printre actriţele americane pe care le admiram cel mai mult era doamna Fiske, exuberantă, plină de umor şi deşteaptă, şi nepoata ei, Emily Stevens: avea stil şi impresiona cu mare uşurinţă. Jane Cowl avea prestanţă şi intensitate, iar doamna Leslie Carter era şi ea o actriţă de neuitat. Dintre cele care jucau comedie, îmi plăcea Trixie Friganza şi desigur, Fanny Brice, al cărei deosebit talent pentru burlesc era îmbogăţit de un deosebit simţ al jocului de scenă. Şi noi englezii am avut marile noastre artiste:

Ellen Terry, Ada Reeve, Irene Vanbrugh, Sybil Thorndike şi inteligenta doamnă Pat Campbell; le-am văzut pe toate cu excepţia lui Pat Campbell.

John Barrymore trecea drept deţinătorul adevăratei tradiţii de teatru, dar îşi purta talentul ca pe nişte şosete de mătase fără jartiere; ora de o nonşalenţă care-l făcea să afişeze tot timpul o atitudine puţin dispreţuitoare; fie că era vorba de o reprezentaţie cu *Hamlet*, fie de a face dragoste cu o ducesă, el lua totul în glumă.

În biografia lui, scrisă de Gene Fowler, se povesteşte că odată a fost sculat cu forţa din pat după o teribilă orgie cu şampanie şi împins pe scenă să joace *Hamlet*, ceea ce a şi făcut, între două crize de vomă în culise şi cîteva pahare de alcool ca să se remonteze. Criticii englezi se pare că l-au socotit în seara aceea drept cel mai mare *Hamlet* din toate timpurile. O anecdotă atît de ridicolă e o insultă adusă inteligenţei.

Prima oară, l-am întîlnit pe John Barrymore în culmea (succesului său, şezînd încruntat, într-un birou din clădirea Artiştilor Asociaţi. După ce s-au făcut prezentările, am fost lăsaţi singuri şi am început să-i vorbesc despre triumful lui în *Hamlet*. Am spus că Hamlet este personajul cel mai pasionant dintre toţi eroii lui Shakespeare.

El s-a gîndit o clipă.

— Nici regele nu e un rol rău. De fapt, îl prefer lui Hamlet.

Ceea ce mi s-a părut bizar şi m-am întrebat în ce măsură Barrymore era sincer. Dacă ar fi fost mai puţin orgolios şi mai simplu, putea fi socotit printre cei mai mari actori: Booth, Irving, Mansfield şi Tree. Dar ei aveau sensibilitate, un suflet nobil. Din nenorocire, John avea o concepţie naivă, romanescă despre el însuşi, socotindu-se un geniu condamnat la autodistrugere - ceea ce a şi izbutit în cele din urmă, într-un mod vulgar şi zgomotos, murind alcoolic.

***

Deşi *Piciul* se bucurase de un mare succes, nu terminasem cu necazurile: mai aveam încă patru filme de făcut pentru First National. Tăcut şi disperat, umblam prin magazia de accesorii, în nădejdea de a găsi ceva care să-mi sugereze o idee: resturi de vechi decoruri, o uşă de închisoare, un pian sau un calandru. Privirea mi-a căzut pe nişte bastoane de golf. Asta era! Charlot joacă golf: aşa am creat *The Idle Class (Trîndavii).*

51. Cu Eric Campbell în *Trîndavii*

Intriga era simplă. Charlot se înfruptă din toate plăcerile bogătaşilor. Pleacă în sud unde e timp frumos, dar merge agăţat sub tren în loc să călătorească înăuntru. Joacă golf cu mingi găsite pe teren. La un bal mascat, se amestecă printre oameni eleganţi, îmbrăcat în vagabond şi se îndrăgosteşte de o fată frumoasă. După o păţanie romantică, izbuteşte să scape de gazdele furioase şi o porneşte din nou la drum.

În timpul unei scene am avut un mic accident cu o lampă de sudură. Căldura flăcării a trecut prin pantalonii mei de azbest, aşa încît a trebuit să adăugăm încă un strat izolator. Carl Robinson a văzut aci un prilej de publicitate şi a relatat presei întîmplarea. Seara am fost indignat citind cu titluri de-o şchioapă că am suferit arsuri grave pe faţă, pe mîini şi pe corp. Sute de scrisori, telegrame şi apeluri telefonice au invadat studioul. Am dat o dezminţire, dar puţine ziare au publicat-o. Astfel, în curierul care-mi sosea din Anglia, am primit o scrisoare de la H. G. Wells; declara că a fost profund impresionat aflînd de accidentul meu. Continua spunînd cît de mult îmi admiră opera şi cît de regretabil ar fi dacă n-aş mai putea-o continua. I-am telegrafiat imediat, arătînd cum se petrecuseră lucrurile în realitate.

După terminarea *Trîndavilor*, aveam de gînd să încep un nou film de două bobine şi cochetam cu ideea unei comedii burleşti despre meseria prosperă de instalator. Prima scenă trebuia să arate sosirea instalatorului într-o limuzină condusă de un şofer, din care coboram eu împreună cu Jack Swain. Eram bine primiţi de stăpîna casei, Edna Purviance care, după ce ne oferea de mîncat şi de băut, ne arăta sala de baie; mă apucam imediat de lucru cu un stetoscop, punîndu-l pe jos, ascultînd ţevile şi ciocănindu-le, cum procedează un doctor cu pacientul său.

De la acest punct n-am mai continuat. Nu mai puteam să mă concentrez. Nici nu-mi dădeam seama cit eram de obosit. De altfel, de două luni mă simţeam cuprins de dorinţa nestăpînită de a vizita Londra. Visam la asta, şi scrisoarea lui H. C. Wells era un îndemn în plus. După zece ani, primisem o scrisoare de la Hetty Kelly. Ea spunea: „Îţi mai aminteşti de o fată mică şi proastă...” Era acum măritată şi locuia în Portman Square, dacă veneam vreodată la Londra, mă ruga să-i fac o vizită. Scrisoarea nu era agresivă şi nu stîrnea decît vagi amintiri sentimentale. În definitiv, în aceşti zece ani mă îndrăgostisem şi mă

vindecasem de dragoste de mai multe ori. Totuşi m-aş fi dus s-o văd.

I-am spus lui Tom să-mi facă bagajele, lui Reeves să închidă studioul şi să dea concediu artiştilor. Plecam în Anglia.

17

În ajunul îmbarcării mele la New York, am dat o serată la Elisee Cafe pentru vreo patruzeci de invitaţi, printre care Mary Pickford, Douglas Fairbanks şi doamna Maeterlinck. Am jucat şarade. Douglas şi Mary au deschis jocul. Douglas, controlor de tramvai, perfora un bilet şi i-l dădea lui Mary. Pentru cea de-a doua silabă au mimat o salvare, Mary ţipînd după ajutor, iar Douglas înotînd înspre ea şi aducînd-o nevătămată la mal. Bineînţeles, am strigat cu toţii: „Fairbanks!”**[17]**

Cum atmosfera devenea tot mai însufleţită, doamna Maeterlinck şi cu mine am jucat scena finală din *Dama cu camelii*, doamna Maeterlinck în rolul Margaretei, iar eu în rolul lui Armand. În timp ce agoniza în braţele mele, începu să tuşească, mai încet la început, apoi din ce în ce mai tare. Tusea ei deveni atît de contagioasă încît m-a apucat şi pe mine şi am ajuns să ne luăm la întrecere. La urmă eu eram cel care muream în braţele Margaretei.

În ziua plecării, m-am trezit cu greu la opt şi jumătate dimineaţa. Dar după baie, eram cu mintea limpede şi fericit la ideea voiajului în Anglia. Prietenul meu, Edward Knoblock, autorul lui *Kismet* şi al altor piese, se îmbarca şi el cu mine pe *Olympic*.

O mulţime de ziarişti se suiră la bord şi am avut impresia deprimantă că vor rămîne cu noi tot timpul traversării, dar în afară de doi, ceilalţi au coborît.

În cele din urmă m-am regăsit singur în cabina mea plină de flori şi coşuri cu fructe din partea prietenilor... Părăsisem Anglia cu zece ani în urmă, la bordul aceluiaşi vas, cu trupa Karno; călătoream pe atunci la clasa a doua. Mi-l amintesc pe steward conducîndu-ne într-o vizită rapidă la clasa întîi, ca să ne facem o idee de felul cum trăia

cealaltă jumătate a muritorilor. Ne vorbise despre luxul apartamentelor şi preţul lor prohibitiv şi iată că acum ajunsesem să ocup şi eu unul din ele şi mă aflam în drum spre Anglia. Cunoscusem Anglia pe cînd eram un tînăr neînsemnat din Lambeth care dădea piept cu viaţa; acum, celebru şi bogat, mi se părea că aveam să văd Londra pentru prima oară.

După cîteva ore de traversare, atmosfera era deja englezească. În fiecare seară, Eddie Knoblock şi cu mine cinam la restaurantul Ritz în loc de sufrageria comună. La Ritz se servea *a la carte*, cu şampanie, icre negre, raţă *a la presse*[18] potîrniche şi fazan, vinuri, sosuri de tot felul şi clătite. Cum aveam timp destul, savuram plăcerea absurdă de a pune în fiecare seară smokingul şi o cravată neagră. Asemenea lux şi asemenea răsfăţ mă făceau să înţeleg deliciile banului.

Credeam că voi putea să mă destind. Dar pe tabelul de anunţuri de pe *Olympic* erau buletine anunţînd sosirea mea la Londra. În mijlocul Atlanticului, o avalanşă de telegrame, invitaţii şi solicitări începu să curgă. Isteria lua proporţiile unei furtuni. Buletinul de informaţii de pe *Olympic* cita articole din *United News* şi *Morning Telegraph*. Astfel se putea citi: „Chaplin se întoarce ca un cuceritor! Călătoria de la Southampton la Londra va fi asemenea unui triumf roman”.

Un alt articol anunţa: „Buletinele zilnice asupra înaintării vasului şi activităţilor lui Charlot la bord au fost înlocuite prin mesaje radio trimise din oră în oră de pe vapor, iar ziarele tipăresc ediţii speciale cu privire la marele omuleţ cu picioare caraghioase”.

Iar un altul: „Vechiul cîntec iacobit[19] *Charlie is my Darling*, rezumă nebunia Chaplin ce străbate Anglia de o săptămînă, devenind tot mai acută din oră în oră, pe măsură ce *Olympic* despică valurile aducîndu-l pe Charlot acasă”.

Şi în fine un altul: „Astă seară *Olympic* a fost oprit din cauza ceţii în apropiere de Southampton şi o întreagă armată de admiratori au aşteptat în oraş ca să-l primească pe micul comediant. Poliţia a luat măsuri speciale pentru a stăvili mulţimea pe chei şi cu prilejul solemnităţii în cursul căreia Charlot urmează să fie primit de către primar... Ziarele, ca şi în zilele care au precedat parada victoriei, semnalează cele mai bune puncte de unde publicul îl va putea vedea pe Chaplin”.

***

Nu eram pregătit pentru o asemenea primire. Deşi minunată şi chiar extraordinară, aş fi vrut s-o amîn, pînă cînd m-aş fi simţit demn de ea. Ceea ce doream mai ales era să revăd locurile familiare de altădată. Să mă plimb liniştit şi să privesc Londra, să hoinăresc prin Kennington şi Brixton, să ridic ochii spre fereastra de pe Pownall Terrace, nr. 3, să mă opresc în faţa magaziei unde-i ajutasem pe tăietorii de lemne sau să contemplu fereastra de la etajul doi de pe Kennington Road, unde locuisem cu Louise şi tata; această dorinţă devenise aproape o obsesie.

În cele din urmă am sosit la Cherbourg! Mulţi pasageri coborau şi mulţi suiau la bord, operatori de cinema şi ziarişti. N-aveam nici un mesaj pentru Anglia? Dar pentru Franţa? Aveam să vizitez Irlanda? Care era părerea mea în chestiunea irlandeză? Ca să spunem aşa, puţin mai lipsea să fiu sfîşiat.

Am părăsit portul Cherbourg şi ne îndreptam spre Anglia, dar încet, cu o încetineală exasperantă. Nici vorbă să pot dormi! Ceasul unu, două, trei, şi eu eram tot treaz. Maşinile se opriră, porniră apoi în marşarier, apoi se opriră de tot. Auzeam zgomote de paşi pe coridor, încordat şi treaz de-a binelea, am privit prin hublou. Dar era întuneric, nu se vedea nimic; totuşi auzeam vorbindu-se englezeşte!

Zorile se iviră şi, complet epuizat, am adormit, dar numai pentru două ore. După ce stewardul mi-a adus cafea caldă şi ziarele de dimineaţă, eram vesel ca un cintezoi.

Pe prima pagină, un titlu anunţa:

PRIMIREA FĂCUTA ACTORULUI COMIC
VA FI COMPARABILA CU ZIUA ARMISTIŢIULUI

Un altul:

TOATA LONDRA VORBEŞTE DE VIZITA LUI CHAPLIN

Şi încă unul:

CHAPLIN POATE FI SIGUR DE O PRIMIRE TRIUMFALĂ
LA LONDRA

Un altul, cu litere de-o şchioapă:

IATĂ-L PE FIUL NOSTRU!

Bineînţeles, erau şi unele critici:

UN APEL LA RAŢIUNE

„În numele cerului, să nu ne pierdem minţile. Fără îndoială, domnul Chaplin e o persoană foarte respectabilă şi nu mă interesează de fel să ştiu de ce dorul de ţară care-l cuprinde astăzi, într-un chip atît de impresionant nu s-a manifestat în timpul anilor negri, cînd familiile Marii Britanii erau ameninţate de huni. Poate fi adevărat, aşa cum s-a spus, că Charlie Chaplin era de mai mult folos făcînd giumbuşlucuri în faţa unei camere de luat vederi decît săvîrşind fapte bărbăteşti îndărătul unei puşti”.

Pe chei, m-a primit primarul oraşului Southampton, apoi am fost condus repede la tren. În fine, ne îndreptam spre Londra! Arthur Kelly, fratele lui Hetty, era în compartimentul meu. Mi-amintesc cum priveam panorama schimbătoare a cîmpurilor verzi, în timp ce Arthur şi cu

mine căutam să facem conversaţie. I-am spus că primisem o scrisoare de la sora lui care mă invita la ea la cină, în Portman Square.

M-a privit cu un aer straniu şi părea stînjenit.

— Hetty a murit, nu ştiai?

Am fost profund tulburat, dar în clipa aceea nu eram în stare să-mi dau seama de grozăvia întîmplării; prea multe evenimente se precipitaseră într-un timp atît de scurt; am simţit însă că fusesem lipsit de o experienţă. Hetty era singura persoană din trecut pe care mi-ar fi plăcut s-o reîntîlnesc mai ales în aceste împrejurări extraordinare.

***

Ne apropiam de suburbiile Londrei. Priveam lacom pe fereastră, încercînd în zadar să recunosc în trecere o stradă. Nerăbdarea mea se contopea cu teama că poate Londra s-a schimbat mult după război.

Agitaţia mea creştea. Nu simţeam nimic decît nerăbdare. Ce fel de nerăbdare? Mintea mea era haotică. Nu puteam gîndi. Nu vedeam decît acoperişurile Londrei, dar nu asta era realitatea. Totul nu era decît nerăbdare, nerăbdare!

Pătrundeam în fine în acea închisoare de zgomote care e o gară de cale ferată - gara Waterloo! Coborînd din tren, am observat la capătul peronului o mare mulţime, ţinută îndărătul cordoanelor şi rînduri întregi de poliţişti. Peste tot domnea o înaltă tensiune, aerul vibra. Şi cu toate că nu simţeam nimic altceva decît această stare de agitaţie, mi-am dat seama că fusesem apucat strîns şi împins de-a lungul peronului de parcă m-aş fi aflat sub stare de arest. Pe măsură ce ne apropiam de mulţimea îngrămădită, tensiunea începu să se risipească: „Iată-l! Iată-l!” „Charlie al nostru!”, apoi izbucniră în aplauze. În acest timp, am fost îmbarcat într-o limuzină împreună cu vărul meu Aubrey, pe care nu-l mai văzusem de cincisprezece ani. N-am avut prezenţa de spirit să obiectez pentru faptul că eram ascuns

de ochii oamenilor care mă aşteptaseră atîta vreme ca să mă vadă.

52. Sosirea mea la Londra

L-am întrebat pe Aubrey dacă era sigur că vom trece peste podul Westminster. Pornind de la gara Waterloo pe York Road, am remarcat că vechile case dispăruseră şi în locul lor se ridica o nouă clădire, imobilul I.C.C. Dar cum am cotit pe York Road, ca o lumină mi-a apărut în faţă podul Westminster! Era neschimbat, cu solemnul Palat al Parlamentului, falnic, etern. Regăseam acelaşi decor pe care-l lăsasem. Era gata să izbucnesc în lacrimi.

Am ales hotelul Ritz, deoarece tocmai se terminase de construit pe cînd eram copil şi, trecînd prin faţa lui, zărisem aurăriile şi splendorile dinăuntru, pe care de pe atunci jinduiam să le văd îndeaproape.

O mulţime imensă aştepta în faţa hotelului şi am ţinut un mic discurs. Cînd în cele din urmă m-am văzut instalat în apartament, nerăbdarea mea de a rămîne singur deveni chinuitoare. Dar mulţimea era tot afară, ovaţionînd, şi-am fost obligat să mă arăt de mai multe ori în balcon şi,

asemenea unei alteţe, să mulţumesc şi să salut. E greu să descrii împrejurări extraordinare ca acestea.

Apartamentul meu era plin de prieteni, dar nu doream decît să scap de ei Era ora patru după amiază, aşa încît le-am declarat cu aş vrea să mă odihnesc puţin înainte de a-i întîlni din nou la cină.

Cum au plecat, m-am schimbat repede de haine, am luat ascensorul de serviciu şi am ieşit fără să fiu observat pe uşa din spate. Am apucat-o numaidecît pe Jermyn Street, am luat un taxi şi am pornit prin Haymarket, Trafalgar Square, Parlament Street şi podul Westminster.

Taxiul întoarse la un colţ şi iată-mă pe Kennington Road. De necrezut! Nimic nu se schimbase. Biserica lui Cristos era la colţul cu Westminster Bridge Road! Iar cîrciuma „La Halba cu Bere”, la colţul cu Brook Street!

Am oprit taxiul puţin înainte de Pownall Terrace nr. 3. O linişte stranie m-a cuprins în timp ce mă îndreptam spre casă. Am stat o clipă să privesc decorul. 3, Pownall Terrace! Aici era, arătînd ca un bătrîn craniu descărnat. Am ridicat privirea către cele două ferestre de sus, către mansarda unde altădată şedea mama, slabă şi subalimentată, pierzîndu-şi minţile* încet-încet. Ferestrele erau închise. Nu trădau nici un secret şi păreau indiferente în faţa omului care, nemişcat în stradă, le contempla îndelung - şi totuşi tăcerea lor era mai elocventă decît vorbele. În cele din urmă, cîţiva copii de-o şchioapă au apărut şi s-au strîns în jurul meu, aşa încît am fost silit să-mi continui drumul.

Am luat-o spre grajdurile din spatele lui Kennington Road, unde odinioară îi ajutam pe tăietorii de lemne. Dar am găsi ziduri de cărămidă şi tăietorii de lemne dispăruseră.

Apoi pe Kennington Road, la numărul 287, unde Sydney şi cu mine locuisem cu tata, Louise şi băieţelul lor; am privit Jung ferestrele de la etajul doi care-mi aminteau atît de puternic deznădejdile mele de copil. Cît de inofensive păreau acum aceste ferestre, calme şi enigmatice!

Am continuat apoi în Kennington Park, trecînd prin faţa oficiului poştal unde aveam un cont de şaizeci de lire sterline la casa de economii: bani strînşi cu mare greutate din 1908 şi care se mai aflau încă acolo.

Kennington Park! În ciuda anilor, era încă plin de verdeaţă şi tristeţe. Apoi Kennington Gate, primul meu loc de întîlnire cu Hetty. Am stat o clipă să privesc un tramvai oprind în staţie. Cineva s-a urcat, dar nimeni n-a coborît.

Mi-am continuat drumul pe Brixton Road, pînă la Glenshaw Mansions nr. 15, unde era apartamentul pe care îl mobilasem, Sydney şi cu mine. Dar emoţiile mele se epuizaseră; mai rămînea doar curiozitatea.

La întoarcere am intrat la „Cele două Coarne”, să beau ceva. Fusese un local destul de elegant pe timpuri, cu barul de acajou lustruit, oglinzi frumoase şi sală de biliard. În sala mare se dăduse ultima reprezentaţie în beneficiul tatălui meu. Localul „Cornul de vînătoare” prezenta un aspect cam dărăpănat, dar totul era neatins. Nu departe, am regăsit locul unde făcusem cei doi ani de şcoală, Kennington Road Conty School. M-am uitat în curte: bucata cenuşie de asfalt se îngustase între noile clădiri construite.

Rătăcind prin Kennington, tot ce mi se întîmplase acolo mi se părea un vis, iar ceea ce mi se întîmplase în America era realitate.

Totuşi aveam un simţămînt de vagă nelinişte la gîndul că poate aceste străzi ale sărăciei aveau puterea să mă închidă în nisipurile mişcătoare ale deznădejdii lor.

***

Multe lucruri absurde s-au scris despre melancolia mea profundă şi gustul meu pentru singurătate. Poate că n-am avut niciodată nevoie de prea mulţi prieteni - celebritatea îi atrage fără discernămînt. Îmi plac prietenii, ca şi muzica, doar cînd sînt dispus. Să-ţi ajuţi un prieten la nevoie e uşor, dar să-i acorzi timpul tău nu e totdeauna nimerit. Ajuns la

punctul culminant al popularităţii, prieteni şi cunoştinţe năvăliseră în viaţa mea în mod excesiv. Dar cum sînt în acelaşi timp extravertit şi introvertit, cînd cel de-al doilea aspect prevalează, simt nevoia să scap cu orice preţ de mulţime, izolîndu-mă. Ceea ce poate să explice unele articole în care se spune că sînt inabordabil, singuratic şi incapabil de o prietenie adevărată. E absurd. Am unul sau doi prieteni foarte buni care-mi luminează viaţa şi, cînd mă aflu în tovărăşia lor, mă simt foarte bine.

Totuşi personalitatea mea a fost înfăţişată sub lumini diferite, potrivit naturii scriitorului. De exemplu, Somerset Maugham a scris:

„Charlie Chaplin... glumele lui sînt simple, încîntătoare şi spontane. Şi totuşi ai mereu impresia că dincolo de toate acestea se ascunde o profundă melancolie. E o persoană cu o dispoziţie schimbătoare şi nu e nevoie să amintim aserţiunea lui glumeaţă: «O, mă cuprinsese o jale aseară, încît nu mai ştiam ce să mă fac», ca să înţelegeţi că umorul lui e dublat de tristeţe. Nu lasă impresia unui om fericit. Am sentimentul că suferă de nostalgia mahalalelor. Celebritatea de care se bucură, bogăţia îl silesc la un mod de viaţă unde nu află decît constrîngere. Cred că-şi aminteşte de libertatea din tinereţea sa plină de greutăţi, cu sărăcia şi lipsurile sale, cu un dor care ştie că nu-i va fi niciodată stins. Pentru el străzile din sudul Londrei sînt teatrul a nenumărate distracţii, aventuri vesele şi extravagante... Mi-l închipui intrînd în propria lui casă şi întrebîndu-se ce-o fi căutînd în locuinţa străinului ăsta. Bănuiesc că singurul loc pe care-l poate socoti vreodată drept cămin este un apartament la etajul doi, cu vederea spre curte, de pe Kennington Road. Într-o seară, mă plimbam cu el la Los Angeles şi paşii ne-au dus spre cartierul cel mai sărac al oraşului. Erau sordide case de raport şi prăvălii jalnice şi bătătoare la ochi, unde se vînd tot felul de mărfuri de care săracii au nevoie zilnic. Chipul i

s-a luminat şi plin de bucurie a exclamat: «Uite, asta e adevărata viaţă, nu-i aşa? Restul nu-i decît farsă».”[20]

Acest fel de a pune pe seama altuia părerea că sărăcia e atrăgătoare mi se pare agasant. N-am întîlnit încă un sărac care să ducă dorul sărăciei sau să afle în ea libertatea. După cum nici domnul Maugham n-ar putea convinge un om sărman că celebritatea şi bogăţia înseamnă constrîngere. Nu găsesc nici o constrîngere în bogăţie, ci dimpotrivă, multă libertate. Nu cred că Maugham ar atribui nişte idei atît de false unui personaj din romanele sale, nici chiar unuia mai puţin important. Asemenea vorbe mari ca „străzile din sudul Londrei sînt teatrul a nenumărate distracţii, aventuri vesele şi extravagante” au un ton de persiflare uşuratică *a la Maria Antoaneta*.

Sărăcia nu mi s-a părut nici seducătoare nici instructivă. Nu m-a învăţat nimic decît o deformare a valorilor, o supraestimare a virtuţilor şi farmecului claselor bogate şi aşa-zise superioare.

Bogăţia şi celebritatea, dimpotrivă, mi-au îngăduit să văd lumea în adevărata ei lumină, să descopăr că oameni eminenţi, văzuţi mai de aproape, au şi ei cusururile lor, la fel ca noi ceilalţi. Bogăţia şi celebritatea m-au învăţat să nu consider emblema de pe sabie, de pe baston sau cravaşă drept sinonimă cu snobismul, să înţeleg eroarea ce se poate comite apreciind după accentul însuşit la colegiu meritul şi inteligenţa cuiva şi influenţa paralizantă pe care acest mit a avut-o asupra spiritului burgheziei engleze, să ştiu că inteligenţa nu e în mod necesar rezultatul educaţiei sau al cunoaşterii clasicilor.

În ciuda supoziţiilor lui Maugham, la fel ca toată lumea, sînt ceea ce sînt: un individ, unic şi diferit, cu un întreg bagaj de influenţe şi nevoi ancestrale, cu toate visurile, dorinţele şi experienţele personale al căror rezultat sînt.

***

După sosirea mea la Londra, m-am aflat toată vremea în compania unor prieteni de la Hollywood. Aş fi dorit o schimbare, noi experienţe, alte figuri; voiam să profit de pe urma faptului că sînt celebru. Aveam fixată o singură întîlnire, şi anume cu H. G. Wells. După aceea eram liber, cu vaga speranţă de a cunoaşte şi alţi oameni.

— Am organizat un dineu pentru tine la Garrick Club, mă înştiinţa Eddie Knoblock.

— Actori, artişti şi autori, am spus glumind. Dar unde e societatea aceea engleză atît de închisă, reşedinţele la ţară şi recepţiile la care nu sînt invitat?

Năzuiam să pătrund în acea atmosferă mai rarefiată a societăţii. Nu că aş fi fost un snob, dar eram un turist curios să văd.

La Garrick Club domnea o atmosferă de clar-obscur, între pereţi cu lambriuri de stejar de culoare închisă şi picturi în ulei - un liman sumbru, unde am întîlnit pe Sir James Barrie, E. V. Lucas, Walter Hackett, George Frampton, Edwin Lutyens, Squire Bancroft şi alte ilustre personaje. Deşi dineul a fost plictisitor la culme, eu eram extrem de impresionat de tributul pe care-l constituia prezenţa unor gentlemeni atît de distinşi.

Dar aveam impresia că seara nu-i destul de reuşită. Cînd nişte oameni iluştri se reunesc, împrejurările cer o anumită potrivire de gusturi, lucru destul de greu de obţinut dacă invitatul de onoare este un parvenit celebru care insistase să nu se rostească nici un discurs după cină; şi poate tocmai asta lipsea. În timpul mesei, Frampton, sculptorul, încercă să poarte o conversaţie uşoară şi într-adevăr a fost încîntător; dar îi era greu să strălucească în penumbra de la Garrick Club, în timp ce noi ceilalţi mîncam şuncă fiartă şi pudding cu melasă.

Cu ocazia primului meu interviu dat presei engleze, declarasem fără să mă gîndesc că revenisem să vizitez locurile copilăriei mele în Anglia şi să savurez din nou ţipari

marinată şi pudding cu melasă. Aşa încît mi s-a servit pudding cu melasă la Garrick Club, la Ritz şi la H. G. Wells; chiar şi la somptuosul dineu de la Sir Philip Sassoon desertul era pudding cu melasă.

Invitaţii s-au despărţit devreme şi Eddie Knoblock mi-a şoptit la ureche că Sir James Barrie dorea să ne ofere o ceaşcă de ceai în apartamentul său din Adelphi Terrace.

Apartamentul lui Barrie era ca un atelier, o cameră imensă cu vedere spre Tamisa. În mijlocul odăii se afla o sobă rotundă cu burlanul care urca pînă în plafon. Barrie ne-a condus la o fereastră care dădea pe o străduţă îngustă, unde chiar peste drum se zărea o altă fereastră.

E dormitorul lui Shaw, spuse pe un ton glumeţ cu accentul lui scoţian. Cînd văd lumină, arunc sîmburi de cireşe sau de prune în geam. Dacă vrea să stăm de vorbă, deschide fereastra şi stăm puţin la taclale, iar dacă nu vrea, stă nemişcat sau stinge lumina. De obicei, arunc cam trei sîmburi, apoi mă las păgubaş.

Paramount se pregătea să turneze *Peter Pan* la Hollywood.

— *Peter Pan*, i-am spus lui Barrie, are mai mari posibilităţi ca film decît ca piesă - şi el m-a aprobat.

Ţinea în mod deosebit la o scenă arătînd-o pe Wendy cum goneşte cu mătura nişte zîne în scorbura unui copac. Tot atunci Barrie mi-a mai spus:

— De ce ai intercalat o scenă de vis în *Piciul*? Nu face decît să întrerupă cursul povestirii.

— Pentru că am fost influenţat de *Sărutul dat Cenuşăresei*, am răspuns cu sinceritate.

A doua zi, Eddie Knoblock şi cu mine ne-am dus după cumpărături; apoi Eddie a propus să-i facem o vizită lui Bernard Shaw. Nu fixasem nici o întîlnire.

— Am putea să trecem oricum, spuse Eddie.

La ora patru Eddie apăsa butonul soneriei din Adelphi Terrace. În timp ce aşteptam, am fost cuprins de panică.

— Lasă, altădată, am spus luînd-o la goană pe stradă urmărit de Eddie, care mă asigura în zadar că totul va fi bine.

Abia în 1931 am avut bucuria să-l cunosc pe Bernard Shaw.

A doua zi de dimineaţă am fost deşteptat de soneria telefonului din salon, apoi am auzit vocea metalică a secretarului meu american:

— Cine?... Prinţul de Galles?

Eddie era şi el acolo şi cum pretindea că se pricepe la protocol, a luat receptorul. Am auzit vocea lui Eddie: „Sînteţi la aparat? A, da! Astă-seară? Vă mulţumesc!”

Îl anunţă, tulburat, pe secretarul meu că prinţul de Galles ar dori ca domnul Chaplin să cineze seara cu el şi se îndreptă spre dormitorul meu.

— Nu-l scula acuma, îl rugă secretarul meu.

— Doamne, dumnezeule, omule, dar e vorba de prinţul de Galles! spuse Eddie indignat şi se lansă într-o tiradă asupra etichetei britanice.

Cîteva clipe mai tîrziu am auzit clanţa uşii de la dormitor deschizîndu-se şi m-am prefăcut surprins. Eddie intră şi-mi comunică, încercînd să-şi stăpînească agitaţia şi nepăsător în aparenţă:

— Vezi să te faci liber diseară; eşti invitat la cină de prinţul de Galles.

Abordînd o indiferenţă egală cu a lui, i-am spus că va fi greu, deoarece aveam deja o întîlnire pentru cină cu H. G. Wells. Eddie s-a prefăcut că nu aude şi a repetat mesajul. Eram emoţionat, fără îndoială, la gîndul să cinez cu prinţul la Buckingham Palace!

— Dar am impresia că cineva ne face o farsă, am spus. Chiar aseară citeam că prinţul e în Scoţia, la vînătoare.

Eddie mă privi descumpănit dintr-o dată.

— Ar fi mai bine poate să telefonez la palat, să mă conving.

S-a întors alb la faţă şi m-a anunţat fără să clintească:

— Adevărat, e tot în Scoţia.

În aceeaşi dimineaţă, am aflat că Fatty Arbuckle, camaradul meu de la Keystone, fusese acuzat de crimă. Era ridicol; îl ştiam pe Roscoe un tînăr jovial şi cumsecade care n-ar fi făcut rău nici unei muşte; am împărtăşit părerea mea şi presei cînd am fost întrebat. În cele din urmă Arbuckle a fost dezvinovăţit de această acuzaţie, dar cariera lui a fost distrusă. Cu toate că şi-a regăsit popularitatea, această încercare l-a lovit greu, şi un an mai tîrziu a murit.

Urma să-l întîlnesc pe Wells după-amiază în birourile cinematografelor Oswald Stoll, unde aveam să vizionăm un film realizat după una din povestirile sale. Pe măsură ce ne apropiam, am remarcat o mulţime compactă. Deodată m-am simţit împins, înghiontit, şi azvîrlit într-un ascensor, iar de-acolo proiectat într-un mic birou unde era şi mai multă lume.

Mă uimea faptul că prima noastră întîlnire se desfăşura sub asemenea auspicii. Wells aştepta liniştit în faţa unui birou, cu ochii lui de un albastru violet sclipind de bunătate; privea puţin încurcat. Înainte chiar de a ne strînge mîna, un adevărat baraj de fulgere fotografice ţîşni din toate părţile. Wells se aplecă înspre mine murmurînd:

— Dumneata şi cu mine sîntem bufonii.

Am fost introduşi apoi în sala de proiecţie şi, pe la sfîrşitul filmului, Wells îmi şopti: „Ce părere ai?” I-am spus sincer că nu mi-a plăcut. Cînd s-au aprins luminile, Wells s-a aplecat iar spre mine: „Spune ceva despre actorul cel tînăr!” Într-adevăr, tînărul, George K. Arthur, era singurul personaj reconfortant.

Wells adoptase o atitudine afectat tolerantă faţă de filme.

Nu există filme proaste, spunea el; faptul că imaginile se mişcă este minunat!

N-a fost cu putinţă să ne cunoaştem mai bine cu acest prilej, dar ceva mai tîrziu, în aceeaşi zi, am primit un mesaj:

„Nu uita dineul. Dacă vrei, înfăşoară-te într-o pelerină, ieşi discret din hotel şi vom putea să cinăm nestingheriţi.”

În seara aceea era invitată şi Rebeca West. La început conversaţia a demarat greu. Dar mai tîrziu atmosfera s-a încălzit. Wells a vorbit despre Rusia, unde fusese de curînd.

— Progresul e lent, spuse el. E uşor să publici manifeste idealiste, dar e mai greu să le pui în aplicare.

— Care e soluţia? l-am întrebat.

— Educaţia.

I-am explicat că nu eram prea bine informat în ce priveşte socialismul, adăugind în glumă că nu-mi prea plăcea sistemul în care omul trebuie să muncească pentru a trăi.

— Sincer să fiu, prefer un sistem care să-i permită să trăiască fără a munci.

Începu să rîdă.

— Şi filmele dumitale?

— Asta nu înseamnă muncă, e un simplu joc de copii, am spus glumind, la rîndul meu.

M-a întrebat ce aveam de gînd să fac în timpul vacanţei mele în Europa. I-am răspuns că intenţionam să merg la Paris, apoi în Spania, sa asist la o luptă cu tauri.

— Mi s-a spus că tehnica e dramatică şi spectaculoasă.

— Se poate, dar e foarte crud pentru cai, spuse el.

— De ce să fim sentimentali în privinţa cailor?

Mi-aş fi tras palme pentru o observaţie atît de stupidă; dar nervii erau de vină. Mi-am dat seama însă că Wells înţelesese, ceea ce nu m-a împiedicat ca tot drumul pînă la hotel să-mi reproşez că fusesem atît de prost.

A doua zi, prietenul lui Eddie Knoblock, Sir Edwin Lutyens, celebrul arhitect, veni să mă vadă la hotel. Lucra la planurile noului sediu al guvernului la Delhi; tocmai se întorsese de la Buckingham Palace unde fusese primit de regele George V. Avea la el macheta unui cabinet de toaletă care funcţiona: era înalt de vreo cincisprezece centimetri; rezervorul de apă avea capacitatea unui pahar de vin; cînd

se trăgea lanţul, instalaţia funcţiona ca o toaletă obişnuită. Regele şi regina fuseseră atît de încîntaţi şi amuzaţi de această miniatură, trăgînd mereu lanţul şi umplînd din nou cisterna, încît Lutyens dăduse ideea să construiască în jurul machetei o casă de păpuşi. Mai tîrziu, a convins pe mai mulţi importanţi artişti englezi să picteze tablouri în miniatură pentru încăperile principale ale căsuţei. Fiecare instalaţie era executată.

În miniatură. Cînd totul a fost gata, regina a permis organizarea unei expoziţii publice, ceea ce a adus sume importante pentru opere de caritate.

***

După o vreme, activitatea mea socială începu să cunoască oarecare scădere. Întîlnisem oameni de litere şi personaje ilustre şi vizitasem locurile copilăriei; nu-mi mai rămînea mare lucru de făcut decît să urc sau să cobor dintr-un taxi ca să scap de mulţime; şi cum Eddie Knoblock se afla la Brighton, m-am hotărît brusc să-mi strîng bagajele şi să plec la Paris, departe de toate acestea.

Am plecat fără publicitate - cel puţin aşa credeam - dar la Calais o adevărată mulţime ne-a întîmpinat să ne aclame. „Vive Charlot!” striga lumea în timp ce debarcam. Avusesem o traversare agitată şi lăsasem în Canalul Mînecii jumătate din mine; totuşi am salutat cu mîna şi am arborat un surîs palid. Am fost împins, îmbrîncit şi proiectat în tren. La Paris, am fost întîmpinat de o mulţime impresionantă ţinută la respect de un cordon de poliţişti. O dată mai mult m-am pomenit înghiontit şi presat de entuziasmul popular şi, cu ajutorul poliţiei, am fost luat pe sus şi ghemuit într-un taxi. Mă amuza şi-mi făcea realmente plăcere. Dar era mai mult decît cerusem. Cu toată primirea entuziastă, această agitaţie mă epuizase.

53. Sosirea mea la Paris.

La Claridge, telefonul suna cu insistenţă la fiecare zece minute. Era secretara domnişoarei Anne Morgan. Ştiam că trebuie să fie vorba de o cerere oarecare, deoarece era fiica lui P. J. Morgan. Am încercat aşadar să scăpăm de secretară. Dar secretara nu vroia să se lase păgubaşă: acceptam s-o întîlnesc pe Miss Anne Morgan? N-o să mă reţină mult timp. Am cedat şi am promis s-o văd la hotelul meu la ora patru fără un sfert. Dar Miss Morgan era în întîrziere şi după zece minute mă pregăteam să plec. Cum traversam holul, directorul veni în fugă după mine, foarte preocupat.

— Miss Anne Morgan e aici, domnule.

Stăruinţa şi aplombul domnişoarei Morgan mă agasau din cale-afară - şi mai şi întîrzie! Am întîmpinat-o zîmbind.

— Îmi pare foarte rău, dar am o întîlnire la ora patru.

— A, da? Bine, nu vă reţin decît cinci minute.

Am privit pendula; era patru fără cinci.

— Am putea să şedem o clipă, spuse ea şi începu să vorbească în timp ce căutam un loc să ne aşezăm în hol. Încerc să găsesc fonduri pentru reconstrucţia Franţei devastate şi dacă aş puteţi avea filmul dumneavoastră, *Piciul*, pentru o gală la Trocadero şi aţi vrea să apăreţi şi dumneavoastră, s-ar strînge mii de dolari.

I-am răspuns că va putea avea filmul pentru această ocazie, dar că refuz să apar şi eu.

— Dar ar însemna mii de dolari în plus, insistă ea şi sînt sigură că veţi fi decorat.

Nu ştiu ce instinct drăcesc m-a cuprins deodată şi am privit-o drept în ochi.

— Sînteţi sigură?

Miss Morgan începu să rîdă:

— Nu se pot face decît recomandări către guvern, spuse ea şi, bineînţeles, voi face tot posibilul.

M-am uitat la pendulă.

— Sînt dezolat, dar trebuie să plec. Oricum, voi fi la Berlin în următoarele trei zile, aşa încît mă veţi ţine poate la curent.

După această enigmatică remarcă, mi-am luat rămas bun. Ştiu că a fost o necuviinţă din partea mea şi chiar din clipa cînd am ieşit din hotel mi-am regretat insolenţa.

***

În înalta societate pătrunzi de obicei datorită unui incident care, asemenea unei scîntei, declanşează o conflagraţie de activităţi mondene... şi iată-te „în lumea bună”.

Îmi amintesc de două tinere din Venezuela - fete foarte simple - care mi-au povestit cum au dat buzna în societatea new-york-ează. Pe bordul unui vas au făcut cunoştinţă cu un Rockefeller care le dăduse o scrisoare către nişte prieteni şi de aici s-a format un adevărat bulgăre de zăpadă. Secretul succesului lor, mi-a mărturisit una din ele mulţi ani mai tîrziu, era că nu le interesau niciodată bărbaţii căsătoriţi; ca urmare, amfitrioanele din New York le apreciau şi le invitau peste tot - le-au găsit chiar şi soţi.

În ceea ce priveşte intrarea mea în societatea britanică, s-a făcut pe neaşteptate; pe cînd îmi luam baia la hotelul Claridge, Georges Carpantier, pe care-l întîlnisem la New

York înainte de înfruntarea sa cu Jack Dempsey, a fost anunţat şi a intrat în sala de baie. După un cordial schimb de saluturi, mi-a şoptit că are un prieten care aşteaptă în salon şi pe care i-ar place să-l cunosc, un englez *tres important an Angleterre*[21]. Mi-am pus aşadar un halat de baie şi l-am cunoscut pe Sir Philip Sassoon.

54. Prima mea întîlnire cu Sir Philip Sassoon (în centru) la Paris, graţie lui Georges Carpentier

A fost începutul unei mari prietenii care a durat peste treizeci de ani. În seara aceea, am cinat cu Sir Philip şi sora lui, pe atunci Lady Rocksavage, iar a doua zi am plecat la Berlin.

Reacţia publicului berlinez a fost amuzantă. Am fost pur şi simplu dezbrăcat, nu mi-a mai rămas altceva decît personalitatea mea, care însă n-a fost suficientă ca să obţin o masă ca lumea într-un club de noapte, căci filmele mele nu fuseseră încă proiectate în Germania. Abia cînd un ofiţer american m-a recunoscut şi m-a informat cu indignare pe

proprietar cine sînt, ni s-a dat un loc ferit de curent. Amuzant era şi felul în care a reacţionat direcţia cînd cei care m-au recunoscut s-au strîns în jurul mesei noastre. Unul din ei, un neamţ care fusese prizonier în Anglia şi văzuse acolo cîteva din filmele mele, exclamă deodată: „Schaarlie!” şi se întoarse către clienţii buimăciţi.

— Ştiţi cine e? Schaarlie!

S-a repezit apoi, m-a strîns în braţe şi m-a sărutat. Entuziasmul lui însa nu părea contagios. A trebuit ca Pola Negri, vedeta germană de cinema, care era ţinta tuturor privirilor, să întrebe dacă nu doream să iau ioc la masa ei, pentru ca un oarecare interes să se facă simţit.

***

Berlinul era un oraş deprimant dominat încă de atmosfera înfrîngerii, cu tragicele ei urmări: soldaţi ciungi sau cu un singur picior, cerşind aproape la fiecare colţ de stradă. Am început să primesc de la secretara domnişoarei Anne Morgan telegrame pline de îngrijorare, căci deja presa anunţa apariţia mea la Trocadero. I-am telegrafiat la rîndul meu că nu făcusem nici o promisiune să asist la gală şi că pentru a fi corect faţă de publicul francez, voi fi silit să public un comunicat în acest sens.

În cele din urmă sosi o nouă telegramă: „Am toate asigurările că veţi fi decorat dacă veţi participa la gală, dar a fost nevoie de o serie întreagă de manevre şi crize - Anne Morgan.” Aşa încît, după trei zile petrecute la Berlin, m-am întors la Paris.

În seara premierei la Trocadero, mă aflam în lojă cu Cecile Sorel, Anne Morgan şi alte cîteva persoane. Cocile se aplecă spre mine ca pentru a-mi încredinţa o mare taină:

— Astă-seară vei fi decorat.

— Minunat! am răspuns modest.

Un documentar plicticos de moarte a rulat pînă la pauză. După această grea încercare, luminile s-au aprins şi doi

oficiali m-au condus în loja ministrului. Mai mulţi ziarişti ne însoţeau; unul din ei, un corespondent american şiret, îmi sufla tot timpul la ureche: „Vei primi Legiunea de Onoare, amice!” În timp ce ministrul îşi rostea alocuţiunea, prietenul meu şoptea într-una: „Te-au dus, băiete nu e culoarea care trebuie; asta se acordă profesorilor. Nu-ţi conferă dreptul la un zgomotos sărut pe obraji; panglica roşie, asta ţi se cuvine!”

Dar eu eram foarte fericit că mi se decernează o decoraţie rezervată profesorilor. Certificatul declara: „Charlie Chaplin, autor dramatic, artist, este promovat la rangul de Ofiţer al Instrucţiunii Publice...” etc.

Am primit o fermecătoare scrisoare de mulţumire de la Anne Morgan, precum şi o invitaţie la dejun pentru a doua zi la Villa Trianon, la Versailles. Era adunată acolo o înaltă societate: prinţul George ai Greciei, Lady Sarah Wilson, marchizul de Talleyrand-Perigord, maiorul Paul-Louis Weiller, Elsa Maxwell şi alţi cîţiva. Nu-mi amintesc nici un incident, nici o anecdotă de la acest dejun, deoarece eram prea ocupat să-mi exercit propriul meu farmec.

A doua zi, prietenul meu Waldo Frank veni la hotel împreună cu Jacques Copeau, care se străduia să reînnoiască teatrul francez. În seara, aceea am mers împreună la circ unde am văzut cîţiva clovni excelenţi, iar mai tîrziu am supat cu trupa lui Copeau în Cartierul Latin.

A doua zi trebuia să dejunez la Londra cu Sir Philip Sassoon şi lordul şi lady Rocksavage, pentru a-i fi prezentat lui Lloyd George. Dar avionul a fost forţat să aterizeze pe coasta franceză căci deasupra Mînecii era ceaţă şi am sosit cu trei ore întîrziere.

Cîteva cuvinte despre Sir Philip Sassoon. Fusese secretarul oficial al lui Lloyd George în timpul războiului. Era un bărbat cam de vîrsta mea, cu o personalitate plină de pitoresc, frumos şi cu un aer exotic. Deţinea un loc în parlament, reprezentînd Brighton şi Ilove şi, deşi unul din

cei mai bogaţi oameni din Anglia, nu trîndăvea, ci muncea mult şi ducea o viaţă interesantă.

Cînd l-am întîlnit prima oară la Paris, i-am spus că sînt extenuat, şi simt nevoia să nu mai văd atîţia oameni şi că de altfel eram şi extrem de nervos, plîngîndu-mă că pînă şi culorile tapetului de la hotel îmi fac rău. El începu să rîdă.

— Dar ce culori de tapet ţi-ar plăcea?

— Galben şi auriu, am spus în glumă.

M-a invitat atunci să staţi o vreme la el la Lympne, unde voi fi liniştit şi departe de lume. Spre mirarea mea, sosind acolo, am descoperit că odaia mea avea draperii pastel, galbene şi aurii.

Proprietatea lui Sir Philip era splendidă, casa mobilată cu strălucitoare extravaganţă, lucru de care Philip era capabil, avînd mult gust. Îmi amintesc ce impresie mi-a făcut confortul pus la dispoziţia mea: reşoul ca să păstreze caldă supa dacă-mi era foame peste noapte - dimineaţa, doi valeţi robuşti împingeau în cameră un adevărat restaurant pe rotile: cele mai alese cereale americane, file de peşte, şuncă şi ouă. Observasem că de cînd mă aflam în Europa, duceam lipsa prăjiturilor de grîu american şi iată-le, în faţa mea, calde, cu unt şi sirop de arţar. Parcă trăiam într-un basm din *O mie şi una de nopţi*.

Sir Philip conducea treburile casei cu o mînă în buzunarul hainei, prefirînd perlele mamei sale - un colier lung de un metru şi fiecare perlă mare cit unghia. „Le port la mine ca să le menţin în viaţă”, spunea el.

După ce m-am refăcut, m-a întrebat dacă vreau să-l însoţesc la spitalul din Brighton, să vizităm paraliticii incurabili, răniţi în timpul războiului. Era sfîşietor să priveşti acele chipuri tinere pe care citeai doar disperare. Un tînăr, complet paralizat, picta ţinînd penelul în gură, singura parte a corpului pe care o mai putea folosi. Un altul avea pumnii atît de încleştaţi, încît trebuia să i se administreze un anestezic, apoi să i se taie unghiile care altfel i s-ar fi înfipt în palmele mîinilor. Unii bolnavi erau

într-o stare atît de cumplită încît nu mi s-a dat voie să-i văd - s-a dus doar Sir Philip.

După Lympne ne-am întors cu automobilul la Londra în casa lui din Park Lane, unde avea loc expoziţia anuală a celor Patru George organizată de el, în beneficiul unor opere caritabile. Era o casă minunată cu o seră mare, pardosită cu zambile albastre. A doua zi în care am luat prînzul acolo, zambilele erau schimbate cu altele de altă culoare.

Am vizitat atelierul lui Sir William Orpen şi am văzut un portret al surorii lui Philip, Lady Rocksavage, de o splendidă luminozitate. Orpen, care afişa un aer aiurit şi neîncrezător ce mi se părea plin de morgă, mi-a inspirat oarecare rezervă.

O altă vizită i-am făcut-o lui H. G. Wells, în casa lui de la ţară, pe domeniul contesei Warwick, unde locuia împreună cu soţia şi cei doi fii ai săi, proaspăt ieşiţi de la Cambridge. Am fost invitat să rămîn peste noapte.

După masă, peste treizeci de studenţi de la Cambridge şi-au făcut apariţia şi s-au aşezat unul lîngă altul în grădină, ca un grup şcolar care se fotografiază, uitîndu-se la mine de parcă aş fi fost o specie de pe altă planetă.

Seara, familia Wells juca un joc intitulat: „animal, vegetal sau mineral”, care mi-a lăsat impresia că eram supus unui test de inteligenţă. Mi-a rămas neştearsă amintirea aşternutului îngheţat şi a luminării aprinse cu care ne-am dus seara la culcare. A fost noaptea cea mai rece pe care am petrecut-o vreodată în Anglia. După ce m-am dezmorţit a doua zi de dimineaţă, G. H. Wells mă întrebă cum am dormit.

— Foarte bine, am răspuns politicos.

— Mulţi invitaţi s-au plîns că e rece camera, spuse el cu nevinovăţie.

— N-aş spune rece, ci doar îngheţată.

Izbucni în rîs.

Cîteva amintiri încă, ale vizitei mele de la H. G. Wells. Biroul lui, o încăpere mică, foarte simplă, puţin întunecată de umbra copacilor de-afară, pupitrul de lucru înclinat; apoi încîntătoarea lui soţie care m-a dus să văd în împrejurimi o biserică din secolul XI; discuţia noastră cu un bătrîn gravor care lua amprente pe aramă de pe unele pietre de mormînt; turmele de cerbi ce alergau în apropierea casei; remarca lui St John Ervine într-o zi la dejun despre cît de minunată este fotografia în culori, la care eu am declarat că am oroare de ea; H. G. citind un extras din conferinţa unui profesor de la Cambridge şi eu spunîndu-i că stilul său prolix îmi aminteşte de cel al unui călugăr din secolul XV; precum şi cele ce povestea Wells despre Frank Harris. Pe cînd era tînăr scriitor înflăcărat, scrisese unul din primele articole ştiinţifice despre cea de-a patra dimensiune, pe care-l trimisese fără succes redactorilor şefi ai mai multor reviste. În cele din urmă, primi cîteva cuvinte din partea lui Frank Harris, prin care-l poftea la el la birou.

— Deşi eram lefter, spunea Wells, mi-am cumpărat un joben de ocazie. Harris m-a întîmpinat spunîndu-mi: „Unde dracu' ai găsit pălăria asta? Şi cum dracu' îţi închipui că revistele îţi vor da vreun ban pe asemenea articole?” Şi azvîrli manuscrisul meu pe birou. „E prea inteligent - nu există debuşeu pentru inteligenţă în meseria asta!” Îmi aşezasem grijuliu pălăria pe colţul biroului; tot timpul discuţiei a lovit cu pumnul în masă pentru a-şi sublinia spusele, aşa încît jobenul meu sălta într-una. Eram terorizat la gîndul că în orice moment poate să mi-l turtească. Pînă la urmă îmi acceptă articolul şi-mi dădu şi alte comenzi.

La Londra, l-am cunoscut pe Thomas Burke[22], autorul lui *Limehouse Nights*[23]. Burke era un omuleţ liniştit şi enigmatic, cu o figură care-mi amintea portretul lui Keats. Şedea nemişcat, privindu-şi arareori interlocutorul. Şi totuşi mă atrăgea. Simţeam nevoia să-mi descarc sufletul în

faţa lui, ceea ce am şi făcut. Mă simţeam mai legat de Burke decît chiar de Wells. Burke şi cu mine ne plimbam pe străzi, în Limehouse şi Chinatown, fără ca el să rostească un cuvînt. Aşa înţelegea să-mi arate aceste cartiere ale Londrei. Era un om închis şi n-am ştiut niciodată exact ce gîndeşte despre mine, pînă în momentul cînd, trei sau patru ani mai tîrziu, mi-a trimis cartea lui semi-autobiografică, Vintul şi ploaia. Tinereţea lui fusese asemănătoare cu a mea. Atunci am înţeles că ţine la mine.

După ce agitaţia din primele zile s-a mai domolit, am cinat cu vărul meu Aubrey şi familia lui, iar a doua zi m-am dus în vizită la Jimmy Russell pe care-l cunoşteam de pe vremea lui Karno şi care ţinea acum un mic restaurant. Apoi am început să mă gîndesc la întoarcerea în Statele Unite.

Ajunsesem să-mi dau seama că dacă mai rămîn mult la Londra, aveam să mă lenevesc. Nu doream să plec din Anglia, dar celebritatea nu-mi putea da mai mult. Mă întorceam profund satisfăcut, deşi puţin trist, căci nu lăsam în urmă numai zgomotul aclamaţiilor şi îmbrăţişările oamenilor bogaţi sau celebri care mă primiseră, ci afecţiunea sinceră şi entuziasmul miilor de englezi şi francezi care aşteptaseră ca să mă întîmpine la Waterloo şi la Gare du Nord; sentimentul că sînt împins departe de ei şi îmbrîncit într-un taxi, fără putinţa de a le răspunde, mă îndurera ca şi cum aş fi călcat peste flori. De asemenea îmi lăsam astfel în urmă trecutul. Vizita aceea pe Kennington, în Pownall Terrace nr. 3, încheiase un capitol din viaţa mea; puteam să mă întorc acum liniştit în California şi să mă apuc de lucru, deoarece în muncă aveam să găsesc un sens, restul nefiind decît himeră.

18

Cînd am sosit la New York, mi-a telefonat Marie Doro. Marie Doro îmi telefona: ce-ar fi însemnat asta pentru mine cu cîţiva ani în urmă! Am invitat-o la dejun şi am asistat apoi la un matineu cu piesa în care juca ea: *Lilies of the Field (Crinii din cîmpie).*

Seara am cinat cu Max Gasman, cu sora lui, Crystal Eastman şi Claude McKay, poet şi docher din Jamaica.

În ajunul plecării din New York am vizitat închisoarea Sing-Sing împreună cu Frank Harris. Mi-a povestit pe drum că lucrează la autobiografia lui, dar că s-a apucat prea tîrziu.

— Îmbătrînesc, spuse el.

— Vîrsta are compensaţiile ei, m-am încumetat. Nu se mai lasă intimidată de precauţii.

Jim Larkin rebel irlandez, organizator sindicalist, ispăşea o pedeapsă de cinci ani la Sing-Sing şi Frank dorea să-l vadă. Larkin era un orator strălucit şi fusese condamnat de un judecător la fel de parţial ca şi juriul, pe baza falsei învinuiri de a fi încercat să răstoarne guvernul; aşa susţinea Frank şi spusele lui s-au adeverit mai tîrziu, cînd guvernatorul Al Smith a casat sentinţa, după ce Larkin ispăşise o bună parte din pedeapsă.

O atmosferă ciudată domneşte în închisori, de parcă spiritul omenesc ar fi suspendat. La Sing-Sing, celulele aveau un aspect sinistru, medieval; mici cămăruţe înguste de piatră, unde se îngrămădeau între patru şi şase deţinuţi. Ce minţi satanice putuseră concepe construcţia unor asemenea orori! Celulele erau goale pentru moment, deţinuţii aflîndu-se în curte, cu excepţia unuia, un tînăr, sprijinit de uşa deschisă a celulei şi care se lăsase pradă unor gînduri negre. Gardianul ne-a explicat că noii veniţi,

condamnaţi la pedepse lungi, rămîneau un an în vechile celule înainte de a le ocupa pe cele mai moderne. Am trecut pe lîngă tînăr şi am intrat în celula lui; am fost deodată cuprins de o teribilă claustrofobie.

— Doamne Dumnezeule! am strigat ieşind în grabă, e inuman.

— Aveţi dreptate, murmură tînărul plin de amărăciune.

Gardianul, un om cumsecade, ne-a explicat că Sing-Sing era suprapopulat şi avea nevoie de credite ca să se construiască noi celule.

— Dar noi sîntem ultimii la care se gîndeşte cineva; nici un politician nu se interesează de condiţiile de viaţă din închisori.

Vechea clădire rezervată execuţiilor semăna cu o sală de clasă lungă, îngustă şi joasă, cu pupitre pentru reporteri şi, în faţa lor, cu o modestă construcţie de lemn, scaunul electric. Un fir electric cobora din plafon. Camera era oribilă prin simplitatea ei; lipsa oricărui aspect dramatic o făcea mai sinistră decît eşafodul. Chiar îndărătul scaunului, se afla o despărţitură de lemn. Aici victima era dusă, imediat după execuţie şi supusă unei autopsii.

— În cazul în care scaunul nu şi-a făcut pe deplin datoria, se procedează la o decapitare chirurgicală, ne-a explicat medicul, adăugînd că temperatura sîngelui în creier, imediat după execuţie, este de aproape o sută de grade.

Am ieşit de-acolo clătinîndu-ne pe picioare.

Frank a întrebat de Jim Larkin şi gardianul i-a dat permisiunea să-l vadă; deşi era contrar regulamentului, făcea o excepţie. Larkin era în atelierul de încălţăminte şi acolo ne-a primit un bărbat frumos, înalt de aproape un metru nouăzeci, cu ochii albaştri, pătrunzători, dar cu un zîmbet blînd.

În ciuda bucuriei că-l vede pe Frank, era nervos şi tulburat şi se grăbea să se întoarcă la locui lui. Nici asigurările gardianului nu l-au liniştit.

— Nu e bine pentru moralul celorlalţi deţinuţi să primesc vizite în timpul orelor de lucru, spuse Larkin.

Frank îl întrebă cum era tratat şi ce putea face pentru el. Răspunse că e destul de bine tratat, dar că îl îngrijorează soarta soţiei şi a familiei sale, rămase în Irlanda, şi de care nu mai auzise nimic de cînd fusese întemniţat. Frank i-a promis să-l ajute. După ce ne-am luat rămas bun, Frank îmi spuse că-l deprimă să vadă un om atît de curajos şi plin de înflăcărare ca Jim Larkin redus la disciplina penitenciară.

***

Cînd m-am întors la Hollywood, m-am dus în vizită la mama. Părea foarte veselă şi foarte fericită; ştia tot despre călătoria mea triumfală la Londra.

— Ei, ce părere ai despre fiul tău şi despre toată nebunia asta?

— E minunat, dar nu ţi-ar plăcea mai mult să fii tu însuţi decît să trăieşti în această lume teatrală şi nefirească?

— Tu vorbeşti? am spus eu rîzînd. Nu eşti tu răspunzătoare de tot acest nefiresc?

Ea a tăcut o clipă.

— Dacă măcar ţi-ai fi pus talentul în slujba Domnului... gîndeşte-te la miile de suflete pe care le-ai fi putut aduce pe calea cea bună.

— Aş fi putut aduce suflete, poate, dar n-aş fi adus bani, am răspuns zîmbind.

În drum spre casă, doamna Reeves, soţia administratorului meu, care o adora pe mama, mi-a spus că, de cînd plecasem, mama o dusese foarte bine cu sănătatea, doar cu unele lapsusuri. Era veselă şi fericită şi puţin iresponsabilă. Doamnei Reeves îi plăcea să meargă pe la mama, deoarece i se părea foarte amuzantă; o făcea de multe ori să izbucnească în hohote de rîs povestindu-i anecdote din trecut. Uneori, desigur, era puţin cam încăpăţînată. Doamna Reeves mi-a relatat că într-o zi,

infirmiera şi cu ea au luat-o în oraş să-i cumpere stofă pentru nişte rochii. Dar mama avea toane şi n-a vrut să coboare din maşină.

— Să se deranjeze ei! În Anglia îţi vin la scară.

În cele din urmă a coborît. O tînără îndatoritoare s-a ocupat de ele, arătîndu-le diferite cupoane. Unul era de un brun cam mohorît, pe care doamna Reeves şi infirmiera îl găseau potrivit, dar mamei nu-i plăcea deloc.

Şi în engleza cea mai rafinată, le spuse:

— Nu, nu! Are exact culoarea rahatului... arată-mi ceva mai vesel.

Vînzătoarea, uluită, se supuse, dar nu-i venea să-şi creadă urechilor.

Doamna Reeves mi-a mai istorisit cum a dus-o pe mama la o crescătorie de struţi. Îngrijitorul, un om amabil şi curtenitor, le arătase clocitoarele.

— Acesta, spuse el, arătînd un ou de struţ, va fi clocit cam într-o săptămînă.

Apoi a fost chemat la telefon şi, întinzînd oul infirmierei, se scuză. Abia plecase că mama smulse oul din mîna infirmierei spunînd: „Dă-i-l înapoi bietei mame!” şi-l azvîrli în mijlocul ţarcului unde se sparse cu zgomot. S-au grăbit să părăsească ferma înainte de întoarcerea îngrijitorului.

— Într-o zi caldă şi însorită, mai povesti doamna Reeves, a insistat să ne cumpere cornete cu îngheţată, şoferului şi nouă tuturor.

Pe cînd treceau încet în dreptul unei gropi care se săpa, un muncitor, şi-a înălţat capul. Mama s-a aplecat afară din maşină cu gîndul să-i ofere cornetul ei de îngheţată, dar i l-a aruncat în faţă.

— Ţine, băiete, o să te răcorească, spuse ea, făcîndu-i semn cu mîna.

Cu toate că încercam să nu-i vorbesc de viaţa mea personală, părea că ştie tot ce mi se întîmplă. Pe vremea necazurilor mele casnice cu cea de-a doua soţie, remarcă

deodată în timpul unei partide de dame (întîmplător, cîştiga întotdeauna):

— De ce nu cauţi să scapi de toate plictiselile astea? Fă o călătorie în Orient şi distrează-te!

Uimit, am întrebat-o ce vrea să spună.

— Toate clevetirile astea din presă cu privire la viaţa ta intimă, mi-a răspuns.

Am rîs:

— Ce ştii tu despre viaţa mea intimă?

— Dacă n-ai fi atît de închis, aş putea să-ţi mai dau cîte un sfat, făcu ea ridicînd din umeri.

Lăsa să-i scape cîte o remarcă de felul acesta, fără să mai adauge nimic.

Venea de multe ori acasă în Beverly Hills, să-i vadă pe copiii mei, Charlie şi Sydney. Mi-amintesc de prima ei vizită. Tocmai construisem casa, care era frumos mobilată şi dotată cu un personal numeros: valeţi, cameriste etc.

55. Casa pe care am construit-o la Beverly Hills cînd am redevenit celibatar în 1923

Examină odaia în care ne aflam, se uită apoi pe fereastră la priveliştea Pacificului, aflat la şase kilometri depărtare. Aşteptam cu toţii reacţia ei.

— E păcat să tulburi liniştea, spuse.

Averea şi succesul meu i se păreau fireşti, se abţinea de la orice comentariu în această privinţă, pînă într-o zi cînd ne aflam singuri pe peluză; admira grădina şi felul în care era îngrijită.

— Avem doi grădinari, i-am spus.

M-a privit în tăcere.

— Trebuie să fii foarte bogat, făcu în cele din urmă.

— Mamă, în momentul de faţă sînt un om de cinci milioane de dolari.

A încuviinţat gînditoare.

— Numai să fii sănătos şi să te bucuri de ei, a fost singurul ei comentariu.

Mama s-a simţit bine în următorii doi ani. Dar pe cînd turnam *Circul*, am primit un mesaj prin care eram înştiinţat că e bolnavă. Suferise de vezica biliară şi se însănătoşise. De data asta însă medicii m-au avertizat că reşuta era gravă. Fusese transportată la Glendale Hospital, dar medicii socotiseră că e mai bine să n-o opereze, din cauza proastei stări a inimii.

Cînd am sosit la spital, era într-o stare semi-comatoasă, căci i se dăduse un analgezic pentru a i se uşura durerile.

— Mamă, am şoptit, sînt eu, Charlie; i-am luat apoi mîna cu blîndeţe.

Abia răspunse, strîngînd-o pe a mea, apoi deschise ochii. Vroia, să se ridice, dar era prea slăbită. Era nervoasă şi se plîngea de dureri. Am încercat s-o liniştesc spunîndu-i că în curînd se va face bine.

— Poate, răspunse ea sleită, apoi îmi strînse din nou mîna şi îşi pierdu cunoştinţa.

A doua zi, în toiul lucrului, am fost anunţat că murise. Eram pregătit, deoarece medicul mă prevenise. Am oprit filmarea, m-am demachiat şi, însoţit de Harry Crocker, asistentul de regii, m-am repezit la spital.

Harry a rămas afară, iar eu am intrat în cameră şi m-am aşezat pe un scaun intre fereastră şi pat. Persienele erau pe jumătate trase. Afară, soarele strălucea puternic, iar

liniştea dinăuntru era adîncă. Am stat şi am privit făptura fragilă de pe pat, cu faţa întoarsă spre tavan, cu ochii închişi. Chiar şi moartă avea o expresie îngrijorată, de parcă s-ar fi gîndit la alte nenorociri gata să se abată asupra ei. Ce straniu că viaţa ei se Încheia aici, în împrejurimile Hollvwood-ului, cu toate valorile sale absurde, la aproape douăsprezece mii de kilometri depărtare de Lambeth, acolo unde suferise atît. Apoi un val de amintiri m-a năpădit, legate de existenţa ei ce nu fusese decît o luptă îndelungată, de suferinţele, curajul şi viaţa ei tragică şi irosită... şi-am plîns.

Mi-a trebuit o oră ca să-mi revin şi să pot pleca din cameră. Harry Crocker era tot acolo şi m-am scuzat că-l făcusem să mă aştepte atîta vreme; m-a înţeles, desigur şi, în tăcere, ne-am întors acasă.

Sydney era în Europa, bolnav la vremea aceea, şi n-a putut asista la înmormîntare. Fiii mei, Charlie şi Sydney, erau acolo cu mama lor, dar nu i-am văzut. Am fost întrebat dacă nu vreau ca mama să fie incinerată. Gîndul m-a îngrozit! Nu, preferam să fie înmormîntată în pămîntul în care încolţeşte iarba, acolo unde se mai odihneşte încă, în cimitirul din Hollywood.

Nu ştiu dacă am fost în stare să zugrăvesc un portret demn de mama. Dar ştiu bine că şi-a purtat întotdeauna povara cu seninătate. Bunătatea şi compasiunea au fost virtuţile ei de seamă. Cu toate că era credincioasă, îi iubea pe păcătoşi şi se identifica întotdeauna cu ei. Nici urmă de vulgaritate în caracterul ei. Orice expresie rabelaisiană ar fi folosit, formula era întotdeauna potrivită. Şi, în ciuda mizeriei în care fusesem siliţi să trăim, ne împiedicase, pe Sydney şi pe mine, să hoinărim pe străzi, făcîndu-ne să înţelegem că nu sîntem un simplu produs al sărăciei, ci fiinţe unice şi remarcabile.

***

Cînd Clare Sheridan, sculptoriţa care a produs senzaţie cu cartea ei, *De la Mayfair la Moscova*, a venit la Hollywood, Sam Goldwyn a oferit în cinstea ei un dineu la care am fost invitat şi eu. Clare era înaltă şi frumoasă, era nepoata lui Winston Churchill şi soţia unui descendent direct al lui Richard Brinsley Sheridan. Fusese prima englezoaică ce vizitase Rusia după Revoluţie; i se comandaseră busturile principalilor conducători ai Partidului Comunist.

Deşi simpatizantă comunistă, cartea ei n-a provocat decît o ostilitate temperată; americanii păreau descumpăniţi căci autoarea era o cunoscută aristocrată engleză. A fost primită în societatea new-vork-ezã şi a făcut busturile unor exponenţi ai ei. A sculptat busturile lui Bayard Swope[24] şi Bernard Baruch[25] şi ale altera. Cînd am întîlnit-o, se afla într-un turneu de conferinţe, însoţită de fiul ei Dicky, în vîrstă de şase ani. Se plîngea că e greu în Statele Unite să-ţi cîştigi viaţa sculptînd.

— Soţii americani n-au nimic împotrivă ca soţiile lor să pozeze, dar pregetă să pozeze ei înşişi, într-atît sînt de modeşti.

— Eu, i-am răspuns, nu sînt modest.

Am stabilit aşadar să-şi aducă argila şi uneltele la mine şi-i voi poza după dejun pînă către scară. Clare avea darul să stimuleze conversaţia şi m-am surprins etalîndu-mi calităţile intelectuale. Cînd bustul era aproape gata, l-am examinat.

— Parc-ar fi capul unui criminal.

— Dimpotrivă, răspunse cu o gravitate prefăcută, e capul unui geniu.

Am izbucnit în rîs şi am început să dezvolt o întreagă teorie, susţinînd că geniul şi criminalul sînt foarte apropiaţi, amîndoi fiind nişte individualişti îndîrjiţi.

Mi s-a plîns că, de cînd ţine aceste conferinţe despre Rusia, se simte ostracizată. Ştiam că nu e nici pamfletară

nici fanatică pe plan politic.

— Ai scris o carte foarte interesantă despre Rusia, rezumă-te la ea, i-am spus. De ce vrei să intri în arena politică? Vei avea de suferit.

— Ţin conferinţe ca să am din ce trăi, spuse ea, dar oamenii nu vor să audă adevărul, iar cînd vorbesc spontan nu pot să mă las condusă decît de adevăr. De altfel, adăugă ea simplu, îi iubesc pe comunişti.

Mi-am dat seama că prietena mea avea o viziune limpede şi realistă a situaţiei ei căci, întîlnind-o mai tîrziu, în 1931, mi-a spus că locuieşte în împrejurimile Tunisului.

— Dar de ce stai acolo? am întrebat.

— E mai convenabil, mi-a răspuns imediat. La Londra, cu modestele mele venituri, aş trăi în două cămăruţe în Bloomsbury, pe cînd la Tunis, pot avea o casă şi servitori, cu o grădină frumoasă pentru Dicky.

Dicky muri la vîrstă de nouăsprezece ani - o lovitură cumplită de pe urma căreia ea nu şi-a revenit niciodată. S-a convertit la catolicism şi a trăit o vreme într-o mănăstire, căutînd mîngîiere în religie.

Am văzut într-o zi pe o piatră de mormînt, în sudul Franţei, fotografia unei fetiţe surîzătoare de paisprezece ani, iar dedesubt gravat doar atît: „De ce?” In consternarea durerii e zadarnic să cauţi răspuns. Nu ajungi decît să ocărăşti fără rost şi să te revolţi - şi totuşi nu înseamnă că nu exista răspuns. Nu pot crede ca existenţa noastră este fără rost sau un simplu accident, cum afirmă unii oameni de ştiinţă. Viaţa şi moartea sînt evenimente prea precise, prea implacabile pentru a fi accidentale.

Căile vieţii şi ale morţii - un geniu fulgerat în floarea vîrstei, răsturnările din lume, sacrificiile şi catastrofele - toate acestea pot părea zadarnice şi fără sens. Dar faptul că s-au întîmplat fac dovada unui scop hotărît şi precis, ce depăşeşte puterea de înţelegere a minţilor noastre tridimensionale.

Sînt filosofi care pretind că totul este materie sub o formă sau alta de acţiune şi că în orice existenţă nimic nu se poate adăuga şi nimic nu se poate lua îndărăt. Dacă materia este acţiune, trebuie să fie guvernată de legile cauzei şi efectului. Dacă admit acest lucru, atunci orice acţiune este predestinată. Şi dacă e aşa, faptul că mă scarpin la nas nu e tot atît de predestinat ca şi trecerea unei stele căzătoare? Pisica se plimbă în jurul casei, frunza cade din copac, copilul se poticneşte. Nu se poate regăsi în infinit originea tuturor acestor acţiuni? Nu sînt ele predestinate şi nu se continuă în eternitate? Cunoaştem cauza imediată a frunzei care cade, ştim de ce se poticneşte copilul, dar nu putem stabili originea sau ultimele consecinţe ale acestei cauze.

Nu sînt un spirit religios în sensul dogmatic al termenului. Poziţia mea e comparabilă cu cea a lui Macaulay, care scria că în secolul al XVI-lea se discutau aceleaşi probleme religioase cu aceeaşi perspicacitate filozofică ca şi astăzi; şi în ciuda acumulării cunoştinţelor şi a progresului ştiinţific, nici un filosof din trecut sau de azi n-a adus o contribuţie revelatoare în această privinţă. Nu sînt credincios, dar nici ateu cu orice preţ. Ceea ce-ţi poţi imagina se apropie tot atît de mult de adevăr ca şi ceea ce poate fi dovedit matematic. Nu întotdeauna e cu putinţă să te apropii de adevăr prin raţiune; aceasta te închide într-un tipar de gîndire geometrică ce te obligă la logică şi la credibilitate. În vis. vedem morţi şi-i acceptăm ca vii, ştiind bine că sînt morţi. Şi deşi gîndirea din vis este lipsită de raţiune, nu îşi are totuşi propria sa credibilitate? Există lucruri ce depăşesc raţiunea. Cum putem înţelege ce este a mia parte din a bilioana parte dintr-o secundă? Matematicienii ne încredinţează totuşi că acest lucru există.

Pe măsură ce îmbătrînesc, devin tot mai preocupat de credinţă. Ea joacă în viaţa noastră un rol mai important decît credem şi ne permite să înfăptuim mai mult decît ne

închipuim. Credinţa este, mi se pare, elementul precursor al tuturor ideilor noastre. Fără credinţă nu s-ar fi putut emite niciodată ipoteze, teorii, nici în ştiinţă, nici în matematici. Credinţa este o prelungire a spiritului. Să negi credinţa înseamnă să te condamni şi pe tine însuţi şi spiritul care generează toate forţele noastre creatoare.

Cred în ceea ce e necunoscut, în tot ce nu înţelegem în chip raţional; cred că ceea ce depăşeşte înţelegerea noastră este un fapt simplu la alte dimensiuni şi că în domeniul necunoscutului există imense rezerve de energie pentru bine.

***

La Hollywood, trăiam ca un lup singuratic, lucrînd în studioul meu; aveam aşadar puţine ocazii să întîlnesc lume de la alte studiouri şi mi-era greu să-mi fac noi prieteni. Douglas şi Mary mă salvau în această privinţă.

De cînd se căsătoriseră erau extrem de fericiţi. Douglas îşi reconstruise vechea lui casă pe care o mobilase cu gust, adăugind mai multe camere de oaspeţi. Trăiau în stil mare, serviciul era perfect, ca şi bucătăria, iar Douglas era o gazdă încîntătoare.

La studio, avea un apartament somptuos, o cabină cu baie turcească şi piscină. Acolo primea, invitîndu-şi oaspeţii săi iluştri, la dejun şi la o plimbare, arătîndu-le cum se face un film, poftindu-i apoi la o baie de aburi şi la o baie în piscină. După aceea se instalau în cabina lui, drapaţi în prosoape ca nişte senatori romani.

Era cu totul neaşteptat să fii prezentat regelui Siamului chiar în momentul cînd ieşeai de la aburi şi te îndreptai spre piscină. Am întîlnit la baia turcească numeroase personalităţi, printre care ducele de Alba, ducele de Sutherland, Austen Chamberlain, marchizul de Viena, ducele de Panaranda şi mulţi alţii. Cînd un om este lipsit de toate însemnele lumeşti, poţi să-l apreciezi la justa lui

valoare; aşa, de pildă, ducele de Alba a crescut mult în stima mea.

De cîte ori Douglas primea vizita vreunui asemenea potentat, eram poftit şi eu, căci constituiam una din atracţii. De obicei, după baie, invitaţii soseau la Pickfair pe la ora opt, se servea dineul la opt şi jumătate, după care se viziona un film. Aşa încît niciodată n-am ajuns să-i cunosc pe oaspeţi mai îndeaproape. Totuşi, uneori mai degrevam familia Fairbanks de valul obligaţiilor sociale şi-i găzduiam pe unii din ei la mine. Dar trebuie să mărturisesc, nu ştiam să primesc la fel de bine ca Fairbanks.

Cînd stăteau de vorbă cu mărimile, Douglas şi Mary erau de-a dreptul minunaţi. Ştiau să adopte faţă de ei o atitudine familiară şi degajată care mie nu-mi era de loc la îndemînă. Bineînţeles, cînd printre invitaţi se afla cîte un duce, în prima seară îi spuneau tot timpul „Alteţa Voastră”; dar foarte repede „Alteţa Voastră” devenea familiarul „Georgie” sau „Jimmy”.

La cină, căţelul lui Douglas, o corcitură, îşi făcea apariţia din cînd în cînd şi stăpînul lui îl punea să facă tot felul de figuri amuzante, înveselind astfel o recepţie care ar fi putut fi doar rigidă şi formală. Eu eram cel căruia de cele mai multe ori oaspeţii îi şopteau la ureche tot ce gîndeau despre Douglas. „E un om fermecător!” spuneau doamnele în mod confidenţial. Şi era adevărat. Nimeni nu ştia să le incinte aşa ca Douglas.

Odată însă, a fost supus la o grea încercare. Din motive uşor de Înţeles, nu voi cita nici un nume, dar asistenţa era dintre cele mai alese şi Douglas le-a dedicat oaspeţilor o săptămînă întreagă ocupîndu-se de ei şi căutînd să-i distreze. Invitaţii de onoare erau o tînără pereche în călătorie de nuntă. S-a făcut tot ce se poate închipui ca să se simtă bine. S-a organizat o partidă de pescuit pe un iaht, la Catalina, unde Douglas a ucis un juncan şi l-a aruncat în mare ca momeală pentru peşti dar n-au prins nimic, apoi un rodeo, în cerc intim pe terenul studioului. Dar tînăra soţie,

înaltă şi frumoasă, deşi amabilă, se arăta extrem de rezervată şi foarte puţin entuziastă.

În fiecare seară la masă, Douglas făcea tot posibilul ca s-o distreze, dar cu tot umorul şi antrenul lui nu izbutea s-o înveselească.

— Mă nedumereşte, nu ştiu ce să-i spun, îmi explică el, aşa încît astă-seară la cină am aranjat să stai tu lîngă ea. Şi rîse. I-am vorbit de tine, cit eşti de strălucitor şi amuzant.

După publicitatea pe care mi-o făcuse Douglas, m-am aşezat la masă, simţindu-mă tot atît de nestînjenit ca un paraşutist care se pregăteşte să sară. Dar mi-am spus că voi începe cu esoterismul. Aşa încît, luînd şervetul de pe masă, m-am aplecat şi i-am şoptit vecinei mele:

— Hai, puţin curaj!

Ea s-a întors, părîndu-i-se că nu aude bine.

— Poftim?

— Puţin curaj! am repetat pe un ton enigmatic.

Se arătă surprinsă.

— Curaj?

— Da, am răspuns, potrivindu-mi şervetul pe genunchi şi privind drept în faţa mea.

Ea tăcu, cercetîndu-mă o vreme.

— De ce spuneţi asta?

Mi-am luat inima în dinţi.

— Pentru că vă văd tristă. Şi fără să-i las timp să răspundă, am reluat: înţelegeţi, eu sînt pe jumătate ţigan şi ştiu lucrurile astea... În ce lună v-aţi născut?

— În aprilie.

— Zodia Berbecelui, bineînţeles! Trebuia să mă gîndesc!

S-a însufleţit deodată, şi-i stătea foarte bine.

— La ce vă gîndiţi? zîmbi ea.

— În luna asta, vitalitatea dumneavoastră este foarte scăzută.

A stat să reflecteze o clipă.

— Este de-a dreptul uluitor ceea ce spuneţi.

— E simplu, clacă ai intuiţie; aura dumneavoastră pentru moment este a unei femei nefericite.

— Se vede?

— Poate ceilalţi nu văd.

A zîmbit, a rămas cîteva momente pe gînduri, apoi mi-a spus visătoare:

— E foarte ciudat că spuneţi asta! Sigur că e adevărat. Sînt foarte deprimată.

Am dat din cap compătimitor.

— E luna dumneavoastră cea mai rea.

— Sînt atît de abătută, mă aflu în culmea disperării, reluă ea.

— Cred că înţeleg, am spus, dar habar n-aveam de ce vroia să spună.

— Dacă aş putea să plec, reluă ea cu tristeţe, să fug de toate şi de toţi... Aş face orice - aş munci, aş face figuraţie de film, dar asta i-ar necăji pe ceilalţi şi nu merită una ca asta.

Vorbea la plural, dar mi-am dat seama că făcea aluzie la soţul ei. Am început să mă îngrijorez şi, renunţînd să mai fac pe ghicitorul, am încercat să-i dau cîteva sfaturi serioase ceea ce, fără îndoială, era banal.

— N-are nici un rost să fugiţi; de răspundere nu scapi niciodată, i-am spus. Viaţa este expresia unei permanente dorinţe, nimeni nu e niciodată mulţumit, aşa încît nu vă pripiţi, nu luaţi o hotărire pe care s-o regretaţi apoi toată viaţa.

— Aveţi dreptate, fără îndoială, răspunse ea pe gînduri. Oricum, mă simt mai uşurată că stau de vorbă cu cineva care mă înţelege.

Din cînd în cînd, Douglas arunca o privire spre noi, în timp ce se întreţinea cu ceilalţi convivi. La urmă ea s-a întors către el şi i-a zîmbit.

După cină, Douglas mă luă de-o parte.

— Ce Dumnezeu i-ai spus? Eraţi atît de preocupaţi că nu mai vedeaţi nimic în jurul vostru!

— A, doar banalităţi, i-am răspuns plin de îngîmfare.

19

Contractul meu cu First National se apropia de sfîrşit şi eram nerăbdător să sosească acest moment. Producătorii mei se arătau lipsiţi de menajamente, uricioşi şi mărginiţi şi abia aşteptam să scap de ei. Pe de altă parte, eram plin de idei pentru filme de lung metraj.

Mi se părea că n-am să termin niciodată ultimele trei filme pe care le mai aveam de făcut. Lucram la *Pay Day (Zi de plată)* un film de două bobine şi nu-mi mai rămîneau decît două de făcut. *The Piligrim (Pelerinul),* comedia următoare, luă proporţiile unui film de lung metraj. Ceea ce însemna noi şi supărătoare tratative cu First National. Dar cum spunea Sam Goldwyn despre mine: „Chaplin nu e om de afaceri; tot ce ştie este sub ce sumă nu poate să coboare”. Negocierile s-au încheiat în mod satisfăcător. După succesul răsunător al *Piciului*, rezistenţa a fost minimă în discuţiile purtate cu privire la Pelerinul: urma să ţină locul a două filme şi primeam o garanţie de patru sute de mii de dolari precum şi o participare la beneficii. Eram în fine liber să-mi urmez prietenii, Artiştii Asociaţi.

La sfatul lui Douglas şi al lui Mary, Honest Joe, cum îi spuneam lui Joseph Schenck, se alătură Artiştilor Asociaţi, împreună cu soţia lui, Norma Talmadge, ale cărei filme urmau să fie distribuite prin compania noastră. Joe trebuia să fie preşedinte. Cu toată simpatia pe care o aveam pentru el, nu eram de părere că aportul său justifica această numire. Deşi soţia lui era o stea de oarecare mărime, nu se putea compara pe planul reţetelor cu Mary şi Douglas. Refuzasem să-i acordăm beneficii în societatea noastră lui Adolph Zukor, atunci de ce să-i dăm lui Joe Schenck, mai puţin important decît Zukor? Entuziasmul lui Douglas şi

Mary învinse totuşi şi Joe deveni preşedinte şi acţionar la părţi egale al Artiştilor Asociaţi.

Puţin mai tîrziu am primit o scrisoare urgentă prin care eram invitat la o reuniune privind viitorul Artiştilor Asociaţi. După cîteva fraze de circumstanţă şi cîteva observaţii optimiste ale preşedintelui nostru, Mary ne-a adresat un apel solemn. Ne-a spus că e alarmată în legătură cu ceea ce se petrece în industria cinematografică - întotdeauna era ea alarmată - că circuitele de distribuire fuzionau şi dacă nu luam măsuri pentru a contracara aceste mişcări, viitorul Artiştilor Asociaţi va fi periclitat.

Această declaraţie nu m-a îngrijorat, deoarece eram convins că filmele noastre erau excelente şi puteau face faţă la orice concurenţă. Dar ceilalţi nu păreau la fel de liniştiţi. Joe Schenck ne-a avertizat plin de gravitate că, deşi compania e clădită pe baze sănătoase, ar trebui să ne asigurăm viitorul, neasumîndu-ne singuri toate riscurile, ci lăsînd şi pe alţii să participe într-o mică măsură la profiturile noastre. Luase legătura cu Dillon Read şi Compania, de pe Wall Street, care se arătau gata să ne ofere patruzeci de milioane de dolari pentru o emisiune de acţiuni şi o cotă parte din beneficii. Am răspuns sincer că nu văd ce are Wall Street-ul de-a face cu munca mea şi am afirmat din nou că nu trebuie să ne temem de fuziune de vreme ce facem filme bune. Stăpînindu-şi iritarea, Joe declară pe un ton liniştit şi trufaş că el încearcă să facă pentru Asociaţie ceva constructiv, de care să beneficiem cu toţii.

Mary luă din nou cuvîntul. Avea un mod dojenitor de a vorbi despre afaceri, adresîndu-mi-se nu direct, ci prin intermediul celorlalţi, ceea ce m-a făcut să mă simt teribil de egoist. Ea lăudă calităţile lui Joe. insistînd asupra activităţii pe care o desfăşurase şi ostenelii pe care şi-o dăduse pentru a consolida compania noastră.

— Toţi trebuie să încercăm să fim constructivi, încheie ea.

Dar n-am cedat, afirmînd că nu vreau să văd terţe persoane participînd la eforturile mele personale; eram încrezător şi hotărît să investesc propriile mele capitaluri pentru a susţine aceste eforturi. Reuniunea s-a transformat într-o discuţie înflăcărată - mai multă înflăcărare de altfel decît discuţie - dar eu am rămas pe poziţiile mele, susţinînd că dacă ceilalţi doreau să continue fără mine, n-aveau decît şi că-mi voi da demisia. Aceasta a dus la o solemnă declaraţie de loialitate între noi toţi, Joe afirmă că nu vrea să facă nimic care să dăuneze prieteniei sau armoniei companiei noastre. Şi nu s-a mai vorbit despre sprijinul pe care să ni-l acorde Wall Street-ul.

***

Înainte de a începe primul meu film pentru Artiştii Asociaţi, aveam intenţia s-o lansez pe Edna Purviance, să fac din ca o vedetă. Deşi Edna şi cu mine eram despărţiţi pe plan afectiv, continuam să mă interesez de cariera ei. Dar privind-o cu obiectivitate, mi-am dat seama că lua încetul cu încetul un aer de matroană, ceea ce nu se potrivea cu idealul feminin al viitoarelor mele filme. De altfel, nu înţelegeam să-mi restrîng ideile şi personajele în limitele unui repertoriu comic, căci aveam idei vagi dar ambiţioase asupra filmului de lung metraj care cerea o distribuţie mai bogată.

Jinduiam de luni de zile să turnez *Troienele* cu Edna, folosind propria mea adaptare. Dar cu cît făceam mai multe cercetări, cu atît constatam că ar fi fost o producţie costisitoare, aşa încît am părăsit ideea.

Am început să mă gîndesc la alte femei interesante, pe care ar fi putut să le întruchipeze Edna. Iozefina, sigur că da! Faptul că ar fi necesitat costume de epocă şi ar fi costal de două ori mai mult decît Troienele n-avea importanţă. Eram plin de entuziasm.

Ne-am lansat în serioase investigaţii, citind *Memoriile* lui Bourrienne şi cele ale lui Constant, valetul lui Napoleon. Dar cu cît ne cufundam în studierea vieţii Iozefinei, cu atît Napoleon creştea ca importanţă. Eram de-a dreptul fascinat de acest geniu strălucitor aşa încît un film despre Iozefina a început să mi se pară lipsit de interes, în timp ce Napoleon se contura cu timpul ca un rol pe care l-aş fi putut juca eu însumi. Filmul urma să descrie campania lui în Italia: epopeea de voinţă şi curaj a unui tînăr de douăzeci şi şase de ani, învingînd o formidabilă opoziţie şi gelozia bătrînilor generali cu experienţă. Dar, din păcate, entuziasmul meu se potoli în cele din urmă şi Napoleon, ca şi Iozefina, dispăru în neant.

Cam în aceeaşi perioadă, Peggy Hopkins Joyce, celebra frumuseţe căsătorită de mai multe ori, îşi făcu apariţia pe scena Hollywood-ului, împodobită de bijuterii şi cu vreo trei milioane de dolari puşi de-o parte de pe urma celor cinci soţi - după cum mi-a mărturisit chiar ea.

56. Peggy Hopkins Joyce

Peggy era de origine modestă: fată de frizer, devenise coristă la Ziegfeld şi se măritase rînd pe rînd cu cinci milionari. Deşi era încă o frumuseţe, avea un aer puţin obosit. Sosea direct de la Paris, purtînd o încîntătoare rochie neagră, deoarece de curînd un tînăr se sinucisese pentru ea. În această toaletă de doliu, a dat buzna la Hollywood.

În timpul unui dineu intim luat împreună, mi-a mărturisit că detesta notorietatea.

— Tot ce doresc e să mă mărit şi să am copii. În fond, sînt o femeie simplă, spuse ea, aranjîndu-şi un diamant de douăzeci de carate şi brăţările de smarald care i se înşirau pe braţ. Cînd era bine dispusă, Peggy le spunea „galoanele mele”.

În legătură cu unul din soţi, povestea că în noaptea nunţii, ea se închisese în cameră susţinînd că nu-l va lăsa să intre dacă nu-i strecoară pe sub uşă un cec de cinci sute de mii de dolari.

— Şi ţi-a îndeplinit dorinţa? am întrebat.

Da. spuse ea iritată, adăugind nu fără haz: l-am încasat chiar a doua zi dimineaţă înainte de a se fi trezit. Dar era un prost şi bea într-una. Odată l-am izbit în cap cu o sticlă de şampanie şi l-am trimis la spital.

— Aşa v-aţi despărţit?

Nu, spuse ea rîzînd, dimpotrivă, asta se pare că i-a plăcut şi s-a arătat şi mai îndrăgostit de mine după aceea.

Thomas Ince ne-a invitat pe bordul iahtului său. Nu eram decît noi trei, Peggy, Tom şi cu mine, stînd la o masă în cabină şi bînd şampanie. Era seară şi o sticlă de şampanie se afla chiar lîngă Peggy. Pe măsură ce timpul trecea, vedeam cum interesul ei se deplasează de la mine spre Tom Ince şi am început să mă îngrijorez, căci îmi aminteam ce-i făcuse soţului ei cu sticla de şampanie, zicîndu-mi că acelaşi lucru puteam să-l păţesc şi eu.

Cu toate că băusem şi eu puţin, nu eram ameţit şi i-am declarat cu delicateţe că dacă văd cel mai mic semn că o

asemenea idee i-ar trece prin căpşorul ei frumos, o arunc peste bord. După aceea am încetat să mai fac parte din cercul ei şi Irving Thalberg de la M.G.M. a devenit obiectul atenţiilor ei. Un timp, personalitatea lui Peggy l-a orbit pe Irving, deoarece era tînăr. La studiourile Metro Goldwyn Mayer, circulau zvonuri alarmante de căsătorie, dar pînă la urmă el s-a liniştit şi idila n-a mai continuat.

În timpul ciudatei dar scurtei noastre prietenii, Peggy mi-a povestit mai multe anecdote despre legătura ei cu un editor francez foarte cunoscut. Ceea ce mi-a dat ideea să scriu povestea unei *Parizience (A Woman of Paris)* a cărei vedetă să fie Edna Purviance. N-aveam de gînd să joc în film, ci să-l regizez.

57. Edna Purviance în *Parizianca*

Unii critici au susţinut că filmul mut nu poate reda psihologia omenească, ci numai gesturi evidente, cum ar fi eroi înghesuind doamne într-un trunchi de copac sau bătăi

cu scaune care ar fi singurele mijloace de expresie. *Parizianca* însemna aşadar o provocare pentru mine. Doream să redau psihologia printr-un subtil joc de scenă. De exemplu Edna juca rolul unei demi-mondene; prietena Ednei intră şi-i arată o revistă în care se anunţă căsătoria iubitului Ednei. Ea apucă revista cu indiferenţă, o priveşte, apoi o pune repede de-o parte şi, nepăsătoare, aprinde o ţigară. Dar publicul înţelege că a suferit lin şoc. După ce o conduce zîmbind pe prietena ei pînă la uşă, se grăbeşte să ia din nou revista şi o citeşte cu o dramatică intensitate. Filmul era plin de aluzii subtile. Într-o scenă care se petrece în camera Ednei, fata din casă deschide sertarul unui scrin şi un guler bărbătesc cade din întîmplare pe jos, ceea ce dezvăluie legătura Ednei cu junele prim (interpretat de Adolphe Menjou).

Filmul a avut mare succes în rîndul spectatorilor mai luminaţi. Era primul film mut îmbinînd psihologia cu accente de ironie. Au urinat alte filme de aceeaşi natură, printre care *The Marriage Circle (Jugul căsniciei),* de Ernst Lubitsch, cu Menjou deţinînd practic un rol identic.

Adolphe Menjou a devenit vedetă de la o zi la alta, dar Edna n-a cunoscut acelaşi succes. I s-au oferit totuşi zece mii de dolari pentru a turna cinci săptămîni în Italia şi m-a întrebat dacă să primească. Bineînţeles, m-am arătat entuziasmat; dar Edna pregeta să-şi rupă toate legăturile. Am sfătuit-o aşadar să accepte şi, dacă nu mergea, să se întoarcă să lucreze cu mine, după ce ar fi încasat şi zece mii de dolari între timp. Edna a turnat filmul, care nu s-a dovedit a fi un succes, apoi s-a întors la trupa noastră.

***

Înainte de a termina eu *Parizianca*, Pola Negri îşi făcu debutul în America.

58. Pola Negri

Într-un stil cu adevărat hollywoodian, Serviciul de publicitate de la Paramount se întrecu în imbecilităţi. Într-o ambianţă de gelozie, întreţinută cu grijă, şi de certuri mai mult sau mai puţin publicitare, s-a făcut mult zgomot în jurul Gloriei Swanson şi al Polei Negri. Titluri de-o şchioapă anunţau: „Negri cere cabina lui Swanson”. „Gloria Swanson refuză s-o întîlnească pe Pola Negri”. „Negri acceptă s-o primească pe Swanson”. Şi aşa mai departe, la nesfîrşit.

Nici Gloria, nici Pola nu erau de condamnat pentru aceste născociri. În realitate, de la bun început au fost foarte bune prietene.

Tar caracterul puţin felin al celor două actriţe era o sursă inepuizabilă pentru serviciile de publicitate. S-au organizat recepţii şi serate în onoarea Polei. În cursul unui festival improvizat, am întîlnit-o pe Pola la un concert, la Hollywood Bowl. Stătea alături de loja mea cu escorta ei de ataşaţi de presă şi directori de la Paramount.

— Chaarlee! De ce n-am nici o veste de la dumneata? Nu mi-ai telefonat niciodată. Nu-ţi dai seama că am făcut tot drumul ăsta din Germania ca să te văd?

Eram flatat cu toate că nu-mi venea să dau crezare spuselor ei, deoarece o văzusem numai o singură dată la Berlin, timp de douăzeci de minute.

— Eşti foarte crud, Chaarlee, că nu mi-ai telefonat. De-atîta vreme aştept veşti de la dumneata. Unde lucrezi? Dă-mi numărul dumitale de telefon şi am să te chem eu, hotărî ea în cele din urmă.

Eram sceptic faţă de această însufleţire, totuşi atîta atenţie din partea frumoasei Pola nu putea să mă lase indiferent. Cîteva zile mai tîrziu am fost invitat la o serată oferită de ea în casa pe care o închiriase la Beverly Hills. Chiar pentru Hollywood era o recepţie strălucită şi cu toate că de faţă se aflau şi alţi actori, mi-a acordat cea mai mare atenţie. Fie că era sinceră, fie că nu, mi-a făcut plăcere. Acesta a fost începutul relaţiilor noastre tumultuoase. Timp de mai multe săptămîni am fost văzuţi împreună în public, ceea ce, bineînţeles, a însemnat o adevărată mană cerească pentru ziarişti. Foarte curînd, galetele au început să anunţe: „Pola s-a logodit cu Charlie”. Situaţia era foarte neplăcută pentru Pola, care mi-a sugerat să dau publicităţii o declaraţie.

— Asta trebuie să vină din partea doamnei, am răspuns.

— Ce să le spun?

Am ridicat din umeri, nevrînd să-mi asum nici o răspundere.

A doua zi am primit un mesaj prin care eram anunţat că domnişoara Pola Negri nu mă poate primi - fără nici o explicaţie. Dar în aceeaşi seară camerista mi-a telefonat, disperată, să-mi spună că stăpîna ei e foarte bolnavă şi mă întreabă dacă pot să vin imediat. Cînd am sosit, m-a primit camerista, plînsă; m-a condus în salon unde am găsit-o pe Pola culcată pe divan, cu ochii închişi. I-a deschis şi a gemut:

— Cîtă cruzime!

Şi iată-mă în chip de Casanova.

După o zi sau două mi-a telefonat Charlie Hyton, directorul studiourilor Paramount:

— Ne pricinuieşti o mulţime de necazuri, Charlie! Aş vrea să stăm de vorbă.

— Sigur că da! Vino la mine! i-am spus.

Sosit aproape de miezul nopţii, Hyton era un om corpolent, cu o înfăţişare destul de prozaică; ar fi părut la el acasă mai degrabă într-un magazin en-gros. Se aşează şi, fără nici o introducere, începu:

— Charlie, toate zvonurile astea din presă au îmbolnăvit-o pe Pola. De ce nu dai o declaraţie presei, ca să le pui capăt o dată?

Văzîndu-mă atacat cu atîta aroganţă, l-am privit drept în ochi.

— Şi ce-ai vrea să spun?

Încercă să-şi ascundă jena, simulînd îndrăzneala:

— Doar o placi, nu?

— Nu cred că asta interesează pe cineva, i-am răspuns.

— Dar am investit milioane în această femeie! Şi publicitatea asta îi dăunează. A făcut o pauză. Charlie, dacă îţi place, de ce n-o iei de nevastă?

Afrontul mi s-a părut cu totul lipsit de haz.

— Dacă-ţi închipui că am să mă căsătoresc cu cineva numai pentru a proteja investiţiile făcute de Paramount, te înşeli amarnic.

— Atunci nu te mai întîlni cu ea!

— Asta depinde de Pola, i-am răspuns.

Conversaţia noastră a luat sfîrşit printr-o replică de un umor destul de sec pe care am făcut-o spunînd că de vreme ce eu nu sînt acţionar la Paramount, nu văd de ce trebuie să mă însor cu Pola. Şi aşa au luat sfîrşit legăturile mele cu ea, tot atît de brusc cum începuseră. Nu m-a mai chemat niciodată.

În timpul acestei febrile aventuri, o tînără mexicană sosi la studio; venise pe jos de la Mexico City să-l întîlnească pe Charlie Chaplin. Cum avusesem mai multe experienţe de acest fel, cu oameni trăzniţi sau nebuni, i-am spus impresarului meu „s-o expedieze în mod civilizat”.

Nu m-am mai gîndit la ea pînă cînd un telefon de-acasă m-a înştiinţat că tînăra persoană stă în pragul porţii. Atunci am simţit că mi se face părul măciucă. I-am spus majordomului să scape de fată şi eu am să aştept la studio pînă cînd drumul va fi liber. După zece minute un alt mesaj mă anunţa că fata plecase.

Cum în seara aceea, Pola, doctorul Reynolds şi soţia lui cinau la mine, le-am relatat incidentul. Am deschis poarta şi ne-am uitat de jur împrejur să fim siguri că fata nu s-a întors. Dar în toiul mesei, majordomul apăru în sufragerie, alb ca varul.

— E sus în patul dumneavoastră, domnule!

Îmi spuse că urcase să-mi pregătească odaia pentru noapte şi dăduse peste ea în pat, îmbrăcată în pijamaua mea. Nu ştiam ce să mă fac.

— Mă duc la ea, spune Reynolds, ridicîndu-se şi urcînd grăbit scara. Noi aşteptam să vedem ce se întîmplă.

Coborî puţin mai tîrziu.

— Am avut o lungă discuţie cu ea, spuse el. E tînără, frumoasă şi foarte deşteaptă. Am întrebat-o ce caută în patul dumitale. „Vreau să-l cunosc pe domnul Chaplin”, mi-a spus. „Ştii, i-am răspuns, că după una ca asta poţi fi socotită nebună şi chiar închisă într-un azil?” Dar nu s-a arătat deloc descumpănită. „Nu sînt nebună, mi-a spus, sînt pur şi simplu o admiratoare a artei domnului Chaplin şi am făcut tot drumul din Mexic să-l întîlnesc”. I-am explicat că ar face mai bine să-şi scoată pijamaua, să se îmbrace şi să plece numaidecît, căci altfel chemăm poliţia.

— Aş vrea s-o văd pe fata asta, spuse Pola pe un ton nepăsător. Spune-i să coboare în salon.

Am protestat, căci îmi clădeam seama că va fi jenant pentru toată lumea. Totuşi fata intră în odaie cu multă siguranţă. Reynolds avea dreptate: era tînără şi seducătoare. Ne spuse că pierduse toată ziua umblînd prin jurul studioului. Am poftit-o la cină, dar n-a acceptat decît un pahar de lapte.

În timp ce-l bea, Pola o sîcîia cu întrebări.

— Eşti îndrăgostită de domnul Chaplin?

Am tresărit. Fata izbucni în rîs.

— Îndrăgostită? A, nu, îl admir numai, pentru că e un mare artist.

Pola continuă:

Ai văzut vreunul din filmele mele?

— Sigur că da, răspunse ea pe un ton degajat.

— Ce crezi despre ele?

— Le găsesc foarte bune... dar nu sînteţi o artistă la fel de mare ca domnul Chaplin.

Făcea să vezi expresia Polei.

Am prevenit-o pe fată că purtarea ei poate fi luată în nume de rău şi am întrebat-o dacă dispune de suma necesară ca să se întoarcă la Mexico City. Mi-a răspuns că da; şi după ce Reynolds i-a mai dat cîteva sfaturi, a plecat.

Dar a doua zi pe la amiază, majordomul se năpusti iarăşi cu sufletul la gură în cameră, anunţînd că se otrăvise şi zăcea în mijlocul străzii. De data asta, telefonarăm la poliţie şi o ambulanţă o ridică şi o duse.

Ziarele din ziua următoare, încîntate, au răspîndit ştirea. Însoţită de fotografiile fetei pe patul de spital. I se făcuseră spălături stomacale şi acum îi primea pe ziarişti. Declara că nu înghiţise otravă, căutase numai să atragă atenţia, că nu este îndrăgostită de Charlie Chaplin, ci venise la Hollywood numai pentru a încerca să facă cinema.

După ieşirea din spital, a fost încredinţată unei asociaţii de binefacere care mi-a trimis o scrisoare politicoasă, întrebîndu-mă dacă nu eram dispus să contribui la cheltuielile de drum ale fetei. „E inofensivă şi nu e fată

rea”, spuneau, aşa încît am suportat împreună costul biletului ei de întoarcere la Mexico-City.

***

Eram liber acum să realizez prima mea comedie pentru Artiştii Asociaţi şi ţineam cu tot dinadinsul să depăşesc succesul *Piciului*. Mi-am bătut capul săptămîni întregi, reflectînd cu disperare, în căutarea unei idei. Îmi spuneam într-una: „Următorul meu film trebuie să fie o epopee! Ceva măreţ!” Dar nu-mi venea nimic în minte. Apoi, într-o duminică dimineaţa, pe cînd mă aflam la familia Fairbanks, şedeam după micul dejun împreună cu Douglas şi priveam cu stereoscopul nişte vederi din Alaska şi Klondike; una din ele arăta defileul Chilkoot, cu un şir lung de alpinişti căţărîndu-se pe pantele îngheţate, iar pe verso o legendă descria grelele încercări prin care trecuseră ca să ajungă aici. Iată o temă minunată, mi-am spus, de ajuns ca să-mi stimuleze imaginaţia. Îndată tot felul de idei de comedie începură să mi se perinde prin minte şi, cu toate că n-aveam încă o intrigă bine precizată, o imagine începu să se contureze.

În crearea unei comedii, în chip paradoxal tragedia stimulează simţul ridicolului; deoarece ridicolul, fără îndoială, înseamnă o atitudine de sfidare: trebuie să rîdem de neputinţa noastră în faţa forţelor naturii - căci altminteri înnebunim. Am citit o carte despre convoiul lui Donner care, în drum spre California, s-a rătăcit şi s-a înzăpezit în munţii Sierra Nevada. Din o sută şaizeci de pionieri, numai optsprezece au supravieţuit, majoritatea murind de foame şi de frig. Unii au ajuns pînă la canibalism, mîncîndu-şi morţii, alţii şi-au fript mocasinii ca să-şi astîmpere foamea. Această oribilă tragedie mi-a dat ideea uneia din cele mai comice scene din film. Pradă foamei cumplite, îmi pun gheata la fiert şi o mănînc, sugînd cuiele de parc-ar fi fost osul unui delicios clapon şi mestecînd şireturile ca pe

spaghete. În acest delir provocat de foame, tovarăşul meu ajunge să creadă că sînt un pui şi vrea să mă mănînce.

Timp de şase luni, am pus astfel la punct o serie de secvenţe comice şi am început să turnez fără scenariu, căci mi se părea că subiectul avea să se închege din toate aceste scene disparate. Bineînţeles, de multe ori m-am împotmolit şi a trebuit să renunţ la multe secvenţe amuzante. Era mai cu seamă o scenă de dragoste în care o femeie eschimosă îl învaţă pe Charlot cum se sărută după obiceiul locului, frecîndu-şi nasurile unul de altul. Cînd el pleacă să caute aur, îşi freacă nasul cu pasiune de cel al eschimosei, în chip de tandru rămas bun. După cîţiva paşi se întoarce, îşi duce degetul la nas şi-i trimite un ultim sărut, apoi îşi şterge repede degetul de pantalon, căci are guturai. Dar rolul eschimosei ia fost suprimat căci nu se potrivea cu acţiunea mai importantă a dansatoarei.

În timpul filmării *Goanei după aur (The Gold Rush),* m-am căsătorit pentru a doua oară. Deoarece avem doi băieţi mari pe care îi iubesc foarte mult, nu voi intra în detaliu. Am fost căsătoriţi timp de doi ani şi am căutat să fac din căsnicia noastră o reuşită, dar nu s-a putut şi totul s-a terminat cu multă amărăciune.

Premiera filmului *Goana după aur* a avut loc la Strand Theatre, la New York şi am asistat şi eu.

59. Georgia Hale în *Goana după aur*

Din clipa cînd a început filmul, cu o scenă în care eu mă vedeam dînd vesel ocol unei prăpăstii, fără să observ că sînt urmărit de un urs, publicul a început să aclame şi să aplaude. În mijlocul hohotelor de rîs, au răsunat şi aplauze pînă la sfîrşitul filmului. Hiram Abrams, directorul serviciului vînzări al Artiştilor Asociaţi, a venit pe urmă la mine şi m-a strîns în braţe.

— Charlie, îţi garantez că vom ajunge la o reţetă de cel puţin şase milioane de dolari.

Şi nu se înşela.

După premieră, am avut o sincopă. Locuiam la Ritz şi nu mai puteam respira. Disperat, am dat telefon unui prieten.

— Mor, i-am spus cu respiraţia tăiată. Cheamă avocatul!

— Ce avocat! Un doctor îţi trebuie, spuse el îngrijorat.

— Nu, nu, un avocat, trebuie să-mi fac testamentul!

Îngrijorat la culme, prietenul meu i-a chemat pe amîndoi, dar cum avocatul meu se afla din întîmplare în Europa, sosi numai doctorul.

După un examen rapid, nu m-a găsit decît cu o oboseală nervoasă.

— Din cauza căldurii, spuse el. Pleacă din New York şi du-te pe coasta oceanului unde vei fi mai liniştit şi vei respira aer marin.

O jumătate de oră mai tîrziu eram expediat la Brighton Beach. Tot timpul drumului, plîngeam fără motiv. La hotel am luat o cameră cu vederea spre ocean. M-am aşezat la fereastră, respirînd adînc aerul sărat. Dar curînd lumea s-a adunat în faţa hotelului: „Salut, Charlie!” „Ia priviţi, e Charlie!” aşa că a trebuit să plec de la fereastră ca să nu fiu văzut.

Deodată s-a auzit un urlet ca un lătrat de cîine. Era un om care se îneca. Salvatorii l-au adus chiar sub fereastra mea, dîndu-i primul ajutor, dar era prea tîrziu: murise. Abia îl luase ambulanţa că un altul începu să răcnească. Au fost aduşi trei cu totul: ceilalţi doi au fost salvaţi. Eram mai deprimat ca niciodată, aşa încît am hotărît să mă întorc la New York. Două zile mai tîrziu, mă simţeam destul de bine ca să pornesc spre California.

20

La Beverly Hills, am fost invitat s-o cunosc pe Gertrude Stein, acasă la unul din prietenii mei. Cînd am sosit, Miss Stein trona într-un fotoliu în mijlocul salonului, îmbrăcată în maro, cu un guler de dantelă, ţinîndu-şi mîinile în poală. Semăna cu Madame Houlin de Van Gogh, numai că în locul cocului roşcat, Gertrude avea părul şaten tăiat scurt.

În picioare, invitaţii făceau cerc la o distanţă respectuoasă. O doamnă de onoare îi şopti ceva, apoi se apropie de mine.

— Miss Gertrude Stein ar dori să vă cunoască.

Am făcut cîţiva paşi. Nu era chip să stăm de vorbă pentru moment deoarece alţii soseau şi aşteptau să fie prezentaţi.

La dejun, gazda m-a aşezat lîngă ea şi nu ştiu cum am ajuns să vorbim despre artă. Cred că totul a pornit de la faptul că eu admiram peisajul ce se vedea prin fereastra sufrageriei.

Dar Gertrude Stein nu împărtăşea entuziasmul meu.

— Natura, spuse ea, e banală; imitaţia e mai interesantă.

A început să dezvolte această teză, declarînd că marmura falsă e mai frumoasă decît cea veritabilă, că un apus de soare de Turner e mai încîntător decît un cer adevărat. Cu toate că aceste aserţiuni mi se păreau cam paradoxale, politicos, m-am arătat de acord cu ea.

După aceea s-a lansat într-o teorie cu privire la intriga de film:

— Este întotdeauna prea plină de clişee, prea complicată şi neconvingătoare.

Ar fi vrut să mă vadă într-un film, mergînd pe stradă, apoi dînd colţul, apoi încă o dată şi încă o dată. Eram gata să-i spun că ideea ei e o parafrază a celebrei sale formule:

„Roza e o rozã, o rozã, o rozã”, dar nu ştiţi ce instinct m-a oprit.

Eram serviţi pe o splendidă faţă de masă din dantelă de Bruges, care stîrni complimente din partea invitaţilor. În timpul conversaţiei, s-a servit cafeaua în ceşti lăcuite foarte uşoare; a mea era aşezată prea aproape de cot, aşa încît, mişcîndu-mi puţin mîna, am răsturnat cafeaua pe faţa de masă. Eram îngrozitor de stingherit! În timp ce mă întreceam în scuze faţă de gazdă, Gertrude făcu acelaşi lucru: răsturnă şi ea cafeaua. M-am simţit puţin mai uşurat în sinea mea, căci nu mai eram singur în această postură jenantă. Dar Gertrude nici n-a clintit.

— Nu-i nimic, spuse ea, bine că nu mi s-a vărsat pe rochie.

John Masefield[26] veni să viziteze studioul; era un bărbat frumos, înalt şi amabil, simpatic şi înţelegător. Dar nu ştiu de ce, toate aceste calităţi mă intimidau teribil. Din fericire, tocmai citisem *The Widow in the Bye Street (Văduva din Bye Street)* care-mi plăcuse, aşa încît n-am stat cu gura închisă şi am citat cîteva din versurile mele favorite:

În faţa temniţei un grup
Care-aştepta să bată clopoţele,
Ca toţi cei cu sufletul gol, aştepta
Veninul cel tare ce-aduce durerea aproapelui.

***

Pe cînd turnam *Goana după aur*, am primit un telefon de la Elinor Glyn: „Dragă Charlie, trebuie neapărat să faci cunoştinţă cu Marion Davies; este fermecătoare şi ar fi încîntată să te întîlnească; vrei să iei cina cu noi la Hotel Ambasador şi după aceea să mergem la Pasadena să vedem filmul tău *Trîndavii*?”

N-o cunoşteam pe Marion, dar aflasem de uluitoarea publicitate făcută în jurul numelui ei, în toate ziarele şi revistele Hearst, ce te izbea pînă la saturaţie. Toată această reclamă întrecea într-atît măsura încît numele ei deveni ţinta a numeroase glume. Cum era, de pildă, remarca lui Beatrice Lillie cînd cineva îi arăta luminile din Los Angeles. „Ce minunat!” spuse Beatrice. „Probabil că pînă la urmă se vor topi, lăsînd să se citească «Marion Davies»!” Nu puteai deschide o publicaţie Hearst fără să dai peste o fotografie mare a lui Marion. Toate acestea nu făceau decît să îndepărteze publicul de sălile de cinema.

Dar într-o seară la familia Fairbanks a rulat un film cu Marion Davies, *When Knighthood Was in Flower (Cînd cavalerismul era în floare*). Spre surprinderea mea, s-a dovedit a fi o excelentă actriţă, atrăgătoare şi plină de farmec şi ar fi putut fi o vedetă prin propriile ei puteri, fără publicitatea deşănţată a firmei Hearst. La dineul oferit de Elinor Glyn, am găsit-o simplă şi încîntătoare şi de aici s-a legat între noi o mare prietenie.

Legătura dintre Hearst şi Marion ţine de legendă în Statele Unite, ca şi în lumea întreagă. A durat peste treizeci de ani, pînă în ziua morţii lui Hearst.

60. Cu Randolph Hearst şi Marion Davies

Dacă aş fi întrebat ce personalitate mi-a lăsat cea mai puternică impresie, aş spune că răposatul William

Randolph Hearst. Ar trebui să explic faptul că raporturile mele cu el n-au fost întotdeauna dintre cel mai bune - deşi avea calităţi remarcabile. Ceea ce mă fascina era misterul personalităţii sale, firea lui tînără, agerimea, bunătatea, brutalitatea, imensa lui putere şi bogăţie şi, mai ales, felul său de a fi, lipsit de ascunzişuri. Ca om de lume, era cel mai neconvenţional din cîţi am cunoscut. Domeniul său era fabulos şi divers, cuprinzînd sute de publicaţii, mari procente în afaceri imobiliare la New York, în mine şi vaste domenii în Mexic. Secretarul lui mi-a spus într-o zi că întreprinderile Hearst reprezentau cam 400 de milioane de dolari, sumă considerabilă la vremea aceea.

61. San Simeon, proprietatea lui William Randolph Hearst

Părerile diferă în ce-l priveşte pe Hearst. Unii susţin că era un patriot american sincer, alţii îl socotesc un oportunist interesat numai de tirajul ziarelor şi de creşterea averii sale. Dar în tinereţe fusese liberal şi iubise aventura. De altfel, vistieria tatălui îi era tot timpul la îndemînă. Se povesteşte că Russell Sage, bancherul, a întîlnit-o pe Phoebe Hearst, mama lui Hearst, pe Avenida a Cincea.

— Dacă fiul dumitale mai atacă Wall Street-ul, spuse el, ziarul lui va pierde un milion de dolari pe an.

— În cazul ăsta, dragă domnule Sage, va putea rezista în afaceri încă optzeci de ani de-acum încolo, răspunse mama.

Prima oară cînd l-am întîlnit pe Hearst, am comis o indiscreţie. Sime Silverman, redactor şef şi director la *Variety*, m-a luat la dejun la Hearst, într-un apartament de pe Riverside Drive. Era reşedinţa clasică a unui bogătaş, un apartament pe două etaje, cu pînze de valoare, odăi înalte, pereţi cu lambriuri de mahon şi vitrine în care se lăfăiau porţelanuri preţioase. După ce am fost prezentat familiei Hearst, ne-am aşezat cu toţii la masă.

Doamna Hearst era o femeie seducătoare, cu purtări blînde, fireşti. În ce-l priveşte pe Hearst, deschidea ochii mari şi mă lăsa să vorbesc.

— Prima oară cînd v-am văzut, domnule Hearst, am spus, era la restaurantul *Beaux Arts*, împreună cu două doamne. Un prieten mi-a spus cine sînteţi.

Am simţit că cineva îmi face semn cu piciorul pe sub masă: am bănuit că e Sime Silverman.

— Aşa? făcu Hearst cu un aer amuzat.

Am început să mă bîlbîi.

— În orice caz, dacă nu eraţi dumneavoastră, era cineva care vă seamănă grozav... bineînţeles, prietenul meu nu era chiar sigur, am spus eu naiv.

— Într-adevăr, făcu Hearst cu o sclipire în ochi, e foarte comod să ai o dublură.

— Da, am rîs eu, poate puţin prea tare.

Doamna Hearst îmi veni în ajutor.

— Chiar aşa, sublinie ea cu umor, e foarte comod.

Oricum, asta a trecut uşor şi masa s-a terminat cu bine.

62. Randolph şi Millicent Hearst

Marion Davis venise la Hollywood ca vedetă la Cosmopolitan Productions, proprietatea lui Hearst. Închirie o casă la Beverly Hills, iar Hearst îşi aduse în apele californiene iahtul său de optzeci şi cinci de metri, prin Canalul Panama. Atunci începu în lumea cinematografului o vrajă; ca în *O mie şi una de nopţi*. De două-trei ori pe săptămînă, Marion organiza serate somptuoase, uneori cu cîte o sută de invitaţi: actori, actriţe, senatori, jucători de polo, corişti de revistă, potentaţi străini precum şi asistenţi şi colaboratori ai lui Hearst. La aceste serate domnea o ciudată atmosferă de tensiune şi frivolitate, deoarece nimeni nu putea să prevadă dispoziţia preaputernicului Hearst, el fiind barometrul după care se judeca reuşita recepţiei.

Mi-amintesc de un incident petrecut la un dineu dat de Marion în casa pe care o închiriase. Eram vreo cincizeci de persoane, în picioare, în timp ce Hearst, posomorit, şedea într-un fotoliu cu spătarul înalt înconjurat de statul major al publicaţiilor sale. Marion, purtînd o rochie de la Madame Recamier, lungită pe o canapea, radia de frumuseţe, dar devenea tot mai tăcută pe măsură ce Hearst îşi vedea de treburile lui. Deodată strigă indignată:

— Ia ascultă!

Hearst ridică privirile:

— Cu mine vorbeşti?

— Da, da! Ia vino-ncoace! răspunse ea, fixîndu-l cu ochii ei mari, albaştri.

Colaboratorii se dădură de-o parte şi toată lumea tăcu.

Hearst rămase nemişcat, ca un sfinx, cu privirea aspră, şi mai încruntat, cu buzele strînse ca o linie subţire, cu degetele bătînd nervos în braţul fotoliului în chip de scaun domnesc, neştiind dacă să se înfurie sau nu. Îmi venea să-mi cer pălăria de la garderobă. Dar deodată se ridică.

— Mă rog, pesemne că trebuie să mă duc, spuse el, îndreptîndu-se cu pas greoi către ea. Şi ce-ţi doreşte, inima, doamnă?

— Trataţi-vă afacerile la birou, spuse Marion înţepată, nu în casa mea. Oaspeţii stau cu paharele goale, dă-i zor şi serveşte-i!

— Bine, bine, răspunse el pornind cu pas de clovn către bucătărie şi toată lumea zîmbi uşurată.

Călătorind odată cu trenul de la Los Angeles la New York pentru nu ştiu ce afaceri urgente, primesc o telegramă de la Hearst prin care mă invită să-l însoţesc în Mexic. Îi răspund tot printr-o telegramă că regret, dar am treburi de rezolvat la New York. La Kansas City mă pomenesc întîmpinat de doi emisari ai lui Hearst. „Am venit să vă dăm jos din tren”, îmi spuseră ei zîmbind şi mă asigurară că domnul Hearst va da dispoziţii avocaţilor lui din New York să se ocupe de afacerile mele. Dar nu puteam accepta.

N-am cunoscut în viaţa mea pe cineva care să risipească banii în jurul lui cu atîta degajare ca Hearst. Rockefeller resimţea povara morală a banului, Pierpont Morgan avea conştiinţa puterii pe care o reprezenta, în schimb Hearst cheltuia cu nonşalanţă milioane de dolari, de parcă-ar fi fost bani de buzunar.

Vila de pe malul mării de la Santa Monica pe care i-o oferise lui Marion era un adevărat palat construit - simbolic - pe nisip, de meşteri aduşi din Italia, un edificiu în stil georgian cu şaptezeci da odăi, pe o lungime de nouăzeci de

metri şi cu trei etaje, sală de bal, împodobită cu aurării, şi sufragerie. Peste tot erau expuse tablouri de Reynolds, Lawrance şi alţi maeştri, dintre care unele false. În vasta bibliotecă cu lambriuri de stejar, cînd apăsai pe un buton, o parte a planşeului se ridica şi devenea ecran de cinematograf.

Sufrageria lui Marion putea primi uşor cincizeci de invitaţi. Mai multe apartamente luxoase permiteau găzduirea a cel puţin douăzeci de persoane. O piscină de marmură italienească, lungă de peste treizeci de metri, cu un pod veneţian care trecea pe deasupra, era instalată într-o grădină închisă, cu vederea la ocean. Alături de piscină se afla un bar cu o pistă de dans.

Autorităţile din Santa Monica doreau să construiască un mic port pentru ambarcaţiile mici şi vasele de agrement, proiect ce se bucura de sprijinul ziarului Times din Los Angeles. Cum posedam şi eu un mic iaht, ideea mi s-a părut bună şi i-am împărtăşit-o lui Hearst într-o dimineaţă la micul dejun.

— Va dăuna moralităţii întregii regiuni, spuse el indignat, să ai tot timpul marinari care să se holbeze la ferestre ca la bordel!

De atunci n-a mai fost vorba de aşa ceva.

Hearst se purta cu multă naturaleţe. Dacă era bine dispus, executa cîţiva paşi de charleston, dansul său preferat, cu o încîntătoare stîngăcie, fără să-i pese de ce gîndesc oamenii despre el. Deloc *poseur*[27], nu era stimulat decît de ceea ce îl interesa. Îmi făcea impresia unui om plicticos - şi poate chiar era, dar nici nu-şi dădea osteneala să pară altfel. Mulţi credeau că editorialul cotidian semnat de Hearst era scris de Arthur Brisbane, dar Brisbane însuşi mi-a afirmat că Hearst e cel mai strălucit editorialist din Statele Unite.

Uneori era neaşteptat de copilăros şi se supăra dintr-un fleac. Mi-aduc aminte că într-o seară, cînd ne alegeam

partenerii pentru şarade, se plînse că fusese lăsat la o parte.

— Bine, spuse Jack Gilbert în glumă, hai să mimăm amîndoi o şaradă cu cuvintele „cutie de pilule”: eu voi fi cutia iar dumneata pilula.

Dar W. R. se înfurie, vocea începu să-i tremure:

— N-am nevoie de şaradele voastre stupide, spuse şi ieşi trîntind uşa.

Ferma de o sută şaizeci de mii de hectare pe care o stăpînea Hearst la San Simeon se întindea pe cincizeci de kilometri de-a lungul coastei Pacificului. Locuinţele erau instalate pe un platou asemenea unei citadele, la o sută cincizeci de metri deasupra nivelului mării şi la peste şase kilometri depărtare de ocean. Castelul principal fusese construit avînd ca punct de pornire mai multe reşedinţe seniorale, expediate în lăzi din Europa. Faţada semăna în acelaşi timp cu catedrala din Reims şi cu un gigantic *chalet* elveţian. Cinci vile italiene îl străjuiau, asemenea unor posturi avansate, ridicate la marginea platoului, fiecare putînd adăposti şase invitaţi. Erau mobilate în stil italian, cu plafoane baroce din înaltul cărora serafimi şi heruvimi te priveau zîmbind. Castelul cel mare mai cuprindea camere pentru încă treizeci de invitaţi. Sala de recepţii, de peste treizeci de metri lungime, era împodobită cu tapiserii de Gobelins, unele autentice, altele false. În această atmosferă seniorială, la fiecare capăt al sălii se aflau mese cu jocuri de table şi biliard automat. Sufrageria era o replică în mic a naosului catedralei de la Westminster şi adăpostea cu uşurinţă optzeci de convivi. Personalul casnic era în număr de şaizeci.

Nu departe de castel se afla o grădină zoologică, cu lei, tigri, urşi, maimuţe, urangutani, păsări şi reptile. De la intrarea principală pînă la castel mergeai de-a lungul unei alei de opt kilometri, avînd din loc în loc cîte un panou: „Animalele au prioritate”. Aşteptai aşadar în maşină în timp ce o pereche de struţi pregetau să traverseze. Turme de oi,

cerbi, elani, bivoli străbăteau proprietatea şi-ţi tăiau mereu calea.

Automobile aşteptau invitaţii la gară, dar exista şi un mic aeroport particular pentru cei ce veneau cu avionul. Dacă se întîmpla să soseşti între mese, erai condus în apartamentul tău şi anunţat că cina începea la ora opt, iar de la ora şapte şi jumătate se serveau cocteiluri în holul mare.

Ca distracţii erau înotul, călăria, tenisul şi tot felul de alte jocuri, sau vizitarea grădinii zoologice. Hearst impunea ca regulă absolută ca nimeni să nu consume cocteiluri pînă la ora şase seara. Dar Marion îşi strîngea prietenii în apartamentul ei, unde se serveau băuturi pe ascuns.

Dineurile erau impunătoare: meniul semăna cu un banchet de pe vremea lui Carol I al Angliei. Se servea vînat de sezon: fazan, raţă sălbatică, potîrniche şi carne de căprioară. Totuşi, cu toată această opulenţă, ni se puneau şerveţele de hîrtie şi numai cînd doamna Hearst era de faţă, invitaţii aveau dreptul la şervete de olandă.

Doamna Hearst venea în fiecare an la San Simeon, ceea ce nu provoca nici un conflict. Marion şi doamna Hearst trăiau într-o coexistenţă paşnică: cînd se apropia momentul sosirii doamnei Hearst, Marion şi toţi ceilalţi dispăreau în mod discret la vila lui Marion de la Santa Monica. Pe Millicent Hearst o cunoşteam din 1916 şi eram foarte buni prieteni, aşa încît aveam viză pentru ambele locuinţe. Cînd era instalată la ranch cu prietenii ei din înalta societate din San Francisco, mă invita pentru week-end, iar eu apăream de parc-ar fi fost prima mea vizită din sezonul acela. Dar Millicent nu se amăgea. Deşi se prefăcea că nu ştie nimic despre recentul exod, avea un simţ al umorului în această privinţă. „Dacă n-ar fi Marion, ar fi altcineva”, spunea ea. Îmi vorbea adeseori pe un ton confidenţial despre relaţiile dintre Marion şi W. R., dar niciodată cu amărăciune. „Se poartă de parcă nimic n-ar fi intervenit vreodată intre noi, spunea ea, şi ca şi cum Marion n-ar exista. Cînd sosesc eu,

e amabil şi încîntător, dar nu stă mai mult de cîteva ceasuri. Şi de fiecare dată e aceeaşi poveste: în timpul mesei, majordomul îi înmînează un bilet, apoi el se scuză şi se ridică de la masă. Cînd revine, vorbeşte spăşit despre o treabă urgentă care cere prezenţa lui la Los Angeles şi ne prefacem cu toţii că-l credem. Şi, bineînţeles, toţi ştim că se duce s-o întîlnească pe Marion".

***

Într-o seară, după cină, am însoţit-o pe Millicent într-o plimbare prin parc. Castelul era scăldat în lumina lunii; avea un aspect ciudat şi feeric în mijlocul decorului sălbatic al celor şapte vîrfuri muntoase care-l înconjurau; stelele străpungeau seninul cerului. Ne-am oprit o clipă locului să admirăm această minunată panoramă. Din grădina zoologică se auzeau în răstimpuri răgetele unui leu şi urletele unui imens urangutan ce răsunau şi se repercutau între munţi. Era straniu şi înfricoşător, căci în fiecare seară la apusul soarelui, urangutanul începea să se frămînte, tăcut mai întîi, scoţînd apoi nişte urlete oribile ce ţineau toată noaptea.

— Bietul animal trebuie să fie nebun! am spus eu.

— Totul e nebunesc aici. Priveşte! spuse ea, contemplînd castelul. Creaţia lui Otto nebunul... şi va continua să clădească şi să adauge pînă la moarte. La ce va mai fi bun castelul ăsta? Nimeni n-are posibilitatea să-l îngrijească. Ca hotel, e inutilizabil, şi dacă-l lasă statului, mă îndoiesc că va putea servi la ceva - nici măcar ca universitate.

Millicent vorbea totdeauna despre Hearst pe un ton matern, ceea ce mă făcea să cred că tot mai ţinea la el. Era o femeie bună şi înţelegătoare, dar mai tîrziu, cînd am devenit indezirabil din punct de vedere politic, m-a privit de sus.

Într-o seară sosind la San Simeon pentru week-end, Marion mă primi nervoasă şi agitată. Unul din oaspeţi

fusese atacat cu un brici pe cînd traversa parcul.

Marion se bîlbîia de cîte ori se enerva, ceea ce adăuga la farmecul ei, dîndu-i un aer de „femeie în suferinţă”.

— N-nu ştim încă c-cine e făptaşul, şopti ea, dar W. R. a adus mai mulţi detectivi care scotocesc prin parc şi căutăm să ascundem ştirea de ceilalţi oaspeţi. Unii cred că agresorul este un filipinez; W. R. a izgonit toţi filipinezii din ranch pînă la terminarea anchetei.

— Cine a fost atacat?

— Ai să vezi diseară la cină.

La cină şedeam în faţa unui tînăr cu tot capul bandajat; nu-i puteam vedea decît ochii strălucitori şi dinţii albi descoperiţi într-un zîmbet continuu.

Marion îmi făcu semn pe sub masă.

— El e, îmi şopti.

Nu părea prea afectat de păţania lui şi a cinat cu poftă. La toate întrebările care i se puneau, se mulţumea să ridice din umeri zîmbind.

După masă, Marion îmi arătă locul unde avusese loc atacul.

— Îndărătul acestei statui, spuse ea, arătîndu-mi o replică în marmură a Victoriei din Samotrace. Iată urmele de sînge.

— Da' ce căuta el îndărătul statuii? am întrebat.

— Încerca să se a-ascundă de a-agresor, răspunse ea.

Deodată omul nostru ţîşni din umbră şi trecu poticnindu-se, cu faţa şiroind de sînge. Marion scoase un ţipăt, iar eu sării cît colo. Într-o clipă, douăzeci de oameni apăruţi de nu ştiu unde îl încercuiră.

— Tar am fost atacat, gemu el.

Sprijinit de doi detectivi, fu dus în camera lui şi interogat. Marion dispăru, dar după un ceas am întîlnit-o în hol.

— Ca s-a întîmplat?

— Se pare că s-a rănit singur, spuse ea neîncrezătoare. E un detracat care caută să atragă atenţia asupra lui.

Fără multe menajamente, excentricul a fost expediat în seara aceleiaşi zile, iar bieţii filipinezi şi-au reluat lucrul a doua zi dimineaţă.

Sir Thomas Lipion era deseori invitatul lui Marion la San Simeon şi la Santa Monica; era un bătrîn scoţian încîntător, foarte vorbăreţ; avea un accent savuros. Evoca, neobosit, trecutul.

— Charlie, îmi spunea, ai venit în America şi ai reuşit... şi eu la fel. Prima oară am sosit la bordul unui cargo care transporta vite. Mi-am zis: „Data viitoare, voi sosi cu iahtul meu personal”, şi aşa am făcut.

Mi s-a plîns că pierde milioane de lire în negoţul lui cu ceai. Alexander Moore, ambasadorul Marii Britanii în Spania, Sir Thomas Lipton şi cu mine luam de multe ori cina împreună la Los Angeles; Alex şi Sir Thomas îşi depănau amintirile lăsînd fiecare la rîndul lui să se strecoare cîte un nume de cap încoronat, asemenea mucurilor de ţigară, dîndu-mi impresia că alteţele regale nu făceau altceva decît să spună într-una epigrame.

Pe vremea aceea, mă vedeam des cu Hearst şi Marion, căci îmi plăcea viaţa extravagantă pe care o duceau şi, cum eram poftit în permanenţă să-mi petrec week-end-ul la vila lui Marion, răspundeam de fiecare dată invitaţiei, mai ales că Douglas şi Mary se aflau în Europa. Într-o dimineaţă, pe cînd luam împreună cu mai mulţi oaspeţi micul dejun, Marion mă întrebă ce cred despre scenariul ei, dar părerile mele n-au fost pe placul lui W. R. Subiectul era feminismul, iar eu afirmam că femeile sînt cele care-şi aleg partenerul, iar bărbaţii nu au un rol prea mare în această alegere.

W. R. nu era de aceeaşi părere.

— A, nu, bărbatul e cel care face alegerea.

— Aşa ni se pare, i-am răspuns, dar în realitate o tînără domnişoară arată cu degetul spre dumneata şi spune: „Pe ăsta îl vreau!” şi gata, eşti pierdut.

— Te înşeli amarnic, spuse Hearst sigur pe el.

— Din păcate, am continuat, tehnica lor este atît de bine pusă la punct, încît ajungem să credem că noi alegem.

Hearst bătu deodată cu pumnul în masă, făcînd să zăngăne toată vesela pentru micul dejun.

— Cînd spun că un lucru e alb, dumneata spui că e negru! strigă el.

Cred că am pălit uşor. Valetul tocmai îmi turna cafeaua. Am ridicat ochii şi i-am spus:

— Te rog să spui să mi se facă bagajele şi să chemi un taxi!

Apoi, fără nici un cuvînt, m-am ridicat de la masă, am trecut în sala de bal şi am început să mă plimb de colo pînă colo, mut de furie. Cîteva clipe mai tîrziu, Marion îşi făcu apariţia.

— Ce ai, Charlie?

— Nimeni n-are dreptul să-mi vorbească pe tonul ăsta! i-am răspuns cu vocea tremurîndă. Drept cine se ia? Drept Neron? Napoleon?

Fără să răspundă, se întoarse şi ieşi repede din odaie. Apoi W. R. sosi de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Dar ce ai, Charlie?

— Nu sînt obişnuit să se strige la mine, mai ales cînd mă aflu într-o casă ca invitat. Aşa că plec. Eu…

Am simţit un nod în gît şi n-am mai puf ut să termin fraza. W. R. chibzui puţin, apoi începu şi el să măsoare camera cu paşi mari.

— Să stăm puţin de vorbă, spuse. Şi lui îi tremura vocea.

L-am urmat într-o nişă unde se afla o canapea Chippendale de două persoane. Hearst avea un metru nouăzeci înălţime şi era solid. Se aşează, invitîndu-mă să iau loc alături.

— Stai jos, Charlie, şi să ne lămurim.

M-am aşezat lîngă el, dar eram tare înghesuit. Fără nici o vorbă, mi-a întins deodată mîna pe care, strivit cum eram, am izbutit totuşi să i-o strîng. Apoi începu să-mi explice, tot cu vocea nesigură:

— Înţelegi, Charlie, nu vreau deloc ca Marion să facă acest film; dar ea tine foarte mult seama de părerea dumitale. Şi cînd ai spus că ţi se pare foarte bun... ei bine, probabil de-aceea te-am luai puţin cam repede.

M-am înmuiat numaidecît şi am căutat să-l împac, spunîndu-i că eu sînt de vină; în final, am reuşit să ne strîngem mîna din nou, apoi am încercat să ne ridicăm, dar ne înţepenisem în canapeaua care începu să scîrţîie sinistru. După cîteva eforturi, ne-am eliberat în cele din urmă, lăsînd canapeaua intactă.

Se pare că după ce părăsise camera, Marion se dusese la Hearst şi-i făcuse o scenă, reproşîndu-i purtarea grosolană faţă de mine şi punîndu-l să-mi ceară scuze. Marion ştia cînd să-şi aleagă momentul şi cînd să tacă, aşa cum făcea uneori.

— Cînd e prost dispus, spunea Marion, furtuna izbucneşte brusc ca tunetul.

Marion era veselă şi încîntătoare; iar cînd afacerile îl chema pe W. R. la New York, ne strîngea pe toţi prietenii acasă la ea, la Beverly Hills (era înainte de construirea vilei de la Santa Monica) unde petreceam şi jucam şarade pînă în zori. Apoi Rodolfo Valentino, la rîndul lui, invita la el, apoi eu, la mine. Uneori închiriam un omnibus pe care-l încărcăm cu de-ale mîncării, angajam un acordeonist şi plecam cîte zece-douăzeci pe plaja Malibu unde aprindeam un foc, organizam pic-nic-uri la miezul nopţii şi pescuiam grunioni.

Invariabil, Louella Parsons, foiletonista Hollywood-ului, era şi ea de faţă, escortată de Harry Crocker care mai tîrziu a devenit unul din asistenţii mei de regie. După asemenea expediţii, nu ne întorceam acasă înainte de patru-cinci dimineaţa. Marion îi spunea Louellei:

— Dacă W. R. află ceva, una din noi îşi va pierde slujba, şi-şi asta nu voi fi eu.

În timpul unui dineu vesel la Marion, W. R. telefonă de la New York. Cînd Marion se întoarse în cameră, era furioasă.

— Ce părere aveţi? exclamă ea. W. R. m-a supravegheat tot timpul!

Hearst îi citise la telefon raportul unui detectiv înşirînd tot ce făcuse Marion de la plecarea lui, precizînd că ieşise din casa lui A la ora patru dimineaţa şi din cea a lui B la ora cinci, şi aşa mai departe. Mi-a povestit mai tîrziu că Hearst pornise imediat spre Los Angeles să stea de vorbă cu ea, hotărît să se despartă. Bineînţeles, Marion era indignată, căci nu făcuse altceva decît să se distreze în societatea unor prieteni. Raportul detectivului era exact în privinţa faptelor, dar deformat în aşa fel încît s-o compromită. De la Kansas City, W. R. telegrafie: „M-am răzgîndit, nu mai pot veni în California unde am cunoscut atîtea clipe de fericire, mă întorc la New York”. Dar cu rînd după aceea trimise o nouă depeşă anunţîndu-şi sosirea la Los Angeles.

Întoarcerea lui W. R. a însemnat un moment de mare tensiune pentru toţi cei interesaţi. Totuşi discuţia lui cu Marion a avut un efect salutar, de vreme ce totul s-a încheiat cu un banchet monstru pentru a sărbători întoarcerea lui W. R. la Beverly Hills. Marion a ridicat o sufragerie provizorie în faţa casei pentru a adăposti o sută şaizeci de invitaţi. Totul a fost amenajat în două zile: decoraţia, instalaţia electrică şi chiar construirea unei piste de dans. Marion nu trebuia decît să atingă lampa fermecată şi Lotul se făcea ca prin minune. În seara aceea apăru cu un nou inel în deget, un smarald de 70.000 de dolari - un dar din partea lui W. R. - şi, în treacăt fie spus, nimeni nu-şi pierdu slujba.

Ca o schimbare faţă de San Simeon şi Santa Monica, petreceam din cînd în cînd cîte un week-end pe iahtul lui Hearst; ajungeam astfel pînă la Catalina sau în sud pînă la San Diego. Cu prilejul uneia din aceste croaziere, Thomas H. Ince, care preluase de la Hearst direcţia lui Cosmopolitan Film Productions, a trebuit să debarce la San Diego. Eu nu participam la excursia aceea, dar Elinor Glyn, care era la bord, mi-a spus că Ince se arătase vesel şi bine

dispus, dar că în timpul prînzului fusese cuprins deodată de dureri paralizante care-l obligaseră să se ridice de la masă. Toată lumea crezu că e vorba de o indigestie, dar i se făcu atît de rău încît toţi socotiră că e mai bine să fie dat jos de pe vapor şi internat la spital. Acolo s-a constatat că suferise o criză cardiacă; a fost trimis acasă, la Beverly Hills, unde trei săptămîni mai tîrziu avu un al doilea atac şi muri.

Zvonuri neplăcute începură să circule: se povestea că Ince primise un glonţ şi că Hearst era şi el amestecat. Aceste vorbe erau cu totul neîntemeiate. Ştiu acest lucru, deoarece Hearst, Marion şi cu mine ne-am dus să-l vedem pe Ince la el acasă, cu două săptămîni înainte de-a muri; era încîntat să ne vadă pe toţi trei şi convins că în curînd se va însănătoşi.

Moartea lui Ince răsturnă planurile lui Cosmopolitan Productions care au fost răscumpărate de Warner Brothers. Dar după doi ani, Production Hearst au fost reluate de Metro-Goldwyn Mayer, unde un elegant bungalou servea de cabină pentru Marion; eu îi spuneam Trianon.

De acolo Hearst rezolva cele mai multe dintre activităţile sale de presă. De multe ori, l-am văzut stînd în mijlocul salonului lui Marion, cu douăzeci şi mai bine de ziarişti aşezaşi pe jos. Din fotoliul său parcurgea diferite titluri.

— E proastă punerea în pagină, spunea cu vocea lui ascuţită arătînd un ziar. Şi de ce Cutare acordă atîta importanţă articolului ăsta?

Lua o revistă, o răsfoia, cîntărind-o cu amîndouă mîinile.

— Ce-i cu publicitatea din Redbook? Cam slăbuţă luna asta! Telegrafiază-i lui Ray Long să vină numaidecît!

În mijlocul acestei scene, Marion apărea în toată splendoarea ei, sosind direct de pe platou şi, cu aerul ei batjocoritor, călcînd anume peste ziare, spunea:

— Ia luaţi toate jurnalele astea de-aici! Îmi faceţi dezordine în cabină!

Uneori Hearst era tare naiv. Cînd lua parte la premiera vreunui film al lui Marion, mă invita să merg în maşină cu

ei şi, înainte de a sosi la cinema, cobora, ca să nu fie văzut în compania lui Marion. Şi totuşi, cînd cele două publicaţii, *Hearst Examiner* şi *Los Angeles Times*, s-au lansat într-o dispută politică, Hearst atacînd cu putere, iar Times pierzînd avantajul, ziarul folosi argumente de ordin personal, acuzîndu-l pe Hearst că duce o viaţă dublă, că are un cuib al dragostei la Santa Monica şi menţionînd, evident, numele lui Marion. Hearst nu răspunse la atac în ziarul său, dar veni la mine a doua zi (mama lui Marion tocmai murise) şi-mi spuse:

— Charlie, vrei să ţii giulgiul împreună cu mine la înmormîntarea doamnei Davies?

Şi, bineînţeles, am primit.

În jurul anilor 1933, Hearst m-a invitat să-l însoţesc într-o călătorie în Europa. Închiriase pentru invitaţii lui o parte a unuia din pacheboturile companiei Cunard. Dar am refuzat, căci însemna să fac parte dintr-o escortă de douăzeci de persoane, să ne oprim oriunde voia Hearst şi să ne grăbim acolo unde nu-i plăcea lui.

Mai făcusem o astfel de experienţă cu ocazia unei călătorii întreprinse cu el în Mexic, cînd cea de-a doua soţie a mea era însărcinată. O caravană de zece automobile îi urma pe Hearst şi pe Marion pe nişte drumuri pline de hîrtoape, ceea ce m-a făcut să blestem expediţia. Drumurile erau cu totul impracticabile, aşa încît a trebuit să renunţăm de-a mai ajunge la destinaţie, rămînînd peste noapte la o fermă mexicană. Avea doar două camere, iar noi eram douăzeci; mi s-a oferit cu multă amabilitate una din ele pentru soţia mea, pentru Elynor Glyn şi pentru mine. Unii au dormit pe mese şi scaune, alţii în coteţul păsărilor sau în bucătărie. Era o scenă grozavă, cămăruţa aceea, cu soţia mea ocupînd singurul pat, eu instalat pe două scaune şi Elinor îmbrăcată de parcă ar fi descins la Ritz, dormind pe o canapea desfundată, cu pălărie, voaletă şi mănuşi. Lungită, cu mîinile încrucişate pe piept, ca o efigie funerară, a dormit netulburată în această poziţie. Ştiu,

fiindcă n-am închis ochii toată noaptea. Cu coada ochiului, am văzut-o sculîndu-se dimineaţa, de-a dreptul impecabilă; nici un fir de păr nu i se mişcase de la locul lui, pielea îi era albă, smălţuită parcă, iar ea era atît de exuberantă şi vioaie de parcă străbătea salonul de ceai de la Piaza.

În această călătorie în Europa, Hearst l-a luat pe Harry Crocker, fostul meu asistent de regie. Harry devenise acum secretarul monden al lui Hearst şi m-a întrebat dacă nu eram dispus să-i dau lui W. R. o scrisoare de introducere pentru Sir Philip Sassoon, ceea ce am făcut bucuros.

Philip i-a jucat însă o festă grozavă lui Hearst. Ştiind că de ani de zile acesta afişa o atitudine anti-britanică, a făcut în aşa fel încît să-l întîlnească pe prinţul de Galles. I-a închis pe amîndoi în biblioteca lui unde, după spusele lui Philip, prinţul l-a întrebat de-a dreptul de ce era atît de antibritanic. Au stat de vorbă timp de două ore şi Philip era convins că întrevederea cu prinţul a avut un efect salutar asupra lui Hearst.

N-am putut să înţeleg niciodată sentimentele antibritanice ale lui Hearst, deoarece poseda în Anglia importante interese de pe urma cărora avea mari beneficii. Tendinţele sale progermane datau de pe vremea primului război mondial; în perioada aceea critică, prietenia lui cu contele Bernsdorff - pe atunci ambasadorul Germaniei în Statele Unite - frizase scandalul. Chiar imensa putere a lui Hearst izbutise cu greu să-l înăbuşe. În plus, corespondentul său american în străinătate, Karl von Wiegan, a scris toată vremea articole favorabile Germaniei, aproape pînă în preajma izbucnirii celui de-al doilea război mondial.

În timpul călătoriei sale în Europa, Hearst a vizitat Germania şi a avut o întrevedere cu Hitler. Pe atunci nu se prea ştia mare lucru despre lagărele de concentrare hitleriste. Prima menţiune cu privire la acest subiect a făcut-o prietenul meu Cornelius Vanderbilt care, sub nu ştiu ce pretext, pătrunsese într-un lagăr şi descrisese torturile

aplicate de nazişti. Dar relatarea acestor brutalităţi sadice erau atît de fantastice încît puţini le-au crezut.

Vanderbilt mi-a trimis o serie de cărţi poştale înfăţişîndu-l pe Hitler în timp ce-şi rostea discursurile. Chipul îi era de un comic dezgustător: o proastă imitaţie a mea, cu mustaţa-i ridicolă, părul nepieptămat atîrnînd în şuviţe slinoase şi gura subţire. Nu-l puteam lua în serios pe Hitler. Fiecare carte poştală îl arăta într-o atitudine diferită: într-una apărea cu mîinile crispate ca nişte ghiare, moralizînd mulţimea, în alta avea un braţ ridicat şi altul lăsat în jos, ca un jucător de cricket pregătindu-se să arunce mingea, în a treia, cu mîinile împreunate în faţă, părea că ridică un halter imaginar. Salutul hitlerist, cu mîna dată peste umăr spre spate, cu palma întoarsă în sus, mă tenta să aşez deasupra un vraf de farfurii murdare. „E un nebun!”, mă gîndeam. Dar cînd Einstein şi Thomas Mann au fost siliţi să părăsească Germania, chipul lui Hitler nu mi s-a mai părut comic, ci sinistru.

***

Pe Einstein l-am întîlnit prima oară în 1920, cînd a venit în California într-un turneu de conferinţe. Pentru mine, savanţii şi filosofii sînt nişte romancieri virtuali care-şi canalizează pasiunile în altă direcţie. Teoria aceasta se potrivea foarte bine personalităţii lui Einstein. Era jovial şi prietenos - prototipul germanului din Alpi, în sensul cel mai plăcut al cuvîntului. Şi cu toată purtarea lui calmă şi blîndă, simţeam că ascunde un temperament extrem de emotiv, sursă din care-şi trăgea extraordinara sa energie intelectuală.

Carl Laemmle de la Universal mi-a telefonat să-mi spună că profesorul Einstein ar vrea să mă cunoască. Eram emoţionat. Ne-am întîlnit deci la studiourile Universal pentru dejun, profesorul, soţia lui, secretara, Helene Dukas, şi asistentul său, profesorul Walter Meyer. Doamna

Einstein vorbea foarte bine englezeşte, de fapt mai bine decît profesorul. Era o femeie mai mult lată în umeri, plină de vitalitate; se simţea fericită că e soţia unui om mare şi nu făcea nici un efort să ascundă acest lucru; entuziasmul ei era încîntător.

După dejun, în timp ce domnul Laemmle le arăta studioul, doamna. Einstein mă luă de-o parte şi-mi şopti:

— De ce nu-l inviţi pe profesor acasă la dumneata? Ştiu că ar fi încîntat să putem sta liniştiţi de vorbă între noi.

Cum doamna Einstein mă rugase să fie o seară intimă, fără ceremonie, am mai invitat doar doi prieteni. La masă, mi-a povestit ce se petrecuse în dimineaţa cînd soţul ei concepuse teoria relativităţii.

Profesorul coborîse ca de obicei în halat la micul dejun, dar abia se atingea de mîncare.

— M-am gîndit că poate i s-a întîmplat ceva şi l-am întrebat ce-l frămîntă. „Draga mea, am o idee minunată!” După ce şi-a băut cafeaua, s-a aşezat la pian şi a început să cînte. Din cînd în cînd se oprea, îşi lua cîteva însemnări, apoi repeta: „Am o idee minunată, minunată!” I-am spus: „Atunci, pentru Dumnezeu, spune-mi şi mie ce e, nu mă lăsa cu sufletul la gură?” Iar el mi-a răspuns: „E greu, trebuie mai întîi s-o pun la punct”.

Mi-a povestit că soţul ei a continuat să cînte la pian şi să noteze cîte ceva timp de o jumătate de oră, apoi s-a urcat în birou, spunînd că nu vrea să fie deranjat şi că va rămîne acolo două săptămîni.

În fiecare zi îi duceam sus mîncarea, spuse ea, iar seara făcea cîte o plimbare, apoi se întorcea din nou la lucru.

În cele din urmă, reluă ea, a coborît din cabinetul său de lucru, foarte palid. „Iată, mi-a spus, aşezînd obosit două foi de hîrtie pe masă. Era teoria relativităţii”.

Doctorul Reynolds, pe care-l invitasem în seara aceea deoarece avea cîteva noţiuni de fizică, l-a întrebat pe profesor dacă citise vreodată lucrarea lui Dunne, *Experiment with Time (Experiment cu timpul).*

Einstein clătină din cap.

— Are o teorie interesantă asupra dimensiunilor, spuse Reynolds fără să se sinchisească. Un fel de... (ezită o clipă), un fel de extindere a unei dimensiuni.

Einstein se întoarse către mine şi-mi şopti maliţios:

— O extindere a unei dimensiuni, was ist das?[28]

După aceea Reynolds nu mai vorbi despre dimensiuni şi-l întrebă dacă crede în stafii. Einstein mărturisi că nu văzuse niciodată o stafie şi adăugă zîmbind:

— Cînd douăspreze persoane vor asista la acelaşi fenomen în acelaşi timp, am să cred şi eu.

Pe-atunci erau la modă fenomenele spiritiste şi ectoplasmele pluteau pe deasupra Hollywood-ului ca o ceaţă, mai cu seamă în casele starurilor de cinema, unde aveau loc reuniuni de spiritism, demonstraţii de levitaţie şi de fenomene spiritiste. Eu nu asistam la aceste întruniri, dar Fanny Brice, celebra actriţă, jură că la o întîlnire de spiritism văzuse masa ridicîndu-se şi plutind prin cameră. L-am întrebat pe profesor dacă fusese vreodată martorul unui asemenea fenomen. Zîmbi blînd clătinînd din cap. L-am mai întrebat dacă teoria relativităţii era în contradicţie cu concepţia newtoniană.

— Dimpotrivă, mi-a răspuns, este o extindere a ei.

În timpul dineului, i-am spus doamnei Einstein că după ce va avea loc premiera viitorului meu film, am de gînd să plec în Europa.

— Atunci trebuie să vii să ne vezi la Berlin, spuse ea. N-avem o casă mare: profesorul nu e bogat; cu toate că fundaţia Rockefeller i-a pus la dispoziţie un milion de dolari pentru cercetări ştiinţifice, nu s-a atins niciodată de ei.

Mai tîrziu, cînd am ajuns la Berlin, le-am făcut o vizită în modestul lor apartament. Te puteai crede în Bronx, cu salonul-sufragerie şi vechile covoare uzate. Mobila cea mai somptuoasă era pianul negru la care Einstein îşi făcuse primele însemnări istorice privind cea de-a patra

dimensiune. M-am întrebat adesea unde a ajuns pianul acela. Poate la Institutul Smithsonian sau Metropolitan Museum - sau poate a servit ca lemn de foc naziştilor.

Cînd teroarea nazistă s-a abătut asupra Germaniei, soţii Einstein s-au refugiat în Statele Unite. Doamna Einstein povesteşte o anecdotă care arată foarte bine ignoranţa profesorului în chestiunile băneşti.

Universitatea din Princeton l-a invitat să ţină cursuri şi l-a întrebat ce pretenţii are; profesorul, a propus o sumă atît de modestă încît conducătorii universităţii i-au răspuns că ceea ce pretinde el nu i-ar ajunge ca să trăiască în Statele Unite şi că va avea nevoie de cel puţin de trei ori pe-atîta.

Cînd soţii Einstein sosiră din nou în California, în 1937, mă vizitară. El mă strînse afectuos în braţe şi mă preveni că a adus şi trei muzicieni.

— O să-ţi cîntăm după cină.

În seara aceea, Einstein a făcut şi el parte din formaţia care a interpretat un cvartet de Mozart. Cu toate că arcuşul nu-i era prea sigur şi tehnica lui era lipsită de supleţe, cînta cu ardoare, închizînd ochii şi legănîndu-se. Cei trei muzicieni, care nu se arătau deloc entuziasmaţi de participarea profesorului, i-au sugerat discret să se odihnească puţin, în timp ce ei vor interpreta o altă bucată. El a încuviinţat şi s-a aşezat lîngă noi să asculte. Dar cînd prietenii lui interpretaseră cîteva bucăţi, s-a întors şi mi-a şoptit: „Dar eu nu mai cînt?” După plecarea muzicienilor, doamna Einstein, puţin indignată, l-a încredinţat pe soţul ei:

— Tu cînţi mai bine decît ei toţi la un loc!

Cîteva zile mai tîrziu, soţii Einstein veniră din nou la cină; mai erau invitaţi Mary Pickford, Douglas Fairbanks, Marion Davies, W. R. Hearst şi încă doi-trei prieteni. Marion Davies stătea alături de Einstein, iar doamna Einstein la dreapta mea şi la stînga lui Hearst. Înainte de masă, totul părea că merge de minune; Hearst era amabil şi Einstein politicos. Dar pe măsură ce trecea timpul, simţeam cum atmosfera se

răceşte pînă cînd nu se mai schimbă nici un cuvînt. Am făcut tot posibilul să însufleţesc conversaţia, dar nimic nu-i convingea să vorbească. O tăcere apăsătoare dăinuia în sufragerie şi-l vedeam pe Hearst privindu-şi farfuria de desert cu un aer morocănos, în timp ce profesorul zîmbea, liniştit, cufundat în gînduri.

Marion, cu vioiciunea ei obişnuită, îi luase în zeflemea pe toţi invitaţii, în afară de Einstein. Deodată se întoarse către profesor şi-i spuse pe un ton poznaş: „Hallo!" apoi îi atinse capul cu degetul, spunînd: „De ce nu te tunzi?"

Einstein zîmbi, iar eu mi-am spus că e momentul să trecem în salon, la cafea.

***

Eisenstein, regizorul rus de film, veni la Hollywood împreună cu echipa lui, din care făcea parte Gregor Alexandrov precum şi un tînăr englez pe nume Ivor Montagu, un prieten al lui Eisenstein. I-am văzut des. Obişnuiau să joace - foarte prost - tenis pe terenul meu - mai ales Alexandrov.

Eisenstein trebuia să facă un film pentru Paramount. El venea înconjurat de gloria filmelor sale *Crucişătorul Potemkin* şi *Zece zile care au zguduit lumea*; Paramount s-a gîndit să-l angajeze pentru a regiza după propriul său scenariu. A scris un lucru excelent, *Sutler's Gola*, după un interesant document privind trecutul Californiei. Nu era nici o propagandă în această povestire dar, cum Eisenstein venea din Rusia, Paramount s-a speriat şi proiectul a căzut.

Discutînd într-o zi cu el despre comunism, l-am întrebat ce crede: proletariatul instruit poate atinge nivelul intelectual al aristocraţiei, cu generaţiile ei de cultură? Cred că a fost surprins de ignoranţa mea. Eisenstein, care provenea dintr-o familie burgheză de ingineri, spuse: „Cu ajutorul educaţiei forţa cerebrală a maselor devine asemenea unui bogat sol virgin pus în valoare".

Filmul lui, *Ivan cel Groaznic*, pe care l-am văzut după cel de-al doilea război mondial, este pentru mine culmea filmelor istorice. Tratează istoria în mod poetic - excelent procedeu! Cînd îmi dau seama cît se deformează pînă şi cele mai recente evenimente, istoria ca atare nu face decît să-mi trezească scepticismul, pe cînd o interpretare poetică redă atmosfera generală a perioadei respective. La urma urmelor, există mai multe fapte şi detalii valabile în opera de artă decît în cărţile de istorie.

21

Pe cînd mă aflam la New York, un prieten mi-a spus că asistase la încercări de sincronizare a sunetului cu imaginea; şi mi-a prezis că procedeul nu va întîrzia să revoluţioneze întreaga industrie a filmului.

Nu m-am mai gîndit la acest lucru decît după cîteva luni, cînd compania Warner Brothers produse prima secvenţă vorbită. Era un film în costume, cu o foarte frumoasă actriţă - al cărei nume e mai bine să-l trecem sub tăcere - suferind din cauza unei teribile supărări, ochii ei mari şi languroşi exprimau o angoasă ce depăşea cu mult elocvenţa lui Shakespeare. Apoi deodată un nou element era introdus în film: zgomotul ce se aude cînd duci o scoică la ureche. Atunci încîntătoarea prinţesă vorbeşte înfundat: „Mă voi mărita cu Gregory, chiar de-ar fi să renunţ la tron”. A fost un şoc teribil, căci pînă atunci prinţesa ne fermecase. Pe măsură ce filmul înainta, dialogul devenea tot mai caraghios, dar nu atît ca efectele sonore. Cînd mînerul uşii se răsucea, aveai impresia că cineva pune în mişcare un tractor, iar cînd se închidea uşa, ai fi zis că se ciocnesc două camioane încărcate cu cherestea. La început nu ştia nimeni să controleze sunetul: un cavaler rătăcitor în armură răsuna ca o oţelărie, o simplă cină în familie te ducea cu gîndul la ora de vîrf dintr-un restaurant popular, iar clipocitul apei turnate într-un pahar aducea cu un fel de gamă suind pe clavir pînă la do de sus. Am părăsit sala, convins că zilele cinematografului sonor erau numărate.

Dar o lună mai tîrziu, M.G.M. produse *The Broadway Melody*, un film de lung metraj, sonor muzical, de o calitate destul de îndoielnică, dar cu un extraordinar succes de casă. Acesta a fost demarajul; peste noapte toate sălile începură să se echipeze pentru filmul sonor. Filmul mut se

pregătea să apună. Şi era păcat, căci se făcuseră unele îmbunătăţiri. Murnau, regizorul german, folosise în mod remarcabil acest mod de expresie, şi unii din regizorii noştri americani începeau să facă la fel. Un bun film mut atrăgea în aceeaşi măsură intelectualii şi marele public. Acum toate aceste victorii aveau să se piardă.

Dar eu eram hotărît să fac în continuare filme mute, fiind convins că era loc pentru orice gen de divertisment. În plus, eram neîntrecut în pantomimă şi, fără falsă modestie, un maestru în acest domeniu. Aşa încît am continuat producţia unui nou film mut, *City Lights (Luminile oraşului).*

Pornea de la povestea unui clovn care, în urma unui accident de circ, îşi pierde vederea. El are o fetiţă, un copil bolnav şi nervos; întorcîndu-se de la spital, medicul îl previne că trebuie să-i ascundă cecitatea pînă cînd copila se va înzdrăveni de ajuns ca să înţeleagă, deoarece şocul ar putea fi prea puternic pentru ea. Felul cum se împiedică şi se izbeşte de mobile o umple de veselie pe fetiţă. Dar era prea chinuitor. În *Luminile oraşului* orbirea clovnului e trecută asupra personajului florăresei.

Dar esenţialul consta într-o idee pe care o nutream de ani de zile: doi membri ai unui club de bogătaşi discută despre nestatornicia conştiinţei umane şi hotărăsc să facă o experienţă cu un vagabond pe care-l află adormit pe chei. Îl iau în somptuosul lor apartament, îl copleşesc cu vin, femei şi cîntece şi după ce-l îmbată zdravăn, îl duc înapoi de unde l-au luat; el se trezeşte, crezînd că totul n-a fost decît un vis. Această idee mi-a inspirat povestea miliardarului din *Luminile oraşului* care se împrieteneşte cu Charlot cînd e beat şi se face că nu-l cunoaşte cînd e treaz. Temă care motivează intriga şi-i permite lui Charlot să pretindă în continuare, faţă de tînăra oarbă, că e bogat.

După cîte o zi de lucru la *Luminile oraşului*, mă îndreptam spre studioul lui Doug să fac o baie de aburi. Mulţi din prietenii lui - actori, producători, regizori - ne

adunam acolo; stăteam sorbindu-ne ginul tonic şi discutînd despre filmul sonor. Majoritatea se arătau surprinşi văzîndu-mă că lucrez la un nou film mut. „Eşti plin de curaj”, spuneau ei.

Altădată, ceea ce făceam îi interesa de obicei pe producători. Dar acum erau preocupaţi de succesul filmului sonor şi, pe măsura trecerii timpului, mi se părea că rămîn tot mai mult de-o parte; cred că fusesem prea răsfăţat.

După ce-şi exprimase neîncrederea faţă de sonor, Joe Schenck era acum cucerit. „Mă tem că o să dureze, Charlie”, spunea el şi avansa ipoteza că numai Chaplin era în stare să realizeze un film mut de succes. Mă simţeam măgulit, dar asemenea remarci nu erau menite să mă încurajeze, căci nu vroiam să rămîn singurul adept al artei filmului mut. Nu eram mai liniştit nici citind unele articole de ziar ce exprimau îndoieli şi temeri cu privire la viitorul cinematografic al lui Charlie Chaplin.

Totuşi, *Luminile oraşului* era un film mut ideal şi nimic nu mă putea abate de la proiectul meu. Dar mă loveam de diferite probleme. De cînd cu filmul sonor care apăruse cam de trei ani, actorii aproape uitaseră pantomima. Sincronizarea se deplasase de la acţiune la cuvînt. O altă greutate consta în a găsi o tînără care să pară oarbă fără să-şi piardă din frumuseţe. Prea multe candidate priveau în sus, arătîndu-şi albul ochilor, ceea ce era absolut deprimant. Soarta îmi surise totuşi. Într-o zi am văzut o echipă care turna pe plaja de la Santa Monica. Erau multe fete frumoase în costum de baie. Una din ele îmi făcu semn. Era Virginia Cherril, pe care o mai întîlnisem.

— Cînd mă chemi să lucrez şi eu pentru dumneata? spuse ea.

Formele ei încîntătoare, strînse într-un costum de baie albastru, nu te lăsau să crezi că ar putea interpreta un rol atît de subtil ca cel al tinerei oarbe. Dar după cîteva probe turnate cu alte actriţe, disperat am apelat la ea. Spre uimirea mea, avea darul să pară oarbă. I-am explicat că

trebuie să se uite la mine, dar să mă privească lăuntric, fără a mă vedea, lucru pe care a reuşit să-l facă. Miss Cherril era frumoasă şi fotogenică, dar nu prea avea experienţă de actriţă. Ceea ce cîteodată e un avantaj, mai cu seamă în filmul mut, unde tehnica joacă un rol esenţial. Actriţele cu experienţă sînt uneori prea legate de obiceiurile lor, şi în pantomimă tehnica mişcării este atît de mecanică încît le stinghereşte. Cele mai neştiutoare sînt mai susceptibile de a se adapta acestei mecanici.

Aveam o scenă în care Charlot scapă de îmbulzeală sărind într-un automobil şi ieşind pe partea cealaltă. Cînd trînteşte portiera, florăreasa oarbă aude şi-i oferă flori, luîndu-l drept proprietarul maşinii. Cu ultimii săi bani, cumpără o floare pentru butonieră. Din greşeală dă peste floarea pe care ea o ţine în mînă şi care cade pe jos. În genunchi, fata bîjbîie ca s-o ridice. El îi arată unde e. Dar ea continuă să caute. Atunci el o ridică în grabă şi se uită la fată cu un aer neîncrezător. Deodată îşi dă seama că nu vede, îi trece floarea prin faţa ochilor, înţelege că e oarbă şi cerîndu-şi scuze, o ajută să se ridice.

Toată scena durează şaptezeci de secunde, dar au trebuit cinci zile de filmare pentru a o pune la punct. Nu era vina tinerei actriţe, ci mai degrabă a mea, căci ajunsesem să mă nevrozez căutînd perfecţiunea. Mi-a trebuit un an şi mai bine ca să turnez *Luminile oraşului*.

În timpul turnării, s-a petrecut faimosul crah de pe Wall Street. Din fericire, eu n-am avut de suferit, căci citisem *Creditul social* de H. Douglas, care analiza şi punea sub semnul întrebării întreg sistemul nostru economic, explicînd că tot beneficiul provine exclusiv din salarii. Şomajul însemna aşadar o pierdere de beneficii şi o diminuare a capitalului. Am fost atît de impresionat de această teorie încît în 1928, cînd şomajul a atins în Statele Unite paisprezece milioane, mi-am vîndut toate titlurile şi acţiunile, păstrîndu-mi capitalul lichid.

În preziua crahului, cinam cu Irving Berlin, care era plin de optimism în privinţa Bursei. Mi-a povestit că o chelneriţă dintr-un restaurant pe care-l frecventa de obicei cîştigase patruzeci de mii de dolari în mai puţin de un an, dublîndu-şi investiţiile. El însuşi poseda un portofoliu de mai multe milioane de dolari în acţiuni care-i raportau un profit de peste un milion. Mă întrebă dacă jucam la Bursă. I-am spus că nu pot crede în acţiuni cînd există paisprezece milioane de şomeri. L-am sfătuit să-şi vîndă acţiunile şi să se retragă atîta vreme cît mai are încă un beneficiu, dar se arătă indignat şi între noi se iscă o discuţie aprinsă. „Cum, asta înseamnă că nu crezi în America!” spuse, acuzîndu-mă de lipsă de patriotism. A doua zi, Bursa căzu cu cincizeci de puncte şi averea lui Irving pieri dintr-odată. Două zile mai tîrziu veni la studio spăşit şi cerîndu-şi scuze; dorea să ştie de unde aveam informaţiile.

Am terminat în cele din urmă *Luminile oraşului*; nu mai rămînea decît să înregistrez muzica. Unul din avantajele cinematografului sonor era că puteam controla muzica; mi-am compus-o aşadar singur.

Ca acompaniament pentru comediile mele am căutat să creez o muzicii elegantă şi romantică, în contrast cu personajul Charlot, căci o muzică elegantă aducea filmului o dimensiune afectivă. Cei ce se ocupau cu aranjamentele muzicale înţelegeau rareori acest lucru. Ei compuneau o muzică veselă. Dar le-am explicat că eu nu doresc o suprasolicitare, că cer muzicii să fie o contrapondere de graţie şi farmec, să exprime un sentiment fără de care, aşa cum spune Hazlitt, opera de artă este incompletă. Uneori, cînd un muzician se apuca să facă pe grozavul cu mine, vorbind despre intervale şi despre gama cromatică şi gama diatonică, îl întrerupeam cu o remarcă de profan: „Importantă e melodia, restul nu-i decît acompaniament”. După ce am făcut muzica ta unul sau două filme, am început să privesc cu ochi de profesionist partitura unui dirijor şi să-mi dau seama dacă o compoziţie este prea

orchestrată sau nu. Dacă vedeam multe note la alămuri sau la suflători, spuneam: „E prea mult negru la alămuri” sau: „E prea încărcat la suflători”.

Nimic nu-i mai minunat decît să auzi melodiile compuse de tine interpretate pentru prima oară de o orchestră de cincizeci de instrumentişti.

Cînd în fine *Luminile oraşului* a fost sincronizat, am devenit nerăbdător să ştiu ce soartă îi va fi rezervată. Astfel, fără nici o publicitate, am organizat o avanpremieră într-o sală din oraş.

A fost o experienţă îngrozitoare, deoarece filmul nostru s-a proiectat într-o sală pe jumătate goală. Publicul venise să vadă o dramă şi nu o comedie şi nu şi-a revenit din uimire decît pe la jumătatea filmului. S-au auzit rîsete, dar slabe şi, înainte de sfîrşit, am observat mai multe siluete îndreptîndu-se spre ieşire. Am făcut semn cu cotul asistentului meu de regie.

— Uite-i cum o şterg!

— Poate că se duc la toaletă, şopti el.

Din acel moment mi-a fost cu neputinţă să mă mai concentrez asupra filmului, căci aşteptam să văd dacă cei plecaţi se întorc. După cîteva minute am murmurat:

— N-au venit.

— Unii se grăbesc să prindă trenul, răspunse el.

Am părăsit sala, cu impresia că doi ani de muncă şi două milioane de dolari se duseseră pe apa sîmbetei. La ieşire, directorul care mă aştepta în hali, mă salută.

— E foarte bun, spuse el zîmbind şi căutînd să dea un subînţeles complimentului său, adăugă: Acum mi-ar place să faci un film sonor, Charlie... Asta doreşte toată lumea.

M-am străduit să zîmbesc.

Echipa noastră ieşise din sală şi mă aştepta pe trotuar. I-am ajuns din urmă. Reeves, managerul meu, întotdeauna serios, mă primi cu un tremolo în voce: „Găsesc că totul a mers foarte bine, ţinînd seama de...” Aceste ultime cuvinte aveau un sens rău prevestitor, dar eu m-am grăbit să

încuviinţez plin de încredere. „Cu o sală plină, o să fie formidabil... e nevoie, desigur, de vreo două tăieturi”, am adăugat.

63. Alf Reeves, credinciosul meu impresar

Apoi deodată m-a fulgerat gîndul că nu căutasem încă să vindem filmul. Dar nu eram prea îngrijorat, căci faima numelui meu mai făcea succes de casă... cel puţin aşa speram. Joe Schenck, preşedinte la United Artists, m-a prevenit că distribuitorii nu erau dispuşi să-mi acorde aceleaşi condiţii ca pentru *Goana după aur*, iar marile circuite nu se manifestaseră încă şi stăteau în expectativă. În trecut, distribuitorii arătaseră întotdeauna un viu interes faţă de fiecare nou film al meu; de data asta interesul lor nu era decît moderat. Pe de altă parte, ne loveam de dificultăţi în prezentarea filmului la New York. Toate sălile de cinema din oraş, mi se spunea, erau închiriate. Trebuia deci să-mi aştept rîndul.

Singurul disponibil era teatrul George N. Cohan, o sală cu o capacitate de o mie o sută cincizeci de locuri, situată într-un cartier excentric şi considerată ca un fel de elefant alb. Nici măcar nu era o adevărată sală de cinema. Puteam închiria cei patru pereţi pentru şapte mii de dolari pe săptămînă, garantînd opt săptămîni de locaţie şi trebuind să suport tot restul: director, casier, plasatoare, proiecţionist, maşinişti şi tot eu urma să plătesc costul luminii electrice şi publicitatea. Cum aveam în joc două

milioane în această afacere - şi încă din banii mei personali - trebuia să merg pînă la capăt şi să închiriez sala.

Între timp, Reeves semnase formalităţile necesare pentru ca la Los Angeles premiera să aibă loc într-o sală nouă. Cum soţii Einstein se mai aflau acolo, şi-au exprimat dorinţa de a asista la premieră, dar nu cred că-şi dădeau seama în ce aventură se angajau. În seara reprezentaţiei, au cinat la mine, apoi ne-am dus în oraş. Strada principală era înţesată de lume pe mai multe sute de metri. Maşini ale poliţiei şi ambulanţe se străduiau să-şi croiască drum prin mulţimea care spărsese deja vitrinele din vecinătatea sălii. Cu ajutorul unui escadron de poliţie, am fost propulsaţi în foaier. Cît de nesuferite sînt premierele! Tensiunea la care eşti supus, amestecul de parfumuri, mosc şi rimei îţi face rău şi în acelaşi timp te irita.

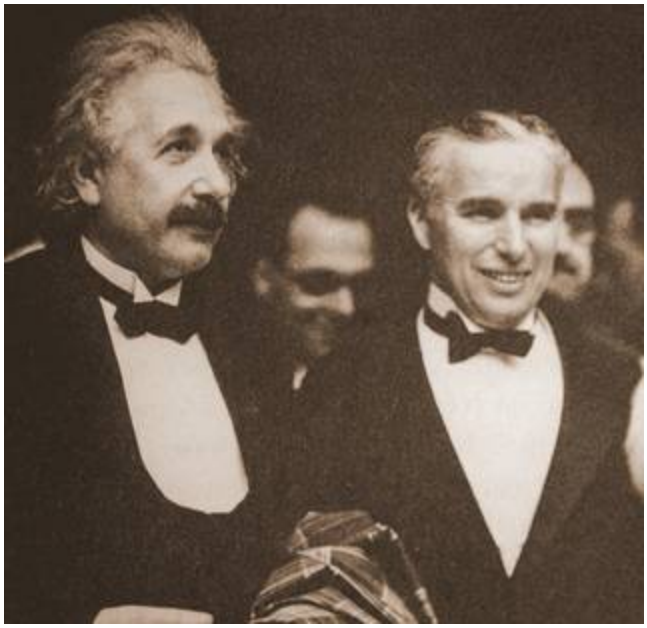

64. Cu Albert Einstein la premiera filmului *Luminile oraşului*

Proprietarul construise o sală minunată, dar ca mulţi distribuitori din anii aceia, nu prea ştia mare lucru despre ce înseamnă prezentarea unui film. Proiecţia începu. Întîi

genericul, cu aplauzele obişnuite la o premieră. Apoi, în fine, prima scenă. Inima bătea să-mi spargă pieptul. Era o scenă comică cu dezvelirea unei statui. Spectatorii începură să rîdă! Rîsetele se transformară în hohote homerice. Îi cîştigasem! Toate îndoielile, toate temerile mele începeau să se risipească. Simţeam nevoia să plîng. S-a rîs preţ de trei bobine. De enervare şi emoţie, am rîs şi eu cu ei.

Apoi se petrecu ceva de neînchipuit. Deodată, în mijlocul veseliei generale, filmul se opri! Luminile sălii se aprinseră şi o voce anunţă la megafon: „Înainte de a continua proiecţia acestei minunate comedii, vrem să vă răpim cinci minute ca să admiraţi frumuseţile acestei noi săli.” Nu-mi venea să-mi cred urechilor. Nebun de furie, am sărit de pe fotoliu şi m-am repezit pe interval strigînd:

— Unde e cretinul de director? Îl strîng de gît.

Spectatorii trecură de partea mea şi începură să tropăie şi să aplaude în timp ce idiotul continua să laude minunile sălii. Totuşi s-a oprit de îndată ce publicul a început să fluiere. A avut nevoie de-o bobină întreagă pînă să reintre în ritm. Date fiind împrejurările, am găsit că filmul mersese bine. În timpul ultimei scene, l-am văzut pe Einstein ştergîndu-se la ochi, o nouă dovadă că savanţii sînt nişte sentimentali incurabili.

65. Virginia Cherrill în *Luminile oraşului*

A doua zi, am plecat la New York fără să mai aştept cronicile, căci vroiam să fiu acolo cu patru zile înaintea premierei. Încă de la sosire, am fost îngrozit constatînd că, practic, nu se făcuse nici o altă publicitate decît o pancartă anunţînd într-o doară: „Vechiul nostru prieten din nou printre noi” şi alte formule la fel de neconvingătoare. Am tras o săpunea lă zdravănă echipei noastre de la Artiştii Asociaţi:

— Nu contează sentimentul, ceea ce trebuie e să informezi oamenii; noi dăm premiera într-o sală care nu-i o sală de cinema şi pe deasupra aflată într-un cartier excentric.

Am tipărit zilnic anunţuri de jumătate de pagină în cele mai mari ziare din New York, anunţînd de fiecare dată cu aceleaşi litere de e şchioapă:

CHARLES CHAPLIN
LA TEATRUL COHAN

ÎN „LUMINILE ORAŞULUI”

În continuare toata ziua. Locuri de 50 de cenţi şi un dolar.

Am mai cheltuit încă treizeci de mii de dolari cu publicitatea în ziare, apoi am închiriat o firmă luminoasă pentru frontonul teatrului care m-a costat alţi treizeci de mii de dolari. Cum timpul era scurt, am vegheat toată noaptea, ca să verific cum se face proiecţia filmului, să hotărăsc dimensiunea imaginii şi să corectez deformările. A doua zi, am dat o conferinţă de presă şi am explicat ziariştilor de ce şi cum am turnat un film mut.

Cei de la Artiştii Asociaţi nu erau de acord cu preţul locurilor fixat de mine, adică de un dolar şi de cincizeci de cenţi, căci la cele mai mari cinematografe de premieră biletele costau între 35 şi 85 de cenţi, cu filme vorbite şi numere de revistă. Raţionamentul meu se bizuia pe faptul esenţial că era vorba de un film mut, ceea ce justifica mărirea de preţ, iar dacă publicul dorea să vadă filmul, nu diferenţa de la 85 de cenţi la un dolar avea să-l împiedice. Am refuzat aşadar orice compromis.

La premieră, totul s-a petrecut foarte bine. Dar premierele nu sînt concludente. Marele public e cel care hotărăşte. Putea oare să-l mai intereseze un film mut? Aceste gînduri nu m-au lăsat să dorm aproape toată noaptea. Dimineaţă, totuşi, am fost trezit din somn de către agentul meu de publicitate care se năpusti în cameră pe la ora unsprezece, strigînd şi gesticulînd:

— Domnule, eşti grozav! Ce succes! De la zece s-a format o coadă de jur împrejurul clădirii; a fost blocată circulaţia. Vreo zece poliţişti încearcă să păstreze ordinea. Lumea se bate să intre. Să-i auzi numai cum strigă!

Fericit, destins, am comandat micul dejun şi m-am îmbrăcat.

— Spune-mi unde se rîde cel mai mult!

Mi-a descris cu de-amănuntul secvenţele unde publicul rîdea, se sufoca de rîs sau urla de-a dreptul.

— Vino să vezi singur, spuse el, o să-ţi facă plăcere.

Şovăiam să merg, căci nimic nu putea fi la înălţimea entuziasmului său. Am asistat totuşi la jumătate de oră de proiecţie, în picioare, împreună cu mulţimea din fundul sălii, într-o încordare plină de veselie, întreruptă fără încetare de explozii de rîsete. Atîta îmi era de ajuns. Am plecat satisfăcut şi, ca să mă liniştesc, am umblat timp de patru ore prin oraş. Din cînd în cînd, treceam prin faţa sălii şi vedeam şirul de oameni care făcea ocolul blocului. Filmul a fost primit cu critici unanim favorabile.

Într-o sală de o mie o sută cincizeci de locuri, am realizat o reţetă de optzeci de mii de dolari pe săptămînă, timp de trei săptămîni. Paramount, exact peste drum, într-o sală de trei mii de locuri, unde rula un film vorbit, cu Maurice Chevalier, n-a făcut decît o reţetă de treizeci şi opt de mii de dolari în aceeaşi săptămînă. *Luminile oraşului* ţinu afişul trei luni, raportînd un beneficiu net, după ce s-au achitat toate cheltuielile, de peste patru sute de mii de dolari. Singurul motiv pentru care s-a scos de pe afiş a fost acela că circuitele de distribuire din New York, care închiriaseră filmul la preţ foarte bun, nu voiau să i se epuizeze succesul înainte de a ajunge la ei.

Acum aveam de gînd să plec la Londra să prezint şi acolo *Luminile oraşului*. Cît am stat la New York, l-am văzut des pe prietenul meu Ralph Barton, unul din redactorii de la New Yorker, care tocmai terminase de ilustrat o nouă ediţie din *Les Contes Drolatiques* de Balzac. Ralph n-avea decît treizeci şi şapte de ani, era un tînăr excentric şi foarte rafinat; fusese căsătorit de cinci ori. De cîtva timp era deprimat şi încercase să se sinucidă luînd o doză puternică din nu ştiu ce medicament. L-am invitat să mă însoţească în Europa, spunîndu-i că schimbarea i-ar face bine. Aşadar ne-am îmbarcat amîndoi pe bordul *Olympicului*, acelaşi vas la

bordul căruia mă întorsesem în America pentru a doua oară.

22

Mă întrebam cum voi fi primit la Londra după zece ani. Aş fi preferat să ajung în mod discret, fără mult zgomot. Dar venisem să asist la premiera *Luminilor oraşului*, ceea ce însemna că trebuie să fac publicitate pentru film. Oricum, n-am fost dezamăgit de mulţimea care m-a întîmpinat în număr mare.

De data aceasta am descins la Carlton, căci îmi evoca amintiri mai vechi decît Ritz şi făcea ca Londra să-mi pară mai apropiată. Apartamentul meu era încîntător. Lucrul cel mai trist pe care mi-l pot închipui este să te obişnuieşti cu luxul. Zilnic, intram la Carlton ca într-un paraclis aurit. A fi bogat la Londra înseamnă o aventură pasionantă de fiecare clipă. Lumea era un divertisment. Spectacolul începea de dimineaţă.

Mă uitam pe fereastră şi vedeam mai multe afişe pe stradă. Unul proclama: „Charlot continuă să fie preferatul lor.” Am zîmbit gînditor la aceste cuvinte. Presa se arăta foarte îndatoritoare căci, într-un interviu, am făcut o mişcare greşită cînd cineva mă întrebă dacă aveam de gînd să vizitez Elstree.

— Unde vine aste? am întrebat cu nevinovăţie.

Ziariştii se priviră zîmbind, apoi mi se spuse că e centrul industriei engleze de film. Stînjeneala mea era atît de sinceră încît nimeni nu s-a formalizat.

Această a doua vizită a fost aproape tot atît de emoţionantă şi tulburătoare ca şi prima şi fără îndoială mai captivantă, căci am avut norocul să întîlnesc persoane deosebit de interesante.

Sir Philip Sassoon m-a chemat la telefon şi ne-a invitat pe Ralph şi pe mine la mai multe dineuri la reşedinţa sa din oraş, în Park Lane şi la el la ţară la Lympne. Am luat prînzul

împreună şi la Camera Comunelor unde, în hall, am întîlnit-o pe Lady Astor. O zi-două mai tîrziu ne-a invitat şi ea la dejun, în Saint-James Square.

Intrînd în salon, ni s-a părut că pătrundem în sala celebrităţilor doamnei Tussaud[29]: ne-am pomenit în faţa lui Bernard Shaw. John Maynard Keynes, Lloyd George şi alţi cîţiva, dar toţi în carne şi oase. Lady Astor întreţinea conversaţia cu îndemînarea sa desăvîrşită, pînă cînd a fost chemată urgent la telefon; atunci se aşternu o tăcere supărătoare. Dar Bernard Shaw îi luă locul şi povesti o anecdotă amuzantă despre vicarul Inge care, exprimîndu-şi indignarea în legătură cu propovăduirile sfîntului Pavel, spunea: „A deformat pînă într-atîta învăţătura Mîntuitorului, de parcă l-ar fi răstignit cu capul în jos”. Amabilitatea şi dorinţa lui de a însufleţi conversaţia erau trăsăturile cele mai plăcute ale lui Bernard Shaw.

66. Cu Amy Johnson (la stînga), Lady Astor si Bernard Shaw

În timpul prînzului, am stat de vorbă cu Maynard Keynes, economistul, şi i-am povestit că citisem într-o revistă engleză cum funcţionează creditul la Banca Angliei, care pe atunci era o întreprindere privată: că în timpul războiului Banca îşi epuizase rezervele de aur, rămînînd doar cu patru sute de milioane de lire sterline în valori străine, iar atunci cînd guvernul ceruse la bancă un împrumut de cinci sute de milioane de lire, aceasta se mulţumise să-şi scoată valorile străine, să se uite la ele, apoi să le închidă din nou în vistierie, şi acordase împrumutul cerut de guvern; această tranzacţie se repetase de mai multe ori. Keynes încuviinţă şi spuse:

— Cam aşa s-au petrecut lucrurile.

— Dar, am întrebat politicos, cum au fost rambursate aceste împrumuturi?

— Cu aceeaşi monedă fiduciară, mi-a răspuns Keynes.

Spre sfîrşitul mesei, Lady Astor îşi potrivi peste dinţii ei alţii falşi şi imită o doamnă din epoca victoriană luînd cuvîntul la un club ecvestru. Dinţii îi deformau obrazul, dîndu-i o expresie din cele mai comice. Începu să rostească cu înflăcărare:

— În epoca noastră, noi femeile britanice participăm la vînătoarea cu copoi, aşa cum stă bine unei doamne, nu de-a călare ca neruşinatele de americance. Noi ne suim pe cal ca amazoanele, cu demnitate, aşa cum se cuvine unei doamne.

Lady Astor ar fi fost o admirabilă actriţă. Era o gazdă încîntătoare şi ei trebuie să-i mulţumesc pentru multe seri minunate ce mi-au prilejuit întîlniri cu ilustre personalităţi engleze.

Mai tîrziu, după plecarea celorlalţi oaspeţi, Lordul Astor ne-a luat să ne arate portretul său pictat de Munnings. Cînd am sosit la atelier, Munnings n-a vrut să ne lase să intrăm decît în urma insistenţelor lordului Astor. Acesta era înfăţişat ca vînător înconjurat de cîinii lui. L-am cucerit pe Munnings, deoarece i-am admirat şi o serie de studii

pregătitoare pentru mişcarea cîinilor şi care îmi plăcuseră tot atît de mult ca şi portretul terminat.

— Acţiunea ţine de domeniul muzicii, am spus.

Munnings se bucură şi-mi arătă multe alte schiţe.

O zi-două mai tîrziu am fost invitaţi la masă la Bernard Shaw. G. B. m-a luat în bibliotecă - numai noi doi - lăsînd-o pe Lady Astor şi pe ceilalţi oaspeţi în salon. Biblioteca era o încăpere luminoasă şi veselă cu vedere spre Tamisa. Şi iată-mă deodată în faţa unui raft întreg de cărţi ale lui Shaw, deasupra căminului; ca un prost, cum nu citisem mai nimic din lucrările lui, m-am apropiat exclamînd: „A, aici sînt toate operele dumneavoastră!” Apoi m-am gîndit că poate mă adusese ca să mă ispitească, să discutăm despre cărţile lui. Mă şi vedeam pe mine şi pe Shaw atît de absorbiţi în dezbatere încît ceilalţi convivi erau nevoiţi să vină să ne întrerupă. Cît aş fi dorit să fie astfel! În schimb, a urmat un scurt moment de tăcere, am zîmbit şi m-am întors, am cercetat odaia şi am făcut cîteva observaţii cu privire la ambianţa ei plăcută. Apoi ne-am dus alături de ceilalţi oaspeţi.

După aceea, am întîlnit-o şi pe doamna Shaw în mai multe rînduri. Mi-amintesc că am discutat cu ea despre piesa lui Shaw, Căruţa cu mere, pe care critica o întîmpinase cu destulă răceală. Doamna Shaw era indignată.

— I-am spus lui G. B. să nu mai scrie piese; publicul şi critica nu le merită!

În următoarele trei săptămîni a plouat cu invitaţii. Una a fost din partea primului ministru, Ramsay MacDonald, alta, din partea lui Winston Churchill, altele, din partea lui Lady Astor, Sir Philip Sassoon şi a altor personalităţi eminente.

67. Asistînd la un spectacol de cabaret cu Winston Churchill. Fosta ducesă de Rutland e la dreapta mea, iar Sir Philip Sassoon, la dreapta ei.

Prima oară l-am întîlnit pe Winston Churchill la vila de pe malul mării a lui Marion Davies. Vreo cincizeci de invitaţi se învîrteau între sala de bal şi sala de recepţii cînd Churchill a apărut în prag împreună cu Hearst; a luat apoi o atitudine *a la Napoleon*, cu mîna în jiletcă, urmărind dansatorii. Părea stînjenit. W. R. mă văzu, îmi făcu semn să mă apropii şi urmară prezentările.

În ciuda felului său familiar de-a fi, Churchill era destul de tăios. Hearst ne părăsi şi o vreme schimbarăm obişnuitele banalităţi, în timp ce perechile se perindau pe lîngă noi. Nu s-a însufleţit decît atunci cînd am început să vorbesc despre guvernul laburist.

— Ce nu înţeleg eu, am spus, e că în Anglia alegerea unui guvern socialist nu modifică statutul unui rege sau al unei regine.

O sclipire jucăuşă şi provocatoare i se citi în priviri.

— Sigur că nu, spuse el.

— Credeam că socialiştii sînt ostili monarhiei.

— Dacă ai fi în Anglia, adăugă el rîzînd, ţi s-ar tăia capul pentru o asemenea remarcă.

A doua sau a treia zi seara, mă invită la cină în apartamentul său de hotel. Se mai aflau doi oaspeţi, precum şi fiul său Randolph, un băieţandru frumos de şaisprezece ani, avid de discuţii intelectuale şi plin de criticismul intolerant al tinereţii. Am băgat de seamă că Winston era tare mîndru de el. A fost o seară încîntătoare în cursul căreia tatăl şi fiul făceau haz de orice. Ne-am revăzut de mai multe ori după aceea la vila lui Marion, înainte de întoarcerea lui în Anglia.

Acum că ne aflam la Londra, Churchill ne invită pe Ralph şi pe mine să petrecem week-end-ul la Chartwell. Am tras un frig zdravăn pe drum, pînă acolo. La Chartwell, o casă veche şi încîntătoare, modest mobilată dar cu gust, domnea o atmosferă intimă. Abia cu prilejul acestei a doua vizite la Londra am început să-l cunosc cu adevărat pe Churchill. La vremea aceea era membru fără portofoliu al Camerei Comunelor.

Găsesc că Sir Winston a cunoscut o existenţă mai amuzantă decît cei mai mulţi dintre noi. A jucat pe scena vieţii numeroase roluri cu energie, curaj şi entuziasm remarcabil. Nu i-au scăpat decît foarte puţine din plăcerile acestei lumi. Viaţa a fost generoasă cu el. A trăit bine, a ştiut să joace - cu mizã mare - şi a cîştigat. A cunoscut puterea fără să se lase obsedat de ea. În viaţa-i atît de plină a găsit timp şi pentru pasiunile lui: zidăria, cursele şi pictura. În sufragerie, am remarcat deasupra căminului o natură moartă. Winston observă că mă interesează.

— Eu am făcut-o.

— Dar e remarcabilă! am spus plin de entuziasm.

— Crezi? Am văzut un om pictînd un peisaj în Sudul Franţei şi mi-am spus: „Pot să fac şi eu unul la fel!”

A doua zi de dimineaţă, mi-a arătat zidurile ce împrejmuiesc Chartwell-ul şi pe care le construise el însuşi. Am fost uimit şi i-am spus că desigur zidăria nu-i atît de uşoară pe cît pare.

— Am să-ţi explic cum să procedezi şi după cinci minute ai să ştii.

La cină în prima seară, se aflau mai mulţi tineri, membri ai Parlamentului care, de fapt, erau la picioarele lui: domnul Boothby, astăzi lordul Boothby şi răposatul Brendan Bracken care a devenit mai tîrziu lordul Bracken, ambii încîntători şi pasionaţi vorbitori. Le-am spus că aveam să-l întîlnesc pe Gandhi care se afla la Londra în perioada aceea.

— L-am suportat destul pe omul ăsta, spuse Bracken. Face el greva foamei, dar ar trebui să fie închis şi lăsat în temniţă. Dacă nu sîntem fermi, vom pierde India.

— Să-l închizi e soluţia cea mai simplă, am spus eu, dar dacă întemniţezi un Gandhi, se ridică altul. El este simbolul aspiraţiilor poporului indian şi, atîta vreme cît nu vor avea ceea ce doresc, vor scoate mereu la iveală cîte un Gandhi.

Churchill s-a întors căi re mine zîmbind.

— Ai fi un bun parlamentar laburist.

Farmecul lui Churchill consta în toleranţa şi respectul său faţă de părerile semenilor. Părea că nit poartă pică celor care nu sînt de acord cu el.

Bracken şi Boothby plecară în aceeaşi seară, iar a doua zi am avut prilejul să-l văd pe Churchill în intimitate, în mijlocul familiei. A fost o zi de tumult politic, Lordul Beaverbrook telefonase toată ziua la Chartwell, iar Churchill fusese întrerupt de mai multe ori la cină. Era în timpul alegerilor, în toiul crizei economice.

M-am amuzat căci la masă Churchill ţinea adevărate discursuri politice, în timp ce familia asculta imperturbabilă. Probabil că aşa se întîmpla de obicei şi erau obişnuiţi.

— Ministerul vorbeşte de greutatea de a echilibra bugetul, spuse Churchill, aruncînd o privire piezişă către ai săi apoi către mine, pretinde că a atins limita creditelor şi nu mai are ce să impună, cînd Anglia soarbe ceaiul ca pe sirop. Făcu o pauză de efect.

— S-ar putea echilibra bugetul fixîndu-se o taxă suplimentară pe ceai? am întrebat.

El mă privi şovăitor.

— Da, răspunse - dar nu mi s-a părut prea convins.

Am fost încîntat de simplitatea şi gustul aproape spartan care domnea la Chartwell. Camera de dormit a lui sir Winston era în acelaşi timp şi bibliotecă, iar cărţile care nu mai încăpeau în rafturi erau aşezate vraf de-a lungul pereţilor. Un panou întreg era consacrat dărilor de seamă Hansard asupra lucrărilor parlamentului. Se aflau şi multe volume despre Napoleon.

— Da, admise el, sînt un mare admirator al lui Napoleon.

„Am înţeles că ţi-ar place să faci un film despre Napoleon, îmi spuse. Ar trebui... prezintă mari posibilităţi comice: Napoleon luîndu-şi baia, fratele său, Jerome, intrînd val-vîrtej într-o uniformă încărcată de fireturi şi decoraţii, caută să folosească momentul pentru a-l pune în încurcătură pe Napoleon şi a-l face să-i accepte pretenţiile. Dar Napoleon, cu bună ştiinţă, se lasă să alunece în cadă şi stropeşte cu apa uniforma fratelui său, apoi îi spune să plece. Celălalt iese spăşit - ce minunată scenă de comedie!”

Mi-i amintesc pe domnul şi doamna Churchill luînd dejunul la restaurantul Quaglino. Winston şedea cu aerul unui copil bosumflat M-am apropiat de masa lor ca să-i salut.

— Arătaţi de parcă aţi purta pe umeri toată greutatea lumii, i-am spus în glumă.

El îmi răspunse că tocmai ieşea de la o dezbatere în Camera Comunelor şi că ceea ce se spusese acolo despre Germania nu-i plăcuse deloc. Am căutat să iau lucrurile în glumă, dar el a dat din cap.

— A, nu, e foarte grav, într-adevăr foarte grav.

***

L-am întîlnit pe Gandhi la puţină vreme după ce-l vizitasem pe Churchill. L-am respectat întotdeauna şi l-am admirat pe Gandhi pentru abilitatea sa politică şi pentru voinţa lui de fier. Dar socoteam că vizita la Londra era o greşeală. Însemnătatea-i legendară se evapora pe scena londoneză, iar pietatea lui adîncă nu mai avea nimic impresionant. În climatul rece şi umed al Angliei, îmbrăcat în tradiţionalul costum indian ale cărui falduri şi le aduna pe lîngă el în dezordine, părea necuviincios. Prezenţa sa la Londra dădea ocazia la glume şi caricaturi. Eşti întotdeauna mai impresionant de la distanţă. Am fost întrebat dacă aş vrea să-l întîlnesc. Bineînţeles că eram bucuros.

68. Întîlnirea mea cu Gandhi la Londra

L-am aflat într-o căsuţă umilă din suburbia East India Dock Road. Străzile erau ticsite de lume, iar presa şi fotografii invadaseră amîndouă etajele. Interviul avea loc într-o cămăruţă de la etajul întîi. Mahatma nu sosise încă; şi, aşteptîndu-l, am început să mă gîndesc ce să-i spun. Auzisem vorbindu-se despre întemniţarea lui şi despre greva foamei pe care o făcuse în repetate rînduri, despre

lupta pe care o ducea pentru eliberarea Indiei şi ştiam în mod vag că era ostil mecanizării.

Cînd sosi în cele din urmă, se auziră strigăte de ura! şi aclamaţii, iar el coborî din taxi strîngîndu-şi faldurile în jurul hainei. Era o scenă bizară, pe străduţa aglomerată a unei mahalale, să vezi aceasta siluetă străină pătrunzînd într-o casă umilă, în mijlocul strigătelor mulţimii. Urcă la primul etaj şi se arătă la fereastră, apoi îmi făcu semn şi împreună salutarăm mulţimea.

Ne aşezarăm pe divan şi deodată camera se lumină din toate părţile de zeci de flash-uri. Stăteam la dreapta lui Mahatma. Sosise momentul teribil de jenant cînd trebuia să spun ceva subtil şi inteligent asupra unui subiect despre care nu ştiam mai nimic. La dreapta mea şedea o tînără persoană insistentă care-mi spuse o poveste lungă din care n-am auzit un cuvînt; dădeam însă aprobator din cap, gîndindu-mă într-una ce să-i spun lui Gandhi. Ştiam că eu trebuie să încep conversaţia, că doar nu Mahatma era să-mi spună cit de mult îi plăcuse ultimul meu film şi aşa mai departe; de astfel mă îndoiam că văzuse vreodată un film. În clipa aceea, vocea poruncitoare a unei indiene o întrerupse brusc pe neobosita tînără:

— Domnişoară, vreţi să fiţi amabilă să puneţi capăt conversaţiei dumneavoastră cu domnul Chaplin şi să-l lăsaţi să stea de vorbă cu Gandhi?

Dintr-o dată în camera plină de lume se aşternu tăcerea. Şi cum chipul impasibil al Mahatmei exprima aşteptarea, am avut impresia că toată India aşteaptă cuvintele mele. Mi-am dres aşadar glasul:

— Nutresc, desigur, o mare simpatie pentru aspiraţiile Indiei şi lupta ei pentru libertate. Totuşi, sînt puţin nedumerit în ce priveşte aversiunea dumneavoastră faţă de maşinism.

Mahatma încuviinţă zîmbind, în timp ce eu continuam:

— La urma urmelor, dacă maşinile sînt utilizate în mod altruist, ar trebui să ajute la eliberarea omului din sclavie,

să-i permită să aibă, mai puţine ore de muncă şi timp destul ca să-şi cultive mintea şi să se bucure de viaţă.

— Înţeleg, spuse el calm, dar pentru ca India să-şi poată atinge aceste ţeluri, trebuie mai întîi să se elibereze de jugul englez. Maşinismul este cel care altădată ne-a înrobit englezilor şi singura cale de a ieşi din impas este să boicotăm toate bunurile produse de maşini. Iată de ce am declarat că este o datorie patriotică a oricărui indian să-şi toarcă singur bumbacul şi să-şi ţească pînza de care are nevoie. Acesta e modul nostru de a ataca o foarte puternică naţiune ca Anglia - şi, desigur, mai sînt şi alte motive. India are o climă diferită de Anglia; de aceea şi costumele şi nevoile sale sînt diferite. În Anglia timpul rece necesită o industrie activă şi o economie complexă. Dumneavoastră aveţi nevoie de o industrie care fabrică linguri şi furculiţe; noi folosim degetele. Ceea ce creează nenumărate deosebiri.

Am ascultat astfel, expusă cu remarcabilă limpezime, o lecţie de tactică în lupta Indiei pentru libertate, luptă inspirată în mod paradoxal de un vizionar realist, cu o minte bărbătească şi înzestrat cu o voinţă de fier în stare s-o ducă la bun sfîrşit. Mi-a mai spus că suprema independenţă constă în a te debarasa de ceea ce este de prisos şi că violenţa ajunge pînă la urmă să se distrugă pe ea însăşi.

După ce lumea a plecat, m-a întrebat dacă nu doream să rămîn să asist la rugăciuni. Mahatma s-a aşezat pe podea cu picioarele încrucişate, în timp ce alte cinci persoane luau loc în cerc. Era un spectacol curios: şase persoane ghemuite pe jos în cămăruţa aceea dintr-o suburbie a Londrei, în timp ce un soare de culoarea şofranului dispărea grăbit îndărătul acoperişurilor; aşezat pe un divan, eu priveam în jos spre ei în timp ce îşi rosteau umili rugăciunea. Ce paradox! mă gîndeam, urmărind acest om atît de echilibrat, cu un spirit abil de jurist şi un profund

simţ al realităţilor politice; totul parcă dispărea în psalmodiile sale.

***

În seara premierei filmului *Luminile oraşului* ploua cu găleata, dar lume era destulă şi filmul a fost foarte bine primit. Şedeam la balcon alături de Bernard Shaw, ceea ce i-a făcut pe toţi să rîdă şi să aplaude. A trebuit să ne ridicăm şi să salutăm, stîrnind alte hohote de rîs.

Churchill a asistat şi el la premieră şi la supeul ce a urmat.

69. Winston Churchill ţine un toast la supeul oferit după premiera filmului *Luminile oraşului* la Londra

A rostit un discurs în care spunea că doreşte să închine în cinstea unui om ce debutase ca un hoinar al străzii, izbutind să-şi cîştige afecţiunea lumii întregi: *Charlie Chaplin! Era o manifestare neaşteptată* şi rămăsesem puţin uluit, mai ales după ce începuse cu „Înălţimile voastre, doamnelor şi domnilor”. Totuşi, pătruns de solemnitatea ocaziei, am răspuns în acelaşi stil: „Înălţimile voastre,

doamnelor şi domnilor, aşa cum prietenul meu, regretatul ministru de finanţe…” Şi m-am oprit. Toată lumea izbucni în rîs şi o voce tunătoare se auzi repetînd: „Regretat, regretat! Îmi place asta grozav, regretatul!” Bineînţeles, era Churchill. După ce mi-am mai venit în fire, am încercat s-o dreg: „Mă rog, mi se părea tare curios să spun ex-ministru de finanţe[30].”

Malcolm MacDonald, fiul primului ministru laburist, Ramsay MacDonald, ne-a invitat, pe Ralph şi pe mine, să-i cunoaştem tatăl şi să rămînem peste noapte la Chequers. Ne-am întîlnit cu primul ministru pe drum făcîndu-şi plimbarea zilnică în pantofi de golf, cu şal, caschetă, pipă şi baston, prototipul proprietarului rural, ultimul om despre care puteai spune că e liderul partidului laburist.

70. Cu primul ministru Ramsay MacDonald

Prima impresie pe care mi-a făcut-o a fost a unui gentleman de o mare demnitate, extrem de conştient de

răspunderea sarcinei de prim-ministru, înzestrat cu o înfăţişare nobilă, nu lipsită de umor.

O anume reţinere domni în prima parte a serii. Dar după cină, am fost poftiţi să luăm cafeaua în vestita *Long Room*, şi după ce am admirat originala mască mortuară a lui Cromwell şi alte obiecte istorice, ne-am instalat să stăm de vorbă în tihnă. I-am spus că de la prima mea vizită în Anglia se petrecuseră multe schimburi în bine. În 1912, văzusem multă sărăcie la Londra şi femei vîrstnice, cărunte, dormind pe cheiurile Tamisei, dar ele dispăruseră acum; nu mai erau noaptea vagabonzi pe cheiuri. Magazinele păreau bine asortate, copiii bine încălţaţi; fără îndoială toate acestea se datorau guvernului laburist.

Arbora o expresie de nepătruns şi mă lăsă să continui fără să mă întrerupă. L-am întrebat dacă guvernul laburist care, pare-mi-se, e un guvern socialist, are puterea să modifice în mod fundamental constituţia ţării. Privirea-i licări şi-mi răspunse cu haz:

— Aşa ar trebui, dar tocmai aici e paradoxul politicii britanice: după ce pui mîna pe putere, devii neputincios.

Rămase pe gînduri o clipă, apoi îmi povesti cum se desfăşurase prima sa audienţă la palatul Buckingham, în calitate de prim-ministru. Majestatea Sa îi spuse, întîmpindu-l cordial: „Ei, ce-a veţi de gînd să faceţi cu mine, voi socialiştii?”

Primul ministru începu să rîdă şi răspunse: „Nimic altceva decît să căutăm să servim pe Majestatea Voastră şi interesul ţării.”

În timpul alegerilor, Lady Astor ne invită, pe Ralph şi pe mine, să petrecem week-end-ul în casa ei de la Plymouth, ca să-l cunoaştem pe T. E. Lawrence, care urma să vină şi el. Dar, nu ştiu de ce, Lawrence n-a mai venit. Totuşi ea ne pofti în circumscripţia ei electorală, precum şi la un miting în apropierea docurilor, unde avea să ia cuvîntul în faţa pescarilor. Mă întrebă dacă nu doream să rostesc şi eu

cîteva cuvinte. Am prevenit-o că eram partizanul laburiştilor şi nu puteam în nici un caz să susţin politica ei.

— N-are importanţă, spuse ea; le-ar face plăcere chiar numai să te vadă.

Era un miting în aer liber, iar drept estradă servea un camion mare. Episcopul circumscripţiei se afla şi el de faţă, dar părea prost dispus şi ne întîmpină cu destulă răceală. După ce Lady Astor a ţinut un scurt cuvînt introductiv m-am suit pe camion.

— Bună ziua, dragi prieteni, am început. E foarte bine ca noi, milionarii, să vă spunem cum să votaţi, dar condiţiile noastre de viaţă sînt diferite de ale voastre.

Deodată l-am auzit pe episcop exclamînd: „Bravo!”

— Lady Astor şi dumneavoastră, am continuat, aveţi poate ceva în comun - dar ce anume, nu ştiu. Sînt lucruri pe care sigur le cunoaşteţi mai bine.

— Minunat! Excelent! exclamă episcopul.

— Cît priveşte politica şi serviciile pe care le-a adus ca reprezentantă a acestei... ăă... („circumscripţii” spuse episcopul - de cîte ori şovăi am, el îmi sufla), acţiunile lady-ei Astor probabil că sînt pe deplin satisfăcătoare. Am încheiat spunînd că o cunosc ca pe-o femeie blîndă şi îndatoritoare, însufleţită de cele mai bune intenţii.

Cînd am coborît, episcopul era numai zîmbete şi căldură şi-mi strînse cordial mîna.

Clerul englez e înzestrat cu un foarte puternic simţ al sincerităţii, fapt ce reflectă Anglia în lumina ei cea mai favorabilă. Oameni precum doctorul Hewlett Johnson, canonicul Collins şi mulţi alţi prelaţi sînt dintre cei care insuflă viaţă bisericii engleze.

71. Cu reverendul Hewlett Johnson, fost Decan de Canterbury

***

Prietenul meu Ralph Barton avea o purtare stranie. Am băgat de seamă că pendula electrică din salon era oprită: firele fuseseră tăiate. Cînd l-am întrebat, mi-a răspuns: „Da, eu le-am tăiat. Nu pot să sufăr tic-tacul pendulelor.” Eram intrigat şi chiar puţin enervat, dar mi-am spus că e o ciudăţenie a lui Ralph. De cînd pornisem în această călătorie, părea complet refăcut în urma depresiunii sale nervoase. Pe neaşteptate se hotărî să se întoarcă în Statele Unite.

Înainte de plecare, m-a rugat să-l însoţesc, căci voia să-şi vadă fiica. Aceasta se călugărise cu un an în urmă şi se afla acum într-o mănăstire catolică la Hackney. Era fiica cea mai mare a lui Ralph, din prima căsătorie. Îmi vorbise adeseori despre ea, spunînd că încă de la paisprezece ani simţise o vocaţie pentru viaţa monahală cu toate că el şi soţia lui făcuseră tot posibilul să-i schimbe hotărîrea. Îmi arătase o fotografie de cînd avea şaisprezece ani şi am fost îndată

impresionat de frumuseţea ei: doi ochi mari întunecaţi, o gură plină şi sensibilă şi un zîmbet îmbietor.

O duseseră la Paris, la baluri şi în cluburi de noapte, sperînd s-o abată de la dorinţa oi de a se călugări. Îi prezentaseră tineri, se străduiseră s-o distreze; păruse încîntată. Dar nimic n-a putut s-o întoarcă de la gîndul ei. Ralph n-o văzuse de un an şi jumătate. Îşi terminase noviciatul şi intrase în ordinul călugăresc.

Mănăstirea era o construcţie sumbră şi tristă, în inima unei suburbii din Hackney. La sosire, am fost primiţi de stareţă şi conduşi într-o încăpere mică, mohorîtă. Ne-am aşezat şi am aşteptat un timp ce părea că nu se mai sfîrşeşte. În cele din urmă fiica lui Ralph intră. M-am întristat pe loc, deoarece era la fel de frumoasă ca în fotografie. Numai cînd zîmbea, se observa că-i lipsesc doi dinţi.

Scena era absurdă: şedeam toţi trei în cămăruţa aceea tristă, un lată indulgent şi monden de treizeci şi şapte de ani, fumîndu-şi ţigara picior peste picior, şi fiica lui, aşezată în faţa noastră, o călugăriţă frumoasă de nouăsprezece ani. Am vrut să mă scuz şi să aştept afară în maşină, dar nici n-au vrut să audă.

Deşi fata era deşteaptă şi vioaie, mi-am dat seama că era desprinsă de viaţă. Avea mişcări nervoase şi bruşte şi vorbea cu i anumită încordare despre îndatoririle ei de învăţătoare.

— E tare greu să-i înveţi pe copiii mici, spunea, dar am să mă obişnuiesc.

Ochii lui Ralph străluceau de mîndrie în timp ce stătea de vorbă cu ea fumîndu-şi ţigara. Aşa păgîn cum era, am înţeles că-i plăcea să aibă o fată călugăriţă.

Întîlnirea lor părea pătrunsă de o detaşare nostalgică. Ea era tînără şi frumoasă, totuşi chipul îi era trist şi plin de evlavie. Nu încăpea îndoială că trecuse printr-o încercare spirituală. Ne-a vorbit de articolele pline de căldură pe care le citise cu privire la primirea noastră la Londra şi ceru

noutăţi despre Germaine Taillefer, cea de-a cincea soţie a lui Ralph. Ralph îi răspunse că erau despărţiţi.

— Sigur, spuse ea amuzată, întorcîndu-se către mine. Nu sînt în stare să mă ţin în pas cu căsătoriile tatii.

Ralph şi cu mine am rîs cam stînjeniţi.

El o întrebă dacă va mai rămîne mult timp la Hackney. Fata clătină gînditoare din cap şi spuse că va fi trimisă poate în America Centrală.

— Dar nu ştim niciodată cînd şi unde.

— Bine, am protestat eu, dar vei putea oricum să-i scrii tatei cînd ajungi acolo.

Şovăi:

— N-avem voie să comunicăm cu nimeni.

— Nici cu părinţii? am întrebat.

— Nu, răspunse ea, încercînd să pară indiferentă, apoi se întoarse zîmbind către tatăl ei.

Se aşternu un moment de tăcere.

Cînd veni momentul să ne luăm rămas bun, luă mîna tatălui ei strîngîndu-i-o îndelung şi afectuos, de parcă ar fi avut nu ştiu ce presimţire. Pe drum, la întoarcere, Ralph rămase îngîndurat, străduindu-se să se arate nepăsător. Două săptămîni mai tîrziu s-a sinucis în apartamentul său din New York, trăgîndu-şi un glonte pe cînd stătea lungit în pat, cu un cearceaf tras deasupra capului.

***

Acum, îl frecventam mult pe H. G. Wells. Avea un apartament în Baker Street. Cînd mă duceam pe la el, găseam patru secretare adîncite în lucrări de referinţă, verificînd un fapt, luînd note după enciclopedii, lucrări tehnice, documente şi articole de ziar.

— E noua mea carte, *Anatomia banului*, spuse el, o adevărată industrie.

— Ce mă miră e că secretarele fac grosul, remarcai eu în glumă.

Pe o etajeră înaltă, fixată de cei patru pereţi ai bibliotecii, erau aranjate nişte cutii mari ca de biscuiţi, fiecare purtînd o etichetă pe care se citea: „Material bibliografic”, „Scrisori personale”, „Filosofie”, „Date ştiinţifice” şi aşa mai departe.

După cină, soseau mai mulţi prieteni, printre care profesorul Laski, care părea încă foarte tînăr. Harold era un orator remarcabil. L-am auzit luînd cuvîntul în faţa Asociaţiei Baroului American din California unde a vorbit liber cu strălucire, sigur pe el, timp de o oră. În seara aceea, la H. G. Wells, Harold mi-a spus despre uluitoarele inovaţii în filosofia socialismului. Mi-a explicat că cea mai uşoară accelerare în domeniul vitezei se traduce prin teribile diferenţe sociale. Conversaţia a continuat, pasionantă, pînă la ora de culcare a lui H. G. care, fără multă vorbă, a început să se uite la invitaţi, apoi la ceas, pînă cînd toată lumea a plecat.

Cînd, în 1935, Wells a venit să mă viziteze în California, l-am rugat să-mi vorbească despre Rusia. Citisem cîteva articole virulente ale sale şi doream să aflu direct de la el cum stau lucrurile; am fost surprins văzîndu-l plin de amărăciune.

— Dar oare nu-i prea devreme ca să-i judecăm? am întrebat. Au avut o sarcină grea, cu o opoziţie şi comploturi din interior şi din afară. Fără îndoială, cu timpul vor avea rezultate bune!

Era epoca în care Wells vorbea cu entuziasm de ceea ce realizase Roosevelt cu New Deal şi era de părere că din capitalismul muribund avea să ia naştere în America un cvasi-socialism.

Îl vedeam des pe H. G. Wells şi sub aspecte cu totul diferite. Construise în sudul Franţei o casă pentru iubita lui, o rusoaică, persoană extrem de capricioasă. Deasupra şemineului, se citea o inscripţie cu litere gotice: „Doi îndrăgostiţi au clădit această casă”.

— Da, îmi explică el, după ce am comentat inscripţia. Am pus-o şi am dat-o jos de mai multe ori. De fiecare dată cînd ne certăm, îi spun zidarului s-o scoată, iar cînd ne împăcăm, ea îi cere s-o aşeze la loc. A fost dată jos şi fixată din nou de atîtea ori încît, în cele din urmă, zidarul nu ne-a mai luat în seamă şi a lăsat inscripţia acolo.

În 1931, Wells termină *Anatomia Banului*, la care lucrase doi ani şi părea destul de obosit.

— Şi-acum, l-am întrebat, ce-ai de gînd să faci?

— Să scriu o altă carte, îmi răspunse cu un zîmbet obosit.

— Cerule! am exclamat, dar n-ai vrea să te şi odihneşti puţin sau să faci altceva?

— Ce să fac?

Originea modestă a lui Wells îşi lăsase amprenta nu asupra operelor sau a înfăţişării sale ci, ca şi în cazul meu, asupra unei sensibilităţi devenite extrem de ascuţită. Mi-aduc aminte că într-o zi, a pronunţat un „h" aspirat unde nu era cazul şi s-a roşit pînă în vîrful urechilor. Un om ca el să roşească pentru atîta lucru! Altădată vorbea despre un unchi care fusese grădinarul şef al unui nobil englez. Ambiţia unchiului era ca Wells să ajungă servitor.

— Fără ajutorul lui Dumnezeu, spunea Wells ironic, aş fi ajuns un simplu valet!

Wells dorea să ştie cum am ajuns să mă intereseze socialismul. S-a întîmplat pe cînd am sosit în Statele Unite şi l-am cunoscut pe Upton Sinclair, i-am explicat. Ne îndreptam cu maşina spre locuinţa lui de pe insula Passadena undo urma să luăm dejunul, şi el mă întrebă cu vocea lui blîndă ce părere am despre sistemul beneficiilor. I-am răspuns glumind că numai un contabil ar putea răspunde. Era o întrebare dezarmantă, dar instinctiv am simţit că ţintea în esenţa însişi a problemei şi din clipa aceea am început să mă interesez de politică, considerînd-o nu sub unghiul istoric, ci sub cel economic.

Wells se îndoia că sînt înzestrat, aşa cum credeam eu, cu o percepţie extrasenzorială. I-am relatat atunci un incident

care putea fi mai mult decît o simplă coincidenţă. Henri Cochet, jucătorul de tenis, un alt prieten şi cu mine am intrat într-o zi într-un bar la Biarritz. Pe peretele barului erau trei roţi de loterie, avînd fiecare numere ce mergeau de la unul la zece. Pe un ton dramatic, am anunţat că mă simt stăpînit de o putere supranaturală, că voi întoarce cele trei roţi, că prima se va opri la nouă, a doua la patru, iar a treia la şapte. Şi unde nu se opreşte prima la nouă, a doua la patru şi a treia la şapte - ceea ce reprezenta o şansă la un milion.

Wells mă încredinţă că e vorba de o simplă coincidenţă.

— Dar repetarea coincidenţelor merită să fie examinată, i-am ripostat eu şi i-am povestit o întîmplare de pe cînd eram copil. Trecînd prin faţa unei băcănii de pe Camberwell Road, am observat că voleurile erau închise, fapt cu totul neobişnuit. Nu ştiu ce m-a făcut să mă cocoţ pe pervazul ferestrei şi să mă uit prin gaura oblonului. Înăuntru era întuneric şi nu se vedea ţipenie de om, dar articolele de băcănie se aflau la locul lor, iar în mijlocul încăperii se zărea un cufăr mare. Am sărit jos de pe pervaz cu o senzaţie de dezgust şi mi-am continuat drumul. Curînd după aceea, se răspîndi vestea unei crime. Edgar Edwards, un respectabil domn de şaizeci şi cinci de ani, intrase în stăpînirea a cinci băcănii, omorîndu-i pur şi simplu pe proprietari şi punînd mîna pe negoţul lor. În băcănia aceea de pe Camberwell Road, în cufăr, se aflau cadavrele ultimelor trei victime, domnul şi doamna Darby, precum şi copilaşul lor.

Dar Wells nici nu vroia să audă, susţinînd că asemenea coincidenţe sînt frecvente în viaţă şi că spusele mele nu dovedesc nimic. Şi astfel luă sfîrşit discuţia noastră, dar aş fi putut să-i vorbesc despre o altă experienţă, de pe cînd m-am oprit odată, copil fiind, într-o cafenea de pe London Bridge Road să cer un pahar cu apă. M-a servit un domn amabil şi voinic, cu mustaţă neagră. Nu ştiu de ce, dar mi-a fost cu neputinţă să beau apa. M-am prefăcut, dar de

îndată ce omul s-a întors să stea de vorba cu un client, am lăsat paharul jos şi am ieşit. Două săptămîni mai tîrziu, George Chapman, patronul localului „Coroana” de pe London Bridge Road, era acuzat de a-şi fi asasinat cinci soţii, otrăvindu-le cu stricnină. În ziua cînd îmi dăduse paharul cu apă, ultima lui victimă agoniza într-o odaie deasupra cafenelei. Atît Chapman cît şi Edwards au fost spînzuraţi.

Tot în legătură cu esoterismul, cam cu un an înainte de a-mi construi casa de la Beverly Hills, am primit o scrisoare anonimă afirmînd că autorul ei era un prezicător şi că în vis i se arătase o casă cocoţată pe vîrful unei coline, cu peluză în faţă care se termina în formă de proră de corabie: o casă cu patruzeci de ferestre şi sală mare de muzică, cu plafonul foarte înalt. Terenul era un loc sfînt pe care vechi triburi indiene sacrificaseră vieţi omeneşti, cu două mii de ani în urmă. Casa era bîntuită de stafii şi nu trebuia să rămînă niciodată în întuneric. Scrisoarea preciza că atîta vreme cît nu voi fi singur în casă şi va fi lumină, stafiile nu vor apărea.

Atunci n-am ţinut seama de scrisoare, socotind că e scrisă de un nebun, dar am păstrat-o, căci mi s-a părut bizară şi amuzantă.

Aranjîndu-mi biroul, doi ani mai tîrziu, am dat peste ea şi am recitit-o. Lucru ciudat, descrierea casei şi a peluzei era exactă. Nu numărasem ferestrele şi cînd am făcut-o, am constatat spre uimirea mea că erau exact patruzeci.

Deşi nu credeam în stafii, am hotărît să încerc o experienţă. Miercurea seara servitorii erau liberi iar casa goală, aşa încît am luat masa în oraş. Îndată după cină, m-am întors acasă şi m-am dus direct în sala unde se afla orga, o încăpere lungă şi îngustă ca naosul unei biserici, cu plafonul gotic. După ce-am tras draperiile, am stins toate luminile. Apoi, îndreptîndu-mă pe bîjbîite spre un fotoliu m-am aşezat în tăcere şi am stat aşa timp de vreo zece minute. Tenebrele profunde îmi stimulau simţurile şi mi s-a

părut că zăresc forme vagi perindîndu-mi-se prin faţa ochilor; dar mi-am spus că era lumina lunii ce pătrunsese printre draperii şi se reflecta într-o carafă de cristal.

Am apropiat cu grijă perdelele şi formele au dispărut. Apoi am aşteptat din nou pe întuneric - poate cinci minute. Cum nu se petrecea nimic, am început să vorbesc tare: „Dacă sînt spirite pe aici, le rog să-mi dea de ştire!” Am aşteptat o clipă, dar nici o mişcare! Am continuat: „Nu există nici un mijloc de comunicare? Poate printr-un semn - printr-o lovitură sau, dacă nu, poate prin gîndul meu, care ar putea să mă îndemne să scriu ceva; sau poate un curent de aer rece ar indica o prezenţă.”

Am mai stat cinci minute, dar nici urmă de curent de aer sau vreun alt fel de manifestare. Tăcerea era apăsătoare şi în cap aveam un gol. În cele din urmă am renunţat şi am aprins o lumină. Am trecut apoi în salon. Aici draperiile nu fuseseră trase şi silueta pianului se detaşa în lumina lunii. M-am aşezat şi am trecut peste toată claviatura. În cele din urmă m-am oprit asupra unui acord care mă fascina şi l-am repetat de mai multe ori pînă cînd toată încăperea a început să răsune. De ce făceam asta? Era poate manifestarea pe care o ceream! Am continuat să repet; acelaşi acord. Deodată o bandă albă de lumină îmi înconjură bustul; am sărit de la pian şi am rămas pe loc, inima bătîndu-mi gata să-mi spargă pieptul.

După ce mi-am revenit puţin în fire, am încercat să raţionez. Pianul se afla într-o nişă lîngă fereastră. Atunci mi-am dat seama că ceea ce mi se păruse un brîu de ectoplasm era de fapt lumina unui automobil ce cobora dinspre munte. Ca să mă liniştesc, m-am aşezat la pian şi am făcut din nou acelaşi acord de mai multe ori. Chiar la capătul salonului se afla un pasaj întunecos şi, în faţă, uşa sufrageriei. Cu coada ochiului, am observat uşa deschisă şi ceva ieşind din sufragerie şi pornind pe culoarul scufundat în întuneric: un fel de monstru grotesc cu înfăţişare de pitic, avînd nişte cercuri albe în jurul ochilor, asemeni unui

clovn, şi care se strecura legănîndu-se către salonul de muzică. Înainte de a putea întoarce capul, dispăruse. Îngrozit, m-am sculat şi am încercat să-l urmăresc, dar nu l-am mai zărit. Spunîndu-mi că în starea de nervi în care mă aflam, o geană căzută în ochi ar fi putut crea acea iluzie, m-am apucat să cînt din nou la pian. Dar nu s-a mai întîmplat nimic şi m-am hotărît să mă duc la culcare.

Mi-am pus pijamaua şi am intrat în sala de baie. Cînd am aprins lumina, stafia mea era acolo: aşezată în cadă, se holba la mine. Am ţîşnit afară, aproape pe brînci. Era un sconcs! Aceeaşi dihanie mică pe care o văzusem cu coada ochiului, dar jos mi se păruse mai fioroasă.

Dimineaţă, valetul puse animalul speriat într-o cuşcă şi am izbutit să-l îmblînzim. Dar într-o zi, sconcsul dispăru şi nu l-am mai văzut niciodată.

***

Înainte de a părăsi Londra, ducele şi ducesa de York m-au invitat la dejun. Erau de faţă doar gazdele, tatăl, mama şi fratele ducesei, un băiat de vreo treisprezece ani. Philip Sassoon sosi puţin mai tîrziu şi amîndoi am fost rugaţi să-l conducem pînă la Eton pe fratele mai mic al ducesei. Era un băieţandru tăcut care se ţinea după Sir Philip şi după mine, în timp ce doi monitori ai colegiului ne invitară, împreună cu alte persoane, să luăm ceaiul.

Cînd intrarăm în sala de cantină unde se vindeau dulciuri şi se serveau ceşti de ceai de şase pence, el rămase afară cu vreo sulă de elevi. Ne-am aşezat toţi patru la o măsuţă într-o sală destul de ticsită de la etajul întîi. Totul a mers foarte bine pînă cînd am fost întrebat dacă nu mai doresc o ceaşcă de ceai şi din neatenţie am răspuns: „Da”. Ceea ce a provocat o adevărată panică financiară, căci gazda noastră era în criză de bani şi s-a dus într-un colţ să se împrumute de la colegii lui.

— Mă tem că le lipsesc două pence şi nu putem face nimic, îmi şopti Philip.

Totuşi aranjară între ei şi mai comandară încă un ceainic cu ceai, pe care a trebuit să-l bem în grabă căci suna de intrare şi nu mai aveau decît un minut ca să ajungă la grilajul şcolii, ceea ce a produs o adevărată busculadă. În colegiu, am fost întîmpinaţi de director care ne-a arătat sala unde Shelley şi multe alte personaje ilustre îşi înscriseseră numele.

Apoi directorul ne încredinţă din nou celor doi monitori care ne-au condus în sanctuar, odaia pe care Shelley o ocupase pe timpuri. Dar tînărul nostru prieten Bowes-Lyon rămase afară.

— Ce vrei? îl întrebă pe un ton foarte autoritar tînăra gazdă.

— O, e cu noi, explică Philip, lămurindu-l că-l adusesem de la Londra.

— Bine, spuse băiatul, nerăbdător. Intră!

— Îi fac o mare favoare lăsîndu-l să intre, şuşoti sir Philip; faptul că păşeşte pe un pămînt sfînt ca acesta ar primejdui cariera oricărui alt elev.

Abia cînd am vizitat mai tîrziu Etonul, împreună cu lady Astor, mi-am dat seama de disciplina spartană ce domneşte în colegiu. Era un frig pătrunzător, mergeam aproape pe bîjbîite prin culoarul lung, prost luminat şi vopsit în cafeniu, cu chiuvete de spălat picioarele lîngă fiecare uşă. Am găsit în fine camera care trebuia şi am ciocănit.

Fiul ei, un băieţel palid, deschise uşa. Înăuntru, doi colegi ai lui se ghemuiseră deasupra cîtorva cărbuni ce ardeau într-un mic cămin, ca să-şi încălzească mîinile. Atmosfera era de-a dreptul jalnică.

— Aş vrea să ştiu, spuse lady Astor, dacă pot să te iau acasă pentru week-end.

Am stat puţin de vorbă, apoi deodată cineva bătu la uşă şi înainte de a da noi răspunsul, minerul se răsuci şi intră

directorul internatului, un bărbat blond, frumos, bine legat, de vreo patruzeci de ani.

— Bună seara, îi spuse tăios lui lady Astor, mie făcîndu-mi doar un semn cu capul.

Apoi se sprijini cu cotul de cămin şi începu să-şi fumeze pipa. Lady Astor simţi că vizita ei era cu totul inoportună şi explică:

— Am venit să văd dacă aş putea să-l iau pe tînărul acesta pentru week-end.

— Îmi pare rău, dar este cu neputinţă, veni scurt răspunsul.

— Ei haide, spuse lady Astor în felul ei calm. Nu fi aşa de sever!

— Nu sînt sever. Mă mulţumesc să enunţ un fapt.

— Dar băiatul e aşa de palid!

— Lăsaţi că n-are nimic.

Ea se ridică de pe patul fiului ei pe care ne aşezasem şi se apropie de director.

— Hai, lasă! spuse pe un ton ademenitor, împingîndu-l uşor, aşa cum făcea cu Lloyd George şi cu alţii cînd dorea să-i convingă.

— Lady Astor, răspunse supraveghetorul, aveţi obiceiul nefericit de a împinge oamenii, făcîndu-i să-şi piardă echilibrul. Vă rog să vă abţineţi!

La o asemenea punere la punct, tot acel *savoir faire*, care-o caracteriza pe lady Astor, o părăsi.

Nu ştiu cum, am ajuns să discutăm politică şi supraveghetorul ne tăie vorba scurt lansînd o remarcă laconică:

— Din nenorocire, politica engleză este lăsată prea mult pe seama femeilor - şi cu asta vă spun bună scara, lady Astor. Apoi ne salută pe amîndoi şi ieşi.

— Ce om nesuferit! spuse Lady Astor.

Dar fiul ei Şi luă apărarea.

— Ba nu, mamă, e foarte drăguţ.

În ciuda antifeminismului său, nu puteam să nu-l admir, căci avea o cinste şi un mod direct de a se purta puţin obişnuite; era poate lipsit de umor, dar nu şi de sinceritate.

***

Cum nu-l văzusem pe fratele meu Sydney de cîţiva ani, am părăsit Anglia ca să stau o vreme cu el la Nisa. Spusese întotdeauna că după ce va pune de-o parte două sute cincizeci de mii de dolari, se va retrage. Aş preciza că a economisit mult mai mult decît atît. Pe lîngă faptul că era un priceput om de afaceri era şi un actor remarcabil şi turnase mai multe filme de succes, *Submarine Pilot, The Better Ole, Man in the Box* şi *Charley's Aunt* printre altele, ceea ce a adăugat la averea lui considerabilă. Acum Sydney se retrăsese după cum spusese, locuind cu soţia lui la Nisa.

Cînd Frank J. Gould, care se afla şi el la Nisa, a aflat că vin să-l văd pe fratele meu, m-a poftit să-i fiu oaspete la Juan-les-Pins şi am acceptat.

Mai înainte însă m-am oprit două zile la Paris, unde m-am dus la Folies-Bergere, căci Alfred Jackson, din trupa celor *Opt Băieţi din Lancashire*, lucra acolo; era unul din fiii iniţiatorului trupei. Cînd l-am întîlnit pe Alfred, mi-a spus că familia Jackson devenise foarte prosperă, avea opt trupe de dansatoare şi că tatăl lui trăia încă. Dacă veneam la Folies-Bergere unde tocmai repetau, puteam să-l văd. Deşi trecut de optzeci de ani, bătrînul era tot sprinten şi sănătos. Am vorbit despre vremurile de altădată, tot exclamînd: „Cine-ar fi crezut!”

— Ştii, Charlie, spuse el, amintirea cea mai stăruitoare pe care o am de pe cînd erai copil e blîndeţea ta.

***

E o greşeală să te încrezi în adulaţia publicului; se desumflă repede ca un sufleu abia scos din cuptor. Tot aşa

şi cu primirea ce mi se făcea; a început deodată să devină mai rece. Primele simptome au venit din partea presei. După laudele neprecupeţite ale ziariştilor a urmat o atitudine complet opusă. Fără îndoială ca să-şi atragă cititorii.

Plăteam acum agitaţia de la Londra şi Paris. Eram obosit şi aveam nevoie de odihnă. În timp ce mă restabileam la Juan-les-Pins, am fost rugat să apar la o reprezentaţie dată de Royal Command la Palladium din Londra. În loc să merg eu însumi, am trimis un cec de două sute de lire, ceea ce a stîrnit o întreagă zarvă. Îl ofensasem pe rege şi nesocotisem Royal Command. Nu privisem scrisoarea din partea directorului de la Palladium drept un edict regal. Dar nici nu eram pregătit să apar pe scenă de pe-o zi pe alta.

Atacul următor a avut loc cîteva săptămîni mai tîrziu. Îmi aşteptam partenerul pe terenul de tenis, cînd un tînăr se prezentă ca prieten al unui prieten de-al meu. După un schimb de glume, ne-am exprimat fiecare diferite păreri. Era un tînăr comunicativ şi extrem de simpatic. Cum am slăbiciunea să mă împrietenesc uşor - mai cu seamă dacă sînt ascultat - am arborat mai multe subiecte. În legătură cu politica internaţională, m-am arătat pesimist, spunîndu-i că situaţia din Europa duce cu siguranţă către un nou război.

— În orice caz, pe mine n-au să mă ia drept carne de tun, spuse prietenul meu.

— Nu te acuz, i-am răspuns, n-am nici un respect faţă de cei carene bagă în bucluc; am oroare să mi se spună pe cine trebuie să omor şi de ce trebuie să mor...

Ne-am despărţit în mod cordial. Cred că ne-am dat întîlnire să cinăm împreună seara următoare, dar nu l-am mai văzut niciodată. Şi descopăr că în loc să stau de vorbă cu un prieten, făcusem destăinuiri unui reporter; a doua zi, toate ziarele apăreau cu titluri pe prima pagină: „Charlie Chaplin nu e patriot!” şi altele.

Aşa e dar nu doream de fel să-mi văd părerile personale exprimate în presă. Într-adevăr, nu sînt patriot - nu numai din motive morale sau intelectuale, ci pur şi simplu pentru că e un simţământ pe care nu-l am. Cum se poate vorbi de patriotism cînd şase milioane de evrei au fost masacraţi în numele său? Mi se va spune că asta s-a întîmplat în Germania nazistă; totuşi asemenea instincte asasine pot zace şi în sufletul altor oameni.

Nu sînt în stare să fac paradă de orgoliu naţional. Dacă te bucuri de o tradiţie de familie, de casă şi grădină, copilărie fericită, familie şi prieteni, mai înţeleg - dar eu n-am avut asemenea antecedente. Cel mult, patriotismul meu se hrăneşte din obiceiuri locale: cursele de cai, vînătoarea, pudingul din Yorkshire, cîrnăciorii americani şi Coca-Cola, dar astăzi asemenea produse indigene sînt răspîndite în lumea întreagă. Bineînţeles, dacă ţara în care locuiesc ar fi vreodată cotropită cred că întocmai celor mai mulţi dintre noi, aş fi capabil de supremul sacrificiu. Dar nu sînt în stare de o dragoste fierbinte pentru ţara mea natală, căci ar fi de ajuns să devină nazistă ca s-o părăsesc fără nici o părere de rău. Nu sînt dispus să mă sacrific unei cauze politice dacă nu cred în ea. Nu sînt un martir al naţionalismului, după cum n-am nici o dorinţă să mor pentru un preşedinte, un prim-ministru sau un dictator.

O zi sau două după aceea, sir Philip Sassoon ne invită să dejunăm la Consuelo Vanderbilt Balsan. Era stăpîna unei case minunate în sudul Franţei. Îmi amintesc de un oaspete, bărbat înalt şi zvelt, cu părul negru şi mustaţa tunsă scurt, plăcut şi atrăgător, cu care m-am pomenit stînd de vorbă în timpul mesei. Discutam despre cartea lui Douglas, Democraţia economică şi i-am spus că teoria lui despre credit ar putea foarte bine să rezolve criza mondială actuală; după care Consuelo Balsan declara: „Mi s-a părut că Chaplin are o conversaţie foarte interesantă şi am remarcat puternicele sale tendinţe socialiste”.

Trebuie să fi spus ceva care i-a plăcut în mod deosebit domnului cel înalt, deoarece chipul i s-a luminat şi a deschis nişte ochi atît de mari încît le-am văzut albul. Părea să aprobe tot ce spun pînă în momentul cînd am ajuns la apogeul teoriei mele, care probabil era contrară părerilor lui, căci păru dezamăgit. Stătusem de vorbă cu Sir Oswald Mosley, fără să-mi închipui că omul acesta era viitoarea căpetenie a cămăşilor negre din Anglia; dar ochii lui, al căror alb apărea pe deasupra pupilelor şi gura mare strîmbată de un rînjet mi-au rămas viu întipărite în memorie: avea o expresie într-adevăr ciudată, ba chiar puţin înspăimîntătoare.

Tot în sudul Franţei, l-am întîlnit şi pe Emil Ludwig, biograful lui Napoleon, Bismarck, Balzac şi al altora. A scris o carte interesantă despre Napoleon, dar a abuzat de psihanaliză, aşa încît atenţia cititorului este distrasă de la naraţiune.

Mi-a trimis o telegramă spunîndu-mi cît de mult admiră *Luminile oraşului* şi că ar vrea să mă cunoască. Era cu totul altfel decît mi-l închipuisem. Aducea cu un Oscar Wilde, rafinat, cu părul cam lung şi o gură plină, feminin arcuită. Ne-am întîlnit la hotelul meu, unde se prezentă într-un mod destul de spectacular, întinzîndu-mi o frunză de laur şi spunînd: „Cînd un roman dobîndea gloria, i se oferea o cunună din frunze de lauri. Aşadar îţi ofer şi eu una”.

Mi-a trebuit un timp pînă să mă obişnuiesc cu această efuziune; apoi am înţeles că ascundea o timiditate. Cînd a depăşit-o, am aflat un om inteligent şi foarte interesant. L-am întrebat ce considera el ca esenţial atunci cînd scria o biografie.

— O atitudine, îmi răspunse.

— Atunci biografia nu-i decît o relatare trunchiată, plină de prejudecăţi, am replicat.

— Şaizeci şi cinci la sută din ceea ce s-a petrecut cu adevărat nu se spune niciodată, răspunse el, deoarece pune în cauză şi pe alţi oameni.

La cină mă întrebă care socoteam că e cea mai frumoasă scenă pe care am văzut-o vreodată. I-am răspuns pe loc: gesturile lui Helen Wills jucînd tenis; sînt pline de graţie şi măsură şi în acelaşi timp de un sănătos sex-appeal. Alta e o scenă dintr-un jurnal de actualităţi, turnată puţin după armistiţiu, reprezentînd un fermier ce ară cu plugul în Flandra, acolo unde căzuseră mii de oameni. Ludwig descrise un apus de soare pe o plajă din Florida, în timp ce un automobil de sport decapotabil înainta încet, plin de fete frumoase în costume de baie, ura cocoţată pe aripa din spate, cu un picior atîrnînd şi lăsînd o dîră cu degetul mare în nisip, din mersul maşinii.

De atunci, mi-am mai amintit şi alte scene minunate: Perseu al lui Benvenuto Cellini în Piaţa Senioriei din Florenţa. Era noapte, piaţa luminată, iar eu mă aflam acolo atras de David al lui Michelangelo. Dar de îndată ce l-am văzut pe Perseu, restul a trecut în umbră. M-a entuziasmat frumuseţea lui impalpabilă şi graţia contururilor. Perseu, ridicînd capul Medusei şi avînd la picioare trupul ei într-o patetică contorsionare, Perseu, adevărată încarnare a tristeţii, m-a dus cu gîndul la acel vers mistic al lui Oscar Wilde: „Căci orice om ucide aceea ce iubeşte”. În lupta dintre bine şi rău - mister etern - cauza lui era pierdută.

Am primit o telegramă din partea ducelui de Alba, care mă invita în Spania. Dar a doua zi, în toate ziarele se putea citi cu titluri mari: „Revoluţie în Spania”. Am plecat aşadar la Viena, tristă şi senzuală Vienă. Amintirea pe care o păstrez cu deosebire este o idilă pe care am avut-o acolo cu o fată încîntătoare. Era asemenea ultimului capitol dintr-un roman victorian: ne-am făcut declaraţii pasionate şi ne-am luat un tandru rămas-bun, ştiind că nu ne vom mai vedea niciodată.

După Viena m-am dus la Veneţia. Era toamnă şi oraşul pustiu. Îmi place mai mult cînd e plin de turişti, căci ei dau viaţă şi căldură unui loc care altfel ar putea fi cu uşurinţă un cimitir. De fapt, îmi plac turiştii, căci oamenii par mai

agreabili în vacanţă decît împingînd uşile turnante ale clădirilor publice.

Deşi Veneţia era frumoasă, mi s-a părut tristă şi n-am rămas decît două nopţi, neavînd altceva de făcut decît să pun patefonul să cînte - şi încă pe ascuns, deoarece Mussolini interzicea să se danseze şi să se asculte discuri duminica.

Mi-ar fi plăcut să mă întorc la Viena, să mai adaug o secvenţă dragostei melc de-acolo. Dar aveam la Paris o întîlnire pe care nu voiam s-o pierd, un dejun cu Aristide Briand, creator şi promotor al ideii statelor unite ale Europei. Cînd l-am întîlnit, Aristide Briand părea că nu se simte prea bine cu sănătatea, era dezamăgit şi plin de amărăciune. Dejunul avea loc acasă la Leon Balbi, director la *l'Intransigeant* şi a fost foarte interesant, în ciuda faptului că nu ştiam franţuzeşte. Contesa de Noailles, o femeie mărunţică, vioaie şi sprintenă, vorbea englezeşte, şi era spirituală şi plină de farmec. Domnul Briand a întimpinat-o spunînd: „Vă văd aşa de puţin în ultimul timp; prezenţa dumneavoastră e tot atît de rară ca cea a unei foste metrese”.

După masă am fost condus la Elysee şi făcut cavaler al Legiunii de Onoare.

***

Nu voi descrie entuziasmul nestăvilit al mulţimii fără număr care m-a primit cu ocazia celei de-a doua vizite la Berlin - şi totuşi e o tentaţie la care rezist cu greu.

În legătură cu asta, mi-amintesc că Mary şi Douglas mi-au arătat un film al voiajului lor în străinătate. Mă pregăteam să savurez un interesant documentar. Filmul începea cu sosirea la Londra a lui Mary şi Douglas, întîmpinaţi la gară de o mulţime impresionantă şi entuziastă, apoi de o mulţime nu mai puţin impresionantă şi entuziastă în faţa hotelului; urma sosirea lor la Paris, cu un

alai şi mai considerabil. După ce am văzut exteriorul hotelurilor şi gările din Londra, Paris, Moscova, Viena şi Budapesta, am întrebat cu naivitate: „Dar cînd o să vedem şi ceva din oraş şi din restul ţării?” Amîndoi au izbucnit în rîs. Trebuie să recunosc că nici eu n-am fost prea modest descriind mulţimea venită să mă întîmpine.

La Berlin, eram invitatul guvernului democratic, şi contesa York, o foarte seducătoare nemţoaică, a primit însărcinarea de a mă însoţi. Asta se petrecea în 1931, puţin după venirea la putere a naziştilor în Reichstag şi nu-mi dădeam seama că jumătate din presă mi-era ostilă, obiectînd că sînt un străin şi că nemţii se făceau de rîs printr-o demonstraţie atît de fanatică. Era vorba, bineînţeles, de ziarele naziste, dar cum eu nu eram deloc la curent cu presa, m-am distrat excelent.

Un văr al Kaiserului m-a condus, foarte amabil, să vizitez Potsdam şi Sans-Souci. Mie, toate palatele mi se par ridicole, nu sînt decît expresia lipsită de gust şi penibilă a ostentaţiei. În ciuda interesului lor istoric, cînd mă gîndesc la Versailles, la Kremlin, Potsdam, la palatul Buckingham şi la toate celelalte mausolee, înţeleg ce grandomani emfatici le-au creat. Vărul Kaiserului mi-a spus că Sans-Souci dă dovadă de un gust mai sigur, e un castel de mici proporţii şi mai uman; dar pentru mine era expresia vanităţii, şi m-a lăsat rece.

Înfricoşător şi deprimant mi s-a părut muzeul poliţiei din Berlin, plin de fotografii de victime ale unor crime, de sinucigaşi, degeneraţi şi anormali de toate felurile. Am fost fericit să părăsesc clădirea şi să regăsesc aerul proaspăt de-afară.

Karl-Gustav Vollmoller[31], autorul *Miracolului*, m-a primit acasă la el, unde am întîlnit reprezentanţi ai artei şi teatrului german. Altădată am petrecut seara la soţii Einstein în micul lor apartament. Apoi am plecat din nou pe Coasta de Azur.

***

Am spus în altă parte că voi vorbi despre dragoste dar fără să insist, căci nu pot aduce nimic nou asupra acestui subiect. Totuşi orice bărbat, fie tînăr, fie vîrstnic, cînd întîlneşte o femeie, apreciază cam ce şanse are să-i cîştige favorurile. Aşa s-a întîmplat şi cu mine.

În timpul lucrului, femeile nu mă interesau niciodată; numai între filme, cînd n-aveam nimic de făcut, eram vulnerabil. Cum spunea şi H. G. Wells: „Vine un moment al zilei cînd ţi-ai petrecut dimineaţa scriind un număr de pagini, cînd ai răspuns la scrisori în timpul după amiezii şi nu mai ai nimic de făcut. Atunci e ceasul cînd începi să te plictiseşti; atunci e momentul pentru dragoste”.

Neavînd nimic de făcut pe Coasta de Azur, am avut norocul să fiu prezentat unei încîntătoare persoane înzestrate cu toate calităţile cerute pentru a mă face să uit aceste ceasuri de plictis. Era şi ea străină ca şi mine şi ne-am acceptat reciproc aşa cum eram. Îmi făcuse confidenţe şi-mi spusese că încerca să se consoleze de pe urma unei poveşti de dragoste cu un tînăr egiptean. Deşi nu atacasem acest subiect, ştiam exact care erau relaţiile dintre noi: ea ştia că pînă la urmă mă voi întoarce în America. Îi dădeam o alocaţie săptămînală şi, împreună, făceam turneul cazinourilor, restaurantelor şi seratelor. Cinam, dansam tango şi duceam obişnuita viaţă de mare lux. Dar o asemenea tovărăşie nu întîrzie să mă arunce în mrejele ci şi inevitabilul se produse: începui să devin sentimental; şi, gîndindu-mă la întoarcerea mea în America, mă întrebam dacă voi avea puterea s-o las. Simplul gînd de a o părăsi mă umplea de milă; era veselă, fermecătoare şi simpatică. Totuşi, unele incidente mi-au deşteptat neîncrederea.

Într-o după-amiază, la un ceai dansant, la cazinou, mă strînse deodată de mînă. Se afla acolo şi S..., iubitul ei egiptean despre care îmi vorbise atîta. Eram iritat; cîteva

clipe mai tîrziu, am plecat. Ajunsesem aproape de hotel, cînd descoperi că-şi uitase mănuşile şi trebuia să se întoarcă să şi le caute; mi-a spus să-mi văd singur de drum. Pretextul era cît se poate de evident. N-am protestat, n-am făcut nici un comentariu şi mi-am continuat calea spre hotel. Cum după două ore nu se întorsese, am ajuns la concluzia că nu era vorba doar de o simplă pereche de mănuşi. În seara aceea, invitasem cîţiva prieteni la cină, ora se apropia şi ea nu venise. Mă pregăteam să plec singur, cînd apăru, palidă şi ciufulită.

— E prea tîrziu ca să cobori la cină, i-am spus, ai face mai bine să te întorci la culcuşul cald pe care l-ai lăsat.

Negă, stărui, imploră, dar fu incapabilă să dea o explicaţie plauzibilă pentru o lipsă atît de îndelungată. Eram convins că fusese cu iubitul ei egiptean şi, după o tiradă violentă, plecai fără ea.

Cine n-a fost în situaţia de a pălăvrăgi în suspinele saxofoanelor şi strălucirea banală a unui bar de noapte, deprimat şi pradă unui neaşteptat simţământ de singurătate? Stai la masă împreună cu alţii, încerci să te arăţi la înălţime, dar nu ţi-e aminte. Cînd m-am întors la hotel, nu mai era acolo. Am fost îndată cuprins de panică. Să fi plecat? Aşa curînd! M-am repezit în camera ei şi, spre marea mea uşurare, hainele şi alte obiecte ale ei erau acolo. Sosi şi ea după zece minute, veselă şi aprinsă la faţă şi-mi spuse că fusese la cinema. Am anunţat-o rece că a doua zi urma să plec la Paris, aşa încît totul avea să se sfîrşească între noi. Ea nu protestă, dar continuă să nege că l-ar fi văzut pe iubitul ei egiptean.

— Puţina prietenie care-a mai rămas între noi, i-am spus, ai distrus-o dezamăgindu-mă astfel.

Apoi, minţind la rîndul meu, i-am spus că pusesem să fie urmărită; părăsise cazinoul şi se dusese cu iubitul ei egiptean la hotelul acestuia. Spre surprinderea mea. izbucni în lacrimi şi mărturisi că era adevărat, făcînd jurăminte şi promisiuni că nu-l va mai vedea niciodată.

A doua zi dimineaţă. În timp ce-mi făceam bagajele şi mă pregăteam să plec, se porni să plîngă, fără să spună un cuvînt. Mă hotărîsem să plec cu maşina unui prieten care urcă să mă anunţe că totul era gata şi că mă aşteaptă jos. Ea îşi muşcă degetul şi izbucni în hohote de plîns.

— Te rog, nu mă părăsi, nu face una ca asta... nu face aşa ceva!

— Dar ce vrei să fac? am întrebat rece.

— Lasă-mă numai să merg cu tine pînă la Paris; după aceea îţi promit să nu te mai necăjesc niciodată, răspunse.

Părea atît de nefericită încît m-am înduioşat. Am prevenit-o că va fi o călătorie tristă şi că nu va folosi la nimic, deoarece din clipa cînd vom ajunge la Paris, ne vom despărţi. Ea acceptă totul. Şi chiar în dimineaţa aceea, am pornit toţi trei spre Paris, în automobilul prietenului meu.

Începutul voiajului a fost solemn, ea tăcută şi deprimată, eu de o politeţe rece. Dar era o atitudine greu de păstrat, căci pe drum, atraşi de peisaj, făceam pe rînd fel de fel de remarci. Intimitatea noastră dinainte dispăruse însă.

Am condus-o direct la hotelul ei, apoi ne-am despărţit. Eforturile ei de a da, chipurile, un caracter definitiv acestui rămas bun erau transparent. Îmi mulţumi pentru tot ce făcusem pentru ea, îmi strînse mîna şi după ce-mi spuse adio ca într-o melodramă, dispăru în hotel.

A doua zi îmi telefonă întrebîndu-mă dacă nu vroiam s-o invit la dejun. Am refuzat. Dar pe cînd prietenul meu şi cu mine ieşeam din hotel, am întîlnit-o la intrare, gătită cu blănuri şi pusă la punct. Am dejunat aşadar toţi trei, apoi ne-am dus să vizităm Malmaison, unde locuise şi murise Josefina după ce Napoleon divorţase de ea. Era o reşedinţă splendidă, unde Josefina vărsase multe lacrimi; ziua blîndă de toamnă se armoniza bine cu melancolia situaţiei noastre. Deodată mi-am dat seama că dispăruse, apoi am găsit-o în grădină, stînd pe o piatră, cu faţa scăldată în lacrimi, pătrunsă, pare-se, de toată tristeţea care ne înconjura. Inima mea era gata să se frîngă, dacă i-aş fi permis, dar nu

puteam să-i uit iubitul egiptean. Ne-am despărţit aşadar la Paris şi eu am plecat la Londra.

***

Din nou la Londra, l-am văzut de mai multe ori pe prinţul de Galles. Prima dată îl întîlnisem la Biarritz, printr-una din prietenele mele, Lady Furness. Cochet, jucătorul de tenis, alţi doi prieteni şi cu mine ne aflam într-un restaurant, cînd prinţul şi Lady Furness îşi făcură apariţia. Thelma trimise un bilet la masa noastră, întrebîndu-ne dacă nu vroiam să ne întîlnim mai tîrziu la clubul rusesc.

Acel prim contact, fusese, cred, foarte superficial. După ce se făcură prezentările, prinţul comandă de băut, apoi se ridică şi se duse să danseze cu Lady Furness. Cînd se întoarse la masă, prinţul se aşeză lîngă mine şi începu să mă descoase:

— Eşti american, fără îndoială.

— Nu, sînt englez.

Păru surprins.

— De cîtă vreme eşti în Statele Unite?

— Din 1910.

— Aha, făcu el, dînd din cap gînditor. Dinainte de război?

— Aşa mi se pare.

Începu să rîdă.

În timpul conversaţiei, mi-am amintit că Şaliapin dădea o serată în onoarea mea. Foarte copilăros, prinţul spuse că ar vrea să vină şi el.

— Sînt sigur, alteţă, că Şaliapin ar fi onorat şi bucuros şi am cerut permisiunea să-l previn pe marele cîntăreţ.

Prinţul cîştigă preţuirea mea în seara aceea, stînd alături de mama lui Şaliapin, care avea aproape nouăzeci de ani, pînă în clipa cînd ea se retrase. Veni apoi lîngă noi să se distreze.

Acum prinţul de Galles se afla la Londra şi mă invitase la Fort Belvedere, casa lui de la ţară. Era un vechi castel,

renovat şi mobilat cam fără gust, dar bucătăria era excelentă, iar prinţul, o gazdă perfectă. Mă invită să-i văd reşedinţa; camera lui era simplă şi naivă, avînd la capul patului o tapiserie modernă de mătase roşie, cu emblema regală. Intrînd într-una din încăperi, era cît pe ce să cad jos de uimire: o odaie toată în alb şi roz cu un pat cu coloane iar în vîrful fiecăreia din ele trei pene roz. Apoi mi-am amintit: bineînţeles, penele figurau pe blazonul prinţului.

În seara aceea, cineva ne învăţă un joc de mare succes în America, numit jocul sincerităţii. Fiecare oaspete primea cîte un cartonaş pe care se aflau menţionate zece calităţi: farmec, inteligenţă, personalitate, sex-appeal, frumuseţe, sinceritate, simţ al umorului, facultate de adaptare etc. Unul dintre jucători părăsea odaia şi-şi însemna sincer propriile calităţi, cotîndu-le de la unu la zece: de exemplu, eu mi-am dat şapte pentru simţul umorului, şase pentru sex-appeal, şase pentru frumuseţe, opt pentru facultatea de adaptare şi patru pentru sinceritate. Între timp, fiecare invitat dădea note victimei care părăsise încăperea, făcînd însemnări pe cartonaş. Victima intra şi citea cu glas tare notele pe care şi le atribuise, apoi unul din jucători citea cartonaşele invitaţilor, ca să vadă cum se potriveau.

Cînd veni rîndul prinţului, acesta anunţă trei pentru sex-appeal, în timp ce majoritatea invitaţilor îi dădură patru, iar eu cinci; unele cartonaşe nu-i dădeau decît doi. Pentru frumuseţe, prinţul îşi acordase şase invitaţii în ansamblu îi dădură opt, eu şapte. Pentru farmec, el anunţă cinci, invitaţii opt, iar eu tot opt. Pentru sinceritate, prinţul îi acordă nota maximă, zece, oaspeţii, în majoritate, trei şi jumătate, eu patru. Prinţul era indignat.

— Sinceritatea este cea mai importantă calitate pe care cred că o am, declară el.

Copil fiind, petrecusem odată cîteva luni la Manchester. Acum că nu prea aveam ce face, m-am gîndit să dau o raită pînă acolo să revăd oraşul. În ciuda aspectului său sinistru, Manchesterul avea pentru mine o atracţie romantică, un fel

de strălucire insesizabilă ce străbătea prin ceaţă şi ploaie; era amintirea unui foc de bucătărie din Lancashire, sau poate mentalitatea locuitorilor. Orice-ar fi fost, am închiriat o limuzină şi am apucat-o spre nord.

În drum m-am oprit la Stratford-on-Avon, pe care nu-l vizitasem niciodată. Am sosit sîmbătă seara tîrziu şi, după cină, m-am dus să mă plimb, nădăjduind că voi descoperi casa lui Shakespeare. Era o noapte neagră, dar instinctiv am apucat pe o stradă şi m-am oprit în Faţa unei casc; cînd am aprins chibritul, am văzut o placă: „Casa lui Shakespeare”. Fără îndoială, un spirit binevoitor m-a îndrumat... cine ştie, poate chiar Bardul însuşi!

A doua zi de dimineaţă, Sir Archibald Flower, primarul oraşului, m-a vizitat la hotel şi m-a condus la casa lui Shakespeare. N-am izbutit să asociez imaginea Bardului cu casa; pare de necrezut ca o asemenea minte să fi locuit, să fi crescut acolo. E uşor să-ţi închipui vin fiu de fermier emigrînd la Londra şi devenind acolo un actor de succes şi proprietarul unui teatru: dar ca el să fi ajuns marele poet şi marele dramaturg, cu o asemenea cunoaştere a curţilor străine, a cardinalilor şi a regilor, mi se pare greu de crezut. Nu mă interesează cine a scris operele lui Shakespeare: Bacon, Southampton sau Richmond, dar nu pot să cred că e tînărul din Stratford. Cel care le-a scris era un aristocrat. Dispreţul său profund pentru gramatică nu putea fi decît atitudinea unui spirit princiar şi înzestrat. După ce-am vizitat casa şi am ascultat povestirile localnicilor cu privire la copilăria lui haotică, isprăvile sale de elev deloc strălucit, braconajul şi părerile lui de ţărănoi, nu pot să cred că a suferit o metamorfoză intelectuală care să-i permită să devină cel mai mare poet al lumii. În opera oricărui geniu, origina umilă se dă cumva în vileag - dar nici urmă de aşa ceva în opera lui Shakespeare!

De la Stratford mi-am urmat drumul pînă la Manchester unde am sosit pe la trei după-amiază. Era duminică şi oraşul cufundat într-o toropeală cataleptică; aproape nici

un suflet pe străzi. M-am suit aşadar în maşină şi m-am dus la Blackburn.

Cînd, în tinereţe, mă aflam în turneu cu *Sherlock Holmes*, Blackburn era unul din oraşele mele favorite. Obişnuiam să trag la un mic birt unde mă costa paisprezece şilingi pe săptămînă, casă şi masă, iar în orele libere, jucam biliard. Billington, călăul Angliei, frecventa localul şi mă lăudam că jucasem biliard cu el.

Deşi nu bătuse decît ora cinci, era întuneric cînd am sosit; totuşi mi-am găsit localul, unde am băut un pahar, incognito. Patronul era altul, dar vechiul meu prieten, biliardul, se afla tot acolo.

Am ajuns apoi pe bîjbîite pînă la piaţă, cam un hectar de întuneric, prost luminat de trei-patru lampadare. Cîteva grupuri dădeau ascultare unor oratori politici. Pe-atunci Anglia se afla în plină criză. Treceam de la un grup la altul, ascultînd diferitele discursuri: unele erau tăioase şi pline de înverşunare; unul vorbea despre socialism, altul, despre comunism, un al treilea, despre planul Douglas care, din nefericire, era prea încîlcit pentru a fi înţeles de muncitorul mijlociu. Plecînd urechea la ce se discuta în grupurile mai mici formate după terminarea mitingului, am fost uimit să dau peste un bătrîn conservator victorian care-şi expunea părerile. „Necazul, spunea el, e că Anglia a trăit prea multă vreme pe spinarea noastră; ceea ce ruinează ţara e ajutorul de şomaj!” Pe întuneric, n-am putut rezista să nu-mi dau şi eu părerea: „Fără ajutorul de şomaj, n-ar exista Anglia”, urmate de cîteva exclamaţii: „I-auzi, i-auzi!”

Perspectivele politice erau de-a dreptul întristătoare. Anglia avea aproape patru milioane de şomeri - iar numărul lor creştea - şi totuşi partidul laburist nu le putea oferi mai mult decît partidul conservator.

La Woolwich, unde am plecat după aceea, am ascultat un discurs electoral rostit de domnul Cunningham Reid în numele unui candidat liberal. În ciuda vorbelor sale frumoase, n-a promis nimic şi n-a impresionat de fel corpul

electoral. O tînără cockney[32], care şedea alături de mine, strigă: „Mai slăbiţi-ne cu discursurile voastre simandicoase, spuneţi-ne ce-aveţi de gînd să faceţi pentru cei patru milioane de şomeri, şi-apoi vedem noi dacă votăm pentru partidul vostru sau nu”.

Dacă ea ar fi reprezentat un etalon pentru alegătorii de rînd, partidul laburist putea nădăjdui să cîştige alegerile. Dar mă înşelasem. După discursul lui Snowden la radio, voturile înclinară către conservatori şi Snowden se pomeni din nou pair. Astfel am părăsit Anglia în care se instala un guvern conservator, îndreptîndu-mă spre Statele Unite, unde un guvern conservator tocmai pierduse puterea.

***

Chiar atunci cînd se desfăşoară în cele mai bune condiţii, o vacanţă are ceva de urmărire zadarnică. Colindasem toate locurile de vilegiatură din Europa şi ştiam de ce. Eram dezamăgit şi n-aveam nici o ţintă. De cînd apăruse filmul sonor, nu izbuteam să mai fac nici un plan. Cu toate că *Luminile oraşului* fusese un triumf şi realizase o reţetă mai mare decît orice alt film sonor din acea epocă, mi se părea că a turna un nou film mut însemna să-mi creez un handicap - într-un cuvînt, eram stăpînit de teama de a fi demodat. Cu toate că un bun film mut era mai artistic, trebuia să recunosc că sunetul dădea mai multă prezenţă personajelor.

Meditam uneori la posibilitatea de a turna un film sonor, dar această perspectivă mi-era neplăcută; deoarece îmi dădeam seama că nu voi reuşi niciodată să ating desăvîrşirea filmelor mele mute. Însemna de asemenea să renunţ definitiv la personajul Charlot. Unii erau de părere să-l pun să vorbească. Ceea ce însă era cu neputinţă, căci primul cuvînt pe care l-ar fi rostit făcea din el altceva. De

altfel, matricea din care se născuse era la fel de mută ca şi zdrenţele pe care le purta.

Gîndurile acestea melancolice mă făceau să-mi prelungesc vacanţa, dar conştiinţa nu înceta să mă hărţuiască, cicălindu-mă: „Întoarce-te la Hollywood şi munceşte!”

După călătoria mea în nord, m-am întors la Carlton, la Londra, cu intenţia să-mi iau biletul pentru California, via New York, cînd o telegramă de la Douglas Fairbanks, aflat la Saint Moritz, m-a făcut să-mi schimb planurile. Suna aşa: „Vino la Saint Moritz. Voi comanda zăpadă proaspătă pentru sosirea ta. Te aştept. Cu drag. Douglas”.

Abia o citisem că cineva ciocăni timid la uşă. „Intră!” spusei, aşteptîndu-mă să văd chelnerul. Dar prietena mea de pe Coasta de Azur îşi făcu apariţia. Eram surprins, iritat şi resemnat. „Intră!” am repetat rece.

Am pornit să facem cumpărături la Harrods unde ne-am luat echipament de schi, apoi la un bijutier pe Bond Street să cumpărăm o brăţară care a încîntat-o. O zi-două mai tîrziu am sosit la Saint Moritz. Îmi creştea inima la gîndul că-l voi vedea pe Douglas. Deşi în privinţa carierei Doug era în aceeaşi dilemă ca mine, nici unul nici altul n-am atacat subiectul. Era singur - cred că Mary şi el se despărţiseră. Totuşi, întîlnirea în munţii Elveţiei ne risipi întristarea. Am făcut schi împreună - sau cel puţin am învăţat să schiem.

În acelaşi hotel se afla şi fostul Kronprinz, fiul Kaiserului, dar nu l-am cunoscut niciodată, cu toate că de cîte ori îl întîlneam în ascensor, îi zîmbeam gîndindu-mă la comedia mea *Charlot soldat*, în care prinţul moştenitor are un rol comic.

Cît timp am stat la Saint Moritz, l-am invitat şi pe fratele meu Sydney să vină acolo. Deoarece nu eram grăbit să mă întorc la Beverly Hills, m-am hotărît să revin în California prin Orient, iar Sydney acceptă să mă însoţească în Japonia.

Am plecat la Napoli unde mi-am luat rămas bun de la prietena mea. De data asta, era bine dispusă. Nu s-au mai vărsat lacrimi. Cred că se resemnase şi se simţea chiar uşurată, deoarece de la şederea noastră în Elveţia alchimia atracţiei noastre se diluase. Aşa încît ne-am despărţit prieteni buni. În timp ce vaporul se punea în mişcare, ea imita pe chei mersul lui Charlot. A fost ultima imagine a ei pe care ara păstrat-o.

23

Multe cărţi excelente de călătorie s-au scris despre Orient, aşa Încît nu voi abuza de răbdarea cititorului. Am totuşi scuza că scriu despre Japonia, din cauza împrejurărilor ciudate legate de şederea mea acolo. Citisem o carte de Lafcadio Hearn despre Japonia şi cele referitoare la cultura şi teatrul japonez îmi deşteptară dorinţa de a cunoaşte această ţară.

Am navigat la bordul unu vapor japonez şi am lăsat în urmă vînturile îngheţate ale lui ianuarie, pătrunzînd între malurile însorite ale canalului de Suez. La Alexandria am luat noi pasageri, arabi şi hinduşi - de fapt, am luat cu noi o lume nouă! În amurg, arabii şi-au întins covorul pe punte şi s-au întors către Mecca intonînd rugăciuni.

Dimineaţa următoare aflîndu-ne în Marea Roşie, ne-am descotorosit de ţinuta noastră de „nordici”, pentru a ne îmbrăca în şorturi albe şi cămăşi uşoare de mătase. Ne aprovizionasem la Alexandria cu fructe tropicale şi nuci de cocos, aşa încît la micul dejun aveam fructe de manghier, iar la cină, lapte de cocos la gheaţă. Într-o seară, ne-am hotărît să mîncăm aşezaţi pe punte ca japonezii. Am învăţat de la un ofiţer de bord că orezul devine mai gustos dacă torni peste el puţin ceai. Pe măsură ce coboram spre sud, nerăbdarea noastră creştea. Comandantul japonez ne anunţă calm că vom sosi la Colombo în cursul dimineţii. Cu toate că şi Ceylonul însemna exotism, singura noastră dorinţă era să ajungem în insula Bali şi în Japonia.

Escala următoare era Singapore, unde ne-am regăsit într-o atmosferă ca de motive decorative chinezeşti: arbori de banian iviţi parcă din ocean. N-am să uit niciodată spectacolul dat de actori chinezi în parcul de atracţii Lumea Nouă: copii deosebit de înzestraţi şi instruiţi, căci

repertoriul lor cuprindea numeroase piese clasice, opere ale unor mari poeţi chinezi. Reprezentaţia se desfăşura în faţa unei pagode, în stilul tradiţional. Piesa la care am asistat dura trei seri. Vedeta trupei, o tînără de cincisprezece ani, juca rolul prinţului şi cînta cu o voce ascuţită, puţin supărătoare. În seara a treia, a fost apogeul. E preferabil uneori să nu înţelegi limba, căci nimic nu mă putea impresiona mai mult decît ultimul act, tonalităţile ironice ale muzicii, vaierul corzilor, bubuitul gongurilor şi vocea răguşită, pătrunzătoare a tînărului prinţ izgonit, exprimînd angoasa unui suflet pierdut în tărîmurile singurătăţii, din scena finală.

Fusese ideea lui Sydney să vizităm insula Bali, care spunea el că rămăsese departe de civilizaţie şi-mi descria frumuseţea femeilor cu sînii goi, ceea ce mi-a stîrnit interesul. Am văzut insula pentru prima dată într-o dimineaţă: nori mici albi împrejmuind munţii înverziţi ale căror vîrfuri păreau ca nişte insule plutitoare. Pe-atunci, nu exista nici port, nici teren de aterizare; debarcarea se făcea cu ajutorul şalupei pe un vechi ponton de lemn.

Am traversat aşezări cu ziduri minunat construite şi intrări impunătoare unde locuiau între zece şi douăzeci de familii. Cu cît înaintam, cu atît peisajul devenea mai frumos; oglinzile argintii ale orezăriilor coborau în trepte pînă la meandrele rîului. Deodată Sydney îmi dădu un cot. De-a lungul drumului, un şir de femei tinere, încîntătoare, cu o fîşie de mătase viu colorată în jurul coapselor, cu sînii goi, înaintau purtînd pe cap coşuri încărcate cu fructe. Din clipa aceea, ne înghiontirăm mereu, căci unele erau de-a dreptul frumoase. Ghidul nostru, un turc american care şedea în faţă, lîngă şofer, era enervant din cale-afară, căci tot timpul se întorcea cu un aer satisfăcut, să ne observe reacţiile, de parcă ar fi fost un spectacol organizat de el anume pentru noi.

Hotelul din Denpasar era construit de curînd. Fiecare salon era deschis ca o verandă, despărţit prin panouri, cu

paturi curate şi confortabile.

Hirschfeld, acuarelistul american, şi soţia lui locuiau la Bali de două luni, în casa unde stătuse înaintea lor Miguel Covarrubias, pictorul mexican, şi ne-au invitat la ei. O închiriaseră de la un nobil indigen şi trăiau ca nişte seniori, cu numai cincisprezece dolari pe săptămînă. După cină, soţii Hirschfeld, Sydney şi cu mine ne-am dus să ne plimbăm. Noaptea era întunecoasă şi fierbinte. Nici o adiere, apoi deodată un roi de licurici se năpustiră deasupra ogoarelor de orez, în valuri de lumină albastră. În depărtare se desluşea zornăitul tamburinelor şi gongurile lovite ritmat.

— Se dansează pe undeva, spune Hirschfeld; să mergem şi noi.

La vreo două sute de metri, am zărit un grup de indigeni, care în picioare, care ghemuiţi; tinere fete şedeau cu picioarele încrucişate avînd dinainte coşuri şi torţe mici ce luminau delicatesele expuse la vînzare. Ne-am croit drum prin mulţime şi am văzut două fetiţe de vreo zece ani gătite în saronguri brodate, purtînd pe cap podoabe de aur cizelat ce străluceau la lumina torţelor, în timp ce executau mişcări complicate de dans pe note înalte şi tremurate, însoţite de accentele de bas profund ale unor gonguri imense; îşi legănau capul cu sclipiri în ochi, iar degetele lor fremătau în ritmul acelei muzici diabolice, ce trecea în crescendo asemenea unui torent devastator, apoi se liniştea din nou, devenind un rîu domol. Sfîrşitul a fost brusc; dansatorii s-au oprit deodată şi au dispărut în mulţime. Fără aplauze - balinezii nu aplaudă niciodată; după cum n-au cuvinte nici pentru dragoste, nici pentru mulţumesc.

Walter Spies, muzician şi pictor, veni să ne vadă şi luă masa cu noi la hotel. Locuia la Bali de cincisprezece ani şi vorbea limba localnicilor. Transcrisese pentru pian cîteva bucăţi muzicale pe care ni le execută; parcă era un concert de Bach într-un tempo de două ori mai rapid. Gustul lor muzical era foarte rafinat, ne spuse Spies, nu le plăcea

jazzul nostru modern pe care-l găseau plicticos şi prea lent. Mozart li se părea sentimental, numai Bach îi interesa, căci armoniile şi ritmurile sale se potriveau cu ale lor. În ce mă priveşte, muzica lor mi s-a părut rece, barbară şi uşor tulburătoare; chiar şi pasajele adînc dureroase aveau melancolia sinistră a unui minotaur înfometat.

După dejun, Spies ne duse în junglă unde urma să aibă loc o ceremonie de flagelare. A trebuit să facem pînă acolo vreo şase kilometri pe jos, pe o cărare. Cînd am sosit, am dat peste o mulţime strînsă de jur împrejurul unui altar de aproape patru metri lungime. Tinere fecioare în saronguri minunate, cu sînii goi, stăteau la rînd cu coşuri încărcate cu fructe şi ofrande, pe care un preot, care avea aerul unui derviş, cu părul lung pînă la brîu şi înveşmîntat într-o haină albă, le binecuvînta înainte de a le depune pe altar. După ce preoţii şi-au terminat rugăciunile, mai mulţi tineri, strigînd şi chicotind, se năpustiră şi jefuiră altarul, apucînd tot ce puteau, în timp ce preoţii li biciuiau cu putere. Unii erau siliţi să-şi părăsească prada din cauza loviturilor puternice pe care le primeau şi care aveau menirea să izgonească spiritele rele ce-i îndemnau să fure.

Am vizitat, după bunul nostru plac, temple şi aşezări, am asistai, la lupte de cocoşi, la sărbători şi ceremonii religioase ce se desfăşurau toată ziua şi toată noaptea. Îmi amintesc de una care s-a terminat la cinci dimineaţa. Zeii lor iubesc plăcerile, iar balinezii îi adoră nu cu veneraţie, ci cu afecţiune.

Într-o noapte tîrziu, Spies şi cu mine am dat peste o amazoană înaltă care dansa la lumina unei torţe, iar în spate copilul ei o imita. Un bărbat care părea tînăr o dirija din cînd în cînd. Am aflat mai tîrziu că era tatăl ei. Spies îl întrebă ce vîrsta are.

— Cînd a fost cutremurul de pămînt? întrebă el.

— Acum doisprezece ani, spuse Spies.

— Aveam atunci trei copii căsătoriţi. Şi cum acest răspuns păru să nu-l mulţumească, adăugă: „Sînt în vîrstă

de două mii de dolari”, explicînd că aceasta era suma pe care o cheltuise în viaţa lui.

În multe sate, am văzut automobile noi-nouţe folosite drept coteţe de păsări. L-am întrebat pe Spies care este motivul.

— Un sat, îmi explică el, se administrează după principii comunitare, iar sumele cîştigate prin exportarea unui mic număr de animale constituie un fel de fond de economii care, cu anii, atinge o sumă considerabilă. Într-o zi, un abil negustor de automobile i-a convins să cumpere Cadillac-uri. Primele două-trei zile s-au plimbat prin împrejurimi distrîndu-se grozav, pînă cînd s-au pomenit în criză de benzină. Au descoperit atunci că preţul de întreţinere al unui automobil pe zi echivalează cu cîştigul lor pe o lună; le-au părăsit aşadar în mijlocul satului, ca păsările să se cocoaţe pe ele.

Umorul balinezilor seamănă cu al nostru şi abundă în glume despre dragoste, truisme şi jocuri de cuvinte. Am vrut să pun la încercare umorul tînărului nostru chelner de la hotel.

— De ce puiul trece drumul? l-am întrebat.

— Cine n-o ştie pe-asta? întrebă el pe un ton dispreţuitor.

— Foarte bine, atunci cine a fost mai întîi, oul sau găina?

Asta l-a pus în încurcătură.

— Puiul... nu... făcu el dînd din cap, oul... nu. Îşi dădu turbanul pe spate şi se gîndi puţin; apoi anunţă cu toată siguranţa: oul.

— Dar cine a făcut oul?

— Broasca ţestoasă, căci ea e mai presus de toate şi ea face toate ouăle.

Bali era pe atunci un adevărat paradis. Indigenii lucrau patru luni în orezarii şi-şi dedicau celelalte opt luni artei şi culturii. Distracţiile erau gratuite pe toată insula, fiecare sat dînd reprezentaţii în satele învecinate. Dar acum paradisul nu mai există. Educaţia i-a învăţat pe balinezi să

acopere sînii femeilor şi să renunţe la zeii lor iubitori de plăceri, în schimbul celor din Occident.

Înainte de a porni spre Japonia, secretarul meu japonez, Kono, îşi exprimă dorinţa să plece înainte, pentru a ne pregăti sosirea. Urma să fim oaspeţii guvernului. În portul Kobe, am fost întîmpinaţi de mai multe avioane care zburau pe deasupra vaporului nostru, lăsînd să cadă foi volante de bun sosit, în timp ce mii de persoane ne aclamau la debarcader. Spectacolul nenumăratelor kimonouri viu colorate, desprinzîndu-se pe fondul coşurilor şi docurilor cenuşii, alcătuiau un paradox magnific. Nu era nici o constrîngere şi nici un mister în această demonstraţie japoneză. Era o mulţime la fel de fremătătoare şi entuziastă ca oriunde în altă parte a lumii.

Guvernul a pus un tren special la dispoziţia noastră ca să ne ducă la Tokio. În fiecare gară, mulţimea şi ovaţiile creşteau, peroanele erau înţesate de o galaxie de fete frumoase care ne copleşeau cu daruri. Aşa cum stăteau aşteptînd în kimonourile lor, te făceau să te gîndeşti la o expoziţie de flori. La Tokio, o mulţime de vreo patruzeci de mii de persoane ne întîmpină la gară. Busculada l-a făcut pe Sydney să se împiedice; a căzut şi puţin a lipsit să nu fie călcat în picioare.

Misterul Orientului e legendar. Am crezut întotdeauna că noi europenii îl exageram. Dar plutea în aer din clipa în care am debarcat la Kobe iar acum, la Tokio, începea să ne învăluie. În drum spre hotel, am străbătut un cartier foarte liniştit al oraşului. Deodată, automobilul încetini şi se opri lîngă palatul împăratului. Kono aruncă o privire îngrijorată prin fereastra limuzinei, apoi se întoarse către mine şi-mi făcu o stranie rugăminte: să cobor din maşină şi să mă înclin spre palat.

— Aşa e obiceiul? l-am întrebat.

— Da, răspunse el prefăcîndu-se nepăsător. N-aveţi nevoie să vă şi înclinaţi, coborîţi numai, va fi de ajuns.

Rugămintea m-a uimit într-un fel, căci nu era nimeni prin apropiere, în afară de cele două-trei automobile care ne urmau. Dacă acest era obiceiul, publicul ar fi ştiut şi s-ar fi adunat lume sau măcar un mic grup. Am coborît totuşi şi m-am înclinat. Cînd m-am suit din nou în maşină, Kono păru uşurat. Lui Sydney, cererea i se păruse bizară şi găsea că secretarul meu avea o purtare ciudată. De la sosirea noastră la Kobe, avea un aer preocupat. Dar am alungat acest gînd, spunînd că poate se obosise prea tare.

Nu se întîmplă nimic deosebit în seara aceea, dar a doua zi dimineaţă Sydney intră în salon foarte agitat.

— Nu-mi place, spuse el; mi s-a scotocit prin bagaje şi hîrtiile mi-au fost răvăşite.

I-am răspuns că nu era grav, chiar dacă aşa stăteau lucrurile. Dar nimic nu putea linişti temerile lui Sydney.

— E ceva necurat la mijloc! spuse el.

Am izbucnit în rîs acuzîndu-l că e prea suspicios.

În dimineaţa aceea, un agent al guvernului era desemnat să se ocupe de noi; el ne lămuri că oriunde doream să mergem, trebuia să-i comunicăm prin intermediul lui Kono. Sydney insistă asupra faptului că eram supravegheaţi şi Kono ne ascundea ceva. A trebuit să recunosc că secretarul meu părea tot mai îngrijorat şi mai nervos.

Bănuielile lui Sydney nu erau lipsite de temei, deoarece un incident bizar se petrecu în ziua aceea. Kono ne spuse că un negustor avea nişte desene pornografice pictate pe mătase şi i-ar place să ni le arate acasă la el. I-am spus lui Kono să-i răspundă imului acela că nu mă interesează marfa lui. Kono păru neliniştit.

— Dar dacă i-aş cere să le lase la hotel?

— Nici vorbă, i-am răspuns. Spune-i să nu-şi piardă vremea.

— Oamenii aceştia nu acceptă să li se spună nu, remarcă el pe un ton şovăitor.

— Ce vrei să spui? l-am întrebat.

— Mă rog, sînt zile întregi de cînd mă ameninţă; există elemente destul de violente aici, la Tokio.

— Lasă, nu-i nimic! l-am liniştit. O să punem poliţia pe urmele lor.

Dar Kono clătină din cap.

A doua zi seara, în timp ce fratele meu, Kono şi cu mine cinam în salonul particular al unui restaurant, şase tineri îşi făcură apariţia. Unul din ei se aşează lîngă Kono, încrucişîndu-şi braţele, în timp ce ceilalţi se dădură un pas înapoi şi rămaseră în picioare. Cel ce şedea i se adresă în limba japoneză lui Kono cu un aer mînios pe care şi-l stăpînea cu greu. Una din frazele lui îl făcură pe Kono să pălească deodată.

Nu eram înarmat. Pusei totuşi mîna în buzunarul vestonului, de parcă aş fi avut un pistol şi strigai:

— Ce înseamnă toate astea?

Kono, fără să ridice nasul din farfurie, murmură:

— Spune că i-aţi insultat strămoşii refuzînd să-i vedeţi picturile.

Am sărit în picioare şi, ţinînd mîna în buzunar, l-am fixat pe tînăr cu hotărîre.

— Ce-i povestea asta?

Apoi i-am spus lui Sydney:

— Să plecăm de-aici! Şi dumneata, Kono, cheamă un taxi.

Cînd ne-am aflat în siguranţă în stradă, am răsuflat uşuraţi. Un taxi ne aştepta şi am pornit.

Misterul ajunse la culme a doua zi, cînd fiul primului ministru ne invită să asistăm la un meci de lupte Suomi. Stăteam liniştiţi şi priveam competiţia, cînd un funcţionar îl bătu pe umăr pe Ken Inukai şoptindu-i ceva. El se întoarse către noi scuzîndu-se şi spunînd că, din motive urgente, era silit să plece, dar că va reveni mai tîrziu. Se întoarse într-adevăr către sfîrşitul meciului, cu chipul palid şi răvăşit. L-am întrebat dacă nu se simte rău. A dat din cap, apoi şi-a acoperit deodată faţa cu mîinile.

— Tatăl meu a fost asasinat, spuse el.

L-am luat la noi în apartament şi i-am oferit cognac. Apoi ne-a povestit ce se întîmplase: şase căde̦ţi navali au ucis sentinelele din fa̦ţa palatului primului ministru, se introduseseră în apartamentele sale personale unde îl găsiseră împreună cu so̦ţia şi fiica lui. Mama îi relatase restul întîmplării: asasinii stătuseră timp de douăzeci de minute, cu armele îndreptate supra tatălui, în timp ce primul ministru încerca să discute cu ei, dar degeaba. Fără un cuvînt, se pregăteau să-l omoare. Dar el i-a implorai să nu-l execute în prezen̦ţa familiei. I-au îngăduit să-şi ia rămas bun de la so̦ţia şi de la fiica lui. S-a ridicat liniştit şi i-a dus pe asasini în altă odaie, unde probabil a încercat să-i convingă din nou, căci familia a aşteptat îngrozită clipe îndelungate înainte de a auzi împuşcăturile care l-au doborît pe primul ministru.

Crima avusese loc în timp ce fiul lui asista la întrecerile de lupte. Dacă n-ar fi fost cu noi, ne spuse, ar fi fost omorît odată cu tatăl lui.

L-am însoţit înapoi la el acasă unde am văzut încăperea în care cu două ore mai devreme avusese loc asasinatul. Pe rogojini urma unei bălţi de sînge era încă proaspătă. O întreagă baterie de operatori de actualităţi şi reporteri erau de faţă, dar avură decen̦ţa să nu facă fotografii. Totuşi mă rugară să fac o declara̦ţie. N-am putut spune decît că se întîmplase o tragedie cumplită pentru familie şi pentru ţara întreagă.

A doua zi urma să-l întîlnesc pe defunctul prim-ministru la o recep̦ţie oficială care, bineînţeles, a fost anulată.

Sydney declară că asasinatul sporea misterul şi că, într-un fel, eram şi noi implicaţi în afacerea asta.

— E mai mult decît o coincidenţă, spuse el, ca şase asasini să-l ucidă pe primul ministru şi şase oameni să intre în restaurant în seara cînd ne aflam noi acolo.

Numai cînd Hugh Byas a scris cartea sa remarcabilă şi bine documentată, *Prin asasinat la putere*, publicată de Alfred A. Knopf, misterul s-a limpezit pe deplin. Se pare că

o societate numită Dragonul Negru era foarte activă pe atunci şi ea era cea care ceruse să mă înclin în faţa palatului. Citez din cartea lui Hugh Byas turnătorul extras din darea de seamă a procesului intentat celor care-l asasinaseră pe primul ministru:

„Locotenentul Seishi Koga, şeful complotului, a declarat mai tîrziu în faţa Consiliului de război că rebelii stabiliseră un plan pentru a forţa proclamarea legii marţiale, bombardînd camera reprezentanţilor. Civili care puteau uşor să-şi procure permise de intrare urmau să arunce bombe din tribuna publicului, în timp ce tineri ofiţeri aşteptau la uşi pentru a-i ucide pe membrii parlamentului, pe măsură ce aceştia se repezeau afară. Un alt plan, care ar putea să pară prea grotesc pentru a fi crezut dacă n-ar fi fost menţionat în faţa consiliului de război, prevedea uciderea lui Charles Chaplin, pe atunci în vizită în Japonia. Primul ministru îl invitase pe domnul Chaplin la ceai şi tinerii ofiţeri se gîndiseră să invadeze reşedinţa în timpul recepţiei.

Judecătorul: Ce rost avea asasinarea lui Chaplin?
Koga: Chaplin este o personalitate populară în Statele Unite şi îndrăgit de clasa capitalistă. Ne-am gîndit că uciderea lui va provoca un război cu America şi vom prinde astfel doi iepuri dintr-o dată.
Judecătorul: Atunci de ce-aţi renunţat la planul vostru minunat?
Koga: Pentru că ziarele au anunţat apoi că recepţia proiectată era încă nesigură.
Judecătorul: De ce-aţi atacat reşedinţa oficială a primului ministru?
Koga: Ca să-l răsturnăm pe primul ministru, care era şi preşedintele unui partid politic; cu alte cuvinte, pentru a răsturna nucleul însuşi al guvernului.
Judecătorul; Aveai de gînd să-l ucizi pe primul ministru?
Koga: Da. Dar n-aveam nici o duşmănie personală împotriva lui.

Acelaşi acuzat a declarat că se renunţase la planul de a-l ucide pe Chaplin, deoarece „ne întrebam clacă trebuia ucis artistul pentru şansa vagă de a provoca un război cu Statele Unite care ar fi întărit puterea militarilor.”

Mi-i şi închipui pe asasini ducîndu-şi proiectul la bun sfîrşit, pentru a descoperi apoi că nu eram american ci englez: „O, ne pare rău!”

Cu toate acestea, călătoria în Japonia n-a însemnat numai mistere şi neplăceri; în ansamblu a fost foarte interesantă. Teatrul Kabuki, m-a încîntat, mai presus de toate aşteptările. Kabuki nu-i un teatru pur formal, ci un amestec

de vechi şi modern. Virtuozitatea unui actor este criteriul cel mai important, textul constituind numai materialul brut. După criteriile noastre occidentale, tehnica lor este foarte limitată. Nu recurg la realism atunci cînd nu poate fi obţinut în mod efectiv.

Noi, occidentalii, nu putem reprezenta o scenă de duel fără o nuanţă ridicolă, căci cu toată ardoarea celor doi luptători, se simte o anumită doză de precauţie. Japonezii, dimpotrivă, nu fac nici un efort pentru o redare realistă. Ei luptă la distanţă unul de altul, descriind gesturi largi cu sabia, unul căutînd să taie capul adversarului, celălalt să reteze picioarele primului. Fiecare execută sărituri, dansează şi face piruete: parc-ar fi un balet. Lupta e sugerată şi se termină cu imaginea învingătorului şi învinsului, fiecare în postura respectivă. Pornind de la acest impresionism, actorii ajung la realism în scena morţii.

Ironia e tema multor piese. Am văzut ceva comparabil cu *Romeo şi Julieta*, drama a doi tineri îndrăgostiţi pe care părinţii nu-i lasă să se căsătorească. Se juca pe o scenă turnantă pe care japonezii o folosesc de trei sute de ani. La început, decorul înfăţişa camera nupţială unde se aflau tinerii abia căsătoriţi. În primul act, mesagerii intervin pe lîngă părinţi în favoarea tinerilor, care nădăjduiesc într-o împăcare. Dar tradiţia e prea puternică. Părinţii sînt neclintiţi. Aşa încît îndrăgostiţii hotărăsc să se sinucidă urmînd tradiţia japoneză, fiecare presărînd un pat de petale de flori pe care va muri apoi: tînărul soţ îşi ucide mai întîi soţia, apoi îşi dă drumul să cadă în sabia lui.

Comentariile îndrăgostiţilor, în timp ce-şi pregătesc moartea presărînd pe jos petale de flori, stîrneau rîsul în rîndul publicului. Interpretul mi-a spus că textul era presărat cu umor şi ironie, ca de exemplu această replică: „Să mai trăieşti după o asemenea noapte de dragoste ar însemna o dezamăgire”. Timp de zece minute eroii continuă să schimbe glume. Apoi tînăra soţie îngenunchează pe covorul ei de flori care se află la o anumită distanţă de al lui

şi-şi dezgoleşte gîtul; şi în timp ce tînărul soţ îşi trage sabia din teacă, îndreptîndu-se încet spre ea, scena turnantă începe să se mişte şi, înainte ca vîrful săbiei să atingă gîtul tinerei sale soţii, decorul se schimbă şi vedem exteriorul casei scăldate în lumina lunii. Publicul aşteaptă într-o tăcere ce pare fără sfîrşit. În cele din urmă se aud voci apropiindu-se. Sînt prietenii tinerilor morţi ce vin să le aducă vestea fericită că părinţii i-au iertat. Sînt cam ameţiţi şi discută care dintre ei să-i înştiinţeze. Apoi încep să cînte o serenadă şi cum nu primesc nici un răspuns, ciocănesc la uşă.

— Nu-i tulbura spune unul din ei; ori au adormit, ori sînt prea ocupaţi.

Oaspeţii îşi continuă aşadar serenada, acompaniaţi de sunetul castanietelor anunţînd sfîrşitul piesei, în timp ce cortina cade încet.

Cîtă vreme Japonia va supravieţui virusului civilizaţiei occidentale, rămîne de văzut. Modul în care poporul apreciază aceste momente simple ale vieţii, atît de caracteristice culturii japoneze - o privire zăbovind asupra unei raze de lună, un pelerinaj pentru a privi cireşii în floare, meditaţia liniştită a ceremoniei ceaiului - pare sortit să dispară în negura spiritului occidental.

Vacanţa mea se apropia de sfîrşit şi cu toate aspectele plăcute, văzusem şi numeroase scene deprimante: alimente putrezite, mărfuri îngrămădite în stive, în timp ce oamenii bîntuiau primprejur înfometaţi, milioane de şomeri ale căror servicii ar fi putut fi folosite.

Am auzit într-o zi pe cineva spunînd la un dineu că nimic nu poate salva situaţia dacă nu se vor găsi noi zăcăminte de aur. Cînd am discutat problema automatizării care face să nu se mai găsească de lucru, mi s-a răspuns că problema s-ar rezolva de la sine căci mîna de lucru ar ajunge atît de ieftină, încît ar putea concura cu automatizarea. Criza era extrem de gravă.

24

Cînd am ajuns acasă la Beverly Hills, am rămas ţintuit în mijlocul salonului. Era după amiază tîrziu şi un covor de umbre lungi se întindea peste peluză în timp ce fîşii aurite de soare străbăteau odaia. Cît de senin mi se părea totul! Îmi venea să plîng. Lipsisem opt luni şi totuşi mă întrebam dacă eram fericit că mă întorsesem. Mă simţeam dezorientat şi n-aveam nici un plan, îngrijorat şi conştient de însingurarea mea.

În Europa nutrisem vaga nădejde de a întîlni pe cineva care ar fi putut să dea un sens vieţii mele. Nici vorbă însă de aşa ceva. Dintre toate femeile pe care le întîlnisem, rare erau acelea care intrau în această categorie, şi cele care corespundeau nu se interesau de mine. Iar acum din nou în California, mi se părea că mă întorsesem într-un cimitir. Douglas şi Mary se despărţi seră, aşa încît lumea pe care o ştiam eu nu mai exista.

În prima seară trebuia să cinez singur, lucru care nu-mi plăcuse niciodată în casa aceea mare. Am anulat aşadar cina, am plecat, la Hollywood, am garat maşina şi am început să mă plimb pe Hollywood Boulevard. Aveam sentimentul că nu lipsisem niciodată. Aceleaşi şiruri lungi de prăvălioare, magazinele armatei şi marinei, cu înfăţişarea lor ponositǎ, drugstore-uri cu tarif redus, Woolworth şi Kresge, toate deprimante şi lipsite de rafinament. Hollywood-ul nu-şi pierduse aspectul de oraş-ciupercă.

Plimbîndu-mă aşa pe bulevarde, mă întrebam dacă n-ar fi mai bine să mă retrag, să vînd totul şi să plec în China. Nimic nu mă atrăgea să rămîn la Hollywood. Fără îndoială vremea cinematografului mut apusese şi nu mai aveam putere să lupt împotriva filmului vorbit. În plus, nici eu nu

mai eram la modă. Am încercat să mă gîndesc la cineva pe care-l cunosc destul de bine ca să-i telefonez şi să-l invit la cină fără să mă simt stînjenit, dar n-am găsit pe nimeni. Cînd m-am întors acasă, am aflat că Reeves, administratorul meu, chemase să anunţe că totul merge bine. Dar nimeni altcineva nu mai telefonase.

A-mi face apariţia la studio pentru a mă ocupa de amănuntele unor afaceri plictisitoare era ca şi cum m-aş fi aruncat într-un bazin cu apă rece. Totuşi am fost încîntat să aflu că *Luminile oraşului* mergea extrem de bine. Reeves îmi sugeră să mă duc la banca din Hollywood, numai aşa, ca să-l cunosc pe noul director. Cum nu mai pusesem piciorul într-o bancă de şapte ani, am refuzat.

De la întoarcerea mea în Statele Unite, se întîmplase ceva minunat. Dificultăţile economice, deşi extrem de serioase, au scos în evidenţă vitalitatea poporului american. Condiţiile de viaţă nu făcuseră decît să se înrăutăţească. Unele state începuseră să imprime valori fiduciare pentru a permite distribuirea bunurilor nevîndute. În acelaşi timp, sinistrul Hoover continua să stea îmbufnat, căci dezastruosul său sofism economic conform căruia banii trebuiau distribuiţi vîrfurilor societăţii în nădejdea că va ajunge cîte ceva şi în mîna poporului, s-a dovedit un adevărat eşec. În mijlocul acestei tragedii, el declara cu emfază, în timpul campaniei electorale, că dacă Franklin Roosevelt va fi ales, bazele înseşi ale sistemului american - care pentru moment nu erau de fel infailibile - vor fi în pericol.

În cele din urmă, Franklin D. Roosevelt a devenit preşedinte şi ţara n-a fost primejduită. Discursul său despre „Omul uitat” a ridicat politica americană din moleşeala sa cinică şi a marcat începutul celei mai inspirate ere din istoria Americii. Am ascultat discursul la radio, la Sam Goldwyn. Eram mai mulţi, printre care Bill Paley, de la Columbia Broadcasting System, Joe Schenck, Fred Astaire, soţia lui şi alţi invitaţi. „Singurul lucru de

care trebuie să ne temem este teama însăşi”, proclama la radio vocea asemenea unei raze de soare. Dar eram sceptic şi tot aşa erau cei mai mulţi dintre noi. „Prea frumos ca să fie adevărat,” am spus eu.

Abia instalat la Casa Albă, Roosevelt începu să treacă la fapte, conform spuselor sale, acordînd băncilor zece zile de vacanţă, pentru a împiedica falimentul. A fost unul din momentele în care America s-a prezentat în lumina cea mai bună. Prăvălioare şi mari magazine de tot felul continuau să vîndă şi să cumpere pe credit, pînă şi cinematografele vindeau bilete pe credit, şi timp de zece zile, în timp ce Roosevelt împreună cu colaboratorii săi puneau la punct *Noul Sistem de Măsuri (The New Deal),* poporul s-a comportat cum nu se poate mai bine.

S-a instaurat o legislaţie ce prevedea toate cazurile de urgenţă: restabilirea creditului agricol pentru a împiedica escrocheria pe plan mare a prescrierilor de ipoteci, finanţarea unor vaste proiecte de interes public, punerea în aplicare a Actului de redresare naţională, ridicarea salariului minim, sporirea locurilor de muncă prin reducerea orarului de muncă şi încurajarea organizării sindicatelor. „S-a mers prea departe; asta înseamnă socialism”, vocifera opoziţia. Orice ar fi fost, însemna salvarea societăţii americane de la ruină totală şi, de asemenea, instaurarea unora din cele mai remarcabile reforme din istoria Statelor Unite. Era un spectacol reconfortant să vezi cu ce viteză reacţiona cetăţeanul american în faţa unui guvern constructiv.

Şi Hollywood-ul cunoştea o metamorfoză. Majoritatea vedetelor filmului mut dispăruseră: nu mai rămăseserăm decît cîţiva. Acum era la modă filmul sonor, farmecul şi lipsa de griji ce domneau la Hollywood dispăruseră. Devenise peste noapte o industrie rece şi gravă. Tehnicienii sunetului renovau studiourile şi construiau aparate acustice complicate. Camere de luat vederi mari cît o odaie înaintau greoi pe platou precum carele lui Juggernaut. Se

instala un echipament de radio alcătuit din mii de fire electrice. Oameni ce păreau nişte războinici din Marte şedeau cu căşti la urechi, în timp ce actorii jucau cu microfoane ce atîrnau deasupra lor ca nişte undiţe de pescuit. Totul era foarte complicat şi deprimant. Cum puteai să creezi cu atîta aparatură în jurul tău? Aveam oroare de ea. Apoi cineva descoperi că toată instalaţia asta elaborată putea fi portativă, camerele mai mobile şi echipamentul se putea închiria contra unei sume rezonabile. În ciuda tuturor perfecţionărilor, nu eram ispitit să reiau lucrul.

Tot mai cochetam cu ideea să-mi lichidez afacerile şi să mă instalez în China. La Hong-Kong, puteam trăi bine fără să mă mai gîndesc la cinematograf, în loc să tînjesc aici la Hollywood şi să pierd vremea de pomană.

Timp de trei săptămîni am pregetat apoi, într-o zi, Joe Schenck mi-a telefonat propunîndu-mi să petrec week-end-ul pe iahtul său: un vas minunat de patruzeci şi şase de metri lungime, care putea adăposti uşor paisprezece pasageri. Joe acosta de obicei prin preajma insulei Catalina, aproape de Avalon. Invitaţii lui erau rareori interesanţi, de obicei jucători de pocher, şi pocherul nu mă interesa. Dar mai era ceva. Joe invita şi cîte un buchet de fete drăguţe şi cum mă simţeam îngrozitor de singur, nădăjduiam să aflu acolo o rază drăgălaşă de soaie.

Ceea ce s-a întîmplat. Am întîlnit-o pe Paulette Goddard. Era veselă şi amuzantă şi, în cursul serii, mi-a declarat că e gata să investească cincizeci de mii de dolari, o parte din pensia alimentară pe care i-o servea primul ei soţ, într-o aventură cinematografică. Adusese pe bord toate documentele, gata să fie semnate. Numai că n-am luat-o de guler ca s-o împiedic. Compania cu care se pregătea să trateze era în mod evident de o cinste îndoielnică. I-am explicat că făcusem cinema aproape de la începuturile lui şi, cu toată experienţa pe care o aveam, n-aş fi investit o centimă decît în propriile mele filme - şi chiar aşa însemna

un risc. Dacă Hearst, cu o întreagă echipă literară şi accesul pe care-l avea la cele mai bune scenarii din Statele Unite şi tot pierduse şapte milioane în cinematograf, ce şanse avea ea? Am izbutit s-o conving în cele din urmă, şi aşa a început prietenia dintre noi.

Legătura dintre Paulette şi mine era singurătatea. Sosise la New York şi nu cunoştea pe nimeni. Pentru fiecare din noi era ca şi cum Robinson Crusoe l-ar fi descoperit pe Vineri. În timpul săptămînii erau destule de făcut căci Paulette turna într-o producţie Sam Goldwyn, iar cu mă ocupam de treburile mele. Dar dumineca era o zi sumbră. În disperarea noastră, făceam lungi plimbări, la drept vorbind, exploram toată coasta Californiei, unde nu prea aveai ce să faci. Expediţia cea mai pasionantă consta să mergi în portul San Pedro să priveşti ambarcaţiile de plăcere. Una din ele era de vînzare, un vaporaş de vreo şaisprezece metri, cu trei cabine, bucătărie şi o încîntătoare timonerie, genul de vas care mi-ar fi plăcut.

— Dacă ai avea aşa ceva, spuse Paulette, ne-am putea distra dumineca la Catalina.

Am luat aşadar informaţii cu privire la posibilităţile de a-l achiziţiona. Aparţinea unui anume domn Mitchell, fabricant de aparate de filmat, care ne invită să vizităm vasul. De trei ori l-am cercetat într-o săptămînă, pînă cînd prezenţa noastră deveni jenantă. Dar domnul Mitchell ne spuse că atîta vreme cît nu era încă vîndut, puteam veni să-l vizităm.

Fără să ştie Paulette, am cumpărat vasul, l-am aprovizionat pentru o croazieră pînă la Catalina, luînd la bord pe propriul meu bucătar şi un fost copoi de la Keystone, Andy Anderson, care avea brevet de căpitan de cursă lungă. Dumineca următoare totul era gata. Paulette şi cu mine pornirăm foarte devreme pentru o lungă plimbare, credea ea şi stabilisem să bem numai o ceaşcă de cafea, urmînd să luăm mai tîrziu micul dejun undeva. Atunci şi-a dat seama că ne îndreptam spre San Pedro.

— Doar n-ai de gînd să te uiţi iar la vasul acela?

— Aş vrea să-l mai cercetez o dată ca să mă hotărăsc, i-am răspuns.

— Atunci du-te singur, eu mă jenez, spuse ea morocănoasă. Rămîn să te aştept în maşină.

Cînd am sosit la debarcader, nici vorbă să coboare din maşină.

— Nu, te rog să te duci singur. Dar grăbeşte-te, încă n-am luat micul dejun.

După două minute, m-am întors la maşină şi am convins-o aproape cu sila să urce la bord. Cabina era decorată în culori vesele, cu o faţă de masă roz şi bleu şi ceşti roz şi bleu asortate. O aromă îmbietoare de jumări de ouă cu şuncă venea de la bucătărie.

— Căpitanul, amabil, ne-a invitat să luăm micul dejun, am spus. Sînt galete, jumări de ouă cu şuncă, sandviciuri şi cafea. (Paulette privi în bucătărie şi-l recunoscu pe bucătarul nostru.) Tot doreai un loc unde să mergi dumineca, aşa încît după micul dejun mergem pînă la Cătălina să facem o baie.

Atunci i-am spus că am cumpărat iahtul.

Reacţia ei fu foarte ciudată.

— Stai puţin, făcu ea.

Se ridică de pe scaun, coborî de pe vas şi alergă vreo cincizeci de metri pe chei, cu faţa ascunsă în palme.

— Ei! Vino să-ţi iei micul dejun, am strigat.

Cînd se întoarse la bord, îmi spuse:

— A trebuit să mă dezmeticesc de pe urma şocului.

Apoi Freddy, bucătarul japonez, zîmbind cu gura pînă la urechi, sosi cu micul dejun. După aceea, am încălzit motoarele, am ieşit din rada portului şi ne-am îndreptat spre Catalina, la douăzeci şi două de mile, unde am amarat timp de nouă zile.

***

N-aveam încă proiecte imediate de lucru. Împreună cu Paulette făceam de toate: mergeam la curse, în localuri de noapte, la spectacole de gală, numai ca să omor timpul. Nu voiam să fiu singur şi să mă gîndesc. Dar dincolo de aceste plăceri, încercam un simţământ de vinovăţie: „Ce fac eu aici? De ce nu lucrez?”

În plus, mă întristase remarca unui tînăr critic care spunea că *Luminile oraşului* era un film excelent, dar că atingea limitele sentimentalismului, şi în operele mele viitoare trebuia să caut să mă apropii de realism. M-am pomenit că-i dau dreptate. Dacă aş fi ştiut ce ştiu acum, ar fi trebuit să-i răspund că aşa-zisul realism este adeseori artificial, prozaic şi plicticos, şi nu realitatea e cea care contează într-un film, ci felul în care imaginaţia o poate transforma.

Ciudat cum, din întîmplare şi exact în momentul în care mă aşteptam mai puţin, mi-a venit deodată ideea să fac un nou film mut. Paulette şi cu mine ne aflam pe hipodromul de la Tijuana, în Mexic, unde urma să se înmîneze cupa de argint cîştigătorului nu ştiu cărei probe din Kentucky. Paulette a fost întrebată dacă nu doreşte să ofere o cupă jocheului învingător şi să spună cîteva cuvinte, cu accentul din sud. S-a lăsat uşor convinsă. Am fost uimit s-o aud la megafon. Deşi originară din Brooklyn, izbuti o remarcabilă imitaţie a unei frumoase din Kentucky. Ceea ce mă convinse că ar fi în stare să joace.

Această întîmplare a însemnat un stimulent pentru mine. Găseam că Paulette are ceva de puştoaică. Ar fi fost minunat să am un asemenea personaj pe ecran. Îmi închipuiam întîlnirea, într-o maşină ticsită a poliţiei, dintre Charlot şi puştoaică, Charlot arătîndu-se foarte galant şi oferindu-i locul. Era o bază de pornire pentru a construi o intrigă şi a născoci diferite gaguri.

Mi-am amintit apoi un interviu pe care-l acordasem unui tînăr şi strălucit reporter de la „World” din New York. Auzind că urma să vizitez Detroit, îmi vorbise de sistemul

benzii de montaj care se folosea acolo: trista poveste a marii industrii ademenind fermieri robuşti care, după patru-cinci ani de muncă la bandă, deveneau nişte epave, detracaţi.

Discuţia aceea mi-a dat ideea pentru *Timpuri noi*. Am folosit maşina de hrănit ca un procedeu pentru a cîştiga timp, permiţînd astfel muncitorilor să continue lucrul şi în timpul orei de masă. Secvenţa uzinei se termina cu imaginea lui Charlot cuprins de o depresiune nervoasă. Intriga evoluează conform înlănţuirii fireşti a evenimentelor. O dată vindecat, este arestat şi cunoaşte o fată oare şi ea fusese arestată pentru furtul unei pîini. Se întîlnesc într-o maşină a poliţiei, plină de delicvenţi. De acum înainte, e vorba de doi anonimi care încearcă să se descurce în lumea modernă. Sînt implicaţi în criza economică, în greve, dezordini şi şomaj. Paulette era îmbrăcată în zdrenţe. A plîns aproape cînd i-am mînjit faţa ca să pară murdară.

— Petele astea sînt nişte aluniţe, am căutat s-o conving.

E uşor să îmbraci o actriţă în chip atrăgător cu rochii la modă, dar să îmbraci o florăreasă şi să arate fermecătoare, aşa ca în Luminile, oraşului, era greu. Costumul fetei din *Goana după aur* nu punea o asemenea problemă. Dar ţinuta Paulettei din *Timpuri noi* cerea tot atîta gîndire şi fineţe ca o creaţie Dior. Dacă un costum de *gamine* nu e gîndit cu grijă, petecele au un aer teatral şi neconvingător. Îmbrăcînd o actriţă în florăreasă sau în haimana, mă străduiam să creez un efect poetic, nu să-i falsific personalitatea.

Înainte de premiera filmului *Timpuri noi*, cîţiva cronicari au scris că, după cum se zvoneşte, filmul e comunist. Fără îndoială, apăruse un rezumat al subiectului. Dar criticii liberali au scris că nu eram nici pentru, nici împotriva comunismului şi că, de fapt, rămăsesem neutru.

Nimic nu-i mai enervant decît să primeşti buletine anunţîndu-te că reţetele primei săptămîni au bătut toate

recordurile, iar cele din săptămîna următoare sînt puţin în scădere. Astfel, după premierele de la New York şi Los Angeles, singura mea dorinţă era să plec cît mai departe de orice veşti legate de film; aşa încît am ales Honolulu, luîndu-le cu mine pe Paulette şi pe mama ei şi lăsînd cuvînt de ordine la studio să nu mi se trimită nici un fel de mesaj.

***

Ne-am îmbarcat la Los Angeles, sosind la San Francisco pe o ploaie torenţială. Dar nimic nu ne putea domoli entuziasmul; ne-am dus să facem cîteva cumpărături, apoi ne-am întors la vapor. Trecînd prin faţa docurilor, am văzut ştampilat pe nişte lăzi cuvîntul „China”.

— Să mergem acolo!

— Unde? făcu Paulette.

— În China.

— Glumeşti?

— Acum sau niciodată, am spus.

— Dar n-am cu ce să mă îmbrac.

— Poţi să-ţi cumperi tot ce vrei la Honolulu, am insistat.

Toate vasele ar trebui să se numească *Panaceu*, căci nimic nu-i mai reconfortant decît o călătorie pe mare. Grijile sînt amînate, vaporul te adoptă şi te îngrijeşte, iar cînd în cele din urmă intră în port, cu părere de rău te redă tumultului vieţii.

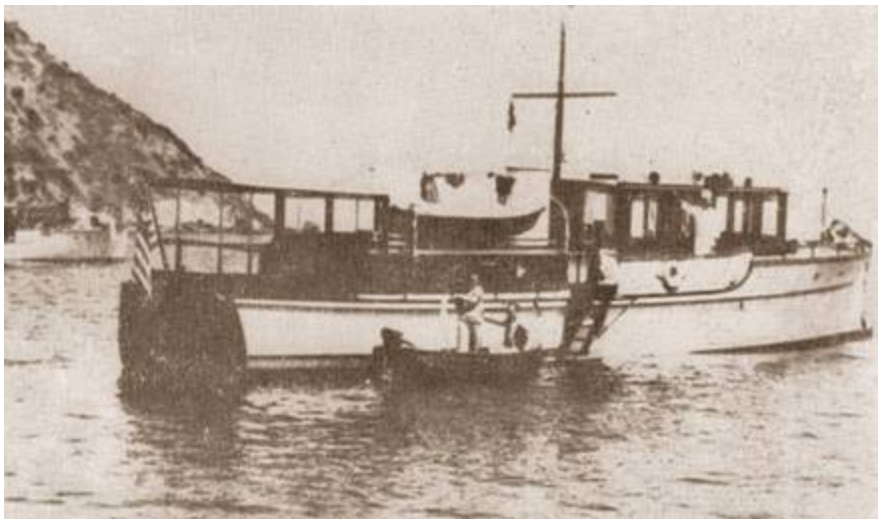

72. Panaceu, în toate sensurile

Dar cînd am sosit la Honolulu, am zărit o groază de afişe mari anunţînd *Timpuri noi*, iar presa mă aştepta pe chei, gata să mă devoreze. Nici vorbă să scap.

Totuşi, la Tokio am fost lăsat în pace, căci comandantul avusese amabilitatea să mă înscrie sub un alt nume. Autorităţile japoneze s-au supărat văzîndu-mi paşaportul. „De ce nu ne-aţi prevenit de sosirea dumneavoastră?” mă întrebară. Cum avusese loc o lovitură militară de stat care făcuse mai multe sute de victime, m-am gîndit că am procedat bine. În timpul călătoriei noastre în Japonia, un funcţionar al guvernului ne-a supravegheat tot timpul. De la San Francisco la Hong Kong, abia dacă am vorbit cu vreun pasager, dar cînd am sosit la Hong Kong, austeritatea a dispărut, graţie unui preot catolic.

— Charlie, îmi spuse un om de afaceri şi rezervat ca înfăţişare, aş dori să faci cunoştinţă cu un preot american din Connecticut, care se află aici de cinci ani, într-o colonie de leproşi. Duce o viaţă destul de singuratică, aşa încît în fiecare duminică vine la Hong Kong numai ca să întimpine vapoarele americane.

Preotul era un om înalt, chipeş, de vreo patruzeci de ani, rumen şi cu un zîmbet încîntător. I-am oferit un pahar, apoi prietenul meu a făcut la fel, şi bunul părinte vru să dea şi el

un rînd. Nu era la început decît un mic cerc, dar pe măsură ce timpul trecea, se adunară vreo douăzeci şi cinci de persoane, fiecare oferind de băut. Am ajuns la treizeci şi cinci şi ne cinsteam într-una; mulţi erau duşi beţi morţi la bord, dar preotul, căruia nu-i scăpase nici un pahar, zîmbea şi se adresa cu gravitate fiecăruia. În cele din urmă m-am ridicat să-mi iau rămas bun. Şi cum mă ajuta plin de solicitudine, i-am strîns mîna. I-am simţit-o aspră, aşa încît i-am întors-o şi i-am examinat palma. Era plină de crăpături şi fisuri, şi în mijloc avea o pată albă.

— Sper că nu e lepră, i-am spus glumind.

Zîmbi dînd din cap. Un an mai tîrziu, am aflat că a murit de lepră.

Am lipsit din Hollywood cinci luni. În timpul călătoriei, Paulette şi cu mine ne-am căsătorit. După aceea ne-am întors în Statele Unite, îmbarcîndu-ne pe un vas japonez la Singapore.

A doua zi după ieşirea în larg, am primit un bilet anunţînd că autorul său şi cu mine aveam numeroşi prieteni comuni, că de ani de zile am fost pe punctul de-a ne întîlni şi că acum, în mijlocul Oceanului Indian, ocazia era excelentă. Semna Jean Cocteau. Apoi un post scriptum: nu putea veni în cabina mea să ia un aperitiv înainte de cină? În primul moment m-am gîndit că e vorba de un impostor. Ce să caute acest parizian înrăit în inima Oceanului Indian? Şi totuşi aşa era, căci Cocteau făcea un reportaj pentru *Le Figaro*.

Cocteau nu ştia o iotă englezeşte, după cum nici eu nu ştiam franţuzeşte, dar secretarul lui o rupea puţin pe englezeşte, aşa încît ne-a servit drept interpret. În noaptea aceea am stat de vorbă pînă în zori, expunîndu-ne teoriile despre viaţă şi artă. Interpretul nostru vorbea rar şi dibuind cuvintele, în timp ce Cocteau, cu mîinile sale frumoase sprijinite pe piept, avea un debit de mitralieră, întorcînd ochii, rugător, spre mine, apoi spre interpret, care continua imperturbabil: „Domnul Cocteau spune... că

sînteţi un poet... al soarelui... iar el este un poet... al nopţii.”

Cocteau se întorcea numaidecît de la interpret ca să-mi facă un semn rapid cu capul, ca o pasăre şi continua. Apoi începeam eu, lansîndu-mă în consideraţii asupra filosofici şi artei. Cînd cădeam de acord, ne strîngeam în braţe, în timp ce interpretul ne privea impasibil. În această stare de exaltare, am ţinut-o toată noaptea, pînă la patru dimineaţa, promiţîndu-ne să ne întîlnim la ora unu pentru dejun.

Dar entuziasmul nostru ajunsese la paroxism: ne plictisisem! Nici unul nici altul nu-şi făcu apariţia. După-amiază, scrisorile noastre de scuze s-au încrucişat probabil, deoarece conţinutul lor era identic, fiecare întrecîndu-se în formule de regret, dar avînd toată grija să nu mai fixeze o altă întîlnire: eram sătui unul de altul.

La cină, cînd am intrat în restaurant, Cocteau şedea în fundul sălii, cu spatele la noi. Dar secretarul lui nu putea să nu ne vadă şi, discret, semnală prezenţa noastră lui Cocteau, care ezită, apoi se întoarse, se prefăcu surprins şi flutură scrisoarea pe care i-o trimisesem; i-am fluturat-o şi eu vesel pe-a mea şi-am rîs amîndoi. După care ne-am întors, gravi şi ne-am cufundat în lectura menu-ului. Cocteau termină primul cina şi, în timp ce ni se servea felul principal, trecu discret pe lîngă masa noastră, grăbit. Totuşi se întoarse înainte de a ieşi şi arătă holul, ceea ce însemna: „Ne vedem acolo”. Am încuviinţat energic din cap. Dar după aceea m-am simţit uşurat să constat că dispăruse.

A doua zi dimineaţă mă plimbam singur pe punte. Deodată l-am văzut cu groază pe Cocteau apărînd de după colţ, în depărtare şi îndreptîndu-se către mine. Doamne sfinte! Am căutat la iuţeală o scară de incendiu, cînd mă zări şi, spre marea mea uşurare, se precipită spre uşa salonului principal. Astfel luă sfîrşit plimbarea noastră matinală. Toată ziua am continuat să ne jucăm de-a v-aţi ascunselea, ocolindu-ne. Totuşi, sosind la Hong Kong, ne

revenisem îndeajuns ca să înfruntăm o scurtă întîlnire. Dar mai erau patru zile pînă la Tokio.

În timpul traversării, Cocteau mi-a povestit o întîmplare nemaipomenită: văzuse în China, un Buda viu, un om de vreo cincizeci de ani, care stătuse toată viaţa plutind într-un vas cu untdelemn de unde capul îi ieşea afară prin gîtul ulciorului. După atîţia ani petrecuţi în baia de ulei, corpul îi rămăsese ca un embrion şi era atît de moale, încît, puteai să treci cu degetul prin el. N-am aflat niciodată exact în ce regiune a Chinei văzuse acest fenomen şi sfîrşi prin a admite că de fapt nu-l văzuse chiar ol ci auzise numai vorbindu-se.

Ne vedeam rareori la diferitele escale şi numai ca să schimbăm cîteva cuvinte şi să ne luăm un scurt la revedere. Dar cînd am descoperit că urma să călătorim împreună în Statele Unite pe bordul vaporului *President Coolidge*, ne-am resemnat, fără a mai căuta să ne arătăm entuziaşti.

La Tokio, Cocteau cumpărase o lăcustă pe care-o păstra într-o colivie şi pe care o aducea adesea ceremonios în cabina mea.

— E foarte inteligentă, spuse el şi cîntă de fiecare dată cînd îi vorbesc.

Ajunsese să acorde atîta interes acestei mici dihănii încît aceasta deveni un subiect de conversaţie între noi.

— Cum se simte Pilou astăzi? întrebam eu.

— Nu prea bine, răspundea el grav. Am pus-o la regim.

Cînd am sosit la San Francisco, l-am invitat să ne însoţească pînă la Los Angeles, căci o limuzină ne aştepta. Pilou era şi ea printre pasageri. Pe drum, începu să cînte. „Vezi, spuse Cocteau, îi place America”. Deodată deschise fereastra maşinii, apoi deschise uşa coliviei pe care-o scutură ca să iasă Pilou.

— De ce faci aşa?

— Îi redă libertatea, spuse interpretul.

— Dar, am răspuns eu, e străină aici... nu ştie limba.

— E descurcăreaţă, răspunse Cocteau dînd din umeri, o să înveţe repede.

Cînd am sosit acasă la Beverly Hills, veştile de la studio erau bune. *Timpuri noi* avea mare succes.

Dar o dată mai mult se punea aceeaşi întrebare deprimantă: trebuia să mai turnez încă un film mut? Ştiam că mi-aş fi luat un mare risc. Toată lumea la Hollywood renunţase la filmul mut, nu mai rămăsesem decît eu. Avusesem noroc pînă acum, dar mă descuraja să continui, cu sentimentul că arta pantomimei se demoda încet-încet. Pe de altă parte, nu era uşor să găseşti un subiect de film mut de o oră şi patruzeci de minute, să traduci glumele în gesturi şi să creezi gaguri vizuale la fiecare şase metri de film, preţ de vreo două sute de metri, îmi mai spuneam că dacă aş face un film sonor, oricît de bun, n-aş putea depăşi talentul pantomimei mele. Mă gîndisem la diferite voci pentru Charlot; dacă trebuia să vorbească în monosilabe sau pur şi simplu să mormăie. Dar degeaba. Din momentul în care vorbeam, deveneam un actor ca oricare altul. Cam acestea erau tristele gînduri care mă frămîntau.

Paulette şi cu mine eram căsătoriţi de un an, dar se crease între noi o ruptură ce continua să se agraveze, datorată în parte faptului că eram îngrijorat, încercînd mereu să mă apuc de lucru. Totuşi, după succesul cu *Timpuri noi*, Paulette a fost angajată de Paramount să turneze mai multe filme. Dar nu puteam nici să lucrez nici să joc. În această tristă stare de spirit, am hotărît să plec la Pebble Beach împreună cu prietenul meu Tim Durant. Poate aveam să lucrez mai bine acolo.

Pebble Beach, aflat la vreo sută şaizeci de kilometri la sud de San Francisco, era un loc sălbatic, trist, într-un cuvînt, puţin sinistru. Eu îi spuneam „refugiul sufletelor rătăcite”. I se mai spunea „la mila şaptesprezece”. Prin pădurile din împrejurimi erau mulţi cerbi şi numeroase case pretenţioase, neocupate şi de vînzare; copaci căzuţi putrezeau pe cîmp, plin de viermi, întîlneai peste tot sumac

veninos, tufişuri de leandru şi de beladonă: un decor potrivit pentru o adunare de iele. Cu faţa spre ocean, construite pe stînci, se ridicau mai multe case cu o ornamentaţie încărcată, ocupate de miliardari; regiunea era numită Coasta de Aur.

Pe Tim Durant l-am cunoscut cînd îl adusese cineva să joace tenis la mine într-o duminică. Era un excelent jucător şi am făcut multe partide împreună. Tocmai divorţase de soţia lui, fiica lui E. F. Hutton şi venise în California să uite. Tim era simpatic şi am legat o strînsă prietenie.

Am închiriat o casă cam la un kilometru depărtare de ocean. Era umedă şi tristă, iar cînd aprindeam focul, odaia se umplea de fum. Tim cunoştea mulţi proprietari bogaţi la Pebble Beach şi în timp ce el se ţinea de vizite, eu încercam să lucrez. Zile întregi stăteam singur în bibliotecă şi mă plimbam prin grădină, încercînd să găsesc o idee, dar nu-mi venea nimic în minte. În cele din urmă, am lăsat de-o parte grijile şi împreună cu Tim am început să fac vizite vecinilor noştri.

M-am gîndit de multe ori că ofereau un excelent material pentru o nuvelă: adevărate personaje de Maupassant. O casă mare, deşi confortabilă, avea o atmosferă misterioasă şi tristă. Gazda, un bărbat foarte plăcut, vorbea tot timpul tare, iar soţia lui şedea pe scaun fără să rostească un cuvînt. De cînd le murise copilul, cu cinci ani în urmă, rareori mai vorbea sau zîmbea. Tot ce spunea era bună seara şi noapte bună.

Într-o altă casă, construită pe stîncile înalte dominînd marea, un romancier îşi pierduse soţia. Ea se afla în grădină unde fotografia şi probabil că se dăduse prea mult înapoi. Cînd soţul începu s-o caute, găsi numai trepiedul. N-a mai fost văzută niciodată.

Sora lui Wilson Mizner îşi detesta vecinii al căror teren de tenis domina casa ei şi de cîte ori jucau, ea aprindea focul şi norii de fum năpădeau terenul.

Din cînd în cînd petreceam cîte un week-end la soţii John Steinbeck. Aveau o casă mică lîngă Monterey. El era în pragul gloriei, tocmai scrisese *Tortilla Flat* şi o serie de nuvele. John lucra dimineaţa şi scria în medie zece pagini pe zi. Eram uimit să văd cît de curate erau paginile lui, abia dacă aveau cîte o corectură. Îl invidiam.

Îmi place să ştiu cum lucrează scriitorii şi care e producţia lor zilnică. Thomas Mann scria cam două pagini pe zi. Lion Feuchtwanger dicta zece pagini, ceea ce însemna trei pagini de maşină pe zi. Somerset Maugham scria două pagini pe zi pentru a se menţine în formă. H. G. Wells făcea în medie cinci pagini pe zi. Hannen Swaffer, ziaristul englez, scria între douăzeci şi douăzeci şi cinci de pagini pe zi. Criticul american Alexander Woolcott făcea un articol de trei pagini şi jumătate într-un sfert de oră, apoi venea să continue partida de pocher întreruptă; l-am văzut cu ochii mei. Hearst scria într-o seară un editorial de zece pagini. Georges Simenon a scris un roman scurt într-o lună - şi de-o excelentă calitate literară. Georges mi-a povestit că se scoală la ora cinci dimineaţa, îşi face cafeaua apoi se aşează la birou jucîndu-se cu o bilă de aur de mărimea unei mingi de tenis şi reflectează. Scrie cu stiloul, şi cînd l-am întrebat de ce are un scris atît de mărunt, mi-s răspuns: „E mai puţin obositor pentru mînă”. În ce mă priveşte, dictez cam cinci pagini pe zi, ceea ce, după terminarea corecturilor, îmi dă cam o pagină şi jumătate de dialog de film.

Poetul Robinson Jeffers locuia lîngă Pebble Beach. Tim şi cu mine l-am întîlnit prima oară în casa unui prieten comun. Era distant şi tăcut, iar eu, guraliv cum sînt, am început să trăncănesc despre întîmplările zilei, aşa, ca să nu se plictisească lumea. Dar Jeffers n-a scos un cuvînt. Am plecat destul de furios că monopolizasem conversaţia. Fără îndoială, îi părusem nesuferit, dar mă înşelam, căci o săptămînă mai tîrziu, mă invită, împreună cu Tim, la ceai.

Robinson Jeffers şi soţia lui locuiau într-un mic castel medieval de piatră, numit Tor, pe care-l construise el însuşi pe o lespede de stîncă, la ţărmul Pacificului, ceea ce mi se părea un capriciu pueril.

Odaia cea mai mare n-avea nici zece metri pătraţi. La cîţiva paşi de casă, se ridica un donjon de piatră, înalt de şase metri şi un metru douăzeci diametru. O scară îngustă de piatră ducea la o încăpere mică rotundă cu fante în loc de ferestre. Era camera lui de lucru. Acolo a scris *Armăsarul murg*. Tim pretindea că acest gust sepulcral era o manifestare a dorinţei de moarte. Dar îl vedeam pe Robinson Jeffers plimbîndu-se cu cîinele în lumina apusului, savurînd înserarea, pe chip citindu-i-se o inefabilă expresie de pace, cufundat parcă într-o depărtată visare. Sînt convins că un om ca Robinson Jeffers nu doreşte moartea.

25

Războiul plutea din nou în aer. Naziştii erau în plin marş. Cit de repede uitasem primul război mondial şi tortura celor patru ani de agonie! Cît de repede uitasem înfiorătoarele zdrenţe umane: ologii, ciungii, orbii, desfiguraţii, paraliticii! Mulţi dintre cei care n-au fost ucişi sau răniţi tot n-au scăpat teferi, căci şi-au pierdut minţile. Ca un minotaur, războiul înghiţise tineretul, lăsînd să supravieţuiască doar bătrîni cinici. Dar uitasem curînd şi cîntam gloria războiului cu refrene populare:

Cum vrei să-i mai ţii la fermă,
După ce-au văzut Parisul...

... şi aşa mai departe.

Din multe puncte de vedere războiul e un lucru bun, spuneau unii. Ajută la dezvoltarea industriei şi tehnicii, furnizează oamenilor noi slujbe. Cum ne puteam gîndi la milioanele de morţi cînd se cîştigau milioane la bursă? În momentul cînd acţiunile crescuseră cel mai mult, Arthur Brisbane de la *Hearst Examiner* declara: „U. S. Steel va face un salt pînă la cinci sute de dolari”. În loc de asta, speculanţii au fost cei care au sărit în aer.

Şi iată cum un alt război se pregătea, iar eu încercam să scriu un scenariu pentru Paulette; dar nu izbuteam să progresez. Cum să urmăresc capriciile feminine, să mă gîndesc la romantism sau la probleme de dragoste, cînd nebunia se stîrnea sub impulsul unei fiinţe groteşti şi oribile, Adolf Hitler?

În 1937, Alexander Korda mi-a dat ideea să fac un film despre Hitler, bazat pe o eroare de identitate, Hitler avînd

aceeaşi mustaţă ca Charlot: aş fi putut juca ambele roluri, spunea el. Atunci nu prea dădusem importanţă acestei sugestii, dar acum era un subiect de actualitate şi eu căutam cu disperare un nou subiect de film. Deodată m-am luminat. Bineînţeles! Rolul lui Hitler îmi permitea să ţin discursuri în faţa mulţimilor, într-un jargon al meu şi să le vorbesc despre tot ce-mi trecea prin minte. Pe cînd, în rolul lui Charlot, puteam să rămîn mai mult sau mai puţin tăcut. Un scenariu despre Hitler se preta la burlesc şi la pantomimă. M-am întors aşadar grăbit şi plin de entuziasm la Hollywood şi am început să scriu textul, pentru care mi-au trebuit doi ani.

M-am gîndit la prima secvenţă, care ar înfăţişa o scenă de luptă din primul război mondial; s-ar vedea grasa Bertha, tunul care trăgea la o sută douăzeci de kilometri şi cu care nemţii îşi propuneau să terorizeze aliaţii. Urmau să distrugă catedrala din Reims, dar obuzul greşeşte obiectivul şi dărîmă o mică latrină de ţară.

Paulette avea să joace în film. În cursul ultimilor doi ani, cunoscuse un mare succes la Paramount. Deşi aproape despărţiţi, eram prieteni şi căsătoriţi încă. Dar Paulette era o fiinţă cu toane. Întîmplarea ar fi putut să fie foarte amuzantă dacă nu s-ar fi petrecut într-un moment nepotrivit. Paulette sosi într-o zi în cabina mea de la studio, însoţită de un tînăr isteţ şi bine îmbrăcat, cu haine ce-i veneau ca turnate. Avusesem o zi grea, scenariul îmi dăduse de furcă şi această întrerupere m-a cam surprins. Dar Paulette declară că era vorba de ceva foarte important; după care a luat loc şi l-a invitat pe tînăr să-şi tragă un scaun şi să se aşeze lîngă ea.

— Ţi-l prezint pe agentul meu, spuse Paulette.

Apoi îl privi, lăsîndu-l să ia cuvîntul. El vorbea repede, despărţind cuvintele, savurîndu-le parcă pe fiecare în parte.

— După cum ştiţi, domnule Chaplin, de cînd s-a turnat *Timpuri noi*, îi plătiţi Paulettei un onorariu de două mii cinci sute de dolari pe săptămînă. Dar ceea ce n-am stabilit

cu dumneavoastră, domnule Chaplin, e problema a ceea ce i se cuvine de la afişe; Paulette ar trebui să aibă şaptezeci şi cinci la sută...

Şi se opri.

— Ce tot vorbeşti acolo? am strigat. Doar n-o să-mi spui dumneata ce onorariu trebuie să primească! Interesele Paulettei îmi stau la inimă mai mult decît dumitale! Şi-acum, ieşiţi amîndoi afară!

În toiul turnărilor cu *Dictatorul*, am început să primesc mesaje alarmante din partea Artiştilor Asociaţi. Hays Office îi înştiinţase că riscam să am necazuri cu cenzura. Un film antihitlerist îngrijora, şi oficiul din Londra se temea că nu va putea fi distribuit în Anglia. Dar eu am hotărît să merg înainte, căci cineva trebuia să-şi bată joc de Hitler. Dacă aş fi cunoscut ororile care se săvîrşeau cu adevărat în lagărele de concentrare din Germania, n-aş fi putut realiza *Dictatorul*; n-aş fi putut să iau în rîs nebunia omucidă a naziştilor. Dar eram hotărît să ridiculizez pălăvrăgeala lor mistică privind rasele pure. Ca şi cum aşa ceva ar fi existat vreodată în afara aborigenilor din Australia!

În timp ce lucram la *Dictatorul*, Sir Stafford Cripps trecu prin California, întorcîndu-se din Rusia. Veni la cină împreună cu un tînăr, proaspăt ieşit de la Oxford, al cărui nume îmi scapă, dar nu şi remarca pe care a făcut-o în seara aceea: „Aşa cum merg lucrurile în Germania şi aiurea, n-am şanse să mai trăiesc nici cinci ani”. Sir Stafford făcuse o călătorie de studii în Rusia, unde fusese profund impresionat de ceea ce văzuse. Mi-a descris vastele lor proiecte şi desigur greutăţile lor. Părea să creadă că războiul era inevitabil.

Noi scrisori pline de îngrijorare veneau la oficiul nostru din New York, implorîndu-mă să nu fac filmul, deoarece nu va fi niciodată proiectat nici în Anglia nici în America. Dar eram hotărît să-l filmez, chiar de-ar fi să închiriez eu însumi sălile pentru a-l prezenta publicului.

Înainte de a termina *Dictatorul*, Anglia declară război naziştilor. Eram la Catalina pe iahtul meu, în week-end şi am auzit trista ştire la radio. La început, pe toate fronturile domnea lipsa de acţiune. „Nemţii nu vor străpunge niciodată linia Maginot”, spuneam noi. Apoi deodată măcelul se dezlănţui: invadarea Belgiei, prăbuşirea liniei Maginot, groaznica tragedie de la Dunkerque, şi ocuparea Franţei. Ştirile erau tot mai proaste. Anglia se lupta ţintuită la zid. Acum oficiul nostru din New York expedia telegrame frenetice: „Termină repede filmul, toată lumea îl aşteaptă”.

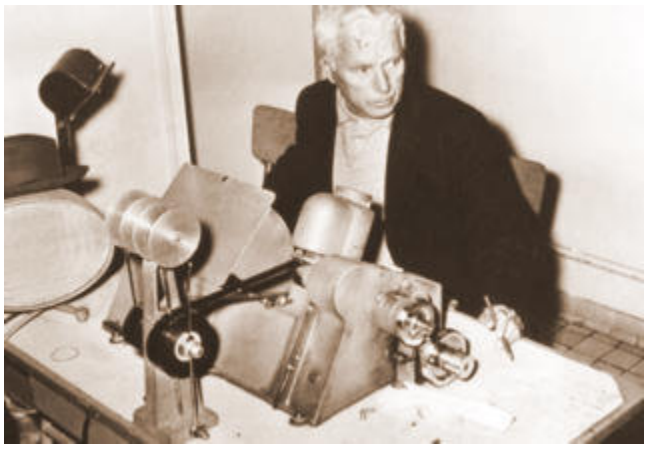

73. La masa de montaj

Dar *Dictatorul* a fost greu de realizat; era nevoie de machete şi de accesorii, ceea ce a însemnat un an de pregătiri. Fără aceste mijloace, filmul ar fi costat de cinci ori mai mult. Cheltuisem cinci sute de mii de dolari înaintea primului tur de manivelă.

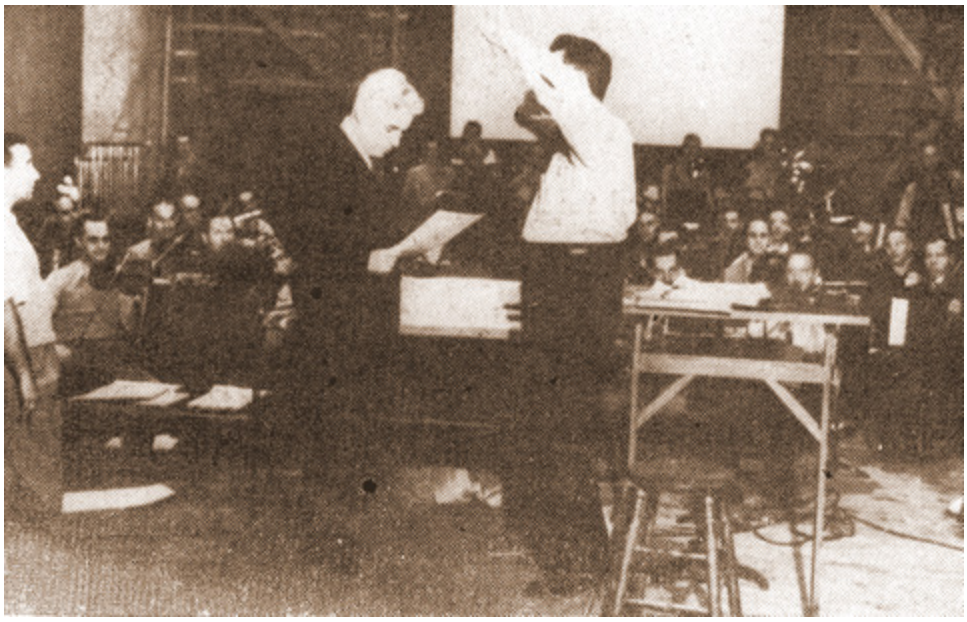

74. Moment din timpul unei înregistrări

75. Dejun în timpul filmărilor în exterior

Spre sfîrşitul turnării, Douglas Fairbanks şi soţia lui, Sylvia, au venit să ne facă o vizită pe cînd lucram exterioarele la *Dictatorul*. Douglas nu mai dăduse nimic în ultimii cinci ani şi-l văzusem rar, căci făcea mereu naveta între America şi Anglia. Am găsit că îmbătrînise, devenise mai greoi şi părea neliniştit.

Totuşi era acelaşi Douglas plin de entuziasm. Rîse din toată inima în timpul turnării unei scene.

— Abia aştept să văd filmul, spuse el.

Doug rămase cam o oră. Cînd plecă, m-am uitat lung după el, am văzut-o pe soţia lui ajutîndu-l să urce o pantă uşor abruptă şi, în timp ce se îndepărtau pe drum, iar distanţa dintre noi creştea, am simţit deodată o strîngere de inimă. Doug se întoarse şi ne-am făcut semne de adio cu mîna. A fost ultima dată cînd l-am văzut. O lună mai tîrziu, Douglas Junior telefona să mă înştiinţeze că tatăl lui murise, în cursul nopţii, de o criză cardiacă. A fost un şoc teribil, căci era un om plin de viaţă.

76. Douglas Fairbanks – prima oara cînd l-am întîlnit...

77. ... şi ultima oara, pe cînd turnam filmul *Dictatorul*

Îmi lipseşte Douglas - îmi lipseşte căldura entuziasmului şi farmecul său; vocea lui prietenoasă la telefon, duminica dimineaţa cînd mă simţeam trist şi singur, spunîndu-mi: „Charlie, vino la noi la dejun... o să facem baie... o să cinăm... şi mai tîrziu o să vedem un film”. Da, prietenia lui minunată îmi lipseşte.

Din ce societate prefer să-mi aleg prietenii? Fără îndoială, din branşa mea. Totuşi Douglas a fost singurul actor cu care m-am legat vreodată. Întîlnind atîtea vedete la tot felul de serate din Hollywood, am devenit sceptic... eram poate prea numeroşi. Atmosfera era mai degrabă provocatoare decît amicală şi aveai multe mănuşi de ridicat în drum spre bufet sau la întoarcere. Hotărît lucru, stelele printre stele dau puţină lumină şi tot atît de puţină căldură.

Scriitorii sînt oameni încîntători, dar nu prea darnici; ştiu multe, dar rareori împărtăşesc şi altora din cunoştinţele lor; cei mai mulţi păstrează totul între coperţile cărţilor. Savanţii ar putea fi nişte tovarăşi plăcuţi, dar simpla lor apariţie într-un salon paralizează conversaţia celorlalţi.

Pictorii sînt plictisitori la culme, deoarece majoritatea vor să te facă să crezi că sînt mai degrabă filosofi decît pictori. Poeţii formează fără îndoială o clasă superioară, iar pe plan individual sînt oameni plăcuţi, înţelegători şi excelenţi interlocutori. Dar cred că în general cel mai bine se înţeleg între ei muzicienii. Nimic nu e atît de caid şi mişcător ca o orchestră simfonică. Luminiţele romantice de deasupra pupitrelor, instrumentele care se acordă; apoi o tăcere bruscă atunci cînd dirijorul îşi face apariţia, toate acestea dau impresia de armonie, de cooperare. Îmi amintesc de pianistul Horowitz; era invitat într-o seară la mine şi oaspeţii discutau despre situaţia mondială, spunînd că şomajul şi criza vor duce la o renaştere spirituală. Se ridică deodată: „Conversaţia asta mi-a trezit dorinţa să cînt la pian”. Nimeni, bineînţeles, n-a protestat şi a cîntat Sonata nr. 2 de Schumann. Mă îndoiesc că va mai fi executată atît de bine cîndva.

Puţin înainte de război, am fost invitat la ei la masă. Se aflau acolo soţia lui - fiica lui Toscanini - Rachmaninov şi Barbirolli. Rachmaninov era un om cu o înfăţişare stranie, avînd ceva de ascet şi de estet în acelaşi timp. Era o reuniune intimă, numai noi cinci.

Se pare că ori de cîte ori se discută despre artă, eu am o explicaţie diferită de propus. De ce nu? În seara aceea am susţinut că arta este o emoţie suplimentară care se adaugă unei tehnici deosebite. Cineva a adus vorba despre religie şi am mărturisit că nu sînt credincios.

— Dar cum poţi face artă fără religie? interveni prompt Rachmaninov.

Am rămas o clipă nedumerit.

— Nu cred că vorbim despre acelaşi lucru, am spus. Concepţia mea despre religie e credinţa într-o dogmă... şi arta este mai degrabă un sentiment decît o credinţă.

— Ca şi religia, răspunse el.

După care, am preferat să tac.

***

Odată, pe cînd se afla la mine la cină, Igor Stravinski mi-a propus să facem împreună un film. Am născocit un scenariu. Trebuia să fie suprarealist, am spus eu. Un local de noapte decadent, cu mese în jurul ringului de dans, la fiecare masă grupuri şi perechi reprezentînd plăcerile lumeşti: la o masă, cupiditatea, la alta ipocrizia, la alta cruzimea. Pe pistă, se reprezintă patimile Domnului şi în timp ce are loc răstignirea lui Hristos, grupurile de la fiecare masă privesc indiferente, unii comandînd menu-ul, alţii discutînd afaceri, alţii dovedind prea puţin interes. Mulţimile, marii preoţi şi fariseii ridică pumnul spre cruce strigînd: „Dacă eşti Fiul lui Dumnezeu, coboară-Te de pe cruce şi salvează-Te”. La o masă vecină, un grup de oameni de afaceri discută ai aprindere. Unul din ei trage nervos din ţigară, privindu-l pe Mîntuitor şi suflă cu un aer absent fumul înspre El.

La o altă masă, un bancher şi soţia lui examinează menu-ul. Ea ridică ochii, apoi, nervoasă, îşi împinge scaunul.

— Nu înţeleg de ce vine lumea aici, spune ea, stînjenită parcă; e deprimant.

— Spectacolul e bun, spune omul de afaceri. Localul era pe oale să dea faliment pînă a nu monta revista asta. Acum încasează beneficii.

— Mi se pare un sacrilegiu, remarcă soţia.

— Ba e foarte folositor, răspunde bărbatul. Oameni care n-au pus niciodată piciorul într-o biserică vin aici să înveţe istoria creştinismului.

Mai tîrziu, un beţiv, sub influenţa alcoolului, se comportă cu totul altfel; şade singur şi începe să plîngă, strigînd: „Ia uitaţi-vă, Îl răstignesc! Şi nimănui nu-i pasă!” Se scoală de la masă clătinîndu-se şi întinde braţele cu un gest de implorare înspre cruce. Soţia unui ministru, aşezată nu departe, atrage atenţia chelnerului şi beţivul este dat afară continuînd să plîngă şi să strige:

— Ia priviţi! Nimănui nu-i pasă! Halal creştini mai sînteţi!

— Înţelegeţi, i-am spus lui Stravinski, e dat afară pentru că tulbură spectacolul.

I-am explicat că reprezentarea Patimilor pe ringul de dans al unui local de noapte era menit să arate cît de cinică devenise lumea în practicarea creştinismului. Chipul maestrului deveni foarte grav.

— Dar e un sacrilegiu! spuse.

Eram destul de uimit şi puţin jenat.

— Credeţi? Nu asta mi-a fost intenţia. L-am gîndit ca pe o critică a atitudinii oamenilor faţă de creştinism: şi poate, inventînd subiectul pe măsură ce l-am povestit, ideea n-a reieşit destul de clar.

N-am mai vorbit despre asta, dar cîteva săptămîni mai tîrziu, Stravinski îmi scria, dorind să ştie dacă mai nutream ideea de a face un film împreună. Entuziasmul meu scăzuse oricum şi ceea ce mă interesa era să fac un film de unul singur.

Hanns Eisler l-a adus la studio pe Schonberg, un omuleţ franc şi tăios, ale cărui compoziţii le admiram mult şi pe care-l zărisem cu regularitate la campionatele de tenis stînd singur în tribună, într-un tricou şi cu o şapcă albă. După ce-a văzut *Timpuri noi*, mi-a spus că i-a plăcut mult comedia, dar că muzica mea e foarte proastă - şi a trebuit în parte să fiu de aceeaşi părere. Discutînd cu el despre muzică, una din remarcile lui mi s-a întipărit în minte: „Îmi plac sunetele, sunetele frumoase”.

Hanns Eisler relatează o anecdotă amuzantă despre marele compozitor. Studiind armonia sub conducerea sa, Hanns făcea în toiul iernii cîte opt kilometri prin zăpadă ca să meargă să ia lecţii cu maestrul la ora opt dimineaţa. Schonberg, care era predispus la chelie, şedea la pian în timp ce Hanns privea peste umărul lui, citind şi fredonînd partitura. „Tinere, spuse maestrul, nu mai fluiera. Răsuflarea dumitale rece îmi îngheaţă capul”.

De cînd turnam *Dictatorul*, primeam scrisori de la tot felul de nebuni, iar după ce l-am terminat, începură să sosească în număr şi mai mare.

Unii din corespondenţi ameninţau că vor arunca bombe rău mirositoare în sălile de cinema şi vor trage focuri asupra ecranului pretutindeni unde filmul va fi proiectat, alţii, că vor provoca răzmeriţe. La început m-am gîndit să mă adresez poliţiei, dar acest gen de publicitate risca să îndepărteze publicul. Un prieten m-a sfătuit să stau de vorbă cu Harry Bridges, şeful sindicatului docherilor. L-am invitat aşadar la mine la cină.

I-am spus pe faţă motivele pentru care doream să-l văd. Ştiam că Bridges era antinazist; i-am explicat aşadar că făceam o comedie antinazistă şi că primeam numeroase scrisori de ameninţare.

— Aş vrea să invit douăzeci-treizeci de docheri de-ai dumitale la premieră, să stea răspîndiţi printre spectatori; dacă vreun nazist ar începe să facă scandal, băieţii dumitale ar putea să-i liniştească înainte ca situaţia să se agraveze.

— Nu cred că se va ajunge pînă acolo, Charlie, spuse Bridges rîzînd. Ai destui apărători în rîndul publicului dumitale care să se ocupe de maniaci. Iar dacă aceste scrisori sînt scrise de nazişti, oricum nu vor îndrăzni să se arate ziua în amiaza mare.

Tot atunci, Harry îmi povesti lucruri interesante despre greva din San Francisco. La vremea aceea Bridges era, practic, stăpînul întregului oraş, deoarece controla toată aprovizionarea. Dar nu oprea niciodată livrările necesare spitalelor şi copiilor. Vorbindu-mi despre această grevă, îmi spuse:

— Cînd cauza e justă, nu-i nevoie să cauţi să convingi oamenii e de ajuns să le expui faptele, apoi decid ei singuri. Le-am spus oamenilor mei că dacă se hotărăsc să declare grevă, vor întîmpina tot felul de greutăţi; unii nici nu vor vedea poate rezultatul. Dar oricare le-ar fi hotărîrea, voi fi

alături de voi, le-am spus. Dacă faceţi grevă, mă voi afla acolo, în primele rînduri - şi toţi cei cinei mii de docheri au votat în unanimitate greva.

Dictatorul urma să ruleze în două săli din New York, Astoria şi Capitol. La Astoria, am organizat o avanpremieră pentru presă. Harry Hopkins, principalul consilier al lui Franklin Roosevelt, lua masa cu mine în seara aceea. Am participat apoi la reprezentaţia pentru presă, sosind pe la mijlocul filmului.

78. Paulette Goddard în *Dictatorul*

Avanpremiera pentru presă a unei comedii are un caracter cu totul deosebit - s-ar putea spune că oamenii rîd fără să vrea. La fel s-a întîmplat şi de data asta.

— E un film mare, spuse Harry cînd am părăsit sala, o operă foarte valoroasă, dar care n-are nici o şansă. Sînt bani pierduţi.

Cum investisem în această aventură două milioane de dolari din banii mei şi doi ani de muncă, nu pot spune că pronosticul lui m-a umplut de fericire. M-am mulţumit totuşi să încuviinţez liniştit. Slavă Domnului, Hopkins se-nşela. *Dictatorul* şi-a început cariera la Capitol, în faţa unui public strălucitor, încîntat şi entuziast. A ţinut afişul timp de cincisprezece săptămîni la New York, concomitent în două săli şi, dintre toate filmele mele, s-a dovedit a avea cel mai mare succes de casă.

79. Frizerul

80. Dictatorul

81. Dictatorul

Dar nu toţi cronicarii mi-erau favorabili. Cei mai mulţi obiectau împotriva discursului final. Daily News din New York spunea că îndreptam asupra publicului degetul comunismului. Deşi majoritatea criticilor erau împotriva discursului şi declarau că nu e la obiect, publicului în ansamblu i-a plăcut şi am primit multe scrisori minunate de elogii.

Archie L. Mayo, unul din marii regizori ai Hollywood-ului, mi-a cerut permisiunea să tipărească textul discursului pe felicitările lui de Crăciun din cinul acela. Iată introducerea pe care a scris-o, precum şi textul discursului:

> „Dacă aş fi trăit pe vremea lui Lincoln, cred că v-aş fi trimis discursul lui de la Gettysburg, căci era mesajul cel mai inspirat al vremii. Astăzi înfruntăm noi crize şi un om a vorbit din adîncul inimii sale sincere şi pline de înfocare. Deşi abia îl cunosc, spusele lui m-au mişcat adînc... Ţin aşadar să vă trimit textul integral al discursului scris de Charles Chaplin încît şi voi să vă puteţi împărtăşi din expresia Nădejdii sale.

Discursul final din
DICTATORUL

„Îmi pare rău, dar nu doresc să fiu împărat. Nu-i treaba mea. Nu vreau să guvernez şi să cuceresc pe nimeni. Aş dori să vin în ajutorul tuturor, pe cît îmi stă în putere - al evreilor, al arienilor - al negrilor, al albilor.

Cu toţii dorim să ne ajutăm unii pe alţii. Aşa e omul. Vrem să ne bucurăm de fericirea celuilalt, şi nu de nenorocirea lui. Nu dorim să ne urîm şi să ne dispreţuim unii pe alţii. În lumea asta e loc pentru toţi. Iar pămîntul e bun şi bogat, şi ne poate hrăni pe toţi.

Drumul vieţii poate fi liber şi frumos, dar noi am rătăcit acest drum. Lăcomia a otrăvit sufletul omenesc, a ridicat bariere de ură, ne-a făcut să ne îndreptăm cu pas de gîscă spre mizerie şi sînge. Am descoperit secretul vitezei, dar am devenit sclavii ei. Maşina de produs belşug ne-a sărăcit. Ştiinţa ne-a făcut cinici; inteligenţa ne-a făcut cruzi şi nemiloşi. Gîndim prea mult şi simţim prea puţin. Mai mult decît de maşini, avem nevoie de omenie. Mai mult decît de inteligenţă, avem nevoie de bunătate şi înţelegere. Fără aceste calităţi, viaţa nu poate fi decît violenţă, şi totul va fi pierdut.

Avionul şi radioul ne-au apropiat. Natura însăşi a acestor invenţii e un apel la bunătatea omului, un apel la fraternitatea universală, pentru unirea tuturor. Chiar în această clipă glasul meu este auzit de milioane de oameni de pretutindeni, de milioane de femei şi copii aflaţi în culmea disperării, victime ale unui sistem care îndeamnă omul să tortureze şi să întemniţeze nevinovaţi. Tuturor celor care pot să mă audă, le spun: «Nu disperaţi! Nenorocirea care s-a abătut asupra noastră nu se datoreşte decît lăcomiei, mîniei celor ce se tem de progresul omenirii. Ura se va stinge şi dictatorii, vor pieri, iar puterea pe care au smuls-o poporului, poporul o va redobîndi. Atîta vreme cit oamenii vor şti să moară pentru ea, libertatea nu va muri.

Soldaţi! Nu vă daţi pe mîna acestor brute, acestor fiinţe care vă dispreţuiesc, care vă înrobesc, care vă înregimentează viaţa, vă dictează faptele, gîndurile şi simţămintele! Care vă fac să mărşăluiţi, care vă pun la raţie şi vă tratează ca pe vite şi vă folosesc drept carne de tun! Nu vă daţi pe mîna acestor creaturi lipsite de suflet care nu sînt decît nişte maşini, cu maşini în loc de minte şi în loc de inimă! Voi nu sînteţi maşini! Sînteţi oameni! Cu dragoste de umanitate în inimile voastre! Nu urîţi! Numai cei care nu sînt iubiţi urăsc... cei care nu sînt iubiţi şi monştrii!

Soldaţi! Nu luptaţi pentru sclavie! Luptaţi pentru libertate! În capitolul şaptesprezece din Evanghelia lui Luca stă scris că împărăţia lui Dumnezeu este înăuntrul vostru - şi, nu în inima unui singur om sau a unui grup de oameni, ci în sufletul tuturor oamenilor. În voi! Voi, cei mulţi, aveţi puterea - puterea de a făuri maşini. Puterea de a făuri fericire! Voi, poporul, aveţi puterea de a făuri o viaţă liberă şi frumoasă, de a face din această viaţă o aventură minunată. Aşa încît, în numele democraţiei, să folosim această putere, să ne unim. Să luptăm pentru a crea o lume nouă, o lume care să acorde tuturor oamenilor posibilitatea de a lucra, să ofere un viitor tineretului şi siguranţă la bătrîneţe.

Făgăduindu-vă toate acestea, tiranii au luat puterea. Dar ei mint! Ei nu-şi îndeplinesc promisiunile. Şi nu şi le vor îndeplini niciodată! Dictatorii se eliberează pe ei înşişi, dar înrobesc poporul. Să luptăm acum pentru a

elibera lumea, pentru a doborî barierele dintre popoare; să sfîrşim cu lăcomia, ura şi intoleranţa. Să luptăm pentru o lume clădită pe raţiune, o lume în care ştiinţa şi progresul să conducă la fericirea universală. Soldaţi, în numele democraţiei, să ne unim!

Hannah, mă auzi? Oriunde ai fi, ridică ochii! Ridică ochii, Hannah! Norii se risipesc! Soarele răzbate! Ieşim din întuneric la lumină! Pătrundem într-o lume nouă, o lume mai bună, în care oamenii îşi vor înfrînge lăcomia, ura şi brutalitatea. Ridică ochii, Hannah! Sufletul omului a prins aripi şi în sfîrşit începe să se înalţe. Sufletul lui se ridică spre curcubeu, spre lumina nădejdii. Ridică ochii, Hannah! Ridică ochii!”

***

La o săptămînă după premieră, am fost invitat la un dejun oferit. de Arthur Sulzberger, proprietarul lui *New York Times*. La sosire, am fost condus la ultimul etaj al imobilului ziarului Times şi introdus într-un apartament particular, unde am găsit un salon plin cu tablouri, fotografii şi mobile capitonate în piele. Onorînd locul de lîngă cămin cu augusta sa prezenţă, se afla fostul preşedinte al Statelor Unite, Herbert Hoover, un bărbat înalt cu ochii mici şi înfăţişare ascetică.

— Domnule preşedinte, îmi permiteţi să vi-l prezint pe Charles Chaplin, spuse domnul Sulzberger, conducîndu-mă către marele om de stat.

Domnul Hoover surise şi chipul i se încreţi.

— A, sigur, spuse el radios, ne-am mai întîlnit cu mulţi ani în urmă.

M-am mirat că-şi mai aducea aminte, deoarece în timpul acela mi se păruse extrem de ocupat să se pregătească pentru Casa Albă. Asista la un dineu de presă la Hotel Astoria şi fusesem poftit pentru a servi în chip de desert înainte de discursul domnului Hoover. Eram în chinurile divorţului şi cred că am îngînat ceva în legătură cu faptul că nu mă prea pricep la treburile statului - căci de fapt nu mă prea pricep nici la treburile mele. După ce am divagat cam aşa timp de cîteva minute, m-am aşezat. Am fost prezentat apoi domnului Hoover. Cred că mi-a spus „încîntat” şi cam asta a fost tot.

Şi acum, după atîţia ani, după un interimat în care fusese preşedinte, stătea acolo în faţa şemineului, cu un aer deosebit de binevoitor. Ne-am aşezat în jurul unei mese mari rotunde, douăsprezece persoane. Mi se spusese că asemenea dejunuri se desfăşurau într-un cerc foarte restrîns.

Există un tip de om de afaceri american care-mi dă senzaţia că nu sînt la înălţime. E foarte înalt, frumos, cu părul lins, impecabil îmbrăcat, cu o gîndire limpede şi pentru care faptele se înlănţuie cît se poate de limpede. Au voci metalice şi sonore şi vorbesc despre lucruri privind omul, în termeni geometrici, cum ar fi: „Procesul de organizare care se observă în curba anuală de şomaj” etc. Acesta era genul de convivi aflaţi în jurul mesei la dejun, arborînd un aer la tel de impunător şi redutabil ca un zgîrie-nori. Singura influenţă umană era adusă de Anne O'Hare McCormick, o femeie incîntătoare şi plină de strălucire, vestita cronicară politică de la *New York Times*.

La dejun, atmosfera era destul de protocolară şi conversaţia lîncezea. Toţi i se adresau lui Hoover cu „Domnule Preşedinte”, ceva mai mult decît era necesar, mi se părea mie. Pe măsură ce trecea timpul, începeam să am sentimentul că nu fusesem invitat degeaba. Cîteva clipe mai tîrziu, domnul Sulzberger veni să-mi risipească îndoielile. Profitînd de un moment prielnic de tăcere, spuse:

— Domnule preşedinte, v-aş ruga să expuneţi misiunea pe care vă propuneţi s-o îndepliniţi în Europa.

Domnul Hoover lăsă din mînă cuţitul şi furculiţa, termină de mestecat cu un aer gînditor, înghiţi, apoi începu să vorbească despre un subiect care, de bună seamă, îl preocupa de la începutul mesei. Vorbea cu ochii în farfurie, aruncînd priviri furişe spre domnul Sulzberger şi spre mine.

— Sîntem cu toţii conştienţi de starea deplorabilă în care se află actualmente Europa, de mizeria şi foamea care se dezvoltă cu repeziciune de la izbucnirea războiului. Situaţia

este atît de critică, încît am obţinut de la Washington remedierea ei fără întîrziere. (Am înţeles că prin Washington vroia să spună preşedintele Roosevelt.) Apoi enumera fapte şi cifre şi dădu rezultatele ultimei sale misiuni din timpul primului război mondial, cînd „am hrănit toată Europa”.

— O asemenea misiune ar urma să fie cu totul imparţială, întreprinsă în scopuri umanitare... Cred că vă interesează şi pe dumneavoastră, spuse privindu-mă pe furiş.

Am încuviinţat grav.

— Cînd vă propuneţi să traduceţi în fapt acest proiect, domnule preşedinte? întrebă Sulzberger.

— De îndată ce vom obţine aprobarea de la Washington, răspunse domnul Hoover. Washingtonul are nevoie să fie îmboldit de opinia publică şi concursul unor personalităţi de vază va fi binevenit... (O nouă privire în direcţia mea şi din nou încuviinţez.) În Franţa ocupată, reluă el, milioane de oameni se zbat în lipsuri mari. În Norvegia, Danemarca, Olanda, Belgia, în toată Europa, foametea e în creştere! Vorbea cu elocvenţă, orînduind laptele şi expunîndu-le cu căldură, plin de speranţă şi mărinimie.

Urmă apoi o tăcere. Mi-am dres vocea.

— Desigur, am început, situaţia nu este exact aceeaşi ca în primul război mondial. Franţa este în întregime ocupată, ca şi multe alte ţări. Şi nu dorim ca toate aceste ajutoare să cadă în mîinile naziştilor.

Domnul Hoover se încruntă uşor şi un freamăt străbătu zgîrie-norii care se uitară rînd pe rînd la domnul Hoover, apoi la mine. Domnul Hoover se aplecă din nou, încruntat, spre farfuria lui.

— Vom organiza o comisie neutră în cooperare cu Crucea Roşie şi vom lucra conform acordului de la Haga, articolul 27, paragraful 43, care autorizează o comisie de caritate să se ocupe de bolnavii şi de cei aflaţi în nevoie din ambele tabere, beligerante sau nu. Cred că un spirit umanitar ca dumneata va aproba un asemenea proiect.

Nu sînt exact cuvintele lui, dar cam acesta era sensul.

Am rămas pe poziţia mea.

— Sînt pe de-a-ntregul de acord cu acest proiect, cu condica ca ajutoarele să nu cadă în mîinile naziştilor.

Această remarcă provocă o nouă mişcare în jurul mesei.

— Am mai făcut genul acesta de operaţii, spuse domnul Hoover cu un aer de modestie iritată.

Unul din zgîrie-nori se întoarse către mine zîmbind.

— Sînt convins că domnul Preşedinte poate duce la bun sfîrşit această misiune, spuse el.

— E o idee excelentă, declară domnul Sulzberger pe un ton autoritar.

Era ceva neobişnuit să-i asculţi pe tinerii nazişti abili, suiţi pat piedestale de mahon şi predicînd în faţa unor mici grupuri de pe Fifth Avenue. Unul declara: „Filosofia lui Hitler e un studiu serios şi profund al problemelor epocii noastre industriale, în care există foarte puţin loc pentru intermediari sau pentru evrei”.

O femeie îl întrerupse: „Ce vorbe sînt astea? Doar ne aflăm în America. Dumneata unde te crezi?”

Tînărul, frumuşel şi obsecvios, zîmbi fără să se sinchisească.

— Mă cred în Statele Unite şi întîmplător sînt cetăţean american.

— Foarte bine, spuse ea, eu sînt cetăţeană americană şi evreică şi dacă aş fi bărbat, te-aş învăţa minte!

Două-trei persoane întăriră ameninţările femeii, dar cei mai mulţi păstrară o tăcere indiferentă.

Un poliţist care asista la scenă veni să calmeze femeia. M-ara îndepărtat, uluit, căci nu-mi venea să-mi cred urechilor.

O zi-două mai tîrziu, mă aflam într-o reşedinţă de ţară şi un tînăr francez palid şi anemic, contele de Chambrun, ginerele lui Pierre Laval, mă urmări toată dimineaţa. Văzuse *Dictatorul* în seara premierei la New York şi declară cu mărinimie:

— Bineînţeles, doar n-o să luăm în serios punctul dumitale de vedere.

— La urma urmelor, am răspuns, nu-i decît o comedie.

Dacă aş fi avut cunoştinţă de crimele odioase şi de torturile bestiale care se practicau în lagărele de concentrare naziste, n-aş fi fost atît de politicos. Erau de faţă vreo cincizeci de invitaţi şi cinam la mese de cîte patru. Se aşezase împreună cu noi şi încerca să mă atragă într-o discuţie politică, dar i-am răspuns că prefer de departe o masă bună în locul politicii. Conversaţia lui era de aşa natură încît am ridicat paharul spunînd: „Am impresia că beau mult «Vichy»„. Nici nu mi-am terminat bine vorba că o altercaţie vie izbucni la masă învecinată, unde două femei se dezlănţuiră. Cearta deveni atît de violentă încît mi-am spus că se vor lua de păr. Una îi striga celeilalte: „Nici nu vreau să aud aşa ceva! Nu eşti decît o nazistă scîrboasă!”

Un tînăr vlăstar new-yorkez mă întrebă cu blîndeţe de ce eram atît de antinazist.

— Pentru că naziştii sînt antiumani, i-am răspuns.

— E limpede, replică el, de parcă ar fi făcut o descoperire neaşteptată, sînteţi evreu, nu-i aşa?

— Nu trebuie să fii evreu ca să fii antinazist, am răspuns. Ajunge să fii un om normal.

Şi astfel conversaţia noastră luă sfîrşit.

Altădată, urma să-mi fac apariţia în Sala Fiicelor Revoluţiei Americane de la Washington, pentru a recita la radio discursul final din *Dictatorul*. Dar mai înainte eram convocat la preşedintele Roosevelt, la cererea căruia trimisesem filmul la Casa Albă. Cînd am fost introdus în biroul său, mă întîmpină spunîndu-mi: „Ia loc, Charlie. Filmul dumitale ne dă multă bătaie de cap în Argentina”. A fost singurul său comentariu. Un prieten a rezumat mai tîrziu situaţia în termenii următori: „Ai fost primit la Casa Albă, dar nu cu braţele deschise”.

Am mai rămas la Preşedinte patruzeci de minute; în acest timp mi-a servit mai multe pahare de Martini, pe care din timiditate le-am dat repede peste cap. Cînd veni vremea să-mi iau rămas bun, am ieşit de la Casa Albă clătinîndu-mă rău pe picioare; deodată mi-am amintit că la ora zece trebuia să vorbesc la radio. Emisiunea era transmisă pe toate programele, ceea ce însemna că mă adresam la peste şaizeci de milioane de oameni. După ce-am făcut cîteva duşuri reci şi am înghiţit o cantitate apreciabilă de cafea neagră, m-am simţit mai mult sau mai puţin remontat.

Statele Unite nu intraseră încă în război şi astfel, în sală, se aflau numeroşi nazişti. Abia îmi începusem alocuţiunea că unii se şi porniră să tuşească. Era prea zgomotos ca să fie firesc. Am început să mă enervez, simţeam cum mi se usucă cerul gurii, cum limba devine cleioasă şi nu mai eram în stare să articulez. Discursul dura şase minute, în toiul convorbirii m-am oprit declarînd că nu mai pot continua fără să beau un pahar cu apă. Bineînţeles, nu exista nici o picătură în sală; am rămas aşa, făcînd să aştepte şaizeci de milioane de ascultători. După două minute interminabile, cineva mi-a întins puţină apă într-o pîlnie de hîrtie şi astfel am putut să-mi termin discursul.

26

Despărţirea de Paulette era inevitabilă. Ştiam amîndoi acest lucru cu mult înainte de a turna *Dictatorul*, şi acum cînd terminasem filmul, eram siliţi să luăm o hotărîre. Paulette mă anunţă că se întoarce în California ca să turneze un alt film pentru Paramount, iar eu am mai rămas o vreme la New York să mă distrez. Frank, majordomul meu, îmi telefonă că Paulette nu stătuse deloc la Beverly Hills, ci îşi făcuse bagajele şi plecase. Cînd m-am întors la Beverly Hills, ea se afla în Mexic să obţină divorţul. Casa mi se părea tare tristă. Această despărţire era desigur dureroasă, căci era greu să smulgi din viaţă opt ani de convieţuire.

Deşi *Dictatorul* se bucura de multă popularitate în rîndul publicului american, se creă totuşi o anumită ostilitate nemărturisită. Am putut să-mi dau seama de acest lucru cînd am primit presa la Beverly Hills: un grup îngrijorător de vreo douăzeci de persoane instalate pe terasă. Le-am oferit ceva de băut, dar au refuzat, ceea ce era foarte neobişnuit din partea unor ziarişti.

— La ce te gîndeşti, Charlie? întrebă unul din ei care vorbea în mod evident în numele tuturor.

— La puţină publicitate pentru Dictator, am răspuns glumind.

Le-am vorbit despre întrevederea mea cu Preşedintele şi, socotind că e un subiect bun, am adăugat şi că filmul meu dădea de furcă ambasadei americane din Argentina, dar ei continuau să tacă. După cîteva clipe, am spus pe un ton vesel:

— Nu prea merge grozav, nu-i aşa?

— Da, aşa e, încuviinţă purtătorul de cuvînt. Relaţiile dumitale publice nu sînt grozave: ai plecat fără să te ocupi

de presă şi nu ne place.

Cu toate că niciodată nu fusesem în termeni prea buni cu presa, această remarcă mă surprinse oarecum. Era adevărat, plecasem din Hollywood fără să mă văd cu reprezentanţii presei, deoarece socotisem că cei care n-aveau ochi să mă vadă puteau să facă *Dictatorul* praf, înainte de-a apuca să ruleze la New York, iar eu nu puteam să-mi iau nici un fel de riscuri cu o investiţie de două milioane de dolari. I-am explicat că un film antinazist are duşmani puternici, chiar şi în America şi, pentru ca filmul să aibă şanse, hotărîsem să organizez o avanpremieră chiar în ultimul moment, înainte de prezentarea în faţa publicului.

Dar nimic din ce-am spus n-a schimbat atitudinea lor ostilă. Climatul se schimbase, iar în presă începură să apară numeroase informaţii false la adresa mea: mai întîi atacuri lipsite de gravitate, anecdote despre avariţia mea, apoi zvonuri neplăcute cu privire la Paulette şi la mine. Dar în ciuda acestei contra-publicităţi, *Dictatorul* continua să bată recordul încasărilor, atît în Anglia cît şi în America.

***

Cu toate că America nu intrase în război, Roosevelt angajase un război rece cu Hitler. Ceea ce a îngreunat situaţia preşedintelui, deoarece naziştii pătrunseseră în diferite instituţii şi organizaţii americane; eu sau fără voia lor, aceste organizaţii serveau drept unealtă în mîinile naziştilor.

Atunci veni vestea dramatică şi fulgerătoare că Japonia atacase Pearl Harbour. Şocul buimăci America. Dar Statele Unite începură imediat să se pregătească de război şi foarte curînd numeroase divizii de soldaţi americani traversau oceanele. Era momentul cînd ruşii opreau hoardele hitleriste în faţa Moscovei şi cereau deschiderea imediată a unui al doilea front. Roosevelt era partizanul

acestei idei; şi cu toate că acum simpatizanţii nazişti se făcuseră nevăzuţi, otrava lor plutea încă în aer. Toate mijloacele erau folosite pentru a ne despărţi de aliaţii noştri ruşi şi pentru a împiedica deschiderea celui de-al doilea front. O propagandă infernală se dezlănţui. A urmat o perioadă de spaimă şi de îngrijorare. Zilnic aflam de teribilele pierderi ale ruşilor. Zilele se transformau în săptămîni, săptămînile în luni şi naziştii se aflau tot în faţa Moscovei.

În momentul acela, cred, au început dificultăţile mele. Am primit un telefon din partea preşedintelui Comitetului american de la San Francisco pentru ajutorarea războiului rus, întrebîndu-mă dacă nu sînt dispus să-l înlocuiesc pe domnul Joseph E. Davies, ambasadorul american în Rusia, care trebuia să ia cuvîntul dar care, în ultimul moment, făcuse o laringită. Cu toate că aveam doar cîteva ore la dispoziţie, ca să mă pregătesc, am acceptat. Mitingul urma să aibă loc a doua zi: am luat aşadar trenul de noapte oare sosea la San Francisco la opt dimineaţa.

Comitetul îmi aranjase un întreg itinerar de mondenităţi - un dejun ici, un dineu dincolo - ceea ce nu-mi îngădui să mă gîndesc la această manifestare al cărei orator principal urma să fiu. Dar la cină am băut două-trei cupe de şampanie, care au reuşit să mai îndrepte lucrurile.

Sala cuprindea zece mii de persoane şi ei a ticsită. Pe estradă se aflau amirali şi generali americani, precum şi Rossi, primarul din San Francisco. Discursurile erau moderate şi chiar echivoce. Primarul declara: „Trebuie să admitem faptul că ruşii sînt aliaţii noştri”. Avu grijă să nu insiste asupra faptului că ajutorarea ruşilor era urgentă, să nu preamărească curajul lor sau să menţioneze faptul că luptau şi cădeau pentru a respinge aproape două sute de divizii naziste. Aliaţii noştri trebuie să fie nişte companioni destul de ciudaţi, aceasta era atmosfera pe care o simţeam în seara aceea în jurul meu.

Preşedintele comitetului m-a rugat să vorbesc, dacă se poate, timp de o oră. Această idee mă îngrozea. Patru minute, cel mult, era limita la care puteam ajunge. Dar toate palavrele pe care le-am auzit m-au indignat. Mi-am făcut cîteva însemnări pe dosul invitaţiei. Umblînd în sus şi-n jos prin culise încercat de îngrijorare şi de trac în acelaşi timp, aşteptam. Se anunţă apoi intrarea mea.

Eram în smoking. Se auziră aplauze, ceea ce-mi îngădui să mă reculeg cîteva clipe. După ce s-au liniştit, n-am spus decît un cuvînt: „Tovarăşi”! şi sala izbucni în rîs. I-am lăsat să se potolească, apoi am repetat insistînd: „Asta şi vreau să spun: tovarăşi!” Noi rîsete, noi aplauze şi am reluat:

— Bănuiesc că sînt mulţi ruşi aici astă-seară şi dată fiind vitejia cu care se luptă şi cad în această clipă compatrioţii voştri, e o onoare şi un privilegiu să vă spun tovarăşi.

În toiul aplauzelor, numeroşi spectatori se ridicară.

M-am aprins atunci, gîndindu-mă la expresia: „Lasă-i pe nemţi şi pe ruşi să se sfîşie între ei”. Mă pregăteam să-mi exprim indignarea în această privinţă, dar nu ştiu ce instinct m-a oprit şi în schimb am spus:

— Nu sînt comunist, sînt o fiinţă umană şi mi se pare că am ajuns să cunosc reacţiile oamenilor. Comuniştii nu sînt altfel decît noi toţi; cînd pierd un braţ sau un picior suferă şi ei la fel ca noi şi mor la fel ca noi. Iar o mamă comunistă e la fel ca orice altă mamă. Cînd primeşte cumplita veste că fiii ei nu se vor mai întoarce, plînge ca toate mamele. N-am nevoie să fiu comunist ca să ştiu acest lucru. Mi-e de ajuns să fiu o fiinţă omenească. În aceste momente, mamele ruse varsă multe lacrimi amare, iar dintre fiii lor mulţi sînt cei care cad în luptă...

Am vorbit timp de patruzeci de minute, improvizînd şi neştiind ce voi spune în clipa următoare. Am făcut publicul să rîdă şi să aplaude debitîndu-le anecdote despre Roosevelt şi despre discursul meu din timpul primului război mondial cu ocazia subscripţiei de bonuri pentru libertate: n-avea ce să strice. Am continuat:

— Acum e iarăşi război... Mă aflu aici în numele Comitetului pentru ajutorarea războiului rus. (M-am întrerupt o clipă şi am repetat): Ajutorarea războiului rus. Banii vor folosi, dar e nevoie de ceva mai mult decît bani. Se pare că aliaţii au două milioane de soldaţi care tînjesc în nordul Irlandei, în timp ce ruşii înfruntă singuri două sute de divizii naziste. (Se aşternu o tăcere adîncă.) Ruşii, am spus pe un ton categoric, sînt aliaţii noştri, nu luptă numai pentru a-şi apăra modul lor de viaţă, ci şi pentru al nostru, iar dacă nu mă înşel, şi americanii doresc să se bată.

Roosevelt a cerut - să cerem şi noi - deschiderea unui al doilea front, imediat!

Au urmat vii aclamaţii timp de vreo şapte minute. Ideea pe care o lansasem stăruia în sufletul întregii asistenţe. Nu vroiau să mă lase să mai continui, băteau din picioare şi aplaudau într-una. Văzîndu-i tropăind, strigînd şi aruncîndu-şi pălăriile în aer, începeam să mă întreb dacă nu spusesem prea mult şi nu mersesem prea departe. Mi-a fost apoi necaz pentru gîndurile mele atît de laşe, în timp ce mii de oameni luptau şi mureau. Cînd în fine s-a aşternut din nou tăcerea în sală, am încheiat:

— Dacă aceasta este părerea dumneavoastră a tuturor, n-aţi vrea să adresaţi cîte o telegramă preşedintelui? Să nădăjduim că pînă mîine va primi zece mii de mesaje cerînd deschiderea unui al doilea front!

După miting, mi-am dat seama că în aer stăruia o tensiune şi o jenă. Dudley Field Malone, John Garfield şi cu mine ne-am dus să luăm masa la restaurant.

— Ai mult curaj, spuse Garfield, făcînd aluzie la discursul meu.

Cuvintele lui mă tulburară, căci nu ţineam să fac pe viteazul şi nici să fiu prins într-o cauză politică celebră. Spusesem cu voce tare ceea ce simţeam într-adevăr şi credeam că e drept. Totuşi, după remarca lui John, am simţit că sfîrşitul serii se adumbreşte. Dar norii ameninţători la care mă aşteptam ca urmare a discursului

meu s-au risipit, şi viaţa la Beverly Hills şi-a continuat cursul obişnuit.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, am primit o nouă cerere să iau cuvîntul prin telefon la un miting în Madison Square. Cum era pentru aceeaşi cauză, am acceptat - de ce nu? Manifestaţia era patronată de personalităţile şi organizaţiile cele mai respectabile. Am vorbit timp de paisprezece minute, iar „The Council of the Congress of Industrial Organisations" a găsit de cuviinţă să publice discursul. Nu eram singurul participant la acest efort, după cum arată broşura următoare publicată de C.I.O.:

DISCURSUL „PE CÎMPIILE DE LUPTA ALE RUSIEI DEMOCRAŢIA VA TRAI SAU VA PIERI"

Mulţimea imensă care fusese rugată de la început să nu-i întrerupă pe vorbitori, cu aplauze, a ascultat în tăcere şi cu atenţie fiecare cuvînt.

Astfel l-a ascultat timp de paisprezece minute pe Charles Chaplin, marele artist popular american, care li s-a adresat prin telefon de la Hollywood.

În seara zilei de 22 iulie 1942, şaizeci de mii de sindicalişti, membri ai unor comunităţi civice şi frăţeşti, ai unor grupări de foşti combatanţi şi ai unor organizaţii laice şi religioase s-au adunat la Madison Square Park din New York într-un miting de susţinere a preşedintelui Franklin D. Roosevelt pentru deschiderea imediată a unui al doilea front, pentru grăbirea victoriei finale asupra lui Hitler şi a puterilor axei.

Responsabilii acestei mari manifestaţii erau cele două sute cincizeci de sindicate afiliate la „The Greater New York Industrial Union Council" şi la C.I.O., Wendell L. Wilkie,

Philip Murray, Sidney Hillman şi multe alte personalităţi ale vieţii americane au trimis mesaje entuziaste de adeziune.

Manifestaţia s-a bucurat de o vreme minunată. Drapelele naţiunilor aliate străjuiau pavilionul american pe estrada unde au luat loc oratorii şi pancarte cu lozinci în cinstea preşedintelui şi în favoarea deschiderii unui al doilea front se zăreau în mijlocul unei mări de oameni ce blocau străzile din jurul pieţii.

Lucy Monroe a intonat The Star-Spangled, Banner pentru a marca începutul mitingului, apoi Jane Froman, Ariene Francis şi multe alte vedete ale teatrului american au venit să salute publicul. Senatorii James M. Mead şi Claude Pepper, primarul F. H. La Guardia, vice-guvernatorul Charles Poletti, deputaţii Vito Marcantonio, Michael Quill şi Joseph

Curran, preşedintele consiliului C.I.O. din New York au fost principalii oratori.

Senatorul Mead a declarat: „Nu vom cîştiga acest război decît atunci cînd masele largi de oameni din Asia, din Europa cotropită, din Africa se vor înrola din toată inima şi cu entuziasm în lupta pentru libertate”. Iar senatorul Pepper: „Cel rare stînjeneşte eforturile noastre, care ţipă că se merge prea departe este duşmanul republicii”. Şi Joseph Curran: „Avem oameni. Avem materiale. Ştim care a singurul mod de a învinge şi aceasta este... deschiderea imediată a unui al doilea front”.

Într-un singur glas, mulţimea aclama de fiecare dată cînd se rostea numele preşedintelui, cînd se vorbea de cel de-al doilea front şi de eroicii noştri aliaţi, de curajoşii soldaţi şi civilii din Uniunea Sovietică, din Marea Britanie şi din China. A urmat apoi discursul lui Charles Chaplin, transmis prin telefon.

PENTRU A SUSŢINE EFORTURILE PREŞEDINTELUI IN FAVOAREA DESCHIDERII UNUI AL DOILEA FRONT

Madison Square Park, 22 iulie 1942

Pe cîmpurile de luptă ale Rusiei, democraţia va trăi sau va pieri. Soarta naţiunilor unite se află în mîinile comuniştilor. Dacă Rusia e învinsă, continentul asiatic - cel mai întins şi cel mai bogat din lume - va cădea sub dominaţia naziştilor. Avînd practic tot Extremul Orient în mîinile japonezilor, naziştii vor pune mîna pe aproape toate materialele strategice esenţiale din lume. Ce şanse am avea atunci să-l înfrîngem pe Hitler?

Cu greutăţile noastre de transport, cu problema liniilor noastre de comunicaţie la mii de mile depărtare, cu problema oţelului, a petrolului şi-a cauciucului - şi cu strategia hitleristă de a divide pentru a domina - ne-am afla într-o poziţie disperată dacă Rusia ar fi învinsă.

Unii spun că aceasta ar prelungi războiul cu zece sau douăzeci de ani. După părerea mea, ar însemna că dăm dovadă de mult optimism. În asemenea condiţii şi împotriva unui duşman atît de puternic, viitorul ar fi cît se poate de nesigur.

CE MAI AŞTEPTAM?

Ruşii au neapărată nevoie de ajutor. Ei cer deschiderea unui al doilea front. Printre naţiunile aliate, nu toată lumea este de acord asupra posibilităţii deschiderii unui al doilea front în momentul de faţă. Se spune că aliaţii nu dispun de materiale suficiente pentru a susţine un al doilea front. Se mai spune însă că totuşi le au. Se spune iarăşi că nu vor să rişte un al doilea front acum, din cauza unei înfrîngeri posibile. Că nu vor să-şi asume riscuri înainte de a fi siguri şi pregătiţi.

Dar ne putem permite să aşteptăm să fim siguri şi pregătiţi? Ne putem permite să ne jucăm de-a certitudinea? Nu există strategie sigură în război. În momentul de faţă, germanii sînt la cincizeci şi cinci de kilometri de Caucaz. Dacă se pierde Caucazul, se pierd şi nouăzeci şi cinci la sută din petrolul rus. Cînd zeci de mii de oameni mor şi milioane sînt gata să moară, trebuie să spunem deschis ce gîndim. Lumea îşi pune întrebări. Aflăm că mari corpuri expediţionare au debarcat în Irlanda, ni se spune că nouăzeci şi cinci la sută din convoaiele noastre ajung cu bine în Europa, că două milioane de englezi sînt perfect echipaţi şi aşteaptă să plece. Ce mai aşteptăm cînd situaţia este atît de disperată în Rusia?

PUTEM SA SUPORTAM RĂZBOIUL

Notaţi, oficialităţi de la Washington şi oficialităţi de la Londra - acestea nu sînt întrebări pe care le punem în discuţie pentru a crea disensiuni. Le punem pentru a risipi confuzia, pentru a restabili încrederea şi unitatea în vederea victoriei finale. Şi oricare ar fi răspunsul, putem să-l suportăm.

Rusia se luptă cu spatele la zid. Acest zid este apărarea puternică a aliaţilor. Am apărat Libia şi am pierdut-o. Am apărat Creta şi am pierdut-o. Am apărat Filipinele şi alte insule din Pacific şi le-am pierdut. Dar nu ne putem permite ca Rusia să fie înfrîntă, deoarece ea reprezintă linia de luptă a democraţiei. Cînd lumea noastră, viaţa noastră, civilizaţia noastră se prăbuşesc la picioarele noastre, trebuie să riscăm.

Dacă ruşii pierd Caucazul, va fi cel mai mare dezastru pe care l-a cunoscut cauza aliată. Atunci atenţie la pacifişti, căci vor ieşi din bîrlog. Vor dori numaidecit să semneze pacea cu un Hitler victorios. Vor spune: „E inutil să mai sacrificăm alte vieţi americane; putem încheia o bună înţelegere cu Hitler”.

ATENŢIE LA CAPCANA FASCISTĂ

Fiţi atenţi la această capcană fascistă. Lupii nazişti se vor îmbrăca în piei de oaie. Ne vor prezenta pacea sub o lumină atrăgătoare şi înainte de a ne da seama vom fi striviţi de ideologia nazistă. Apoi vom fi subjugaţi. Ne vor priva de libertatea de acţiune şi de gîndire. Lumea va fi sub jugul gestapoului. Ne vor guverna pe calea undelor. Da, aceasta e puterea viitorului.

Cu puterea văzduhului în mîinile naziştilor, orice opoziţie în faţa ordinei naziste va fi anihilată. Se va sfîrşi progresul omenirii. Nu vor mai exista drepturi pentru minorităţi, nici pentru muncitori, nici drepturi cetăţeneşti. Şi acestea vor pieri. Din clipa în care vom pleca urechea la pacifişti şi vom semna pacea cu un Hitler victorios, jugul său brutal va oprima întreg pămîntul.

PUTEM SA RISCĂM

Atenţie la pacifiştii care ies la iveală întotdeauna după dezastru.

Dacă vom veghea, dacă nu ne vom pierde curajul, n-avem de ce ne teme. Nu uitaţi, curajul a salvat Anglia. Şi dacă ne vom păstra moralul, victoria e asigurată.

Hitler a riscat mult. Riscul cel mai mare e campania din Rusia. Vai de el de nu va izbuti să străbată Caucazul în vara aceasta. Vai de el dacă va trebui să mai petreacă o iarnă în faţa Moscovei. Şansele lui sînt precare, dar a riscat. Dacă Hitler poate risca, de ce n-am putea şi noi? Daţi-ne voie să acţionăm. Daţi-ne mai multe bombe asupra Berlinului. Daţi-ne hidroavioanele Glenn Martin pentru a uşura problema transporturilor. Şi mai ales, daţi-ne un al doilea front imediat.

LA PRIMĂVARĂ SA FIM VICTORIOŞI

Să ne fixăm ca scop victoria pentru la primăvară. Voi cei din uzine, voi cei de pe ogoare, voi cei în uniformă, voi cetăţeni ai lumii, să muncim şi să luptăm pentru acest scop. Voi, oficialităţi de la Washington, şi voi oficialităţi de la Londra, acesta să fie scopul nostru: să fim victorioşi la primăvară!

Dacă ţinem la această idee, dacă muncim cu această idee, dacă trăim cu ea, o avem mereu în suflet, se va crea o stare de spirit care ne va spori energia şi va accelera strădania noastră.

Să tindem spre imposibil. Amintiţi-vă că faptele măreţe din istorie au fost cucerirea a ceea ce părea imposibil.

***

Pentru moment, trăiam zile senine. Dar era liniştea dinaintea furtunii. Împrejurările care au provocat acest ciudat episod au fost destul de nevinovate la început. Era duminică, şi după o partidă de tenis, Tim Durant îmi spuse că are o întîlnire cu o tînără pe nume Joan Barry, o prietenă a lui Paul Getty; tocmai se întorsese de la Mexico-City cu o scrisoare de recomandare din partea unui prieten, A. C. Blumenthal. Tim îmi spuse că urma să ia masa cu ea şi cu încă o tînără şi mă întrebă dacă nu voiam să-i însoţesc de vreme ce Miss Barry îşi exprimase dorinţa să mă cunoască. Ne-am dat întîlnire la restaurantul Perino. Tînără persoană era simpatică şi veselă, am petrecut toţi patru o seară cu totul inofensivă şi nici prin gînd nu mi-a trecut s-o mai revăd.

Dar duminica următoare - duminica terenul meu de tenis era la dispoziţia prietenilor - Tim veni cu ea. Duminică

seara, dădeam întotdeauna liber personalului şi cinam în oraş, aşa încît i-am invitat pe Tim şi pe domnişoara Barry să luăm masa la Romanoff; mai tîrziu, i-am condus pe rînd acasă. Dar a doua zi de dimineaţă ea îmi telefonă să mă întrebe dacă nu doresc s-o invit la dejun. I-am explicat că mă duc la o licitaţie la Santa Barbara, la o sută cincizeci de kilometri depărtare şi că, dacă n-are altceva mai bun de făcut, poate să mă însoţească; urma să dejunăm acolo şi să ne ducem la licitaţie mai tîrziu. După ce-am cumpărat două-trei obiecte, am însoţit-o îndărăt la Los Angeles.

Domnişoara Barry era o persoană înaltă şi frumoasă, de douăzeci şi doi de ani, bine făcută, cu rotunjimile bustului proeminente şi puse în valoare de o rochie de vară cu decolteul vertiginos, ceea ce, pe drum la întoarcere, îmi stîrni curiozitatea. Atunci mi-a povestit că se certase cu Paul Getty şi că urma să plece la New York seara următoare dar că, dacă doream să rămînă, o va face renunţînd la toate planurile ei. Am bătut în retragere, neîncrezător, căci propunerea era prea neaşteptată, prea bizară, l-am răspuns cu toată sinceritatea să nu rămînă pentru mine, după care am depus-o în faţa casei şi mi-am luat rămas bun. Spre uimirea mea, telefonă după o zi sau două, îmi spuse că rămîne oricum şi mă întrebă dacă nu vreau să ne întîlnim chiar în aceeaşi seară. Cine stăruieşte izbîndeşte. Astfel ea şi-a atins scopul, iar eu am început s-o văd adesea. Zilele care urmară n-au fost dezagreabile, dar era ceva ciudat şi nefiresc în toată povestea asta. Fără să telefoneze, îşi făcea pe neaşteptate apariţia la mine acasă, noaptea tîrziu, ceea ce mă cam deranja. După care, timp de o săptămînă, nu mai ştiam nimic despre ea. Cu toate că nu voiam să recunosc, începeam să mă simt stînjenit. Totuşi, cînd apărea, era atît de încîntătoare încît te dezarma, astfel că îndoielile şi temerile mele se risipeau de îndată.

Într-o zi, luam dejunul cu Sir Cedric Hardwiekc şi Sinclair Lewis, care în cursul conversaţiei aduse vorba despre piesa *Umbră şi substanţă*, în care Cedric interpretase rolul

principal. Lewis spuse că personajul Bridget este o adevărată Ioana d'Arc modernă şi crede că din piesă s-ar putea face un film excelent. M-am arătat interesat şi i-am spus lui Cedric că aş vrea să citesc piesa. Mi-a trimis un exemplar,

Cînd, după două-trei seri, Joan Barry veni la cină, i-am vorbit, despre piesă. Mi-a răspuns că o văzuse şi i-ar place să joace rolul fetei. N-am prea luat-o în serios, dar chiar în seara aceea îmi citi rolul şi, spre uimirea mea, îl interpretă într-un mod de-a dreptul remarcabil izbutind să redea pînă şi accentul irlandez. Eram atît de entuziasmat, încît am făcut cîteva secvenţe de film mut să văd dacă e fotogenică şi proba s-a dovedit satisfăcătoare.

Acum toate neliniştile cu privire la ciudăţeniile ei dispărură. La drept vorbind, mi se părea că descoperisem un talent. Am trimis-o la cursurile de dramă ale lui Max Reinhardt, căci avea nevoie de o formaţie tehnică şi, cum era destul de ocupată acolo, o vedeam rar. Nu cumpărasem încă drepturile piesei, aşa încît am luat legătură cu Cedric şi, graţie amabilei sale intervenţii, am achiziţionat drepturile pentru film cu douăzeci şi cinei de mii de dolari. Am angajat-o apoi pe Joan Barry cu contract, cu un salariu de două sute cincizeci de dolari pe săptămînă.

Sînt mistici care cred că existenţa noastră este pe jumătate vis şi că e greu să ştii unde se termină visul şi unde începe realitatea. Aşa s-a întîmplat cu mine. Luni întregi am fost pe de-a-ntregul absorbit de redactarea scenariului. Apoi evenimente stranii şi fantastice începură să se producă. Barry sosea, la volanul Cadillac-ului ei, la toate orele din noapte, beată criţă, iar eu trebuia să-l deştept din somn pe şoferul meu ca s-o conducă acasă. Odată, şi-a ciocnit maşina pe alee şi a fost silită s-o lase acolo. Cum numele ei se lega acum de studiourile Chaplin, mă îngrijora ideea că, dacă era arestată de poliţie conducînd în stare de ebrietate, s-ar fi produs un scandal. Pînă la urmă deveni atît de turbulentă încît, atunci cînd se

manifesta la ore mici, nu-i răspundeam nici la telefon şi nu-i deschideam nici uşa. Apoi începu să spargă geamurile. Peste noapte, viaţa mea deveni u» coşmar.

Am descoperit apoi că, de cîteva săptămîni, nu mai mergea la cursurile lui Reinhardt. Cînd i-am vorbit despre asta, m-a înştiinţai, deodată că nu vrea să fie actriţă şi că, dacă accept să plătesc pentru ea şi mama ei biletele de întoarcere la New York, dîndu-i pe deasupra:şi cinci mii de dolari, este de acord să rezilieze contractul. Am acceptat bucuros pretenţiile ei, i-am plătit drumul şi cei cinci mii de dolari, mulţumit să scap de ea.

Deşi încercarea cu Barry eşuase, nu-mi părea rău că achiziţionasem *Umbră şi substanţă*, căci aproape terminasem scenariul şi-l găseam foarte bun.

Trecuseră mai multe luni de La mitingul din San Francisco, iar ruşii continuau să ceară deschiderea unui al doilea front. Am fost din nou solicitat la New York, unde mi se cerea să iau cuvîntul la Carnegie Hall. Mă gîndeam dacă trebuie să mă duc sau nu; am ajuns la concluzia că pusesem lucrurile în mişcare şi asta era de ajuns. Dar a doua zi, în timp ce jucam tenis cu Jack Warner, i-am cerut sfatul; e! a dat enigmatic din cap.

— Nu te duce, spuse el.

— Dar de ce?

— Ascultă-mă pe mine şi nu te duce, se mulţumi el să adauge.

Sfatul lui avu însă exact efectul contrar. Era o provocare. În momentul acela, era nevoie de foarte puţină elocvenţă pentru a ralia întreaga Americă la ideea unui al doilea front, căci Rusia tocmai cîştigase bătălia de la Stalingrad. Aşa încît am plecat, luîndu-l pe Tim Durant cu mine.

La mitingul de la Carnegie Hall erau prezenţi Pearl Buck, Rockwell Kent, Orson Welles şi multe alte personalităţi. Orson Welles trebuia să vorbească în ziua aceea, dar cum furtuna opoziţiei se dezlănţuise, el nu şi-a depărtat deloc barca de ţărm - aşa mi s-a părut. Luă cuvîntul înaintea mea,

declarînd că nu vede de ce n-ar face-o, de vreme ce era vorba de ajutorul acordat ruşilor în război, şi ruşii erau aliaţii noştri. Discursul lui n-avea nici sare nici piper şi mi-a întărit hotărîrea să fiu sincer. De la primele fraze, m-am referit la un cronicar care mă acuzase că vreau să conduc eu operaţiunile şi am spus:

— Judecînd după crizele lui de furie mi se pare mai degrabă că e gelos şi urmăreşte să dirijeze el operaţiunile. Nenorocirea e că nu sîntem de acord asupra strategiei: el nu crede într-un al doilea front pentru moment, pe cînd eu da!

„Mitingul a fost un duet de dragoste între Charlie şi public”, scria *Daily Worker*. Dar simţămintele mele erau confuze; deşi satisfăcut, încercam o oarecare teamă.

După ce-am plecat de la Carnegie Hall, Tim şi cu mine am luat masa cu Constance Collier, care asistase la miting. Fusese foarte mişcată de discurs şi, hotărît, Constance nu era o femeie de stînga. Sosind la Waldorf Astoria, am găsit mai multe mesaje telefonice de la Joan Barry. Simţeam că mi se face piele de găină. Le-am rupt Imediat, dar telefonul începu să sune. Voiam să dau dispoziţie la centrală să nu mi se mai dea legătura, dar Tim fu de altă părere:

— Degeaba, mai bine răspunde, altfel o să vină sus să ne facă o scenă.

Cînd a sunat telefonul, ara ridicat receptorul. Părea foarte normală şi bine dispusă şi spuse că vrea numai să treacă să mă salute.

Am încuviinţat aşadar şi i-am spus lui Tim să nu mă lase singur cu ea. În seara aceea, mi-a povestit că de cînd a venit la New York locuieşte la Pierre Hotel, care-i aparţinea lui Paul Getty. Am minţit-o că vom sta numai o zi sau două şi că voi căuta să mă fac liber ca s:j dejunăm împreună. A stat vreo jumătate de oră apoi m-a rugat s-o însoţesc la Pierre Hotel. Cum insista s-o conduc măcar pînă la ascensor, am devenit bănuitor. Totuşi m-am despărţit de ea

la intrare, şi aceasta a fost prima şi ultima oară că am văzut-o la New York.

În urma discursurilor mele în favoarea celui de-al doilea front, viaţa mea mondenă la New York se restrînse încet-încet. Nu mai eram invitat să petrec week-end-ul în somptuoase case de ţară. După mitingul de la Carnegie Hall, Clifton Fadiman, scriitor şi eseist, care luci pentru Columbia Broadcasting System, veni la hotel să-mi ceară să lac o înregistrare ce urma să se difuzeze în toată lumea. Mi se acordau şapte minute să spun ce vreau. Am fost tentat să accept, pînă cînd mi-a precizat că era în cadrul emisiunii lui Kate Smith. Am refuza", atunci, sub cuvînt că spusele mele în legătură cu eforturile de război se vor termina desigur cu un anunţ publicitar pentru „Jello". N-aveam deloc intenţia să-l vexez pe Fadiman: era un om minunat, înzestrat şi cult şi, doar auzind de „Jello", roşi pînă în vîrful urechilor. Eram dezolat şi mi-a părut rău de cele spuse.

Am primit apoi un număr mare de scrisori cu propuneri de tot felul. Una venea din partea celebrului membru al lui „America Firster", Gerald K. Smith, care dorea să organizeze o dezbatere cu mine asupra acestui subiect. Mi se propuse de asemenea să ţin conferinţe sau să iau cuvîntul în problema celui de-al doilea front.

Aveam acum sentimentul că sînt prins într-o avalanşă politică. Am început să-mi pun în cumpănă mobilurile: nu cumva eram stimulat de actorul din mine şi de reacţia unui public prezent? M-aş fi lansat în această aventură donchihotescă dacă n-aş fi turnat un film antinazist? Nu era o sublimare a tuturor nemulţumirilor mele şi o reacţie împotriva filmului sonor? Cred că era cîte ceva din toate, dar elementul cel mai puternic era ura şi dispreţul meu faţă de ideologia nazista.

27

Întors la Beverly Hills, m-am apucat să lucrez la *Umbră şi substanţă*, cînd Orson Welles veni la mine să-mi spună că se gîndeşte să turneze o serie de filme documentare, întîmplări din viaţa reală, una urmînd să fie despre celebrul asasin francez Landru, care i se părea că ar fi un rol minunat pentru mine.

M-am arătat plin de interes, deoarece însemna altceva decît comedie şi o schimbare faţă de ceea ce făceam de ani de zile, adică să fiu în acelaşi timp scenarist, actor şi regizor. Aşa încît am cerut să văd scenariul.

— O, spuse el, nu e încă scris, dar e de ajuns să se ia consemnările de la procesul Landru şi scenariul e gata făcut. Adăugă apoi: „M-am gîndit că poate ţi-ar face plăcere să colaborezi şi dumneata”.

Mă arătai dezamăgit:

— Dacă e vorba să colaborez la scenariu, nu mă interesează. Şi am închis discuţia.

Dar după două-trei zile, am înţeles deodată că Landru oferă posibilităţi pentru o comedie remarcabilă. I-am telefonat aşadar lui Welles.

— Ştii, documentarul pe care mi-l propuneai despre Landru mi-a dat ideea unei comedii, care n-are nici o legătură cu Landru, dar ca să evităm orice neînţelegere, sînt dispus să-ţi plătesc cinci mii de dolari numai pentru faptul că propunerea dumitale m-a făcut să mă gîndesc la ea.

Începu să dea din colţ în colţ.

— Să fim serioşi, Landru nu-i o poveste originală a dumitale sau a altuia, am reluat, face parte din domeniul public.

Reflectă un moment, apoi îmi spuse să intru în legătură cu agentul său. Şi astfel am ajuns la următoarea înţelegere: Welles urma să primească cinci mii de dolari, iar eu eram liber de orice obligaţie. Welles acceptă, dar ceru o clauză suplimentară: ca după ce va vedea filmul, să poată avea dreptul să figureze pe generic eu menţiunea: „După o idee de Orson Welles”. În entuziasmul meu, n-am dat atenţie acestei cereri. Dacă aş fi prevăzut toată faima pe care pînă la urmă a căutat să şi-o facă din asta, aş fi insistat să nu figureze deloc pe generic.

Am lăsat aşadar de-o parte *Umbră şi substanţă* şi m-am apucat să scriu *Domnul Verdoux*. Lucram la el de trei luni cînd Joan Barry îşi făcu apariţia la Beverly Hills, valetul înştiinţîndu-mă că telefonase in lipsa mea. I-am spus că în nici un caz nu doresc s-o văd.

Evenimentele care au urmat au fost nu numai sordide, ci de-a dreptul sinistre. Cum refuzasem s-o întîlnesc, pătrunse cu forţa în casă, sparse geamurile, mă ameninţă cu moartea şi ceru bani. Am fost obligat în cele din urmă să chem poliţia, ceea ce ar fi trebuit să fac de multă vreme, cu toate că însemna o ocazie grozavă pentru presă. Dar poliţia se arătă foarte înţelegătoare. Mi se spuse că nu se va reţine împotriva ei acuzaţia de vagabondaj dacă acceptam să-i plătesc biletul de întoarcere la New York. I-am plătit aşadar din nou biletul, iar poliţia o preveni că, dacă va mai fi văzută pe la Beverly Hills, va fi acuzată de vagabondaj.

***

E regretabil că după acest episod sordid a trebuit să urmeze imediat evenimentul cel mai fericit din viaţa mea, s-ar putea spune. Dar umbrele dispar în noapte şi, în zori, se înalţă soarele.

Într-o zi, cîteva luni mai tîrziu, domnişoara Mina Wallace, agent de film din Hollywood, îmi telefonă să-mi spună că are o candidată sosită direct de la New York care, după

părerea ei, s-ar potrivi în rolul lui Bridget, personajul principal din *Umbră şi substanţă*. Cum aveam nemulţumiri cu *Domnul Verdoux*, deoarece era o povestire greu de motivat, am considerat mesajul lui Miss Wallace de bun augur, îndemnîndu-mă să mă ocup din nou de filmările la *Umbră şi substanţă* şi să las deocamdată de-o parte *Domnul Verdoux*. I-am telefonat deci pentru mai multe detalii. Miss Wallace îmi spuse că solicitanta ei era Oona O'Neill, fiica celebrului dramaturg Eugen O'Neill. Nu-l întîlnisem niciodată pe O'Neill, dar după gravitatea pieselor sale, mi-o închipuiam pe fiica lui mai curînd în nuanţe sepia. Aşa că am întrebat-o laconic pe Miss Wallace:

— Ştie să joace?

— A căpătat puţină experienţă teatrală în companiile de vară din Est. E mai bine să faci o probă şi să judeci singur, spuse ea. Sau, chiar mai bine, dacă nu doreşti să te angajezi, vino la mine la cină şi-am să aranjez să fie şi ea.

Am sosit devreme şi, intrînd în salon, am descoperit o tînără stînd singură lîngă foc. Aşteptînd-o pe Miss Wallace, m-am prezentat spunînd că desigur este domnişoara O'Neill. Zîmbi. Contrar temerilor mele, am remarcat o frumuseţe luminoasă, de un farmec reţinut şi de o drăgălăşenie dintre cele mai atrăgătoare. Ne-am aşezat şi am stat de vorbă în aşteptarea gazdei.

82. Oona în 1942

În cele din urmă sosi şi Miss Wallace şi ne prezentă oficial. Eram patru la cină: Miss Wallace, Miss O'Neill, Tim Durant şi cu mine. Deşi nu s-a discutat despre cinematograf, subiectul era atins în treacăt. Am precizat că fata din *Umbră şi substanţă* era foarte tînără şi Miss Wallace spuse că Miss O'Neill abia împlinise şaptesprezece ani. Mi se strînse inima. Deşi pentru rol ar fi fost nevoie de cineva tînăr, personajul era deosebit de complex şi cerea o actriţă mai în vîrstă şi cu mai multă experienţă. Aşa încît, cu părere de rău, nu m-am mai gîndit la ea pentru rol.

Cîteva zile mai tîrziu însă, Miss Wallace îmi telefonă să întrebe ce-aveam de gînd cu Miss O'Neill, căci se interesa casa de filme Fox. Am semnat pe loc contractul. Acesta a fost începutul a ceea ce trebuia să însemne peste douăzeci de ani de fericire deplină şi mai mult încă, nădăjduiesc.

Pe măsură ce-o cunoşteam pe Oona, eram fără încetare surprins de umorul, de Înţelegerea ei; putea întotdeauna să

înţeleagă punctul de vedere al celuilalt. De aceea, şi pentru numeroase alte motive, m-au îndrăgostit de ea. Împlinise optsprezece ani; dar îmi dădeam seama că nu se lasă pradă capriciilor vîrstei. Oona era excepţia de la regulă - cu toate că la început mă speriase diferenţa de vîrstă dintre noi. Dar Oona era neclintită, ca şi cum descoperise un mare adevăr. Am hotărît aşadar să ne căsătorim după ce se vor fi încheiat turnările la *Umbră şi substanţă*.

Terminasem prima formă a scenariului şi mă pregăteam să trec la faza de producţie. Dacă izbuteam să redau pe peliculă acel farmec rar, caracteristic Oonei, *Umbră şi substanţă* avea să fie un succes.

În acest moment, Joan Barry îşi făcu din nou apariţia la Hollywood şi, veselă, îl anunţă la telefon pe valet că a rămas fără un ban şi e însărcinată în trei luni, dar fără să acuze pe nimeni sau să facă vreo aluzie la identitatea vinovatului. Cum acest fapt nu mă privea deloc, i-am atras atenţia valetului că dacă o găsesc prin preajma casei, chem poliţia, chiar dacă de aici va izbucni un scandal. Dar chiar a doua zi îşi făcu apariţia, elegantă şi bine dispusă, dînd tîrcoale casei şi grădinii. În mod evident, urmărea un plan bine stabilit. S-a descoperit mai pe urmă că semnatara cronicii sentimentale de la o revistă o sfătuise să se întoarcă acasă la mine, ea să fie arestată. Am stat de vorbă cu ea, avertizînd-o că dacă nu pleacă numaidecît, voi fi silit să anunţ poliţia. Dar s-a mulţumit să rîdă. Cum mă săturasem să mai suport acest fel de şantaj, i-am spus valetului să telefoneze la poliţie.

Cîteva ore mai tîrziu, ziarele apăreau pline cu titluri de-o şchioapă. Eram ţintuit la stîlpul infamiei, linşat şi tîrît în noroi: Chaplin, tatăl copilului pe care-l aşteaptă biata fată, cere arestarea ei şi-o părăseşte săracă lipită pămîntului. O săptămînă mai tîrziu, mi se intenta o acţiune în vederea stabilirii paternităţii. În urma acestor acuzaţii, l-am chemat pe avocatul meu, Lloyd Wright, ca să-i explic că nu mai avusesem de-a face cu numita Barry de doi ani.

Cunoscînd intenţia mea de-a începe turnarea filmului *Umbră şi substanţă*, avocatul m-a îndemnat discret să amîn deocamdată proiectul acesta şi s-o las pe Oona să plece la New York. Dar noi n-am vrut să-i urmăm sfatul. Nu înţelegeam să ne lăsăm conduşi în viaţă de minciunile lui Barry şi nici de nişte titluri de ziare. Cum Oona şi cu mine stabilisem să ne căsătorim, am hotărît să îndeplinim formalităţile numaidecît. Prietenul meu Harry Crocker se ocupă de toate pregătirile. El lucra acum pentru Hearst şi-mi promise să facă doar cîteva fotografii la căsătorie, explicînd că e mai bine să lăsăm lui Hearst exclusivitatea, iar pe Louella Parsons, o prietenă, să scrie articolul, în loc să ne dăm pe mîna celorlalte ziare ostile.

Ne-am căsătorit la Carpinteria, un sătuleţ liniştit, la douăzeci şi cinci de kilometri de Santa Barbara. Dar înainte de-a putea obţine dispensa, a trebuit să ne înscriem la primăria din Santa Barbara. Era opt dimineaţa şi oraşul încă nu prinsese viaţă la ora aceea. Funcţionarul de la primărie, dacă se întîmpla să primească vizita unui cuplu celebru, obişnuia să prevină ziarele apăsînd un buton secret ascuns sub birou. Aşa încît, pentru a evita năvala fotografilor, Harry făcu în aşa fel încît eu să aştept pe culoar în vreme ce Oona era trecută în registru. După ce a notat datele obişnuite, numele şi vîrsta, funcţionarul întrebă:

— Şi-acum, unde e tînărul?

Nu mică i-a fost mirarea cînd mi-am făcut apariţia.

— Ia te uită, ce surpriză!

Şi Harry îi văzu mîna dispărînd sub masă. Dar l-am zorit şi, după ce a tărăgănat lucrurile cît a putut, ne-a eliberat dispensa, cu părere de rău. Exact în momentul cînd ieşeam din clădire ca să ne suim repede în maşină, ziariştii năvăliră în curte. Din clipa aceea a început o cursă pe viaţă şi pe moarte, noi gonind la ora aceea matinală pe străzile pustii din Santa Barbara, derapînd şi frînînd brusc, cotind deodată pe o ulicioară apoi pe alta. Am izbutit astfel să

scăpăm de urmăritori şi am sosit la Carpinteria, unde Oona şi cu mine ne-am căsătorit în linişte.

Am închiriat pentru două luni o casă la Santa Barbara. În ciuda atacurilor presei, am petrecut zile tihnite, deoarece ziariştii nu ştiau unde sîntem; totuşi de fiecare dată cînd suna la uşă, tresăream speriaţi.

Seara, făceam plimbări liniştite pe cîmp, avînd grijă să nu fim văzuţi sau recunoscuţi. Din cînd în cînd, eram cuprins de o puternică depresiune, mi se părea că îmi atrăsesem sarcasmul şi ura ţării întregi şi cariera mea cinematografică se sfîrşise. În momentele acelea, Oona mă distra citindu-mi Trilby, scrisă într-un stil victorian şi amuzant, mai ales cînd autorul caută pe pagini întregi explicaţii şi scuze pentru a justifica generozitatea continuă cu care Trilby îşi risipeşte virtutea în stînga şi-n dreapta. Oona citea ghemuită într-un fotoliu în preajma unui foc de buturugi. În ciuda uşoarei melancolii ce ne cuprindea din cînd în cînd, aceste două luni la Santa Barbara au fost deosebit de romantice, pline de fericire, nelinişte şi disperare.

***

Cînd ne-am întors la Los Angeles, noutăţi îngrijorătoare mi-au parvenit de la prietenul meu Murphy, judecător la Curtea Supremă a Statelor Unite, care mă înştiinţă că la un dineu de politicieni influenţi unul dintre ei afirmase că erau cu toţii hotărîţi „să-l înveţe minte pe Chaplin”. „Dacă ai necazuri, îmi scria judecătorul Murphy, ia mai bine un avocat oarecare, puţin cunoscut şi nu o vedetă a baroului.”

S-a mai scurs încă o bucată de vreme pînă cînd guvernul federal a trecut la acţiune. Era susţinut de o presă unanimă, care mă socotea un mare nemernic.

Ne pregăteam în acelaşi timp pentru procesul în vederea stabilirii paternităţii, care se judeca în faţa unei instanţe civile şi n-avea nimic de-a face cu guvernul federal. Pentru

acest proces, Lloyd Wright dădu ideea unei analize a sîngelui care, dacă era în favoarea mea, ar fi constituit dovada absolută că nu eu eram tatăl copilului lui Barry. Apoi mă înştiinţa că ajunsese la o înţelegere cu avocatul părţii adverse: dacă-i dădeam douăzeci şi cinci de mii de dolari lui Joan Barry, ea şi copilul se vor supune analizelor, iar dacă examenul dovedea că nu puteam fi eu tatăl, renunţa la procesul în vederea stabilirii paternităţii. M-am grăbit să accept propunerea. Dar n-aveam decît o şansă la paisprezece, căci mulţi oameni au aceeaşi grupă de sînge! Wright mi-a explicat că dacă în formula sanguină a copilului există elemente ce lipsesc din sîngele mamei şi din al tatălui prezumat, atunci înseamnă că aceste elemente provin din sîngele unei terţe persoane.

După naşterea copilului, guvernul federal a deschis o anchetă, interogînd-o pe Barry cu intenţia de a mă învinui, dar pentru ce? - mi-era cu neputinţă să-mi dau seama. Nişte prieteni m-au sfătuit să mă adresez lui Giesler, celebrul avocat penalist, ceea ce am şi făcut, împotriva părerii judecătorului Murphy. A fost o greşeală, deoarece dădeam impresia că mă aflu într-o mare încurcătură. Lloyd Wright organiză o întîlnire cu Giesler, să discutăm capetele de acuzare ce s-ar fi putut reţine împotriva mea. După informaţiile celor doi avocaţi, guvernul vroia să dovedească cum că încălcasem „The Mann Act”[33].

Din cînd în cînd, guvernul federal utiliza această formă de şantaj legal pentru a discredita un adversar politic. Iniţial, „The Mann Act” fusese votată în scopul de a se interzice transportul femeilor dintr-un stat în altul, pentru prostituţie. După abolirea cartierelor rău famate, legea căzuse în desuetudine, totuşi mai era folosită ca represalii împotriva unor cetăţeni. Dacă un bărbat trece frontiera unui alt stat împreună cu soţia lui de care a divorţat, dar cu care mai are legături, se cheamă că a încălcat „The Mann Act” şi e pasibil de cinci ani închisoare. Numai folosindu-se

de un asemenea subterfugiu juridic a reuşit guvernul Statelor Unite să mă pună sub învinuire.

Pe lîngă acest incredibil capăt de acuzare, guvernul mai născocise unul, care se întemeia pe o procedură complet neuzitată şi atît de absurdă, încît mai tîrziu avea să renunţe la ea. Wright şi Giesler au stabilit de comun acord că ambele învinuiri sînt absurde şi păreau siguri că vor cîştiga procesul fără nici o greutate, în cazul în cate aveam să fiu inculpat.

Ancheta continua. Eram convins că tot eşafodajul se va prăbuşi: la urma urmelor, tînără Barry, mi se pare, călătorise de la New York la Hollywood şi retur împreună cu mama ei. Totuşi, cîteva zile mai tîrziu, Giesler îmi telefonă: „Charlie, eşti inculpat. Vom obţine mai tîrziu detaliile actului de acuzare. Am să-ţi comunic şi data audierii preliminare”.

Săptămînile următoare au fost ca un coşmar kafkian. M-am lăsat cu totul absorbit de lupta pe care trebuia s-o duc pentru libertatea mea. Dacă aş fi fost găsit vinovat pentru toate capetele de acuzare, puteam căpăta douăzeci de ani închisoare.

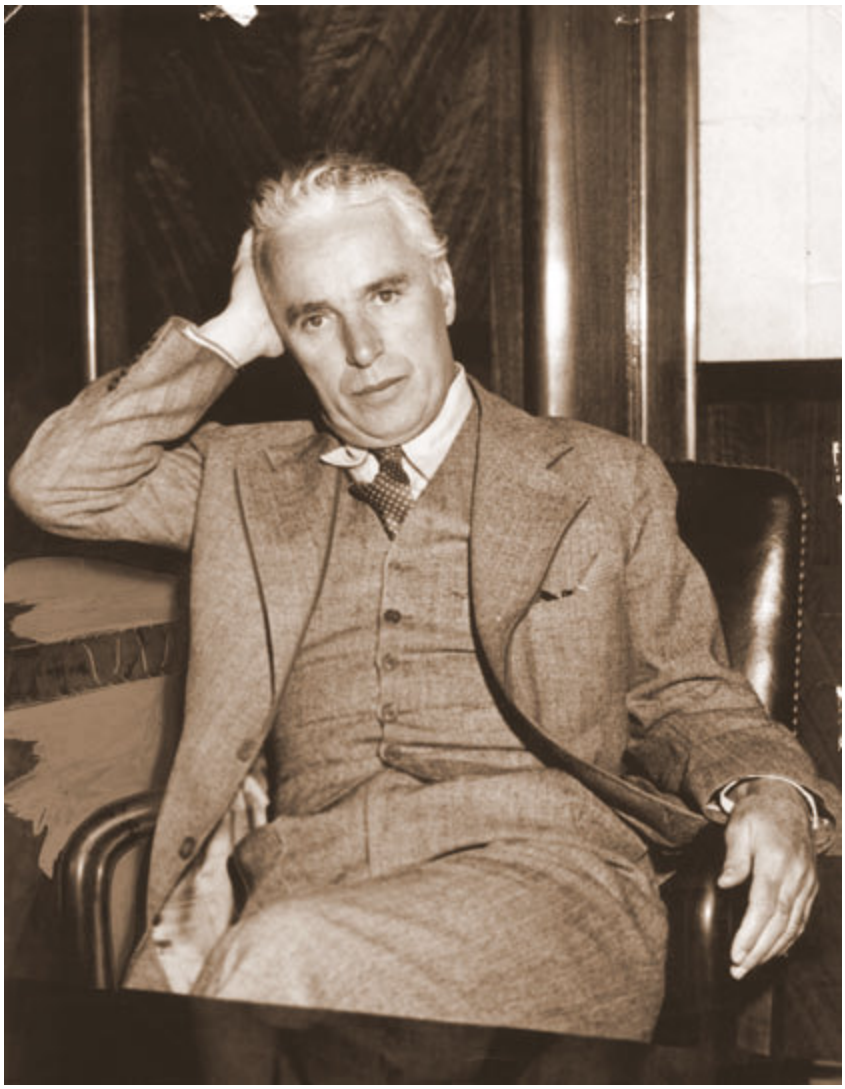

83. În timpul procesului

După audierea preliminară în faţa curţii, a urmat un adevărat regal pentru fotografi şi ziarişti. Au invadat sediul poliţiei în ciuda protestelor mele şi m-au fotografiat în timp ce mi se luau amprentele.

— Au dreptul să facă una ca asta? am întrebat.

— Nu, îmi răspunse comisarul, dar cine poate să-i controleze pe tipii ăştia?

Cel care vorbea era un funcţionar al guvernului federal.

Copilul lui Barry crescuse destul acum ca să i se poată face analizele de sînge. S-a ales o clinică, de comun acord

cu avocatul ei şi al meu, iar Barry, copilul ei şi cu mine ne-am supus analizelor.

Puţin mai tîrziu, avocatul îmi telefonă cu vocea tremurîndă: „Charlie, eşti disculpat! Probele de sînge au dovedit că nu poţi fi tu tatăl!”

— Iată, am răspuns eu emoţionat, asta este justiţia imanentă!

Vestea produse pe loc senzaţie în presă. Un ziar proclama: „Charlie Chaplin dezvinovăţit”. Şi un altul: „Probele de sînge constituie dovada de netăgăduit a faptului că nu Chaplin este tatăl!”

Cu toate că rezultatul testelor punea în mare încurcătură guvernul federal, ancheta a continuat. Pe măsură ce termenul se apropia, eram silit să petrec seri lungi şi obositoare acasă la Giesler, trecînd în revistă toate detaliile privind împrejurările şi momentul cînd o întîlnisem pe Joan Barry. O scrisoare importantă mi-a sosit din partea unui preot catolic din San Francisco, afirmînd că, după informaţiile lui, Barry era folosită de o organizaţie fascistă şi că era dispus să vină de la San Francisco la Los Angeles pentru a depune mărturie în sensul celor de mai sus. Dar Giesler considera că toate acestea n-au nici o legătură cu fondul procesului.

Strînsesem şi noi o mulţime de mărturii privind caracterul lui Barry şi trecutul ei. Ne ocupasem de ele săptămîni întregi cînd, spre surprinderea mea, Giesler mă anunţă deodată că discreditarea lui Barry era o stratagemă perimată care, dacă reuşise în procesul lui Errol Flyn, nu va fi necesară în cazul meu.

— Putem cîştiga uşor procesul fără să recurgem la toate aceste murdării, spuse el.

Lui Giesler i se păreau poate murdării, dar mărturiile pe care le deţineam asupra antecedentelor ei erau foarte importante pentru mine.

Aveam şi scrisori din partea ei în care mă ruga s-o iert pentru toate necazurile pricinuite şi-mi mulţumea pentru

bunătatea şi generozitatea mea. Voiam să prezint aceste scrisori în faţa tribunalului, căci ele ar fi infirmat mîrşăviile relatate în presă. Eram fericit, într-un fel, că scandalul izbucnise în cele din urmă, căci ziarele aveau să fie obligate acum să publice adevărul, iar eu urma să fiu dezvinovăţit în ochii publicului american - cel puţin aşa credeam.

Trebuie să spun aici cîteva cuvinte despre Edgar Hoover şi organizaţia lui, F.B.I., căci, fiind vorba de un caz federal, F.B.I.-ul îşi dădea toată osteneala să-i furnizeze probe procurorului. Pe Hoover îl întîlnisem cu mulţi ani în urmă, la un dineu. După ce te obişnuiai cu figura lui destul de brutală şi cu nasul lui turtit, îl găseai de-a dreptul agreabil. Mi-a vorbit atunci cu entuziasm de proiectul de a atrage în serviciul lui elemente remarcabile, printre care studenţi în drept.

Cîteva zile după ce am fost pus sub învinuire, Edgar Hoover se afla tocmai la restaurantul Chasen's, cu oamenii lui de la F.B.I., stînd trei mese mai departe de cea la care luasem loc împreună cu Oona. Cu el se afla şi Tippy Gray, pe care-l văzusem din cînd în cînd pe la Hollywood după 1918. Apărea la diferite serate; era un tip neinteresant, cu un aer nepăsător şi un veşnic zîmbet stupid care de fapt mă cam irita. Îl luasem întotdeauna drept un play boy sau un mărunt actor de film. Mă întrebam acum ce caută la masa lui Hoover. Cînd Oona şi cu mine ne-am ridicat să plecăm, m-am întors în acelaşi timp cu Tippy Gray şi, pentru o clipă, privirile noastre s-au încrucişat. Îmi adresă un zîmbet neutru. Abia atunci am înţeles rostul inestimabil al acestui zîmbet.

În sfîrşit, sosi şi ziua procesului. Giesler îmi dădu întîlnire în faţa Palatului de Justiţie la zece fără zece fix, ca să sosim la tribunal împreună.

Sala de şedinţe era la etajul doi. Cînd am intrat, apariţia noastră a trecut aproape neobservată: la drept vorbind, ziariştii căutau deocamdată să mă ignore. Aveau să găsească destulă hrană în procesul propriu zis, îmi

spuneam. Giesler mă instală pe un scaun, după care începu să umble prin sală, stînd de vorbă cu diferite persoane. Toţi aveau cîte ceva de făcut, în afară de mine.

M-am uitat la procurorul federal. Examina nişte hîrtii, lua note, discutînd şi făcînd haz cu mai mulţi inşi. Tippy Gray se afla şi el acolo şi, din cînd în cînd, îmi arunca cîte o privire furişă însoţită de veşnicul său zîmbet neutru.

Giesler lăsase pe masă nişte hîrtie şi un creion ca să ia note în timpul procesului şi, ca să nu stau aşa, şi să privesc, m-am apucat să desenez. Giesler se repezi la mine.

— Nu mîzgăli! îmi şopti la ureche smulgîndu-mi hîrtia din mînă şi rupînd-o. Dacă ziariştii pun mîna pe ea, o vor analiza şi vor trage tot felul de concluzii.

Schiţasem un pîrîu şi un podeţ, desen pe care-l făceam adesea cînd eram copil.

Tensiunea crescu în sala tribunalului şi, în cele din urmă, toată lumea îşi ocupă locul. Grefierul bătu de trei ori cu ciocănelul şi dezbaterea începu. Erau patru capete de acuzare împotriva mea: două în baza lui „The Mann Act” şi două în baza unei legi de care nimeni nu mai auzise de pe vremea războiului de secesiune şi conform căreia nesocotisem drepturile unui cetăţean. La început, Giesler ceru retragerea tuturor acuzaţiilor. Dar era o simplă formalitate; avea tot atîtea şanse de izbîndă ca şi de-a evacua spectatorii dintr-un circ după ce şi-au plătit biletul.

A fost nevoie de două zile ca să se desemneze un juriu; pe un panou erau trecute numele a douăzeci şi patru de persoane, dintre care se făcea alegerea, fiecare parte avînd dreptul să recuze şase pentru a se ajunge la un juriu de doisprezece. Membrii juriului sînt interogaţi şi supuşi unui examen riguros din partea ambelor părţi. Procedura cere ca judecătorul şi avocaţii să interogheze pe rînd pe fiecare candidat privitor la aptitudinea sa de a da un verdict imparţial, cu ajutorul unor întrebări cum ar fi: a citit ziarele, n-a fost influenţat de ele s-au n-a căpătat vreo idee preconceputǎ în urma lecturii lor; cunoaşte pe cineva care

are o legătură directă cu speţa? Găseam că este o metodă destul de cinică, de vreme ce nouăzeci la sută din ziare îşi manifestaseră ostilitatea faţă de mine timp de paisprezece luni. Interogatoriul unui jurat durează cam o jumătate de oră şi în acest timp avocaţii acuzării şi apărării îşi trimit secretarii să culeagă în grabă informaţii despre el. Pe măsură ce era chemat cîte un jurat, Giesler scria un bilet pe care-l strecura secretarilor, iar aceştia dispăreau imediat. Zece minute mai tîrziu, secretarii se întorceau şi-i strecurau lui Giesler un bilet cu informaţii ca aceasta: „John Dokes, vînzător într-un magazin de cămăşi, căsătorit, doi copii, nu merge niciodată la cinematograf”.

— Îl păstrăm deocamdată, şoptea Giesler.

Selecţia continua, fiecare parte recuzînd sau acceptînd cîte un jurat, procurorul federal conferind în şoaptă cu ajutoarele sale; din cînd în cînd, Tippy Gray mă privea cu surîsul său obişnuit.

După ce se aleseseră opt juraţi, în boxa juraţilor se prezentă o femeie. Giesler spuse numaidecit:

— Nu-mi place deloc. Şi repeta: „Nu-mi place... e ceva la ea care nu-mi place”. (În timp ce femeia era interogată, secretarul lui Giesler îi întinse o notă.) „Exact aşa cum mi-am închipuit, reluă el după ce-o citi; a fost reporter la Times din Los Angeles! Trebuie să scăpăm de ea! De altfel, partea adversă a acceptat-o prea repede”.

Am încercat s-o privesc mai atent, dar nu vedeam bine, aşa încît mi-am căutat ochelarii. Giesler mă prinse repede de braţ.

— Nu-ţi pune ochelarii, şopti el. (Mi se părea că femeia e cufundată în propriile ei gînduri, dar fără ochelari totul era imprecis.) Din păcate, spuse Giesler, nu mai putem recuza decît doi martori, aşa că mai bine s-o păstrăm deocamdată.

Şi într-adevăr, în cursul selecţiei, a trebuit să recuze alţi doi martori care, în mod clar, aveau prejudecăţi împotriva mea, aşa că s-a văzut silit s-o accepte pe ziaristă.

Ascultînd toate aceste formule magice ale oamenilor legii, aveam Impresia că joacă un joc în care eu n-am nici un amestec. Şi în ciuda absurdităţii acuzaţilor, simţeam în adîncul cugetului că s-ar putea să fiu condamnat - dar de fapt nu izbutisem s-o cred într-adevăr. Din cînd în cînd, îmi venea în minte viitorul carierei mele, pentru moment însă totul era îndepărtat şi haotic. Am alungat aceste preocupări: nu mă mai puteam gîndi decît la un singur lucru în acelaşi timp.

Ca întotdeauna cînd ai necazuri, nu poţi să le iei mereu în serios. Îmi amintesc cum într-o zi, tribunalul se retrăsese pentru a discuta o problemă de procedură. Juriul ieşise, avocaţii şi judecătorul se retrăseseră într-o mică încăpere alăturată, în timp ce publicul, un fotograf şi cu mine rămăsesem în sală. Fotograful aştepta să mă surprindă într-o atitudine neobişnuită. În clipa cînd îmi potriveam ochelarii să citesc, el puse repede mîna pe aparat, iar eu îmi scosei numaidecît ochelarii. Aceasta a stîrnit rîsul celor rămaşi în sală. Cum îşi lăsa pe masă aparatul eu îmi puneam din nou ochelarii. Ne jucam de-a şoarecele cu pisica el luîndu-şi aparatul, iar eu scoţîndu-mi ochelarii; publicul era încîntat. Dar bineînţeles, cînd curtea şi-a făcut din nou intrarea, i-am scos şi mi-am compus o figură gravă.

Procesul dură cîteva zile. Fiind vorba de un caz federal, domnul Paul Getty, prietenul lui Joan Barry, fu obligat să se prezinte ca martor, la fel şi doi tineri germani, precum şi alţi cîţiva. Paul Getty trebui să admită că fusese în trecut prietenul lui Joan Barry şi de asemenea că-i dăduse bani. Dar de fapt importante erau scrisorile primite de la ea cu scuze pentru toate necazurile pe care mi le pricinuise şi mulţumiri pentru bunătatea şi generozitatea mea. Cu toate că Giesler încercă să le depună la dosar, tribunalul se opuse. Dar nici Giesler nu insistase îndeajuns, după părerea mea.

La proces a ieşit la iveală că, două-trei zile înainte de a pătrunde prin efracţie în casa mea, Barry îşi petrecuse

noaptea în apartamentul unui tînăr german care, la bară, fu silit să recunoască.

Faptul că mă aflam în centrul tuturor acestor întîmplări sordide îmi dădea impresia că sînt ţintuit la stîlpul infamiei. Dar din momentul în care părăseam tribunalul, uitam tot şi, după o cină liniştită în tovărăşia Oonei, adormeam extenuat.

Pe lîngă tensiunea şi grijile procesului, mai era şi obligaţia de-a mă scula la ora şapte dimineaţa, apoi de-a pleca îndată după micul dejun, căci îmi trebuia o oră de mers cu maşina ca să străbat traficul ce caracteriza Los Angeles-ul la ora aceea, dacă ţineam să ajung la timp, cu zece minute înainte de începerea şedinţei.

În cele din urmă, procesul luă sfîrşit. Fiecare din cele două părţi conveni să-şi prezinte concluziile timp de două ore şi jumătate. Nu-mi închipuiam ce aveau de vorbit în tot timpul ăsta. Pentru mine era limpede ca lumina zilei: acuzaţia guvernului se năruise. Şi bineînţeles, eventualitatea de a încasa douăzeci de ani în cazul cînd aş fi fost găsit vinovat nu mi-a venit nici o clipă în minte. Concluziile judecătorului, mi se părea, puteau să fie mai puţin vagi. Am încercat să văd care era impresia doamnei de la Times, dar privirile îi erau Îndreptate în altă parte. Cînd juriul ieşi pentru deliberare, ea părăsi sala fără să se tuto nici în dreapta nici în stînga.

Cînd să plecăm, Giesler îmi şopti discret:

— Astăzi nu putem ieşi din tribunal înainte de pronunţarea sentinţei, dar, adăugă el pe un ton optimist, să stăm puţin pe balcon, la soare.

Această subtilă informaţie îmi dădu impresia unei sinistre omniprezenţe ce se strîngea în jurul meu, amintindu-mi că deocamdată aparţineam justiţiei.

Era unu şi jumătate şi mi-am zis că în vreo douăzeci de minute avea să se comunice verdictul. Era mai bine să aştept înainte de a-i telefona Oonei. Dar trecu o oră. Am

chemat-o spunîndu-i că juriul nu revenise şi că îndată ce voi cunoaşte hotărîrea aveam s-o înştiinţez.

Încă o oră se scurse şi tot nimic! Care să fie cauza acestei întîrzieri? Juraţii n-ar fi avut nevoie decît de zece minute, căci nu puteau ajunge decît la concluzia că eram nevinovat. Între timp Giesler şi cu mine şedeam afară, pe balustrada de piatră, abţinîndu-ne de la orice comentariu asupra pricinei cauzei acestei întîrzieri, pînă cînd Giesler se uită la ceas.

— E ora patru, spune el indiferent. Mă întreb de ce-or fi zăbovind atîta.

Am început apoi să discutăm calm şi deschis diferitele puncte ale procesului de care s-ar fi putut împiedica...

La cinci fără un sfert, clopoţelul sună anunţînd că juriul se pronunţase. Inima începu să-mi bată şi, în timp ce intram în sală, Giesler îmi şopti precipitat:

— Oricare ar fi verdictul, nu te arăta emoţionat.

Procurorul şi asistenţii lui ne-o luară înainte, urcînd în fugă scările, agitaţi şi cu sufletul la gură, Tippy Gray era ultimul şi, trecînd pe lîngă noi, ne aruncă o privire surîzătoare peste umăr.

Sala Tribunalului se umplu repede şi tensiunea creştea. Nu ştiu de ce, dar eram perfect calm, cu toate că inima-mi bătea să-mi sară din piept.

Grefierul lovi de trei ori cu ciocănelul, semnalul de intrare al Curţii, şi toată lumea se ridică. După ce toţi se aşezară la loc, juriul îşi făcu intrarea, iar preşedintele juriului înmînă un document grefierului. Giesler şedea cu capul plecat, privind în jos şi mormăind nervos:

— Dacă vei fi declarat vinovat, va fi cea mai teribilă eroare judiciară pe care am cunoscut-o vreodată! Şi repeta fără încetare: „Va fi cea mai cumplită eroare judiciară pe care am cunoscut-o vreodată!”

Grefierul începu să dea citire documentului, apoi lovi de trei ori cu ciocănelul său. În tăcerea adîncă ce se aşternu, anunţă:

— Charles Chaplin, Cazul 337068 al instanţei criminale... La primul capăt de acuzare... (o lungă tăcere). Nevinovat!

Un strigăt se ridică din rîndurile adunării, apoi se aşternu din nou tăcerea, în timp ce grefierul continuă:

— La cel de-al doilea capăt de acuzare... Nevinovat!

Sala fu cuprinsă de un adevărat delir. N-aş fi crezut niciodată că am atîţia prieteni. Unii se repeziră peste grilaj să mă strîngă în braţe şi să mă sărute. L-am zărit pe Tippy Gray. Nu mai zîmbea şi chipul îi devenise impasibil.

Atunci judecătorul îmi adresă cîteva cuvinte:

— Domnule Chaplin, prezenţa dumneavoastră nu mai e necesară în faţa Curţii; sînteţi liber.

Apoi îmi întinse mîna de la înălţimea estradei şi mă felicită, la fel ca şi procurorul. Giesler îmi şopti:

— Du-te şi dă mîna cu juraţii.

Apropiindu-mă de ei, femeia, de care avocatul se temea atît, se ridică şi-mi strînse mîna şi, pentru prima oară, o văzui de-aproape. Avea un chip frumos, luminos, inteligent şi plin de înţelegere. În clipa, cînd ne-am strîns mîna, îmi spuse zîmbind bucuroasă:

— E-n regulă, Charlie. Ţara asta mai e încă liberă.

Nu îndrăzneam să deschid gura, într-atît mă emoţionaseră vorbele ei. M-am mulţumit să încuviinţez din cap zîmbind, în timp ce continua:

— Prin fereastra camerei de chibzuinţă, te vedeam păşind în sus şi-n jos şi aş fi dorit atîta să-ţi spun să nu fii îngrijorat. Dacă n-ar fi fost o anumită persoană, am fi ajuns la o hotărîre în zece minute.

Era greu să nu plîngi la auzul vorbelor ei, dar i-am mulţumit cu un surîs cam crispat, apoi m-am întors să mulţumesc şi celorlalţi. Toţi mi-au strîns mîna din toată inima, în afară de o femeie care mă privea duşmănos. Era gata să mă îndepărtez cînd preşedintele juriului spuse:

— Hai, dragă fată, linişteşte-te şi strînge-i mîna!

Ea se supuse fără tragere de inimă, iar eu îi mulţumii cu răceală.

Oona, care era însărcinată în patru luni, mă aştepta acasă pe peluză. Era singură şi, auzind vestea la radio, leşinase.

În seara aceea, am cinat liniştiţi, numai Oona şi cu mine. N-aveam nevoie de ziare, nici de telefoane. Nu voiam să văd şi să vorbesc cu nimeni. Mă simţeam fără vlagă şi rănit. Pînă şi prezenţa servitorilor mă stînjenea.

După masă, Oona pregăti un gin tonic zdravăn; ne-am aşezat amîndoi lîngă foc, iar eu i-am explicat de ce juriul deliberase timp atît de îndelungat şi i-am vorbit de femeia care-mi spusese că Statele Unite mai erau încă o ţară liberă. După o tensiune de atîtea săptămîni a urmat ca o prăbuşire. În noaptea aceea, m-am trîntit pe pat cu perspectiva plăcută că nu trebuia să mă trezesc devreme a doua zi de dimineaţă, ca să pornesc la tribunal.

Două-trei zile mai tîrziu, Lion Feuchtwanger spuse cu umor:

— Eşti singurul artist dramatic care va rămîne în istoria Americii, deoarece ai stîrnit antagonisme politice pe scară naţională.

***

Apoi procesul de stabilire a paternităţii, pe care-l crezusem încheiat în urma probelor de sînge, a ieşit din nou la iveală. Cu ajutorul unor abile chiţibuşuri juridice, un alt avocat, care se bucura de trecere în, cercurile politice locale, izbuti să redeschidă cazul; procedînd cu abilitate, a făcut să se transfere tutela copilului de la mamă pe seama tribunalului, situaţie care nu afecta acordul intervenit între mine şi Joan Barry, ea rămînînd cu cei douăzeci şi cinci de mii de dolari. Dar acum tribunalul, în calitate de tutore, putea să mă urmărească cerîndu-mi pensie alimentară pentru copil.

La prima instanţă, juriul n-a reuşit să se pună de acord, spre marea dezamăgire a avocatului meu care considera procesul cîştigat. Dar în instanţa următoare, în ciuda

probelor de sînge, care mai tîrziu au fost acceptate ca o dovadă admisibilă, în astfel de procese, de practica judiciară a statului California, hotărîrea s-a pronunţat în defavoarea mea.

***

Ceea ce doream, Oona şi cu mine, era să părăsim California. De un an de cînd eram căsătoriţi, fusesem trecuţi prin tocător şi aveam nevoie de odihnă. Am luat aşadar pisicuţa noastră neagră şi ne-am suit în trenul de New York; de-acolo am plecat la Nyack, unde am închiriat o casă. Era departe de lume, în mijlocul unei regiuni pietroase şi neproductive; totuşi locul avea farmecul său. Era o căsuţă încîntătoare datînd din 1780; angajasem în acelaşi timp o menajeră foarte simpatică, care era de asemenea o excelentă bucătăreasă.

Împreună cu cosa am moştenit şi un delicios cîine de rasă negru şi nostim, care se ataşă de noi ca o doamnă de companie. Dimineaţa apărea, nelipsit pe verandă şi, după ce dădea curtenitor din coadă, se culca liniştit, eclipsîndu-se în timp ce noi ne luam micul dejun. Cînd îl văzu prima oară, pisicuţa noastră începu să pufnească şi să-l scuipe. Dar el rămase mai departe culcat, cu botul pe labe, manifestîndu-şi dorinţa de coexistenţă paşnică.

Zilele petrecute la Nyack au fost idilice, cu toată singurătatea în care trăiam. Nu vedeam pe nimeni, nimeni nu ne vizita. Era foarte bine aşa, deoarece încă nu mă refăcusem după neplăcerile procesului.

Cu toate că această încercare îmi paralizase facultăţile creatoare, totuşi aproape terminasem *Domnul Verdoux*. Iar acum simţeam din nou dorinţa să-l închei.

Avusesem de gînd să rămînem cel puţin şase luni în Est, şi Oona trebuia să nască acolo. Dar la Nyack nu puteam lucra, aşa că, cinci săptămîni mai tîrziu, ne-am întors în California.

Curînd după căsătorie, Oona mi-a mărturisit că nu dorea să facă nici teatru nici cinema. Această veste mi-a făcut plăcere, deoarece aveam în fine o soţie şi nu pe cineva care urmăreşte o carieră. Atunci am renunţat la *Umbră şi substanţă* şi m-am apucat din nou să lucrez la *Domnul Verdoux*... pînă în ziua cînd am fost atît de brutal întrerupt de guvern. M-am gîndit adeseori că cinematograful a pierdut o excelentă actriţă, deoarece Oona era înzestrată cu un deosebit simţ al umorului.

Mi-aduc aminte: puţin înainte de proces, Oona şi cu mine am intrat la un bijutier să-şi repare pudriera. În timp ce aşteptam, am început să ne uităm la brăţări. Era una deosebit de frumoasă, bătută în diamante şi rubine care ne plăcea, dar Oonei i s-a părut prea scumpă, aşa încît i-am spus bijutierului că ne vom mai gîndi şi am ieşit. Cînd să ne suim din nou în maşină, i-am spus nervos:

— Repede! Grăbeşte-te!

Apoi mi-am vîrît mîna în buzunar şi am scos prudent brăţara pe care o admirase.

— Am luat-o în timp ce bijutierul îţi arăta celelalte brăţări, i-am spus.

Oona păli.

— O, nu trebuia să faci una ca asta!

Apucă pe o străduţă, trase la marginea trotuarului şi opri maşina.

— Să ne gîndim! spuse ca repetînd: n-ar fi trebuit să faci una ca asta!

— Acum nu mai pot s-o duc înapoi.

Dar n-am mai putut să mă prefac, am izbucnit în rîs şi i-am mărturisit că glumisem: în timp ce admira alte bijuterii, îl luasem pe bijutier de-o parte şi cumpărasem brăţara.

— Şi tu, crezînd că am furat-o, erai gata să-mi devii complice! i-am spus.

— O, răspunse ea, nu voiam să te mai văd şi cu alte necazuri pe cap.

28

În timpul procesului, fusesem înconjuraţi de mulţi prieteni dragi, toţi credincioşi şi plini de compasiune: Salka Viertel, soţii Clifford Odets, soţii Hanns Eisler, soţii Feuchtwanger şi mulţi alţii.

Salka Viertel, actriţa poloneză, dădea serate interesante în casa ei de la Santa Monica. Salka atrăgea artişti şi oameni de litere precum: Thomas Mann, Bertold Brecht, Schonberg, Hanns Eisler, Lion Feuchtwanger, Stephen Spender, Cyril Connoly şi mulţi alţii. Salka avea un salon literar peste tot unde locuia.

La familia Hanns Eisler, îl întîlneam pe Bertold Brecht, care avea o înfăţişare viguroasă, cu capul lui tuns şi, îmi amintesc, fuma întotdeauna o ţigară de foi. Cîteva luni mai tîrziu, i-am arătat manuscrisul *Domnului Verdoux* pe care l-a răsfoit. Singura lui remarcă a fost: „A, chiar îţi scrii scenariile în maniera chinezească”.

L-am întrebat pe Lion Feuchtwanger ce părere are despre situaţia politică a Statelor Unite. Mi-a răspuns glumind:

— Trebuie să aibă o semnificaţie faptul că după ce-am terminat de construit casa mea cea nouă din Berlin, a venit Hitler la putere şi eu am plecat. Abia am terminat de mobilat apartamentul de la Paris că naziştii şi-au făcut intrarea, şi din nou m-am mutat. Iar acum, în America, mi-am cumpărat de curînd o casă la Santa Monica.

Ridică din umeri şi zîmbi cu înţeles.

Din cînd în cînd, îl vedeam pe Aldous Huxley. Pe vremea aceea, era pasionat de mistică. Sincer, îl preferam tînărului cinic din anii 1920.

Într-o zi, prietenul nostru Frank Taylor telefonă spunînd că Dylan Thomas, poetul velş, dorea să ne cunoască. Am

răspuns că sîntem încîntaţi. „Bine, adăugă Frank şovăind, am să-l aduc dacă e treaz”. Ceva mai tîrziu, în aceeaşi seară, cînd sună la uşă, am deschis, iar Dylan Thomas se prăbuşi. Dacă asta însemna să fii treaz, cum era la beţie? O zi-două după aceea, veni la cină şi avu o comportare mai normală. Ne-a citit unul din poemele sale, cu o voce sonoră de bas. Nu-mi amintesc imaginile, dar cuvîntul „celofan” strălucea în versurile sale magice asemenea răsfrîngerii soarelui.

Printre prietenii noştri se număra şi Theodor Dreiser, pe care îl admiram mult. Împreună cu încîntătoarea lui soţie Helen, obişnuiau să cineze din cînd în cînd la noi. Cu toate că vibra de indignare, Dreiser era o fiinţă blîndă, minunată. La moartea lui, John Lawson, dramaturgul, care citi discursul funebru, mă rugă să fiu printre cei ce ţin giulgiul şt să citesc, în timpul ceremoniei, un poem scris de Dreiser, ceea ce am şi făcut.

Deşi treceam din cînd în cînd prin perioade de îngrijorare, gîndindu-mă la cariera mea, am avut întotdeauna convingerea că o comedie bună va pune capăt tuturor necazurilor. În această stare de spirit, am terminat *Domnul Verdoux*. Rod al unei munci de doi ani, căci intriga era greu de construit, turnarea propriu-zisă nu durase în schimb decît douăsprezece săptămîni - un timp record pentru mine. Am trimis apoi scenariul la Breen Office pentru viza cenzurii. Am primit fără întîrziere o scrisoare prin care filmul meu era în întregime condamnat.

Breen Office este o sucursală a Legiunii pentru decenţă, o autocenzură depinzînd de Motion Picture Association. Sînt de acord că cenzura e necesară, dar e greu de aplicat. Singura sugestie pe care o propun în acest domeniu este ca regulile sale să fie maleabile şi nedogmatice, să nu se judece subiectul, ci bunul gust, inteligenţa şi sensibilitatea cu care l-a tratat autorul.

Din punct de vedere moral, am convingerea că violenţa fizică şi falsa filosofie sînt la fel de dăunătoare ca o scenă

tare de dragoste. Bernard Shaw e cel care spunea că o directă în falca unui ticălos este un mod prea facil de a rezolva problemele existenţei.

Înainte de a discuta despre cenzurarea *Domnului Verdoux*, este necesar să-l rezum pe scurt. Verdoux e un Barbă Albastră, un mărunt funcţionar de bancă; pierzîndu-şi postul în timpul crizei, pune la punct un sistem care consta în a se căsători cu fete bătrîne şi a le asasina pentru bani. Soţia lui legitimă este o infirmă care locuieşte la ţară cu băieţaşul ei, neştiind nimic de planurile criminale ale soţului ei. După asasinarea fiecărei victime, el se întoarce acasă ca oricare soţ burghez la capătul unei zile de lucru. E un paradox de virtute şi de viciu: un om care, îngrijindu-şi trandafirii, caută să nu calce o omidă, în timp ce în fundul grădinii una din victimele sale se mistuie în crematoriu. Scenariul conţine un umor diabolic, e o satiră aspră şi o violentă critică socială.

Cenzorii mi-au adresat o scrisoare lungă explicîndu-mi de ce înţeleg să condamne filmul în întregime. Citez un extras din această scrisoare:

> „...Trecem peste acele elemente ce par antisociale în concepţia şi semnificaţia lor. Există pasaje în scenariu unde Verdoux condamnă «Sistemul» şi atacă structura socială actuală. Vă atragem însă atenţia în mod deosebit asupra a ceea ce este şi mai violent şi cade direct sub jurisdicţia Codului...
>
> Indirect, Verdoux afirmă că e ridicol să fii şocat de proporţiile atrocităţilor sale, că ele nu sînt decît o «comedie de crime» pe lîngă masacrele în serie şi perfect legale ale războiului, pe care «Sistemul» le garantează în aur. Fără a avea intenţia să deschidem o discuţie asupra faptului de-a şti dacă războaiele sînt masacre masive sau uciderи legale, nu-i mai puţin adevărat că Verdoux, în timpul discursurilor sale, face o serioasă încercare de-a evalua calitatea morală a crimelor lui.
>
> Cea de-a doua raţiune fundamentală pentru care acest scenariu este inacceptabil poate fi enunţată mai pe scurt. Ea constă, în mare, în povestea unui tip de escroc care convinge un număr mare de femei să-i încredinţeze economiile, ademenindu-le într-o serie de false căsătorii. Acest aspect al povestirii are o atmosferă neplăcută de amor ilicit care, după părerea noastră, e condamnabilă”.

Se enumera apoi o lungă listă de obiecţii de detaliu. Ca să dau un exemplu, am să încep prin a cita două pagini din scenariul meu, privitoare la Lydia, una din soţiile nelegitime ale lui Verdoux, o femeie bătrînă pe care e pe cale s-o ucidă chiar în aceeaşi seară.

Lydia intră într-un hol slab luminat, stinge apoi lumina şi intră în camera ei unde se aprinde o lumină ce traversează în diagonală holul cufundat în întuneric. În momentul acela intră încet Verdoux. La capătul holului se află o fereastră înaltă prin care luna plină îşi revarsă strălucirea. În extaz, el înaintează încet în această direcţie.

> **Verdoux** (sotto voce): Ce frumos... această oră pală, ora lui Endimion...
> **Vocea Lydiei** (din odaie): Despre ce vorbeşti?
> **Verdoux** (în transă): Despre Endimion draga mea... un tînăr frumos căzut sub vraja lunii.
> **Vocea Lydiei**: Lasă, nu te mai gîndi la el şi vino la culcare.
> **Verdoux**: Da, draga mea... Ce moi erau florile la picioarele noastre.
> *Trece în odaia Lydiei, lăsînd holul gol, în semi-întuneric, luminat doar de lună.*
> **Vocea lui Verdoux** (din odaia Lydiei): Priveşte luna asta! Niciodată n-am văzut-o atît de strălucitoare!... O lună indecentă.
> **Vocea Lydiei**: O lună indecentă! Ce prost eşti!... Ha, ha, ha! O lună indecentă!
> *Muzica atinge un crescendo înfricoşător, apoi trecere treptată spre dimineaţă. Acelaşi culoar, dar acum soarele pătrunde din belşug. Verdoux vine din camera Lydiei fredonînd.*

Obiecţiile cenzurii la scena de mai sus erau următoarele: „Vă rugăm să schimbaţi replica Lydiei: «Lasă, nu te mai gîndi la el şi vino la culcare” cu «şi du-te la culcare». Presupunem că toată această scenă va fi jucată în aşa fel încît să nu creeze impresia că Verdoux şi Lydia se vor deda unor plăceri conjugale. Schimbaţi de asemenea expresia repetată de mai multe ori de «lună indecentă», ca şi apariţia lui Verdoux ieşind din camera soţiei sale fredonînd, a doua zi dimineaţa”.

Obiecţia următoare se referă la dialogul cu o femeie pe care Verdoux o întîlneşte seara tîrziu. Pretindeau că acest

personaj era în mod clar o prostituată, ceea ce era inacceptabil.

Bineînţeles că, în povestea mea, e o femeie de moravuri uşoare, şi e pueril să crezi că vine în apartamentul lui Verdoux pur şi simplu ca să-i vadă colecţia de stampe. Dar în cazul acesta, el o aduce în casă în scopul de a experimenta asupra ei o otravă ucigătoare care nu lasă nici o urmă şi care o va ucide la o oră după ce ea va părăsi apartamentul. Scena n-are nimic obscen sau excitant. Iată textul scenariului meu:

> *Ne aflăm apoi în apartamentul de la Paris al lui Verdoux, deasupra unui magazin de mobile. Cînd intră, el descoperă că fata ţine o pisicuţă hoinară, ghemuită sub impermeabil.*

Verdoux: Îţi plac mult pisicile, nu?
Fata: Nu grozav, dar era udă leoarcă şi-i era frig. Probabil că n-ai nişte lapte să-i dau.
Verdoux: Ba da. Vezi, viitorul nu-i atît de sumbru cum îţi închipui.
Fata: Par atît de pesimistă?
Verdoux: Da, dar nu cred că eşti.
Fata: De ce?
Verdoux: Ca să umbli pe-afară, pe-o noapte ca asta, trebuie să fui, plină de optimism.
Fata: Sînt orice numai asta nu.
Verdoux: Cam încăpăţînată, nu?
Fata (pe un ton sarcastic): Remarcabil spirit de observaţie.
Verdoux: De cînd faci meseria asta?
Fata: A... de trei luni.
Verdoux: Nu te cred.
Fata: De ce?
Verdoux: O fată frumoasă ca tine ar fi făcut treabă bună.
Fata *(ironică):* Merci.
Verdoux; Acum spune-mi adevărul. Ai ieşit de la spital sau de la închisoare... care din două?
Fata *(bine dispusă, dar provocatoare):* De ce vrei să ştii?
Verdoux: Pentru că vreau să te ajut.
Fata: Oi fi vreun filantrop, nu?
Verdoux *(politicos):* Exact... Şi nu-ţi cer nimic în schimb.
Fata *(examinîndu-l):* Da' unde mă aflu aici? La Armata Salvării?
Verdoux: Foarte bine. Dac-o iei aşa, eşti liberă să pleci.
Fata *(laconic):* Am ieşit de la închisoare.
Verdoux: Cum ai ajuns acolo?

Fata *(ridicînd din umeri):* Ce importanţă are? Ei îl consideră furt calificat... amanetarea unei maşini de scris închiriată.

Verdoux: Haide, haide... Altceva mai bun n-ai găsit? Cît ai încasat?

Fata: Trei luni.

Verdoux: Aşadar, e prima ta zi de libertate?

Fata: Da.

Verdoux; Ţi-e foame?

Ea încuviinţează cu un zîmbet trist.

Verdoux: Atunci în timp ce mă ocup de preparativele culinare, ajută-mă să aduc cîte ceva de la bucătărie. Haide.

Trec amîndoi în bucătărie. El începe să pregătească jumări de ouă şi o ajută să aşeze vesela pentru masă pe-o tavă pe care-o aduce în salon. Din clipa cînd ea a ieşit, el o urmăreşte atent, apoi deschide repede un dulap din care scoate un flacon de otravă, toarnă conţinutul într-o sticlă de vin roşu, pe care o astupă la loc, o pune pe o tavă cu două pahare şi revine în salon.

Verdoux: Nu ştiu dacă o să-ţi placă sau nu... ouă jumări, pîine prăjită şi puţin vin roşu.

Fata: Minunat!

Lasă din mînă o carte pe care-o citea şi cască.

Verdoux: Văd că eşti obosită aşa că, îndată după cină, te conduc la hotel.

Destupă sticla.

Fata *(cercetîndu-l):* Eşti foarte bun. Nu înţeleg de ce faci toate astea pentru mine.

Verdoux: De ce nu? (toarnă vin otrăvit în paharul fetei): Crezi că puţină bunătate e atît de rară?

Fata: Începusem să cred că da.

Se pregăteşte să toarne şi în paharul lui acelaşi vin, apoi se scuză.

Verdoux: A, pîinea prăjită!

Dispare cu sticla în bucătărie unde o înlocuieşte repede cu alta, ia pîinea prăjită şi se îndreaptă spre salon. Întră în salon, pune pîinea prăjită pe masă („Voilă!") şi din sticla schimbată îşi toarnă un pahar cu vin.

Fata *(descumpănită):* Eşti ciudat.

Verdoux: Adevărat? De ce?

Fata: Nu ştiu.

Verdoux: Oricum, ţi-e foame, aşa încît, te rog, serveşte-te.

În timp ce ea se pregăteşte să mănînce, el vede cartea pe masă.

Verdoux: Ce citeşti?

Fata: Schopenhauer.

Verdoux: Îţi place?

Fata: Aşa şi-aşa.

Verdoux: Ai citit tratatul lui despre sinucidere?

Fata: Nu m-a interesat.

Verdoux *(hipnotizînd-o parcă):* Nici dacă sfîrşitul ar putea fi simplu? Să spunem, de pildă, că te-ai culcat şi, fără să-ţi treacă prin minte gîndul

morţii, ar interveni un stop subit... Ni ţi-ar place mai mult aşa decît această existenţă cenuşie?

Fata: Mă întreb...

Verdoux: Apropierea morţii e cea care îngrozeşte.

Fata *(gînditoare):* Îmi închipui că dacă noul născut ar fi conştient de apropierea vieţii, ar fi tot aşa de îngrozit.

Verdoux zîmbeşte cu un aer aprobator şi-şi bea vinul. Ea îşi ridică paharul de vin otrăvit şi se pregăteşte să-l bea, apoi se opreşte.

Fata *(meditînd):* Şi totuşi viaţa e minunată.

Verdoux: Ce găseşti minunat?

Fata: Totul... O dimineaţă de primăvară, o noapte de vară... muzica, arta, dragostea...

Verdoux *(dispreţuitor):* Dragostea!

Fata *(provocîndu-l oarecum):* Şi totuşi există.

Verdoux: De unde ştii?

Fata: Am fost îndrăgostită o dată.

Verdoux: Vrei să spui că ai fost atrasă fizic de cineva?

Fata *(ironic):* Nu-ţi plac femeile, nu-i aşa?

Verdoux: Dimpotrivă, ador femeile, dar nu le admir.

Fata: De ce?

Verdoux: Femeile sînt făpturi ale pămîntului... realiste, dominate de fizic.

Fata *(neîncrezătoare):* Ce prostie!

Verdoux: De îndată ce o femeie înşeală un bărbat, ea îl dispreţuieşte. Cu toată bunătatea şi poziţia lui, ca îl va părăsi pentru un altui, mai prejos... dacă are un fizic mai seducător.

Fata: Ce puţin ştii despre femei!

Verdoux: Ai să te miri.

Fata: Nu asta e dragostea.

Verdoux: Dar ce e dragostea?

Fata: Să dai... să te sacrifici... e acelaşi sentiment pe care o mamă îl nutreşte pentru copilul ei.

Verdoux *(zîmbind):* Ai iubit aşa?

Fata: Da.

Verdoux: Pe cine?

Fata: Pe soţul meu.

Verdoux *(surprins):* Eşti măritată?

Fata: Am fost... A murit pe cînd eram la închisoare.

Verdoux: Înţeleg... Vorbeşte-mi de el.

Fata: E o poveste lungă... *(o pauză).* Fusese rănit în timpul războiului civil din Spania... era invalid.

Verdoux *(aplecîndu-se peste masă):* Invalid?

Fata: *(încuviinţează):* De aceea îl iubeam. Avea nevoie de mine... depindea de mine. Era ca un copil. Dar pentru mine era mai mult ca un copil. Era credinţa, viaţa mea... aş fi omorît pentru el.

Îşi înghite lacrimile şi e gata să bea din vinul otrăvitor.

Verdoux: O clipă... Parcă a căzut puţin dop în vin. Permite-mi să-ţi dau alt pahar.

Ia paharul ei şi-l pune pe bufet, apoi ia unul curat şi-l umple ca vin bun din sticlă. O clipă beau în tăcere. Apoi Verdoux se ridică.

Verdoux: E foarte tîrziu şi eşti obosită... Uite... (îi dă bani) ca să poţi rezista o zi-două... Noroc.

Ea se uită la bani.

Fata: O, e prea mult... Nu mă aşteptam... (îşi ascunde faţa în mîini şi începe să plîngă). Ce proastă sînt... să mă port aşa. Începusem să nu mai cred în nimic. Şi, deodată, dumneata vrei să-mi regăsesc încrederea.

Verdoux: Vezi, nu fi prea încrezătoare. Lumea e rea.

Fata *(dînd din cap):* Nu-i adevărat. E o lume strîmbă şi tare tristă... dar puţină bunătate o poate înfrumuseţa.

Verdoux: Mai bine pleacă înainte de-a mă corupe cu filosofia dumitale.

Fata se îndreaptă spre uşă, se întoarce zîmbind înainte de-a ieşi şi-i spune „Bună seara".

Citez cîteva din obiecţiile cenzorilor la scena de mai sus: „Ca să umbli pe-afară pe-o noapte ca asta, trebuie să fii plină de optimism", ca şi replicile: „De cîtă vreme faci meseria asta?" şi „O fată frumoasă ca tine ar fi făcut treabă mai bună" trebuie să fie schimbate. „Ţinem să declarăm că aluzia la Armata Salvării riscă, după părerea noastră, să jignească această organizaţie."

Către sfîrşitul scenariului, Verdoux, după numeroase aventuri, o întîlneşte din nou pe fată. E complet ruinat, iar ea e înfloritoare. Cenzura a obiectat tocmai la această prosperitate. Iată:

Scena reprezintă exteriorul unei cafenele. Verdoux şade la masă, citind un ziar în care se spune că războiul este iminent în Europa. Îşi achită nota şi pleacă. Traversînd strada, e gata să fie călcat de o limuzină elegantă care virează brusc spre bordura trotuarului ca să-l evite. Şoferul opreşte, claxonează şi, prin fereastra deschisă, o mînă înmănuşată îi face semn lui Verdoux; spre uimirea lui, o vede în maşină pe fata pe care a primit-o într-o seară şi care-i zîmbeşte. Este elegant îmbrăcată.

Fata: Ce mai faci, domnule Filantrop?

Verdoux e uluit.

Fata *(continuînd):* Nu-ţi aduci aminte de mine? M-ai luat la dumneata într-o seară ploioasă.

Verdoux *(mirat):* Da?

Fata: Şi după ce mi-ai dat mîncare şi bani, m-ai trimis acasă ca pe-o fetiţă mică şi cuminte.

Verdoux (*cu umor):* Trebuie să fi fost nebun.

Fata *(sinceră):* Nu, ai fost foarte mărinimos... Unde mergi?
Verdoux: Nicăieri.
Fata: Urcă.

Verdoux urcă în maşină.
Interiorul limuzinei.

Fata *(către şofer):* La cafeneaua Lafarge... Am impresia că tot nu-ţi aminteşti de mine... dar de ce ţi-ai aminti?
Verdoux (privind-o cu admiraţie): Dimpotrivă, am toate motivele ca să-mi amintesc.
Fata *(zîmbind):* Nu ştii? În seara cînd ne-am întîlnit... tocmai ieşisem de la închisoare.

Verdoux îi face semn să tacă.

Verdoux: Sst! *(arată spre şofer, apoi controlează geamul).* Da, bine... geamul e închis. *(O priveşte mirat).* Dar dumneata... toate astea... *(arătînd maşina).* Ce s-a întîmplat?
Fata: Vechea poveste... din bordei în palat. După întîlnirea cu dumneata, a început să-mi surîdă norocul. Am întîlnit pe cineva foarte bogat... un fabricant de muniţii.
Verdoux: Iată meseria oare mi s-ar fi potrivit. Ce fel de om e?
Fata: Foarte bun şi generos, dar în afaceri e fără milă.
Verdoux: În afaceri, trebuie să fii întotdeauna fără milă, draga mea... Îl iubeşti?
Fata: Nu, dar tocmai asta-i place.

La aceste scene, cenzura făcea următoarele obiecţii: „Vă rugăm să schimbaţi replica «M-ai trimis acasă ca pe-o fetiţă mică şi cuminte» şi replica «Trebuie să fi fost nebun»; aceasta pentru a evita subînţelesurile dialogului; de asemenea vă rugăm să adăugaţi o aluzie la faptul că fabricantul de muniţii e logodnicul fetei, pentru a nu da impresia că este o femeie întreţinută”.

Mai erau şi alte obiecţii, la alte scene. Citez:

„Să nu se insiste în mod vulgar asupra «curbelor bizare, atît din faţă cît şi dinapoi», ale femeii între două vîrste”.

„Nu trebuie să existe nimic şocant în costumele sau dansurile fetelor. Şi mai ales să nu li se vadă picioarele goale deasupra jartierei”.

„Nu trebuie să se arate sau să se sugereze în sala de baie prezenţa unui scaun de toaletă”.

„Vă rugăm să schimbaţi cuvîntul «voluptuos» din discursul lui Verdoux”.

În încheierea scrisorii, declarau că ar fi deosebit de încîntaţi să-mi stea la dispoziţie pentru a discuta despre toate acestea şi că există desigur o cale pentru a pune scenariul de acord cu exigenţele Codului Producţiei, fără a-i compromite grav calităţile comice. Aşa încît m-am prezentat la Breen Office unde am fost introdus în biroul domnului Breen. Cîteva clipe mai tîrziu, unul din asistenţii săi, un tînăr înalt, cu înfăţişarea severă îşi făcu apariţia. Tonul lui numai prietenos nu era.

— Ce aveţi împotriva bisericii catolice? începu el.

— De ce mă întrebaţi? replicai.

— Priviţi, făcu el, trîntind pe masă un exemplar al scenariului meu şi întorcînd paginile. Scena din celula condamnaţilor în care criminalul Verdoux îi spune preotului: „Ce pot face pentru dumneata, om bun?”

— Şi nu e om bun?

— E ironic spus, ridică el mîna într-un gest dezaprobator.

— Nu găsesc nimic ironic în a spune unui om că e „bun”, îi răspunsei.

Pe măsură ce discutam, mă surprindeam improvizînd cu el un fel de dialog în genul lui Shaw.

— Nu spui unui preot „om bun”, îi spui „părinte”.

— Foarte bine, să-i spunem părinte, încuviinţai eu.

— Sau această replică, spuse el indicînd o altă pagină. Preotul spune: „Am venit să-ţi cer să te împaci cu Domnul”. Iar Verdoux răspunde: „Sînt împăcat cu Domnul, cu oamenii sînt în conflict.”. Vă daţi seama că e o zeflemea.

— Sînteţi îndreptăţiţi să aveţi părerea dumneavoastră, după cum şi eu o pot avea pe-a mea.

— Şi aici, mă întrerupse el urmărind scenariul. Preotul spune: „N-ai nici o remuşcare pentru păcatele tale?” Iar Verdoux răspunde: „Cine poate şti ce e păcatul, de vreme ce s-a născut în rai, din îngerul doborît de Dumnezeu, cine ştie cărui ţel tainic îi serveşte?”

— Sînt convins că păcatul este o taină la fel de mare ca şi virtutea, am răspuns.

— Asta-i falsă filosofie, afirmă el pe un ton dispreţuitor. Apoi îl puneţi pe Verdoux să se uite la preot şi să-i spună: „Ce v-aţi face fără păcat?”

— Admit că această replică e discutabilă, dar la urma urmelor se presupune că este ironică, şi Verdoux nu se adresează preotului într-un mod ireverenţios.

— Dar Verdoux îl răpune tot timpul pe preot.

— Ce vreţi să joace preotul, un rol de comedie?

— Sigur că nu, dar de ce nu-i acordaţi măcar o replică bună?

— Uitaţi-vă ce este, i-am spus, criminalul se pregăteşte să moară şi încearcă s-o facă bravînd. Preotul rămîne demn în tot timpul discuţiei şi spusele sale sînt potrivite. Totuşi, am să caut să găsesc o replică bună pentru preot.

— Sau aici, reluă el: „Sufletul să-ţi fie cu Domnul”. Şi Verdoux răspunde: „De ce nu? La urma urmelor, e al lui”.

— Ce e rău în asta? îl întrebai.

Repetă laconic:

— ”De ce nu!” Nu se vorbeşte aşa cu un preot.

— Această replică este introspectivă. Aşteptaţi să vedeţi filmul, fu răspunsul meu.

— Învinuiţi societatea şi statul, spuse el.

— Mă rog, la urma urmelor, statul şi societatea or fi fără cusur şi criticarea lor o fi inadmisibilă?

După două-trei schimbări mărunte, scenariul fu în cele din urmă acceptat. Şi, la drept vorbind, multe din obiecţiile domnului Breen au fost constructive. Îmi spuse pe un ton îndurerat:

— Nu faceţi şi din fata asta o prostituată. Aproape în toate scenariile de la Hollywood există cîte o prostituată.

Trebuie să recunosc că eram jenat. Totuşi am promis să nu insist asupra acestui fapt.

După terminare, filmul a fost proiectat în faţa a douăzeci sau treizeci de membri ai Legiunii Decenţei, reprezentanţi

ai cenzurii şi grupări religioase ale diferitelor comunităţi. Nu m-am simţit niciodată atît de singur ca în această împrejurare. Totuşi, la sfîrşitul proiecţiei, cînd luminile s-au aprins, Breen se întoarse către ceilalţi.

— Cred că merge... să-i dăm drumul! spuse el deodată.

Se aşternu o tăcere; apoi cineva adăugă:

— Eu n-am nimic împotrivă, nu sînt glume prea deocheate.

Ceilalţi însă continuau să privească posomoriţi.

Crispat, Breen se adresă celorlalţi, schiţînd un gest vag:

— Bine... prin urmare îi dăm drumul?

Reacţia a fost slabă; unii încuviinţară fără nici-o tragere de inimă. Breen îndepărtă iute toate obiecţiile care s-ar fi putut formula şi, bătîndu-mă pe umeri, îmi spuse:

— Bine, Charlie, dă-i drumul şi trage - adică: trage o copie pozitivă.

Eram puţin tulburat văzîndu-i că acceptă filmul, gîndindu-mă că voiau să-l interzică în întregime la început. Această aprobare rapida nu-mi inspira încredere. Aveau să recurgă oare la alte mijloace?

***

În timp ce procedam la un nou montaj al *Domnului Verdoux*, am primit un telefon din partea unui comisar al poliţiei federale, spunînd că are o somaţie prin care sînt rugat să apar la Washington în faţa Comisiei pentru cercetarea activităţilor anti-americane. Erau convocate nouăsprezece persoane.

Senatorul Pepper din Florida se afla atunci la Los Angeles, şi ni s-a sugerat să ne întîlnim cu el să-i cerem sfatul. Eu nu m-am dus căci situaţia mea era diferită: nu eram cetăţean american. La această reuniune, toţi conveniră să invoce drepturile lor constituţionale dacă ar fi fost chemaţi la Washington. (Cei care au procedat astfel au

stat un an la închisoare pentru refuzul de a se prezenta în faţa instanţei.)

Convocarea preciza că voi fi anunţat cu zece zile înainte de data prezentării la Washington; dar, curînd după aceea, sosi o telegramă, precizînd că am fost amînat cu încă zece zile.

După cea de-a treia schimbare de dată, am adresat Comisiei o telegramă spunînd că importanta societate pe care o conduceam depinde de hotărîrea sa, ceea ce îmi pricinuia importante cheltuieli şi că, deoarece Comisia se deplasase de curînd la Hollywood pentru a-l interoga pe prietenul meu Hanns Eisler, ar fi putut să mă audieze şi pe mine tot atunci, economisind banii contribuabililor. „Totuşi, conchideam, pentru a vă înlesni sarcina, vă voi spune ceea ce cred că doriţi să ştiţi. Nu sînt comunist, n-am fost niciodată în viaţa mea înscris în vreun partid au organizaţie politică. Sînt ceea ce numiţi «un pacifist». Sper că aceasta nu vă va şoca. Vă rog aşadar să precizaţi definitiv data cînd trebuie să mă prezint la Washington. Al dumneavoastră devotat, Charlie Chaplin”.

Am primit un răspuns deosebit de curtenitor, în sensul că prezentarea mea nu mai era necesară şi că puteam considera chestiunea încheiată.

29

În iureşul tuturor problemelor mele personale, nu acordasem prea mare importanţă treburilor privind Artiştii Asociaţi. Avocatul meu mă înştiinţă că societatea avea un milion de dolari deficit. Cînd treburile mergeau bine, societatea realiza reţete oscilînd între patruzeci şi cincizeci de milioane de dolari pe an, şi totuşi nu-mi amintesc să fi primit dividende mai mult de două ori. La apogeul acestei epoci de prosperitate, Artiştii Asociaţi dobîndiseră douăzeci şi cinci la sută cota parte, în patru sute de săli de cinematograf din Anglia, fără să plătească o centimă. Nu mai ştiu bine cum procedasem. Cred că primeam aceste procente în schimbul garantării producţiei de filme. Alte companii americane au dobîndit în acelaşi mod procente importante în cinematografele engleze. La un moment dat, posedam acţiuni în valoare de zece milioane de dolari în organizaţia Rank.

Dar, unul după altul, acţionarii Artiştilor Asociaţi revindeau societăţii acţiunile şi, tot plătind, casa de bani se deşertă aproape cu totul. Aşa încît m-am pomenit deodată proprietarul unei jumătăţi din societatea Artiştilor Asociaţi, care avea un milion datorii şi cu Mary Pickford ca asociată. Îmi scrise ca să-şi exprime îngrijorarea, căci toate băncile refuzaseră să ne mai acorde noi credite. Nu-mi prea făceam griji, căci nu eram pentru prima oară debitori, şi un film de succes ne adusese întotdeauna din nou la linia de plutire. În plus, terminasem *Domnul Verdoux* şi mă aşteptam la nişte reţete extraordinare. Reprezentantul meu, Arthur Kelly, prevedea încasări de cel puţin douăsprezece milioane de dolari. Dacă spusele lui se adevereau, cu această sumă s-ar fi acoperit datoriile societăţii, obţinîndu-se şi un beneficiu net de un milion de dolari.

La Hollywood, am organizat o proiecţie intimă pentru prietenii mei. La urmă, Thomas Mann, Lion Feuchtwanger şi alţi cîţiva se ridicară şi aplaudară timp de un minut şi mai bine.

Plin de încredere, am plecat la New York. Dar la sosire, am fost îndată atacat de *Daily News*:

„Chaplin se află în oraş pentru premiera filmului său. După faptele-i vitejeşti de „pro-comunist", îl desfid să se arate la o conferinţă de presă, căci voi fi acolo să-l pun în încurcătură cu două-trei întrebări".

Serviciul de publicitate al Artiştilor Asociaţi se întreba dacă era cazul sau nu să am o întrevedere cu ziariştii americani. Eram indignat, deoarece întîlnisem în ajun presa străină care-mi făcuse o primire călduroasă, entuziastă chiar. În plus, nu sînt omul care să se dea bătut cu una cu două.

A doua zi dimineaţă, am închiriat o sală mare la hotel şi m-am întîlnit cu presa americană. După ce s-au servit cocteiluri, mi-am făcut intrarea, dar simţeam că se pune ceva la cale. Am luat cuvîntul pe o mică estradă, îndărătul unei mese şi, punînd în mişcare tot farmecul de care dispuneam, am declarat:

— Bună ziua, doamnelor şi domnilor. Mă aflu aici pentru a vă da toate informaţiile care ar putea să vă intereseze în legătură cu filmul şi cu planurile mele viitoare.

Tăcere.

— Nu vorbiţi toţi deodată, vă rog, am glumit eu.

O ziaristă aşezată în primele rînduri mă întrebă în cele din urmă:

— Sînteţi comunist?

— Nu, am răspuns pe un ton categoric. Întrebarea următoare, vă rog.

Am auzit atunci o voce rostind ceva nedesluşit. M-am gîndit că e poate prietenul meu de la Daily News, dar el strălucea prin absenţă. Oratorul cu pricina era o făptură

îngălată, pierdută într-un pardesiu şi cu nasul vîrît într-un manuscris din care citea.

— Iertaţi-mă, i-am replicat. Vă rog să citiţi încă o dată, nu înţeleg ce spuneţi.

— Noi, foştii combatanţi catolici... începu el.

— Nu sînt aici ca să răspund foştilor combatanţi catolici, i-am tăiat-o, întrerupîndu-l; e o conferinţă de presă.

— De ce n-aţi cerut cetăţenia americană? întrebă altă voce.

— Nu văd pentru ce trebuia să-mi schimb naţionalitatea. Mă socotesc un cetăţean al lumii, am răspuns.

Un freamăt străbătu asistenţa. Mai mulţi încercau să vorbească în acelaşi timp. O voce totuşi se făcu auzită:

— Dar banii îi cîştigaţi în America.

— Bine, am răspuns zîmbind, dacă priviţi lucrurile din punct de vedere financiar, atunci să ne lămurim. Societatea mea este internaţională; şaptezeci la sută din veniturile mele provin din străinătate, iar în Statele Unite, impunerea se face pe întreaga sumă; vedeţi aşadar că sînt un oaspete bun platnic.

Legiunea catolică porni din nou la atac:

— Ori cîştigaţi aici banii ori nu, noi cei care am debarcat pe plajele Franţei regretăm faptul că nu sînteţi cetăţean ai ţării noastre.

— Nu sînteţi singurul care aţi debarcat pe aceste plaje, i-am replicat. Cei doi fii ai mei se aflau şi ei acolo cu armata generalului Patton, în prima linie, fără să facă atîta caz ca dumneavoastră.

— Îl cunoaşteţi pe Hanns Eisler? întrebă un alt reporter.

— Da, e un foarte bun prieten al meu şi un mare muzician.

— Ştiţi că e comunist?

— Puţin îmi pasă ce este; prieteniile mele nu se întemeiază pe politică.

— S-ar spune totuşi că-i iubiţi mult pe comunişti, spuse un altul.

— Nimeni n-o să-mi spună pe cine să iubesc şi pe cine nu. Încă n-am ajuns acolo.

Atunci o voce agresivă se auzi:

— Oare cum se simte un artist care a dat atîta fericire lumii întregi şi care i-a înţeles atît de bine pe oamenii obişnuiţi, văzîndu-se luat în derîdere, urît şi dispreţuit de aşa-zişii reprezentanţi ai presei americane?

Mă aşteptam atît de puţin la o expresie de simpatie, încît am răspuns sec:

— Îmi pare rău, n-am urmărit, vreţi să repetaţi întrebarea?

Agentul meu de publicitate îmi dădu un cot murmurînd:

— Tipul ăsta e de partea dumitale, a spus ceva foarte pozitiv.

Era Jim Agee, poetul şi romancierul american, pe atunci corespondent special şi critic la Times. Eram surprins şi nu ştiam ce să fac.

— Îmi pare rău, spusei, nu v-am auzit... Vreţi să fiţi amabil să repetaţi?

— Nu ştiu dacă pot, răspunse el uşor încurcat, apoi repetă cam cu aceleaşi cuvinte.

Mi-era cu neputinţă să găsesc un răspuns, aşa încît dădui din cap spunînd:

— N-am nici un comentariu de făcut... dar vă mulţumesc.

După care n-am mai fost bun de nimic. Expresia lui de simpatie mă lăsase fără vlagă.

— Sînt dezolat, doamnelor şi domnilor, credeam că la această conferinţă de presă se vor pune întrebări referitoare la filmul meu; dar totul s-a transformat într-o încăierare politică, aşa încît nu mai am nimic de spus.

După această reuniune m-am simţit profund rănit, căci ştiam că mă aflu în faţa unei ostilităţi virulente.

Totuşi parcă nu-mi venea să cred. Primisem un curier bogat, plin de felicitări pentru *Dictatorul* care-mi adusese mai mulţi bani decît oricare dintre filmele mele de pînă atunci, şi înainte de terminarea lui fusesem, tot aşa, pradă

unei publicităţi ostile. În plus, aveam mare încredere în succesul *Domnului Verdoux* şi la Artiştii Asociaţi domnea acelaşi sentiment.

Mary Pickford telefonă să întrebe dacă n-ar putea veni cu Oona şi cu mine la premieră; am invitat-o atunci la cină la restaurantul „21”. Mary sosi cu mare întîrziere. Se scuză că fusese reţinută la un cocteil de unde se smulsese cu mare greutate.

În faţa cinematografului, mulţimea forfotea. În timp ce ne croiam drum prin hol, am dat peste un reporter care declara în faţa microfonului: „Iată, acum sosesc Charlie Chaplin şi soţia lui. A, cu ei se află ca invitată minunata şi îndrăgita actriţă a filmului mut, care mai este şi azi preferata Americii, domnişoara Mary Pickford. Mary, vrei să ne spui cîteva cuvinte în legătură cu această magnifică premieră?”

Holul era ticsit de lume; Mary izbuti să se fofileze pînă la microfon, ţinîndu-mă tot timpul de mînă.

„Şi acum, doamnelor şi domnilor, iat-o pe domnişoara Mary Pickford”.

În mijlocul busculadei, Mary declară: „Acum două mii de ani, s-a născut Cristos, iar astă-seară...” Nu mai continuă deoarece tot ţinîndu-mă strîns de mină, fu smulsă din faţa microfonului de presiunea neaşteptată a mulţimii: m-am întrebat mereu de-atunci cum ar fi continuat.

În sală domnea o atmosferă tulbure în seara aceea, aveai impresia că publicul venise ca să dovedească ceva anume. Din momentul începerii filmului, în locul acelui freamăt de nerăbdare şi al murmurelor pline de satisfacţie cu care altădată erau întîmpinate filmele mele, s-au auzit doar nişte aplauze nervoase punctate de cîteva fluierături. Mi-e ruşine să mărturisesc că aceste cîteva fluierături m-au durut mai mult decît toată ostilitatea presei.

Pe măsura desfăşurării filmului, începeam să mă îngrijorez. Se făcea haz, dar nu din toată inima. Nu mai era rîsul de altădată, de la *Goana după aur*, *Luminile oraşului*

sau *Charlot soldat*. Era un rîs de sfidare a cabalei celor veniţi să fluiere filmul. Mi se strîngea inima. Cum nu mai aveam răbdare să stau la locui meu, i-am şoptit Oonei: „Mă duc în hol, nu pot să mai suport”. M-a strîns de mînă. Programul pe care-l mototolisem îmi irita palmele, aşa încît i-am dat drumul sub fotoliu. M-am îndreptat încet pe interval spre ieşire, apoi am început să mă plimb nervos prin hol. Eram sfîşiat între dorinţa de a asculta rîsetele şi nevoia de a fugi departe de toate acestea. Apoi m-am repezit la balcon să văd care era situaţia acolo. Un om rîdea mai tare decît toţi ceilalţi, fără îndoială un prieten, dar era un rîs nervos şi convulsiv, de parcă ar fi căutat să dovedească ceva. Acelaşi lucru se întîmpla la balconul al doilea şi la galerie.

Timp de două ore am străbătut holul de-a lungul şi de-a latul, am ieşit apoi pe stradă, împrejurul cinematografului, după care m-am întors să văd filmul. Aii se părea că durează o veşnicie. În fine s-a terminat. Earl Wilson, cronicarul, un om extrem de amabil, a fost printre primii pe care i-am întîlnit în hol.

— Mie mi-a plăcut foarte mult, spuse el subliniindu-l pe „mie”.

Veni şi Arthur Kelly, reprezentantul meu.

— Bineînţeles, remarcă el, n-o să ne aducă douăsprezece milioane.

— M-aş mulţumi şi cu jumătate, i-am răspuns glumind.

După aceea, am oferit un dineu pentru aproape o sută cincizeci de invitaţi, dintre care unii erau prieteni vechi. Părerile erau împărţite şi, cu toată şampania, atmosfera era deprimantă. Oona plecă pe furiş acasă să se culce, dar eu am mai rămas o jumătate de oră.

Bayard Swope, un om pe care-l simpatizam şi-l socoteam deştept, discuta despre film cu prietenul meu Don Stewart. Lui Swope filmul nu-i plăcuse deloc. În seara aceea, puţini mă felicitară. Don Stewart, cam ameţit, ca şi mine de altfel, îmi spuse:

— Charlie, o mulţime de mişei încearcă să facă politică pe seama filmului tău, dar e formidabil şi publicului i-a plăcut grozav!

În momentul acela, puţin îmi păsa ce crede publicul, nu mai aveam putere. Don Stewart mă însoţi pînă la hotel. Oona dormea cînd am sosit noi.

— La ce etaj sîntem? întrebă Don.

— Şaptesprezece.

— Doamne! Îţi dai seama în ce cameră stai? Aici, pe pervazul ferestrei, a rămas tînărul acela, timp de douăsprezece ore, înainte de a se arunca în gol şi a se sinucide.

Precizarea lui a umplut paharul neplăcerilor din timpul serii. Totuşi continui să cred că *Domnul Verdoux* este cel mai bun film pe care l-am făcut pînă acum.

84. Marilyn Nash şi cu mine în *Domnul Verdoux*

85. Scenă din *Domnul Verdoux*

86. Scenă din Domnul Verdoux

Spre uimirea mea, *Domnul Verdoux* a ţinut afişul şase săptămîni în exclusivitate la New York şi reţetele au fost foarte bune, dar au scăzut brusc. Discutînd cu Grad Seers de la Artiştii Asociaţi, mi-a spus:

— Orice film al dumitale va face succes de casă în primele trei-patru săptămîni, deoarece mai ai admiratorii

de altădată. Dar vine apoi marele public şi, la drept vorbind, de zece ani încoace, presa te hărţuieşte fără încetare, ceea ce ajunge să prindă în cele din urmă: aşa se face că reţetele au scăzut.

— Totuşi marele public are simţul umorului, am spus eu.

— Ia priveşte! şi-mi arătă Daily News şi ziarele trustului Hearst. Şi în toată ţara e la fel.

Într-unul din ziare era o fotografie a Legiunii Catolice din New Jersey defilînd prin faţa cinematografului unde se proiecta *Domnul Verdoux*. Manifestanţii purtau pancarte pe care scria:

„Chaplin e comunist.”
„Expulzaţi străinul.”
„Chaplin e de prea multă vreme oaspetele ţării noastre.”
„Chaplin, ingratul şi simpatizantul comunist.”
„Trimiteţi-l pe Chaplin în Rusia...”

Cînd o sumă de necazuri şi decepţii se abat asupra ta, dacă nu te laşi pradă disperării, ajungi să te îndrepţi fie spre filozofie, fie spre umor. Cînd Grad îmi arătă fotografia manifestanţilor, fără nici un spectator în faţa cinematografului, am spus glumind:

— Evident, a fost făcută la ora cinci dimineaţa.

Totuşi, peste tot unde reprezentaţiile cu *Domnul Verdoux* îşi urmau nestingherite cursul, reţetele erau superioare mediei.

Filmul fusese reţinut de toate marile circuite de distribuire din Statele Unite. Dar după ce primiră scrisori de ameninţare din partea Legiunii Americane şi a altor grupuri de presiune, renunţară să-l mai proiecteze. legiunea avea un mod eficace de a înspăimînta pe directorii de sală, ameninţîndu-i că vor boicota cinematograful timp de un an, daca se vor include în program filme de Chaplin sau altele pe care ei le dezaprobau. La Denver s-au realizat

reţete excelente în prima zi dar, în urma ameninţărilor, filmul a fost scos de pe afiş chiar din ziua următoare.

Şederea noastră la New York a fost cea mai deprimantă din cîte am petrecut vreodată acolo. În fiecare zi ni se anunţa anularea cutărui sau cutărui contract de distribuire. Pe deasupra, mai eram încurcat şi cu un proces de plagiat pentru *Dictatorul*; iar cînd ura şi ostilitatea atît a presei cît şi a publicului au ajuns la paroxism, cînd patru senatori mă acuzau în plin senat, procesul s-a judecat, în ciuda dorinţei mele de a-l amîna.

Înainte de a continua, vreau să pun lucrurile la punct, precizînd că întotdeauna mi-am conceput şi mi-am scris singur scenariile. Procesul abia începuse, cînd judecătorul anunţă că tatăl său era pe moarte: nu puteam ajunge la o înţelegere, aşa încît să se poată duce să stea la căpătîiul lui? Partea adversă sesiză imediat avantajul pe care-l putea obţine de aici şi se repezi asupra ocaziei, cerînd un acord amiabil, în alte împrejurări, aş fi insistat să se continue judecarea. Dar dată fiind lipsa mea de popularitate în Statele Unite în momentul acela şi în faţa unei asemenea presiuni, eram speriat, neştiind la ce să mă aştept, aşa încît am recurs la un acord.

Toate speranţele legate de cele douăsprezece milioane de dolari pe care nădăjduiam să-i încasăm cu *Domnul Verdoux* se năruiseră. Filmul abia dacă putuse acoperi cheltuielile de producţie, aşa încît acum Artiştii Asociaţi se aflau pradă unei crize grave. Ca măsuri de economie. Mary insista să-l concediez pe reprezentantul meu, Arthur Kelly şi se arătă indignată cînd i-am amintit că şi eu eram pe jumătate proprietar al societăţii.

— Dacă pleacă reprezentanţii mei, atunci să plece şi ai tăi, i-am spus.

În cele din urmă, am ajuns la un impas care luă sfîrşit la sugestia mea:

— Unul din noi trebuie să cumpere sau să vîndă, spune-mi ce propui.

Dar Mary nu voi să citeze cifre, şi nici eu.

Un birou de avocatură, reprezentînd un circuit de distribuire din Est, veni în cele din urmă în ajutorul nostru. Dorea să obţină controlul societăţii şi era dispus să ne plătească douăsprezece milioane de dolari: şapte milioane bani gheaţă şi cinci milioane în acţiuni. Era o adevărată mană cerească.

— Uite ce e, i-am spus lui Mary, dă-mi cinci milioane bani peşin pe loc, eu mă retrag şi-ţi las partea mea.

Ea încuviinţă, la fel şi societatea.

După săptămîni întregi de negocieri, toate documentele erau gata pregătite; în cele din uimă, avocatul meu îmi telefonă, spunîndu-mi:

— Charlie, peste zece minute vei fi un om de cinci milioane.

Dar zece minute mai tîrziu, mă chema din nou:

— Charlie, afacerea e la pămînt. Mary era cu tocul în mînă şi se pregătea să semneze, cînd deodată spuse: „Nu! De ce să aibă el cinci milioane de dolari acum, iar eu să mai aştept încă doi ani?” I-am arătat că urma să încaseze şapte milioane, două milioane mai mult decît dumneata. Dar ea pretextează că asta îi va crea probleme cu fiscul.

A fost o ocazie excelentă pe care am scăpat-o amîndoi; mai tîrziu am fost obligaţi să vindem pentru o sumă considerabil mai mică.

***

Ne-am întors în California unde mi-am revenit definitiv după încercarea cu *Domnul Verdoux*; am început din nou să meditez. Eram optimist şi tot nu-mi venea să cred că pierdusem cu totul afecţiunea poporului american; nu credeam că americanii au o conştiinţă politică atît de dezvoltată şi nici că sînt atît de lipsiţi de umor încît să boicoteze pe cineva care vrea să-i distreze. Aveam o idee, şi

din clipa aceea puţin îmi păsa ce cîştig va aduce: filmul trebuia făcut.

Oricare ar fi moda, oamenilor le place întotdeauna o poveste de dragoste. Cum spune Hazlitt, sentimentele sînt mai atrăgătoare decît ideile şi au un aport mai substanţial în opera de artă. Ideea mea era o poveste de dragoste; ceva cu totul opus pesimismului cinic al *Domnului Verdoux*. Dar, ceea ce era şi mai important, ideea mă stimula în mod deosebit.

Limelight (Luminile rampei) a cerut un an şi jumătate de pregătiri. Trebuia compusă o muzică de balet de douăsprezece minute, ceea ce însemna o sarcină aproape de neînvins, deoarece trebuia să imaginez acţiunea baletului. Altădată nu compusesem muzica decît după ce filmul era terminat şi ştiam exact ce se întîmplă. Totuşi, reprezentîndu-mi dansul, am compus toată muzica. Dar după ce a fost gata, m-am întrebat dacă e potrivită pentru balet, căci dansatorii vor fi mai mult sau mai puţin obligaţi să găsească ei coregrafia adecvată.

Fiind un mare admirator al lui Andre Eglevsky, m-am gîndit la el pentru balet. Se afla la New York, aşa încît i-am telefonat să-l întreb dacă ar accepta să danseze „Pasărea albastră” pe altă muzică şi dacă putea să-mi propună o balerină cu care să danseze. Îmi răspunse că trebuie să asculte mai întîi muzica. „Pasărea albastră” se execută pe muzica lui Ceaikovski şi durează patruzeci şi cinci de secunde. Am compus aşadar ceva pentru această durată.

Fusese nevoie de luni întregi ca să aranjăm cele douăsprezece minute de muzică de balet, o înregistrasem cu o orchestră de cincizeci de instrumentişti şi acum eram grăbit să cunosc reacţia lor. În cele din urmă, Melissa Heyden, balerina, şi Andre Eglevsky luară avionul spre Hollywood, să vadă despre ce e vorba. În timp ce ascultau muzica, aşezaţi în fotolii, eu eram extrem de nervos şi intimidat dar, slavă Domnului, amîndoi au încuviinţat găsind-o foarte potrivită pentru balet. A fost unul din

momentele cele mai extraordinare din cariera mea cînd i-am văzut dansînd pe această muzică. Interpretarea lor era de o înaltă ţinută şi dădea muzicii o semnificaţie clasică.

Pentru rolul fetei, doream imposibilul: frumuseţe, talent şi o gamă largă de sentimente. După luni de căutări şi probe descurajante, am avut norocul s-o angajez pe Claire Bloom, care-mi fusese recomandată de prietenul meu Arthur Laurents.

Există ceva în natura noastră care ne face să uităm ura şi amănuntele neplăcute. Procesul şi toate supărările legate de el s-au topit precum zăpada sub razele soarelui.

***

87. Clanul începe să crească. Beverly Hills: cu Oona, Michael şi Geraldine

Între timp, Oona născuse patru copii: Geraldine, Michael, Josie şi Vicki. Viaţa la Beverly Hills era plăcută acum. Formam un menaj fericit şi totul mergea bine. Ţineam casă deschisă duminica şi primeam vizita a numeroşi prieteni, printre care Jim Agee, care venise la Hollywood să scrie un scenariu pentru John Huston.

88. O petrecere de copii în cinstea lui Michael, în casa de la Beverly Hills : Oona (în centru) şi Judy Garland (stînd pe iarbă, în extrema stîngă)

Will Durant, scriitor şi filozof, locuia şi el la Hollywood, căci ţinea cursuri la Universitatea din California, Los Angeles. Eram prieteni vechi şi, din cînd în cînd, venea la noi la masă. Erau seri amuzante. Will, un entuziast, care n-avea nevoie de alt stimulent, ca să se îmbete, decît viaţa însăşi, mă întrebă într-o zi: „Ce crezi că e frumosul?” I-am spus că, după părerea mea, este omniprezenţa morţii şi a farmecului, o duioşie pe care o desluşeşti în natură şi în toate lucrurile, o comuniune mistică pe care o resimte poetul - expresia ei poate fi o ladă de gunoi peste care cade o rază de soare sau un trandafir în şanţ. El Greco a întruchipat-o în răstignirea lui Cristos.

L-am întîlnit din nou pe Will la un dineu la Douglas Fairbanks Junior. Clemence Dane şi Clare Boothe Luce erau şi ei. O cunoscusem pe Clare cu mulţi ani în urmă la New York, la un bal mascat la W. R. Hearst. În seara aceea, era de-o frumuseţe răpitoare într-un costum din secolul XVIII, cu perucă albă; s-a dovedit încîntătoare pînă în clipa cînd

am auzit-o luîndu-l la rost pe prietenul meu George Moore, om cultivat şi sensibil. În mijlocul unui grup de admiratori care-o înconjurau, îl apostrofa pe nefericit în gura mare:

— Ai un aer cam misterios: ia spune, cum îţi cîştigi banii?

Remarca era destul de nemiloasă, mai ales de faţă cu altă lume.

Dar George era încîntător şi răspunse glumind:

— Vînd cărbune, joc puţin polo cu prietenul meu Hitchcock şi (tocmai treceam pe-acolo) iată-l pe prietenul meu Charlie Chaplin care mă cunoaşte.

Din clipa aceea, părerea pe care mi-o făcusem despre Clare Luce se schimbă. Iar mai tîrziu, am aflat fără surprindere că devenise membră a Congresului şi găsise pentru a califica politica americană acest aforism adînc filosofic: „o cacialma mondială”.

Toată seara am ascultat-o pe Clare Luce expunîndu-şi profeţiile; bineînţeles, a venit vorba şi despre religie (se convertise de curînd la catolicism) şi, în focul discuţiei, am declarat:

— Nu eşti obligat să porţi însemnul creştinismului pe frunte; credinţa e resimţită la fel, şi de sfînt, şi de păcătos; flacăra sfîntului duh e peste tot.

Despărţirea care a urmat a fost cam rece.

***

Cînd am încheiat *Luminile rampei*, aveam mai puţine îndoieli cu privire la succes decît avusesem vreodată cu celelalte filme ale mele. Am organizat o vizionare intimă pentru prietenii noştri şi toată lumea s-a arătat entuziasmată. Am început aşadar să ne gîndim la plecarea în Europa, căci Oona ţinea să dea copiii la şcoală acolo, departe de influenţa Hollywood-ului.

Formulasem eu trei luni în urmă o cerere pentru un permis de reîntoarcere[34] în Statele Unite, dar nu

primisem nici un răspuns. Continuam totuşi să-mi rezolv treburile şi să mă pregătesc de plecare. Îmi făcusem declaraţia de venituri şi totul era în ordine. Dar cînd fiscul află de plecarea mea în Europa, descoperi că mai datoram statului bani, născocind o sumă de şase cifre şi cerînd blocarea în bancă a două milioane de dolari, ceea ce însemna de zece ori mai mult decît pretindeau. Instinctul îmi spuse să nu blochez nimic şi să insist ca afacerea să fie tranşată imediat în faţa instanţei. Mi se propuse numaidecît o înţelegere pentru o sumă foarte rezonabilă. Acum că nu mi se mai cerea nimic, am solicitat din nou permisul de reîntoarcere şi am aşteptat cîteva săptămîni, dar în zadar. Atunci am trimis o scrisoare la Washington, arătînd că dacă nu mi se acorda această viză, aveam să plec în orice caz.

O săptămînă mai tîrziu, am primit un telefon din partea Serviciului de Imigraţie, care dorea să-mi mai pună cîteva întrebări. Nu puteau să vină la mine acasă?

— Vă rog, am răspuns.

Au sosit trei bărbaţi şi o femeie, aceasta din urmă purtînd o maşină de stenotipie. Ceilalţi aveau mici valize pătrate care, în mod evident, conţineau magnetofoane. Întrebările erau puse de un bărbat înalt şi slab, de vreo patruzeci de ani, destul de chipeş şi foarte abil. Îmi dădeam seama că sînt patru contra unu şi că ar fi trebuit să fiu asistat de avocatul meu, dar nu aveam nimic de ascuns.

I-am poftit pe verandă; femeia îşi aduse maşina, aşezînd-o pe-o măsuţă. Ceilalţi se instalară pe canapea, cu magnetofoanele în faţa lor. Inspectorul scoase un dosar gros de vreo treizeci de centimetri, pe care-l puse grijuliu pe masa de lîngă el. M-am aşezat vizavi. Începu apoi să-şi examineze dosarul, pagină cu pagină.

— Charles Chaplin este numele dumneavoastră adevărat?

— Da.

— Unii spun că vă numiţi... (şi rosti un nume cu rezonanţă străină) şi că sînteţi originar din Galiţia.

— Nu. Mă numesc Charles Chaplin, la fel ca şi tatăl meu, şi m-am născut la Londra, în Anglia.

— Spuneţi că n-aţi fost niciodată comunist?

— Niciodată. N-am făcut în viaţa mea parte dintr-o organizaţie politică.

— Aţi rostit un discurs care începea cu: „tovarăşi”: ce voiaţi să spuneţi?

— Exact ceea ce am spus. Căutaţi în dicţionar. Comuniştii nu au exclusivitatea acestui cuvînt.

Continuă cu acelaşi fel de întrebări, apoi spuse pe neaşteptate:

— Aţi comis vreodată un adulter?

— Uitaţi-vă ce este, dacă vreţi să-mi găsiţi un temei în baza căruia să mă împiedicaţi de-a mă mai întoarce în Statele Unite, spuneţi-mi şi am să mă aranjez în consecinţă, căci nu-mi place să fiu persona non grata nicăieri.

— A, nu, răspunse el, e o întrebare care se pune întotdeauna pentru eliberarea unui permis de reîntoarcere.

— Care e definiţia cuvîntului „adulter”? am întrebat.

Am căutat amîndoi în dicţionar.

— Să spunem „concubinaj cu soţia altui bărbat”, hotărî el.

Am reflectat un moment.

— Nu, după cîte ştiu, am spus.

— Dacă Statele Unite ar fi cotropite, aţi lupta pentru apărarea lor?

— Bineînţeles. Iubesc această ţară... aici este căminul meu. Trăiesc aici de patruzeci de ani, am răspuns.

— Dar n-aţi cerut cetăţenia americană.

— Nu există o lege împotriva acestui fapt. De altfel, aici îmi plătesc impozitele.

— Dar de ce urmaţi linia partidului?

— Dacă-mi spuneţi ce este linia partidului, am să vă spun dacă o urmez sau nu.

S-a aşternut o tăcere pe care am întrerupt-o spunînd:

— Ştiţi de unde mi se trag toate astea?

Clătină din cap.

— De la un serviciu adus guvernului dumneavoastră.

Ridică sprincenele a mirare.

— Ambasadorul dumneavoastră la Moscova, domnul Joseph Davies, urma să ia cuvîntul la San Francisco, în cursul unei manifestaţii pentru sprijinirea celui de-al doilea război mondial, dar în ultimul moment a făcut o laringită; un înalt reprezentant al guvernului m-a rugat să iau cuvîntul în locul lui şi de atunci îmi muşc într-una degetele.

Am fost interogat timp de trei ore. O săptămînă mai tîrziu, au telefonat din nou invitîndu-mă la Serviciul de Imigraţie. Avocatul insistă să mă însoţească, „pentru cazul cînd mi s-ar mai pune şi alte întrebări”, îmi spuse el.

Cînd am sosit, nici nu puteam visa o primire mai cordială. Şeful Serviciului de Imigraţie, un om foarte amabil, între două vîrste, îmi spuse pe un ton aproape de consolare:

— Îmi pare foarte rău că v-am întîrziat, domnule Chaplin. Dar acum că avem o anexă a Serviciului de Imigraţie la Los Angeles, vom lucra mult mai repede, fără să mai aşteptăm ca cererile să facă drumul dus-întors la Washington. Mai am numai o întrebare să vă pun, domnule Chaplin: cîtă vreme veţi lipsi?

— Nu mai mult de şase luni, am răspuns. Plecăm doar în vacanţă.

— Altfel, dacă lipsiţi mai mult, va trebui să cereţi o prelungire.

Puse un document pe masă, apoi ieşi din odaie. Avocatul meu îl examină repede.

— Uite permisul! spuse el.

Funcţionarul reveni cu un stilou.

— Vreţi să semnaţi aici, domnule Chaplin? Şi, bineînţeles, va trebui să semnaţi şi documentele de îmbarcare.

După ce-am terminat, mă bătu afectuos pe umăr.

— Iată permisul! Îţi doresc vacanţă plăcută, Charlie... şi întoarce-te curînd acasă!

Era sîmbătă, iar duminică dimineaţa urma să luăm trenul spre New York. Voiam ca Oona să aibă acces la seiful meu

în cazul cînd mi s-ar fi întîmplat ceva, dat fiind că cea mai mare parte a averii mele se afla acolo. Dar Oona amîna mereu momentul cînd trebuia să vină să semneze hîrtiile la bancă. Aceasta era ultima noastră zi la Los Angeles, iar băncile aveau să se închidă peste zece minute.

— Nu ne mai rămîn decît zece minute, aşa încît să ne grăbim, am spus.

Pentru genul acesta de treburi, Oona era cam lasă-mă să te las.

— De ce să nu aşteptăm pînă după vacanţă? propuse ea.

Dar am insistat. Şi bine am făcut, căci altfel ne-am fi petrecut poate restul zilelor încercînd să ne scoatem averea din ţară.

A fost o zi sfîşietoare cea în care am plecat la New York. În timp ce Oona se ocupa să închidă casa, eu aşteptam afară pe peluză, pradă unor simţăminte contradictorii. Mi se întîmplaseră atîtea în această casă, cunoscusem atîtea bucurii şi frămîntări! Acum grădina şi casa păreau liniştite şi prietenoase, şi mă cuprinse întristarea la gîndul că le părăsesc.

După ce ne-am luat rămas bun de la Helen, camerista, şi de la Henry, valetul, am trecut în bucătărie să-i spun la revedere Annei, bucătăreasa. Sînt teribil de timid în asemenea ocazii şi Anna, rotundă şi solidă, era şi puţin cam surdă. „La revedere”, am repetat, şi i-am atins braţul. Oona a plecat ultima; mi-a povestit mai tîrziu că bucătăreasa şi camerista plîngeau. Jerry Epstein, asistentul meu de regie, ne conducea la gară.

Călătoria prin Statele Unite a însemnat o adevărată destindere. Am rămas o săptămînă la New York înainte de a ne îmbarca. Chiar în momentul cînd mă pregăteam să mă bucur de vacanţă, avocatul meu, Charles Schwartz, mi-a telefonat să-mi spună că un fost salariat al Artiştilor Asociaţi dăduse compania în judecată, cerînd despăgubiri în valoare de nu ştiu cîte milioane de dolari. „Nu-i decît o şicană, Charlie; aş vrea totuşi să eviţi primirea unei citaţii,

căci acest lucru ar însemna să fii chemat din vacanţă”. Am stat aşadar ultimele patru zile închis în camera mea, fără a avea bucuria să vizitez New York-ul împreună cu Oona şi copiii. Cu sau fără citaţie, aveam intenţia să apar la avanpremiera pentru presă a Luminilor rampei.

Crocker, care era acum agentul meu de publicitate, organizase un dejun cu redactorii de la Time şi Life, un prilej de a trece prin proverbialul cerc de foc al publicităţii. Birourile lor, cu pereţii goi, zugrăviţi în alb, se potriveau de minune cu atmosfera glacială a acestui dejun, unde mă străduiam din toate puterile să fiu amabil şi plin de vervă în faţa unui şir de oameni gravi, cu părul tuns scurt, asemenea astronauţilor: redactorii de la Time. Fripturile erau tot atît de reci ca şi atmosfera: pui fad, stropit cu un sos gălbui şi neplăcut la gust. Dar în ce priveşte publicitatea la *Luminile rampei*, nici prezenţa mea, nici eforturile mele de a fi îndatoritor, nici mesele oferite n-au servit la nimic; revista mi-a sfîrtecat fără milă filmul.

Deşi cu ocazia avanpremierei pentru presă, atmosfera din sală numai prietenoasă nu se poate spune că a fost, totuşi mai tîrziu m-au surprins plăcut cronicile pe care le-am citit în marile ziare.

30

Ne-am îmbarcat pe *Queen Elizabeth* la ora cinci dimineaţa, ceas romantic desigur, dar numai pentru motivul meschin că trebuia să evit portăreii purtători de eventuale citaţii. Instrucţiunile avocatului meu erau să mă urc direct la bord, să mă închid în apartamentul meu şi să nu mă arăt pe punte pînă la debarcarea pilotului. Cum de zece ani eram obişnuit să mă aştept la orice, m-am conformat.

Aş fi dorit să mă aflu pe puntea superioară împreună cu familia, să savurez clipa emoţionantă cînd vasul se desprinde de ţărm şi porneşte în larg. În schimb, eram închis în mod dezonorant cu cheia în cabină şi priveam prin hublou.

— Eu sînt, spuse Oona ciocănind la uşă.

Am deschis.

— A sosit Jim Agee să ne spună la revedere. E pe chei. I-am strigat că te-ai ascuns de portărei şi că ai să-i faci semn prin hublou. Uite-l colo, la capătul cheiului, spuse ea.

L-am zărit pe Jim, ţinîndu-se de-o parte, stînd neclintit sub un soare arzător şi scrutînd vaporul. Mi-am scos repede pălăria, am trecut braţul prin hublou, în timp ce Oona privea prin celălalt ochi de geam.

— Nu, încă nu te-a văzut, spuse ea.

Şi nu m-a văzut niciodată; a fost ultima imagine pe care i-am păstrat-o, în picioare, singur, izolat parcă de lume, căutînd cu privirea. Doi ani mai tîrziu, a murit de o criză cardiacă.

În fine, pilotul părăsi vasul; am descuiat uşa şi am ieşit pe punte ca un om liber. Linia semeaţă a zgîrie-norilor din New York, distantă şi nobilă, se depărta de mine în lumina soarelui, în toată frumuseţea-i eterată; şi acum cînd ea

dispăruse, aveam strania impresie că tot acest vast continent se cufunda în ceaţă.

Deşi nerăbdător să vizitez Anglia cu ai mei, eram cuprins de-o linişte plăcută. Vastele întinderi ale Atlanticului îţi purifică sufletul. Mă simţeam alt om. Nu mai eram un mit al cinematografului, şi nici o ţintă a sarcasmului general, ci un om căsătorit, plecînd în vacanţă cu soţia şi familia lui. Copiii se jucau pe puntea superioară, în timp ce Oona şi cu mine şedeam în chaise-long-uri. Am înţeles atunci ce înseamnă fericirea perfectă: ceva foarte apropiat de tristeţe.

Am vorbit cu drag despre prietenii pe care-i lăsam în urma noastră. Am vorbit chiar şi despre înţelegerea celor de la Serviciul de Imigraţie. Cît de uşor cedezi în faţa unui dram de politeţe: ostilitatea e atît de greu de întreţinut!

Oona şi cu mine aveam de gînd să petrecem o vacanţă lungă şi să ne lăsăm în voia plăcerii de a trăi; lansarea Luminilor rampei dădea un ţel călătoriei noastre. Faptul de a îmbina utilul cu plăcutul era extrem de agreabil.

Dejunul de-a doua zi a fost cît se poate de vesel. Oaspeţii noştri erau Arthur Rubinstein şi Adolph Green. Dar chiar în timpul mesei, i se înmînă o cablogramă lui Harry Crocker. Era gata s-o pună în buzunar, cînd mesagerul spuse: „Se aşteaptă un răspuns prin radio”. Harry citi textul şi chipul i se adumbri, apoi ne rugă să-l scuzăm şi se ridică de la masă.

Puţin mai tîrziu, mă rugă să vin în cabina lui şi-mi citi cablograma. Eram înştiinţat că mi se interzicea accesul în Statele Unite şi că, înainte de-a mă putea întoarce, trebuie să apar în faţa unei comisii de anchetă a Serviciului de Imigraţie, pentru a răspunde unor acuzaţii de ordin politic şi moral. Agenţia The United Press dorea să ştie dacă nu am vreun comentariu de făcut.

Îmi simţeam toţi nervii încordaţi. Puţin îmi păsa dacă aveam sau nu să mă mai întorc în ţara aceea nenorocită. Mi-ar fi plăcut să le spun că eram încîntat să scap cît mai

curînd de o atmosferă încărcată de ură, că eram sătul de insultele şi de morala plină de emfază a Americii şi că toate astea mă plictiseau de moarte. Dar tot avutul meu se afla în Statele Unite şi eram terorizat la gîndul că s-ar putea găsi un mijloc să-mi fie confiscat. Mă aşteptam acum la orice acţiune lipsită de scrupule din partea lor. M-am mulţumit aşadar să declar ritos că voi veni să răspund acuzaţiilor şi că permisul meu de reîntoarcere nu era un simplu petec de hîrtie, ci un document care-mi fusese acordat cu bună credinţă de către guvernul Statelor Unite etc., etc.

N-am mai avut linişte pe bordul vasului, din clipa aceea. Agenţiile de presă îmi telegrafiau din toate colţurile lumii, cerîndu-mi declaraţii. La Cherbourg, prima noastră escală înainte de Southampton, cel puţin o sută de ziarişti europeni urcară la bord, doritori să-mi ia interviuri. Am organizat pentru ei un fel de conferinţă de presă în sufrageria vasului, după dejun. Deşi s-au arătat plini de înţelegere, încercarea s-a dovedit plicticoasă şi obositoare.

Călătoria de la Southampton la Londra s-a desfăşurat într-o atmosferă de teamă; căci mai important pentru mine decît faptul că mi se interzisese întoarcerea în Statele Unite era să ştiu care va fi reacţia Oonei şi a copiilor la vederea peisajului englez. De ani de zile le lăudam frumuseţea fără seamăn a sud-vestului Angliei, Devonshire şi Cornwall, iar acum treceam prin dreptul unor triste aglomerări de imobile de cărămidă şi a unor rînduri de case uniforme căţărate pe coline.

— Toate sînt la fel, observă Oona.

— Mai aşteaptă puţin. Abia am ieşit din Southampton, am răspuns. Şi într-adevăr, pe măsură ce călătoria continua, peisajul devenea tot mai frumos.

Cînd am sosit la Londra, la gara Waterloo, mulţimea de admiratori era nelipsită, la fel de credincioasă şi entuziastă ca întotdeauna. Am fost aclamaţi la ieşirea din gară. „Nu te descuraja, Charlie, spuse cineva din mulţime, arată-le de ce eşti în stare”. Cuvintele acestea mi-au mers drept la inimă.

Cînd în fine Oona şi cu mine ne-am mai liniştit puţin, ne-am instalat la fereastra apartamentului nostru de la etajul cinci al hotelului Savoy. I-am arătat noul pod Waterloo; deşi era frumos, nu însemna mare lucru pentru mine, în afara faptului că ducea în cartierul copilăriei mele. Am rămas o clipă tăcuţi, savurînd cea mai tulburătoare perspectivă din toată lumea, pe care o poţi avea asupra unui oraş. Am admirat eleganţa romantică în Place de la Concorde, am simţit mesajul tainic a mii de ferestre strălucind în amurg la New York, dar pentru mine vederea Tamisei de la fereastra noastră le depăşea pe toate ca măreţie funcţională, ca un spectacol profund uman.

Am aruncat o privire Oonei în timp ce admira priveliştea, cu chipul încordat de emoţia ce-o făcea să pară şi mai tînără decît cei douăzeci şi şapte de ani ai ei. De cînd ne căsătorisem, trecuse prin multe încercări alături de mine şi, în timp ce contempla Londra, cu razele soarelui jucîndu-i-se în părul negru, am observat pentru prima oară două-trei fire argintii. N-am spus nimic, dar în clipa aceea m-am simţit pe vecie sclavul ei prea supus, în timp ce îmi spunea liniştită: „Îmi place Londra”.

Trecuseră douăzeci de ani de la ultima mea vizită. Din locul unde eram, se zăreau meandrele fluviului, iar pe maluri se ridicau acum oribile clădiri moderne care maculaseră peisajul. Jumătate din copilăria mea se pierduse în cenuşa calcinată a terenurilor virane pline de funingine.

În timp ce mă plimbam cu Oona prin Leicester Square şi Piccadilly, falsificate acum de stridenţa mărfurilor americane, de snack-baruri, cu tarabe cu cîrnaţi şi băuturi cu lapte, am văzut tineri fără pălărie şi fete umblînd în blue jeans. Îmi amintesc de vremea cînd puneai fracul ca să mergi în West End, cînd te plimbai cu mănuşi galbene şi baston. Dar lumea aceea dispăruse, înlocuită de alta, ochii văd altfel, altele sînt reacţiile. Oamenii plîng ascultînd

muzică de jazz, violenţa a devenit sexuală. Timpul îşi urmează cursul.

Am luat un taxi pînă în Kennington, să ne uităm pe Pownall Terrace nr. 3, dar casa era goală, urma să fie dărîmată. Ne-am oprit pe Kennington Road nr. 287, unde Sydney şi cu mine locuisem împreună cu tata. Am străbătut Belgravia şi am văzut, în locul minunatelor reşedinţe particulare de odinioară, lumini de neon şi funcţionari lucrînd la birouri; alte locuinţe somptuoase fuseseră înlocuite cu nişte forme alungite, un fel de acvarii sau cutii de chibrituri din ciment îndreptate spre cer, toate acestea în numele progresului.

Aveam numeroase probleme de rezolvat: în primul rînd, să ne scoatem banii din Statele Unite. Ceea ce însemna că Oona trebuia să se întoarcă din nou cu avionul în California şi să ridice tot ce se afla în seiful nostru. Lipsi zece zile. La întoarcere, îmi povesti în amănunt ce se întîmplase. La bancă, funcţionarul îi examină semnătura, o privi, apoi plecă şi discută îndelung cu directorul băncii. Oona avu un moment de teamă înainte de a se deschide seiful.

După ce terminase treaba la bancă, se dusese acasă la noi, în Beverly Hills. Toate erau aşa cum le lăsasem, florile şi grădina erau minunate. Rămase singură o clipă, în salon, foarte tulburată. Îl văzu apoi pe Henry, valetul nostru elveţian care îi povesti că, de la plecarea noastră, agenţii F.B.I.-ului veniseră de două ori şi-l interogaseră, dorind să ştie ce fel de om eram, dacă el ştia de orgiile nebuneşti cu femei goale care aveau loc în casă etc. Cînd le răspunsese că trăiam liniştit cu soţia şi familia mea, începuseră să-l ocărască, întrebîndu-l ce naţionalitate avea, de cîtă vreme se afla în Statele Unite şi ceruseră să-i vadă paşaportul.

Oona îmi mărturisi că, aflînd toate acestea, ataşamentul ei faţă de casă se rupsese brusc. Nici lacrimile Helenei, camerista noastră care plînsese cînd Oona îşi luase rămas bun, nu izbutiseră decît să-i grăbească plecarea.

Mai mulţi prieteni m-au întrebat cum am ajuns să-mi atrag o asemenea ostilitate din partea americanilor. Marele meu păcat a fost, şi mai este încă, non-conformismul. Deşi nu sînt comunist, am refuzat să mă încadrez orientării politicii americane de atunci, căci o detestam. Desigur, asta i-a şocat pe mulţi, inclusiv Legiunea Americană. Nu sînt împotriva acestui organism în adevărata sa semnificaţie constructivă; anumite avantaje acordate foştilor combatanţi şi copiilor aflaţi în nevoie sînt măsuri excelente şi umanitare. Dar cînd membrii Legiunii depăşesc drepturile lor legitime şi, sub pretextul patriotismului, îşi folosesc puterea pentru a uzurpa viaţa intimă a altora, atunci comit un delict împotriva structurii fundamentale a guvernului american. Asemenea super-patrioţi ar putea fi celule în stare să facă din America un stat fascist.

Eram apoi ostil Comisiei de cercetare a activităţilor anti-americane: o denumire necinstită, s-o spunem de la bun început, destul de elastică pentru a putea permite să se înăbuşe vocea oricărui cetăţean american a cărui opinie nu e cea a majorităţii.

În fine, n-am încercat niciodată să devin cetăţean american. Şi totuşi, zeci de americani care îşi cîştigă existenţa în Anglia n-au căutat niciodată să devină supuşi britanici; de exemplu, un director american de la M.G.M. care obţine săptămînal un salariu cifrîndu-se la mii de dolari, locuieşte şi lucrează în Anglia de peste treizeci şi cinci de ani, fără să fi devenit cetăţean britanic, şi englezii nu s-au gîndit să-i caute nod în papură.

Această explicaţie este departe de a fi o scuză. Cînd am început să scriu cartea de faţă, m-am întrebat de ce o fac. Motivele sînt numeroase, dar ideea de a mă scuza nu figurează printre ele. Pentru a rezuma situaţia mea, aş vrea să spun că în mijlocul unei clici puternice şi a unor organisme oculte, mi-am atras ostilitatea unei ţări întregi şi din nenorocire, am pierdut afecţiunea publicului american.

***

Luminile rampei urma să se dea în premieră la Odeon, în Leicester Square. Mă întrebam cu oarecare teamă cum va fi primit filmul, căci nu era obişnuita comedie *a la Chaplin*. Înaintea premierei a avut loc o vizionare pentru presă. Timpul îmi permitea acum să văd filmul cu oarecare detaşare, obiectiv, şi trebuie să spun că m-a emoţionat. Nu era narcisism, căci se întîmplă să-mi placă unele secvenţe din filmele mele şi în schimb să nu-mi placă altele. În orice caz, n-am plîns niciodată aşa cum cu perfidie a spus nu ştiu ce reporter... şi de altfel, ce dacă aş fi plîns? Dacă pe autor nu-l emoţionează opera lui, atunci la ce se poate aştepta din partea publicului? Sincer vorbind, îmi apreciez comediile mai mult chiar decît le apreciază publicul.

Premiera la *Luminile rampei* era o gală de binefacere, la care asista prinţesa Margaret. A doua zi, a avut loc premiera pentru public. În ciuda tonului lipsit de căldură al cronicilor, filmul a bătut recordul reţetelor şi, cu toate că a fost boicotat în America, a adus beneficii mai mari decît oricare dintre filmele mele.

Înainte de a pleca de la Londra la Paris, Oona şi cu mine am fost invitaţi de lordul Strabolgi cu ocazia unui dineu la Camera Lorzilor. Am stat lîngă Herbert Morrison şi am aflat cu uimire că, deşi socialist, susţinea politica de apărare atomică. I-am spus că degeaba mărim capacitatea reactoarelor atomice, Anglia va rămîne întotdeauna o ţintă vulnerabilă: e o insulă mică, iar represaliile nu vor însemna decît o slabă consolare după ce vom fi prefăcuţi în cenuşă. Sînt convins că strategia cea mai sănătoasă pentru apărarea Angliei este neutralitatea absolută, căci în era atomului mă îndoiesc că neutralitatea absolută poate fi violată. Dar Morrison nu împărtăşea defel părerile mele.

Sînt uimit cîţi oameni inteligenţi iau cuvîntul în favoarea armelor atomice. Altădată, l-am întîlnit pe lordul Salisbury, care era de aceeaşi părere cu Morrison, iar cînd mi-am

exprimat aversiunea faţă de apărarea nucleară, am avut impresia că înălţimii sale nu i-a plăcut atitudinea mea.

Cred că a sosit momentul să rezum situaţia lumii aşa cum o văd astăzi. Complexitatea tot mai mare a vieţii moderne, invazia cinetică a secolului XX împresoară individul cu instituţii gigantice care-l ameninţă din toate părţile, pe plan politic, ştiinţific şi economic. Devenim victimele condiţionării sufletelor, sancţiunilor, permiselor.

Această standardizare în care ne-am lăsat prinşi se datoreşte unei lipse de intuiţie culturală. Ne-am aruncat orbeşte în urîţenie şi aglomerare, şi ne-am pierdut simţul estetic. Sensul vieţii ni s-a tocit din cauza dorinţei de cîştig, putere şi monopol. Am lăsat aceste forţe să ne învăluie, fără să ne preocupăm cîtuşi de puţin de consecinţele redutabile pe care le-ar putea avea.

Ştiinţa, lipsită de o orientare înţeleaptă şi de simţul răspunderii, a încredinţat politicienilor şi militarilor asemenea arme de distrugere încît aceştia au ajuns să ţină în mîinile lor destinul tuturor fiinţelor vii de pe pămînt.

Acest exces de putere pus la îndemîna unor oameni a căror răspundere morală şi competenţă intelectuală nu numai că nu este infailibilă, dar în multe cazuri se dovedeşte contestabilă, ar putea să se termine printr-un război oare ar distruge viaţa pe pămînt. Şi totuşi mergem orbeşte înainte.

Aşa cum mi-a spus într-o zi doctorul Robert Oppenheimer: „Omul este mînat de nevoia de a şti”. Foarte bine, dar în multe cazuri nu se ţine seama de consecinţe. Oppenheimer era de acord cu mine asupra acestui punct. Unii oameni de ştiinţă sînt ca nişte călugări fanatici. Se reped înainte, închipuindu-şi că ceea ce descoperă e întotdeauna bine, iar crezul lor de a şti este un crez moral.

Omul e un animal cu instincte primitive de supravieţuire. Prin urmare, mai întîi i s-a dezvoltat ingeniozitatea şi numai după aceea sufletul. Astfel, progresul ştiinţific are un avans considerabil asupra comportamentului moral al omului.

Altruismul înaintează încet pe drumul progresului uman. Merge agale şi poticnindu-se în urma ştiinţei. Şi numai prin forţa împrejurărilor i se îngăduie să se manifeste. Sărăcia nu s-a redus prin altruism sau prin filantropia guvernelor, ci datorită forţelor materialismului dialectic.

Carlyle a spus că salvarea omenirii va veni de la gîndirea populară. Dar pentru a ajunge aici, omul trebuie să fie împins de împrejurări grave.

Astfel că, dezintegrînd atomul, el se află încolţit şi silit să gîndească. Are de ales între a se distruge sau a şti cum să se comporte; mişcarea însăşi a ştiinţei îl forţează să ia această hotărîre. În asemenea împrejurări, sînt convins că altruismul său va învinge, şi bunăvoinţa sa faţă de umanitate va triumfa.

***

După plecarea noastră din America, viaţa a început să se desfăşoare la alt nivel. La Paris şi la Roma, am fost primiţi ca nişte eroi victorioşi; am fost invitaţi de preşedintele Vincent Auriol la dejun la Elysee, şi de asemenea invitaţi şi la dejun la ambasada engleză.

89. Cu preşedintele Franţei, Vincent Auriol

90. Cu abatele Pierre

Apoi guvernul francez mă ridică la rangul de ofiţer al Legiunii de onoare şi, în aceeaşi zi, Societatea autorilor şi compozitorilor dramatici mă numi membru onorific. Cu acest prilej am primit o scrisoare foarte emoţionantă din partea preşedintelui Roger Ferdinand. Iată conţinutul ei:

„Stimate domnule Chaplin,

Dacă unii se vor mira de publicitatea care s-a făcut în jurul prezenţei dumneavoastră, înseamnă că ignoră motivele pentru care vă iubim şi vă admirăm; înseamnă deopotrivă că sînt proşti judecători ai valorilor umane; înseamnă că nu şi-au dat osteneala să socotească binefacerile cu care ne copleşiţi de patruzeci de ani, să aprecieze valoarea inestimabilă a lecţiilor dumneavoastră sau calitatea inegalabilă a bucuriilor şi emoţiilor pe care ni le-aţi dăruit; înseamnă, într-un cuvînt, că sînt de-a dreptul ingraţi.

Căci sînteţi una din cele mai mari personalităţi mondiale şi cu titlurile dumneavoastră de glorie se pot mîndri cele mai ilustre nume.

Ne gîndim, în primul rînd, la geniul dumneavoastră. Acest cuvînt, prea adeseori întrebuinţat, îşi află adevăratul sens cînd se aplică unui om care nu e numai un comic minunat, ci şi autor, compozitor, regizor şi, mai mult decît orice, un om de suflet şi de bine. Căci dumneavoastră sînteţi toate acestea, cu o simplitate care vă înalţă şi care dezlănţuie, în chipul cel mai firesc, entuziasmul fără efort, fără calcul, prin simpla dăruire a unui suflet generos ce se adresează sufletului oamenilor din zilele noastre la fel de torturat ca al dumneavoastră.

Dar geniul nu-i de ajuns pentru a merita stima; după cum nu-i de ajuns pentru a genera iubire. Şi tocmai iubire este cuvîntul pentru simţămintele pe care le inspiraţi.

Cînd am văzut *Luminile rampei*, am rîs adesea în hohote şi am plîns cu lacrimi adevărate - ale dumneavoastră, căci dumneavoastră ne-aţi făcut preţiosul dar al lacrimilor.

În realitate, vedeţi, adevăratele glorii nu sînt niciodată uzurpate; ele au un sens, o valoare şi o durată numai cînd sînt îndreptate spre o cauză dreaptă. Iar victoria dumneavoastră stă tocmai în faptul că sînteţi dăruit cu o generozitate umană, plină de spontaneitate directă, ce nu se împiedică de reguli sau de stereotipii, ci este emanaţia propriilor dumneavoastră suferinţe, nădejdi, bucurii şi dezamăgiri, a tot ce înseamnă înţelegere faţă de cei ce suferă peste puterile lor şi au nevoie de milă, şi care caută, în orice clipă, o mîngîiere, uitarea şi rîsul acela ce nu are pretenţia să vindece, ci numai să consoleze.

Dacă n-am şti, ne imaginăm care e preţul acelui dar minunat de a putea să ne stîrniţi rîsul şi înduioşarea, rînd pe rînd. Putem ghici - şi, mai mult chiar, înţelege cît a trebuit să suferiţi dumneavoastră înşivă, pentru a fi în stare să descrieţi în amănunt toate acele necazuri mărunte care ne emoţionează atît de puternic, şi pe care le-aţi împrumutat din propria dumneavoastră viaţă.

Căci aveţi memorie bună. Sînteţi credincios amintirilor din copilărie. N-aţi uitat nimic din tristeţea, din lipsurile ei; aţi căutat să-i cruţaţi pe alţii de răul ce vi s-a făcut sau, cel puţin, să daţi fiecăruia un temei să spere. Nu v-aţi trădat niciodată tinereţea tristă şi gloria n-a avut puterea să vă despartă de trecut căci, vai, sînt lucruri care se întîmplă.

Această credinţă faţă de primele amintiri e poate meritul dumneavoastră cel mai mare şi bunul dumneavoastră cel mai de preţ, precum şi raţiunea majoră pentru care mulţimile vă adoră. Ele sînt sensibile la subtilităţile

jocului dumneavoastră. E ca şi cum aţi fi mereu în contact direct cu inimile celorlalţi. Şi nimic nu-i mai armonios, într-adevăr, decît această comuniune a autorului, actorului, regizorului, ale cărui talente conjugate sînt puse numai în slujba binelui şi omului.

De aceea opera dumneavoastră e întotdeauna generoasă. Ea nu e complicată de teorii - şi foarte puţin de tehnică - ea e o confesiune permanentă, o confidenţă, o rugăciune. Şi fiecare vă este complice, deoarece gîndeşte şi simte ca dumneavoastră.

Astfel, prin simpla forţă a talentului, aţi cucerit pînă şi critica, aţi ştiut s-o seduceţi. Sarcina e grea. Niciodată criticii nu vor admite că sînteţi la fel de sensibil faţă de farmecul bătrînei melodrame ca şi de verva îndrăcită a lui Feydeau. Şi totuşi aşa e, în plus cu o anumită graţie care ne duce cu gîndul la Musset - deşi nu imitaţi şi nu semănaţi cu nimeni. Acesta e şi secretul gloriei dumneavoastră.

Astăzi, Societatea noastră a autorilor dramatici şi compozitorilor are onoarea şi bucuria să vă primească în rîndurile ei. Venim şi noi, pentru cîteva clipe, cu o nouă servitute pe lîngă cele pe care le suportaţi vitejeşte. Doream mult să vă primim în mijlocul nostru, domnule Chaplin şi să vă spunem cît de mult vă admirăm şi vă iubim, şi de asemenea să vă asigurăm că sînteţi de-ai noştri. Căci în filmele dumneavoastră scenariul e scris de Chaplin. La fel şi muzica, şi regia, iar actorul e un dar în plus, minunat şi el.

Aveţi alături de dumneavoastră pe autorii Franţei, autori de piese şi de film - compozitori, regizori, toţi aceia care, la fel ca şi dumneavoastră, cu acelaşi elan, cu mîndrie şi cu preţul unor mari eforturi pe care le cunoaşteţi atît de bine, n-au decît o ambiţie, aceea de a emoţiona şi de a distra publicul, de a aborda pentru el subiecte generoase, ca bucuriile şi necazurile vieţii, sau teama de a pierde dragostea, sau mila faţă de năpasta nemeritată şi dorinţa de a îndrepta ce e rău într-un spirit de pace, nădejde şi fraternitate.

Vă mulţumim, domnule Chaplin.
Roger Ferdinand”.

La premiera filmului *Luminile rampei* venise un public select, alcătuit din miniştri francezi şi ambasadori străini. Dar ambasadorul Statelor Unite nu era de faţă.

91. Ultimul film pe care l-am turnat în America : Claire Bloom în *Luminile rampei...*

92. ...şi primul pe care l-am produs la Londra : Dawn Addams în *Un rege la New York*

La Comedia Franceză am fost invitaţi de onoare la o reprezentaţie specială cu *Don Juan* de Moliere, interpretată de cei mai mari actori ai Franţei. În seara aceea, fîntînile de la Palais-Royal erau iluminate, iar Oona şi cu mine am fost întîmpinaţi de elevi ai Comediei Franceze, costumaţi în livrele din secolul XVIII, şi care ne-au escortat cu

candelabrele aprinse pînă la balconul unde se strînseseră cele mai frumoase femei din Europa.

93. La reprezentaţia dată în cinstea noastră la Comedia Franceză, cu *Don Juan* de Moliere

La Roma, ne-am bucurat de aceeaşi primire: am fost copleşit de onoruri, decorat şi primit de preşedinte şi de miniştri. Cu acest prilej, un incident amuzant s-a petrecut la premiera filmului *Luminile rampei*. Ministrul artelor propuse să vin pe la intrarea artiştilor, pentru a evita mulţimea. Ideea ministrului mi s-a părut puţin ciudată şi i-am răspuns că dacă oamenii aveau răbdarea să aştepte în picioare în faţa teatrului ca să mă vadă, puteam să am măcar politeţea să intru prin faţă să-i salut. Mi s-a părut că citesc pe chipul ministrului o expresie curioasă; repetă cu blîndeţe că aş scăpa de multe neplăceri acceptînd să intru

prin spate. Dar eu nici n-am vrut să aud, aşa încît n-a mai insistat.

Era şi în seara aceea fastul obişnuit al premierelor. Cînd am sosit în limuzină, mulţimea era ţinută, cu ajutorul cordoanelor, de partea cealaltă a străzii, prea departe, mi s-a părut. Cu toată graţia şi farmecul de care eram în stare am coborît, am ocolit automobilul pînă în mijlocul străzii şi, în faţa unei baterii de reflectoare, am ridicat braţele ca de Gaulle, arborînd un surîs de simpatie. În aceeaşi clipă, o rafală de verze şi pătlăgele roşii se abătu asupra mea. N-am prea înţeles ce era şi ce se întîmplase, pînă cînd l-am auzit pe interpretul meu italian văitîndu-se în spatele meu: „Şi cînd te gîndeşti că asta se întîmplă în ţara mea!" Totuşi nici un proiectil nu m-a atins, şi am intrat grăbiţi în teatru. Atunci mi-am dat seama de comicul situaţiei şi, fără să vreau, am izbucnit în rîs. Pînă şi prietenul meu italianul rîdea în hohote.

Am aflat ulterior că vinovaţii erau nişte tineri neofascişti. Trebuie să spun că gestul lor n-avea nimic violent: era mai mult demonstrativ. Patru dintre ei au fost imediat arestaţi, iar poliţia m-a întrebat dacă nu doresc să depun plîngere împotriva lor. „Bineînţeles că nu, am răspuns; sînt doar nişte copilandri". Aveau într-adevăr între paisprezece şi şaisprezece ani - şi lucrurile rămaseră fără urmare.

Înaintea plecării noastre de la Paris la Roma, poetul Louis Aragon, directorul revistei *Lettres Francaises*, îmi telefonă să-mi spună că Jean-Paul Sartre şi Picasso ar dori să mă vadă; i-am invitat la cină. Au propus să ne întîlnim într-un loc liniştit, aşa încît am luat masa în apartamentul meu de la hotel. Cînd Harry Crocker, agentul meu de publicitate, află despre ce era vorba, fu cît pe ce să facă un atac.

— Toate eforturile mele de cînd am părăsit Statele Unite se vor preface în pulbere.

— Dar, Harry, sîntem în Europa, nu în Statele Unite şi întîmplarea face ca toţi aceşti domni să fie nişte personalităţi cunoscute în toată lumea, i-am răspuns.

Am avut grijă să nu-i mărturisesc lui Harry şi nici altcuiva că nu mai intenţionez să mă întorc în America, căci tot mai aveam bunuri acolo de care încă nu dispuneam. Harry era gata să mă facă să cred că o întîlnire cu Aragon, Picasso şi Sartre e o conspiraţie pentru răsturnarea democraţiei occidentale. Totuşi, îngrijorarea nu-l împiedică să mai întîrzie puţin ca să le ceară să semneze în albumul lui de autografe.

Mă întrebam cum se vor petrece lucrurile. Aragon era singurul care ştia englezeşte, iar conversaţia cu ajutorul unui interpret e ca şi cum ai trage într-o ţintă depărtată şi ai aştepta rezultatul.

Aragon e un bărbat frumos, cu trăsăturile bine desenate. Picasso are un aer ironic şi plin de umor, şi ar putea trece mai degrabă drept un acrobat sau clovn decît drept pictor. Sartre are o figură rotundă şi, cu toate că trăsăturile sale scapă analizei, au o subtilă frumuseţe şi senzualitate. Sartre nu ne-a dezvăluit mare lucru din preocupările lui. În seara aceea, la sfîrşitul mesei, Picasso ne-a condus în atelierul său de pe malul stîng al Senei. Pe cînd suiam scările, văzurăm o tăbliţă pe uşa apartamentului dedesubt: „Nu aici e atelierul lui Picasso - la etajul următor, vă rog”.

Am sosit în cea mai tristă mansardă, cu înfăţişare de grajd, unde nici lui Chatterton nu i-ar fi plăcut să moară. De un cui bătut în grindă atîrna un bec electric, la capătul unui fir, ceea ce ne-a permis să vedem un pat hodorogit de fier, şi o sobă stricată. Sprijinite de perete, o grămadă de pînze vechi, prăfuite. Luă una la întîmplare: un Cezanne, dintre cei mai frumoşi. Ridică alta, apoi alta. Cred că am privit în seara aceea vreo cincizeci de capodopere. Eram ispitit să-i ofer o sumă frumuşică de tot... numai să-l scap de toată dezordinea aceea. Într-o atmosferă gorkiană, zăcea o mină de aur.

31

După premierele de la Paris şi Roma, ne-am întors la Londra unde am mai rămas cîteva săptămîni. Trebuia să mă gîndesc şi la o casă pentru familia mea. Un prieten îmi sugeră Elveţia. Bineînţeles, mi-ar fi plăcut să mă instalez la Londra, dar ne întrebam dacă le-ar fi convenit copiilor clima; de asemenea, în perioada aceea, eram serios îngrijoraţi de blocarea devizelor.

Nu fără oarecare părere de rău, ne-am făcut din nou bagajele şi, împreună cu cei patru copii, am sosit în Elveţia. Ne-am instalat provizoriu la hotelul Beau-Rivage din Lausanne, pe malul lacului. Era toamnă şi timpul destul de mohorît, dar munţii minunaţi.

Ne-au trebuit patru luni ca să găsim o casă potrivită. Oona, care aştepta pe cel de-al cincilea copil, declară categoric că la ieşirea din clinică, nu mai voia să se întoarcă la hotel. Această împrejurare m-a făcut să mă grăbesc să găsesc ceva; în cele din urmă m-am decis pentru Manoir de Ban, în satul Corsier, puţin mai sus de Vevey. Spre uimirea noastră, am descoperit că proprietatea cuprindea aproape cincisprezece hectare, cu o livadă producînd, printre altele, cireşe mari negre, delicioase prune verzi, mere şi pere; mai avea şi o grădină de zarzavat unde creşteau fragi şi un sparanghel minunat, precum şi porumb pentru care, de oriunde am fi, ne întoarcem acasă, la vremea culesului. În faţa terasei se întinde o peluză de două hectare cu arbori impunători ce încadrează munţii şi lacul în depărtare.

94. Manoir de Ban

Am găsit un personal foarte competent: Miss Rachel Ford, care ne-a aranjat casa şi s-a ocupat apoi de treburile mele şi doamna Burnier, secretara mea elveţiană şi engleză, care a transcris de multe ori această carte la maşină.

Eram destul de impresionaţi de aerul impunător al casei, şi ne întrebam dacă se potrivea cu veniturile noastre, dar cînd proprietarul ne-a spus care sînt cheltuielile de întreţinere, am descoperit că se încadrau perfect în limitele bugetului nostru. Aşa am ajuns să locuim în satul Corsier, cu o populaţie de 1.350 de locuitori.

Ne-a trebuit un an să ne orientăm. O vreme, copiii au frecventat şcoala din sat, la Corsier. A fost o întreagă problemă pentru ei, deoarece dintr-o dată li se preda totul în franceză; ne întrebam ce efect psihologic va avea aceasta. Dar n-a trecut mult şi au început să vorbească limba curent; era un spectacol mişcător să vezi cu cîtă uşurinţă se adaptau modului de viaţă elveţian. Pînă şi Kay Kay şi Pinnie, dădacele copiilor, se luptau cu franceza.

Am început atunci să rupem toate relaţiile cu Statele Unite, ceea ce ne-a cerut un timp considerabil. M-am dus la

consulul american şi i-am înmînat permisul meu de reîntoarcere spunîndu-i că renunţ să mai locuiesc în Statele Unite.

— Nu te mai întorci, Charlie?

— Nu, am spus aproape scuzîndu-mă, sînt prea bătrîn ca să mai suport asemenea absurdităţi.

N-a făcut nici un comentariu, ci a răspuns numai:

— Mă rog, te poţi întoarce totuşi oricînd cu o viză obişnuită, dacă doreşti.

Am zîmbit dînd din cap.

— M-am hotărît să mă stabilesc în Elveţia.

Ne-am strîns mîna şi asta a fost tot.

Oona s-a hotărît apoi să renunţe la cetăţenia americană. Astfel, în timpul vizitei noastre la Londra, a înştiinţat ambasada americană. I s-a comunicat că oricum formalităţile vor dura trei sferturi de oră.

— Dar e ridicol! i-am spus Oonei. Găsesc absurd să dureze atîta. Merg şi eu cu tine.

Cînd am sosit la ambasadă, toate insultele şi toate calomniile trecutului mi-au umflat pieptul, ca un balon gata să explodeze. Am întrebat cu glas tare unde e serviciul de imigraţie. Oona era foarte jenată. Uşa unui birou se deschise, apăru un bărbat şi spuse:

— Bună ziua, Charlie, vrei să pofteşti cu soţia dumitale?

Trebuie că mi-a citit gîndurile, căci primul lucru pe care mi l-a spus a fost:

— Un american care renunţă la cetăţenia sa trebuie să ştie ce face şi să fie în deplinătatea facultăţilor mintale. De aceea procedăm la un interogatoriu în prealabil: pentru protecţia cetăţeanului.

Desigur, lucrul mi s-a părut normal.

Era un om de vreo şaizeci de ani.

— Te-am văzut la Denver, în 1911, la vechiul Empress Theatre, spuse el, privindu-mă cu reproş.

După aceea, bineînţeles, m-am încălzit şi am vorbit despre timpurile frumoase de odinioară.

După terminarea formalităţilor, ultima hîrtie odată semnată, ne-am luat cordial rămas bun; m-am cam întristat văzînd cît de puţin emoţionat puteam să fiu.

***

La Londra, ne întîlneam din cînd în cînd cu prietenii, printre care Sydney Bernstein. Ivor Montagu, sir Edward Beddington-Behrens, Donald Ogden Stewart, Ella Winter, Graham Greenne, J. B. Priestley, Max Reinhardt şi Douglas Fairbanks Junior. Chiar dacă pe unii îi vezi mai rar, îţi face plăcere să te gîndeşti la ei, după cum te bucură să ştii că există undeva un port unde poţi ancora la nevoie.

Cu ocazia uneia din vizitele noastre la Londra, am primit un mesaj înştiinţîndu-ne că Hruşciov şi Bulganin ar dori să ne cunoască la o recepţie oferită de ambasada sovietică la Claridge. Cînd am sosit, holul era ticsit de o mulţime agitată. Conduşi de un membru al ambasadei sovietice, am început să ne croim drum prin această aglomeraţie. Deodată, venind din direcţie opusă, i-am zărit pe Hruşciov şi Bulganin; şi ei căutau să-şi facă drum şi, judecînd după expresia lor descurajată, renunţaseră bătînd în retragere.

Se putea vedea că Hruşciov, chiar în situaţii dificile, nu era lipsit de umor. În timp ce căuta să ajungă la o ieşire, ghidul nostru îl chemă: „Hruşciov!” Dar cu un gest, îi dădu să înţeleagă că nu mai voia să rămînă. „Hruşciov, e Charlie Chaplin!” strigă omul nostru. Bulganin şi Hruşciov se opriră amîndoi şi se întoarseră cu feţele iluminate. În mijlocul acestei mulţimi s-au făcut prezentările. Cu ajutorul unui interpret, Hruşciov îmi spuse cît de mult plăceau filmele mele poporului rus, apoi ni se oferi vodcă. Parcă se deşertase înăuntru o cutie plină cu piper, dar Oonei i se păru delicioasă.

Am izbutit să alcătuim un mic cerc ca să ne fotografiem împreună. Din cauza vacarmului, nu se putea vorbi.

— Să trecem în camera vecină, spuse Hruşciov.

Mulţimea ghici intenţiile noastre şi urmă aproape o bătălie în toată regula. Cu ajutorul a patru oameni, am fost catapultaţi într-un salon retras. Rămaşi singuri, Hruşciov, Oona şi cu mine am scos un suspin de uşurare. Puteam acum să-mi adun minţile şi să vorbesc.

După cîteva minute, se anunţă că domnul Harold Stassen era acolo şi dorea să-l vadă pe domnul Hruşciov. Se întoarse către mine cu un aer glumeţ:

— Nu vă deranjează?... e american.

— Cîtuşi de puţin, am răspuns rîzînd.

Curînd, domnul şi doamna Stassen împreună cu domnul şi doamna Gromîko au fost introduşi prin crăpătura uşii. Hruşciov mă rugă să-l scuz doar cîteva minute şi se retrase într-un colţ al încăperii să stea de vorbă cu Stassen şi Gromîko.

Am căutat să fac conversaţie, întrebînd-o pe doamna Gromîko dacă urma să se întoarcă în Rusia. Îmi răspunse că se va întoarce în Statele Unite. Am remarcat că se afla de multă vreme acolo. Rîse, puţin jenată.

— Nu-i nimic, îmi place.

— Nu cred, am răspuns, că adevărata Americă e la New York sau pe coasta Pacificului; personal, prefer de departe Middle West-ul, regiuni ca Dakota de Nord şi de Sud, Minnesota şi Saint Paul. Acolo cred eu că sînt adevăraţii americani.

— O, exclamă deodată doamna Stassen, sînt atît de fericită că aţi vorbit aşa! Soţul meu şi cu mine sîntem amîndoi originari din Minnesota. (Rîse nervos şi repetă.) Sînt atît de fericită că aţi vorbit aşa!

Îşi închipuia fără îndoială că aveam să mă lansez într-o tiradă despre Statele Unite, şi că loviturile şi săgeţile pe care le primisem acolo mă lăsaseră plin de amărăciune. Dar nu era cazul, şi chiar dacă ar fi fost, nu sînt omul să-mi vărs necazul asupra unei femei atît de încîntătoare ca doamna Stassen.

Simţeam că Hruşciov şi ceilalţi mai aveau de discutat, aşa încît m-am ridicat împreună cu Oona. Cînd Hruşciov ne văzu plecînd, îl lăsă pe Stassen şi veni la noi să-şi ia rămas bun. În timp ce ne strîngeam mîna, m-am uitat la Stassen; se sprijinise de perete şi privea drept înainte cu un aer indiferent. Mi-am luat la revedere de la toată lumea, fără să ţin seama de Stassen - ceea ce, date fiind împrejurările, mi se părea lucrul cel mai înţelept - dar judecind după această scurtă întîlnire, l-am găsit simpatic.

A doua zi, am cinat numai cu Oona la Grill la Savoy. Pe la mijlocul desertului, sir Winston Churchill şi lady Churchill sosiră şi se îndreptară spre masa noastră. Nu-l mai văzusem pe sir Winston şi nu mai avusesem ştiri despre el din 1931. Dar după premiera filmului *Luminile rampei* la Londra, primisem un mesaj de la Artiştii Asociaţi, distributorii noştri, cerînd autorizaţia să i se proiecteze filmul lui sir Winston, la el acasă. Bineînţeles, am acceptat foarte bucuros. Cîteva zile mai tîrziu, mi-a trimis o frumoasă scrisoare de mulţumiri, spunîndu-mi cît de mult îi plăcuse filmul.

Şi iată-l acum, stînd în faţa mesei noastre, înfruntîndu-ne:

— Ei!

Mi s-a părut că desluşesc în acest „Ei!” o nuanţă de dezaprobare.

M-am ridicat îndată, zîmbitor, şi i-am prezentat-o pe Oona, care se pregătea să se retragă.

După plecarea Oonei, am întrebat dacă pot veni să iau cafeaua la masa lor. Lady Churchill spuse că citise în ziare despre întîlnirea mea cu Hruşciov.

— M-am înţeles întotdeauna bine cu Hruşciov, spuse sir Winston.

Dar simţeam că-mi poartă pică. Desigur multe se întîmplaseră din 1931. Salvase Anglia graţie unui curaj de neînfrînt şi discursurilor sale inspirate; dar socot că discursul de la Fulton despre „cortina de fier” nu adusese decît o intensificare a războiului rece.

Am ajuns să vorbim despre filmul meu *Luminile rampei*. În cele din urmă spuse:

— Ţi-am trimis acum doi ani o scrisoare, felicitîndu-te pentru filmul dumitale. Ai primit-o?

— Desigur, am spus cu entuziasm.

— Atunci, de ce n-ai răspuns?

— Nu credeam că e nevoie de un răspuns, am spus scuzîndu-mă.

Dar nu era omul să se lase amăgit.

— Hmmm, mormăi, mi s-a părut că e o formă de reproş.

— A, nu, sigur că nu, am răspuns.

— Orice-ar fi, adăugă el, încheind discuţia, tot îmi plac filmele dumitale.

M-a impresionat modestia acestui om de vază care-şi amintea de o scrisoare rămasă fără răspuns de doi ani. Dar n-am aprobat niciodată politica lui. „Nu sînt aici ca să prezidez destrămarea imperiului britanic”, spunea Churchill. E poate o frază frumoasă, dar e o declaraţie ridicolă în faţa realităţilor moderne.

Căci destrămarea nu e opera unor agitatori politici, a unor armate revoluţionare, a unor instigatori sau oratori de ocazie. Conspiratorii sînt acei agenţi de publicitate internaţională, cum ar fi radioul, televiziunea şi cinematograful - automobilul şi tractorul, inovaţiile ştiinţifice, accelerarea vitezei şi a comunicaţiilor. Iată revoluţionarii care sînt răspunzători de destrămarea imperiilor.

***

După întoarcerea în Elveţia, am primit o scrisoare din partea lui Nehru, însoţită de cîteva cuvinte de recomandare de la lady Mountbatten. Era sigură, spunea ea, că Nehru şi cu mine avem multe puncte comune. Trecea prin Corsier şi ar fi fost bine să ne vedem. Cum conducea conferinţa anuală a ambasadorilor la Lucerna, Nehru îmi scrise că ar

fi încîntat dacă aş veni să rămîn peste noapte acolo; a doua zi, avea să mă conducă la Manoir de Ban. Am plecat aşadar la Lucerna.

Am fost surprins să găsesc un bărbat scund ca mine. Fiica lui, doamna Gandhi, era şi ea de faţă, o fiinţă încîntătoare şi discretă. Nehru mi se păru un om cu toane, auster şi sensibil, înzestrat cu un spirit deosebit de ager şi subtil. Rezervat la început, pînă în momentul cînd am plecat împreună de la Lucerna, îndreptîndu-ne spre Manoir de Ban unde îl invitasem la dejun, fiica lui călătorind într-un alt automobil deoarece mergea la Geneva. Pe drum am avut o discuţie pasionanta. Mi-a vorbit cu deosebită stimă de lordul Mountbatten care, în calitate de viceregе al Indiilor, desfăşurase o activitate remarcabilă pentru lichidarea intereselor britanice acolo.

L-am întrebat ce direcţie ideologică avea să ia India. El îmi răspunse: „Oricare ar fi, e numai spre binele poporului indian”, şi preciză că un plan cincinal fusese deja iniţiat. Vorbi cu strălucire pe tot parcursul drumului, în timp ce şoferul lui conducea cu aproape o sută douăzeci de kilometri pe oră, gonind pe străduţe în pantă şi luînd în viteză viraje abrupte. Nehru se înflăcărase în timp ce-mi expunea politica Indiei, dar trebuie să mărturisesc că eu pierdeam jumătate din spusele lui într-atît eram de preocupat de felul cum conducea şoferul. În scîrţîitul de cauciucuri frînate brusc, eram proiectaţi în faţă, dar Nehru continua imperturbabil. Din fericire, am avut o clipă de răgaz cînd maşina opri la o răscruce unde fiica lui urma să ne părăsească. Atunci deveni un tată iubitor şi grijuliu, strîngînd-o în braţe şi spunîndu-i drăgăstos: „Ai grijă”, cuvinte care ar fi fost mai potrivite în gura fiicei adresîndu-se tatălui.

***

În timpul crizei coreene, cînd lumea aştepta cu sufletul la gură, pe marginea prăpastiei, ambasada Chinei telefonă să întrebe dacă eram de acord să se proiecteze filmul meu în faţa lui Ciu En-Lai.

A doua zi, primul ministru ne invită să cinăm cu el la Geneva. Înainte de-a ne îndrepta spre Geneva, secretarul primului ministru telefonă spunînd că excelenţa sa ar putea fi reţinută puţin, căci un incident neprevăzut (un eufemism) se petrecuse în timpul conferinţei şi va veni mai tîrziu.

Dar la sosire, am avut surpriza să-l găsim pe Ciu En-Lai aşteptînd pe peronul reşedinţei sale, gata să ne primească. Ca toată lumea, eram nerăbdător să ştiu ce se întîmplase la conferinţă, aşa încît l-am întrebat. Mă bătu uşor pe spate.

— Totul s-a aranjat în mod amiabil acum cinci minute, spuse el.

95. Cu Ciu En-Lai

Auzisem numeroase povestiri interesante despre felul cum, către anii '30, comuniştii fuseseră împinşi în interiorul

Chinei şi cum, sub conducerea lui Mao Ţze-dun, unii s-au reorganizat şi au pornit marşul cel lung spre Pekin, cîştigînd forţa militară pe măsură ce înaintau. Acest marş le-a atras sprijinul a şase sute de milioane de chinezi.

Ciu En-Lai ne-a povestit în seara aceea o întîmplare impresionantă cu privire la intrarea triumfală a lui Mao Ţze-dun în Pekin. Un milion de chinezi se strînseseră ca să-l întîmpine. Se ridicase o estradă înaltă de cinci metri la capătul unei pieţe imense; în timp ce el urca treptele, mulţimea îi văzu mai întîi apărînd creştetul capului, căci scara se afla îndărătul estradei; atunci un milion de glasuri izbucniră într-un strigăt de bun venit ce creştea pe măsură ce silueta singuratică apărea în văzul tuturor. Iar cînd Mao Ţze-dun, cuceritorul Chinei, văzu toată această mulţime, se opri un moment, apoi îşi lăsă faţa în mîini şi plînse.

Ciu En-Lai împărtăşise cu el încercările şi suferinţele acestui celebru marş de-a lungul Chinei, şi totuşi privind frumosul lui chip plin de vigoare, am fost uimit găsindu-l atît de calm şi de tînăr.

I-am spus că ultima oară cînd fusesem la Şanhai, era în 1936.

— A, da, răspunse el visător, era înaintea marşului.

La cină, am băut şampanie chinezească (care nu era rea deloc) şi, ca şi la ruşi, se ţinură numeroase toasturi. Am rostit şi eu unul în cinstea viitorului Chinei şi am spus că, deşi nu sînt comunist, mă alătur din toată inima năzuinţelor şi nădejdii lor într-o viaţă mai bună, pentru poporul chinez şi pentru toate popoarele.

***

La Vevey, ne-am făcut noi prieteni, printre care Emile Rossier şi Michel Rossier împreună cu familiile lor, toţi pasionaţi de muzică. Prin Emile am cunoscut-o pe pianista Clara Haskil. Locuia la Vevey şi de fiecare dată cînd se afla în oraş, marea pianistă şi cele două familii Rossier veneau

la cină, apoi Clara ne cînta. Cu toate că trecuse de şaizeci de ani, se afla la apogeul carierei sale şi triumfase atît în Europa cît şi în America. Dar în anul 1960, alunecă în timp ce cobora dintr-un tren în Belgia; fu transportată la spital unde muri.

Ascult adeseori înregistrările ei, ultimele pe oare le-a făcut în preajma morţii. Înainte de a mă înhăma la cea de-a şasea formă a acestui manuscris, am pus concertul nr. 3 pentru pian de Beethoven, dirijat de Markevitch, cu Clara Haskil la pian: este în ochii mei exemplul însuşi al unei mari opere de artă aproape de desăvîrşire, şi am aflat aici o preţioasă sursă de încurajare pentru a-mi termina cartea.

Dacă n-am fi atît de ocupaţi cu familia, am putea duce în Elveţia o viaţă foarte mondenă, deoarece sîntem vecini cu fosta regină a Spaniei şi contele şi contesa Chevreau d'Antraigues, care s-au arătat întotdeauna prietenoşi faţă de noi; de asemenea multe vedete de cinema locuiesc în apropiere. Îi vedem deseori pe George şi Benita Sanders; Noel Coward e şi el vecinul nostru. Primăvara, mulţi prieteni din Anglia sau America vin să ne viziteze.

96. La Vevey, cu Clara Haskil şi Pablo Casals

97. La Vevey, cu Jean Cocteau

Truman Capote, care lucrează din cînd în cînd în Elveţia, vine şi el pe la noi. În vacanţa de Paşti, ducem copiii în sudul Irlandei. E o călătorie pe care întreaga familie o aşteaptă cu nerăbdare tot anul.

Vara, cinăm pe terasă în şort, şi stăm pînă la ora zece privind asfinţitul. Deseori, simţim bruso dorinţa să plecăm la Londra sau la Paris, uneori la Veneţia sau Roma, toate aceste oraşe aflîndu-se doar la două ore depărtare de noi.

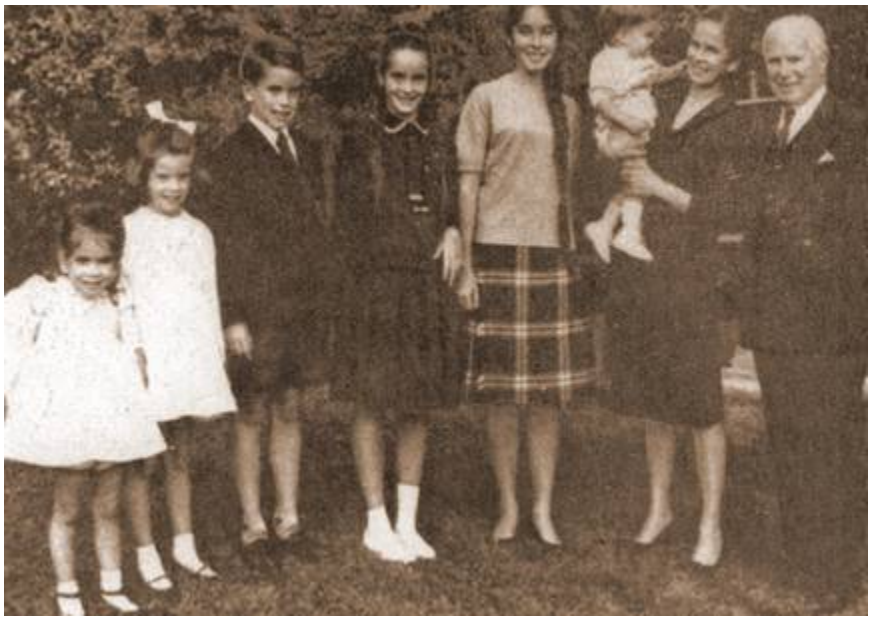

98. Tot clanul se reuneşte de Crăciun la Manoir de Ban. De la stingă la dreapta : Annette, Jane, Eugene, Victoria, Josephine şi Christopher. Geraldine şi Michael se aflau atunci la Londra.

99. Fiul mai mare: Sydney

100. Fiul mai mare: Charlie

La Paris, sîntem adeseori oaspeţii lui Paul-Louis Weiller, prietenul nostru drag, care în august invită toată familia pentru o lună la Reine Jeanne, minunata sa proprietate pe ţărmul Mediteranei, unde copiii înoată şi fac ski nautic după pofta inimii.

Unii prieteni m-au întrebat dacă regret Statele Unite sau New York-ul. Proporţiile gigantice pe care le-au luat instituţiile industriale, presa, televiziunea şi publicitatea m-au rupt cu totul de concepţia americană despre viaţă. Eu am nevoie de cealaltă faţă a medaliei, o viaţă personală mai simplă, nu de bulevardele pline de ostentaţie sau imobilele uriaşe ce amintesc numai de marile afaceri şi reuşitele lor greoaie.

Mi-a trebuit un an şi mai bine pînă am izbutit să lichidez toate interesele mele în Statele Unite. Fiscul american voia să impună toate veniturile pe care le încasasem cu *Luminile rampei* în Europa pînă în 1955, pretinzînd că eram în continuare rezident în America, deşi mi se interzisese accesul în Statele Unite din 1952. Nu exista nici o posibilitate de a obţine remedierea situaţiei, deoarece avocatul meu american îmi spuse că aveam foarte puţine şanse de a mă putea întoarce în Statele Unite să mă apăr;

Deoarece dizolvasem toate societăţile mele americane şi lichidasem toate beneficiile mele de acolo, îmi puteam permite să-i trimit la plimbare. Dar cum nu doream să mă

oblig faţă de un alt stat cerîndu-i protecţia, am căzut la învoială pentru o sumă mult mai mică decît cereau ei şi mult mai mare decît ar fi trebuit să plătesc.

Tăierea ultimelor punţi cu Statele Unite a fost tristă. Cînd Helen, camerista noastră de la Beverly Hills, află că n-aveam să ne mai întoarcem, ne adresă următoarea scrisoare:

> Dragă Domnule şi Doamnă Chaplin,
>
> V-am scris mai multe scrisori, dar nu le-am pus niciodată la poştă. Toate au mers anapoda de la plecarea dumneavoastră: niciodată n-am regretat atîta pe cineva, în afară de cei din familia mea. Dar totul este atît de inutil, atît de zadarnic şi nedrept, încît nu izbutesc să-mi revin. Apoi a sosit vestea tristă de care ne temeam: să împachetăm aproape tot în lăzi... nu e cu putinţă... nu se poate... lucrurile pe care le-am ambalat erau scăldate în lacrimile noastre şi tot mă mai doare capul de cît am plîns... nu ştiu cum nu vă doare sufletul. Vă rog, doamnă C., nu-l lăsaţi pe domnul C să vîndă casa, dacă se poate. Fiecare încăpere păstrează propria ei personalitate chiar dacă n-au mai rămas decît covoarele şi draperiile: iubesc atît de mult această casă încît n-aş vrea să văd pe nimeni altcineva locuind-o. Dacă aş avea posibilitatea, dar e ridicol să mă gîndesc la asta. Renunţaţi la toate cheltuielile posibile, dacă vreţi. Dar vă rog, VA ROG, păstraţi casa. Ştiu că n-ar trebui s-o spun, dar nu mă pot opri: şi nu renunţ la ideea că într-o zi vă veţi întoarce cu toţii. Doamnă C, ajunge pentru moment... am trei scrisori să vă trimit, dar trebuie să găsesc un plic mai mare. Transmiteţi cele cuvenite din partea mea tuturor şi iertaţi că vă scriu cu creionul, dar stiloul meu nu mai merge.
>
> A dumneavoastră sinceră,
> Helen.

Am primit o scrisoare şi de la Henry, valetul nostru, care ne scria precum urmează:

> Dragă domnule şi doamnă Chaplin,
>
> Nu v-am mai scris de multă vreme căci mă exprim cu multă greutate în elveţiana mea americană. Am avut norocul acum cîteva săptămîni să văd filmul *Luminile rampei*. A fost o vizionare în cerc restrîns. M-a invitat domnişoara Runser. Erau de faţă vreo douăzeci de persoane, dar eu nu cunoşteam decît pe domnul şi doamna Sydney Chaplin, pe domnişoara Runser şi pe Rolly. M-am aşezat în fundul sălii, să fiu singur cu gîndurile mele. Şi a meritat. Probabil că am rîs mai tare decît toţi ceilalţi, dar aveam şi lacrimi în ochi. E cel mai bun film pe care l-am văzut vreodată. N-a rulat

niciodată la L.A. Se dau cîteva discuri la radio cu muzica din *Luminile rampei*. Frumoasă muzică. Mă electrizează cînd o ascult. Nu se spune niciodată că domnul C. este compozitorul. Mă bucur să aflu că Elveţia le place copiilor. Desigur, oamenilor mari le trebuie mai mult timp să se obişnuiască într-o ţară străină. Şi, totuşi, după părerea mea, Elveţia este una din cele mai bune. Cele mai bune şcoli. De asemenea, cea mai veche republică din lume, datînd din 1291. Ziua de 1 august este 4 iulie al lor. Ziua Independenţei. Nu e zi liberă, dar se văd focuri pe toate culmile. Într-un cuvînt, una din puţinele ţări conservatoare şi prospere. Am plecat în 1918 în America de Sud. M-am întors de două ori între timp. Am servit în două rînduri în armata elveţiană. M-am născut la St Gallen, în partea de răsărit a ţării. Am un frate mai mic la St Gallen şi altul la Berna.

Urările mele de bine tuturor.
Cu respect,
Henry

Toţi cei care au lucrat la mine în California continuau să primească leafă, dar nu puteam să-mi permit să-i plătesc acum cînd domiciliam în Elveţia. Aşa încît am aranjat să li se ofere indemnizaţii şi prime, totalul ridicîndu-se la optzeci de mii de dolari. Edna Purviance, în afară de primă, a rămas salariată pînă în ziua morţii.

Pe cînd pregăteam împărţirea rolurilor la *Domnul Verdoux*, m-am gîndit la Edna pentru rolul important al doamnei Grosnay. N-o mai văzusem de douăzeci de ani; nu venea niciodată la studio deoarece i se trimitea prin poştă cecul ei săptămînal. Îmi mărturisi mai tîrziu că de cîte ori primea cîte un telefon de la studio, era profund tulburată.

Cînd Edna sosi, Rolly, operatorul, năvăli în cabina mea. Nici el n-o mai văzuse de douăzeci de ani.

— Sigur că nu mai e aceeaşi, dar arată grozav!

Îmi spuse că aşteaptă pe peluza din faţa cabinei ei.

Nu voiam scene mari, aşa încît mi-am luat un aer cît se poate de firesc de parcă n-ar fi trecut decît cîteva săptămîni de la ultima noastră întîlnire.

— Ei, va să zică tot te-am găsit în cele din urmă, am spus eu vesel.

În lumina soarelui, am remarcat că buza îi tremura cînd căuta să zîmbească; apoi i-am explicat de ce o rugasem să

vină şi i-am vorbit cu entuziasm despre film.

— Pare minunat, spuse ea - Edna fusese întotdeauna o entuziastă.

Citi rolul şi se descurcă destul de bine; dar prezenţa ei îmi inspira o deprimare plină de nostalgie, deoarece în mintea mea se asocia cu primele mele succese - cu epoca aceea cînd viitorul ne stătea în faţă!

Edna se dedică trup şi suflet rolului, dar degeaba: rolul cerea o sofisticare cu totul europeană, pe care Edna n-o avusese niciodată - şi după trei-patru zile de lucru, am fost obligat să admit că nu era făcută pentru rol. Chiar şi Edna era mai degrabă uşurată decît dezamăgită. N-am mai văzut-o şi n-am mai auzit despre ea pînă cînd mi-a scris în Elveţia, pentru a confirma primirea indemnizaţiei:

Dragă Charlie,

E prima oară cînd pot să-ţi mulţumesc pentru prietenia ta de-a lungul anilor şi pentru tot ce ai făcut pentru mine. În anii de început parcă n-ai atîtea necazuri, dar ştiu că tu ai avut destule. Cupa fericirii tale e plină, sper; ai o soţie încîntătoare şi o familie...

(Descria apoi boala ci şi cheltuielile enorme cu medicii şi infirmierele, dar ca întotdeauna, încheia cu o glumă)

Trebuie să-ţi povestesc o anecdotă pe care am auzit-o. Un tip e lansat într-o navă interplanetară ca să se vadă pînă la ce altitudine poate ajunge... i se spune să calculeze altitudinea. Atunci începe să numere: 25 000... 30 000... 100 000... 500 000... Ajuns aici, îşi spune: „Doamne Dumnezeule!” şi o voce blîndă îi răspunde: „Daaa?”

Te rog, te rog, Charlie, dă-mi veşti despre tine cit mai curînd. Şi, te mai rog, întoarce-te, aici e locul tău.

Cu toată sinceritatea, cea mai credincioasă admiratoare.

Cu drag,
Edna

Niciodată, de-a lungul anilor, nu i-am scris Ednei nici o singură scrisoare; comunicasem cu ea numai prin intermediul studioului. Ultima ei scrisoare mă anunţa că era stipendiată în continuare din bugetul societăţii mele:

13 noiembrie 1956

Dragă Charlie,

Iată-mă din nou, cu inima plină de mulţumiri, şi din nou internată în clinică (la Cedars of Lebanon), unde mi se face un tratament cu cobalt la gît. Să nu mi se spună că după asta mai există infern! Ajungi la un moment dat să nu mai poţi mişca nici măcar un deget. Totuşi e cel mai bun tratament pentru boala mea. Sper să pot pleca acasă la sfîrşitul săptămînii, continuînd să vin aici numai la tratament (ce minunat!). Din fericire în rest sînt bine, se pare că e ceva local; asta îmi aminteşte de tipul postat la colţul Avenidei a Şaptea cu Broadway şi rupînd bucăţele mici de hîrtie pe care le împrăştie în bătaia vîntului. Trece un poliţist care-l întreabă ce caută acolo. El răspunde: „Împiedic elefanţii să se apropie”. Poliţistul îi spune: „Dar nu sînt elefanţi prin cartier”. Şi tipul răspunde: „Vezi, are efect, nu-i aşa?” E cam idioată gluma mea de astăzi, aşa că iartă-mă.

Sper că tu şi familia sînteţi sănătoşi şi vă bucuraţi de tot ce ţi-a adus munca ta.

Cu aceeaşi dragoste,
Edna

Curînd după aceea am primit o scrisoare prin care eram încunoştinţat că a murit. Aşa se împrospătează lumea şi tineretul vine să ne schimbe. Iar noi, cei care am trăit ceva mai mult, ne simţim tot mai însinguraţi, pe măsură ce ne continuăm călătoria.

101. Victoria în plină inspiraţie

102. Captura Josephinei

103. Geraldine

104. Victoria si Josephine

105. Dîndu-i îndrumări lui Michael în *Un rege la New York*

Am să închei acum această *Odisee* a mea. Sînt conştient de faptul că timpul şi împrejurările m-au favorizat. Am avut parte de atenţiunea de dragostea, dar şi de ura publicului.

Da, lumea mi-a dăruit din belşug ce are mai bun şi numai puţin din ce e rău. În ciuda tuturor vicisitudinilor, cred că norocul şi neşansa se abat asupra ta la întîmplare, la fel ca norii. Ştiind aceasta, nu sînt niciodată prea tulburat de întîmplările dezagreabile şi plăcut surprins de cele bune. Nu posed arta de a trăi şi n-am o filosofie anume - înţelepţi sau nebuni, toţi trebuie să ne luptăm cu viaţa. Sînt ros de contradicţii; uneori lucrurile mărunte mă necăjesc, iar catastrofele mă lasă indiferent.

Totuşi viaţa mea e mai pasionantă azi decît a fost vreodată. Sînt sănătos şi încă în plină putere creatoare; am proiecte de filme, poate nu pentru mine, dar le voi scrie şi le voi regiza pentru membrii familiei mele, dintre care unii sînt deosebit de înzestraţi pentru teatru. Continui să fiu foarte ambiţios; nu voi putea niciodată să mă retrag. Sînt multe lucruri pe care ţin să le fac; pe lîngă un anumit număr de scenarii neterminate, mi-ar place să scriu o piesă şi o operă... dacă timpul îmi va îngădui.

Schopenhauer a spus că fericirea este o stare negativă, dar eu nu sînt de acord. De douăzeci de ani încoace ştiu ce înseamnă fericirea. Am marele noroc să fiu căsătorit cu o femeie minunată. Aş vrea să pot scrie mai mult despre aceasta, dar e vorba despre dragoste şi dragostea perfectă e tot ce poate fi mai minunat în lume, dar şi mai înşelător, căci e mai mult decît poţi exprima. De cînd sînt cu Oona, descopăr fără încetare profunzimea şi frumuseţea ei de caracter.

106. Oona

Chiar şi atunci cînd merge în faţa mea pe trotuarele înguste din Vevey, cu o demnitate simplă, ţinîndu-se dreaptă, cu silueta ei mărunţică, cu păru-i negru strîns la spate, în care se văd cîteva fire argintii, un fior de dragoste mă străbate dintr-o dată şi sînt năpădit de admiraţie cînd mă gîndesc la tot ceea ce este - şi mă simt sugrumat de emoţie.

107. Încercînd să fac portretul Oonei în acuarelă

Fericit, mă aşez uneori pe terasă la apusul soarelui şi contemplu, peste vasta întindere de peluză verde, lacul în depărtare, iar dincolo de lac, prezenţa calmă a munţilor, şi

rămîn aşa, fără să mă gîndesc la nimic, savurînd minunata lor seninătate.

108. Instantaneu luat de Oona

FILMELE LUI CHARLES CHAPLIN

FILMELE KEYSTONE

1914

Making a Living (1 bobină) Lupta pentru existenţă
Kid Auto Races at Venice (mai puţin de o bobină) Curse auto pentru copii
Mabel's Strange Predicament (1 bobină) Ciudata aventură a lui Mabel
Between Shoivers (1 bobină) Charlot şi umbrela
A Film Johnnie (1 bobină) Charlot face cinema
Tango Tangles (1 bobină) Charlot la bal
His Favorite Pastime (1 bobină) Distracţia preferată
Cruel, Cruel Love (1 bobină) Charlot sinucigaş
The Star Boarder (1 bobină) Charlot chiriaş
Mabel at the Wheel (2 bobine) Charlot contra lui Mabel
Twenty Minutes of Love (1 bobină) Charlot şi ceasul
Caught in a Cabaret (2 bobine) Charlot chelner
Caught in the Rain (1 bobină) Charlot şi somnambula
A Busy Day (mai puţin de o bobină) O zi grea
The Fatal Mallet (1 bobină) Ciomagul lui Charlot
Her Friend the Bandit (1 bobină) Mabel flirtează
The Knockout (2 bobine) Charlot şi Fatty pe ring
Mabel's Busy Day (1 bobină) Charlot şi cîrnaţii
Mabel's Married Life (1 bobină) Charlot şi manechinul
Laughing Gas (1 bobină) Charlot dentist
The Property Man (2 bobine) Charlot la teatru
The Face on the Bar-room Floor (1 bobină) Charlot pictor
Reacreation (mai puţin de o bobină) Charlot se amuză
The Masquerader (1 bobină) Charlot mare cochetă
His New Profession (1 bobină) O nouă ocupaţie
The Rounders (1 bobină) Charlot şi Fatty cheflii
The New Janitor (1 bobină) Charlot portar
Those Love Pangs (1 bobină) Charlot rival în dragoste

Dough and Dynamite (2 bobine) Charlot brutar
Gentlemen of Nerve (1 bobină) Charlot şi Mabel la curse
His Musical Career (1 bobină) Charlot cărăuş
His Trysting Place (2 bobine) Charlot în familie
Tillie's Punctured Romance (6 bobine) Charlot face dolari
Getting Acquainted (1 bobină) Charlot şi Mabel la plimbare
His Prehistoric Past (2 bobine) Charlot om preistoric

FILMELE ESSANAY

1915

His New Job (2 bobine) Charlot debutează
A Night Out (2 bobine) O noapte fără somn
The Champion (2 bobine) Charlot boxer
In the Park (1 bobină) Charlot în parc
The Jitney Elopement (2 bobine) Charlot vrea să se însoare
The Tramp (2 bobine) Vagabondul
By the Sea (1 bobină) Charlot la plajă
Work (2 bobine) Charlot ucenic
A Woman (2 bobine) Mam'zelle Charlot
The Bank (2 bobine) Charlot la bancă
Shanghaied (2 bobine) Charlot marinar
A Night in the Show (2 bobine) Charlot la music-hall

1916

Carmen (4 bobine)
Police (2 bobine) Charlot spărgător

1918

Triple Trouble (2 bobine) Avatarurile lui Charlot

FILMELE MUTUAL

1916

The Floorwalker (2 bobine) Charlot, şef de raion
The Fireman (2 bobine) Charlot pompier
The Vagabond (2 bobine) Charlot muzicant
One a.m. (2 bobine) Charlot se întoarce tîrziu acasă
The Count (2 bobine) Charlot conte
The Pawnshop (2 bobine) Charlot cămătar
Behind the Screen (2 bobine) Charlot maşinist
The Rink (2 bobine) Charlot patinează

1917

Easy Street (2 bobine) Charlot poliţist
The Cure (2 bobine) Charlot la băi
The Immigrant (2 bobine) Emigrantul
The Adventurer (2 bobine) Evadatul

FILMELE FIRST NATIONAL

1918

A Dog's Life (3 bobine) O viaţă de cîine
The Bond (mai puţin de o bobină) Bonul
Shoulder Arms (3 bobine) Charlot soldat

1919

Sunnyside (3 bobine) Idilă pe cîmp
A Day's Pleasure (2 bobine) O zi de plăcere

1920

The Kid (6 bobine) Piciul
The Idle Class (2 bobine) Trîndavii

1922

Pay Day (2 bobine) Zi de plată

1923

The Pilgrim (4 bobine) Pelerinul

FILMELE UNITED ARTISTS

(toate de lung metraj)
1923 - A Woman of Paris - Parizianca
1925 - The Cold Rush - Goana după aur
1928 - The Circus - Circul
1931 - City Lights - Luminile oraşului
1936 - Modern Times - Timpuri noi
1940 - The Great Dictator - Dictatorul
1947 - Monsieur Verdoux - Domnul Verdoux
1953 - Limelight - Luminile rampei
1957 - The King in New York - Un rege la New York

LISTA FOTOGRAFIILOR

1. Mama
2. Azilul din Lambeth
3. Fratele meu, Sydney
4. Tata
5. Etajul întîi de pe Kennington Road, nr. 287, unde Sydney şi cu mine am locuit împreună cu Louise şi cu tata
6. La şcoala din cartierul Kennington, la şapte ani şi jumătate
7. Locul unde am stat după ieşirea mamei din azil, lîngă abator si fabrica de murături
8. Ferestrele mansardei din Pownall Terrace, nr. 3, Kennington Road
9. Marie Doro în *Sherlock Holmes*
10. În rolul doctorului Walford Bodie
11. Domnul şi doamna Fred Karno (stînga) pe vasul lor, la Tagg's Island
12. Cele cinci trupe în faţa biroului lui Karno, la Camberwell, pregătindu-se să plece în turneu
13. Echipa de hochei a trupei Karno. Eu sînt al doilea din stînga, în prim-plan. Stan Laurel e cel din spatele meu
14. Cu Alf Reeves, soţia lui şi Muriel Palmer, în drum spre America, împreună cu trupa lui Karno
15. Înainte de succes...
16. ... şi după
17. Mack Sennett
19. Roscoe Arbuckle
20. Marbel Normand
21. După plecarea mea, studiourile Keystone în plină prosperitate
22. În timpul unei sărbătoriri la studiourile lui Mack Sennett. De la stînga la dreapta : Thomas Ince, eu. Mack Sennett, D. W. Griffith

23. G. M. Anderson, cunoscut sub numele de Bronco Billy, din compania Essanay, care mi-a oferit prima mea gratificaţie de 600 de dolari

24. Un an mai tîrziu, preşedintele Freuler, de la Mutual Film Company, îmi înmînează un cec de 150.000 de dolari

25. D. W. Griffith (stîngă), pe care-l socoteam un geniu, şi Sid Grauman (dreapta), remarcabil organizator de spectacole

27. Împreună cu mentorii mei, Upton Sinclair (stînga) şi Rob Wagner

28. Pianistul Godowsky cu familia. Fiul lui mai mare, în dreapta mea, a devenit unul din inventatorii fotografiei în culori

29. Cinema între prieteni. Eroina, lady Mountbatten; trădătorul cu pistol : eu

30. Îi dau o veste tristă lordului Mountbatten: nu are talent

31. Cu Ana Pavlova la studiourile Chaplin

32. Constance Collier

33. Sir Herbert Beerbohm Tree

34. Imitîndu-l pe Beerbohm Tree în rolul lui Fagin

35. Jascha Heifetz

36. Studioul pe care l-am construit la Hollywood

37. Edna Purviance, care a rămas pînă la sfîrşitul zilelor ei salariata Companiei Chaplin

39. Mary, Douglas şi cu mine plecăm la Washington

40. În Sud

41. Cu Sydney în rolul Kaiserului

42. Portretul meu, executat de fotograful Edward Steichen

43. Pe vremea căsătoriei mele cu Mildred Harris

44. În *Idilă pe cîmp*

45. Scenă din Piciul

46. Scenă din Piciul

47. Scenă din *Piciul*

48. În lumea bună a New York-ului. Frank Crowninshield (la stînga), Ambassador Gerrard, Edward Knoblock, şi (la dreapta) Conde Nast, toţi în picioare. Alice Delysia e aşezata între mine şi ...

50. Tonul de 47 de kilograme pe care l-am pescuit la Catalina Island cu Edward Knoblock

51. Cu Eric Campbell în *Trîndavii*

52. Sosirea mea la Londra

53. Sosirea mea la Paris.

54. Prima mea întîlnire cu Sir Philip Sassoon (în centru) la Paris, graţie lui Georges Carpentier

55. Casa pe care am construit-o la Beverly Hills cînd am redevenit celibatar în 1923

56. Peggy Hopkins Joyce

57. Edna Purviance în *Parizianca*

58. Pola Negri

59. Georgia Hale în *Goana după aur*

60. Cu Randolph Hearst şi Marion Davies

61. San Simeon, proprietatea lui William Randolph Hearst

62. Randolph şi Millicent Hearst

63. Alf Reeves, credinciosul meu impresar

64. Cu Albert Einstein la premiera filmului *Luminile oraşului*

65. Virginia Cherrill în *Luminile oraşului*

66. Cu Amy Johnson (la stînga), Lady Astor si Bernard Shaw

67. Asistînd la un spectacol de cabaret cu Winston Churchill. Fosta ducesă de Rutland e la dreapta mea, iar Sir Philip Sassoon, la dreapta ei.

68. Întîlnirea mea cu Gandhi la Londra

69. Winston Churchill ţine un toast la supeul oferit după premiera filmului *Luminile oraşului* la Londra

70. Cu primul ministru Ramsay MacDonald

71. Cu reverendul Hewlett Johnson, fost Decan de Canterbury

72. Panaceu, în toate sensurile
73. La masa de montaj
74. Moment din timpul unei înregistrări
75. Dejun în timpul filmărilor în exterior
76. Douglas Fairbanks – prima oara cînd l-am întîlnit...
77. ... şi ultima oara, pe cînd turnam filmul *Dictatorul*
78. Paulette Goddard în *Dictatorul*
79. Frizerul
80. Dictatorul
81. Dictatorul
82. Oona în 1942
83. În timpul procesului
84. Marilyn Nash şi cu mine în *Domnul Verdoux*
85. Scenă din *Domnul Verdoux*
86. Scenă din Domnul Verdoux
87. Clanul începe să crească. Beverly Hills: cu Oona, Michael şi Geraldine
88. O petrecere de copii în cinstea lui Michael, în casa de la Beverly Hills : Oona (în centru) şi Judy Garland (stînd pe iarbă, în extrema stîngă)
89. Cu preşedintele Franţei, Vincent Auriol
90. Cu abatele Pierre
91. Ultimul film pe care l-am turnat în America : Claire Bloom în *Luminile rampei...*
92. ...şi primul pe care l-am produs la Londra : Dawn Addams în *Un rege la New York*
93. La reprezentaţia dată în cinstea noastră la Comedia Franceză, cu *Don Juan* de Moliere
94. Manoir de Ban
95. Cu Ciu En-Lai
96. La Vevey, cu Clara Haskil şi Pablo Casals
97. La Vevey, cu Jean Cocteau
98. Tot clanul se reuneşte de Crăciun la Manoir de Ban. De la stingă la dreapta : Annette, Jane, Eugene, Victoria, Josephine şi Christopher. Geraldine şi Michael se aflau atunci la Londra.

99. Fiul mai mare: Sydney
100. Fiul mai mare: Charlie
101. Victoria în plină inspiraţie
102. Captura Josephinei
103. Geraldine
104. Victoria si Josephine
105. Dîndu-i îndrumări lui Michael în *Un rege la New York*
106. Oona
107. Încercînd să fac portretul Oonei în acuarelă
108. Instantaneu luat de Oona

---

[1] O sală mare la capătul lui Victoria Street, peste drum de catedrala Westminster, unde se dădeau reprezentaţii de bîlci şi piese cu mare spectacol. (N.a.)

[2] Studiul caracterului şi funcţiilor intelectuale ale omului după conformaţia craniului. (N.tr.)

[3] George Cruikshank (1792-1878), pictor şi caricaturist, a ilustrat un mare număr de periodice şi opere literare ale timpului, printre care Povestiri literare de Grimm, Schiţele lui Boz şi Oliver Twist de Ch. Dickens, Legenda Rinului de Thackeray. (N. tr.).

[4] 1 inch = 2,54 cm (N. tr.)

[5] Teatru londonez cu un repertoriu clasic. (N. ed. fr.)

[6] Cartier rezidenţial situat în partea de sud a Londrei. (N. tr.)

[7] Numele unei pieţe din Londra. (N. ed. fr.)

[8] Streatham - cartier rezidenţial în partea de sud a Londrei. (N. tr.).

[9] În trupa lui Karno era nevoie de cel puţin şase luni pentru a se desăvîrşi ritmul, pentru a se roda spectacolul. (N. a)

[10] În lb. franceză în text, asta-i viaţa!

[11] Este vorba de „First National Exhibitions Circuit". (N. tr.)

[12] Mayfair - elegant cartier rezidenţial din vestul Londrei; cuprinde Berkeley Square şi Grosvenor Square. (N. tr.)

[13] În America, băutură cu whisky sau coniac, apă, zahăr, gheaţă şi mentă. (N. tr.)

[14] Hetty Green era una din femeile cele mai bogate din lume şi se spunea despre ca că izbutise să cîştige 100.000.000 de dolari datorită

priceperii ei în afaceri. (N.a.)

[15] Visul unei nopţi de vară de W. Shakespeare, actul II, scena I, în româneşte de Dan Grigorescu. (N. tr.)

[16] În traducere aproximativă, Am un curcubeu pe umeri şi Când las lumea în urma mea. (N. tr.).

[17] Joc de cuvinte: fare (costul biletului) se pronunţă englezeşte ca şi fair; banks înseamnă malul rîpos al unui rîu. (N.tr.).

[18] Fel de mîncare denumit astfel deoarece carcasa raţei se striveşte în faţa comesenilor cu ajutorul unei prese de mînă. (N.tr.).

[19] Iacobiţi, partizani ai lui Iacob al II-lea sau al fiului său, în Anglia, după 1668. (N. tr.)

[20] Această remarcă ce mi se atribuie nu e adevărată. Ne aflam în cartierul mexican şi eu am spus: „E mai multă viaţă aici decît în Heverly Hills'". (N.a.)

[21] În limba franceză în text: „foarte important în Anglia”. (N.tr.)

[22] Thomas Burke (1886-1945), romancier, poet şi eseist englez; lucrările sale conţin numeroase descrieri ale peisajului şi vieţii londoneze. (N. tr).

[23] Nopţi în Limehouse. Limehouse - cartier de docuri, antrepozite şi fabrici din Londra, pe malul Tamisei. (N. tr.)

[24] Herbert Bayard Swope (1882-1958), ziarist american, cunoscut mai ales datorită reportajelor sale din timpul primului război mondial pentru care a primit, în 1917, Premiul Pulitzer. (N. tr.).

[25] Bernard Mannes Baruch (1870-1965), economist american: a avut un rol în organizarea industriei de război în primul război mondial, la sfîrşitul căruia a participat la negocierile de pace, apoi a îndeplinit funcţii importante în viaţa politică a Statelor Unite. (N. tr.).

[26] John Masefield (1878-1967), poet englez şi scriitor. De foarte tînăr s-a angajat ca mus pe o corabie cu pînze şi la întoarcere a început să scrie în diferite periodice. Primul volum, Baladele Mării (1902), a fost urmat de Balade şi poeme (1910). Volumul de poeme Văduva din Bye Street datează din 1912. Cea mai bună povestire a sa în versuri e socotită Reynard Vulpoiul (1919). A mai scris nuvele, piese de teatru şi un volum de memorii. (N,tr.)

[27] În franceza, în original

[28] În germană, în text

[29] Marie Tussaud (1780-1850), modelatoare elveţiană în ceară. Cît timp a stat închisă, în anii Teroarei din Franţa, Marie Tussaud a modelat figurile unor personaje importante, folosind capetele unor corpuri decapitate. În 1802 se stabileşte la Londra, unde pune bazele celebrului muzeu al figurilor de ceară. (N. tr.).

[30] În limba engleză „ex-Chancellor of the Exchequer". (N. tr.).

[31] Korl-Gustav Vollmoller (11178-1948), poet liric neo-romantic, povestitor şl dramaturg. Devine cunoscut prin drama de succes mondial

Miracolul (1912) pusă în scenă în 1914 de către Max Reinhardt la Circul Busch din Berlin, conform concepţiei sale spaţiale, care îngloba într-un tot spectacolul şi spectatorii. Vollmoller moare la Los Angeles, unde în ultimii ani ai vieţii sale a lucrat ca scenarist. (N. tr.)

[32] Dialect londonez din cartierul East End. Persoană care vorbeşte acest dialect. (N. tr.).

[33] Mann, James Robert (1856-1922), membru al Camerei Reprezentanţilor din partea statului Illinois. Autor al aşa numitei „The Mann Act" (1910), cunoscută şi sub numele de „White Slave Act" (Legea sclaviei albe) care interzicea, sub grea pedeapsă, transportul de femei dintr-un stat în altul, în scopuri imorale. (N. tr.).

[34] Act specific pentru statutul persoanelor care trăiesc în Statele Unite fără a avea cetăţenia americană, permiţîndu-le ca, odată plecate din ţară, să fie reprimite după un anumit termen. (N. tr.).